

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІ

Қ.ЖҰБАНОВ атындағы АҚТӨБЕ Өңірлік Университеті

М.Жұмабаевтың 130 жылдығына арналған «**Мағжан
Жұмабаевтың педагогикалық мұралары**» халықаралық ғылыми-
тәжірибелік конференциясының материалдар
ЖИНАҒЫ
13 сәуір, 2023 жыл

СБОРНИК
материалов международной научно-практической конференции
«**Педагогическое наследие Магжана Жумабаева**», посвященной
130-летию М.Жумабаева
13 апреля, 2023 года

Ақтөбе қаласы

УДК 373 (574)
ББК 74 (5Қаз)
М11

Л.Ч.Қарабасова және т.б. М.Жұмабаевтың 130 жылдығына арналған «Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық мұралары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар ЖИНАҒЫ

ISBN 978-601-81127-5-1

Редакциялық алқасы

Л.Ч.Қарабасова
Р.А.Бекназаров
Ж.А.Жусупова
К.Ж.Туребаева
М.Н.Есенгулова
А.М.Токжанова
Ж.Е.Иманчиев
Д.Ж.Рамазанова

Пікір берушілер:

Мустояпова А.С., М.Оспанов атындағы Батыс Қазақстан медицина университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Бодықова И.Н., Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік Университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы

Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық мұралары: М.Жұмабаевтың 130 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары, 13 сәуір, 2023 жыл. – Ақтөбе, 2023. – 315 б. - ISBN

М.Жұмабаевтың 130 жылдығына арналған «Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық мұралары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясы 2023 жылдың 13 сәуірінде өтті. Жинаққа М.Жұмабаев көзқарастарының қазіргі білім берудегі педагогикалық технологияларымен сабақтастығы, заманауи психологиялық зерттеулер және М.Жұмабаевтың рухани мұраларының мәселелері, білім беру мазмұнындағы дәстүр мен инновация рөлі туралы мақалалар кірді.

© Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік Университетінің баспа орталығы, 2023 г.

«М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАЛАРЫ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯСЫ

КІРІСПЕ СӨЗ

Карабасова Лаура Чапаевна

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің ректоры

Құрметті халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференция қонақтары, профессор-оқытушылар құрамы, білім алушылар!

Алаш қозғалысының қайраткері, ақын, қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі «Ұлттық поэзия падишасы» Мағжан Бекенұлы Жұмабаевтың туғанына биыл 130 жыл!

Қазақтың бірлігі, Алаштың азаттығы мен халқымыздың болашағы үшін бар ғұмырын күреспен өткізген зиялыларымыздың бірі, қазақтың ұлы тұлғасы Мағжан Жұмабаев 1893 жылы Солтүстік Қазақстан облысы, Булаев ауданы, Молодежный совхозында (қазіргі Мағжан Жұмабаев атындағы совхозда) дүниеге келген.

Медреседе араб, парсы, түрік тілдерін еркін меңгерген, Стамбулда оқып, дәріс алған ақын шығармашылығының үлкен бір арнасы – *халыққа білім беру, педагогика саласы* болды. М.Жұмабаев мектеп оқушыларына, мұғалімдерге арнап «Педагогика» (1922, 1923), «Бастауыш мектепте ана тілін оқыту жөні» (1925) еңбектерін жазды.

М.Жұмабаевтың ұшан-теңіз еңбегі қазақ халқының білім көкжиегінің кеңеюіне, рухани және мәдени дамуына игі ықпал етті. Осындай халқының дара перзенті Мағжан Жұмабаевтың есімін оның 130 жылдығына арналған бүгінгі жиында ғалымдар мен педагогтар зор ілтипатпен еске аламыз, оның бай педагогикалық мұрасын жан-жақты ғылыми тұрғыда қарастырамыз.

Конференция тақырыбының өзін «М.Жұмабаевтың педагогикалық мұралары» деп атауымыздың өзі бұрынғы мен жаңаның сабақтастығын іздейтінімізді білдіреді. Бүгінгі бас қосуда осы тұрғыда мазмұнды ой-пікірлер ортаға салынады деп ойлаймыз. Осы орайда, конференцияның пленарлық мәжілісіне қатысып, өз баяндамаларын ұсынып отырған қонақтармен таныстыруға рұқсат етіңіздер:

Пленарлық отырыста Нигерияның Ибадан университеті даму психологиясы саласының философия докторы *Лоуренс Кехинд Клемент*, Сербиядан - ҮЕҰ «Академиялық белсенділік қауымдастығының» атқарушы директоры, п.ғ.к., доцент *Васич Бибігүл Келисовна*, Астана қаласынан Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының бас маманы доцент, п.ғ.к. *Танирбергенова Анар Шынболатовна*, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінен п.ғ.к. доцент *Таганова Ару Мерекеқызы*, сонымен бірге, университетпен серіктес білім ұйымынан Ақтөбе қаласындағы № 49 «Думан» бөбекжай-балабақшасының басшысы *Жаулыбаева Дина Жолмурзиновнаның баяндамалары ұсынылған.*

Конференция жұмысына қатысушылар географиясы Астана, Алматы, Қарағанды, Қызылорда, Орал, Атырау қалалары, сонымен қатар, алыс және жақын шет елдерден Нигерия, Сербия, Ресей, Беларусь мемлекеттері жоғары оқу орындарының ғалымдары, жас зерттеушілер және білім алушылары, өңірлік ғалымдар, мектеп мұғалімдері мен мектепке дейінгі ұйымдар тәрбиешілері қатысуын қамтиды.

Конференция жұмысының үш бағыты бойынша 80-нен астам мақалалар келіп түсті. Оның ішінде, отандық ғалымдар мен тәжірибелі мамандар, Ақтөбе облысы аудандары мектептерінің пән мұғалімдері, Ақтөбе қаласының педагогтары мен тәрбиешілері өз зерттеулері бойынша мақалаларын ұсынған.

Құрметті конференцияға қатысушылар! Сіздерге шығармашылық табыс, жұмыстарыңызға сәттілік тілеймін!

МАҒЖАН ОҚУЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ ОРНЫ

Таганова А.М.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

п.ф.к., доцент

Ақтөбе қаласы

Aru73@mail.ru

XX ғасырдағы қазақ зиялыларының бастарын қосқан негізгі мәселе ұлтты құлдықтан құтқару, халық танымына ұлттық сананы қалыптастыру және қазақ елін өркениетті елдердің қатарына қосу тақырыбы негіз болды. Елдегі келелі мәселелерді қозғап, ұлт үшін жанын пиде еткен қазақ зиялыларының қатарында Мағжан Жұмабаевты айтуымызға әбден болады, себебі ақынның Қазағым өлеңіндегі мына бір жолдарға назар аударсақ:

Қазағым, таянды ғой қылта мойын,
Жер, мал кетіп, бос қалды біздің қойын.

Қарашы өзіңе өзің көз жүгіртіп,
Жараспас бұдан былай күлкі-ойын,-

деген жыр шумақтарында, алдағы күнге бос жатпай, ес жиып, елдің қамын ойлайтын уақыт таянды деген ұран тастайды [1].

Сонымен қатар:

...Көлде толқын айдаушы жел де болар.

Мектеп, медреселер көп салынып,

Ағайын, тату-тәтті ел де болар.

Жиылмай өнерге аяқ баса алмаспыз, [2]

деуінде үлкен мән жатыр, яғни, көп түкірсе көл болатынын, жиылып мектеп, медресе ашу жайын сөз етеді. Ал мына Сорлы қазақ өлеңінде өнер мен білімді қатар алып, адамзат, қоғам қатарына қосылуды меңзейді.

XX ғасырдың басындағы атақты демократ жазушылардың ішінен Ш. Құдайбердіұлы, Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М. Шоқай, М. Дулатов, Ж.Аймауытов, М. Жұмабаев, М.Әуезовті айта аламыз. Олардың бізге жеткен шығармаларын қайта жүйелеп, зерделейтін болсақ, бұл аттары аталған ойшылдардың сол заманда көтерген мәселелерінің мәні өте терең, айтқан ойлары мағыналы. Осындай ұлт қамын ойлаған, зиялылардың бірі Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жыл толуын орай «Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық мұралары» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция ұйымдастырылып отыр.

Мағжан Жұмабаев қазақ халқының бақыты үшін өз бақытын қиған алыптардың бірі де бірегейі және қазақ халқының патриот ақыны, ол өзінің ерекеше ұлтжандылығы мен жастарды патриоттық сезімге тәрбиелеудің үлгісін көрсетті. Ол Ахмет Байтұрсыновша, Міржақып Дулатовша кітап жазып, ұстаздық етіп, оның үстіне оқу-әдістемелік құралдар жазды. Мағжан Жұмабаевтың оқу құралы қазақ тәрбиесіндегі мұғалім мен қазақ балалары үшін жарық көрген тұңғыш оқулықтың бірі.

Мағжан Жұмабаевтың бұл оқулығы өзінің көзі тірісінде екі рет жарық көрген, әдістемелік тұрғыда жазылған еді. Алғаш рет 1922 жылы Орынборда, екінші рет 1923 жылы Ташкент қаласында басылып шықты. Оқу құралы бірнеше бөлімдерден тұрады. Оқу құралында оқушыға берілетін рухани жан тәрбиемен қоса дене тәрбиесіне жан-жақты тоқталған. Осы оқу құралы жайында М.Жолдыбаев Мағжанның Орынбор қаласында шыққан алғаш нұсқасына өте жоғары пікір білдірген болатын. Ал Мағжан тұжырымына сүйенсек, бұл оқу құралында баланың өмірге келгеннен бастап, әр басқан қадамына аса мән беріп, болашақта нағыз азамат болуы және қазіргі заманғы өркениетке ұмтыла алатын шәкірт тәрбиелеу керек деген ойы аса маңызды.

Мағжан батыс ғалымдарының еңбектерін көп оқыды, олардың еңбектеріндегі тәрбиенің ерекшеліктерін ұлттық тәрбие ерекшеліктерімен салыстыра отырып, осы оқу құралын жазудағы басты мақсатын айқындай алды. Мағжан оқу құралына тәрбие ғалымдарының пікірлерін таңдап алып, шамасы келгенше қазақ жанына қабыстыруға тырысты және оқулықтарда пән тілі болмағандықтан түрлі терминдерге қазақша сөз табу көп күшке түскендігін де жасырмай айтты. Сол кезде курстарда оқыған мұғалімдердің көмегімен таза орыс сөздерін қазақшаға айналдырылғанын баян етті. Ал енді жиһан тілі болып кеткен сөздерді қазақшаға аударуды жөн деп таппадым, деген болатын [3].

Оқу құралында тәрбиеге анықтама беріліп, жалпы педагогиканың қандай пән екені түсіндіріледі, жалпы педагогикаға талдау жасайды және тәрбие бөлімдері туралы нақты әдістемелік құнды материалдар еген.

М. Жұмабаев балалар әдебиетіне де қалам тартқаны белгілі, соның ішінде әртүрлі эпостар, балаларға арналған фольклорлық туындылар жазды. Ең құндысы баланы сонау бесіктен бастап еңбекке тәрбиелеуді көздеген педагог-жазушы. Мағжан шығармалары бала тәрбиесіндегі басты құрал деуге де әбден болады.

«Педагогика» оқулығының он тарауы ұлттық психологиямен тікелей байланысты, себебі, автор оқулықтағы жан көріністерін «ақыл, сезім, қайрат деп үшке бөліп қарастырып, өзара табиғи үйлесімін Абаймен ұштастыра байланыстыра келіп, Абайдың «Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста, сонда адам боласың елден ерек» деуінің өзі ақыл мен ерік-жігерді тікелей байланыстыра қарастырды.

Оқу құралының алғашқы бөлімін педагогиканың жалпы мәселесіне арнады, ондағы тәрбие саласын дене, жан, ақыл тәрбиесі, сұлулық пен әдеп-құлық тәрбиесі деп бірнеше ой-пікірлермен толыққанды байланысы бар екендігінің айғағын көрсетеді.

Мағжан тәрбие түрлерін жан-жақты түсіндіре келе, егер адам баласына осы төрт тәрбие толық берілсе, онда оның тәрбиесінің толық болғаны дейді. Ал бала берік денелі болса, онда түзу ойлайтын, дұрыс шешім қабылдай алатын, ал дәл табатын ақылды болса, онда сұлу сөз, сиқырлы әуен, әдемі түрден ләззат алады және жан толқындырарлық болса, онда жамандықтан қашып, жақсылыққа жаны құмар болып тұратын шын адам болғандығы деп келтіргендігінде еш күмән жоқ. Балам адам болсын деген ата-ана осы төрт тәрбиені дұрыс орындасын деп Мағжан тәрбие мақсатын ұлтымызға анық айқындап берді.

Сонымен кейінгі ұрпаққа арналған «Педагогика» оқулығы жастардың елін сүйіп, еліне жамандық тілемей, ізгі тілек тілеу, пайда келтіру әрбір адамның орындайтын басты міндеті екенін айтады.

Мағжанның бұдан кейін 1925 жылы қаламынан туған «Бастауыш мектепте ана тілі», 1926 жылы «Сауатты бол», атты оқулықтары педагогика мен әдістеме ғылымдарына қосқан үлесі зор болды.

Мағжан қазақ халқының шынайы өкілі ретінде әлемді, тарихты, кеңістікті «адам мен адам», «адам мен қоғам» және «адам мен табиғат» арасындағы үйлесім арқылы бейнеледі. Ұлы ойшыл адамның жандүниесіне керекті қасиет қиялдың қалыптасуына жағдай тудыратын, оның қоршаған ортасы деп білді. Адамды шынайы қиялдай білуге тәрбиелеу керектігін, сонда арман мен қиял адамды жақсылыққа, ізгілікке жетелейіндігін ұғындырды.

Мағжанның көзқарасы бойынша, адамның әдемі ойлары, табиғат сұлулығын көре білу қабілеті, терең ойлай алатын, адам баласының қиялының ұшқыр әрі күрделі таным процесі арқылы жүретіндігін түсіндіріп берді. Сонымен қатар Мағжан таным ұғымына түсінік бере отырып, кез келген әдемі түстерден рақат ала алу, табиғат құбылыстарының жаратылысына қызығушылық таныта білу, ондағы дыбыстардың сан түрінен ерекше әсер ала алу деп ұғындырады. Жалпы ақын жүрегі қай кезде де адам бойынан сұлулықты, әдемілікті сезіне білуін, адамның өмірге қызығушылығын арттырады және оның эстетикалық талғамына, ізгіліктің, жақсылықтың қажеттілігін сезіне білетіндігіне назар

аудар а отырып, адам бойындағы жақсыны көре алуға, жамандықтан, жауыздық атаулыдан аулақ болуына үндеген бірден бір оқу құралы десек артық айтпағанымыз.

Ғұлама әрі асқан сөз зергері, психолог Мағжан Жұмабаев мектеп ісіне, жас ұрпақты тәрбиелеуге, оқу құралдарын жасауға аса зор көңіл бөлген. Ол 1921 жылы «Бостандық туы» газетінде жарияланған «Жазылшақ оқу құралдары һәм мектебіміз» деген бағдарламалық мақаласында: «Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, сау, берік һәм өз жанымызға қабысатын, үйлесетін негізге құра алмасақ, келешегіміз күнгірт», - деп, сол кезеңдегі қазақ зиялыларының ортақ ойын білдірді [4].

Осылайша патша үкіметінің ұлттық оянуға түрткі болатын үдерістерге жол бермей, бұратана халықтарды орыстандыру бағытын күшейе түсу кезеңінде біздің арыстарымыз қиыншылыққа қарамастан кітап жазу ісін қолға алды. Сөйтіп қазақ даласында ағартушы-педагогтардың идеялары кеңінен өріс алып, оқуға деген ұмтылыс арта түскенімен, ұлт мектептерінің дамуы сөз жоқ, өте баяу болғандығы белгілі, бірақ соған қарамастан ағартушы демократ бағыттағы біздің зиялы қауымның қаламдарынан туған оқулықтар мен оқу құралдары да жазылды. Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдауынша, оқушылардың бойында жағымды қасиеттерге тәрбиелеуде ұстаздың маңызы орасан зор. Жас ұрпақты тәрбиелеудің жемісі көптеген факторлар мен жағдайлардың ықпалына тәуелді, ал бұл тұста мұғалімнің шеберлігі негізгі рөлді атқарады.

Сондықтан Мағжанның оқу құралының қай тарауын алмасақ та, ұлт тәрбиесіне қосқан үлесі мен мол мұрасын үнемі есте ұстап, қазіргі бала тәрбиесінде ең қажетті құрал бола алатындығында еш күдік жоқ. Қай кезде де ақынның түрлі тақырыптағы өлеңдері мен ағартушылық қызметі болсын барлығы халық үшін, ұлттың мүддесі үшін жарық көрген туындыларымен кейінгі ұрпаққа мақтана аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ақпанбек Г. Қазақтардың дүниетанымы. - Алматы, Қазақ университеті, 1989.
2. Айтмамбетова Б. Жаңашыл педагогтар идеялары мен тәжірибелері. - А., 1991.
3. Жұмабаев М. Педагогика // оқу құралы. Алматы. 1988.
4. Жұмабаев М. Бостандық туы газеті // Жазылшақ оқу құралдары һәм мектебіміз мақаласы. 1921. -109-112 бб.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТРАНСТВЕННОЙ СРЕДЫ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ШКАЛЫ ECERS – 3

Жаулыбаева Д.Ж.

ГККП ясли-детский сад № 49 «Думан»
город Актобе aksam2@mail.ru

В настоящее время, когда идет активная трансформация системы дошкольного воспитания и обучения, педагогические идеи М.Жумабаева особенно привлекают своей актуальностью в решении проблем обучения и воспитания подрастающего поколения.

Педагогические взгляды М. Жумабаева, демонстрирующие новый подход и оригинальный взгляд на вопросы современной педагогики, обучению детей творчески мыслить, формированию их духовных потребностей и нравственных качеств, воспитание патриотичных, талантливых личностей, воплотились в сегодняшней трансформации системы дошкольного образования .

«Образование есть потребность всякого человека, - писал М.Жумабаев, - поэтому образование может быть только в форме удовлетворения потребности ребенка. Важным средством в качественном образовании детей Мағжан Жумабаев считал предметно-

пространственную среду, которая окружает ребенка и обучает его. Идеи Магжана Жумабаева в достижении качественного воспитания и обучения детей актуальны и сегодня.

С 2021 года в Казахстане реализуется Модель развития дошкольного воспитания и обучения, и буквально недавно (28 марта т.г.) постановлением Правительства была утверждена Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы.

Оба этих важных документа направлены на обеспечение равного доступа к качественному дошкольному воспитанию и обучению как успешному старту в жизни каждого ребенка,

Согласно Модели и Концепции в дошкольных организациях ведется работа по обеспечению благоприятных безопасных комфортных условий. Министерством просвещения РК обновлено программное содержание, нормативное правовое обеспечение процесса дошкольного воспитания и обучения. В 2022 году утверждены Государственный общеобязательный стандарт, Типовые учебные планы, Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения, которые включают навыки и компетенции выпускника дошкольной организации, требования к педагогу дошкольной организации.

Сегодня в системе дошкольного образования актуальным является создание инфраструктуры, обеспечивающей комфортное и безопасное пребывание ребенка, создание образовательного пространства, обеспечивающего инклюзивность, поддержку индивидуальности и особенностей детей в дошкольной организации.

Это означает, что необходимо произвести перезагрузку не только в работе и в мышлении педагогов, а инициировать такую работу, чтобы ребенок мог излагать свои мысли, делать анализ, сам добывать знания из окружающей среды, развивать критическое мышление.

Основная задача трансформации сделать так, чтобы дети меньше сидели за партами, и больше изучали окружающий мир через игру, т.е. необходимо вернуть детям игру, как ведущую деятельность детей дошкольного возраста.

Для решения этих задач, управлением образования Актюбинской области, на базе нашего детского сада, была организована экспериментальная площадка «Трансформация предметно-пространственной среды дошкольной организации с применением шкалы ECERS – 3».

Разработали свою авторскую программу по организации предметно-пространственной среды, и учитывая то, что на сегодняшний день в республике нет инструментария по оценке предметно-пространственной среды в дошкольных организациях применяем в своей работе международную шкалу оценивания качества образования в дошкольных организациях - ECERS –3.

Актуальность нашей программы в том, что основой ее является Модель развития дошкольного воспитания и обучения, одним из требований которой является – трансформация пространства. Программа составлена в соответствии с государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения, Модели развития дошкольного воспитания и обучения, с применением шкал ECERS –3.

Приступая к экспериментальной работе, все педагоги нашего детского сада прошли стартовый этап обучения по работе с инструментом оценки качества дошкольного образования ECERS-3 в рамках проекта «Детский сад - для детей», организованный Фондом «Университет детства» г. Москвы РФ, и по итогам завершения обучения получили дипломы «Мастер самооценки с инструментом ECERS-3». Я сама, как руководитель, прошла второй этап обучения «Исследователь качества» инструмент ECERS-3. В планах пройти третий этап обучения и стать независимым сертифицированным экспертом по комплексной оценке качества образования в дошкольных организациях с применением шкалы ECERS-3.

Воспитатели прошедшие первый этап обучения по применению шкалы ECERS –3, провели в своих группах самооценку предметно-пространственной среды. Результат самооценки предметно-пространственной среды показал наши слабые стороны и обозначил, в каком направлении нам нужно двигаться. Анализируя итоги самооценки, мы выделили три основные потребности ребенка дошкольного возраста: движение, общение, познание. И опираясь на эти потребности, мы полностью пересмотрели оформление групп, организовали игровое пространство с центрами активности:

- спокойное пространство: «уголок уединения», буккроссинг;
- средней интенсивности: театрализованная, музыкальная, пространство для конструирования и изобразительной деятельности;
- шумные игровые пространства: спортивный уголок, игры с крупным строительным материалом;

Большие шкафы, которые загромождали групповые комнаты, реконструировали в низкие, удобные для детей стеллажи, все игровое оборудование сделали доступными для детей.

Совместно с родителями оборудовали «уютные уголки» с достаточным количеством мягкости: подушки, курпешки, ковровое покрытие.

В коридорах организовали буккроссинги с полками для книг и мягкими диванчиками. Лестничные пролеты, стены и ступеньки сделали «говорящими».

Составили план работы по сотрудничеству с детским садом №33 «Нурсат» города Актобе, который является пилотным детским садом и участником республиканских пилотных проектов «Центры компетенций» «Два педагога в группе дошкольной организации в течение дня».

Учитывая то, что мы без финансовых вложений не приведем предметно-пространственную среду в соответствие со шкалой ECERS –3, мы сделали заявку в отдел образования на выделение нам 40 млн.тенге для приобретения игрушек, игрового и интерактивного оборудования, робототехники и учебно-методических пособий. Нашу заявку поддержали и выделили средства, на данный момент идет работа по закупке оборудования и игрушек.

Конечно, чтобы получить положительную оценку по шкале ECERS –3, нам предстоит еще много работать, но первые шаги уже сделаны и мы уверенно идем вперед к качественному дошкольному воспитанию и обучению

Использованная литература:

1. Елеукенов Ш. Магжан. Творческая биография», Алматы, «Санат», 1995. - с. 41
2. «Пророк и падишах национальной поэзии» (библиографический указатель), Алматы, Центр, научная библиотека АН Казахстана, 2001. - с. 12
3. Жумабаев М. Педагогика, Алматы. 1993 г. - с. 786.
4. Жумабаев М. Стихи. Буклет. (К 100-летию поэта. Переводы на русский. Составители: К. Бакбергенов). Алматы: Жазушы, 1993. - с. 145
5. Модель развития дошкольного воспитания и обучения, утвержденная постановлением Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2021 года №137
6. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы.
7. Шкалы для комплексной оценки качества образования в дошкольных образовательных организациях. Авторы: Т. Хармс, Р. Клиффорд, Д. Крайер.

1 СЕКЦИЯ
М.ЖҰМАБАЕВ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

1 СЕКЦИЯ
ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ВЗГЛЯДОВ М. ЖУМАБАЕВА С ПЕДАГОГИЧЕСКИМИ
ТЕХНОЛОГИЯМИ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

1 SECTION
CONTINUITY OF M. ZHUMABAYEV'S VIEWS WITH PEDAGOGICAL
TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ -ТӘРБИЕНІҢ ТАМЫРШЫСЫ

Айбердина Ү.А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ, 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
a.umit1995@mail.ru

Аннотация

Мағжан Жұмабаев өзінің еңбектерінде жас ұрпақ тәрбиесіне ерекше назар аударады. Ұлттық тәрбиенің құндылығын көрсете отырып, бүгінгі жас ұрпақты келешегіміз үшін өз елін, туған жерін, өз халқын, мәдениетін, өз тарихын қастерлейтін, ұлтын сүйетін азамат ретінде тәрбиелеу қажеттігін айтады.

Кілт сөздер: тәрбие, педагогика, ұлттық тәрбие, дене тәрбиесі, құндылық.

Аннотация

В своих трудах Магжан Жумабаев уделяет особое внимание на воспитание молодого поколения. Демонстрируя ценности национального воспитания, акцентирует приоритетное внимание на необходимость воспитания молодого поколения в качестве патриотического поколения, почитающего свой народ, землю, культуру, страну ради будущего.

Ключевые слова: воспитание, педагогика, национальное воспитание, физическое воспитание

Annotation

Magzhan Zhumabayev pays special attention to the upbringing of the younger generation in his works. Showing the value of national education, he emphasizes the need to educate today's young generation as a generation of patriots who love their country, land, people, culture and history for the future.

Key words: education, pedagogy, national education, physical education, value

Адамға ең бірінші тәрбие берілу қажет,
тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы.
Әл-Фараби

Мәңгілікті мұрат еткен халқымыздың салт-дәстүрі, рухани мәдениеті, өнері, тілі Қазақстан егемендікке қол жеткізген уақыттарда қайтадан жаңғырып, өркендеді. [1].

Біздің ұлтымыздың баға жетпес байлығы тілі- қазақ тілінің өрісі кеңейді, өркен жайды, ұлы тұлғалар мұралары кеңінен насихатталып, еңбектері жарыққа шықты.

Қазақтың маңдайына біткен ұлылардың туған жерлерінде мен –мұңдалап алыстан көрінетін ескерткіштерінің бой көтеруі,тұлғалардың есімдерінің көшелерге, білім беру ошақтарына, жоғары оқу орындарына, кітапханаларға берілуі көңілге қуаныш сыйлайтын жағдай, осының барлығы болашақ ұрпақ үшін жасалып жатқанын жан-жүрегімізбен сезінуіміз қажет.

XX ғасырдың басында біздің мәдениетіміз бен әдебиетіміздің көкжиегінде жұлдыздай жалт еткен, біздің мақтанышымыз Мағжан Жұмабайұлы Солтүстік Қазақстан облысы, Бұлаев ауданында орта дәулетті отбасында жарқ дүние есігін ашады.

Ақын, ағартушы, біртуар тұлға Мағжанның қаламынан туған еңбектері – қазақ халқының рухани қазынасына қосқан үлесі. Мағжан әдебиеттен бөлек, педагогика саласына да айтулы еңбектер жазды. Мағжанның оқу-ағарту, білім саласына қосқан еңбектері бар, олар 1922 жылы жарық көрген «Педагогикасы», 1923 жылы жазылған «Ана тілі» атты еңбегі,, 1926 жылы жазылған сауатсыздықпен күресте қолданылған «Сауатты бол»(1926) және тағы басқалары.

1922 жылы жазылған Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» атты ғылыми еңбегі туралы Мағжанның шығармашылығын зерттеп жүрген қазақ зиялы қауымының көрнекті өкілдерінің бірі, ғалым М.Жолдыбаев Мағжанның «Педагогика» еңбегі сол заман үшін ауадай қажет еңбек деп жоғары баға берген.

Мағжан Жұмабаев өзінің еңбегін педагогика саласы үшін пайдалы екенін тілге тиек етеді. Еңбегінде тәрбие мәселесіне ерекше назар аударады. Біз тәрбиелеп отырған адам, табиғаттың дана, байсалды, қамқоршы перзенті, ал сонан соң оның әміршісі және иесі болуға үйренбесе, айналасындағылардың бәрін бос қуысқа айналдырып, өзін-өзі құртуы мүмкін екеніне кәміл сенуі тиіс. Тәрбие-балалық шақтан-балалық ойлаудан, дүниені бала көзімен көруінен басталады. Мағжан бала тәрбиесін анасы жөргектен бастау керек екендігін еске салады.[1]

Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» атты ғылыми еңбегі он бес бөлімнен тұрады. Бұл еңбекте тәрбиенің барлық түрлерінің бала тәрбиесінде алатын орнынан жеке-жеке тоқталып өтеді. Ағартушы еңбегін төрт бағытта жүргізеді, ол- оқу, жазуға үйрету, емлеге дағдыландыру,жазбаша сөзді өркендету,баланың ұғымына лайық ауызша және жазбаша әдебиет түрімен таныстыру.

Төрт түрлі тәрбие түріне басымдық береді. Баланың дені сау болса, ойлау қабілеті дұрыс болса, алдына қойған мәселені ақылмен шешеуге үйренсе, әдемілік, әсемдік, сұлулыққа қызықса, жаманнан жиреніп, жақсыға жаны құмар болса, өзін өмірге әкелген ата-анасының үлгі-өнегесімен жақсы тәрбие алса, адамдықтың қасиетін бағалағаны.Өзі өмірге әкелген баласы өмірде орнын тауып қалыптассын десе, ата-ана тәрбиенің төрт түріне ерекше назарда ұстау керектігін айтады..[2] Тәрбиенің бағыттарын дұрыс қолданған әр ата-ана өз ұрпағының адам болып қалыптасуына жол ашады. **Бізде осыны мақсат тұтамыз.**

Қазіргі тәрбие тұжырымдамасында да Мағжанның «Педагогика» еңбегінде көрсетілген төрт тәрбие бағыттары бүгінде маңызын жойған жоқ. Педагогтың өте нәзік және қиын міндеттерінің бірі- балалардың мінез-құлқын дұрыс бағытқа қалыптастыру, рухани өмірінің эмоционалдық-эстетикалық құндылығына баса назар аудару. Бала әсіресе жасөспірім шақта адамдардың өмірінен , қарым-қатынастарынан әдемілік пен шындықты көре білуіге тиіс, ал мұның өзі кішкентай адам өз тұрмысының адамгершілік тірегін үнемі сезініп отырады деген сөз.

Мағжан Жұмабаев тәрбиенің ішінде дене тәрбиесін бірінші орынға қояды.

Дене тәрбиесінің маңыздылығы бүгінгі таңда өз мәнін жоғалтқан жоқ. Дене тәрбиесімен бала шақтан қарттық шаққа дейін серік ету қазіргі қоғамдағы басты нәрсе. Дененің сұлулығы және саулығы дене тәрбиесімен тұрақты айналысуға байланысты. Қазір балаларға спорттың қай түрімен айналысса да жол ашық. Бір бала бір уақытта , бірнеше спорт түрімен айналыса алады. Облыс орталығынан шалғай орналасқан менің туған жерімде бассейн ашылды, оған ата-аналардың қызығушылығы артып, ұл-қыздарын

үйірмеге беруге асықты. Қазір бір сыныпта 20 оқушы болса, соның 70 пайызы спорттық үйірменің белсенді мүшелері. Спорт ғажайып әлем, әрі денсаулық пен ұзақ өмір сүрудің басты кепілі екенін қазір ата-аналар бала жастан өз ұрпағының бойына сіңіріп жатыр десем артық айтпағаным.

Мағжан Жұмабаевтың еңбегінде ерекше назар аударылатын тәрбиенің тағы бір түрі ол-сұлулық тәрбиесі. Педагог баланың жан дүниесіндегі сұлулыққа бейімділікті, жақсы болуға талпынысты мұқият қорғап, сақтап қалу керек. Ал мұндай бейімдік пен талпыныс болмаса, тәрбиеші оларды жасау қажет. Педагог үшін ең бірінші кезектегі байлығы-балалардың бойындағы, олармен өзара қарым-қатынастағы сұлулықтың тартымдылығы. Бала осы байлыққа қайран қалып, қызығып, сүйсінуге тиіс. Егер біз балалық және жасөспірімдік жылдардағы романтикалық арманның орасан зор күші жайлы айтатын болсақ, онда сол арманның жарқын бейнесі тамаша адамдар, тамаша адам, адамның асқақ қатынастары болуға тиіс. Бала тәрбиесімен айналысатын әрбір педагогтің міндеті-ең алдымен өз шәкірттерінің адамгершілік әдемілігіне қайран қалуына, одан рухтануына және әдемілік пен шындықтың жеңіп шығып, салтаната құратынына сеуіне, кәміл сенуе көмектесу деп білемін. Нағыз тәрбиеші өз шәкірттерінің арасында нәзік эмоционалдық қатынастар болуын ойластырады. әңгіме адамның жүрегінің жылуын өзге адамға беруі, қайырымдылық көрсетуі, басқа адам үшін қуаныш әкелуі жайында болып отыр. Жүрегіне реніш ұялаған адамға бақытсыз., жұтаған адамға қарағандай қарауға болмайды, оның өзін жұрт тек аяйды, тек аяғандықтан ғана жақсылық жасайды деп сезінуіне мүмкіндік беруге болмайды.

Баланы талапқа сай тәрбиелеу үшін, ата-ана өзінің мінез-құлқы, әдетімен үлгі болса, тәрбие өз мақсатына жеткені. Баланың тәрбиелі болуына ата-ана, мектеп, қоғам, жұртшылықтың қолдауымен, ерінбей, уақыт бөле отырып үйрете білу тәрбиелі адамның қалыптасуына жол ашады.

Ғұлама ғалым Әл-Фараби «Адамға ең бірінші, білім емес, тәрбие берілу керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы» деп бекер айтпаса керек. Қоғамның барлық игілін іске асыру үшін алған білімізді тек жақсы жағына пайдалана білуіміз керек, себебі қоғамның болашағының жарқын болуы білімді және тәрбиелі жастардың қолында екені даусыз.

Мағжанның «Педагогика» еңбегінің құндылығы өте жоғары, 20-жылдарында педагогикалық-психологиялық трактатта айтылған ойлар бүгінгі тәуелсіз мемлекетімізді дамытуда таптырмас маңызды мұра болып отыр.

Ұлы Мағжан Жұмабаевтың еңбектерінде адамды аздырар жалқаулық, еріншектік, білім алуға талпыныстың болмауы сияқты қасиеттерді сынға алынады. Бүгінгі ғасыр жастары бұл аталған мінез-құлықтан ада деп айта аламын. Менің айналамдағы өзім сияқты жастар білім ала жүріп, еңбек етеді, табыс табу және оны пайдаға жаратуда ерінбейді. Соны көріп көз қуанады. Қазір бізде еңбекпен нан табуға мүмкіндіктер шексіз. Мемлекет тарапынан да қазір жастарға аяқтан тік тұруға қолдаулар өте көп, тек соны тиімді пайдалана білу қажет. Мағжанның қазақтың қаракөздері білім алса, өнер үйренсе деген тілегі іске асты, жастарға сенді, сол сенім ақталып жатыр деп мен сеніммен айта аламын. Мен жастарға сенемін деп бекер жырламаса керек.

Мен болашақ адам тәрбиесімен айналысатын маман педагогпін. Мен өз жұмысымда ескеру керек нәрселерді Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінен өз қажетіме жаратсам деймін. Жаһандық өзгерістер заманында жас ұрпақ тәрбиесіне қойылар міндет күрделі, ал ол міндетті өз мәнінде іске асыру үшін, болашақ біз сияқты жас маман педагогтерге Мағжан Жұмабаев еңбегінің берері өте көп. Мағжанның педагогикалық идеялары бүгінгі күнгі жас ұрпақ тәрбиесінде әр педагогтың іс-тәжірибесінде берік орын алу керек. Жаһандану ғасырында, қоғамның басты капиталы-адам тәрбиесінде мүлт кетуге қақымыз жоқ. Оны ертеңгі ұрпақ кешірмейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә «Болашаққа бағдар : рухани жаңғыру». 2017 жыл
2. Жұмабаев М «Педагогика» Алматы 1922 жыл
3. Қалиев Қ. Этнопедагогика. Астана. 2003

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Аманбай Қ.С.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауышта оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ, 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
Kimbatamanbai@mail.ru

Аннотация

Жұмыс Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық шығармашылығы мен зерттеуімен таныстырады. 1992 жылы жазылған «Педагогика» атты шығармасында ерекше назар аударылады. Оның ғылыми және педагогикалық зерттеулерінің ерекшеліктері ерекшеленеді және сипатталады. Бұл жұмыстың өзектілігі Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері келер ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерімен өзекті болып табылады. Мағжан Жұмабаевтың жұмысы мұқият зерделеу мен тәжірибиелері қазіргі таңда білім беру жүйесінде қолдануға болатыны сөзсіз керектігі. Жәнеде осы замандағы педагогикамен технологияның орындарын қысқаша шолып өтеміз.

Кілт сөздер: Педагогика, психология, ұстаз, адамзат, тәрбие

Аннотация

Работа знакомит с педагогическим творчеством и исследованиями Магжана Жумабаева. Особое внимание уделено произведению «Педагогика», написанному в 1992 году. Выделены и описаны особенности его научно-педагогических занятий. Актуальность данной работы заключается в том, что педагогические исследования Магжана Жумабаева актуальны для вопросов образования, воспитания подрастающего поколения, демократизации системы народного образования. Творчество Магжана Жумабаева следует внимательно изучить и использовать его опыт в действующей системе образования. И мы кратко рассмотрим места педагогики и техники в эту эпоху.

Ключевые слова: Педагогика, психология, педагог, человечество, воспитание

Annotation

The work introduces the pedagogical creativity and research of Magzhan Zhumabaev. Particular attention is paid to the work «Pedagogy», written in 1992. The features of his scientific and pedagogical studies are singled out and described. The relevance of this work lies in the fact that the pedagogical research of Magzhan Zhumabaev is relevant for the issues of education, upbringing of the younger generation, democratization of the public education system. The work of Magzhan Zhumabaev should be carefully studied and his experience should be used in the current education system. And we will briefly consider the places of pedagogy and technology in this era.

Keywords: Pedagogy, psychology, teacher, humanity, education

Қазіргі ғасыр - жеке тұлғаны қалыптастыру, дамыту, ізгілендіру ғасыры десек болады. Олай болса ұстаздардың алдында тұрған үлкен бірден- бір мақсат- оқушылар алған білімдерін дұрыс жолға пайдаланса, өздігінен әрекер ете алса, олардың түрлі өмірлік

жағдайын қолдана білетін адам ұлттық құндылықтарын қатар меңгере білсе, өзіндік көз-қарасы бар болса. Отанын шын сүйетін азамат болып жетілуне көмектесуіміз керек.

Ал бұл міндетерді шешуіміз үшін педагогикалық қауымдастықа күнделікті ізденістер арқылы біз барлық жаналықтарда, өзгерістерге батыл жол ашарлықтай қарым-қатынас жасалуна себебші болуымыз керек. Оқыту түрлермен әдістері, құралдарын одан әрі жетілдіріміз керек, тиімді тәсілдерді нәтижелі қолданудың жолдарын іздестіріп табуымыз керек.

Жаңашыл педагог оқушысының жекетұлғалық абыройын барынша құрметтеуге, оның қабілеттерін, шығармашылығын, бейімділіктерін және өзіндік ойлау қабілетін дамытуға көмектесуіміз керек. Оқушысына эмоцианалды педагогикалық үрдістерін қалыптастырып, одан педагогикалық зорлықтардың барлық түрлерінең алыстатуға тырысуымыз керек.

Мағжан Жұмабаев шығармашылығы – халықтың рухани қазынасын, әлемдік мәдениеттің байлығын мұра етіп қалдырды. Ақынның педагогика саласында да атқарған еңбегі зор.

Ақын, жазушы, дәрігер, психолог-педогог Мағжан Жұмабаев ғасырдың жиырмасыншы жылдары қазақ даласында бала оқытып жүріп, атақты “Сауатты бол!” және “Педагогика” сияқты бірнеше оқу методикалық ұғымын жазған ұлы педагог. Мағжанның 1922 жылы Орынбор қаласында көзі тірісінде жарық көрген “Педагогика” атты ғылыми-публистикалық оқулығында жалпы педагогиканы дене тәрбиесі мен жан тәрбиесі деп екі топқа бөліп қарастырады.

Автор біліммен қатар тәрбие мәселесін де бірге қарастырған. Педагогикалық еңбектерінде тәрбие саласын осылайша жіктеген: “дене тәрбиесі, жан тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, сұлулық пен әдеп-құлық тәрбиесі”. Егерде адам баласына осы төрт тәрбие толық берілсе, оның тәрбиесінде толық болғаны. Егер адамзат жек көріншті, ыза кекті өзіне қабылдамай, керісінше жамандықтан алшақтап жаны жақсылықты сүйсе онда оның дұрыс тәрбие алып, шынайы болғаны.

Біз жоғарыда адамзат баласының тәрбиеге неге мұқтаж екенің оған қандай тәрбие керектігінде айтып өттік. Қандай тәрбие болсада бірінші ата-анасымен алғашқы ұстазынан алады. Ол тәрбиені ешкімнен оқып үйренбейді. Ата-анасымен, ұстазы берген тәрбиемен бала өз жолын тауып кете алады. Бала тәрбиесінің өзі-бір өнер деп білуге болады. Себебі өнер болғанмен де өте ауыр. Жеке бір ғылым ретінде қарастыруға болады. Баланы тәрбиелеу жолында әр кімнің өз тәжібиесі жетпейді. Былай қарап тұрсақ бала тәрбиесін жеке пән ретінде алуға болады.

Адамзат баласының дене тәрбиесі туралы пәндер:

1. Анатомия-адам денесінің құрлысының мүшелерін баяндайды.
2. Физиология-адам денесінде болатын көріністерді айтуға болады.
3. Гигиена.-денсаулықты сақтау болып табылады.
4. Гимнастика. Бұл дене қозғалыстарын зертейтін ғылым.

Жаңа туылған нәрестенің денесінің бәрі бір жапырақ етпен қан ғана деуге болады. Нәрестенің жан тұрмысы әлі байқалмайтын кезең. Сондықтан ата-ана нәрестені тәрбиелегенде күшінің көбін нәрестенің дене тәрбиесіне жұмсауы керек. Қайткенмен де бір адам болмаса біреуі, жүзден біреуі болмасада, мыңнан біреуі осы педагогика көрсеткен бағыттағы жолмен жүреді деп сенеміз. Біз өзімізді ақынның:

Сөзімді біреу алмас, біреу алар,

Құлағын біреу салмас, біреу салар,-

деген сөзімен жұбатамыз. Автордың бізге қалдырған шығармалары бізге қалдырған мұрасы: «Сауатты бол» (1926 жылы), «Ересек шала- сауаттылар программасы» (1926 жылы), «Ана тілі» (1923 жылы), «Педагогика» (1922 жылы), «Бастауыш мектеп ана тілі оқыту методикасы» (1925 жылы)

Педагогика ұғымы 5 бөлімнен тұрады :

1. Жалпы педагогика. Адамзатың дене және де жан күштерін даярлау жолдарын көрсетеді.

2. Дидактика. Оқудың негізгі жолдарын ашып көрсетеді.

3. Методика. Оқытудың негізгі жолдарын көрсетіп, белгілі бір пәнді қалай оқыту керектігі көрсетіледі.

4. Мектепті басқару. Бұл пәнде біз мектепті қалай басқаруға болатындығын және де сыныптарға оқушыларды қалай бөлу керектігін, оқу уақытын қалай қою керектігін үйренеміз.

5. Педагогика тарихы. Қай заманда қандай тәрбиеге адамзат баласы қалай қарағандығын, қандай тәрбие алып қандай жолдармен жүргендігін және де қандай білімді адамдар өткен, олар қандай жаңа жолдар тапқан. Педагогика тарихы осыларды баяндайды.

Психология-ескі пән ретінде алынады. Бұл ұғымды пән ретінде дүниеге әкелген Айсәуір пайғамбардан бұрын болған грек ойшылы Александр Македонский Ескендір Зұлқарнайын патшаның тәрбиешісіде –Аристотель ойшыл болған. Психология грекше екі сөздерден алынған: психо- жан, логос- сөз деген мағынада, сонда жан туралы пән, сөз болып шығады.

Бұл жан адам денесінен тіпті бөлек, өз алдына қандайда бір зат дегенмен пікір спиритуализм және идеализм деп аталады. Ал екінші пікір- жан дене іскерлігінің бірі деп есептейді демек жан деген жеке зат жоқ себебі жан деген дененің бір бөлігі болып табылады. Бұл пікірді «материализм»деп айтумызға болады.

Мағжан Жұмабаев өзінің қысқа өмірінде нағыз поэзия биігінең көрінген, асқар асулардан өлшеусіз нәр алған, зиялы қайраткер деумізге болады. Сонымен бірге біз онымен тәлім- тәрбиенің ғылымның теориялық жағына төңкерістерінен кейінгі үңілушінің бірі болды. Мағжан Жұмабаев дарынының тағы бір қырын осы тұста көрсетіп кетті. Жаңа ғасырдың мектебін қалыптастыруға үлкен іскерлікпен шешілетін мәселе болып табылды.

Мұғалімге тән кәсіби құндылықтарды айтып кетсек.»Professional» сөзінен орта ғасырда монахтардың жаратушыға берген антының үдесінен шығу деген сөзінен шығады. 1930 жылдан бастап әлеуметтанушылар маманы болудың этикалық кодексті сақтау болып табылады. Сонымен кәсіподақтар мұны ұстаздардың кәсіби мәртебесін түсіруді көздеп сермегенде таяқтың бір ұшы деп санайды: «Егер адамзат арнаулы кәсіби біліктілігі болмайды, медицинада не заң саласында жұмыс жасай алмаса қоғам үшін бұдан асқан сұмдық болмас еді деп ойлайды».

Егер оқытушылыққа да медицина және де заң саласындағы мамандар сияқты қарайтын болсақ, онда міндетті түрде нақты деректермен негізделуі керек. Былай айтқанда ұстаздар өзінің жеке тәжірибесіне сүйене отырып баланың қалай ойлайтынын, басқалармен қалай қарым-қатынас жасайтынын бақылап отыруы керек.

Сонымен бірге оқуға және оқытуға қатысты ұстаздардың кәсіби міндеттерін айтады. Ұстаз болу дегеніміз зерттеуді, жеке және ұжымдық тәжірибені және мемлекеттік саясатты ескере отырасақ, өз ісіне үнемі жылдамдатып отыратын шеберлердің қауымдастығын айтуға болады. Педагогтар, әлеуметтанушылар мен тарихшылар өзінің білім беру жүйесіндегі түсіндірудің әртүрлі жақтарын ұсынады. Бұл білім мен дағдыларды іс жүзінде сараптап оны жас маманға береді, тәжірибесін жетілдіре отырып алмасады, тым құрығанда, көшіріп отыратын оқытуды әуесқойлығына дейінгі шеберлікке қайтып ауысқанын біле жүреді.

Қазіргі заманды біз технологиялар заманы деумізге болады. Технология сөзінің шығу тегі оның табиғатты түсінуге көмектеседі. Оның іскерлікке және өнерге немесе шеберлікке (techne) және де оның бір нәрсені пайымдауы (logia) мағынасында білдіретін біріккен сөзден шыққан. Адамзат баласын тән қасиеттердің бірі-білгілі бір мәселені шешу үшін өзіне керек құрал жасай алу. Электронды құрылғылардың, лазер және де компьютер бәрін өз қолдармен жасай алу, ата-бабаларымыз жасаған қарапайым құралдардың өзнен бастау алып отыр. Мысалға АКТ- ның балаларға үй жағдайында бізге қолжетімді болуына

әлуметтік-экономикалық кеңістіктердің кері әсер ететін мәселелердің бірі болып тұр. Ofcom(2012) мәліметіне сүйенсек 5-15 жас аралығындағы он баланың тоғызының үйінде ноутбук немесе компьютер арқылы интернет желісіне қосылуға мүмкіндігі бар деп есептеледі.

Ақын шығармашылығының үлкен бір бөлігін- халықа білім беру педагогика саласына арнаған. Т.Қожакеев «Көк сеңгірлер» атты шығармасында: «Қолда бар алтының қадірі жоқ» демекші, кезінде біреулер оның балалардың мінезіне байланысты жас ұландар психологиясында үйлесімді нәрселерін идеализмге қарсы иісі аңқып тұрған жат дүниелері жоқ деп жерден қате тауып отқан. Өз заманның ең білімді адамдырының бірі Мағжан Жұмабаев елінің қиын жағдайына ерте көңіл бөлген еді. Оны өз шығармашылығына, ұстаздың сөздеріне арқау еткен еді. Ең алдымен өзінің шығармашылығындағы өлеңдерінде халықты сауаттылыққа, оқу оқып білім алуға үндеп бастады.

Мағжан Жұмабаев Педагогика атты еңбегінде тек педагогика мен білім беру саласы туралы жазбай оқыту жайлы ғана тығыз байланысын көрсете білген.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мағжан Жұмабаев Педагогика Алматы 1992
2. Рассел Григг Бастауыш мектеп мұғалімі шеберлікті шыңдау Нұр-Сұлтан 2020

М.ЖҰМАБАЕВ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Аркенова С.А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Психология ББ, 3 курс студенті
Ақтөбе қаласы
arkenova02@list.ru

Аннотация

Сіздер бұл мақаладан Мағжан Жұмабаевтың психологиялық және педагогикалық бағытта жазылған оқу методикалық құралдарындағы психология туралы ой - тұжырымдамаларымен таныс бола аласыздар. Және педагогтарға берген кеңестері туралы ақпарат ала аласыздар.

Түйін сөздер: Заманауи, қоғамдық сана, психология, педагогика, зерттеу, халық, ғылыми публицистикалық оқулық.

Аннотация

В данной статье вы можете ознакомиться с концепциями и представлениями Магжана Жумабаева о психологии в учебных методических инструментах, написанных в психолого - педагогической направленности. И вы можете узнать о советах автора педагогам.

Ключевые слова: современность, общественное сознание, психология, педагогика, народ, научно публицистический учебник.

Annotation

In this article, you can familiarize yourself with M. Zhumabayev's ideas and concepts of psychology in educational methodological tools written in the psychological and pedagogical direction. And you can get information about the advice given to teachers.

Keywords: modernity, public consciousness, psychology, pedagogy, research, people, scientific journalistic textbook.

Халқымызда қай ғасырда болмасын «тәрбие» мәселесі өзекті. Қазақ халқы малдың үстінде жүріп өмір кешсе де, қан төгіс соғыс пен жаугершілік кезінде болса да тәрбие мен білімнен қол үзіп қалған жоқ. Ата-бабаларымыз қалдырып кеткен, осы күнге дейін ұрпақтар дәріптеп айтып жүрген мақал-мәтелдер, айтыс, жыр-шумақтар мен кітаптар осы сөзіме жеткілікті дәлел деп білемін. Қазақты қазақ тілінен айырмау үшін, мәңгүрттік пен надандықтан сақтап қалу үшін қанша боздақтар өз жанын қиғанын да айта кеткен жөн.

Жалпы біз осы 20-ғасырды «психология» дәуірі, жаңа қадам басқан ғылым екенін білеміз. Әрі бұл психологияның тарихы шет елдерден бастау алды деп те атаймыз. Бірақ зерттеп қарасақ, біздің қазақ зиялылары да бұл ғылымнан алыс емес екен. Сол кездің өзінде біз дәріптеп жүрген ақын-жазушылар өз еңбектерінде мардымды ой-тұжырымдамалар қалдырып кеткен. 20-ғасырдың бас кезінде, Кеңес үкіметінің алғашқы жылдарында бұрыннан мал соңында, жайлау мен қыстаудың ортасында көшіп-қонып жүрген қазақ халқының қоғамдық санасына, рухани өміріне айтарлықтай өз әсерін тигізгенді. Бұл кезеңде Ш.Құдайбердіұлы, С.Торайғыров және тағы да басқа ақын-жазушыларымыздың еңбектерін тілге тие кеткен жөн. Мысалы: осы күнге дейін жарияланбаған еңбектерінде дәл осы психология туралы: сезім мүшесінің қызметі, жан мен мидың байланысы, түс көру себептері, таным процесстерінің дамуы сынды психологиялық ой-тұжырымдамалармен қатар, тәрбиеде қыз баланы білім-ғылымға шақыру мәселесін де қозғаған.

Ақын-жазушылардың бұл тізіміне ақиық ақын, жазушы, психолог-педагог Мағжан Жұмабаевты да жатқызуға болады. Ең бірінші Мағжанның ойынша «тәрбие» дегеніміз не? «Тәрбие кең мағынасымен алғанда, қандайда болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді адамзат туралы айтылғанда, адамның баласын, кәміл жасқа толып, өзіне-өзі қожа болғанша, тиісті азық беріп, өсіру деген мағынада жүргізіледі [1].

Осы сөздерден ақ Мағжанның ұлт болашағына, келер ұрпақ тәрбиесіне шын жаны ашып, білімді, тәрбиелі ұрпақ қалағанын көреміз. Ол болашағынан үміт күтірер ұрпақ қандай болу керегін ғана емес, сондай ұрпақ үшін педагогтардың қандай болу керектігін де айтып кеткен. Ақын осы бағытқа бірнеше оқулығын арнаған. Және қазіргі заманда психикалық тұрғыда дені сау педагогтар қалыптастыру үшін осы оқулықтарында айтылған кеңестерді пайдалану тиімді деп білемін.

Ол осы бағытта өз дәуірінде қазақ балаларын білімге жетелеп, ұстаздық етіп жүріп, өзінің педагогика бағытында «Психология», «Сауатты бол!» атты бірнеше оқу құралдарын жазған педагог. Мағжан «Педагогика» кітабын 1922 жылы Орынбор қаласында жазып шығарған. Бұл ғылыми-публистикалық оқулығында ол жалпы педагогиканы дене тәрбиесі мен жан тәрбиесі деп екі топқа бөледі.

Психологияны ғылыми тұрғыда жан-жақты зерттеп, оның педагогика саласындағы тәрбиелік мәніне талдау жасаған психолог-педагог М.Жұмабаев психологияны ақыл көріністері, көңіл көріністері және қайрат көріністері деп үш топқа бөліп көрсетеді. Ғалымның еңбектеріндегі адамның жүйке жүйелері тікелей мимен байланыстылығы туралы айтқан ой-тұжырымдамалары қазіргі нақты психология зерттеген теориялар екеніне көзім жетті.

Мағжан Жұмабаев «Психология» деп аталатын публистикалық оқулығында «Жанды дұрыс тәрбие қылу үшін жанның жайын баяндайтын ғылыммен таныс болу керек»-деп тәрбиешілер мен ұстаздар қауымына психология әліппесімен таныс болу керектігін айтады. Осы еңбегінде нерв жүйелерінің адам баласының адам болып қалыптасу жолында, адамдық қасиеттердің сақталуы үшін нерв жүйесінің саулығы аса маңызды

екендігін айтады. Себебі, нерв жүйесі жұқарған адамға сау адамға қойған талаптарды қоя алмаймыз.

Ақыл көріністерінде әсерленудің екі шартын ерекшелеп атап көрсетеді. Автор: «Әсер білінгендей күшті болсын. Яғни әсер тым әлсіз болса, әсерлену болмайды. Мысалы күшті дауыс құлағынды тұндырады, шулатады. Бірақ одан жас дұрыс әсерлену ала алмайды»-дейді [2].

Мұнда автордың айтқысы келіп отырған әсерлену түрін мен былай түсінемін. Өзіміз күнделікті көріп жүргеніміздей кейбір мұғалімдер, кейбір оқытушылар балаларға, оқушыларға зекіп ұрсып, айқайлау арқылы миына қандай да бір мәлімет қондырамын деп ойлайды. Бірақ бұл айқайлау баланы алға емес, кері сүйреп жатқанын көбі білсе де, түсінгісі келмейді. Бұл жердегі мінез-құлық та жаңа Мағжан айтып кеткендей жүйке жүйесімен тығыз байланысты. Бірақ бұл тәсіл арқылы бала толық тәрбиелене алатынына сенімді емеспін. Бұл туралы да автор: «Жан алдымен білімді осы әсерлену арқылы алады» - деп шегелеп айтып кеткен.

Мағжан Жұмабаев қазақ халқының маңдайына біткен жарық жұлдыз. Қазақ лирикасында «Абайдан соңғы әдебиетке жаңа түр кіргізіп, соңына шәкірт ерткен, мектеп ашқан күшті ақын Мағжан екенінде дау жоқ...»[3].

Ол сонау 20-ғасырда психологиялық-педагогикалық ой-тұжырымдамалары әлі күнге дейін біздің заманымызда педагогтар арасында аса өзекті болуы тиіс. Мектептерде бала тәрбиесінде көптеген мұғалімдер оқушыларға тек білім берсем болды деп ойлайды. Бірақ, Б.Момышұлы айтып кеткендей: «тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың хас жауы». Тәрбие мен білімді қоса алып бала тәбиелеу дұрыс. Бірақ бұлармен қоса, әр педагог, ең алдымен өз психологиялық жағдайы, өз тәрбиесіне көңіл бөлсе ғана нағыз педагог болады. Мағжан берген құнды деректерді қазіргі педагогтар өз істерінде жалау етіп, болашақ Қазақстанның білімді де психологиялық тұрғыда сау балаларды дайындауға өз үлестерін қосса екен деймін.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. И. Балғожинов ақынның рухани мұрасы: [М. Жұмабаевтың 100 жылдығына] // Ленин туы. – 1993. - 20 шілде.
2. М.Жұмабаев Тандамалы: (Өлеңдер, поэмалар, зерттеулер, аудармалар).- Алматы: Ғылым, 1992.- 272 бет
3. Жан сөзі: Өлеңдер мен дастандар. – Алматы: Раритет. 2005. 256 бет.
Ғылыми жетекші: Аға оқытушы, магистр Тильмагамбетова Рита Еркінғалиевна

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАДА АЛАТЫН ОРНЫ

Әбілғазимова А.Ж.

.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы жiне әдiстемесi ББ, 1 курс студентi

Ақтөбе қаласы

ajgerimbilgazimova@gmail.com

Аннотация

Өмір қажеттілігі - бұл барлық ғылым салаларының пайда болуындағы алғы шарт. Адам өмірінде аса маңызды рөл атқара бастаған тәрбие идеялары, өсіп келе жатқан ұрпағымызға берген тәрбиесіне орай өмір қажеттігі де жылдам немесе шабан дамидыны белгілі. Алғашқы педагогикалық тұжырымдар ежелгі заманғы Қытай, Үндістан, Египет,

Греция тәрізді дамыған елдерде дүниеге келді. Барлық заманда адам баласының тән-дене дамуына және рухани дамуына шешуші рөлді халық педагогикасы атқарып келген.

Ежелгі грек ойшылдары Аристотель, Сократ, Тертуллиана, Платон еңбектерінде алғашқы адам тәрбиесіне және тұлға қалыптастыруға байланысты идеялар жарияланған. Орыс педагогикасын әлемдік деңгейге көтерген ұлы педагог Константин Дмитриевич Ушинскийдің балалар мен мұғалімдерге арналған кітаптары орыс педагогикасының алтын қорына айналды.

Қазақ халқында да осындай оқу-ағарту ісінде еңбек еткен ұлы тұлғалардың бірі - Мағжан Жұмабаев еді. Мағжан Жұмабаев Алаштың маңдайына біткен азамат, өз заманың қайталанбас бір туар тұлғасы, халқының патриоты, этно-педагогикалық негізін салушы ақын. Мақалада Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастарының заманауи педагогикада алатын орны жөнінде айтылған және ғалымның педагогика саласына сіңірген бірталай еңбектері келтірілген.

Кілт сөздер: педагогика, тәрбие, дәстүр, тарих, шығармашылық, ұрпақ.

Аннотация

Потребность в жизни является предпосылкой возникновения всех отраслей науки. Известно, что идеи воспитания, которые начинают играть очень важную роль в жизни человека, в связи с воспитанием, которое мы даем подрастающему поколению, развиваются быстро или быстро. Первые педагогические открытия родились в таких развитых странах, как Древний Китай, Индия, Египет, Греция. Во все времена ключевую роль в физическом и духовном развитии человека играла народная педагогика.

В трудах древнегреческих мыслителей Аристотеля, Сократа, Тертуллианы, Платона были опубликованы идеи, связанные с первым воспитанием человека и формированием личности. Книги великого педагога Константина Дмитриевича Ушинского, поднявшие русскую педагогику на мировой уровень, для детей и учителей стали золотым фондом русской педагогики.

В казахском народе одним из великих деятелей, работавших в таком учебно-просветительском деле, был Мағжан Жұмабаев. Мағжан Жұмабаев-гражданин Алаша, уникальная личность своего времени, патриот своего народа, поэт-этнопедагогический основатель. В статье освещено место педагогических взглядов Мағжана Жұмабаева в современной педагогике и приведены некоторые заслуги ученого в области педагогики.

Ключевые слова: педагогика, воспитание, традиции, история, творчество, поколение.

Annotation

The need for life is a prerequisite for the emergence of all branches of science. It is known that the ideas of education, which begin to play a very important role in a person's life, in connection with the education that we give to the younger generation, develop quickly or quickly. The first pedagogical discoveries were born in such developed countries as Ancient China, India, Egypt, Greece. At all times, folk pedagogy has played a key role in the physical and spiritual development of a person.

In the works of the ancient Greek thinkers Aristotle, Socrates, Tertullian, Plato, ideas related to the first upbringing of a person and the formation of personality were published. Russian Russian pedagogy books by the great teacher Konstantin Dmitrievich Ushinsky, who raised Russian pedagogy to the world level, have become the golden fund of Russian pedagogy for children and teachers.

In the Kazakh people, Magzhan Zhumabayev was one of the great figures who worked in such educational and educational work. Magzhan Zhumabayev is a citizen of Alash, a unique personality of his time, a patriot of his people, an ethnopedagogic poet and founder. The article highlights the place of Magzhan Zhumabayev's pedagogical views in modern pedagogy and presents some of the scientist's achievements in the field of pedagogy.

Key words: pedagogy, education, traditions, history, creativity, generation.

Көрнекті қазақ ақыны, жазушы және қоғам қайраткері Мағжан Жұмабаев қазақ педагогикасының дамуына елеулі үлес қосты. Ол 1893 жылы Қазақстанның Ақмола облысында туып, қазақ және орыс мектептерінде білім алған. Жұмабаев көп жылдар бойы мұғалім болды және Қазақстанда білім беру сапасын арттыру үшін тынымсыз жұмыс істеді. Жұмабаевтың қазақ педагогикасына қосқан басты үлестерінің бірі оның ана тілінде оқытудың маңыздылығына баса назар аударуы болды. Ол балаларды ана тілінде оқыту керек деп есептеді, өйткені бұл оларға материалды жақсы түсінуге және мәдениеті үшін мақтанш сезімін дамытуға көмектеседі. Жұмабаев сондай-ақ ана тілінде оқыту Ресейдің ассимиляция саясатына байланысты қауіп төнген қазақ тілі мен мәдениетін сақтауға көмектеседі деп есептеді.

Жұмабаев қазақ әдебиетін дамытудың шешуші жақтаушысы болды және қазақ тілінде әдеби дәстүр құру бойынша жұмыс жасады. Ол әдебиет адамдарды тарихымен, мәдениетімен және дәстүрлерімен таныстырудың маңызды құралы деп санады. Жұмабаев қазақ тілінде көптеген кітаптар мен өлеңдер жазды, олар тілді танымал етуге көмектесті және басқа қазақ жазушыларын шабыттандырды.

Жұмабаевтың қазақ педагогикасына қосқан тағы бір елеулі үлесі оның педагогикалық білім беру сапасын арттыру жөніндегі жұмысы болды. Ол мұғалімдер жақсы дайындалып, олар оқытатын пәндерді жақсы білуі керек деп есептеді. Жұмабаев Қазақстанда мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын құру бойынша жұмыс істеді және мамандыққа білікті кандидаттарды көбірек тарту үшін мұғалімдердің жалақысын көтеруді жақтады.

Жұмабаев сонымен қатар мектептердегі адамгершілік тәрбиенің маңыздылығын атап өтті. Ол мектептер тек академиялық пәндерді оқытып қана қоймай, оқушыларға моральдық құндылықтарды сіңіруі керек деп есептеді. Жұмабаев білім беру студенттерге қоғам өміріне оң үлес қосатын жауапты азамат болуға көмектесуі керек деп есептеді.

Жұмабаевтың қазақ педагогикасына әсері бүгінгі күнге дейін сезілуде. Оның ана тілінде оқытуға баса назар аударуы қазақ білім беру жүйесіне енгізілді және қазіргі уақытта бүкіл ел бойынша қазақ тілінде оқытатын көптеген мектептер бар. Жұмабаев бастамашы болған қазақ әдебиетінің дамуы да жалғасын тауып, көптеген қазақ жазушылары осы тілде шығармалар жасады.

М. Жұмабаевтың ХХ ғасырдың 20-жылдарында жазған еңбектерінің ғылыми негіздері қазір қазақ мектептері үшін де өзекті. Білім мен тәрбиені біртұтас процесс ретінде қарастыра отырып, «баланы тәрбиелеу жолдары» деп аталатын еңбекте сәби кезінен бастап бойдақ жігіттер мен жетілген қыздарға дейін оларды ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуге маңызды мән береді, мінсіз, адами-құндылық қасиеттерін тәрбиелеу және қалыптастыру, адамгершілік құндылықтарды нәрлендіру қажет деп санайды. Сонымен қатар, бала тәрбиесі тек мектептер мен қоғамдық орындарға ғана байланысты емес, сонымен қатар отбасының тәрбиедегі ерекше орнын нақты белгілегенін атап өтті. М. Жұмабаев қоршаған орта да тиісті деңгейдің үлгісі болуы, тәртіп пен тәрбие, іскерлік, мақсатқа бағытталған қасиеттерді қалыптастыру үшін жағдай жасау, бала кезінде сауатсыз сөздер айтпау, әдемі сезімдерді ояту және дамыту керек деп санайды. Баланың дұрыс, салауатты өмір салтына бейімделуі баланың ойлау қабілетінің сәтті дамуына ықпал етеді деп сенді. Бала еңбекті, ойлауды, этикалық-эстетикалық және тәрбиенің басқа түрлерін шебер қабылдап, оқуға асығады, ал білімге деген сүйіспеншілік күн сайын арта түседі деген келесі құнды тұжырым жасайды.

Қазақ педагогикасы Қазақстанда қолданылатын білім беру жүйесі мен оқыту әдістеріне жатады. Елдің бай білім беру тарихы бар, алғашқы мектептер 19 ғасырда құрылған. Алайда, кеңес заманында ғана білім беру жүйесі толығымен дамыған және стандартталған. Бүгінгі таңда қазақстандық білім беру жүйесі 21 ғасырдың сын-

тегеуріндеріне сәйкес келу үшін елеулі реформаларға ұшырауда. Қазақ педагогикасының маңызды аспектілерінің бірі-ана тілінде оқытуға баса назар аудару. Қазақ тілі Қазақстанның ресми тілі болып табылады және оны халықтың көпшілігі сөйлейді. Соңғы жылдары мектептерде, әсіресе ауылдық жерлерде қазақ тілін қолдануды насихаттауға баса назар аударыла бастады. Бұл қазақ тілінде жаңа оқулықтар мен оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеуге, сондай-ақ осы тілді еркін меңгерген мұғалімдерді даярлауға әкелді. Қазақ педагогикасының тағы бір маңызды аспектісі - қазақ әдебиетін дамыту. Әдебиет елдің мәдени бірегейлігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады, ал Қазақстан да ерекшелік емес. Елде ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ауызша баяндаудың бай дәстүрі бар. Соңғы жылдары осы дәстүрді сақтауға және насихаттауға, сондай-ақ қазақ тіліндегі жаңа әдеби шығармаларды әзірлеуге деген қызығушылық қайта жанданды. Алайда, қазақстандық білім беру жүйесінің алдында әлі де проблемалар тұр. Ең үлкен проблемалардың бірі-ауылдық және қалалық аудандар арасындағы алшақтық. Ауылдық мектептерде көбінесе қалалық мектептердің ресурстары мен инфрақұрылымы жетіспейді, ал бұл аудандардағы мұғалімдер өздерінің қалалық әріптестерімен бірдей дайындық пен қолдау деңгейіне қол жеткізе алмауы мүмкін. Жалпы білім беру сапасын жақсарту қажеттілігі де бар, әсіресе STEM (ғылым, технология, инженерия және математика) салаларында.

Қазақ педагогикасы-бұл елдің тарихы мен мәдениетінен бастау алатын күрделі және дамушы жүйе. Мағжан Жұмабаев осы жүйені дамытудағы басты тұлға болды және оның қосқан үлесі Қазақ тілі мен мәдениетін сақтауға және насихаттауға көмектесті. Алайда, барлық қазақстандық балалардың 21 ғасырда табысқа жетуге дайындайтын жоғары сапалы білімге қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін әлі де көп жұмыс істеу керек.

М. Жұмабаевтың сол кездегі педагогикада ғылыми білімге қарағанда ұлттық тәрбиеге басымдық беретіні байқалады. М. Жұмабаев Педагогика пәні тәрбие қажеттілігінен туындады деп есептеді, мынадай қорытынды жасайды: педагогика-бұл баланың болашақ өмірге уақытына сәйкес бейімделуі.

1) Біріншіден, ол «баланы өзіндікіндей болуға үйретпе, оны өзіндікіндей болмауға үйретпе» деп санайды.

2) екіншіден, ол ұлттық тәрбие - бұл әрбір тәрбиеші қолдануы керек жол деп санайды.

М. Жұмабаев қазақ мектептерін құрудағы қажетті үдеріс ретінде халық педагогикасына зор мән бере отырып, ең бірінші объект, егер ақыл – ой қызметі қызмет етсе, екінші объект-тіл деп есептеді. Егер Мағжан Жұмабаевтың педагогикасына назар аударатын болсақ, онда бірінші орында – ойлау, ал екінші орында-тіл. М. Жұмабаев тіл мен жанды шығара алады деп санайды. Ол сондай-ақ шынайы жүрек сезімдерін тілсіз жеткізу мүмкін емес деп санайды. Егер Мағжан Жұмабаевтың сөздеріне назар аударатын болсақ: «тілде кемістігі бар адам қорлық сезінеді. Егер тіл әр адам үшін қымбат болса, ол ұлт үшін де қымбат болса, тілсіз ұлт әлемде өмір сүре алмайды, мұндай ұлт жойылып кетеді», біз кеңес дәуірінің басында-ақ оның қазақ халқының тіліне қауіп төндіретінін көрдік.

Қазақ мектептерінде оқитын бүгінгі жас ұрпақ үшін М. Жұмабаевтың келесі қорытындысын даусыз және тұрақты қағидат ретінде қабылдау қажет деп санаймыз: «қазақ тілінде қазақтың шексіз, қызыл даласын, халықтың дәрежелі, асықпайтын табиғатын, шексіз далада көшпелі мал өмірін, кейде тыныш түн сияқты тыныш, кейде тез және тез өмір сүретін тарихын көруге болады. құйын сияқты сенімді. Кең қазақ даласы. Тіл де бай. Бүгінгі таңда түркі тілдерінің арасында қазақ тілінен гөрі бай, тереңірек және айналымшыл Тіл жоқ». Бұл тұжырымның мәні – ұлттық ерекшеліктің айрықша белгісі-Тіл. Егер солай болса, онда қазақ тілінде оқытатын мектептер де қазақтардың ерекшелігін көрсететін нышан болып табылады деп есептеуге толық негіз бар.

М.Жұмабаевтың педагогикалық идеясын, оның адамгершілік-этикалық көзқарастарын ақын, педагог, азамат және жай адам ретінде сипаттаусыз зерттеу мүмкін

емес. Шығармашылықтың педагогикалық мазмұны оның мінезінің ерекшеліктерінен басталады. оның дүниетанымынан, халық өмірінің тереңдігін қабылдауынан. бұл М. Жұмабаевтың педагогикалық маңыздылығын анықтайтын жазушылық мұрасының адамгершілік бастауы.

Әдеби шығармашылықтың ғылыми-педагогикалық, оқу-әдістемелік қызметпен үйлесуі Мағжан Жұмабаевтың талантының жан-жақтылығын, оның білімінің энциклопедиялығын көрсетеді. Тілдің қоғамдағы ролін терең түсініп, оны зерделеуді басты міндеттердің бірі деп санай отырып, Мағжан қазақ тілін оқыту әдістемесін әзірлеуге тікелей қатысты.

Мұғалімнің жұмысында тәрбие мәселелері жетекші орын алады. Жас ұрпақтың, әсіресе екі жасқа дейінгі дене тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, үйлесімді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру күшті моральдық өзексіз мүмкін емес деп есептеді. Педагог адамгершілік тәрбиенің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау және іс – әрекет қабілеттерін дамытудан көреді. Дұрыс таңдау жасау қабілеті, мұғалімнің пікірінше, адам бойында өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді қатайту, өзінің идеалын іздеу процесінде қалыптасуы мүмкін моральдық принциптер мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді. Қазақ педагогы адамгершілік тәрбие мәселелерін шешудің тағы бір маңызды құралы ретінде эстетикалық қажеттілікті оятуға және көркемдік талғамға тәрбиелеуге, балада өнерде, көркем шығармашылықта өзін-өзі көрсету қабілеті мен ұмтылысын дамытуға арналған эстетикалық тәрбиені қарастырады. Оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінде М. Жұмабаев мысал әдісін ғана емес, жазаны, сендіру, әңгімелесу әдісін де бөліп көрсетеді. Ғалым физикалық жазаға теріс қарайды.

Қолданылған әдебиеттер:

1. М.Жұмабаев.Педагогика.-Алматы ,1992
2. М.Жұмабаев шығармалары.-Алматы,1989
3. С.Сеңкібаев. Мағжанның тәрбиелік идеялары – тәуелсіз ел мектебінің негізі. Ұлт тағылымы. 2001
4. Мағжан мұрасы- ел мұрасы [<https://kuam.kz/kk/magzhan-murasy-elzhandylyk-kaunary#gsc.tab=0>]
5. Мағжан тағылымы [<https://jumabaev.skolib.kz/index.php/kz/article1/229-magzhan-ta-ulyumu>] әдеби портал

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨЗЕКТІЛІГІ

Бақытжанова А.Қ.¹, Беккужина А.Б.², Альситова А.Б.³

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері^{1,2},
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» ББ 2 курс докторанты³

Ақтөбе қаласы

aidabakitzhan05@gmail.com, Ayaulymb00@gmail.com , assemgul_alsitova@bk.ru

Аннотация

Педагогика саласында еңбек еткен халқымыздың көрнекті тұлғаларының еңбектерінен қандай да бір технологияның қолданылуы, элементтері, жалпы тұтас бір жүйесін көре аламыз. Себебі елдің өзіндік психологиялық ерекшелігі мен рухани дүниетанымын білім беру жүйесіне кірістіре, қатыстыра білу асқан педагогикалық шеберлікті талап етері сөзсіз. Ойлау және оқыту технологияларын, қазіргі заманға сай заманауи технологияларды қолдану Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика»еңбегіндегі

көзқарастары мен қатар ой-пікірлерінен көреміз. Мағжан Жұмабаев бұл туралы ХХ ғасырдың басында айтып кеткен. Бұл мақалада қазақтың ұлы ақыны Мағжан Жұмабаевтың көзқарастары және оның қазіргі білім беру жүйесіндегі педагогикалық технологияларымен сабақтастығы туралы сөз болады.

Кілт сөздер: М.Жұмабаев, педагогикалық көзқарастар, білім беру жүйесі, тәрбие.

Аннотация

Использование любой технологии, элементы и целой системы мы можем видеть в работах выдающихся людей нашего народа, работавших в области педагогики. Это связано с тем, что способность вовлекать в систему образования собственные психологические особенности и духовное мировоззрение страны, несомненно, потребует большого педагогического мастерства. Использование технологий мышления и обучения, современных технологий в русле современности мы видим во взглядах и мыслях Магжана Жумабаева в работе «Педагогика». Об этом Магжан Жумабаев рассказывал в начале 20 века. В данной статье пойдет речь о взглядах великого казахского поэта Магжана Жумабаева и его связи с педагогическими технологиями в современной системе образования.

Ключевые слова: М. Жумабаев, педагогические взгляды, образовательная система, воспитание

Annotation

We can see the use of any technology, element and whole system in the works of outstanding people of our people who worked in the field of pedagogy. This is due to the fact that the ability to incorporate and involve in the education system one's own psychological characteristics and the country's spiritual worldview will undoubtedly require great pedagogical skill. The use of thinking and learning technologies, modern technologies in line with modernity, we see in the views and thoughts of Magzhan Zhumabaev in the work «Pedagogy». Magzhan Zhumabaev spoke about this at the beginning of the 20th century. This article will discuss the views of the great Kazakh poet Magzhan Zhumabaev and his connection with pedagogical technologies in the modern education system.

Key words: M. Zhumabaev, pedagogical views, educational system, upbringing.

Кіріспе.

ХХ ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ халқының көрнекті ғалымдарының, көптеген зиялы қайраткерлерінің психологиялық-педагогикалық идеялары, еңбектері қазіргі заманғы педагогикалық, психологиялық ғылымның дамуына еш күмәнсіз үлкен ықпал етті. Осы орайда М.Жұмабаевтың терең ғылыми және педагогикалық зерттеулері ерекше назар аударуға тұрарлық. Ол көрнекті ақын ретінде ғана емес, педагог ретінде де танылып жүр. Ұлы отандастарымыздың педагогикалық қызметі қазіргі заманғы білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді.

Еліміз азаттығын қолына алып, тәуелсіз ел атанғалы біршама уақыт өтті. Қазақстанның әлемдік өркениетте алар орны мен алған асулары бүгінгі таңда айқын көрініс тауып, талай белестерге қол жеткізіп келе жатқандығы белгілі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту болып табылады», - деп атап көрсетілген [1].

Осыған байланысты еліміздің білім беру салаларында бұрын-соңды болмаған үлкен жұмыстар атқарылып, нәтижесінде осы салада қолданылатын технологиялар қайта даму үстінде. Педагогикалық технологиялар қай заманда қолданылса да сол уақыттарда ғана озық болды. Заман ағымына сай ғылым мен техника көз ілеспес жылдамдықпен даму

үстінде. Әр ұлттың руханиятының жаһандану үрдісіне әсерін тигізуде. Осыған байланысты заман талабына сай педагогты қалыптастыруда ХХ ғасырдың басында өмір сүрген педагогика ғылым саласына өзіндік үлесін қосқан Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастары мен ой-пікірлерін талдауды жөн көрдік. Мақаламыздың басты мақсаты – Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастарының қазіргі білім беру жүйесінде, оқытудың әдіс-тәсілдерінде қолданудың тәжірибесін зерттеу. Ғылыми мақаланың зерттеу жұмыстарында салыстыру, эвристикалық, анықтау секілді әдістерді қолдандық.

Негізгі бөлім

Мағжан Жұмабаев шығармашылығының педагогикалық мазмұны оның жеке тұлғалық қасиеттерінің, дүниетанымының, халық өмірінің тереңдігіне бейімділігінің ерекшеліктеріне тән. М.Жұмабаевтың жазушылық мұрасындағы адамгершіліктің бастауы, оның педагогика саласындағы маңызын негіздейді.

Орынбор қаласындағы курстарда оқыған дәрістерге сүйене отырып, Мағжан Жұмабаев 1922 жылы қазақ тіліндегі педагогика бойынша алғашқы - «Педагогика» атты теориялық еңбегін жазды. Бұл кітап қазақ ұлттық педагогикалық ғылымының қалыптасуына жол ашты. Бұл еңбек қазіргі таңда бүгінгі күннің сұраныстарымен үндес жалғыз, бірегей педагогикалық шығарма болып табылады. [2] Әлемдік және халықтық педагогиканың озық тәжірибесін қорытындылай келе, Мағжан Жұмабаев қазақ педагогикасындағы тәрбие мен оқытудың ең өзекті мәселелерін әзірлеуге бастама болды.

Адамгершілік тәрбиесінің мақсатын педагог адамгершілікке бағытталған ақыл-ой мен әрекеттер қабілетін дамытудан көрді. Мағжан Жұмабаев өзінің шығармашылығында адамның рухани өмірінің күрделі жақтарын анықтап, оларды ағартушылықпен байланыстыруға тырысады. Ол өзінің алдында жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда өз Отанының еркін, білімді, белсенді және жауапты азаматтарын тәрбиелеу сияқты мақсаттар тұрғанына сенімді болды. Сонымен қатар, ол тәрбиелеуде қазақ халқының рухани-адамгершілік дәстүрлерінің маңыздылығын атап өтеді.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жаңа мазмұнда, жаңа әдістермен қатар педагогикалық менталитетті қолдайтын жаңа білім беру жүйесі енгізіліп, қалыптасуда. Өзін халықаралық деңгейде сенімді түрде мәлімдеген біздің дамушы республикамыз бұл тенденциядан тысқары қала алмайды. Білім беру жүйесінің табысты болуының басты критерийі, еліміздің кез келген азаматы тиісті білім мен біліктілікті ала отырып, әлемнің кез келген елінде сұранысқа ие маман бола алатын деңгейге қол жеткізе алуында. Қазіргі заманауи мектептің алдында өзін-өзі білуге, өзін-өзі іске асыруға қабілетті тұлғаны қалыптастыру міндеттері тұр.

Білім беру мазмұнын жаңарту - бұл ең алдымен орта білім беру моделінің өзін, оның құрылымын, мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеу тәсілдері мен әдістерін қайта қарау, оқушылардың жетістіктерін бағалаудың түбегейлі жаңа жүйесін енгізу. [3] Қоғамның әлеуметтік және рухани өмірін қайта құру кезінде М. Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерімен өзекті болып табылады. М.Жұмабаевтың жаңа мектеп және оның заманындағы жаңа педагогикалық ғылым туралы тұжырымдарында қазіргі заманғы мектепті мәселелерін көрсететін, қазіргі заманғы педагогика мәселелеріне жаңа көзқарас пен түпнұсқа көзқарасты көрсететін идеялар мен әзірлемелер қолжетімді көрсетілген. Балаларды шығармашылық тұрғыдан ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, отансүйгіштікке баулуға және талантты тұлғаларды анықтауға үйрету - осының бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалау жолы туралы ойландырып, жаңа тәсілдер мен әдістерді іздеуге мәжбүрледі. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік стандартында тұжырымдалған білім берудің негізгі құндылықтары мен мақсаттары мектеп бітірушілердің жалпы білім деңгейін арттыруға, инновациялар мен көшбасшылықты іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыруға, халықаралық тәжірибені ескере отырып,

мектептегі білім мазмұнының призмасы арқылы ұлттық бірегейлікті дамытуға бағытталған. Оқытудың жаңа технологиялары М. Жұмабаевтың ағартушылық идеяларымен үндеседі. М.Жұмабаевтың пікірінше, қоғам адамгершілік бағдарлардың ортақ жүйесі болған кезде ғана ауқымды ұлттық міндеттерді қойып, шеше алады. Ал ана тіліне, мәдени құндылықтарға, ата-бабаларымыздың жадына, отандық тарихымыздың әр бетіне деген құрметін сақтайтын осы бағдарлар бар. Енді сонша жыл өткен соң ақынның көптеген ойларын жаңаша түсінуге, бағалауға болады.

Мағжан Жұмабаев педагогиканың жалғыз критерийі ретінде еркіндікті, жалғыз әдіс - тәжірибе деп жариялады. Ол педагогикалық ғылымды білім беру мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың бірегей жүйесін құрды. М.Жұмабаевтың пікірінше, оқудың басым түрі кәдімгі түсініктегі сабақ өткізу емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы тиіс: оның барысында балалар оқуға, жазуға, арифметикаға үйренеді, грамматикалық ережелерді меңгереді, олардың жасына қолжетімді тарих, география, табиғаттану туралы мәліметтерді меңгереді. М. Жұмабаев білім беру және тәрбие процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын анықтауға тырысты. Ол педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал ету үшін мұғалімдерге тәжірибе жасау жолына батыл қадаммен түсуді ұсынды. «Біздің заманымызда педагогика ғылымы философиялық жаңалықтармен емес, шыдамды, қажырлы тәжірибелермен алға жылжуы мүмкін», - деді М. Жұмабаев [2] Оқушыларды оқыту және баланың шығармашылық күшін, оның бастамасы мен дербестігін дамыту - Жұмабаев мектебінің негізгі міндеті болды. Педагогикадағы еркіндік принципіне сүйене отырып, М. Жұмабаев барлық педагогикалық тұжырымдаманы да негіздеді.

М. Жұмабаев өз еңбектерінде оқыту - баланың интеллектіне жай ғана әсер ету емес, көпжақты процесс екенін жазған. Бұл ретте ол оқытудың саналылығы мен белсенділігі қағидатына үлкен орын береді. Ол «Егер оқушы мектепте өзі ештеңе жасауды үйренбесе, онда ол өмірде де тек көшірме жасауға еліктейтін болады... Әр балада дербестікке ұмтылыс бар. Ол оқыту қандай болса да оны жойғысы келетін кезде және бір жерден көшірген кезде байқалады» [2]

М.Жұмабаев оқу мен өмір арасындағы байланысты ерекше орынға қойып қарастырады. Ағартушы оқушының өмірлік тәжірибесі қаншалықты көп болса, балаларды мектепте табысты оқытуға мүмкіндік соғұрлым көп және пәнаралық байланыстарды орнату, оқу ынтасын арттыру соғұрлым жеңіл болады деп санайды. Осыған орай, сәтті оқытудың негізі ретінде ол екі дидактикалық қағидатты ұсынады:

- балаға үйрететін нәрсе түсінікті және қызықты болуы;
- оның жан күші ең тиімді жағдайда болуы.

Ағартушы білімді мықты игерудің маңызды алғышарты оқушыда білімнің мағынасын, идеясын және оның құрамдас бөліктерінің әрқайсысын нақты түсінудің болуы деп есептейді. Білім мақсатын түсіну оқушының ақыл-ойын жандандырады, оқудың қиындықтарын еңсеруге және оның ең жоғары нәтижелеріне қол жеткізуге оның күшін жұмылдырады. Жоғарыда аталған мәселеге М.Жұмабаевтың бұл көзқарастағы бастапқы психологиялық педагогикалық ұстанымы баланың білімге деген табиғи ұмтылысына сүйену болды. [6]

Өз кезегінде М. Жұмабаев оқушылардың белсенділігін, олардың шығармашылық қызметін ынталандыратын, оқыту үшін қолайлы жағдай туғызатын әдістер мен тәсілдердің тұтас жүйесін әзірледі. Жұмабаев баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, мүдделері мен ұмтылыстарын зерделеуге ерекше назар аударды. Қазір мұғалім сабақтағы негізгі тұлға болса да, сабақтың барлық барысын ол құрастырып, сезінсе де, жаңа бағдарлама бойынша ол көрінбей қалады. Сабақтың негізі - оқушы болып табылады. Оқушылар әр түрлі. Бірі дарынды, бірі талантты, ал енді бірі тыныш, үлгерімі төмен, тынымсыз, зерек... Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, М. Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы ұстаздың рөлін бірінші орынға қояды

Мұғалім үшін кәсіби шеберлікке жету, өз мамандығының данышпаны болу бір күнде пайда болатын дүние еместігін жақсы түсінеміз. Ұстаздық мамандықтың өмір бойы ізденушілікті, төзімділікті талап ететін мамандық екенін анық аңғарғанда ғана толық нәтижеге жете аламыз. Ұстаздың әрбір сөзі мен ісі, қимылы, аяқ алысы, жүрісі, көзқарасы, психологиялық және ізгілік тұрғысынан шәкірт жүрегінен үлкен орын алуы, ертеңгі қоғамның ақылды да іскер адамын дайындауға ықпал етері де талассыз құбылыс. Әрбір ұстаз оқу мен тәрбие процесін ұйымдастыруда мол білімділікті, ақылдылықты, дұрыс іскерліктер мен дағдыларды қолдануы негізінде биік мақсатқа, берекелі нәтижеге жетері сөзсіз.

Ұстаз қызметінің негізгі мазмұны келесі функцияларды атқаруды қамтиды: оқыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру және зерттеу. Осы функциялар бірігіп қарастырылғанда ғана ұстаз жетістікке жете алады. Адам қоғаммен бірлесе өмір сүреді. Оны бір-бірінен бөліп алуға болмайды. Қоғамдағы өзгеріс, оның дамуы, әлеуметтік ерекшелігі, сол қоғамның өзіндік сипаты мен тарихи дамуы адам өмірімен, оның болмысымен тікелей байланысты, қоғамдықәлеуметтік құбылыс адам сана-сезіміне әсер етпей қоймайды [5].

Қазіргі таңда мектептер тұлғаға бағдарланған білім беру идеясын қабылдады. Бұл дегеніміз мұғалімдер демократияшыл, ізденімпаз және шығармашыл ұрпақ қалыптастыру үшін авторитарлық, инструкторлық және репродуктивті оқыту жүйесінен бас тартады дегенді білдіреді. Тұлғалық-бағдарланған оқыту ұғымы өзі айтып тұрғандай, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу негізінде оқыту. Яғни, басты мақсат - баланың өзіндік ерекшелігін, оның өзіндік құндылығы мен табиғи дағдыларын ашу.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, Мағжан Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы ұстаздың рөлін басты орынға қояды. Бұл тұрғыда қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі Қазақстанның жоғары құқықты, жауапты, шығармашыл, бастамашыл, белсенді азаматын тәрбиелеу.

М. Жұмабаев оқушыларға түрлі эмоциялық әсерлердің біртұтас әдістемесін жасады. Оны оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын ояту үшін және олардың ойлау қызметін жандандыру үшін кеңінен пайдаланды. Мағжан Жұмабаев оқыту әдістерін қолдануда икемділікті талап етті. [4]

М.Жұмабаев кез келген әдісті, оның мәнін түсінбей, қолдану жолын білмей жатып пайдалануға болмайды деп жариялады. Осы орайда Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары ағылшын педагогы А.Ниллдың сөзімен толық сәйкес келді. Ол балаға қысым жасамау керектігін, сол кезде ғана бала өзі қаншалықты дами алса, соншалықты дами алады деп есептеді. Ағылшын педагогының негізгі қағидасы мынадай: баланың бақытынан маңызды ештеңе жоқ, ал бақыттың өзіндік еркіндіксіз болуы мүмкін емес. [7] Бұл қағиданың мақсаты: баланың басын біліммен толтыру емес, баланы ойлануға үйрету. Нәтижесінде, өзіне сенімді, еркін ойлана алатын тұлғаны көре аламыз

Қорытынды. Жаңашыл-педагог Мағжан Жұмабаев оқытудың жаңа бағыттарының дамуында, көптеген бұрынғы көзқарастар мен дәстүрлерді қайта қарастыруда үлкен рөл атқарды. Қазіргі білім беру жүйесінде ғылымды ізгілендіру жүріп жатыр. Айтылғандардың бәріне қорытынды жасасақ, Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық қызметі қазіргі заманғы білім беру бағдарламасында, атап айтқанда жаңартылған білім беру мазмұны жүйесінде өзекті болып табылады. Оның прогрессивті-педагогикалық көзқарастарын саралай келе, мынадай қорытындыға келуімізге болады: педагог, әрі ағартушы, ақын М.Жұмабаев әлемдік деңгейдегі В.Г.Белинский, К.Д.Ушинский, Л.Н.Толстой, Д.Дьюи және А.Нилл сияқты педагогтардың қатарынан лайықты орынды алуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жыл, 27 шілде, № 319-III. (26.02. 2023 ж. өзгерістер мен толықтыруларымен) // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

2. Жұмабаев М. Педагогика. Алматы. 1992
3. Мұханбетжанова Ә.М., Мұханбетжанова А.У. Қазақстан Республикасында білім беру мазмұнын жанарту мәселелері <https://articlekz.com/kk/article/33006>
4. Бигазина А.Т. М. Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастағы ұлттық тәлім тәрбиесі//<https://bilimainasy.kz/>
5. Подласый И.П. Педагогика: 100 вопросов 100 ответов: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Москва: Владос пресс, 2001. – 321 с.
6. Аксютин З.А. Педагогический путь Магжана Жумабаева // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. 2021. №4 (33). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskiy-put-magzhana-zhumabaeva>
7. Воспитание свободой в школе «Саммерхилл» А.Нилла Подробнее: <https://zaochnik.com/spravochnik/pedagogika/teorija-vospitanija/vospitanie-svobodoy-v-shkole-sammerhill-anilla/>

Тьюторство в сфере образования

Боранбаева Ж.Қ.¹, Бакиева А.И.²

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова
студенты 1 курса ОП Социальная педагогика и тьюторство
Город Актобе
b.zhansaya.03@mail.ru¹ bakievaalsu2004@mail.ru²

Аннотация

В статье говорится о профессии тьютора. Об истории появления данной профессии. Также рассказывается про его обязанности и о том какую важную роль играет тьюторство в сфере образования.

Кілт сөздер: салааралық тәлімгерлік, тәлімгер, қамқоршы, қысқа және ұзақ мерзімді мақсаттар, тәрбиеші, тәрбиеші, тьюторлық сүйемелдеу, интеграцияланған сынып

Аннотация

Берілген ғылыми жоба тьютор мамандығымен байланысты. Кәсіптің пайда болу тарихы. Сондай-ақ оның міндеттері мен тьюторлықтың білім беру саласындағы маңызды рөлі туралы айтылады.

Ключевые слова: межотраслевое менторство, наставник, опекун, краткосрочные и долгосрочные цели, репетитор, тьюторское сопровождение, интегрированный класс

Annotation

This article talks about the profession of a tutor. About the history of the emergence of this profession. It also tells about his duties and what an important role tutoring plays in the field of education.

Keywords: intersectoral mentoring, mentor, guardian, short-term and long-term goals, tutor, tutor support, integrated classroom

Выбранная тема весьма необычная и очень заманчивая. Для многих слово «тьютор» может казаться незнакомым. Кто такой «тьютор» и какие у него обязанности? Тьютор это наставник показывающий правильный подход в сфере образования студентам, а также школьникам. В отличие от преподавателей тьюторство межотраслевое менторство. Тьютор обращает огромное внимание на круг интересов обучающегося, проявляет ему

поддержку, тем самым помогая ему в образовании и в приспособлении к окружающим людям.

Сама профессия возникла сотни лет тому назад. Начало тьюторства произошло ещё в Греции. У тьютора в те времена главной целью была передача знания, то есть помогал с усвоением навыков в выбранной сфере.

Правовед и историк Николай Суворов писал, что в начале тьюторы следили за дисциплиной. В основном они проверяли студентов в посещении церкви и лекции, а также в соблюдении специальной формы.

Позже в XVI-XVII веках тьютор начал становится все более важной персоной в образовании. Тьюторы советовали какие лекции посещать студентам для их профессии и назначивали правильную учебную программу. Так они помогали построить единичный путь к сдаче экзаменов.

В Великобритании в шестидесятые годы открылись много университетов. Тогда профессия тьютора считался как бесполезным из-за его престижности. Но в университетах Оксфорда и в Кембридже старательно защищали эту профессию. С тех самых пор до нынешнего момента тьюторство считается одним из важных профессией, у которых высокая потребность.

Тьютор- наставник и опекун.

Тьюторство - это специально организованная система образовательной деятельности, она основана на позиции педагогов как наставников и помощников обучающихся, чьи интересы и потребности могут реализоваться только лишь в ходе образовательной деятельности.

Тьюторство выступает в ходе поддержки студентов в их образовательных стремлениях. Это помогает каждому студенту найти и систематически реализовывать индивидуальную образовательную траекторию.

Ключом к появлению тьюторство является

1. необходимость внедрения обществом индивидуального подхода к образованию
2. условия для перехода учащегося на индивидуальную образовательную траекторию.
3. вариативность образовательной программы.

Тьютор-наставник действует исключительно в интересах ученика. Его работа основывается на познавательные интересы и потребностей ученика и выбирает конкретные пути и средства для их реализации.

Требования к тьютору очень высоки, так как ребенок должен уметь доверять взрослому. Тьюторы должны иметь степень бакалавра в области образования или педагогической психологии и дополнительную подготовку.

Должностные обязанности тьютора, работающего в школе или дома не сильно отличаются, продолжительность занятий обсуждается индивидуально с каждым ребенком и его родителями. Это может быть 2-3 занятия, иногда это может длиться несколько месяцев.

Задачи тьютора следующие:

- помощь в профессиональной ориентации;
- анализ деятельности и работы ребенка и адаптация учебной программы;
- составление индивидуального плана обучения;
- руководство по само коррекции учебных стратегий и преодолению проблем и трудностей, связанных с самообразованием;
- анализ личности и интересов ученика;
- мотивация к участию в проектах и исследовательской деятельности;
- оценка ресурсов ребенка и помощь в постановке целей;
- встречи с учителями и родителями для обсуждения и корректировки учебной программы и анализа результатов (только с родителями при семейном образовании);
- помощь в совмещении учебы с другими интересами.

Тьютор с учащимися 7-8 составляет маршрутные карты учащихся по направлениям: оказание помощи учащимся в постановке краткосрочных и долгосрочных целей; план подготовки на каждом этапе его реализации; контроль за реализацией индивидуальных учебных программ; сопровождение проектной деятельности. Согласно маршрутной карте в течение недели с 15.40 до 17.00 каждый учитель-предметник проводит индивидуальную работу.

Тьютор является неотъемлемой частью современного образования - он помогает ребенку выработать наиболее эффективный процесс обучения. Роль тьютора в домашнем образовании особенно важна, поскольку неопытным в вопросах образования родителям трудно разработать индивидуальный план обучения, с чем тьютор им и может помочь.

Во всем Казахстане только одна школа полностью реализует программу интегрированного обучения - гимназия № 65 в Астане, которая является экспериментальным учреждением национального центра научно-практического и коррекционного образования. Школа оснащена необходимым специализированным оборудованием и имеет 11 интегрированных классов для учащихся с нарушениями зрения, слуха и церебральным параличом. Используется двухуровневая модель поддержки: учителя передают знания, а тьюторы помогают детям сориентироваться в школе и обрести уверенность в классе. Помогает в исследованиях и в проработке собственных увлечений. С тьютором ученики могут усвоить выбранный предмет и подискутировать о своих профессиях. Также в Казахстане насчитывается 9 740 детей школьного возраста с ограниченными возможностями. Даже если предположить, что не все из них нуждаются в тьюторском сопровождении, это число все равно впечатляет. Если бы у Министерства образования были ресурсы, они смогли бы обеспечить репетиторством каждого нуждающегося ученика.

В итоге можно сказать, что тьюторства одна из важнейших профессий. Тьютор-это тот который поможет абитуриентам не совершать ошибку и сделать правильное решение касаемого своей будущей работы. Изучает с какими школьными предметами возникают проблемы у учеников, а студентам помогает усвоиться или подкорректировать занятия. Благодаря таким занятиям студент научиться принимать разумные решения, выслушивать других и отстаивать свои интересы.

Использованная литература:

1. Дьячкова М.А., Томюк О.Н. Тьюторское сопровождение образовательной деятельности. [https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/44244/1/978-5-7186-0774-1_2016.pdf]
2. Н.В. Абрамовски, Е.А. Казаева, Г. Шадринский Тьюторство: история и современность [<http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-3-31.pdf>]
3. Евразийский Союз Учёных (ЕСУ) #4(13,2015 Педагогические науки. Пигарева Наталья Геннадьевна. Тьюторство как ресурс начальной школы
4. Т.М. Кумалева. Основы тьюторского сопровождения в общем образовании
5. И.Г. Елисеева, А.К. Ерсарина, 2019. Психолого-педагогического сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе

Научный руководитель: старший преподаватель, магистр Әбіл А.С.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

Бурибаев Д.Е.,¹ Маханова А.Ә.,² Төлеуғалиева Н.А.³

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» ББ 2 курс докторанты¹ Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» ББ 1-курс студенттері^{2,3}

Аннотация

Қазақ халқының атақты біртуар ақыны және педагогі Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы қазіргі Қазақстандағы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі өзінің және қоғамның мүддесінде өзін-өзі белсенді етуге дайын, өзгермелі даму үстіндегі ортада өмір сүруге бейім, бәсекеге қабілетті және құзыретті, шығармашыл, білімді тұлғаны дамыту және қалыптастыру болып табылатынын растайды.

Оның педагогикалық идеялары, көзқарастары өз кезінде ғана озық болып қалмай, сонымен бірге бүгінгі күннің өзектілігімен, шынайы және шындыққа негізделген, педагогикалық тәжірибеде қолдануға құқығы бар.

Кілт сөздер: Білім, тәрбие, рөлі, педагогика, көзқарас қоғам, үндестік, ұрпақ, адамгершілік

Аннотация

Педагогическое видение выдающегося казахского поэта и педагога Магжана Жумабаева подтверждает, что одной из главных задач системы образования в современном Казахстане является развитие и формирование конкурентоспособной и компетентной, творческой, образованной личности, склонной жить в меняющейся развивающейся среде, готовой к самореализации в интересах себя и общества.

Его педагогические идеи, взгляды имеют право не только быть передовыми в свое время, но и быть актуальными сегодня, реалистичными и основанными на реальности, применимыми к педагогической практике.

Ключевые слова: образование, воспитание, роль, педагогика, отношение общество, гармония, поколение, нравственность

Annotation

The pedagogical vision of the outstanding Kazakh poet and teacher Magzhan Zhumabayev confirms that one of the main tasks of the education system in modern Kazakhstan is the development and formation of a competitive and competent, creative, educated personality, inclined to live in a changing developing environment, ready for self-realization in the interests of himself and society.

His pedagogical ideas and views have the right not only to be advanced in their time, but also to be relevant today, realistic and based on reality, applicable to pedagogical practice.

Keywords: education, upbringing, role, pedagogy, attitude society, harmony, generation, morality

Тәуелсіз және Егемен Қазақстан өз дамуында ғылыми-техникалық, ақпараттық, саяси, экологиялық және рухани қамтамасыз етудің жаңа деңгейіне шығады. Республика өміріндегі бұл өзгерістер білім беру жағдайын, оның сапасын қайта қарауды талап етеді. Соңғы жылдары білім беру сөзбен емес, іс жүзінде біздің мемлекетіміздің дамуының басым саласына айналатыны даусыз. Бүгінгі таңда білім стратегиялық сала ретінде ерекшеленеді, оған құйылған табыс капиталдың ең тиімді инвестициялары болып табылады, өйткені олар мемлекеттің әлеуметтік капиталын қалыптастырады. Инновациялар мен сапалы білім беру кез-келген мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету процесінде жетекші рөл атқаратыны белгілі. Елдің экономикалық өсуі сапалы білімге байланысты. Уақыт өте өзгереді, әлеуметтік және экономикалық өмір жағдайлары да өзгереді. Қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесінде де өзгерістер туғызды, оның негізгі мақсаты қазіргі кезеңде білім мен дағдыларды беру емес, білім

алушылардың шығармашылық дамуы, олардың өмір бойы өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі дамыту қабілеттері болып табылады.

Қазіргі заманғы қазақстандық мектеп ескі ұстаным мен көне форматтан бас тарта отырып, озық педагогтар мен әдіскерлер мұрасының ең жақсысын пайдаланады. Жұмыстың ең тиімді әдістерін мұқият іріктеу жүргізілуде және бұл іріктеу тарихи тәжірибені білмей, ашылған жаңалықтарға сүйенбей қолдану мүмкін емес.

Қазақстанда білім беруді дамыту Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастарына сәйкес келетін сабақтастық дәстүріне ие:

- этнопедагогика және этнопсихология идеялары;
- адамгершілік тәрбиесінің факторлары: отбасы, мектеп, тәрбиеленушінің жеке басы;
- тіл мен әдебиетті интеграциялау идеясы;
- отбасылық тәрбие – адамгершілік өзін-өзі жетілдіру;
- мұғалімнің кәсібилігі [1].

Осы жылы 130 жылдық мерейтойы атап өтілетін Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы – бұл көптеген педагогикалық проблемалар көрініс тапқан тұтас педагогикалық жүйе. Мағжан Жұмабаев ағартушылықтың дәйекті чемпионы болды, өз халқының бақыты туралы ойларға толы адамгершілік қағидаттары мен адамзат білімінің мұраттарын қорғады. Оның педагогикалық мұрасы қазіргі уақытта да өзекті. Ол өз халқын өркениетті адамдар қатарынан көру үшін бәрін жасады және көрсете білді. Білімнің өзін мақсат ретінде емес, әлеуметтік ортаны өзгертудің негізгі құралы ретінде қарастырды.

Мағжан Жұмабаев адамды елдің басты байлығы екенін түсінді, өйткені олардың білімі мен дағдылары бар адамдар дамудың негізгі стратегиялық ресурсын қалыптастырады, ал білім прогрестің қозғаушы күшіне, жаңа өмірлік игіліктердің көзіне айналады [2].

Мағжан Жұмабаев отандық мектептің білім беру міндеттерін халықтың қажеттіліктеріне қарай айқындады. Оның пікірінше, мектеп қоғам өмірінде лайықты орын, мәдениеттің жоғары деңгейін, өз халқының өкілі ретінде жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерін қамтамасыз ететін нақты білім беруі керек. Педагогикалық үдерістің негіздерінің бірі ретінде М. Жұмабаев оның психологиялық негіздемесін қарастырады. Тәрбие мен оқытудың мақсаттарын, міндеттерін, мазмұнын, принциптерін айқындайтын жетекші факторлар этнопедагогика, этнопсихология идеялары болып табылады: «әр ұлттың балалары өз халқы арасында өмір сүріп, еңбек ететіндіктен, тәрбиеші оларды ұлттық дәстүрлер рухында тәрбиелеуге міндетті». Мұғалімнің жұмысында тәрбие мәселелері маңызды орын алады. Жас ұрпақтың, әсіресе екі жасқа дейінгі дене тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, үйлесімді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру күшті моральдық өзексіз мүмкін емес деп есептеді. Ал бұл өзек, Мағжан Жұмабаевтың пікірінше, отбасы мен мектепте адамгершілік тәрбие арқылы қалыптасады.

Адамгершілік тәрбиесінің мақсаты мұғалім адамгершілікке бағытталған ойлау және іс-әрекет қабілеттерін дамытуда көрді. Мұғалімнің пікірінше, дұрыс таңдау жасау қабілеті адам бойында өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді қатайту, өзінің идеалын іздеу процесінде қалыптасуы мүмкін моральдық принциптер мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді. Қазақ педагогы адамгершілік тәрбие мәселелерін шешудің тағы бір маңызды құралы ретінде эстетикалық қажеттілікті оятуға және көркемдік талғамға тәрбиелеуге, балада өнерде, көркем шығармашылықта өзін-өзі көрсету қабілеті мен ұмтылысын дамытуға арналған эстетикалық тәрбиені қарастырды. Оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінде М. Жұмабаев мысал әдісін ғана емес, сонымен бірге жазаны, сендіру, әңгімелесу әдісін бөліп, физикалық жазаларға теріс қарады. Терең діндар адам бола отырып, бұл сезімдерді адамгершілік өзін-өзі жетілдіруге итермелейтін руханилықтың негізі деп санай отырып, баланың діни сезімдерін тәрбиелеуге үлкен мән берді. Отбасылық тәрбие мәселелеріне ерекше мән бере отырып, М. Жұмабаев балаға сөз емес, оған жақын адамдардың іс-әрекеттері әсер етеді, осыған байланысты балаларды тәрбиелеуде отбасындағы қолайлы жағдай, ата-аналардың жоғары

моральдық қасиеттері үлкен маңызға ие деп тұжырымдады. Заманауи білім беру сонымен қатар қазіргі әлемде сұранысқа ие бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеуде мектеп атаналар қауымының нақты көмегінсіз жеңе алмайтынын түсініп, отбасына бас иеді.

Мағжан Жұмабаев өзінің педагогикалық көзқарастарында педагогтың оқу-тәрбие үдерісіндегі рөліне үлкен мән берді. Жұмабаев тәрбиешіге қойылатын негізгі талаптарды әзірледі: олар кәсіпқойлықтан, балаларға деген сүйіспеншіліктен, тілді жақсы меңгеруден және жақсы сөйлеуден, баланың жеке басын құрметтеуден тұрады. Қазіргі уақытта мектептердің қызметін жетілдірудегі және оқушылардың оқу жетістіктерін қамтамасыз етудегі негізгі тұлға әлі де мұғалім болып табылады [3].

М. Жұмабаевтың пікірінше, оқытудың басым нысаны әдеттегі мағынадағы сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы тиіс: оның барысында балалар оқу, жазу, арифметика бойынша білім алып, грамматикалық ережелерді, олардың жасына қол жетімді тарих, география, табиғаттану туралы мәліметтерді меңгерген болар еді.

Білім беру – тәрбие үдерісінің заңдылықтарын аша отырып, Мағжан Жұмабаев педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын айқындады. Ол мұғалімдерге эксперимент жолында батыл болуды ұсынды, бұл педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал етуі керек еді. «Педагогика ғылымы қазіргі заманда философиялық аяндармен емес, шыдамды, табанды тәжірибелермен ілгерілей алады», - деді М.Жұмабаев. Бұл сөздер бүгінде білім беру саласында жүргізіліп жатқан барлық реформалармен расталады.

Жұмабаевтың пікірінше, педагогикадағы жалғыз критерий – еркіндік, жалғыз әдіс – тәжірибе. М. Жұмабаев педагогика ғылымын білім беру мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін құрды.

Оқушыларға білімнің кең ауқымын жеткізу және баланың шығармашылық күштерін, оның бастамасы мен дербестігін дамыту – Жұмабаев мектебінің басты міндеті. Қазіргі мұғалімдер жеке дамудың ең жақсы тәсілі – бұл оқушыларды процестің белсенді қатысушылары болып табылатын шығармашылық қызметке тарту екенін түсінеді: олар ойлап табады, құрастырады, түрлендіреді, модельдейді. Мұның бәрі өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі растауға ықпал етеді [4].

Педагогикадағы еркіндік қағидатына сүйене отырып, Жұмабаев барлық педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Жұмабаев – мықты педагог, өйткені ол кез-келген замандастарына қарағанда тереңірек және жан-жақты, баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, қызығушылықтарын, ұмтылыстарын зерттеу қажеттілігін түсінді.

Педагогикалық тұжырымдаманың орталығына баланың жеке басын орналастыра отырып ол дидактикалық принциптер жүйесін құрады:

- сана мен белсенділік принципі;
- оқытуды өмірмен байланыстыру принципі;
- оқытудың қолжетімділік принципі;
- білімді игеру беріктігі принципі;
- табиғаттану принципі.

М. Жұмабаев оқыту – бұл баланың ақыл-ойына әсер ету ғана емес, көпжақты процесс деп есептеді. Сонымен бірге ол сана мен белсенділік принципіне үлкен мән берді.

Жұмабаевтың көзқарасында оқытудың өмірмен байланысы ерекше орын алды. Ағартушы оқушылардың өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай болса, балаларды мектепте сәтті оқытудың мүмкіндіктері соғұрлым көп болады, пәнаралық байланыстар орнату және оқу мотивациясын арттыру оңайырақ болады деп сенді. Ол үшін мұғалім ретінде оқушыға оқу материалын қол жетімді түрде жеткізу маңызды. Табысты оқытудың негізі ретінде ол екі дидактикалық принциптің сақталуын келтірді:

- балаға үйрететін нәрсе түсінікті және қызықты болуы үшін;
- оның рухани күштері ең тиімді жағдайда болуы үшін.

М. Жұмабаев оқытудағы беріктік қағидатын әзірлеуге баға жетпес үлес қосты, оқытуда білімнің, іскерліктің және дағдылардың жоғары беріктігіне қол жеткізуге бағытталған жүйенің, шарттар мен әдістердің кейбір ерекшеліктерін атап өтті.

М. Жұмабаев оқушының білімнің мағынасын, идеясын және оның әрбір құрамдас бөлігін нақты түсінуінің маңызды алғышарты деп санады. Білімнің мақсаттарын түсіну оқушының ақыл-ойын жандандырады, оқудағы қиындықтарды жеңуге және оның ең жоғары нәтижелеріне қол жеткізуге күштерін жұмылдырады [5].

М. Жұмабаевтың – педагогтың жоғарыда аталған мәселеге деген көзқарасындағы бастапқы ұстанымы баланың білімге деген табиғи ұмтылысына сүйену болды. Табиғаттану принципі мұнда да жетекші болды.

М.Жұмабаев: «Балаларда оқуға деген ұмтылыс соншалық, бұл тілекті қанағаттандыру үшін олар көптеген қиын жағдайларға бағынады және көптеген кемшіліктерді кешіреді», - деп атап өтті.

М. Жұмабаев оқушылардың белсенділігін, олардың шығармашылық қызметін ынталандыратын, оқуға қолайлы атмосфера құратын әдістер мен тәсілдердің тұтас жүйесін әзірледі. Қазіргі педагогика өз жұмысын Жұмабаевтың педагогикалық әдістеріне сүйене отырып жасайды:

- оқудағы көрнекілік (баланың тірі бейнелерді жарқын эмоционалды есте сақтауын қамтамасыз ету, балалардың қиялын, қиялын, заттарды терең білуге деген ұмтылысын ояту);

- әңгімелеу әдісі (оқушыларға моральдық әсер ету күші, кейіпкерлерге жанашырлық);

- эмоционалды әсер ету әдістемесі (оқушылардың қызығушылығын ояту және ақыл-ой белсенділігін арттыру);

- қиындық жағдайы (белгілі бір нәрсені біріктіру арқылы жаңа нәрсе жасалатын жағдайлар жасау);

- жеке тәсіл (оқушылардың ерекшеліктерін зерттеу, оқушының жеке басының әр ерекшелігін ажырату).

Осылайша, М. Жұмабаевтың педагогикалық идеялары, көзқарастары өз кезінде ғана озық болып қалмай, сонымен бірге бүгінгі күннің өзектілігімен, шынайы және шындыққа негізделген, педагогикалық тәжірибеде қолдануға құқығы бар [6].

Бүгінгі таңда бүкіл қазақстандық білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – өз мүддесі үшін де, қоғам мүддесі үшін де өзін-өзі барынша жүзеге асыруға дайын, серпінді дамушы ортада өмір сүруге қабілетті, білімді, шығармашылық, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру және дамыту болып табылады, мұны көрнекті қазақ жазушысы және педагог Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастары растайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Храпченков Г.М. История школы и педагогической мысли Казахстана/ Храпченков Г.М., В.Г. Храпченков. Алматы: Кайнар, 2008 г.
2. Жұмабаев М. «Педагогика»/ М. Жұмабаев. – Алматы, 2007 ж.
3. История педагогики с 18 века до середины 20 века. Учебное пособие под ред. А.И. Пискунова. М, 2008 г.
4. Көшенова Р.Н. М. Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастары, Алматы, 1995 ж.
5. Измаилов В. Народная педагогика; педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана – М., 1991 г.
6. Журавлев И. Педагогика в системе наук о человеке. – М., 1990 г.
7. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақстанның педагогикалық ой антологиясы. – Алматы, 1995 ж.

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ М. ЖҰМАБАЕВ ПЕН Д.ДЫЮИДІҢ ОЙЛАУ ҮДЕРІСІ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Есенғұлова М.Н., Карабекова А.М., Ерсайн Ж.Е.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
п.ғ.к., оқытушы-зерттеуші¹, Арнайы педагогика ББ 2 курс студенті^{2,3}
Ақтөбе қаласы
ms.miko77@mail.ru¹ karabekova44510@mail.ru² ersaynzhanel00@gmail.com³

Аннотация

Бұл мақала сізге М. Жұмабаев пен Дж. Дьюиді ойшыл ретінде ашуға көмектеседі. Олар ойлау, түсіну түсініктерін сипаттайды. Заманауи адамдар үшін арнайы білімді қажет ететін адамдар туралы түсініктер талқыланады. Бұл жұмыста теориялық ойлау және оны дамыту мәселелері бойынша мұғалімдер мен мектеп психологтарына қажетті ұсыныстар да берілген. Оларды оқытушы жаңа оқу курстарын құруға, оқыту әдістерін жетілдіруге қатыстыра алады. Сондай-ақ мектеп психологына оқу бағдарламаларын психологиялық-педагогикалық бағалау жүйесін құруға көмек көрсетіледі. Ал арнайы педагогтар үшін бұл халыққа арнайы білім беруді қажет ететін балалар туралы түсінік беруге көмектеседі.

Кілт сөздер:

Ойлау, қарым-қатынас, арнайы білім беру, ерекше білім беру қажетті бар тұлғалар, сенім.

Аннотация

Эта статья поможет вам открыть для себя М. Жумабаева и Дж. Дьюи как мыслителей. Они описывают понятия мышления и понимания. То есть здесь обсуждаются понятия о людях, нуждающихся в специальных знаниях для современных людей. В данной работе также даны необходимые рекомендации для учителей и школьных психологов по вопросам теоретического мышления и его развития. Преподаватель может привлекать их к созданию новых учебных курсов и совершенствованию методов обучения. Также школьному психологу будет оказана помощь в создании системы психолого-педагогического оценивания образовательных программ. А для специальных педагогов это помогает информировать общественность о детях, которые нуждаются в специальном образовании.

Annotation

This article will help you discover M. Zhumabaev and J. Dewey as thinkers. They describe the concepts of thinking, understanding. That is, the concepts of people who need special knowledge for modern people are discussed. This paper also provides the necessary recommendations for teachers and school psychologists on issues of theoretical thinking and its development. The teacher can involve them in creating new courses and improving teaching methods. Also, the school psychologist will be assisted in creating a system of psychological and pedagogical evaluation of educational programs. And for special educators, it helps inform the public about children who need special education.

Ерекше білім беруді қажет ететін тұлғаларды әлеуметтендіру мақсатында, қоғамның білімін, көзқарасын және ойлауын кеңейту шараларын дамыту қазіргі өзекті мәселе деп айта аламыз. Осы бойынша Мағжан Жұмабаев пен Джон Дьюидің ойлау туралы жазған еңбектерін қарастырсақ болады.

Бейнелеу, еске түсіру, қиялдау, әсер алу арқылы біз бір затты толығымен тани аламыз. Мысалы, мен қарғаға қарап, оның мүшелерін, олардың қандай екенін, қандай қызмет атқаратынын бақылаймын. Бақылап болғаннан кейін қарға көз алдымнан кетсе де, мен оны суреттеп, бейнелей аламын. Сонымен қатар, қарғаның мүшелерінің арасындағы байланысты анықтап, осы қарғаның басқа құстармен ұқсастығын іздеймін. Енді мен қарғаны есте сақтап тұрғаным жоқ, ұғып тұрмын. Яғни қарғаның мүшелері арасында

қандай байланыс барын, басқа құстармен қандай ұқсастық, қаншалықты айырма бар екенін ұғып тұрмын. Міне, осы мәліметтерді ұғыну ойлау деп аталады.

Ойлау ұғымдардан құралады. Ойлау – белгілі бір іс-әрекеттің суретсіз, қиялсыз бейнесі.

Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» атты еңбегіндегі ұғым және оның жасалуы мен бір-біріне ұқсас бірнеше заттарды салыстыру жұмыстарына назар аударамыз. Мысалы, алдымызда көптеген адамның суреттері жатыр. Адамдардың өзіндік ерекшеліктері бар. Осы ерекшеліктерді байқап біз оларды салыстырамыз. Сонымен бірге ұқсастықтары да болады. Әрине, салыстыру үшін заттарды аз алсақ, ұқсастықтары көп болады. Егер кең тапта алсақ, олардың ұқсастықтары аз болады. Мысалы, жылқы мен сиыр арасында ұқсастық көп. Ал, жылқы мен ағашты алатын болсақ, ұқсастық мүлдем жоқ. Қысқасы, заттарды салыстырғанда ортақ ұқсастықтарды екеуінен де табамыз. Яғни екі заттың ортасынан бір зат шығады.

Мысалы, мен адам туралы ойлаймын. Адамдардың жеке ерекшеліктерін алып тастап, ортақ ұқсастықтарын, мысалы, дене мүшелерін, ойлау қабілеттері сияқты ортақ ұқсастықтарын аламын. Міне, көп заттардың ортақ сындарын алып жия білу, зат туралы ой – ұғым дегенді білдіреді [1, б. 96-98]. Дегенмен, ойлау туралы түсінік М. Жұмабаевтың тұжырымдамасымен ғана шектеліп қалмайды.

Ендігі американдық педагог және психолог Дж.Дьюидің өзінің «Ойлау психологиясы мен педагогикасы» атты еңбегіндегі тұжырымдамаларға тоқталсақ.

Нью-Йорктегі Колумбия университетінің профессоры Джон Дьюи Америкадағы философиялық ой мен психологиялық ғылымның жетекші өкілдерінің бірі. Ол американдық философиялық журналдарда философияның, логиканың және психологияның әртүрлі мәселелері бойынша бірнеше кітап жазып, бірқатар мақалалар жариялады. Сонымен бірге Д.Дьюиді педагогика мәселелері ерекше қызықтырады. Профессор Дьюи біздің ойымыздың бүкіл механизмін мұқият талдады. Бұл аналитикалық зерттеуде автор теориялық тұрғыдан да маңызды, педагогикалық тұрғыдан қолдануда өте жемісті болып табылатын көптеген терең құнды пікірлер айтады. Дьюидің айтуы бойынша «қызығушылығымен, бай қиялымен және эксперименталды зерттеуге деген сүйіспеншілігімен ерекшеленетін балалық шақтың туа біткен және бұзылмаған күйі ғылыми ойлау жағдайына өте жақын» деуге болады. Осы тұжырымға байланысты автор бүкіл кітап бойына оқытудың барлық кезеңдерінде білімді меңгеру процесінде ақыл-ойдың шын мәнінде ғылыми тұрғыда орнатудың қажеттілігі мен мүмкіндігін табанды түрде дәлелдейді.

Джон Дьюи өзінің «Ойлау психологиясы мен педагогикасы» атты еңбегінде айтады *«ешбір сөз бізде мен ойлау сияқты жиі қолданылмайды»*. Шынында да, біз бұл сөздерді жиі және басқа мағынада қолданатынымыз сонша, олар арқылы нені білдіретінімізді анықтау қиынға соғады. Бұл терминдер қолданылатын бірнеше типтік жағдайларды қарастыруға көмектесуі мүмкін. Біріншіден, ой сөзі өте кең мағынада қолданылады. Адамның басына келгеннің бәрі «ой» деп аталады. Берілген нәрсені ойлау дегеніміз - оны кез келген жолмен түсіну. Екіншіден, термин неғұрлым шектеулі мағынаға ие болады. Бірден берілетін нәрселерді алып тастау арқылы; біз тікелей көрмейтін, естімейтін, иіскемейтін немесе ұстамайтын нәрселер туралы ғана ойлаймыз. Үшіншіден, құндылық әлі де шектеулі. Яғни, қандай да бір айқынға немесе дәлелге негізделген сенімділікті білдіреді. Бұл үшінші типте екі текті, дәлірек айтсақ, екі сортты ажырату керек. Кейбір жағдайларда сенімге дәлелденетін негіздерді анықтауға аз немесе мүлде әрекет жасалмайды. Басқа жағдайларда белгіліліктің негізі немесе себебі мұқият зерттеледі және оны негіздеу мүмкіндігі қарастырылады. Бұл процесс рефлексиялық ойлау деп аталады; оның шын мәнінде тәрбиелік мәні бар, сондықтан бұл кітаптың негізгі тақырыбын құрайды.

Кең мағынада ойлау дегеніміз, олар айтқандай, «басқа кіретін» немесе «ойға адасатын» барлық нәрсені білдіреді. Әрбір бұлдыр ой, жай еске алу оның талабын

қанағаттандырады. Армандау, тынығу сәттерінде біздің санамызда өтетін кездейсоқ және бұзылған материалдың еркін ағыны - бұл анықталмаған мағынада ойлау [2, с. 3-10].

Енді М. Жұмабаев пен Дж. Дьюидің еңбегінде жазылған айқын зерттеу мен жай жауапсыз ойлаудың арасында жатқан мысалды талдаудың қорытындысы бойынша, ойлаудың қарапайым жағдайын қарастырайық:

№	Автор	Автор ұсынған ойы бойынша мысал	Түрткі
1	Мағжан Жұмабаев	Қыс мезгілінде серуендеп жүрген адам, кенет жерден белгісіз іздерді байқады. Сол іздерге қызығушылығын танытып, іздің иесі кім екен деп <i>ойланды да</i> , жауабын тапты.	<i>Қызығушылық сезімі</i> - адамдағы ойлау үдерісін туындатты.
2	Джон Дьюи	Адам жылы ауа-райында далада серуендеп жүреді. Ол басқа істермен айналысса да, ауаның салқындағанын байқайды. Содан соң жаңбыр жауатын шығар деген <i>ойда</i> , ол басын көтеріп жоғары қарады. Күнді жауып тұрған қара бұлтты көреді де, ол қадамдарын жылдамдатты.	<i>Ауа-райының температурасы</i> адамға әсерін беріп, ойлауға түрткі болды.

Осыны қорытындылай отырып, біз адамға сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен ойлау үдерісі туындайды деген тұжырымға келдік.

Сонымен, XIX ғасырдағы М.Жұмабаев пен Дж. Дьюидің ойлау туралы мәселесі XXI ғасырда да өз өзектілігін жоғалтқан жоқ. Өйткені адамның ойы шектеулі болса, қалаған мақсатына жете алмайды. Қазіргі таңда елімізде арнайы білім беру саласының қажеттілігі туралы қоғамның білімі, ойы, көзқарасы даму барысында.

Әлемде қанша адам болса, сонша пікір-ой болады. Сол сияқты ерекше тұлғаларды көрген кез-келген адам әртүрлі ойлайды. Ойлау арқылы тұжырымдама шығарады. Мысалы, мен ЕББҚ бар тұлғаны көрген кезде ойыма бірден «не себептен?» деген сұрақ келеді.

Арнайы білім беру жүйесінің қалыптасуындағы ой-пікірлерді қарастыра келе, Н.Н. Малофеевтің ойынша ол бірнеше кезеңдерден тұрады.

1-ші кезең – агрессия, ашушаң, шыдамсыздық күйдегі ерекше тұлғаларды саналы түрде қабылдау кезеңі.

2-ші кезең – ерекше тұлғалардың оқу мүмкіндігін анықтау. Яғни, оларды оқытудың жеке формасы түрінде немесе арнайы білім беру мекемелерінде оқытумен қамтамасыз ету кезеңі.

3-ші кезең – барлық балалардың білім алуға құқылы екендігі анықталған кезең.

4-ші кезең – арнайы білім беру жүйесін дамыту кезеңі.

5-ші кезең – сеградациядан интеграцияға көшу кезеңі.

ҚР-ғы ЕББҚ бар балаларға білім беру туралы бұрынғы заманғы ой-тұжырымдамаларға назар аударсақ, бірден екінші кезеңге көшсек болады, себебі ата-бабаларымыздың ерекше балаларға қатысты ойлары шыдамсыздық немесе агрессияға толы болды деген мәліметтер жоқ.

ЕББҚ бар балаларды біліммен қамтамасыз ету жұмыстары Совет Одағы құрылғаннан кейін басталғандықтан, үшінші мен төртінші кезеңді сәйкестендіруге болады. Осылайша аз уақыт аралығында ерекше тұлғалардың барлық категориясына, деңгейіне арнап білім беру жүйесі құрылды. Ал, бесінші кезең ҚР өз егемендігін алғаннан бастап, әлі күнге дейін жалғасуда [3, б. 19-20].

Осылайша ойлаудың өзгеруімен басталып, қарымқатынас өзгеру салдарынан, арнайы білім беру жүйесін құру әрекеті орын алғанын көреміз. Бұндағы қарым-қатынас адамның көрген нәрсеге беретін реакциясының түрі.

Адамдар Алланың жер бетінде жаратқан ең кемел тіршілік иелері. Күнделікті өмірде адамдар бір ортада жалғыз өмір сүріп қана қоймай, сол ортада басқа адамдармен бірге өмір сүретін қоғамда тіршілік ететіні сөзсіз.

Ал қоғам дәстүрлер, жүйелер мен заңдардың арқасында бір-бірімен тығыз байланысты адамдар тобы.

Қоғамдық өмірде болып жатқан әлеуметтік қарым-қатынастардың нәтижесінде жеке тұлғаның бір нәрсеге қарым-қатынасы қалыптасады. Бұл қарым-қатынастың өзі адамның заттың, оқиғаның немесе тірі болмыстың формасына реакциясынан туындайтын адам әрекетінің бір түрі екендігіне байланысты. Ақыр соңында, адамдардың бір нәрсеге қарым-қатынасының екі ойы бар - бұл теріс және оң.

IXARG журналында «Панингилан ауылындағы зияты зақымдалған жеткіншектің әлеуметтік өміріне қоғамның көзқарасы» атты мақалада қоғамның зияты зақымдалған адамдарға қатысты ой-пікірлері мен көзқарастары зерттеліп жазылған.

Бұл зерттеу сапалы сипаттамалық тәсілді пайдаланады. Деректер бақылау, сұхбат, құжаттама және халық жазбалар арқылы жиналды.

Осы зерттеудің нәтижелеріне сүйене отырып, Панингилан ауылындағы зияты зақымдалған жасөспірімдердің әлеуметтік өміріне қоғамдастықтың көзқарасы мүлдем жақсы емес деген қорытындыға келуге болады. Мұны қарым-қатынас компонентінің үш аспектісінің негізінде көруге болады, олардың әрқайсысы қатынасты қабылдауға әсер етеді. Бұлар когнитивтік, аффективтік және конативтік. Когнитивтік факторларға тоқталсақ: ерекше қажеттіліктері бар балаларды, әсіресе зияты зақымдалған балаларды терең түсінбейтін адамдар қазіргі кезде көп, ерекше қажеттіліктері бар балалардың барлығы психикалық ауытқулары бар адамдармен бірдей деген пікір әлі де бар. Сонымен қатар, ерекше қажеттіліктері бар (ақыл-ойы кем) балаларды мүгедек балалар, ақымақ деп айтатындар әлі де бар. Панингилан ауылының маңайындағы балалардың ондағы ерекше қажеттіліктері бар балаларға жасайтын жаман әрекеттерін төңіректегі қауым әлі де қалыпқа келтіруге тырысуда.

Қоғамдастық өз әрекеттері арқылы Панингилан ауылының тұрғындарының өз ауылында зияты зақымдалған жасөспірімнің бар екенін мойындамайтынын да жанама түрде көрсетті. Бұны қоғамдастықтың ауылындағы зияты зақымдалған жасөспірімдерді түрлі іс-шараларға қатыстырмайтынын байқауға болады. Яғни, әлі де қорқыныш пен алаңдаушылық бар.

Екінші жағынан, айта кететін жайт – ауылдағы зияты зақымдалған жасөспірімдерге қатысты қоғамда маңызды рөл атқаратын адамдарға қамқорлық жоқ. Мұны ауыл басшысы Панингилан ауылының бір тұрғыны ерекше күтімді қажет ететін бала екенін, оған жергілікті ауыл үкіметі тарапынан көбірек көңіл бөлуі керек екенін білмейтіндігін көрсеткен сұхбаттардың нәтижесінен аңғаруға болады [4].

Солай біз ойлау мен көзқарас бір-бірімен тығыз байланысты екенін түсінеміз. Ойлауды өзгертпейінше, қарым-қатынас, қабылдау және әрекет те өзгермейді.

Қорытындылай келе, Мағжан Жұмабаев пен Джон Дьюидің жазған еңбектеріндегі ойлау ұғымы туралы түсінікті қалыптастырып, оның маңыздылығын аңғардық. Ойлау арқылы біз белгілі бір нәтижеге қол жеткізе аламыз. Қоғам емес тіпті ЕББҚ бар баланы тәрбиелеп отырған отбасы ішінде де, дұрыс емес ойлар мен көзқарастар пайда болуы мүмкін. Сол себепті ең бірінші адамның ойын өзгертіп, сенімділігін артыру маңызды болып есептеледі.

Мысалы, ежелде адамдар жерді тегіс деген оймен жүрді. Кейбір адамдар бұл оймен келіспесе де, осы ойды көпшілігі дұрыс деп санағандықтан, өздерінің ойларының дұрыс болуына сенімділігі төмендеді. Сонын салдарынан олар қоғамның ойын өзгерте алмады.

Мұнда тек Х. Колумб өз мақсатын жүзеге асырды. Х. Колумбтың өзгелерден ерекшелігі – өз ойына сеніп, іс - әрекет жасау нәтижесінде қоғамның ойын өзгертте алды.

Сонымен, қазіргі жаңа технологиялар дамыған заманда барлық тұлға үшін білім алу мен әлеуметтену қол жетімді деген қорытындыға келеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992.- Б. 96-98.
2. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления / Пер. с англ. Н.М. Никольской. - М.: Совершенство, 1997.— С. 3-10.
3. Абаева Ғ.Ә., Төребаева К.Ж., Оразаева Г.С., Қартбаева Ж.Ж. Арнайы педагогика: Оқулық. – Алматы: ССК, 2018. - Б.19-20.

Электронды ресурс:

4. IXARG журналында «Панингилан ауылындағы ақыл-ойы кем жеткіншектің әлеуметтік өміріне қоғамның көзқарасы» атты мақала: https://www.researchgate.net/publication/369111481_Community_Attitude_to_the_Social_Life_of_Mentally_Retarded_Teenager_in_Paninggilan_Village

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Есенғұлова М.Н.¹, Тулегенова А.Б.², Адильмагамбетова Б.М.³, Зинешова А.Ж.⁴
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

¹ п.ғ.к., доцент, ғылыми жетекші, ^{2,3,4} Арнайы педагогика ББ 1-курс магистранттары
Ақтөбе қаласы

Аннотация

Бұл мақалада қазақ әдебиетінің көрнекті өкілдерінің бірі, ағартушы ғалым Мағжан Жұмабаевтың педагогика ғылымына қосқан үлестерінің қазіргі таңда білім саласында қолданысы қарастырылады.

Кілт сөздер: білім саласы, педагогика, Мағжан Жұмабаев, оқыту әдістемесі, тәрбие жұмыстары.

Аннотация

В данной статье рассматривается применение в настоящее время в сфере образования вкладов одного из видных представителей казахской литературы, ученого-просветителя Магжана Жумабаева в педагогическую науку.

Ключевые слова: сфера образования, педагогика, Магжан Жумабаев, методика обучения, воспитательная работа.

Annotation

This article examines the current application in the field of education of the contributions of one of the prominent representatives of Kazakh literature, the scientist-educator Magzhan Zhumabayev to pedagogical science.

Keywords: sphere of education, pedagogy, Magzhan Zhumabayev, teaching methods, educational work.

Қазақ халқының көрнекті ғалымдарының, көптеген зиялы қайраткерлерінің педагогикалық ғылымға арналған еңбектері ХХ ғасырдың бірінші жартысында қазіргі педагогикалық, психологиялық ғылымның дамуына үлкен әсер еткені сөзсіз. Соның ішінде, қазақ поэзиясының жарық жұлдызы, өз халқының ұлы, өз заманының үні –

Мағжан Жұмабаевтың терең ғылыми және педагогикалық зерттеулері ерекше назар аударуға тұрарлық. Оның қуатты, бойға жігер, жүрекке от беретін рухты үні, ізденімпаздылығы мен жасампаздығы қазақ әдебиетін өткен ғасырдағы қазақ мәдениеті мен өркениетінен сыр шертеді. Соңғы жылдары педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді. Мағжан Жұмабаев шығармашылығының педагогикалық мазмұнында оның мінезінің, дүниетанымының, халық өмірінің тереңдігін қабылдауының сипаттамалық ерекшеліктері және оның педагогикалық маңыздылығын анықтайтын жазушылық мұрасының адамгершілік бастауы жатыр.

Орынбор қаласындағы курстарда оқылған дәрістерге сүйене отырып, Мағжан Жұмабаев 1922 жылы педагогика бойынша қазақ тіліндегі алғашқы теориялық жұмысты – «Педагогика» еңбегін жазды. Бұл кітап ұлттық педагогика ғылымның негізін салды және қазіргі таңдағы біздің сұранысымызға сәйкес келетін жалғыз бірегей педагогикалық шығарма болып табылады. Әлемдік және халықтық педагогиканың озық тәжірибесін жинақтай отырып, Мағжан Жұмабаев қазақ педагогикасындағы тәрбие мен оқытудың ең өзекті мәселелерін әзірлеген. Педагог адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағдарланған ойлау және іс-әрекет қабілеттерін дамытудан көрді. Мағжан Жұмабаев өзінің барлық шығармашылығымен адамның рухани өмірінің күрделі жақтарын білдіру, оларды ағартушылықпен байланыстыруға тырысады. Ол қазақ ағарту міндеті еуропалыққа тең екендігіне және оның алдында жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда өз Отанының еркін, білімді, белсенді және жауапты азаматтарын тәрбиелеу сынды мақсаттар тұрғанына сенімді болды. Сонымен қатар, ол қазақ халқының рухани адамгершілік дәстүрлерінің маңыздылығын атап өтті.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жаңа мазмұнды, жаңа тәсілдерді, өзге де педагогикалық менталитетті көздейтін жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Халықаралық деңгейде өзін сенімді түрде танытып келе жатқан біздің дамып келе жатқан республикамыз бұл тенденциялардың ықпалынан тыс қала алмайды. Білім беру реформасы табысының басты критерийі еліміздің кез келген азаматы тиісті білім мен біліктілікке ие бола отырып, әлемнің кез келген елінде сұранысқа ие маман бола алатын деңгейге жету болып табылады. Қазіргі мектептің алдында тұрған әлеуметтік тапсырыс өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті тұлғаны қалыптастырудан тұрады.

Білім беру мазмұнын жаңарту, ең алдымен, орта білім беру моделін, оның құрылымын, мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің тәсілдері мен әдістерін қайта қарау, оқушылардың жетістіктерін бағалаудың түбегейлі жаңа жүйесін енгізу болып табылады. Қоғамның әлеуметтік және рухани өмірін қайта құру кезінде Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері өзінің оқыту, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерімен өзекті болып табылады, өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерімен өзекті болып табылады. Мағжан Жұмабаевтың еңбектерінде өз заманының жаңа мектебі мен жаңа педагогикалық ғылымы туралы заманауи мектептің проблемаларын бейнелейтін, заманауи педагогика мәселелеріне жаңа көзқарас пен өзіндік көзқарасты көрсететін идеялар мен әзірлемелер көрнекі және қолжетімді түрде көрсетілді. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, патриотизмге баулуға және дарынды тұлғалардың «жоғалуына» жол бермей анықтауға үйрету ниеті - мұның бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалау жолы туралы ойлануға және жаңа тәсілдер мен әдістерді іздеуге мәжбүр етті.

Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік стандартында тұжырымдалған білім берудің түйінді құндылықтары мен мақсаттары мектеп түлектерінің жалпы білім деңгейін арттыруға, инновациялар мен көшбасшылықты іске асыру үшін қажетті дағдыларды қалыптастыруға, халықаралық тәжірибені ескере отырып, мектеп білімінің мазмұны призмасы арқылы ұлттық бірегейлікті дамытуға бағытталған. Оқытудың жаңа технологиялары Мағжан Жұмабаевтың ағартушылық идеяларымен үндес. Біздің ұлы отандасымыздың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі

сұранысқа ие болып келеді. Мағжан Жұмабаевтың пікірінше, қоғам адамгершілік бағдарлардың ортақ жүйесі болған кезде ғана ауқымды ұлттық міндеттерді қойып, шеше алады. Ана тіліне, мәдени құндылықтарға, ата-бабаларын еске алуға, біздің Отан тарихымыздың әр бетіне құрмет көрсететін осы бағдарлар бар. Енді, көптеген жылдар өткен соң, ақынның көптеген ойларын жаңа тәсілдермен түсіндіруге, түсінуге, бағалауға болады.

Мағжан Жұмабаев педагогиканың жалғыз критерийі, жалғыз әдіс ретінде – тәжірибені айқындады. Ол педагогикалық ғылымды білім беру мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін құрды. Мағжан Жұмабаевтың пікірінше, оқытудың басым нысаны әдеттегі мағынадағы сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы тиіс: оның барысында балалары оқу, жазу, арифметика бойынша білім алып, грамматикалық ережелерді, олардың жасына қол жетімді тарих, география, жаратылыстану туралы мәліметтерді меңгерген болар еді. Мағжан Жұмабаев білім беру процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын анықтауға тырысты. Ол мұғалімдерге эксперимент жолында батыл болуды ұсынды, бұл педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал етуі керек еді. «Педагогика ғылымы қазіргі заманда философиялық заңдармен емес, шыдамды, табанды тәжірибелермен ілгерілей алады», – деді Мағжан Жұмабаев. Педагогикадағы еркіндік қағидатын негізге ала отырып, Жұмабаев барлық педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Жұмабаев – ұстаз, оның замандастарының кез келгеніне қарағанда баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, қызығушылықтарын, ұмтылыстарын зерттеу қажеттілігін тереңірек және жан-жақты түсінгендігімен де үлкен.

Мағжан Жұмабаев өз еңбектерінде оқыту — бұл баланың ақыл-ойына әсер ету ғана емес, көпжақты процесс деп жазды. Бұл жағдайда ол сана мен белсенділік принципіне үлкен орын береді. Жұмабаев оқытудың өмірмен байланысы арасында ерекше орын алады. Ағартушы оқушының өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай болса, балаларды мектепте сәтті оқытудың мүмкіндіктері соғұрлым көп болады, пәнаралық байланыстар орнату және оқу мотивациясын арттыру оңайырақ болады деп санайды. Табысты оқытудың негізі ретінде ол екі дидактикалық принциптің сақталуын келтіреді:

- балаға үйрететін нәрсе түсінікті және қызықты;
- оның рухани күштері ең тиімді жағдайда болуы.

Білімнің берік игерілуінің маңызды алғышарты ретінде ағартушы оқушының білімнің мәні, идеясы және оның әрбір термині туралы нақты түсінігінің болуын қарастырды. Білімнің мақсаттарын түсіну оқушының ақыл-ойын жандандырады, оқудағы қиындықтарды жеңуге және оның ең жоғары нәтижелеріне қол жеткізуге күштерін жұмылдырады. М. Жұмабаевтың жоғарыда аталған мәселеге деген көзқарасындағы бастапқы психологиялық-педагогикалық ұстанымы баланың білімге деген табиғи ұмтылысына сүйену болды. «Балаларда оқуға деген ұмтылыс соншалық, бұл тілекті қанағаттандыру үшін олар көптеген қиын жағдайларға бағынады және көптеген кемшіліктерді кешіреді», - деп атап өткен ол өз сөзінде.

Өз кезегінде ағартушы ғалым оқушылардың белсенділігін, олардың шығармашылық қызметін ынталандыратын, оқуға қолайлы атмосфера құратын әдістер мен әдістердің тұтас жүйесін әзірледі. Жұмабаев баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, қызығушылықтары мен ұмтылыстарын зерттеуге ерекше назар аударды. Ал қазір мұғалім сабақтағы басты тұлға болса да, сабақтың барлық барысын өзі құрастырып, сезсе де, жаңа бағдарлама бойынша ол көрінбейді. Сабақтың негізгі «бет-бейнесі» - оқушы. Әр түрлі оқушы: дарынды, талантты, тыныш, үлгерімі төмен, мазасыз, қызық... Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, М. Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы гуманитарлық мұғалімнің рөліне басымдық береді. Тұлғаға бағытталған білім беру идеясын бүгінде бұқаралық мектеп қабылдады. Бұл мұғалімдер демократиялық, ізденімпаздықтың пайдасына оқытудың авторитарлық, нұсқаулық - репродуктивті сипатынан бас тартатынын білдіреді. Тұлғаға бағытталған оқыту ұғымы өзі туралы

айтады. Бұл білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқыту, онда баланың өзіндік ерекшелігі, оның өзіндік құндылығы, табиғи сыйлығының ашылуы бірінші орынға қойылады.

Мағжан Жұмабаев терең діндар адам болған, сондықтан ол бұл сезімдерді адамгершілік өзін-өзі жетілдіруге итермелейтін руханияттың негізі деп санай отырып, баладағы діни сезімдерді тәрбиелеуге үлкен мән берді. М. Жұмабаев балаға сөз емес, өзіне жақын адамдардың іс-әрекеттері әсер етеді және осыған байланысты балаларды тәрбиелеуде отбасындағы қолайлы жағдай, ата-аналардың жоғары моральдық қасиеттері үлкен маңызға ие деп мәлімдейді.

Мұғалімнің жұмысында тәрбие мәселелері маңызды орын алады. Жас ұрпақтың, әсіресе екі жасқа дейінгі дене тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, үйлесімді, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру күшті моральдық өзексіз мүмкін емес деп есептеді. Адамгершілік тәрбиесінің мақсаты мұғалім адамгершілікке бағытталған ойлау мен іс-әрекетке қабілеттілікті дамытуды қарастырады. Дұрыс таңдау жасау қабілеті, мұғалімнің пікірінше, адам бойында өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді қатайту, өзінің идеясын іздеу процесінде қалыптасуы мүмкін моральдық принциптер мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді. Қазақ педагогы адамгершілік тәрбие мәселелерін шешудің тағы бір маңызды құралы ретінде эстетикалық қажеттілікті оятуға және көркемдік талғамды тәрбиелеуге, баланың бойында қабілеттілікті дамытуға арналған эстетикалық тәрбиені қарастырады. Жұмабаев мысал әдісін ғана емес, жазаны, сендіру, әңгімелесу әдісін де бөліп көрсетеді. Ғалым физикалық жазаға теріс қарайды.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, Мағжан Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы адамгершілік мұғалімнің рөлін басты рөлге алады. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі жоғары адамгершілік, жауапты, шығармашылық, бастамашыл, құзыретті Қазақстан азаматының қалыптасуы мен дамуын тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын қазіргі заманғы отандық біліммен үндеседі.

Мағжан Жұмабаев оқушыларға әртүрлі эмоционалды әсер етудің тұтас әдістемесін жасады, ол оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын ояту және ақыл-ой белсенділігін арттыру үшін кеңінен қолданылды. Мағжан Жұмабаев оқыту әдістерін қолданудың икемді болуына аса мән берген. Оның айтуынша, кез-келген әдісті, егер сіз оған формальды түрде жақындасаңыз, оның болмысын түсінбестен, тірі жанды сезінбестен бұрмалауға болады. Бұл ретте Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары ағылшын педагогы А.Ниллдің сөздерімен толық сәйкес келді. Ол балаға қысым жасаудың қажеті жоқ деп сенді және ол өзі қабілетті болғанша дамиды. Ағылшын мұғалімінің негізгі қағидасы: баланың бақытынан маңызды ештеңе жоқ, ал бақыт жеке бостандықсыз мүмкін емес. Мақсаты: баланы ойлауға үйрету, оның басын біліммен толтырмау. Нәтижесі: еркін, өзіне сенімді, критикалық ойлана алатын адам.

Рухани-адамгершілік білімнің міндеттерін іске асыра отырып, қазіргі мұғалім М. Жұмабаевтың педагогикалық идеяларын үлгі етіп, балаларға өмір жолын, ақынның шығармаларын зерделеуді ұсынуы керек, өйткені оның бойында байқалатын ойлар мен идеялар шығармашылықта М.Жұмабаев тек ақын, публицист, теоретик, оқытушы ғана емес, сонымен бірге сөздің жоғары мағынасында мұғалім, халық ағартушысы, жоғары моральдық тазалық пен мызғымас рухтың күш-қуатын алып, өзінің болашақ тайпаларының жақсы өмірін армандаған деп айтуға болады.

Жаңашыл педагог Жұмабаев көптеген бұрынғы көзқарастар мен дәстүрлерді қайта қарастыруда, оқытудағы жаңа бағыттарды дамытуда үлкен рөл атқарды. Қазіргі заманда білім беру жүйесі ғылымды ізгілендіреді. Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру бағдарламасында, атап айтқанда жаңартылған білім беру мазмұны жүйесінде өзекті болып табылады. Мағжан Жұмабаевтың прогрессивті педагогикалық көзқарастары қазақ ақыны мен педагогы, біздің заманымыздың ағартушысы әлемдік

деңгейдегі педагогтар қатарында – В. Г.Белинский, к. д. Ушинский және Л. Н. Толстой, Д. Дьюи, А. Нилла лайықты орын алуы тиіс деген қорытындыға келуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аймауытов ж. 5 томдық шығармалар 1. - Алматы: Ғылым, 1996. Жарықбаев К. Б.
2. Қазақстанда психологиялық ойдың дамуы. - Алматы, 1988.
3. Жұмабаев М. дауыл түніндегі шам. - Петропавл, 1993.
4. Қазақ әдебиетінің тарихы 3 томдық. -Алматы, 1971.
5. Кадралинова м. т. Қайтарылған есімдер. - Қостанай, 1998.
6. Мағжан Жұмабаев «Педагогика». Алматы,1992ж.2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Оқытудың педагогикалық тәсілдері.
7. Республиканың үздіксіз білім беру жүйесіндегі Тәрбие тұжырымдамасы Қазақстан <http://5s.ucoz.ru/publ/2-1-0-13>
8. КСРО халықтарының мектеп тарихы мен педагогикалық ойының очерктері: XIX ғасырдың аяғы –XX ғасырдың басы / ред.Э. Д. Днепров, с. Ф. Егоров, Ф. г. Паначин, Б. К. Тебиев. - М.:Педагогика, 1991. - 448 б.
9. Елеукенов Ш. Мағжан. Шығармашылық өмірбаяны», Алматы, «Санат», 1995. – 41 б.
10. «Пайғамбар және падишах Ұлттық поэзия «(библиографиялық көрсеткіш), Алматы, Орталық. Қазақстан Ғылым академиясының ғылыми кітапханасы, 2001. – 12б.
11. М. Жұмабаевтың демократиялық және ағартушылық идеялары. Арсаева С. Б., аға оқытушы, ҚМПИ, Қостанай қ., Қазақстан

**HISTORICAL TRUTH AND ARTISTIC SOLUTION IN THE LYRICS OF
MAGZHAN ZHUMABAYEV**

Жұмағали Ә.К., Сағынтай А.С., Әділханқызы А.

K. Zhubanov Aktobe Regional University

Students of the educational program of Preschool education and upbringing
Aktobe city

Magzhan Zhumabayev is a bright star in the world of poetry, a unique phenomenon. His powerful, energetic, heart-warming voice, search and innovation raised Kazakh literature to the highest level of European and Russian literature as early as the beginning of the twentieth century. Mukhtar Auevov, who previously noticed and appreciated such qualities of Magzhan, his inner creative power, said: «Magzhan is a great poet with a great culture. «I don't know,» he said, « but I don't know what to do with it, and I don't know what to do with it.» Therefore, from the present writer, the word that is suitable for the future and remains clear to the Back Day is Magzhan's word. I know that all of us, except him, are doubtful, very unreliable.» [1, p.14]

The language chart of Magzhan's poetry, the touch of mystery in his lyrics, artistry and thoughtfulness impressed the reader many times, and he was impressed by the attention of some closed mouths. It is true that even in those days when he was afraid to call his name, bukphantailan, the stone that broke the stone attracted many hearts who read poetry, hiding it, like the water of a spring, in a different state. This powerful power of Magzhan's poetry was fully recognized by his contemporaries, who wrote and told it, sometimes openly and sometimes mysteriously.

Oral folk literature was of great importance in the rise of Magzhan's work to a high level. The emergence of poetics, the birth of an artistic style, the development of the principles of image creation, elements of traditional folklore can be found in the vivid tables of the folk language in the work, the use of artistic tools in folklore also had its own style feature [2, p. 208].

Reading Magzhan Zhumabayev's poems, you get the impression that you are a mysterious person, you are surprised, you dive into a deep abyss of thoughts and reflections, you enter the world of beautiful pictures, you are immersed in the secrets of different colors that convey either cold, warm, light, or vague feelings, you recognize the poet's powerful skill.

Let the poet reflect on the mountain, or sing about the vastness of the steppe, or even talk about the lake or the summer morning, winter evening, harvest, or about the sun, the moon, first of all, his understanding of the world, his inner state; then he worries and touches the world together.

In the poems of the poet, nature and the soul of Man are intertwined together and winged together. The phenomenon of the world resonates with consciousness and attention, bringing before your eyes beautiful, mysterious and even sometimes unthinkable fantastic pictures. The word often seems to be just an invisible outer husk of thought, and the ultimate meaning, embroidered by the poet's powerful inspiration, enters your mind as a picture, and you do not even know how it dominates your feelings. In the poem «on the summer road» the poet says::

Field. Field. SAR steppe!
One black in the zhapan
Tuz...July. A hot day like fire.
The steppe is a dead body. Not a single tone.
The Earth is also suffocating.
The road spun like a snake,
The dust was wet and swirling.
No exclamations, no exclamations.

Simple scenes have a rich earring, the road, steppe, blue sky, clouds – all this gives the impression of being in touch with the person himself. It is as if we ourselves see it with our eyes and hear it by ear. The relationship between man and nature is intertwined in the poet's poem in inseparable unity, that is, life around, the poet's perception of it turns out to be an impressive picture with the power of a mysterious word. Of course, such an artistic word will cause artistic thought [3, p. 230].

Sabit Mukanov told Magzhan Zhumabayev: «we usually call Abai a philosopher, Magzhan a lyric poet. Abai is a poet of the mind, and Magzhan is a poet of the senses.» Love is a new expression in the poetry of the world through Abai. The poems he sang, such as «Aydin Salam, Kalamkas», «my eyes are black», turned the feelings of love into a sublime hymn. By nature, the theme of Love also occupies a special place in the work of the lyricist M. Zhumabayev. In the poetry of Magzhan Zhumabayev, it is difficult to find a poem that did not rust in Soviet times and did not burn. Before the love lyrics were criticized [2, P. 38]. It was his poems about love that made Magzhan known as a poet in his time. The poet believes in love, feels it in his heart, does not know that there is a meaning in life without love. «Love is the only one that opens up fun, quenches fire, heals the heart when it is lonely, when it hurts, when it is sad, when a person truly loves, love is a thorn that tears the heart! If a spouse loves, the heart heals, if he does not love, he dies, love is a sweet poison, the noise of the world cannot give such a powerful effect as love» – this is the poet's view of love. But I don't think love is forever. Sometimes it seems that love can fade quickly.» This is the way

In fact, only a person who loves his country and land can become a patriot of his people. They serve their people faithfully and devote their lives to it. Patriots cannot stay away from every event that takes place in their country. If it is good, it rejoices with its people; if it is bad, it is depressed. Magzhan, who devoted all his conscious life to serving his native people, added to the song both the country and the country, for which he was burned in the fire and in the water, is able to appear among our dear citizens.

Magzhan Zhumabayev is a nationalist poet who loved the Kazakh national life and past with all his heart. The poet's Pen is Swift when it comes to expressing the good aspects of past lives in verse. The fact that his poems are filled with national ideas is a characteristic feature of the entire poetry of the poet.

The formation of the figurative approach in Magzhan's poetry was facilitated, first of all, by the fact that in the middle of the XIX century, the tyranny of Russia after the complete completion of the colonization of the Kazakh steppes flared up and provoked national discontent. This caused concern among the Kazakh intelligentsia about the future fate of their country. But imperial politics did not allow it to be revealed. Therefore, he was forced to portray his inner resistance, to write with undertones, gestures and riddles [3, 34p.].

Magzhan is a poet who has increased the musicality and melodiousness of Kazakh poetry, paying attention to which he found traditions in the poems of French and Russian Symbolists. The poet was able to combine it with the beauty of Kazakh poetry, drinking from a transparent spring in the work of European poets. It is necessary to recognize the innovation of Magzhan from this point of view. Magzhan is a bright star of Kazakh poetry, imitating the great Abai, who followed the path of the great teacher, but did not get tired of finding his own path and sought a lot. In his poems, the images of nature, its mysterious moments are layered with the poet's mood, sadness and joy. All this, as a whole, fully reveals the image of the era that Magzhan describes. That is why, in order to show the image at the highest level, the poet sings his own sorrows and sorrows, sadness and sadness, which are intertwined with the hard days of the people. He wanted to analyze whatever words he used, weigh his thoughts, and ensure that the inner and outer integrity of the poem corresponded. Because in his poems you will not find more than a head and nonsense. No matter what poem you take, with a certain rhythm, a beautiful melody, it will attract you to the magical world of Word Art. That is why Magzhan's «illustrated, embroidered, artistic word» is an original expression like no other.

Magzhan is a poet who has created his own innovations and traditions in Kazakh poetry, and through his searches he has brought literary methods unique to his own creativity. He sang the national spirit in a different tone, energized by the national feeling. [3, p. 351].

Magzhan is the pride of our nation, a bright star born in the garden of our people. The generation that grew up imbued with the poems of the poet magzhandai is a happy generation. He believed that young people, that is, us, are the younger generation, who have great confidence in the country.

Literature:

1. Suleimenov Zh.» Magzhan: if you order, the candle does not go out, long Zhanar. « // Steppe and city. – 2008. №42.

2. Kanarbayeva B. woke up with her song. Almaty: native language, 1998. - 232 pages.

3. History of Kazakh literature, Volume 7. Almaty: Kazinform, 2004. - 462 pages.

Scientific supervisor: master of Pedagogical Sciences Аманжол М.А.

SYMBOLIC IMAGES IN THE POEMS OF MAGZHAN ZHUMABAYEV

Муса П.Ж., Сэнгерей А.Ж., Нұрмұханбетова А.А., Арзакулова С.М.

K. Zhubanov Aktobe Regional University

Students of the educational program of Preschool education and upbringing

Aktobe city

«Although it is said that the symbol is an ancient concept that has long been in our literature in the form of Bernat on the part of Akhmet Baitursynov, psychological twinning on the part of Kazhim Zhumaliyev, as a current, as Aimautov shows, does not come from within the Kazakhs. Magzhan and Berniyaz are «translated» by Russian symbolism, and he, as a number of authors conclude, was not born out of dissatisfaction with the vulgar sociology of the Soviet era. Schematically, Magzhan's poetry has passed the stages of transition from enlightened realism,

critical realism, romanticism, symbolism to the melody of a new time,» said Sh.Eleukenov [6, 55].

Symbol-Symbol. At first, this word meant any object sign that had a mysterious, conditional meaning. The symbol of distant antiquity was used as a «ID card». It was Magzhan Zhumabayev who introduced this method to Kazakh poetry after Abai and brought syrly poetry. The beauty and beauty of Magzhan's poetry, mystery and poetry, artistry and thoughtfulness many times impressed the reader, attracted the attention of many close mouths, and everyone admired him. This powerful power of Magzhan's poetry was fully recognized by his contemporaries, who wrote and told it, sometimes openly and sometimes mysteriously. Zhusupbek Aimautov's comments revealed the secret of Magzhan's mysterious poems. The talented poet was compared to Pushkin by zh.Aimautov. He recognized Magzhan's poetry, correctly and justly assessed it. M. Auezov said about Magzhan: «from Kazakh writers, of course, I love Abai. Then I love Magzhan. I love European, sparkling jewelry. I was born in the village of Kordaly of Kazakh poets, and I went to the palace of culture and beauty in Europe, where I saw the girl Arka, who was in harmony with the land. Magzhan is a great poet. «I don't know», he said, «but I don't know.» It seems that he came out of the imperfect Kazakh community earlier, but in the end, literary distributors will not be a poet who connects with the newspaper, typing the depths of his life in the sun, he will be a poet who has overtaken and advanced from time to time. For literature, there is no way to be a nutritious literature without being obvious. It is therefore the word of the writer of the present day that is suitable for the future and for the future to remain clear. I think that all of us, except him, are doubtful, very unreliable.»[18] Magzhan's creative life has become the subject of research of our literary scientists today. There are research works about the work of the poet, about his life path. Having brought to the Kazakh poetry his work of symbolic poetry, Magzhan Akyn took a place in the hearts of the people with his unique originality and mysterious world.

Today, our scientists give a fair assessment of Magzhan's works. For example, the scientist B. Abraham said: «the work of M. Zhumabayev is an aesthetic phenomenon, an artistic innovation that raised Kazakh literature, depressed during the colonial period, to the level of World Literature, added psychological and artistic twists and new patterns and colors to World Poetry. He raised the aesthetic world of our poetry to a new height, enriching it with fresh colors, a complex Sensual World»[19, 6]. In fact, the lyrical hero in Magzhan Zhumabayev's poetry is not like the characters in Kazakh poems. «I'm sorry», he said, «but I don't know what you're talking about». His poems «I am also death», «wind», «thought», «autumn day», «deceptive life», «to the album», «Miss», «Yellow», «color», «Z-to»,» today's life, death is mine», etc. «In the XX century of the history of Kazakh poetry, Magzhan's poetry stands apart like Sholpan zhuldyz мағ Magzhan is a great reformist poet who brought a dramatic change to Kazakh poetry after Abai. Magzhan gives the poem a romantic background. Man and nature are looking for a different connection between them алып « [20, pp. 73-74].

The use of the symbol – word is one of the facets of skill. The use of the symbol is necessary to reflect the poet's thoughts and increase the image of the work. It is known that the symbol was also often used in the oral literature of the Kazakh people. In Kazakh songs, the herb Wormwood is used as a symbol.

In Abay's Poems, the image of a girl is represented by the symbol of sholpa.

Abay:

Braids braided on the back of the wrist,

«I'm sorry,» she said.

«I'm sorry,» he said.

Do you see the most such kind of beautiful girl? [21, 156] - the verses of the epic «the way of Abai» are expressed in black words: «Rattlagan sholpysy with some kind of rattling language shows the coming and going of Togzhan. At first, sholpa often rattles, after a short time it slows down, and after a while, only one rattle goes away from time to time. Abai heard the beating of

his heart. «I'm sorry» he said. «I don't know» he said, « but I don't know.» The silence of the night was swallowed up, as if stolen» [22, 313]-. Sholpa-recognized as a symbol of love.

Let's pay attention to Magzhan's poem «Sholpa» ,

Rattle, rattle, rattle...

Dry my blood boil

Dew hits the heart,

«I'm sorry,» she said.

Rattle, rattle, rattle...

Dry core burned

Deliberately walks from the plinth

A beautiful girl faded from consciousness [23,22] -.

Three writers – Abai, Magzhan, Mukhtar – sholpa-stake out the image of a Kazakh girl, and everyone creates the image of their hero around her. Then Abai and M. Auezov took sholpa as an expressive and complementary detail of the image of a girl, and Magzhan used it as the image itself. However, all three authors used the sholpa as a symbol of beauty and grace, showing that beauty is not only the beauty of the external body, it is associated with a special sensitivity and a feeling of love. In Kazakh literature, the Fox is a symbol that gives a cunning and deceitful character. The Kazakh people often use the Fox as a symbol instead of the concept of cunning. In Magzhan's poems, The Fox was used in this sense. If we give an example from the poem «deceived beauty» ,

And today it is not all that beautiful,

Akmaral shot right in the leg.

You are sorry, your youth, your drunkenness has passed.

Ah you hit, outside you are a flame, inside you are a bunch.

Quickly deceived by the cunning fox on the tongue,

«I don't know,» he said.

A clean horse, a beautiful beauty – everything is gone,

You can't get away with your life [23].

The symbol «water» in the Kazakh language can be used as part of Proverbs and sayings, as well as many examples of the manifestation of national culture. «The mountainous land will not be without Springs, the wet land will not be without reeds», «the land where the Water Walks is a blessing, the land where the country walks is a holiday», «the people will not grow old, The Black Earth will not grow old», «the lake will come out of the place where many kicks», «if the land is blessed, the cattle will be dairy. The content of Proverbs and sayings is often built on the basis of a comparison, equating it with the other world, in order to make it clear, with the goal of conveying only one idea. For example, if we take the proverb» A person is not without mistakes, a lake is not without frogs», the philosophical statement» Any person makes mistakes in life, there is no person who is not mistaken « is described on the basis of comparison with the physiological feature of a frog that cannot exist without water, that is, without a lake. Among the proverbs of such content are the proverbs «soft wood feeds on worms, zhuas man feeds on people», «Dog land without labor, bit land without image». All cognitive activity of a person should be considered as one developing process aimed at knowing the world, because these actions begin with distinguishing the similarity and difference of an object. As a result of these actions, a concept is formed. To determine the concept, it is necessary to determine some of the most extreme features and material values of the world, their relationship with objects, the nature and value of their activities and the collective consciousness assigned to them.

You have come to the universe with a flash of light,

Eighteen thousand, rejoiced, the universe laughed .

«Is there a single day with your feet?»- ,

Water poured from the black eyes of narkes.

Concepts combine observed, imaginary images and combine the common features of similar worlds into one environment. This knowledge is stored in consciousness and, as the experience of the subject, becomes structural elements of his conceptual system. For example,

One diamond water poured into a golden stone,
«I'm sorry,» she said.

If you pull out your palate and taste it,

«I don't know,» he said. «Water «here gives the concepts of purity and transparency in the Kazakh language, and when we say» water of a saline land», it gives rise to the concept of taste. Each of two or more different objects (Image, world) can be included in the category as one element. The worlds accumulated around this sign can fall into a single class. Each class is grouped together to form a category, or important concepts are encoded. In short, the symbol «fire» is one of the most important categories of philosophy, a complex mental object. Therefore, it is represented in the mind by quantitative information. Our above analysis also revealed the structure of its universality. Through the analysis, it was noticed that the linguistic expression of the symbol «fire» is diverse:

1. lexicographic materials (fire brother, fire head, hearth brow, etc.)

2. Phraseologisms: the fire came out, the fire was, it was on fire, it was alive like fire, etc.

3. metaphorical use: lit by fire, not lit by fire, bringing fire, etc. therefore, the conceptual structure reflects the content, associative, emotional, verbal stock of the concept. The fact that the symbols «Sun», «Barys», «tulpar», «Kyran», «zhuldyz», etc. in Magzhan Zhumabayev's poems become the state symbols of the independent Kazakh country and the most important state programs that determine the future of the country determines his national worldview and foresight, the depth of philosophical thought, as well as the optimistic spirit of his country. There is every reason to believe that Magzhan's poetry is one of the treasures of my country, which is worthy of visiting tomorrow.

Literature:

1. Suleimenov zh.» Magzhan: if you order, the candle does not go out, long Zhanar. « // Steppe and city. – 2008. №42.

2. Kanarbayeva B. woke up with her song. Almaty: native language, 1998. - 232 pages.

3. History of Kazakh literature, Volume 7. Almaty: Kazinform, 2004. - 462 pages.

Scientific supervisor: master of Pedagogical Sciences Аманжол М.А.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУЛЫҚТАРЫНДА БЕРІЛУІ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Мырзалина А.Қ., Уриستمқызы Ә.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ 1 курс студентері

Ақтөбе қаласы

Myrzaliyeva.aruzhan@gmail.com_Uristemkyzya04@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада авторлар Мағжан Жұмабаев мұрасын педагогикалық және психологиялық тұрғыды талдау жасай келіп, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшелігіне тән белгілеріне тоқталады.

Бастауыш сынып оқулықтарында берілуіне және бала тәрбиесіне қатысты тәлім тәрбиелік мәнінің маңыздылығына қарастырады. Авторлар зерттеу еңбектеріне сүйене отырып, М Жұмабаевтың педагогикалық жалпы мәселелерін психологиялық тұрғыдан

байланыстыра талдайды және педагогтың шығармашылық мұрасының өміршеңдігін айта келіп, бала тәрбиесіне берері мол құнды еңбек екен деп қорытынды жасайды.

Кілт сөздер: педагогика, психология, жас ерекшелігі, дене тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, жан тәрбиесі, сұлулық пен әдеп, мінез - құлық тәрбиесі

Аннотация

В данной статье авторы анализируют наследие Магжана Жумабаева с педагогической и психологической точки зрения, а также акцентируют внимание на возрастных особенностях учащихся начальных классов.

Рассматривают важность обучающей и образовательной ценности учебников для начальной школы и воспитания детей. На основе исследовательских работ авторы анализируют общепедагогические проблемы М. Жумабаева с психологической точки зрения и подчеркивают жизненность творческого наследия педагога и делают вывод о том, что это ценный труд, который можно отдать воспитанию ребенка.

Ключевые слова: педагогика, психология, возрастные особенности, физическое воспитание, умственное воспитание, духовно-нравственное воспитание, эстетическое воспитание

Annotation

Annotation: In this article, the authors analyze the legacy of Magzhan Zhumabaev from a pedagogical and psychological point of view, and also focus on the age characteristics of primary school students.

Consider the importance of the teaching and educational value of textbooks for elementary school and child rearing. On the basis of research papers, the authors analyze the general pedagogical problems of M. Zhumabaev from a psychological point of view and emphasize the vitality of the teacher's creative heritage and conclude that this is a valuable work that can be devoted to raising a child.

Keywords: pedagogy, psychology, age characteristics, physical education, mental education, spiritual and moral education, aesthetic education

Қазақ халқының тарихында артына өлместей мұра қалдырған ақын, ағартушы М Жұмабаев шығармаларының маңызы күні бүгінге дейін өзектілігін жойған жоқ деп толық айта аламыз. Зерттеулерге сүйенсек Мағжан Жұмабаев ақындық өнерімен бірге, бала тәрбиесімен қатар бірқатар педагогикалық еңбектер жазып, қалдырған. М Жұмабаевтың «Педагогика», «Сауатты бол», «Ана тілі» оқулықтары тәрбие саласын және педагогиканың жалпы мәселелеріне талдау жасаған. Мысалы: «Дене тәрбиесі, ақыл тәрбиесі, жан тәрбиесі, сұлулық пен әдеп, мінез құлық тәрбиесі» деп нақты көрсетеді. Шындығында да адам үшін денсаулықтан артық ештеңе жоқ болса, адамды дұрыс түсіну үшін жаның да шынайы болу керек, ал адамды алға жетелейтін, әрине ақыл мен мінез. Ал жан тәрбиесі отбасында қалыптасатыны бәрімізге аян.

Ағарту жұмыстары төрт бағыт бойынша жүргізілді. Оқуды, жазуды, орфографияны үйретуді, сөзді жазбаша дамытуды, баланы түсінуге лайық ауызша және жазбаша әдебиет түрлерімен таныстыруды, түсіну дағдыларын қалыптастыруды үйрету деп көрсете келіп, педагогика пәнін 5-ке бөлді:

1. *Жалпы педагогика.* Адамның физикалық және психикалық күштерін тәрбиелеу тәсілдерін көрсетеді.

2. *Дидактика.* Оқытудың негізгі жолдарын көрсетеді.

3. *Әдістеме.* Оқытудың негізгі жолдарына негізделген және белгілі бір пәнді қалай оқыту керектігін үйрететін пән қазақ тілінің әдістемесі деп аталады.

4. *Мектепті басқару*. Бұл пән мектепті қалай құруға, оны қалай басқаруға, оқушыларды тесттерге қалай бөлуге, оқу уақытын белгілеуге арналған.

5. *Педагогика тарихы*. Адамдар әртүрлі уақытта әртүрлі тәрбиеге қалай қарады, олар қандай жолдармен жүрді, тәрбие әлемінде қандай білім өтті, қандай жаңа жолдар тапты. [1]

Ал бастауыш мектеп баласының жас ерекшелігі туралы: 7 мен 10-11 жас және бастауыш сынып оқушыларына тән белгілер:

* қабылдаудың айқын эмоционалдылығы;

* әлсіздік ерікті назар (балаға өз бетінше назар аудару қиын, әсіресе ол не айтып жатқанын білмесе немесе берілген жұмыс түсініксіз болса);

* дамыған еріксіз назар (бәрі күшсіз жаңа, күтпеген, жарқын, қызықты баланың назарын аударады).

Оқу процесінде баланың ойлау қабілеті жақсы дамиды, есте сақтау қабілеті бұрынғысынан әлде қайда жақсарады, оны жақсы жағынан реттей алу қабілеті дамиды.

Бастауыш сынып оқушылары нақты мағлұматтарды, сәттерді, тұлғаларды, заттарды, сипаттамаларға қарағанда тезірек есте сақтай алады.

Кіші мектеп оқушыларында логикалық есте сақтаудан гөрі бейнелік есте сақтау дамиды. Олар нақты ақпаратты, оқиғаларды, беттерді, заттарды, фактілерді анықтамаларға, сипаттамаларға, түсініктемелерге қарағанда тезірек есте сақтайды. Сондай-ақ 7-11 жас аралығындағы балалар жатқа жаттауға бейім, олар жаттаған материалдағы мағыналық байланыстарды түсінбейді. Кішкентай мектеп оқушысының қиялы көбінесе ойын-сауық бағытында дамиды, сондықтан бала қолда бар ақпарат: сипаттамалар, суреттер негізінде бейнелерді қабылдауға және жасауға қабілетті. шығармашылық қиялы дамиды, бірақ сәл баяу. Ақын «Педагогика» кітабында баланың дамуын, психикасын жазып, көрсеткен. Осы арқылы оның балаларға деген көзқарасын білуге болады. Мағжан өз кітабында балаларды туғаннан бастап суреттейді. Баланың мінезі үлкендікінен бөлек болғандықтан, ақын басшы ұстануға тиісті басты жолдарды анықтап, жазып қалдырған. Бала тәрбиесі – өз ақылымен, әдісімен бәрін жеңетін адам тәрбиелеу деп түсіндіреді. Мұндай адамды тәрбиелеу үшін тәрбиеші бар күшін, білімін жұмсауы керек. Ақын шығармалары кіші оқушыларға жаңа қыр ретінде қарастырылады. Мағжан шығармалары негізінен мектеп оқушыларының әдеби билері. Ақын өлеңдеріне жазылған кітаптардың деңгейі оқу мен білімнен көрінеді. 2-сынып оқулығына енген ақын шығармалары, тек салт-дәстүр тақырыбына арналған. Оқулықтағы «Бесік жыры» шығармасы арқылы жас бүлдіршіндерге өзіндік ерекшелігін жеткізе білген. Әлемде бесік жырын айтпайтын халық жоқ. Бесік жырының негізгі қызметі – баланың жан дүниесі мен санасына халықтық тәлім-тәрбиенің алғашқы нәрін сіңіре отырып, оны жайландыратын әуезді, ырғақты сөздермен тыныштандыру. Бесік жыры ел ішінде ежелден айтылып келеді, қалыпты жағдайға айналды, мазмұны мен әуенін өзгертпей барлық жерде орындалады. Бала тәрбиесінде бесік жыры ауыз әдебиетінің бір түрі ретінде қарастырылады. Жұмабаевтың қазақтың халық әні «Бесік жыры» үлгісінде жазылған «Бесік жыры» поэмасы мейірімді ананың сәбиге деген ыстық тілегі мен тілегін көрсетеді. Бесік жырын тыңдаған бала шебер, шешен болуға ұмтылып өседі. Осылайша әсем сөзбен, әсерлі әуенмен айтылатын ана сөзі бала бойына сіңеді. Сәбидің аман-есен өсуінен оның болашақ өмірге деген тілегі, сенімі, ниеті әсем әнге ұласып, ананың үнімен жүзеге асады. 3-сыныпта Мағжанның «Балалық шақ» өлеңі оқытылады. Бұл шығармада балаларды жастайынан білімді де саналы ұрпақ болуға шақырады. Балалық шақ – адам өміріндегі ең бақытты сәт. Еркелік, еркіндік, арман – осының бәрі осы кезеңде, ата-ананың алақанындағы ең қымбат және сүйікті кезең екенін сипаттайды. Өлеңді оқи отырып, білімге құштар болу керектігін түсінеді. Сонымен қатар, бұл өлең жастарды шабыттандырады ұрпақты тәрбиелейді.

4-сыныптағы «Әдебиеттік оқу» оқулығындағы «Қарағым» шығармасының негізгі мақсаты – білімнің өмірлік маңызын түсіндіру, оқуға деген ынтасын ояту. Өсиет сөздерден тәлім-тәрбие алып, оны өмір жолында қолданып, пайдалана білуге үйретеді. Оқулықтардағы әрбір жұмыстан кейін берілген тапсырмалар мен сұрақтар балалардың білімін одан әрі жетілдіруге ықпал етеді. Әр өлеңге мән беріп, мағынасын түсіну балалардың түсінуіне ерекше әсер етеді.

Мағжан шығармаларын бастауыш сынып оқулығынан оқитын балалардың оның мәнін, астарын толық түсінуі мүмкін емес. Мағжанның шығармашылығы мен поэзиясын түсіну үшін мектептегі өлең жинақтары жеткіліксіз. Осы кемшіліктер мен жүйесіздіктерден арылу үшін, ақын шығармаларын қазіргі білім бағдарламасына сай оқыту ісін саралап, белгілі бір жүйеге бағыттау маңызды болып табылады. Мағжан шығармаларын кіші мектептерде тиімді жолдармен оқыту әдебиет сабағының құндылығын арттырады сөзсіз. Мәселен әдебиет сабақтарында ақынның шығармашылығымен толық танысу, ақынның өміріне зер салу және өсиет сөздері арқылы оқушылар көп ізденістер мен білімге деген құштарлығы оянады. Себебі, Мағжан шығармаларының оқушыларға ғана емес, жалпы адамзатқа берер азығы мол. Мектеп оқушылары Мағжан шығармаларының астарын жан-жақты түсінуі үшін оқулықтарда берілген шығармалар санын көбейтсе, оқушылардың Мағжанды тануға деген қызығушылығы жоғары болар еді. Сонымен қатар оқушылардың әртүрлі қабілеттері мен шығармашылық күштері дамиды. Оқушылар келешекте алған білімдерін іс жүзінде шыңдай білуге өзіндік септігін тигізеді. Мағжанды тану, зерттеу соңғы жылдары ғана оқырмандардың қызығушылығын оятып, жан-жақты зерттелуде.

Мағжанның педагогика саласындағы бірінен-бірі асатын өлеңдері біздің бүгінгі шығармашылығымызды жаңғыртып, жандандыратын ерекше жаңалық. Бұл жаңалық Мағжанның оқырмандарының санын арттырады. [2] Ол ой-сезімдерін, ішкі жан-дүниесін жан даусымен жеткізе біледі. [2] Бүгінгі күні бар жазушылардың арасынан артқы күнге анық қалдыратын сөз ол Мағжанның сөзі. Ақынның ерекше қасиеті бұл-заманға жаңғырық, көптеген оқиғалардың себепшісі болып, тарихи деректер қалдыруында. Мағжанның өлеңдері үнімен, ырғағымен, күйімен ерекшеленеді.

М. Жұмабаев шығармалары кейінгі ұрпақтың тар жолдан қашып, қазақ халқының, Алаш жұртының жарқын азаматы болуына жол көрсетуде. Құран Кәрімді Алланың жолынан сақтай отырып, иман жолынан таймауға шақырады. Қаласаң, ұлттың ұлы мұраты жолында басыңды бәйгеге салып, құрбан болудан да тартынбауға шақырады.

Ақын өзін және лирикалық қаһарманын ғана емес, айналасынан «арыстандай айбатты, жолбарыстай қайратты» жастарды да көргісі келеді. Халықтың келешек өмірі үшін алаңдайтын басты күш – жастар. Олай болса, өмір бойы «Алаш» ұранын арқалаған Мағжан үшін жастық шақтың орны мүлде бөлек. «Мен жастарға сенемін» атты өлеңінде ол жастарға үлкен үміт артады. Жастардың бойынан қыран қанатты, кең пейілді таза жүректі, рухты, ар-намысты алға тартарлықтай мінезді, туған жерге деген шексіз сүйіспеншілікті көреді. Ол мұны мақтан тұтады. Бар ынтасымен шабыттанады. «Мен жастарға сенемін!» — деп жырлайды. Жалпы айтқанда, Мағжанның бұл өлеңі жастардың рухани деңгейін көтеруде, тәуелсіз елдің асыл ұрпағын, жаңа күннің жігерлі батырларын дүниеге әкелуде таптырмас дүние. Сондықтан да жастардың келешекке, өткен мен бүгінгі өмір сабақтастығына тармақталған, кең ойлы рухани, адамгершілік, азаматтық-адамгершілік құндылықтарын бағалау заман талабы екені даусыз.

Тарихтың тұңғығын терең түсіну, болашақты болжау, бүгінгі күннің шындығын аңғару оның шығармашылығында тоғысқан. Өлеңдерін оқи отырып, тылсым сырға бойлайсың, таңғаларлық күйге түсіп, әдемі картиналар әлеміне еніп, ақынның құдіретті шеберлігіне тәнті боласың. Эстетикалық талғам талабымен ерекше тартымды, жүректі тебіренгіп, жанын тебірентуі – ақынның қайталанбас талантынан. Ақын өлеңдерінде табиғат пен адам жаны бір-бірімен біте қайнасып, бірге шабыттанып, дүние құбылысы

сана мен жүрекке үндесіп, әдемі, сырлы, кейде елестетуге келмейтін фантастикалық суреттерді елестетеді. Сондықтан табиғатты жырлағанда Мағжан лирикасының басты бір қасиеті осы.

Ана тілінің киелі құндылығын, икемділігі мен әсерлілігін, сөздік қорының сарқылмас байлығын танып-білуге құштар жандарға Мағжан поэзиясы таптырмас мектеп. Сөз өнерінің елеулі ақыны Мағжан Жұмабаев шығармаларын саралай келе байқайтынымыз, нағыз адам бұл-өз отаны үшін жанын беріп, ұлтының бақытына қуана білген адам. Адамның жан дүниесін бірден ұғатын ақынның пікірінше, адамның тура жолда жүруінің ең басты шарты бұл өзін-өзі тәрбиелей білуі.

«Педагогика» кітабы—Мағжанның қазақ жерінде алғаш басып шығарылған нағыз қазақ ұлтына арналған педагогика оқулығы болатын. Бұл кітап келешек ұрпақты тәрбиелейтін мектеп оқытушылары мен болашақ педагог мамандарға арнап жазылған. Кітапты мұғалімдерге сый-құрметін негізге ала отырып бастаған.

Жұмабаев бұл кітабында халық педагогикасын естен шығармады. Бала тәрбиелеуде педагогиканың, ұлттық тәрбие берудің мәні зор екенін мысалдар арқылы ашып көрсетеді. Осыны негізгі ала отырып ақын барлық тәрбиенің астарында ұлт тәрбиесі жатқанын, сонымен қатар ұлт тәрбиесі ертеден бері сынға түсіп келе жатқандықтан әрбір оқытушы, әрбір тәрбиеші ұлт тәрбиесімен таныс болуы қажет екенін жазады.

Осылайша ол ұлттың педагогикалық тарихында алғаш рет ұлт тәрбиесі туралы ұғымды ғылымға енгізген. Тек бұл ғана емес әрбір тәрбиешілер, педагогтар әр заманғы педагог-ғалымдардың ойларын жақсы білуі қажет деп санайды. Ғалым оқулықты үлкен он төрт тарауға бөліп, әр бөлімінде педагогика ғылымын жан-жақты саралап, ұрпақ тәрбиесінде таптырмас құрал етіп қалдырды. Бұл оқу құралының негізгі мақсаты – ақыл-ой, мінез-құлық, сұлулық пен дене тәрбиесін ажырату.

Осылайша, Мағжанның бұл кітабы тәрбиелеуді жүзеге асыру мақсатында мектеп мұғалімдері мен тыңдаушыларға арналып жазылған ең алғашқы педагогикалық кітап деп анық айта аламыз. Себебі ақынның шығармашылығының басты ерекшелігі оның қазақ топырағымен салт-дәстүрлерімен тығыз байланыстылығында. Қазіргі таңда «Педагогика» ата-аналар, ұстаздар, студенттер, мектеп оқушылары үшін құнды еңбекке айналды.

Педагог-ғалым өз еңбегінде тіл туралы, оның маңыздылығына ерекше назар аударған. Соның ішінде келешек ұрпаққа тәрбие, білім беру және осыған мұғалімдерді дайындау мәселелері ең негізгілер деп қаралған.

Қорыта айтқанда Мағжан Жұмабаев шығармаларындағы негізгі ой пікірлер қазіргі қазақ мектебін жасауда, ондағы ұлттық тәрбие берудегі мұғалімдерді тәрбиеге дайындаудың мән-мағынасы ерекше деп түсінуімізге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. М. Жұмабаев. Педагогика. - Алматы, 1992
 2. М. Жұмабаев шығармалары. - Алматы, 1989
 3. Әдебиеттік оқу, 2-сынып, Атамұра баспасы, 2017
 4. Әдебиеттік оқу, 3-сынып, Атамұра баспасы, 2018
 5. Әдебиеттік оқу, 4-сынып, Алматы кітап баспасы, 2019
- Интернет ресурстар:
1. <https://stud.kz/referat/show/74232>
 2. <https://kerchtt.ru/kk/mladshii-shkolnyi-voznrast-lichnostnoe-razvitiie-mladshego/>

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПАТРИОТИЗМ МӘСЕЛЕСІ

Насырова Қ.А., Қуандықова Ә.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері
Ақтөбе қаласы,
kymbatnasyova600@mail.ru_asemakua4@gmail.com

Аннотация

Мағжан Жұмабаев қазақ поэзиясының шоқ жұлдызына айналып артына өшпес із, сарқылмас мұра қалдырды. Күллі алаштың даңқты перзенті, кемеңгер ақыны бар болғаны қырық бес жыл өмірінде барлық тақырыпта өлеңдер мен ой-толғаулар жазған. «Ақынның ақыны» атанған ойшыл қаламгер аса көрнекті дауылпаз азамат екені рас. Жұмабаев шығармаларында Отанға, туған жерге сүйіспеншілігі, еліне деген ыстық махаббаты сөз болады. Оның мұраларының өміршеңдігі сондай – қазіргі таңда мектеп табалдырығынан бастап шығармаларын оқып, мазмұндай алатын жас ұрпақ рухы биік болып өсері сөзсіз.

Қай кезде де көпшілік оқырмандардың қазақ поэзиясының аспанындағы осы жарқын жұлдыздың өмірі мен шығармашылығына деген қызығушылығы бәсеңдемейді. Оның жалынды өлеңдері әрдайым ақындардың жаңа буынын шабыттандырады, оның азаматтық пафосы кез-келген әлеуметтік-экономикалық формацияда қазіргі заманға сәйкес келеді.

Мағжан Жұмабаев шығармаларына арқау болған патриотизм мәселесі қазіргі уақытта да өзекті тақырып болып отыр.

Кілтті сөздер: патриотизм, шығармашылық, тәрбие, ақын.

Аннотация

Мағжан Жұмабаев стал звездой казахской поэзии и оставил неизгладимый след и неисчерпаемое наследие. Славный сын Кулли Алаш, талантливый поэт, в свои сорок пять лет жизни писал стихи и мысли на все темы. Правда, вдумчивый писатель, ставший «Поэтом поэта», — очень видный бурный гражданин. В произведениях Жұмабаева проявляется его любовь к Родине, родному краю, горячая любовь к своей стране. Жизнеспособность его наследия такова, что дух молодого поколения, умеющего читать и понимать его произведения с самого начала школы, обязательно поднимется.

Во все времена не уменьшается интерес многих читателей к жизни и творчеству этой яркой звезды на небосклоне казахской поэзии. Его страстные стихи всегда вдохновляют новое поколение поэтов, гражданский пафос которых актуален современности в любой общественно-экономической формации.

Вопрос патриотизма на основе произведений Мағжана Жұмабаева и сегодня остается актуальной темой.

Ключевые слова: патриотизм, творчество, воспитание, поэт.

Annotation

Magzhan Zhumabayev became the star of Kazakh poetry and left an indelible mark and an inexhaustible legacy. The glorious son of Kulli Alash, a talented poet, in his forty-five years of life wrote poems and thoughts on all topics. True, the thoughtful writer who became the «Poet's Poet» is a very prominent, stormy citizen. In the works of Zhumabayev, his love for the Motherland, his native land, his ardent love for his country is manifested. The viability of his legacy is such that the spirit of the younger generation, who can read and understand his works from the very beginning of the school, will surely rise.

At all times, the interest of many readers in the life and work of this bright star in the sky of Kazakh poetry does not decrease. His passionate poems always inspire a new generation of poets whose civic pathos is relevant to our time in any socio-economic formation.

The issue of patriotism based on the works of Magzhan Zhumabaev remains a hot topic today.

Key words: patriotism, creativity, education, poet.

Патриотизм - Отанға деген сүйіспеншілікте, оның жетістіктері мен жетістіктері үшін мақтанышта, тарихи өткенін, мәдени дәстүрлерін құрметтеуде, қиын кезеңдерде көмекке келуге, жаулап алушылар алдында тәуелсіздігін қорғауға, тәуелсіздігі мен бостандығы үшін өмірін құрбан етуге дайын моральдық ұстаным. Патриотизм өз Отанының жетістіктері мен мәдениеті үшін мақтаныш сезімін, оның сипаты мен мәдени ерекшеліктерін сақтауға деген ұмтылысты және өз халқының басқа өкілдерімен сәйкестендіруді, өз Отанының мүдделері үшін күресуге деген ұмтылысты білдіреді.

Мектепке дейінгі жастағы патриоттық сезімдерді қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі-әлеуметтік өмір оқиғаларымен танысу. Ол үшін мектеп жасына дейінгі балаларды әртүрлі іс-шараларға тартуды және балалардың сенсорлық саласына эсер етудің арнайы әдістері мен әдістерін қолдануды көздейтін педагогикалық жұмыс қажет. Мектепке дейінгі жастағы жетекші компонент - эмоционалды. Балаларды тәрбиелеудегі патриотизмнің рөлі өте маңызды, өйткені бұл балалардың саналы патриотизмін дамыту үшін негіз болып табылады.

Патриотизм ұғымына қоғам мен табиғат саласында жүзеге асырылатын танымдық, эмоционалды, мінез-құлық компоненттері кіреді. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балалар үшін эмоционалды компонент жетекші болып табылады. Когнитивті компонент, мазмұнды қамтамасыз етеді, ал мінез-құлық Бақылау-диагностикалық функцияны орындайды.

Ұлттың өз мәдениетін патриотизмге бағытталған өз тәжірибесі негізінде тануға мүмкіндік бермей билеуші формалардың жасанды шындығы негізінде тануға мәжбүр ету ұлттың дамуын тежеп, ұлттық патриотизмнің деградацияға ұшырауына апарып соғары анық. Осы негізде қазақ поэзиясының қайталанбас өкілі Мағжан Жұмабаев патриотизм мәселесін өз шығармаларына арқау етті.

Мағжан Жұмабаев-ерекше, ерекше ақын. Оның өзіне ғана тән буыны болды, оның шығу тегі ежелгі Шығыстың халық поэзиясы мен поэзиясының тереңінде жатқан таңғажайып әуен. Мағжанға М. Горькийдің с. Есенин туралы айтқан сөздерін жатқызуға болады: «С.Есенин адам емес, табиғат тек поэзия үшін жасаған орган...». Ал кейінгі шығармаларында Мағжан өзінің бірегейлігімен А. Ахматова, Б. Пастернак, А. блоктың шығармашылығын еске түсіреді. Оның шығармашылық өрлеуі кезінде тіпті оны бұзушылар да оның үлкен талантын мойындады. Олар тіпті былай деп жазды:»...Буржуазиялық-ұлтшыл жазушылар арасында ең ірі тұлға Мағжан Жұмабаев болды». Қазақ поэзиясына жаңа поэтикалық нысандарды енгізу М. Жұмабаевтың есімімен байланысты.

Ақын шығармаларында «Туған жер», «Отан» тақырыптары жиі көтеріледі. Оның «Мен жастарға сенемін» өлеңі бізге-жастарға арналған жолдаудың бір түрі болып табылады.

Мен жастарға сенемін!...
Алаш айбынды ұраны,
Қасиетті Құраны,
Алаштың олар құрбаны,
Мен жастарға сенемін!
Мен сенемін жастарға.
Алаш атын аспанға
Шығарар олар бір таңда,
Мен жастарға сенемін! [1]

Бұл өлең арқылы ақын алаш зиялыларының идеясын жалғай отырып, кеңестік үкіметтің тұсауындағы елінің тағдырын болашақ ұрпаққа аманат етіп қалдырды. Ал «Туған жер» өлеңі арқылы жастарды, оқушыларды адалдыққа, отансүйгіштікке, ержүректікке тәрбиелейді. Сонымен қатар бұл өлең жолдары арқылы ақынның туған жеріне деген махаббаты мен сағынышын, қимастық сезімін көруге болады:

Балақ түріп, қозы қуып, жарысып,
Батпағында тең құрбымен алысып.
Түнде - ақсүйек, алтыбақан, ал күндіз
Үйретем деп асау тайға жабысып.
«Адам басы - Алла добы» деген рас,
Қалай қуса, солай кетпек сорлы бас.
Кім біледі, мен де шетке кетермін,
Туған жерім, сені тастап басым жас.[1]

Шетел ақыны И.Ф.Харламовтың зерттеулеріне сүйенсек, Мағжан Жұмабаевтың Отанға деген сүйіспеншілік, Отан игілігі үшін Еңбектегі күш - жігер, халықтың еңбек дәстүрлерін көбейту, Отанның тарихи ескерткіштері мен дәстүрлеріне мұқият қарау, Отанға деген адалдық, Отанның ар-намысы мен қадір-қасиетін нығайтуға деген ұмтылыс, оны қорғауға дайындық пен қабілет, батылдық сияқты мінез-құлық пен адамгершілік сезімдерінің өзара байланысты жиынтығын анықтайды еркектік, халықтардың одағы мен достығы, нәсілдік және Ұлттық дұшпандыққа жол бермеу, басқа елдер мен халықтардың дәстүрлері мен менталитетін құрметтеу, олармен қарым-қатынасқа дайын болу керектігі туралы айтылған.

Патриоттық тәрбие – патриоттық сезімдерді, көзқарастарды және патриоттық мінез-құлықтың тұрақты нормаларын қалыптастыруға бағытталған педагогтар мен тәрбиеленушілердің өзара іс-қимылы деп санайды[2, 6 б].

Бірінші кезең - инстинктивті патриотизм, ол «Мен өз Отанымды жақсы көремін, ол үшін Мен өзімді білмеймін» деген сөздермен көрінеді.

Кіші және үлкен Отанға деген сүйіспеншілік-бұл туған жерін және тұрақты тұратын жерін құрметтеу, оларға деген сүйіспеншілік пен қамқорлық, жергілікті дәстүрлерді құрметтеу, өмірінің соңына дейін туған жеріне берілгендік. Бұл махаббат үйінен, көшеден, ауылдан, ауылдан, қаладан шекараға дейін созылады.

Екінші кезең – жақындарына деген сүйіспеншілік қажеттілігі, ол әлеуметтік ортаға-оны қоршап тұрған адамдарға, олардың дәстүрлеріне, дүниетанымына, әдет-ғұрыптарына, әдет-ғұрыптарына деген сүйіспеншілікпен сипатталады.

Үшінші кезең-қоршаған ортаға (су объектілері, климат) тәуелділік, ол қоршаған табиғатқа, туғаннан бастап ойындарға тәуелділіктен көрінеді, бұл ересек адамда балалық шақтан жылы естеліктер тудырады.

Төртінші кезең – рухани ортаға деген сүйіспеншілік: фольклор, өнер, ғылым және т.б. ана тіліне деген білім мен құрмет патриоттық сезімдерді қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл ойды көптеген жазушылар мен тәрбиешілер айтқан.

Бесінші кезең-отансүйгіштіктің жоғары көрінісі ретінде азаматтықтың қалыптасуымен сипатталатын туған жерді объективті бағалау. Отбасындағы балалар мен ересектердің құқықтарын үйлестіру туралы мәселе қою маңызды. Отбасындағы теңдік олар ортақ өмір сүріп, қайғы мен қуанышты бірге сезінгенде ғана болады. Күнделікті өмірдегі бірлескен іс-шаралар отбасындағы рухани байланысқа кепілдік береді.

Алтыншы кезең-басқа халықтардың даму тарихы мен мәдениетін зерттеу. Бұл кезеңде өскелең ұрпақтың патриоттық және халықаралық тәрбиесінің органикалық байланысы орын алады. Патриотизмнің құрамдас бөлігі басқа халықтарға деген араздықты жою және Отан игілігі үшін жұмыс істеуге ұмтылу болып табылады. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев: «Еліміздің әрбір азаматы жұртшылықтың алдына шыққанда ұлттық мүдде мен қазақстандық патриотизм қағидаттарын басшылыққа алуы керек», деген еді.

Жетінші кезең-Отан игілігі үшін еңбек етудің практикалық қызметінде көрінетін белсенді патриотизм.

Патриотизм, ең алдымен, адамның Отанның саяси, экономикалық және әскери жағдайын, оның орналасуын, оның рөлін жақсарту үшін нақты күнделікті істерге оң көзқарасын білдіреді. Өскелең ұрпақтың патриоттық тәрбиесі ең жоғары мемлекеттік деңгейде қаралады және бекітіледі.

Ақынның шығармашылық мұрасын насихаттау, түркі әлемінде жас ұрпаққа патриотизм сезімін тәрбиелеу мақсатында 2018 жыл Мағжан Жұмабаев жылы болып жарияланды. Маған Мағжан Жұмабаевтың шығармашылығы таныс. Оның өлеңдерінде көптеген әндер жазылған, оның шығармалары қайта оқылады.

Бұл қазіргі жастарға көп нәрсені үйрете алатын талантты мұғалім. Оның поэзиясы көптеген елдердің кеңдігіне қанат жайды. Шынында да, профессор Хайролла Махмудов: «...Мағжан Жұмабаевтың ықпалы ұлттық шеңбермен шектелмейді. Мағжанов поэтикалық мәдениеті, оның жоғары шеберлігі тек қазақ поэзиясында ғана емес, сонымен қатар белгілі өкілдер мен басқа да түркітілдес халықтардың шығармашылығында да пайдалы әсер етті».

Мағжан Жұмабаев шығармашылығының мәселелері бойынша қазіргі уақытта зерттеулер жүргізілуде, диссертациялар жазылуда, бұл Мағжан Жұмабаевтың әлемдік атқа ие ақын екенін тағы да растайды[3].

Қазақ поэзиясының аспанында Мағжанның ең жарқын жұлдызы жарқырап тұрды. Енді оның даңқының жаңа шыңы келді. Халық қайтадан ұлы ұлын, оның өлмес туындыларын тапты, онда өмірдің жалыны, таза адам жанының жоғары екпіні, оның үлесіне түскен қатал және қатыгез дәуірдің драмасы мен трагедиясы айтылды. Мағжан есімі ғасырлар бойы өмір сүретін болады. Бір кездері дауыстап айтуға тыйым салынған оның шығармашылық мұрасы бүкіл түркітілдес әлемнің үлкен және бай тарихының бір бөлігіне айналды. Бүгін ол жас ұрпақтың аузынан мақтанышпен естіледі[4].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Батыр Баян: өлеңдер, поэмалар/ М.Жұмабаев. – Астана: Елорда, 1998. 329[1]б 61-1196
2. Джефферсон Т. О демократии / Пер. с англ. М.Д. Маркина. СПб.: Лениздат, 1992. 334 с.
3. Бердяев Н.А. Ақын және жазушылар кітабы. М.: Алматы 2015. 82
4. Мюллер Я.-В. Что такое патриотизм? / Пер. с англ. Алматы. М.: 2018. 135 с.
5. Национальная идея в Западной Европе в Новое время. Очерки истории. Алматы. 2018 год.

КӨНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ТАНЫМЫНДАҒЫ ТУҒАН ЖЕР ҰҒЫМЫ

Олжабаев Б.К.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, докторант

Ақтөбе қаласы

olzhabaev.beka@mail.ru

Әр халықтың өз өткенінен хабар беретін терең тарихын мақтан етуге құқығы бар. Сол секілді күллі түркі жұртшылығы үшін де ата-бабалары басынан өткерген қуанышты кезеңдерді де, қиын сәттерді де бойына жинақтаған тағылымды тарихтың өнегесі маңызды орынға ие. Көне түркі халықтарының рухани құндылықтарынан, таным-түсініктерінен, салт-дәстүрлерінен, тіршілік тынысынан хабар беретін тарихи құнды жәдігердің бірі руникалық жазба ескерткіштері.

Орхон-Енисей, Күлтегін, Тоныкөк, Білге қаған сынды тасқа қашалып жазылған түркілік мәліметтерді біздің дәуірімізге дін аман жеткізген жазба ескерткіштерінде Еуразия құрлығын, Орталық Азияны, Қытайды мекен еткен мемлекеттер мен халықтардың тарихына қатысты ең бай деректер бар. Тастардағы жазулар көне түркілердің дүниетанымының, құндылық бағдарларының, тұрмыс-тіршілігінің, діни түсініктерінің «тайға таңба басқандай» анық көрінісі болып табылады. Руникалық жазба ескерткіштері композициялық жағынан да, оқиға желісі жағынан да халқымыздың «Алпамыс», «Қозы Көрпеш – Баян сұлу», «Оғыз-наме» сияқты эпикалық шығармаларға жақын. Кеңес ғалымдары көне түркі ескерткіштерінің жанры мен мәртебесі туралы ұзақ уақыт пікірталас тудырды. Біреулер оларды әдебиеттің ерте үлгілері деп білсе, басқалары тарихи дереккөздерге жатқызды. Барлық ғалымдардың пікірлерін бөліп-жармастан, ерте дәуірге жататын барлық тасқа қашалып жазылған жазба ескерткіштерінде көне түркі өркениетіндегі мемлекеттердің ар-намыс кодексі мен Конституциясы жазылғанына еш шүбә келтірмейміз.

Тастардағы жазулар ата-бабаларымыздың мемлекет басқарудағы саяси жүйесін, қоғамдық құрылысын, атақ-дақтарын бейнелейді, олардың дүниетанымын, діні мен ділін, заңдылықтарын, саясаты мен идеологиясын білдіреді, адам, табиғат және қоғам арасындағы қарым-қатынастар мен байланыстардың нормалары мен қағидаларын береді. Тастағы құнды деректердің бірі ретінде көне түркі халықтарының танымында өте терең дәріптелген қастерлі «туған жер» ұғымын қарастырамыз.

Отан, туған жер түсінігі кез келген адам үшін маңызды ұғымдардың бірі. Отаны жоқ адам өзін халықтан, ұлттан, қоғамнан үзіліп қалғандай сезінеді. Отанның киелі бейнесі әр адамның санасында бала кезінен қалыптасады. Бұл жерде туған жер түсінігінің қалыптасуына жазба және ауыз әдебиеттің, фольклор мұраларының, халықтық мақал-мәтелдер мен қанатты сөздердің, ата-бабалардың даналық сөздерінің атқаратын рөлі зор. Кез келген халықтың этникалық санасында Отанның өзіндік бейнесі ерекше орын алады.

Мәдениет пен дүниенің тілдік бейнесін зерттеу міндеті ежелгі түркі халықтарының этномәдени қауымдастыққа тән шындық фактілерін жерлердің, дәстүр-ғұрыптардың атаулары мен түркі халықтарының танымында ерекше орын алатын ұғымдардың зерттелуін талап етеді.

«Туған жер» ұғымы «Отан, атамекен, атақоныс, атажұрт» сынды жалпы түркілік ұғымдармен шығу тегі бір, өзара мағыналас синоним сөздер ретінде қаралады. Өйткені, ол лингвистикада көптеген басқа түркі тілдеріндегі сөздерге сәйкес келеді. Ал мәдени контекстте «туған жер» ұғымы жоғары эмоционалдық коннотацияға ие, яғни туыстас тілдерде сөйлейтін өзара бауыр түркі халықтарының жоғары құндылықты сезімдерін тудыратын сөз [1, 4].

Ежелден түркі халықтарының дүниетанымында туған жер ұғымы қасиетті нәрсе ретінде дәріптелген. Түркілер үшін туған жер өздерін қоршаған дамыған кеңістік, барша дүниенің ортасы, қоршаған ғаламның орталығы ретінде қарастырылды. Мысалы, татар халқының «Идегей» дастанында бұл туралы: «Күк Түбә – Жердің кіндігі», - деп келтіріледі [2, 14]. Мұндағы «Түбә» сөзі туған жер ұғымын береді. Ежелгі түркілік танымда туған жерден тысқары жатқан жерлерді халық жат, қауіпті деп қабылдаған. Сәйкесінше, ол жерлер жер асты әлемі, қараңғылық әлемі, суық, түн секілді қауіп-қатерді айғақтайтын сөздермен бейнеленген.

Түркілердің дүниетанымының ерекшелігі – олардың Отанға деген сүйіспеншілігі. Бұған Орхон-Енисей жазбалары дәлел. Тастағы «Йер-Су», қазақша «Жер-Су» сөзі түркілік танымдағы «туған жер» ұғымының синонимі ретінде біртұтас тұтастыққа ие болып тұр. Ежелгі түркілер туған жерге, атамекенге деген сүйіспеншілікті ең жоғарғы культке айналдырған. Ежелгі түркі халықтарының түсінігінде ортаның, құрлық әлемінің құдайы «Удук Йер-Су» («Қасиетті Жер-Су») болып саналды. Бұл культ түркі халықтарының тауларға, көлдерге, өзендерге табынуымен байланысты болды. Осылайша, ата-бабаны,

туған жерді ардақтау, Отанға деген сүйіспеншілік түркі халықтарының саяси идеяларындағы негізгі ұғымға айналды.

Орхон-Енисей жазбаларын негізге алсақ, ерте феодализм дәуіріндегі көне түркі қоғамында өмірдің, адамның және табиғаттың пайда болуы туралы ерекше түсінік болғанын аңғарамыз. Ежелгі түркілердің наным-сенімі бойынша қоршаған дүние қатаң хронологиялық тізбекте пайда болған. Туған жер мен қоршаған кеңістікті, ондағы табиғатты бірізділікте таныған ежелгі түркілер үшін табиғат бөліктері мен табиғат құбылыстары тылсым күшке ие қасиет ретінде саналған. Орхон жазбалары бойынша ең әуелі көк аспан мен қара жер жаратылған. Кейін олардың арасында адам бейнесіндегі ұлдары пайда болған. Адамдардың арасынан ұлы қағандар шыққан. Ақырында сол қағандар адамзат қауымын басқарып, жоғары дәрежелерге көтеріліп, халық арасында ұлықталған. Ал түркі халықтары үшін халықтардың, мемлекеттердің, қағандардың тағдырын шешкен ең жоғары жасампаз күшке көк аспан Көк Тәңірі ие болды. Жер мен Тәңір бір-бірімен соғыспай, бір-біріне көмектесетін бір принциптің екі жағы ретінде қабылданды. Адамдар жер бетінде туып, өмір сүреді. Жер оның мекені, туған жері. Ал адам өлген соң жер оны өзіне сіңіреді деген түсінік көне түркі халықтарының өздеріне тән танымын көрсетеді.

Түркі тарихы дүние жаратылғаннан кейін бірден басталады. Тасқа жазылған жазбалардан көне түркі халықтарының түсінігінде түркі қағандарының аты аңызға айналған арғы аталары Бумын мен Істемі, Аспан мен Жер пайда болғаннан кейін бірден кездеседі. «Жоғарыда көк аспан, төменде қара жер жаралғанда, олардың арасында адам ұлдары жаралған». Космогониялық тарих бірден адамзат тарихына өтеді. Тастағы тарих жер бетіндегі ең ежелгі алғашқы адамдар да түріктер болғанын айғақтайды.

«Жоғарыда көк аспан, төменде қара жер жаралғанда, олардың арасында адам баласы жаратылған», [3, 28] - деп келетін сөздермен басталған құлпытастағы Күл-Тегін жазуы Могилян ханның құрметіне жазылған. Көне түркілер дүниенің пайда болуын осылай елестеткен. Бастапқыда Аспан мен Жер бірге өмір сүріп, кеңістікте бей-берекетсіздік орын алады. Бірақ, бір күні Аспан мен Жер бір-бірінен бөлініп: жоғарыда ашық аспан, төменде қара Жер орналасады. Ал осылардың орталығында орналасқан адам бір мезгілде Аспанның да, Жердің де ұлына айналады. Ол аяғын жерге тіреп, аспан әлемін қолымен ұстап тұрған және Аспан мен Жерді бейберекетсіздіктен ажырататын қаһарман Атлас ретінде бейнеленеді. Түркілік таным бойынша Алтас Жерде аяғымен нық тұрғандықтан дене күші мықты, басы аспанға тигендіктен ақыл-ойы күшті саналған.

Түркілердің танымындағы туған жер ұғымын білдіретін Аспан мен Жер табиғи апаттар мен әлеуметтік катаклизмдер (азаматтық соғыстар мен сыртқы агрессиялар) кезінде өзінің бастапқы бейберекетсіздік күйіне («аспан жерге құлап, жер қак айырылады», «аспан мен жер күйзеледі») жақындайды [3, 39]. Көне түркі деректерінде айтылғандай, апаттар мен қайғылы оқиғаларда Жер, Аспан, Жер ұлдарының өмірінде де сілкіністер болады. Өздерін табиғаттың ажырамас бір бөлшегі ретінде санаған түркілер өздерін қоршаған табиғат пен кеңістікті туған жер, атамекен деп таныған. Әрі сол туған жердің ашуына тимей өмір сүруге тырысқан. Аспан мен жерді тәу етіп, оларға сыйынып, құрбандық шалған.

Ежелгі түркі халықтарында өзге халықтар секілді пұтқа табынушылық болды. Пантеонды тәж киген түркілердің бас құдайы аспан құдайы Тәңірі болды. Ежелгі түркілердің ойынша, Тәңірі оларға мемлекет құрып берді, туған жерін берді. Сондықтан «Түрік Будунның» («Түркі халқы») бұл отаны, туған жері «Тәңір – аспан елі» деп аталды. Қытай – Аспан мемлекеті сияқты олардың қасиетті туған жері де Аспанның қорғауында деп санады.

Ежелгі түркілердің пікірінше, өздері қасиетті санайтын туған жерге баланған Аспан мен оның қоймасы дөңгелек, ал Жер төрт жағынан теңіздермен шайылған көлденең төртбұрышты жазықтықта бейнеленген. Ал сол төрт бағанның шекарасында жауласушы

тайпалар өмір сүрген. Ежелгі түркілер «дүниенің төрт бұрышын» иемденіп, сол арқылы туған жерлерінің кеңістігін үлкейту үшін жеңісті жорықтарға шықты [4, 8].

Осылайша олар бүкіл әлемді жаулап алғандай болды. Жазба ескерткіштерінен көрініп тұрғандай, көне түркілердің пікірінше, кеңістік пен уақыт біртұтас тұтастықты құрайды. Ежелгі адамдардың дүниетанымындағы кеңістік туған жер моделінің маңызды атрибуттарының бірі болды. Көне түркілерде «туған жер» ұғымы «бүкіл жер кеңістігін» білдірген [5, 49].

Көне түркілердің дүниетанымында «туған жер» ұғымы кеңістікпен тығыз байланысты болған – бұл игерілген кеңістік, бұл дүниенің ортасы, өмір сүруге қолайлы жер, мәңгілік мекен. Ежелгі түркілер өз атамекенін Жердің, тіпті Ғаламның орталығы деп санаған.

Көне түркілер туған еліне, жеріне деген сүйіспеншілікті культ дәрежесіне көтергенін жоғарыда атап өттік. Туған жер культі көне түркілердің тауға, көлге, өзенге, жердің рухына, табиғатқа, құдайға табынуына жол ашқан. Көне түркі дәстүріне тән көзқарас табиғатпен үйлесімді өмір сүруге ұмтылу. Түркі қағанаттары тұсындағы «Йер-судың» («Жер-Су») құрметіне шалынған құрбандықтары да ұлттық сипатқа ие болды.

Көне түркі ескерткіштерінде түркілердің туған жері «түріктердің жер-суы» деп мақтанышпен аталады. Византия тарихшысы Теофилак Симокатта ежелгі түркілер туралы: «Олар жерге гимн айтады, олардың сиқыршылары жерді шақырады, одан күш сұрайды», - деп жазған [6, 16]. Жерге табыну түркі халықтарының әдет-ғұрыптары мен салттарында соңғы заманға дейін сақталып келді. Туған жерге арналған түрлі салт-дәстүрлер болды. Түркі халықтарының осы кезеңнің өзінде биік ағаштар мен таулардың Тәңір культімен тығыз байланысты болғаны сонша, XI ғасырдағы түркі тарихшысы, ғалымы Махмұд Қашқари: «Тіпті, түркілер биік таулар мен биік ағаштарды Тәңірдің атымен атаған», - деп жазған [7, 418].

Демек, көне түркі танымындағы туған жер ұғымы табиғатпен тығыз байланысты әрі түркі дәстүріне тән қасиет табиғатпен үйлесімді өмір сүруге ұмтылу. Туған жер ұғымына құрмет көрсеткен көне түркілер үшін мемлекеттілік, елдің еркіндігі, тәуелсіздігі ең биік құндылық саналған. Олар «Мәңгілік ел» қалыптастыруды армандады [8, 4]. Сондықтан да көне түркілердің жазба ескерткіштері халықтың мәңгілік мұратын бейнелегендіктен «мәңгілік тастар» деп аталды. Әрине, бұл тұста тастың өзі емес, соларға қашалған сөздер, өсиеттер, ақыл-кеңестер, болашақ ұрпаққа нұсқаулар мәңгілік құндылыққа ие.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Давлетшин Г.М., Зеленева Ю.А. Представления о родине и родной земле у тюрко-татар. 2015. <https://cyberleninka.ru/article/n/predstavleniya-o-rodine-i-rodnoy-zemle-u-turko-tatar>
2. Идегэй: татар халық дастаны. – Казан: Таткитнәшр., 1994.
3. Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности Монголии и Киргизии. - М., 1959.
4. Большакова О.Г., Монгайт А.Л. Публ. Путешествие Абу Хамида ал-Гарнати в Восточную и Центральную Европу (1131-1153 гг.). - М., 1971.
5. Гумилев Л.Н. Древние тюрки. - М., 1993.
6. Кондратьева С.П. Симокатта Феофилакт. История. - М., 1957.
7. Кошгари Махмуд. Девону лугатит турк. В 3 т. Т.3. – Ташкент, 1963.
8. Абжанов Х. Интеллигенция и культура: в горниле испытаний. – 2011. <https://iie.kz/?p=798>

ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ТАЛАПҚЕРЛЕРДІ ІРІКТЕУ МӘСЕЛЕСІ

Рыспаева Д.Б.¹, Абитова Қ.Д., Әбілғазықызы А.^{2,3}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 2 курс докторанты¹, Бастауыш
оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері^{2,3}
Ақтөбе қаласы
danaryspayeva@gmail.com

Аннотация

Мақалада орта білім беру саласында алдыңғы қатарға шыққан және осы салада әлемдік көшбасшы ретінде танылған елдердің педагогикалық мамандыққа талапкерлерді іріктеу тәжірибесі қарастырылады. Осыған байланысты мақала авторлары отандық педагогикалық білімнің қазіргі жағдайын сыни тұрғыдан бағалауға және халықаралық тәжірибені ескере отырып, жағдайды түзетудің мүмкін жолдарына қатысты ұсыныстарды беруге тырысады.

Кілт сөздер: педагогикалық мамандықтарға талапкерлерді іріктеу, мұғалімдердің сапасы, педагог мәртебесі, білім беру реформасы, педагогикалық білім беру.

Аннотация

В статье рассматривается опыт отбора абитуриентов на педагогическую специальность стран, которые вышли на первый план в сфере школьного образования и признаны мировыми лидерами в этой области. В связи с этим авторы статьи стремятся критически оценить современное состояние отечественного педагогического образования и дать рекомендации относительно возможных путей исправления ситуации с учетом международного опыта.

Ключевые слова: отбор кандидатов на педагогические специальности, качество учителей, статус педагога, реформа образования, педагогическое образование.

Annotation

The article discusses the experience of selecting applicants for the pedagogical profession from countries that have come ahead in school education and are recognised as world leaders. In this regard, the article's authors are trying to critically review the current state of national pedagogical education and give recommendations on possible ways to correct the situation, considering international experience.

Keywords: candidates' selection for pedagogical specialities, teacher quality, teacher status, education reform, pedagogical education.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан бері қарқынды дамудан өтіп, өңірлік экономикалық көшбасшыға айналды. Еліміздегі білім беру реформалары экономикалық және әлеуметтік-мәдени дамуды жеделдетуде жетекші рөлге ие деп танылды. Әсіресе, педагог мамандығының мәртебесін көтеруге бағытталған соңғы өзгерістер білім беру сапасы мұғалімдердің сапасымен және олардың кәсібінің мәртебесімен байланысты екендігін дәлелдеп көрсетті [1]. Демек, мұғалімдердің сапасын арттыру елдің одан әрі экономикалық және әлеуметтік дамуы үшін өмірлік маңызды стратегия болып табылады.

Қазақстанда орта білім беру сапасын арттырудың екі маңызды мәселесіне білім беру мазмұнының сапасы және мұғалімдердің сапасы кіреді [1]. Сондықтан, білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалауға және білім беру сапасын мониторингілеу мақсатында Қазақстан жетекші халықаралық ұйымдардың салыстырмалы зерттеулеріне (TIMSS, PIRLS, PISA) белсенді қатысады [2]. Ал, жергілікті мұғалімдердің бастапқы дайындығы, кәсіби дамудың қажетті түрлері, оқытудың тәжірибелік әдістері, еңбек жағдайларына қанағаттану деңгейі және әріптестерімен қарым-қатынас және т.б. туралы

сенімді деректерді халықаралық TALIS (Teaching and Learning International Survey) зерттеуіне алғаш рет 2018 жылы қатысу арқылы жинақтады. Бұл зерттеудің бірегейлігі қазақстандық педагогтардың нәтижелерін зерттеуге қатысушы әлемнің 47 елінің нәтижелерімен салыстыруға, сондай-ақ, еліміздің педагогикалық корпусының күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік берді [3]. Осы орайда, Қазақстандағы білім беру реформаларының дәстүрлі және халықаралық жағымды тәжірибені сақтауы және жетілдіруі үшін орта білім берудің жаңартылған мазмұнын ескере отырып мұғалімдерді даярлау жүйесіне бағыттауы маңызды [4].

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, педагогикалық білім беру жүйесіне лайықты талапкерлерді тарту және іріктеу мұғалім мамандығының мәртебесін арттырып, ынталы және құзыретті оқытушылық күшті қалыптастыруға көмектеседі [5]. Мәселен, әлемдік білім беру көшбасшыларының қатарына енген елдер мұғалім мамандығына талапқа сай сапалы үміткерлерді тарту үшін төменде берілген қызметтер арқылы қол жеткізді:

- мұғалімдерді даярлау бағдарламаларына түсушілерді қатаң іріктеу;
- мұғалімдер кадрларын бағалаудың тиімді рәсімдерін әзірлеу;
- бастапқы жалақыны лайықты (тым жоғары болмаса да, мүмкіндіктерге сәйкес) тағайындау;
- педагогикалық жұмысқа бейімділік пен қабілеттілік танытатын оқушыларды анықтауға бағытталған мектепте кәсіптік бағдар беру жұмысын жүзеге асыру;
- қоғамда (БАҚ, мемлекеттік көтермелеу жүйесі және т.б. арқылы) мұғалім мамандығының жоғары беделін қолдау [6].

Еуропадағы, сондай-ақ халықаралық деңгейдегі мұғалімдерді даярлау бағдарламаларының көпшілігі (АҚШ, Канада, Қытай, Гонконг, Сингапур, Тайвань және Ирландия) оқуға түсудің негізгі критерийі ретінде жетекші академиялық қабілеттердің (жоғары деңгейдегі сауаттылық пен есеп жүргізу) және талапкерлердің жетістіктерінің кейбір көрсеткіштерін пайдаланады [7]. Сонымен қатар, көптеген зерттеулер болашақ мұғалімдердің оқу тиімділігін олардың эмоционалды, мотивациялық және өзін-өзі реттейтін сипаттамаларымен байланыстырады [8, 9, 10]. Экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымының тұжырымдауынша, тиімді іріктеу тетіктері кәсіби жауапкершілік пен мансаптық мақсаттарға бағдарлануды көздейтін академиялық жетістіктер мен «жұмсақ» құзыреттерді ескеретін нақты және объективті критерийлерге сүйенуі керек [11]. Сондықтан, тиімді іріктеу тетіктерімен қамтамасыз етілген педагогикалық білім бағдарламаларына талапкерлерді қабылдау болашақ мұғалімдерді даярлау сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Болашақ мұғалімдерді іріктеудің тиімді бағдарламалары бар мемлекеттерді кейс ретінде қарастыратын болсақ, Финляндия талапкерлерді бірнеше қатаң іріктеу кезеңінен өткізеді. Бірінші кезеңде талапкерлердің санау дағдыларын, сауаттылық және тапсырмаларды шешу деңгейін анықтайтын бірқатар емтихандар өткізіледі. Екінші кезеңге өткен үміткерлердің коммуникативтік дағдыларын, оқуға дайындығын, академиялық қабілеттерін және мұғалімдік жұмысқа ынтасын анықтайтын әдістемелер жүргізіледі. Жалпы академиялық құзыреттілік пен сауаттылықты тексеру ақпаратпен жұмыс істеу, сыни тұрғыдан ойлау және алынған деректерді синтездеу қабілетін бағалайтын тестілерді қолдану арқылы жүзеге асырылады. Сондай-ақ, талапкердің біліктілігін сұхбаттасу арқылы тексеру оның мұғалімдік қызметке деген ынтасы, қарым-қатынас дағдылары мен эмоционалды жауаптылығы (эмпатия қабілеті) анықталады. Іріктеудің екінші кезеңінен сәтті өткен талапкерлер ғана оқуға жіберіледі [12].

Сингапурда болашақ мұғалімдерді іріктеу Білім министрлігі мен ұлттық білім беру институтының бірлескен басқаруымен ұлттық деңгейде орталықтандырылған түрде жүзеге асырылады. Академиялық үлгерімі жоғары мектеп түлектерінен олардың, біріншіден, балаларға және білімге деген қызығушылықтарының көрінісі; екіншіден, сауаттылықтың жоғары деңгейіне ие болуы ескеріледі. Іріктеуді үш тәжірибелі мұғалімнен тұратын кеңес жүргізеді және оның қатаңдығы алты үміткердің біреуі ғана

тапсырмаларды сәтті орындап, мұғалім болуымен дәлелденеді [13]. Аталмыш мемлекеттер болашақ мұғалімдерді қатаң, әрі тиімді іріктеу бағдарламаларын жүзеге асырып отырған, сонымен қатар, елді білікті мамандармен қамтамасыз ететін әлемдегі алдыңғы қатарлы елдер болып танылған.

Қазақстанда педагогтарды даярлау бағдарламасына түсушілер Ұлттық бірыңғай тест тапсырады. Қазіргі уақытта елімізде педагогтарды даярлау деңгейін арттыру мақсатында жоғары оқу орындарына түсуге қойылатын талаптар күшейтіліп, шекті балл 50-ден 75 балға дейін көтерілді. Сонымен бірге болашақ мұғалімдер үшін шәкіртақы мөлшері 58 мың теңгеге дейін ұлғайтылып, басқа мамандықтармен салыстырғанда ең жоғары көрсеткішке иеленді [14]. Кейбір жоғары оқу орындары 2016 жылдан бастап оқуға түсушілерге қойылатын талаптарды арттыру мақсатында кәсіби жарамдылық тестін енгізіп, талапкерлердің оқу жағдайындағы мәселелерді шешу дағдыларын өлшеді [11]. Дегенмен, ЖОО-мен өткізілетін емтихан және қолданатын тәсілдер туралы толық ақпараттың болмауы, оның тиімділігі мен талапкерлердің сапасына әсерін бағалауға мүмкіндік бермейді. Э.Шарплин және басқа ғалымдардың тұжырымдауынша, Қазақстанда педагогикалық мамандықтарға талапкерлерді іріктеудің ашық жоғары стандарттары енгізілгенге дейін мұғалімдерді даярлау сапасы туралы айту қиындығын болжайды [1]. Сонымен қатар, көптеген ЖОО-дары үміткерлерді мамандыққа тартудағы қиындықтар туралы хабарлайды. Бұл жағдай өз кезегінде кішігірім іріктеуге себеп болады. Сондай-ақ, орта мектептен келген үміткерлер мен кәсіптік-техникалық білім беру колледждерінен келгендердің білім деңгейіндегі айырмашылықтардың болуы талапкерлерді іріктеуді күрделендіреді [11].

Тиімділігі жоғары мектеп жүйелері бар елдердегі қоғамдық сауалнамалар көрсеткендей, жалпы халық мұғалімдер кез-келген басқа кәсіп өкілдеріне қарағанда қоғамның дамуына үлкен үлес қосады деп санайды. Бұл көшбасшы елдердің білім беру жүйелерінде қызметке жаңадан келген мұғалімдердің олардың мұғалім болу шешімі кәсіптің жоғары мәртебесі екенін дәлелдейтін әлеуметтанулық зерттеулердің деректерімен байланысты [5]. Мұғалім мамандығы жоғары мәртебеге ие болған кезде ғана, дарынды адамдар мұғалімдерге айналады және бұл осы кәсіптің мәртебесін одан әрі арттыруға ықпал етеді [6].

Елімізде қоғамның мұғалімдердің сапасына наразылығының артуы, сондай-ақ мектеп оқушыларының халықаралық салыстырмалы зерттеулерінің қанағаттанарлықсыз нәтижелері «Педагог мәртебесі туралы» заңның қабылдануына серпін берді [1]. Заңның негізгі мақсаты – педагогтардың мәртебесін арттыру, жүктемесін азайту, жұмыстан тыс қосымша функциялардан қорғау, ынталандыру бойынша мәселелерді заңнамалық дейгейде шешу. Заң аясында педагогтардың жалақысын көтеруден бастап мұғалімдердің этика мәселесіне дейін шаралар қарастырылған [15].

Қорытындылай келе, қазіргі уақытта педагогикалық білім берудегі реформа мәселесін шешуді қолдау бағытында айтарлықтай қозғалыс байқалады. Бұл реформа педагогикалық білім беру миссиясын нақтылауға, соның ішінде педагогикалық қызметке үміткерлерді іріктеу критерийлерінің сапасын анықтауға және қайта қарауға септігін тигізеді деп болжаймыз. Себебі, мектептегі оқу нәтижелерін жақсартудың ең тиімді жолы – оқыту сапасын арттыру. Ал, оқыту сапасының артуы мұғалімдердің сапасына тәуелді [16].

Пайдалыналған әдебиеттер

1. Sharplin E. et al. Анализ педагогического образования казахстана в контексте современной международной практики //Вестник КазНУ. Серия педагогическая. – 2020. – Т. 64. – №. 3. – С. 12-27.
2. Sarmurzin Y. et al. The impact of OECD research on the education system of Kazakhstan //Asia Pacific Education Review. – 2021. – Т. 22. – С. 757-766.

3. «Международное исследование преподавания и обучения TALIS-2018: первые результаты Казахстана», Национальный отчет, первый том / Министерство образования и науки Республики Казахстан, АО «Информационно-аналитический центр», Нур-Султан: 2019. – 155 с.

4. Nuriyev M., Sovetkanova D., Seysenbayeva Z. Achievements and new challenges in the area of education of independent Kazakhstan //Opción. – 2018. – Т. 34. – №. 85-2. – С. 337-352.

5. OECD (2019), TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners, TALIS, OECD Publishing, Paris.

6. Борисенков В. П., Гукаленко О. В., Розов Н. Х. Подготовка педагогических кадров: международный опыт и отечественные реалии //Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. – 2018. – №. 3. – С. 3-16.

7. Heinz M. Tomorrow's teachers—selecting the best: An exploration of the quality rationale behind academic and experiential selection criteria for initial teacher education programmes //Educational Assessment, Evaluation and Accountability. – 2013. – Т. 25. – С. 93-114.

8. DeLuca C. Selecting inclusive teacher candidates: Validity and reliability issues in admission policy and practice //Teacher Education Quarterly. – 2012. – Т. 39. – №. 4. – С. 7-31.

9. Casey C., Childs R. Teacher education program admission criteria and what beginning teachers need to know to be successful teachers //Canadian Journal of Educational Administration and Policy. – 2007. – №. 67.

10. Klassen R. M., Kim L. E. Selecting teachers and prospective teachers: A meta-analysis //Educational Research Review. – 2019. – Т. 26. – С. 32-51.

11. Organisation for Economic Co-operation and Development. Raising the Quality of Initial Teacher Education and Support for Early Career Teachers in Kazakhstan. – OECD Publishing, 2020.

12. Salberg P., Finnish Lessons. What Can The World Learn From Educational Change In Finland? – С. 240.

13. Schleicher A. (2020). TALIS 2018: Insights and Interpretations. OECD Publishing.

14. Nur.kz (11 наурыз 2021) Болашақ педагогтар үшін ҰБТ-дағы шекті балл 75-ке дейін көтерілді. <https://kaz.nur.kz/society/1902899-bolasaq-pedagogtar-usin-ubt-dagy-sekti-ball-75-ke-deiin-koterildi/>

15. «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы № 645 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000645>

16. Darling-Hammond L. Constructing 21st-century teacher education //Journal of teacher education. – 2006. – Т. 57. – №. 3. – С. 300-314.

ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТА – БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСЫ

Сәрсенбаева О.А.

Ақтөбе қаласы №33 «Нұрсәт» балабақшасының тәрбиешісі

Ақтөбе қаласы

sarsenbaevaorka@gmail.com

Аннотация

Мақалада «Кұзыреттілік орталықтары», «Мектепке дейінгі ұйымдағы топта күн бойында екі педагог» пилоттық жобалары өткен алаңдардағы тәжірбиемен бөлісу. Заттық дамытушы органы құру және оны білім ресурсы ретінде қолдану туралы айтылады. Ата-аналармен бірлескен жұмыстар жемісі.

Кілт сөздер: Заттық-дамытушы орта, бала дербестігі, педагог – бала деңгейіде

«Балада ойынға деген құштарлық бар, оны тек қанағаттандыру керек» деген белгілі педагог Антон Макаренконың сөзі бар. Баланың тал бойына адамдық қасиеттің әуелгі негізін қалыптастыратын педагогтың жеке басының моральдық қалпы, мәдениеті жоғары деңгейлі, мінезі байсалды, бүгінгі күннің ғылымы мен білімі, өнердің даму дәрежесін жетік меңгерген, өз ісінің шебері болуы керек. Қазіргі заман талабына сай үнемі алға қарай талпынуға, ізденуге, қиялдауға және белсенді болуға міндетті.

Осы тұрғыда №33 «Нұрсәт» балабақшасының базасында 2021-2022 оқу жылының сәуір-мамыр айларында «Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін» жүзеге асыру мақсатында, «Құзыреттілік орталықтары», «Мектепке дейінгі ұйымдағы топта күн бойында екі педагог» пилоттық жобасын өткізілетін эксперименттік алаңы ұйымдастырылып жан- жақты жұмыстар барысында тың тәжірбиелер орын алды. Аталмыш жобаның мақсаттарының қатарында:

- заттық-дамытушылық ортаны құру және ойын кеңістігін қызығушылық орталықтары бойынша аймақтарға бөлу;
- балаларды ойын арқылы оқытуды жүзеге асыру;
- «Педагог-бала» деңгейінде сапалы өзара іс-әрекетті ұйымдастыру;
- білім беру салаларын интеграциялау негізінде Үлгілік оқу бағдарламасын жүзеге асырулар болды.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің «Балаларды ерте дамыту институты» РММ директоры М.Е.Адамова «Маңызды мәселе ол дамытушы заттық кеңістіктік ортаны қалыптастыру және сол ортаны педагогтың бала тәрбиесі үшін қолдана алуы өте маңызды» - деп атап көрсетті.

Осы тұрғыда заттық-дамытушы ортаны тиімді пайдалану арқылы тәрбиешілер өздерінің жұмыстарын ыңғайлы жүргізе алатыны түсінікті болды.

Балабақшада заттық- дамытушы ортаны құру барысында баланың қажеттіліктерін ескере отырып зерттеуге, эксперименттерге, танымдық белсенділікке жол ашып, мүмкіндік беру қажет. Балаларға қарым-қатынас жасауға қолайлы орта болуы маңызды.

Ойын бала дағдыларының дамуында ерекше рөл атқарады. Ойынның уақыты келгенде әр бала шын көңілімен қуанады. Балаларға ойнауды үйрету үшін ойынның мазмұнын, ережесін нақты түсіндірілуі тиіс. Балалардың өздері таңдаған іс-әрекетті аяқтауға мүмкіншілік беріледі, дегенмен шығармашылық ойынға көбірек уақыт керек. Ойын барысын бұзбас үшін кестеге сәйкес ойынды жалғастыру ұсынылады. Әр балаға жеке көңіл бөліп, оларға таңдау беру арқылы не жасағысы келетінін, ойнаған ойынына, іс-әрекетіне қарап, педагог оларды жақынырақ таниды.

Егер бірінші тәрбиеші – ата-ана, ал екінші тәрбиеші - педагог болса, орта - үшінші тәрбиеші ретінде жұмыс істей алатынына тәжірбие барысында белгілі болды. Балабақша тәрбиеленушілерінің дамуына әсер ететін қоршаған ортаның білім беру қызметтерінің сапасын арттыруда топ бөлмелерінде дамытушы орталар жүйеленіп жасақталуы балалардың бір-бірімен шағын топтасуына немесе жеке жұмыс жасауына қолдау болады. Ол үшін дамытушы ортадағы барлық заттар өзгермелі әрі тартымды, баланың назарын аударып, қолдануға қауіпсіз, әр қайсысына қолжетімді, қолдану жағынан мазмұнды және көп атқарымды дамуына көмектесетіндей етіп ұйымдастырылады. Ойын кеңістігін қызығушылық орталықтары бойынша аймақтарға бөліп, ортаны құру кезінде олардың қызығушылықтары басты назарда болса, балалар өз қажеттіліктеріне қарай өздерінің бастамаларымен шағын топтасып, сюжетті-рөлді ойындарға аса қызығушылықпен араласып, бастамаларымен бірлескен ойындар ұйымдастырып, өз жоспарларын өз беттерінше жүзеге асыру мақсатында әрекеттенеді.

Ересек және мектепалды тотарында білім беру ресурстары тәрбиеленушілерге қызықты болуы үшін топ бөлмесінде ыңғайлы әрі қолдана алатын , оларға қолжетімді тәжірбие, зерттеу жұмыстарына арналған орталықтар жасау ұсынылады. Балалар сол

ортада заттың ұзындығын, биіктігін, салмағын салыстыра өлшеп тәжірбиелерін жасағанды өте ұнатады. Әсіресе салмақ өлшеу барысында ағаш пен тасты өлшеп қайсысы ауыр қайсысы жеңіл екенін біліп өзара тәжірбие алмасуларына жол ашады. Үлкейткіш әйнекпен кішкентай ұсақ тастарды, бөлме өсімдігінің өсіп-өнуін, тамырлануын, гүлденуін бақылап қарап зерттейді.

Жарық шамдар арқылы қараңғыда жарықтың сәулесін түсуіне тәжірбие жасап, көлеңке театрын қолданады. Балаларға тәжірбие жасаған және еркін әрекет барысында шығармашылық жұмыспен айналысқан өте ұнайды. Көп сөйлемейтін, тұйық балалардың өзі өздеріне ұнайтын істі таңдап, сонымен айналысқанды ұнатады. Ол үшін арнайы «оқшаулану» бұрышы болған жөн. Балалар жеке өздері немесе досымен сол жердегі жұмсақ көпшіктерді, қалаған ойыншығын алып, пайдаланып ойнауға мүмкіндігі болады. Балалардың қабілеттеріне, бейімділігіне және таңдау мүмкіндіктеріне қарай отырып қосымша кеңістіктер де артық етпейді. Орталықтардың бағыты әр түрлі болғандықтан баланы жан-жақты дамытуда үлесі зор. Атап айтар болсақ, «Өнер», «Зерттеушілер», «Шахматшылар», «Ұсақ моторика», «Ірі моторика», «Кітап оқу», «Асхана», «Көліктер» сияқты тағы да басқа орталықтарды ұйымдастыруға болады.

«Зерттеушілер» орталығы «STEM» лаборатория орталығы

Балабақшаның барлық аумағын игеру мақсатында балабақша ауласында да түрлі, қызықты дамытушы орталар ата-аналарымен бірігіп жасалды. Ата-аналармен біріккен акция, жобалар жүргізілді. Сонымен қатар ата-аналарды тартудың тиімді тәжірбиесінде ағаш отырғызып, балалармен бірге бақылап зерттеп, баланы екі жақты тәрбиелеу мақсатында күнделікті жұмыстар жүргізудің маңызы зор.

Сонымен, заттық-кеңістіктік дамытушы орта – бұл әр тәрбиеленушінің өз бетінше үйрену дағдысын дамытуға, психикалық жай-күйінің қауіпсіздігіне оңтайлы қызмет ететін ресурстарды қолдану.

Әр жасақталған орталық балалардың жеке қабілеттерін жүзеге асыруға, әр бала өз мүмкіндіктеріне сүйене отырып, дербестігін дамытуға, қандай да бір қызықтырған ойын түрлері мен материалдарымен ойнауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығына 1-қосымша Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.

2. ҚР МДҰ мен мектепалды сыныптарында 2022-2023 оқу жылдарында тәрбиелеу – білім беру процесін ұйымдастыру туралы ӘДІСТЕМЕЛІК НҮСҚАУ ХАТ.

3. ECERS-3 шкаласы.

ПЕДАГОГИКА МЕН ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Тукибаева У.Қ.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
ttukibayevaa@gmail.com

Аннотация

Мақалада ғылыми педагогиканың бастауы болып табылатын халықтық педагогиканың өзіндік ерекшеліктері мен екі сала арасындағы үндестік және ғылыми сабақтастық мәселесі қарастырылады.

Кілт сөздер: ұлттық тәрбие, салт-дәстүр, педагогика, тәлім-тәрбие, халық.

Аннотация

В статье рассматриваются специфические особенности народной педагогики, являющиеся началом научной педагогики, и проблема гармонии и научной преемственности между двумя областями.

Ключевые слова: национальное воспитание, традиции, педагогика, воспитание, народ.

Annotation

The article discusses the specific features of folk pedagogy, which is the beginning of scientific pedagogy, and the problem of harmony and scientific continuity between the two areas.

Key words: National Education, traditions, pedagogy, education, people.

Ұрпақ тәрбиесі – болашақ қоғам мұрагерлерін дамыту ісі. Ол ұлттық маңызы зор, әрі аса жауапты іс. Ақыл-ойы жетілген, дені сау, «сегіз қырлы, бір сырлы», жүрегі ұлтым деп соғып тұратын, ұлтына және қоғамға пайдасы тиетін абзал азамат тәрбиелеу халқымыздың жылдар бойы аңсаған арманы болып келеді. Осы арман ең алдымен ақыл-ой, дене, адамгершілік тәрбиенің формалары арқылы ғасырлар бойы халықтық салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптарда көрініс тауып, одан әрі сіңіріліп, іске асырылып отырды. Жазбаша түрде жазылмаса да, халық арасында жүрген, атадан балаға мұра болып беріліп келе жатырған өсиет, өнеге, қағида үлгісіндегі тәлім-тәрбие қазақ халқының арасында өте маңызды, әрі үлкен орын алады. Бұл ұғым «халықтық педагогика» деп аталады. Халықтық педагогиканың ең басты ерекшелігіне оның адам баласымен туылған уақыттан бастап бірге қалыптасып, бірге дамуын және ауыздан ауызға тарап, оны шығарушы авторлардың есімдері халықтың жадында сақталмай, уақыт өте келе ұтымсыз әдістері шығып қалып, табиғи жолмен іріктелгенін жатқызамыз.

Ал, ғалымдарымыздың «халықтық педагогикаға» деген көзқарастары қандай? А.Ш.Гашимов, Қ.Б.Жарықбаев, С.Қ.Қалиев, Г.М.Храпченко сынды бірқатар ғалымдар халық педагогикасын оның құрылымы мен категориялары тұрғысында қарастырады. Ал, В.А.Сухомлинскийдің айтуы бойынша, халық педагогикасында ұлтымыздың рухани

құндылықтарының ерекшеліктері, халықтың жай-күйі қарастырылады. Осыған ұқсас профессор С.А. Ұзақбаеваның да тұжырымын атап өткіміз келеді. Оның тұжырымында халық педагогикасы келешек ұрпаққа өтетін рухани құндылыққа толы халық шығармашылығының түрі ретінде, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрін дамытуға ықпал етуші тарихи үдеріс ретінде түсіндіріледі. Бәрінен бұрын, бізге Г.С.Виноградовтың көзқарасы жақын келеді. Себебі, ол өзінің «Халықтық педагогика» еңбегінде: «Халық педагогикасы ырымдарды, діни наным-сенімдерді сіңіре отырып, халықтың әлемді қалай қабылдайтынына сүйенеді» деген анықтама берген. Біздің түсінігімізде де «халық педагогикасы» халықтың тәжірибесі мен ақылында шоғырланған педагогикалық ой-пікірлердің жиынтығы, этнопедагогиканың құралы, яғни, оны толықтыратын қайнар көзі деп бейнеленеді.

Халықтық педагогика ру-тайпалардың, ұлттардың ұрпақты тәрбиелеу тәжірибесіне негізделіп, халықтың тәрбие құралдары (ауыз әдебиеті, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы) арқылы іске асырылса, ал этнопедагогика теориялық, ғылыми ойларға негізделеді. Ол ұлттың тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін логикалық, педагогикалық ғылыми тұрғыдан қарастырады. Яғни, халық педагогикасы ғылымға материал дайындаушы, мәлімет алу көзі болып табылса, ал этнопедагогика халықтың ұрпақ тәрбиелеу әдістерін, педагогикалық мәдениетін зерттеп, оның даму үлгілерін қазіргі оқу-тәрбие мәселесіне қолданудың жолдарын ғылыми тұрғыда қарастыратын педагогиканың бір саласы [1].

Халықтық педагогиканы педагогика қызметіне арқау етіп аларда біз И.Т.Огородников пен Г.Н.Волковтың «Этнопедагогика» еңбегін мысалға ала аламыз. Олар бұл еңбектің кіріспесінде: «Егер этнопедагогика мен халықтық педагогикаға арнап екі хрестоматия жазатын болсақ, оның бірінші бөліміне бала тәрбиесі туралы ауыз әдебиет шығармалары мен халықтың салт-дәстүріне байланысты тәлімдік жазбаларды енгізіп, ал екінші бөліміне халық педагогикасы мен халықтың тәлім-тәрбиелік методикаларын зерттеген ағартушы-педагогтардың жазған еңбектері тұрушы еді» деп айта келе, халық педагогикасының тәрбие берудің эмпирикалық түрі екенін айқындап, оның этнопедагогиканың зерттеу объектісі екенін ашып дәлелдейді. Халық педагогикасы этнопедагогиканың қайнар көзі болса, халық педагогикасының басты факторы не? Әрине, ол – салт-дәстүр. Әйгілі орыс педагогы К.Д.Ушинский: «Бала тәрбиесі сол халықтың сан ғасырлық тарихымен тығыз байланысты, тәрбиенің негізін халықтың жаман-жақсы салт-дәстүрінен іздестіру керек» дейді.

Ұлттық салт-дәстүрлер – көнеден дамып келе жатқан тарихи процесс. Қазір де қолданылып келе жатқан әдет-ғұрыптар ұлттың ұлт болып қалыптасуынан бұрын пайда болған. Сондықтан бір ұлттың салт-дәстүрі бірнеше ұлтқа тән болуы мүмкін. Салт-дәстүрдің шығуы, яғни, қалыптасуы халықтардың кәсібіне, өмірге қарайтын көзқарастары мен наным-сенімдеріне байланысты болып келеді [2]. Оның сол замандағы қоғамдық қатынасқа қайшы келетіндері жойылып, күнделікті өмірге қажеттілері жаңарып, жаңа мәнге ие болады. Мысалға алатын болсақ, қазақ халқы жаугершілік заманда бір қой сойып, оның қанына найзасын малып, анттасып, ант арқылы достасқан. Достықты бұзған адамды «ант атсын» деп уәделескен. Бірақ, бұл жаугершілік заманда болған салт. Қазір қоғамның дамуына байланысты анттасу салты қолданыстан шығып кетті. Немесе қазіргі кездегі ерлі-зайыптылардың алтын, күміс тойларын тойлау тәлім-тәрбиелік мәні жаңарған салт-дәстүрдің маңызды түрі.

Жалпы қазақ халқының салт-дәстүрлері 3 түрге бөлінеді. Олар: бала тәрбиесіне байланысты салт дәстүрлер, тұрмыс-тіршілікке байланысты салт-дәстүрлер және де соңғысы әлеуметтік-мәдениет жөніндегі салт-дәстүрлер. Тәлім-тәрбиеге байланысты салт-дәстүрлеріне баланың дүние есігін ашқаннан бастап өткізілетін әдет-ғұрыптарынан (балаға ат қою, шілдеhana, бесікке салу, тұсау кесу, сүндет тойы, тілін дамыту, т.с.с) бастап, балаларының жанұя құруға, үлкен өмірге қадам басуға, еңбекке баулуға арналған жөн-жоралғылары кіреді. Қазақ халқымызда бала тәрбиесінде алғашқы орынды балаға ата-тегін үйрету салты алады. Яғни, балаға 7-9 жасында өз әкесінен бастап ағайын-

туысты, ата-тегін, нағашы жұртын, руын, ел-жұртын таныстыруға көп көңіл бөлген. «Жеті атасын білу» әр балаға заң болған. «Жеті атасын білген ұл жеті жұртқа жөн айтар» деген нақыл сөзді арқау етіп, ата тарихын білу баланы ерлікке, Отанды сүйге баулиды деп сенген. Ата-анасы баласына тек жеті атасының есімдерін жаттатып қана қоймай, оның жасаған ерен еңбектерін, жұрт алдындағы беделін, жалпы қандай адам болғаны туралы да әңгіме еткен. Осы арқылы бала ата дәстүрін жалғастырып, дамытса екен деген мақсат көздеген. Атасының, руының тарихын білу жақсы. Бірақ, өз руына иемденіп, оны теріс көзқараста тәрбиелеу дұрыс емес. Халықтың ауызбіршілігін күшейту үшін «жақсы туса елдің ырысы», «жақсы көпке топырақ» деп ата сөздерін дәріптеп, басқа рулардың да ақылды, батыр, шешен ақын адамдары туралы әңгіме етіп жастардың жетесіне жеткізу дұрыс деп ойлаймыз. Өкінішке орай, отбасы арасындағы тәрбиеде осы жағы ақсаңдап жатады.

Отбасы тәрбиесіне келгенде, ұл тәрбиесінде ата мен әкенің рөлі ерекше. Ата өнерін құндылық ретінде сақтап, оны әрі қарай қууы ежелгі ел дәстүрі болған. Аталары балаларына күнделікті халық ауыз әдебиетінен аңыз-әңгімелер мен мақал-мәтелдер айтып беріп оларды тапқырлыққа, шешендікке бет бұрғандарын қалаған. Мысалы: Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, М.Әуезов сынды аты ел тарихында қалған жазушылардың немесе ел басқарған әділ, әрі ақылды билердің халқының салт-дәстүрі мен заңдарын жетік білуі – әкелері мен аталарының ықпалымен дарыған қасиет екені даусыз [3].

Ал, ғылыми педагогика мен салт-дәстүр үндестігі қалай көрініс табады? Салт-дәстүр – педагогиканың алғышарты, баланы тәрбиелеудің ең алғашқы формасы. Себебі, халық педагогикасының басты қағидалары: гуманизм мен патриотизм. «Отан отбасынан басталады» деген нақыл сөз қалдырған ата бабамыз өз руымыздың, отанымыздың қорғанышы болуды, қарттарға, мүмкіндігі шектеулі жандарға көмек қолын созуды жоғары бағалаған. Яғни, бұл қазақ халқының салт-дәстүрлері көп жағдайда Отанға деген сүйіспеншілікті, адамгершілікті, нағыз адами қасиеттерді тануда себеп болады дегенді білдіреді. Қазіргі таңда осы мәселелер бойынша, яғни, жас ұрпаққа отансүйгіштік тәрбие беру еліміздің саяси-идеялогиялық дамуына сай жаңа стратегиялық бағдарламаның басты бағыты болып табылады. Қазақстан Республикасының орналасқан орны мен ұлттық ерекшеліктеріне қарай оқушыларға ұлттың салт-дәстүріне негізделген батыр атанған ата-бабаларымыздың ерліктерін насихаттау, шешендер мен билердің қалдырып кеткен еңбектерінен тәрбие жүйесін құра алу мүмкіндігі қазіргі білім саласының маңызды проблемаларының бірі болып отыр. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудағы міндеттерінде: «Ұлтжандылыққа, жоғары мәдениетке, адам бостандықтары мен оның құқықтарын қорғауға тәрбиелеу» туралы сөз етіледі. Ал мұндай күрделі тәрбие процесі баланың отбасысынан бастау ала отырып, білім беру жүйесінде үздіксіз әрі кешенді жүргізуді қажет етеді.

Халық педагогикасында тәрбие ісін баланың жас ерекшелігіне қарай жүргізуге кеңес береді. «Ұлына бес жасқа дейін патшадай қара, он бес жасқа дейін қосшындай сана, он бес жастан асқан соң ақылшындай қара» деген мақал-мәтелі баланы жаныңның бөлшегі ретінде де, көмекшің ретінде де және ақылшың ретінде санап, тең көру қажет екенін меңзейді. Бұл ғылыми педагогикада ынтымақтастық принципімен пара-пар келеді [4].

Сондай-ақ, халық педагогикасы баланың тәрбие алуы жүрген ортасына, ата-анасының, оның ішінде отбасы үлкендерінің көрсететін үлгісіне байланысты болады деп есептеген. Ал бұл туралы өз заманының үздік педагогтары М. Жұмабаев, А. Құнанбаев, Ж. Аймауытов, А.С. Макаренко және т.б ұстаздар қалдырған ой-пікірлері халық педагогикасының принциптерімен үндесіп жатыр. Халық педагогикасының тағы бір қағидасы оқытушының тәжірибесі мол, әрі жылы жүректі болуын және балаға заман талабына сай білім беруді құптайды. Оқытушы мәселесі туралы М.Жұмабаев: «...баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып тәрбиелеу емес, келешек заманына лайық қып шығару қажет» дей отыра, «...әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуы тиіс. Сол ұлт тәлім-тәрбиесімен тәрбие беруге міндетті» деп өз сөзін тәмәмдайды.

Халықтық тәрбиенің ғылыми педагогикамен келесі үндестігіне «ұжымдық тәрбие» әдісін жатқызамыз. Оған себеп: халықтық педагогикада тек отбасы мүшелері ғана емес, ауыл ақсақалдары немесе беделді өнер иелері де баланың жансақ мінез-құлығын көрсе, оған ақыл айтуға, тіпті сөгіс айтуға құқығы болған [5]. Ғылыми педагогикада да ұжымдық тәрбиеге ерекше көңіл аударған. Ұжым проблемасын А.В.Луначарский, П.П.Блонский, С.Т.Шацкий секілді орыс классиктері ерекше мән берген. А.В.Луначарский баланы жеткілікті дамытудың категориясы ретінде ұжымды атады. Оның пікірі бойынша, адам біздің заманымызда ұжымшыл және тек өз мүддесін ғана емес, басқалардың да мүддесін жоғары қоюы керек. Нақтырақ айтқанда, индивид ұжым негізінде ғана толыққанды дами алады деп өз ойын ашық айтты.

Қорыта айтсақ, халық педагогикасы – қазіргі кездегі ғылыми педагогиканың бастау бұлағы. Ал, қазіргі заманда ол тек зерттеу объектісі ғана емес, практикалық болсын, теориялық жағынан болсын алар орны ерекше бір педагогика ғылымының саласы.

Жоғарыда айтылған мәліметтердің барлығын ескере отырып, ғылыми жүйе негізінде мынадай схема шығарамыз: ең бірінші сатыда олардың зерттеу объектісі бала екенін ескеру қажет.

Екіншіден, халық педагогикасы мен ғылыми педагогиканың мақсаттары бірдей, яғни, баланы жан-жақты дамыған азамат қылып шығару. Осы мақсатқа жету барысындағы әдіс-тәсілдері де ұқсас. Олар: кеңесу, түсіндіру, көрсету, талап ету, әңгімелесу, жазалау, тағы да осы секілді әдіс түрлерінен тұрады. Себебі, ғылыми педагогика өзінің теориялық бастауларын халық құндылықтары өзегі болып саналатын халық педагогикасынан алады. Халық педагогикасында авторлардың аты қалмаса да, уақыт өте келе оны дамытуға үлес қосқан педагогтар мен қайраткерлердің есімі ел есінде. Ғылыми педагогика халық тәжірибесінен алынған білімді өз орындарына қоя отырып, оның рөлін айқындауға көмек беріп, реттеуші рөл атқарады. «Өзінің шежіресін білу», «қара шаңырақты құрметтеу» заңы, «өз ата-бабаларын есте сақтап, олар қалдырған тәлім-тәрбиеге толы шығармаларын дәріптеу» негіздері баланың жеке басындағы ұлттық сана мен ұлттық мінезді құрауға септігін тигізеді, түп-тамыр қасиеттілігі ұғымын танып білуді қалыптастырады. Екі салада да ана тілін білу арқылы ұрпақтар сабақтастығы жүзеге асады деп нақты айта аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Дүйсенбаев А.Қ. Ерлік дәстүрлері арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің педагогикалық негіздері. – Ақтөбе, 2008.

2.Қалиев С., Оразаев М., Смайылова М. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. – Алматы, 1994.

3.Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика. – Алматы: Қарасай, 2012.

4.Қалиұлы С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы: Білім, 2003.

5.Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. Этнопедагогика – Астана: Фолиант, 2010.

Ғылыми жетекші магистр, оқытушы Изтлеуова Саманта Шекернаевна

МАҒЖАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ СЫНДАРЛЫ ОҚЫТУМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Тынышбаева Л.Ж.

№3 Қарауылкелді орта мектебі, Байғанин ауданы

Ақтөбе облысы

Liza-1968@list.ru

Аннотация

Қазіргі заман педагогикасында білім берудің концептуалды моделі ретінде қарастырылатын білімнің парадигмасы тұрғысынан Мағжан Жұмабайұлының педагогикалық ой-түйіндері маңыздылығы сонда-оны қазіргі оқыту мен оқу үдерісіндегі сындарлы оқытумен, біліктілікті арттыру жүйесінің мазмұнын модернизациялаумен тығыз байланыста қарастыруға болады.

Кілт сөздер: білім беру, сындарлы оқыту, сабақ, мұғалім, тәжірибе

Аннотация

Если рассмотреть с точки зрения парадигмы современного образования, сущность педагогических идей Магжана Жумабаева заключается в тесной связи с современным и критериальным обучением в ходе учебного процесса, модернизацией содержания системы повышения квалификаций.

Ключевые слова: образование, критериальное обучение, урок, учитель, опыт

Annotation

If we consider it from the point of view of today's educational paradigm, the relevance of Magzhan Zhumabayuly's pedagogical ideas is that it can be considered in close connection with constructive learning in the modern teaching and learning process, modernization of the content of the system of advanced training.

Key words: education, constructive learning, lesson, teacher, experience

Алты алаштың басы қосылса-төр мұғалімдікі
Мағжан Жұмабаев

Қазақ тарихындағы қоғамдық алмасулар кезінде көрнекті ақын-жазушылар ел мұраты үшін еңбек еткені белгілі. Қазақ мәдениеті, ғылымы мен білімнің дамуында Мағжан Жұмабайұлының орны ерекше

XX ғасырдың басында ірі қаламгер Мағжан Жұмабайұлының «Педагогика» сондай –ақ, қоғам қайраткері, жазушы Жүсіпбек Аймауытұлының «Психология» деген туындылары жарық көрді.

Аталмыш қаламгерлердің әдебиет, әсіресе педагогика мен психология саласындағы еңбектері 90-жылдардан бастап, нысан ретінде зерттеле басталса, қазіргі кезеңде бұл еңбектердің маңызы мен өзектілігі кеңінен қарастырылуда.

Заман талабын ескере отырып, оқушылардың өз бетімен іздену, зерттеу, басқаның пікірін тыңдай білу дағдыларын, шығармашылық қабылеттерін қалыптастыру, жеке тұлғаны дамыту, білім алушыларды белсенділікке, өздерін тұлға ретінде сезіне білуге үйрету педагогтерге жүктелген басты міндеттер. Қазіргі заман педагогикасында білім берудің концептуалды моделі ретінде қарастырылатын білімнің парадигмасы тұрғысынан Мағжан Жұмабайұлының педагогикалық ой-түйіндерінің маңыздылығы сонда-оны қазіргі оқыту мен оқу үдерісіндегі сындарлы оқытумен, біліктілікті арттыру жүйесінің мазмұнын модернизациялаумен тығыз байланыста қарастыруға болады. [1]

М.Жұмабайұлының «Педагогикасын» практикамен ұштастыру, онда ұсынылған идеяларды оқыту мен оқу үдерісінде пайдалану әдістемесін жасау және оны педагог кадрлардың біліктілігін арттыру жұмысымен тығыз байланыстыру аса маңызды. Мағжанның еңбектерінде пәндерді оқыту үдерісін ұйымдастыру, оқушылардың оқуға құштарлығын арттыруға ерекше назар аударылған.

Мағжан Жұмабайұлының еңбегінде сабақ ұғымына ерекше назар аударылады. Сабақ-мұғалімнің күнбе-күн оқушыларға білім, тәрбие беретін және жан-жақты дамытатын оқу-тәрбие процесінің негізгі саласы. Сабақ сапасына тек білім тереңдігі мен тиынақтылығы ғана байланысты емес, сонымен бірге ғылыми-материалдық тұрғыдан қамтылу, білім мен ғылымға деген сүйіспеншілікті, адамзат жасаған рухани байлыққа

сый-құрметпен қарауды тәрбиелеуге де байланысты, яғни оқушылар сабақта алған білімдерін, өмірде тиімді пайдалана білуге дағдыланса, онда әр сабақта қойылған мақсаттың іске асқаны.

Сабақта оқушылардың танымдық және шығармашылық күш жігері дамиды, ғылыми ойлауға икемділігі қалыптасады, кітапқа деген сүйіспеншілігі артады. Сабақ күнбе-күн өмірден тәжірибесі бар педагог пен оның өмірдің алғашқы басқыштарына қадам жасаған шәкірттері арасында рухани қарым-қатынас болып жататын білім алушылардың интеллектуалдық өмірінің басты саласы болып табылады. Сабақта педагогтің жеке басының үлгісі де маңызды орын алады.

Сабақ білімнің мазмұнымен ғана тәрбиелеп қоймайды. Білімнің тәрбиелік күші педагогтің рухани әлемімен, сенімдерімен, оның өмірінің барлық адамгершілік және интеллектуалдық бағыттылығы- жас ұрпақтың болашаққа көзқарасымен әлдеқайда байланысты. Сабақ –мұғалімнің жалпы және педагогикалық мәдениетінің бет-бейнесі, оның интеллектуалдық байлығының өлшемі, оның ой-өрісінің, эрудициясының көрсеткіші. Сабақ туралы сөз еткенде, оқыту мен тәрбиенің түйісетін басты саласын ұмытуға болмайды, сабақ материалын түсіндіргенде, мұғалім оқушыларға білім әлемін таныстырып ғана қоймайды, өзін де көрсетеді.[3]

Сабақты ұйымдастыруға қойылатын талаптар мүддесінен шығу мұғалімнен шығармашылықты талап етеді. Тәжірибелі мұғалім сабақ барысында оқушылардың дербес жұмыс жасауын ұйымдастыру үшін түрлі әдіс-тәсілдерді таңдап алады. Бала сабақта мұғалімнің басшылығымен және өз бетімен жұмыс жасай отырып, сабақта қойылған мақсаттар мен міндеттердің іске асуына көмектеседі.[2] Қазіргі заман талабы білім санға емес сапаға бағытталуы тиіс.. Сапалы білім тікелей мұғалімнің терең теориялық біліміне,білігіне,кәсібилігіне және шығармашылықпен жүргізілген ізденісіне тікелей тәуелді.

Мұғалім - тікелей оқыту мен тәрбиелеу үрдісіндегі басты тұлға.Мағжан Жұмабаев өз еңбектерінде сабақта балалар пайдалы істермен айналысу керектігіне баса назар аударады. [2] Ол үшін мұғалім әр сабағын түрлі технологияларды қолдана отырып, қызықты өткізсе, сыныптағы әр оқушының деңгейіне сәйкес тапсырмалар дайындаса, оқушылар сол күнгі тақырыпты меңгеру кезінде зерігуге уақыт таба алмайды. Сабақта аталған педагогтердің әдіс-тәсілдерін пайдалану арқылы, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Оқушылардың сабаққа ынтасы артуы үшін мұғалім оны қызықты өткізуге тырысса, оқушының да сабаққа және сол күнгі тақырыпты меңгеруге деген құлшынысы артады. Тақырыпты түсінген оқушының алған әсері де ерекше болмақ.Оқушылар сабақта алған білімдерін өмірде тиімді пайдалана білуге дағдыланса, онда әр сабақта қойылған мақсаттың іске асқаны.

Тарих пәні мұғалімдері сабақта қойылатын талаптар негізінде тарихи оқиғалар туралы тұтас, жүйелі түсініктер беруге, тұлғаның ролі мен қызметін ашып көрсетуге, оқушыларға әртүрлі деректерден өз бетінше білім алуды үйретуге, олардың тарихи құбылыс пен оқиғаларды өздігінен талдай және бағалай білу қабілетін дамытуға, өзіндік ой-пікірлерін қалыптастыруға тиіс.Мұғалімнің мақсатты жұмысы балалардың сабақта аналитикалық қабілеттерін дамытуға, өз бетінше ойлай алуына бағдарлануы тиіс.Қазіргі таңдағы кезек күттірмейтін, білім беру саласындағы ең жауапты міндет- оқыту үдерісін әлемдік жетістіктерге сай өзгерте отырып, ұлттық болмыстың сипатын сақтап қалу. Мағжанның педагогикалық идеялары өміршендігімен ғасырларға жол тартады және өзіндік мәнін жоғалтпайды, заманауи білім беру жүйесінде сұранысқа ие бола бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тоқтағанова А.С Мағжанның педагогикалық идеялары. - 2022 ж.
2. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы: Ана тілі 1992 ж.
3. В.А.Сухомлинский Мектептің жас директорымен сырласу. - Алматы: «Мектеп» 1987 ж.

ЖАҒАНДАНУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІГІН САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Уркунова А.С.¹, Жанина А.Н., Бисенова Ж.У.^{2,3}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың әдістемесі мен педагогикасы ББ 2 курс докторанты¹, Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері^{2,3}

Ақтөбе қаласы

akj_2007@mail.ru zhaninaaiymjan@gmail.com zhasmina2104@gmail.com

Аннотация

Қазіргі қоғамда жаһандану жағдайында білім оның іргелі негізіне айналады. Жаһандану-бұл әлемдік қоғамның, барлық елдер мен континенттердің, әртүрлі нәсілдердің, ұлттардың және діндердің барлық аспектілеріне әсер ететін көп қырлы процесс. Білім жаһанданудың әсерін де сезіне алмады. Қазақстанда жаһандану мен бірегейліктің өзара іс-қимылы мәселесі ерекше өзекті, өйткені мұнда ұлттық бірегейлікті сақтаумен тарихи жағдай қалыптасқан.

Түйінді сөздер: Қазақстан, жаһандану, бірегейлік, Мағжан Жұмабаев, мәдениет.

Аннотация

В современном обществе в условиях глобализации образование становится его фундаментальной основой. Глобализация является многогранным процессом, который затрагивает все стороны жизнедеятельности мирового социума, все страны и континенты, людей различных рас, национальностей и вероисповеданий. Образование также не могло не испытать на себе воздействия глобализации. В Казахстане проблема взаимодействия глобализации и идентичности особенно актуальна, поскольку здесь исторически сложилась ситуация с сохранением национальной идентичности.

Ключевые слова: Казахстан, глобализация, идентичность, Мағжан Жумабаев, культура.

Annotation

In modern society, in the context of globalization, education becomes its fundamental basis. Globalization is a multifaceted process that affects all aspects of the life of the world society, all countries and continents, people of different races, nationalities and faiths. Education also had to experience the impact of globalization. In Kazakhstan, the problem of interaction between globalization and identity is particularly relevant, since there has historically been a situation with the preservation of national identity.

Keywords: Kazakhstan, globalization, identity, Magzhan Zhumabayev, culture.

Жаһандану тұжырымдама ретінде әр түрлі жағдайларда әр түрлі адамдар оң және теріс мағынада қолданады. Әрқайсысы тұжырымдамаға өз көзқарасы мен мүдделері бойынша қарайды. Алайда, барлық теоретиктер жаһандану қоғамдарға экономикалық, саяси және мәдени деңгейде үлкен әсер етті деп келіседі. Қазіргі уақытта жаһандану ұлттық және халықаралық деңгейде қарама-қайшы реакцияларды тудырады. Қазақстанда ұлттық бірегейлік идеологиясының ескі сенімдері мен мәселелері бүкіл әлемде болып жатқан мультикультурализм мен жаһандану аясында өзекті бола түсуде. Қазақстан Республикасы жас тәуелсіз мемлекет болғандықтан, өзін-өзі сәйкестендіру кезінде қазақтар үшін өзін тарихта еріту немесе егеменді бірегейлікке өз құқығын қорғау арасындағы күрделі эволюциялық таңдау жүріп жатыр.

Мемлекеттілікті қалыптастыру мәселесі мемлекеттік бірегейлікке де, ұлттық-мәдени бірегейлікке де қол жеткізумен тығыз байланысты. Қазақстанда жалпыұлттық патриоттық идеяның негізгі қағидаттарында резонанс тудыратын қазақстандық ұлттық бірегейлік пен бірлікті нығайту және дамыту қажеттілігі бар. Қазақстанның ұлттық бірегейлігі Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы мемлекеттік саясат жөніндегі Ұлттық Кеңес қабылдаған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік бірегейлігін қалыптастыру тұжырымдамасы» құжатында тұжырымдалған. Қоғамның орнықты шоғырлануы мен ішкі саяси тұрақтылыққа қол жеткізудің маңыздылығы «Қазақстанның Даму стратегиясы — 2030 ж.»бағдарламасында осы басымдықтарды бөлу фактісімен расталады.

Қазақстандық бірегейлік пен бірліктің іргетасы мәдени, этникалық, тілдік және діни алуан түрлілікке негізделген жалпыұлттық құндылықтар болып табылады. Қазақстандық бірегейлік пен бірлік — бұл Қазақстан аумағында тұратын және өз тағдыры мен болашағын Қазақстанмен байланыстыратын нақты адамның этникалық тегіне қарамастан, ұрпақтан-ұрпаққа ауысатын халық мәдениетінің негізгі құндылықтары. Зерттеушілер арасында жаһанданудың әсері туралы қайшылықтар бар. А. Нұсанбаевтың пікірінше: «соңғы жүз жылда өзінің дәстүрлі қоғамының үлкен тарихи жаңғыруынан өткен Қазақстан үшін бұл үдеріс аса ауыр болуы мүмкін, өйткені ол қазақтардың өзіндік және қайталанбас мәдениетін, тілі мен дәстүрін түпкілікті жоғалтуға әкеп соғуы мүмкін». Кейбір сарапшылардың пайымдауынша, Қазақстанның жаһандану үдерісіне өсіп келе жатқан интеграциясы қазақ тілі мен мәдениетінің жалпыға қол жетімді және ресми болу мүмкіндігін азайтты, өйткені жаһандану оның сұранысын төмендетеді. Басқа ғалымдар жаһандық сын-қатерлер этникалық ұлтшылдықтың жалпы өсуін және өмірдің рухани жағының маңызды тұрақтылары ретінде тарихи тамырлар мен этномәдени бірегейлікке деген қызығушылықтың артуын тудырады деп санайды.

Қазақстандық философ Б. Нұржанов қазіргі жаһандану мен халықтардың өздерінің ұлттық бірегейлігін сақтауға деген ұмтылысы арасында ешқандай қайшылықты сезінбейді. Ол бұл екі жақты процесс деп санайды: әлем неғұрлым қарқынды біріктірілсе, ұлттық мәдениеттер соғұрлым тереңірек және берік болуы керек.

Қазақтың ірі түркітанушысы, тарихшысы, лингвисті және педагогы Мағжан Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегінде адамның адамгершілік мінез – құлқын қалыптастырудың негізгі қағидаттары-азаматтық, патриотизм және интернационализм қағидаты, гуманизм қағидаты және оптимизм қағидаты сипатталған. Ол мәлімдеген моральдық нормалар мен құндылықтар, оның сол кездегі сұраныстарды көрсететін жоғары этикалық мұраттары қазіргі қоғам жаңа жаһандық тенденциялар мен тұрақты өзгерістерге ұшыраған кезде өз маңыздылығын жоғалтқан жоқ. М. Жұмабаев нағыз ағартушы ретінде жер халықтары достастығының гуманистік қағидаларын жариялайды, адам тек өз халқын сүйе алмайды және басқаларды жек көре алмайды дейді. Адамгершілік жанашырлықпен, аяушылықпен, сүйіспеншілікпен сипатталуы керек. Мұғалім біреудің ауырсынуын сезіну қабілеті адамның табиғатында жатыр деп мәлімдейді. Шынында да, суға батып бара жатқан адамды құтқарғанда, Мағжан бұл үшін сыйақы алады деп ойламайды, ойланбастан суға асығады.

Осылайша, адамгершілікке тәрбиеленген адамды бағалаудың басты критерийі М. Жұмабаев жер бетіндегі барлық адамдарға деген бауырластық сүйіспеншілік сезімін қарастырады. Өсіп келе жатқан жаһандық өзара тәуелділік жаһандық мәселелерді тиімді шешу және қоғамда белсенді позицияны алу үшін оптимизм принципін қажет ететін жаңа ұрпақты талап етеді. М. Жұмабаев ұжымшылдықтың, яғни әлем халықтары достастығының гуманистік принциптерін насихаттап, адамгершілікке эмпатия мен махаббат тән болуы керек деп тұжырымдайды. Бұл принциптер өзекті және қазіргі жаһандану кезеңінде үлкен маңызға ие.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аксютина, З. А. (2021). ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПУТЬ МАГЖАНА ЖУМАБАЕВА. Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования, (4 (33)), 99-103.
2. Kirichok, O., & Agashkina, I. PRESERVATION OF NATIONAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION. ББК 81.2 И 66, 113.
3. Колбачаева, Ж. Е. (2018). Особенности формирования национальной идентичности Казахстана в современных условиях. Проблемы постсоветского пространства, 5(1), 101-107.
4. Nysanbaev, A. (2004). Kazakhstan: Cultural inheritance and social transformation. (No Title).
5. Послание Президента страны народу Казахстана 1997 года. Назарбаев Н.А. Казахстан — 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана. Алматы: Наука; 1997. с.15. Nazarbayev N.A. Kazakhstan — 2030. Prosperity, security and ever growing welfare of all Kazakhstanis. The President's address to people of Kazakhstan. Almaty: Science; 1997. P. 15. (In Russ.)
6. Указ Президента Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 147. Об утверждении Концепции укрепления и развития казахстанской идентичности и единства Указ Президента Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 147. Утратил силу Указом Президента Республики Казахстан от 5 мая 2018 года № 681 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1500000147>
7. Урунбасарова, Э. А., Алькеева, С. М., & Баймагамбетова, К. Н. (2021). ПРИНЦИПЫ ГУМАНИЗМА В « ПЕДАГОГИКЕ» М. ЖУМАБАЕВА. Евразийский Союз Ученых, (3-1 (84)), 10-14.

**2 СЕКЦИЯ ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ЖӘНЕ
М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫ**

**2 СЕКЦИЯ СОВРЕМЕННЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И
ДУХОВНОЕ НАСЛЕДИЕ М. ЖУМАБАЕВА**

**SECTION 2 MODERN PSYCHOLOGICAL RESEARCHES AND SPIRITUAL
HERITAGE OF M. ZHUMABAUEV**

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-
ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ**

Баймуратова Т.О.

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің 2 курс магистранты
Алматы қаласы
tanibaimuratova@gmail.com

Аннотация

Әлеуметтік-эмоционалдық даму проблемасы психология мен педагогиканың маңызды және күрделі мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені ол балалар психикасының дамуының жалпы заңдылықтары мен оның жеке аспектілері туралы ғана емес, сонымен қатар тұлғаны дамыту, оның ерекшеліктері туралы түсінік береді. Мектепке дейінгі жастағы көптеген балаларда басқаларға теріс көзқарас қалыптасады және бекітіледі, бұл өзіне қатысты қайғылы салдарға әкелуі мүмкін. Тұлғааралық қарым-қатынастың проблемалық нысандарын дер кезінде анықтау және балаға оларды жеңуге көмектесу мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтарының маңызды міндеті болып табылады.

Кілт сөздер: әлеуметтік дағды, эмоция, эмоциялық сауаттылық, эмоционалдық дағды, қарым-қатынас.

Аннотация

Проблема социально-эмоционального развития является одной из наиболее важных и сложных проблем психологии и педагогики, поскольку дает представление не только об общих закономерностях развития психики детей и ее отдельных сторонах, но и об особенностях становления личности. У многих детей уже в дошкольном возрасте формируется и закрепляется негативное отношение к другим, к себе которое может иметь весьма печальные отдаленные последствия. Вовремя определить проблемные формы межличностных отношений и помочь ребенку преодолеть их - важная задача педагогов дошкольных образовательных учреждений.

Ключевые слова: социальный навык, эмоция, эмоциональная грамотность, эмоциональный навык, общение.

Annotation

The problem of socio-emotional development is one of the most important and complex problems of psychology and pedagogy, since it gives an idea not only about the general patterns of development of the psyche of children and its individual aspects, but also about the features of personality development. In many children already at preschool age, a negative attitude towards others is formed and consolidated, which can have very sad long-term consequences towards

oneself. To identify problematic forms of interpersonal relationships in time and help the child overcome them is an important task for teachers of preschool educational institutions.

Key words: social skill, emotion, emotional literacy, emotional skill, communication.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мақсаты балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, олардың жан-жақты үйлесімді дамуы үшін жайлы және қауіпсіз жағдайлар жасау болып табылады. Соның негізінде, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамыту балалардың сезімдері мен эмоцияларын қабылдау, тану және қолдау; баланың және айналасындағы адамдардың сезімдерін сөзбен жеткізу; өзіне және айналасындағы адамдарға қамқорлық танытуға қолдау көрсету; балалармен мәнді өзара қарым-қатынас орнату; командада жұмыс істеу; балалардың түрлі іс-әрекетінде топтағы қарым-қатынасты, бастаманы және дербестікті қолдау; балалармен мазмұнды диалог жүргізу; еркін ойын кезінде балаларға пікірлерін айтуға мүмкіндік беру арқылы жүзеге асырылады- деп көрсетілген [1]. Яғни, әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды қалыптастырудың мақсаты балаларды оң әлеуметтендіру, оларды әлеуметтік-мәдени нормаларға, қоғам және мемлекет, отбасы дәстүрлеріне тарту, рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру болып табылады. Сол себепті, балаларды өмірінің алғашқы жылдарында дамыту өте ерекше маңызға ие. Оның міндеті - олардың тәуелсіз болуға және әлеуметтік қарым-қатынаста әрекет етуге және өздерінің және басқалардың сезімдеріне лайықты жауап беруге мүмкіндік беретін дағдыларды меңгеру.

Бұл даму міндеттерін балалар тұрақты әлеуметтік-эмоционалды ортада ғана шеше алады. Баланың әлемі түрлі-түсті және алуан түрлі, қызықты және айқын тәжірибелерге толы. Күнделікті жаңа тәжірибелер бала әдетте дайындықсыз кездесетін көптеген эмоцияларды әкеледі. Осы сәттерде біз баланың эмоцияларды қаншалықты күшті бастан кешіретінін және оны сезіну қаншалықты қиын екенін білуге жиі таң қаламыз.

Бала өмірінің алғашқы күндерінен бастап сыртқы әлемнен, әсіресе ата-анасынан белгілі бір эмоцияларға ие болады. Оларға: жымию, күлу, ата-ананың көзіндегі қуаныш нәрестенің сау дамуын одан әрі анықтайды. Позитивті эмоциялар есте сақтауды, тіл мен қозғалысты дамытуға көмектеседі. Жауап ретінде сіз балаңыздың сізбен осылай сөйлесетінін біле отырып, баланың күлетінін немесе жылағанын көресіз. Оң эмоциялардың көрінуіне, баланың қалыпты дамуына ықпал ету өте маңызды.

Эмоция – адамның барлық ойлары мен әрекеттеріне әсер ететін тұрақты серігі. Мектепке дейінгі жаста баланың дамуында эмоциялар маңызды рөл атқарады. Олар шындықты түсінуге және оған жауап беруге көмектеседі. Мінез-құлқында көрінеді, олар ересектерге баланың нені жақсы көретінін, нені ұнататынын немесе керісінше ренжітетінін және ренжітетінін хабарлайды. Бала дамып, өскен сайын оның эмоционалдық әлемі жан-жақты және бай болады. Жетекші эмоциялардан (қорқыныш, қуаныш) ол сезімдердің ең күрделі диапазонына көшеді. Эмоциялары дамыған бала эгоцентризмді оңай жеңеді, оқу-танымдық жағдайларға жақсы енеді, іс-әрекетте өзін сәтті жүзеге асырады [2].

Мектепке дейінгі кезеңде баланың дамуы тез жүреді. Мектеп жасына дейінгі баланың өз эмоциясын басқару қабілеті жоқ. Оның эмоциялары қалай тез пайда болса, солай тезірек басылады. Мектепке дейінгі жаста эмоционалдық дағдыларды дамыту арқылы эмоцияларды сау, әрі ойлауға бағынышты ете аламыз. Бірақ бұл бала моральдық нормаларды үйренген кезде жүзеге асырылады. Сондықтанда, мектеп жасына дейінгі балаларда эмоционалдық сауаттылықты дамыту маңызды рөлге ие.

Эмоциялық сауаттылық – бұл балалардың өз эмоциялары немесе сезімдері, сонымен қатар айналасындағы адамдардың эмоциялары мен сезімдері туралы жазу және айту қабілеті. Бұл әлеуметтік-эмоционалды дамудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол балаларға өздерінің эмоционалдық тәжірибесін түсінуге көмектеседі

және сонымен бірге басқалардың эмоционалдық тәжірибесін түсінуге және қабылдауға көмектеседі. Эмоциялық сауаттылық балаларға проблемаларды шешуге және олардың эмоцияларын реттеуге көмектеседі; бұл дағдылар мектепке дейінгі және одан кейінгі кезеңде табысқа жету үшін маңызды болып табылады [3]

Әлеуметтік дағдылары дамыған балаларда табысқа жету үшін қажетті құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасты дамыту қабілеті бар. Көптеген факторлар балалардың өздерінің әлеуметтік дағдыларын немесе эмоционалдық құзыреттіліктерін қалай көрсететініне немесе игеру жылдамдығына әсер етуі мүмкін. Бұл факторларға мыналар жатады: қауіпті қоғамда өмір сүру, балаларды күту жағдайында нашар күтім алуы, ананың депрессиясы немесе отбасылық психикалық ауру, нашақорлық, тұрмыстық зорлық-зомбылық, кедейлік және баламен байланысты қауіп факторлары сияқты отбасылық қауіп факторлары, мысалы ашуланшақ темперамент, кешігу және ауыр денсаулық проблемалары. Балалардың әлеуметтік және эмоционалдық денсаулығын толық түсіну және қолдау үшін ақпарат жинау кезінде осы факторлардың барлығын ескеру қажет [4]

Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларды мектеп жасына дейінгі балалар үшін маңызды қорғаныс факторы ретінде қарастыруға болады, оларды стресстен сақтайды және кейінгі өмірде негізгі эмоционалдық және мінез-құлық қиындықтарының алдын алуға көмектеседі. Мектепке дейінгі дұрыс емес орта әлеуметтік дағдыларды дамытуға зиянын тигізуі мүмкін, бұл балаларды құрдастарымен шамадан тыс, тым күрделі қарым-қатынаста күйзеліске қалдырады. Тіпті, құрдастары да жақсы ұстаз бола алмайды. Биологиялық антрополог Гвен Дьюар айтқандай: «Адамдардың дағдыларын зерттейтін адамдар керек». Мектеп жасына дейінгі балалар эмпатияны, шыдамдылықты, эмоционалды өзін-өзі бақылауды, әлеуметтік этикетті және әлеуметтік мәселелерді шешуге оптимистік, сындарлы көзқарасты үйренуі керек [5].

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі кезеңде баланың әлеуметтік дағдыларын дамытуға көмектесу керек, оған оқуды немесе математиканы үйреткендей мұқият және саналы түрде қарауымыз қажет. Балабақшаның ең маңызды функцияларының бірі – балаларды құрдастарымен, ересектермен қарым-қатынас жасауға үйрету. Заттарды ұру, айғайлау және лақтыру арқылы ашу-ыза мен ашуын білдіруді жалғастыратын балалар олардың қажеттіліктерін түсінуді қиындатып қана қоймайды, сонымен қатар өздерін оқшаулауы мүмкін. Өздерін білдірудің тиімді жолдары бар екенін және олардың айтқандары мен істегендері басқа адамдарға әсер ететінін білу дос табудың және балалар ортасының бір бөлігі болудың кілті болып табылады. Әдепті болуды қалай түсінуге болатыны сияқты, бала еске салуды және сыпайы тілді қолдануды қажет етпей, басқа балалармен бөлісіп, сөйлесіп, ойнай бастайды. Дегенмен, бұл дағдыны меңгеру үздіксіз процесс және балалар оны бірте бірте үйренеді. Мектеп жасына дейінгі балада әлеуметтік-эмоционалдық дағдылардың дамуы ұзақ уақытты қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы
2. . Ежкова Н.С. Эмоциональное развитие детей дошкольного возраста. Часть 1: учеб.—метод. пособие: в 2 ч. / Н.С. Ежкова.—М.: Гуманитар
3. Запорожец А.В. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / Под ред. Я.З. Неверович.—М.: Знание
4. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / Под ред. В.В. Лебединского и др.— М.
5. Якобсон, С.Г. Моральное воспитание в детском саду [Текст]: пособие для воспитателей детских садов /С.

Ғылыми жетекші: Жубандыкова Ақгул Мырзалиевна

М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Балтымова М.Р.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, PhD докторант

Ақтөбе қаласы

mbr74@mail.ru

XX ғасырдың басында әдебиеттің дамуына жаңашыл бағытта үлкен үлесін қосқан көрнекті ақын Мағжан Жұмабаев ұрпақ тәрбиесінде эстетикалық тәрбиелік мәні жоғары, баға жетпес шығармаларымен танымал. Мағжан Жұмабаев қазақтың әдеби шығармаларын баяндауда көркем мазмұндалуы жағынан түрлендіріп, оқырманға эстетикалық жағынан мағынасы бар көңіл-күй сыйлайтыны анық. Көркем шығармаларын оқи отырып, белгілі ой-тұжырымдарын жасап, адамның бойында қандай да бір жағымды қасиеттердің пайда болуына түрткі болады. Мағжан Жұмабаевтың көркем шығармаларының ерекшелігі әлеуметтік сипатта басталып, ағартушылық, ұлт-азаттық бағытта жазылғандығы белгілі. Бұл ақынның қоғамнан тыс қалмай, өзінің шығармалары арқылы қазақ халқын білімге, әлеуметтенуге шақырғандығын көре аламыз. Ақын шығармаларын табиғатты сүю, қорғау, адамдар арасындағы адамгершілік қарым-қатынас, сыйластық, махаббат сынды эстетикалық талғамды арттырудағы шығармаларында лиризм, романтикалық күүді баяндай отырып, өзінің көркем туындыларын халқына жеткізіп, қазіргі күнге дейін өзектілігі жоғалмаған мұра ретінде сақталып отырғандығы белгілі. Халықтың әлеуметтенуі мен өнер-білім алуға шақырған көркем шығармаларының орны өте жоғары. Мысалы, «Қарағым» өлеңінде:

«Қарағым, оқу оқы, босқа жүрме!
Ойынға, құр қаларсың, көңіл бөлме.
Оқымай, ойын қуған балаларға
Жолама, шақырса да қасына ерме!

Кідірме, алаңдама, алға ұмтыл,
Алам деп көктен жұлдыз, қолың серме.
Қарманған қарап қалмас, деген рас.

Тоқтамай істер болсаң батыл терге», - деп баяндауы балаларды саналы түрде оқу үйреніп, уақытын құр өткізбеуге шақырған, тілі өте қарапайым түрде жазылған [1; 13]. Бұл шығармасы ойын баласы баланың уақытын үнемдеп, білім алуға, үйренуге шақырып, баланың мақсаты мен арманына қол жеткізуіне түрткі бергенін көруге болады. Осы мазмұндағы тағы бір шығармасы «Жатыр» өлеңінен үзінді келтірсек:

«Басқа жұрт аспан-көкке асып жатыр,
Кілтін өнер-білім ашып жатыр.
Бірі – ай, бірі –жұлдыз, бірі күн боп,

Жалтырап көктен нұрын шашып жатыр», - деп жырлауы ұрпағының қандай да бір мақсатына қол жеткізуі үшін аянбай тер төгіп, еңбектеніп, жақсыларға еліктеп, тысқары қалмауға үйретеді.

Адамның жастық шағындағы алаулаған көңіл, таусылмайтын күш-қайрат, ағылып келіп жатқан тың идеяларды уақытында пайдаланып, оны іске асыру керектігіне аса мән беріп, жас ерекшелік кезеңдеріне қарай болатын өтпелі кезеңдердің де уақытша екендігін түсіндіреді. Осы мазмұнда жазылған «Балалық шақ», «Мен жастарға сенемін» өлеңдерінің мазмұны балалық шақтағы, жастық шақтағы бала тәрбиесіне аса мән беріп, оларды дұрыс жолға сілтеп, бағыт беруді меңзейді. Және де жастарға сенім артып, олардың елдің

болашағы мен халықтың тұрмыс-тіршілігіне араласып, әлеуметтік мәселелерді шешуге мүмкіндіктері болатынын көрсетеді.

Ақын поэзиясында теңеу сөздер кеңінен қолданылған. Әрбір көркем туындыны алып қарасақ, адамның қалыптасуына қажетті рухани жағынан байлығы ешнәрсеге жетпейтін адамгершілік, азаматтық ұстаным, адамдық қасиеттер молынан айтылады. Бұдан ақынның ауыз әдебиетінің барлық үлгілерін сақтай отырып, өзінің ойын көркем шығармалар түрінде мұра етіп қалдырғанын анық көре аламыз. Сонымен қатар, адам әрекеті мен адамның мінез бітістері, сабырлық мен шыдамдылықты бойға сіңірудің қаншалықты қажет екендігін көрететін туындыларын айтсақ болады. Ұрпақ тәрбиесіндегі қазіргі уақытта жас отбасыларының жіберетін қателіктері мен білместіктерін түзетіп, оларға үлкендік кеңес беру, көмектесу тұрасында жазылған «Бесік жыры» өлеңі дүниеге келген күннен бастап, жас аналардың қаперінде жүретін маңызды шартты ороындауға баулиды. «Бесік жыры» өлеңіндегі:

Күнім, айым,
Еркетайым
Бөлейін енді,

Тыста дауыл,
Жатқан ауыл
Ұйқың да келді.

Жұмсақ бесік,
Жылы төсек.
Жата ғой, қозым.

Әлди бөпем,
Әлди бөпем

Ұйықта, жұм көзің», - деуі анасының баласына еміреніп, сүйсініп, аналық махаббатын сәби кезінен бастап бесік жырын айту арқылы жеткізуге болатынын аңғартады.

Бесік жырын тыңдап өскен бала психологиясы мен бесік жырын тыңдамай өскен бала психологиясы мен орның жалпы дамуы арасындағы жер мен көктей айырмашылықты қазіргі жас аналарға нақ басып көрсететіні анық. Осы жерде дәлелденген факт ақынның сол кездегі жазған бесік жыры өлеңінің бөбек тәрбиесіндегі пайдасын нақты көрсетіп отырғанын көре аламыз. Психолог В.Леутин, америкалық ғалым С.Гроф бесік жырын тыңдау баланың мидағы нейрондардың дұрыс дамуына көмектеседі. Баланы психотерапиялық тұрғыдан тыныштандырып, анасының айтқан әнін тыңдауға үйрететінін айтқан [2; 10]. Осы фактіні сол кезде ақын өзінің көркем шығармаларында баяндап, ұрпақ тәрбиесінде бесік жырының соншылықты қажет екендігін дәлелдеп берген.

Туындыларда кеңінен қолданылатын эпитет, метафора, теңеу сөздер, мағыналары қарама-қарсы мәндес, қайталама сөздерді кеңінен қолдануы оқырманға шабыт беріп, бір сәт өзіне баға беріп, өзін бақылауға алып, ойлануға мүмкіндік беретін тұстарын айтуға болады. Мысалы, «Сүй, жан сәулем сүй» деген өлеңіндегі «Жылы тәтті у» жастық шақтың қайталанбас кезеңдерін түсіндіріп, жастардың осы уақытта бір-біріне деген махаббат сезімдерін шынайы, әдемі көрсету керектігін эпитет арқылы көрсетеді. Көркем шығармалардың тағы бір айтатын тұсы, оқу-тәрбие берудегі мұғалімнің жеке және кәсіби тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуын айтпауға болмайды. Балаға бойындағы жан жылуы мен мейірімділігін көрсете отырып, баланы тәрбиелеу, ортаға қосу, оқшауламай, бала бойындағы шығармашылық және жеке тұлғалық қасиеттерінің табуда мұғалімге қойылатын талап деп түсінуге болатын «Білімдінің сөзі – ем, мейірімі көп, өзі – кең», «Айналасын түгел сыйлай білген жан – құрметке лайық» деп келтірген түйінді ойын да айтуымызға болады [3; 31].

Мағжан Жұмабаевтың көркем шығармаларының эстетикалық мәнін ашуда ақынның Абайдан кейінгі табиғатты сүю, құрметтеу, туған жерге деген сүйіспеншілік, елге құрмет көрсету мазмұнындағы әсемдік пен жан сұлулығын түсінуге арналған табиғат жайындағы өлеңдері баланың қоршаған ортаның әсемдігін түсініп, оны көріп, байқауға үйрететінін айтуға болады. Атап айтсақ, «Туған жерім – Сасықкөл» өлеңінде көлдің алыстан күн сәулесімен шағылысып көрінуі, көл бетіндегі толқындар мен ақ көбіктерді суреттеуі адамның өзінің туған жеріндегі әсем бейнелерді көріп, оны есіне сақтап, бағалауға, жүрген жерінде айтып жүруіне, өзінің туған жерінің табиғатын сүюге, өз елінің азаматы болуына ұрпағымызды үйрететін тұстары өте көп. Осыдан келіп, мына тұжырымға тоқталсақ болады: «Ақын шыққан аса биік эстетикалық тұғырдың бірі – пейзаж лирикасы, халық әдебиетінен, Абай дәстүріндегі жыл маусымдарына қатысты әлеуметтік терең сарындардан алынған үлгілерді дамытады» [4; 15], - деп талдануы ақын шығармаларының болашақ ұрпақ тәрбиесіндегі эстетикалық талғамды жоғарылатаныны байқауымызға болады. Сонымен бірге, ақын көркем шығарма жазып қана қоймай, адамдардың бойындағы адамгершілік қасиеттер мен Абай жырлағандай «бес дұшпанды» ұрпаққа ұғындыру мақсатында мысалдар да жазған. Соның бірі «Мысық пен ат» мысалы адам бойындағы жағымсыз қылықтарды әшкерелеп, надандық, ақымақтық туралы, оның қажетсіздігі туралы ой түйіндейді. Мұндай мысалдар бала тәрбиесінде жағымды нәрмсеге жақын болып, жағымсыз нәрседен баланың бойын аулақ ұстауға үйретуге мәні ерекше. Мағжан Жұмабаев шығармалары оқырманның әдеби туындыларды оңай, әрі жылдам қабылдап, оны ойы арқылы қорытындылап, өңдеп, саралап алуға мүмкіндік беретіндігімен ерекшеленеді. Өз шығармаларында әсірелеу, кішірейту, күшейту, қайталану түріндегі сөз тіркестерін кеңінен қолдану өлеңдерге ерекше сипат пен жалын беріп тұратынын айтуымыз қажет. Осындай мазмұндағы «Күншығыс» өлеңіндегі «қылайық, қаласын, баласын, ашалық, басалық» деген тілге орамды, түсінікті, айтылуы жағынан өте ұқсас сөздер мен сөз тіркестерін пайдалану сөйлеуге енді үйреніп келе жатқан бөбектің сөйлеу тілін дамытудағы ролін көрсетсе, баланы әдемі, таза, екпінмен, интонациямен сөйлеуге дағдыландыратыны анық.

Қазақ халқының көңіл көкжиегі шексіз, талантты, жалынды ақыны Мағжан Жұмабаев – қазақ әдебиетінің дамуы мен қалыптасуында, жаңарып, толығында, үлкен тәрбиелік мәнге ие болуында өзінің орнын ерекше көрсеткендігі анық. Ол өзінің көркем әдеби шығармалары арқылы бойындағы адамшылық, адамның жанын сезіне білетін, түсіне білетін сезімтал, көңілге, эмоцияға толы тұлға екендігін көрсетіп, түрлі тақырыпта жазған лирикаға, романтикаға, эстетика мен талғамға толы шығармалары оқырманды қызықтырмай қоймайтыны анық. Ол өзінің көркем туындылары арқылы дүние есігін ашқан күннен бастап қазақ баласына тәрбие беруде биіктен көрінетіні анық. Көркем шығармалары арқылы қазақ поэзиясына жаңашыл сипат беріп, жаңарған көзқарас ұсынғаны айқын. М.Жұмабаевтың туындылары, мысалдары, нақыл сөздері арқылы қазақ әдебиетінің жан-жақты дамуына үлесін қосты. Көркем шығармаларының көрінісі сөзді, ойды суретке, әдемі бейнеге, пейзажға айналдыруы оқырманға ерекше көңіл-күй сыйлап, шығарманы жоғары талғаммен түсініп, қабылдауға үйретеді. Мағжан шығармалары ешқашанда өлмейтін, ұрпақтан-ұрпаққа асыл қазына, мұра ретінде қалып отыратын ерекше сый болып табылады.

М.Жұмабаев қазақ балалар әдебиетінің дамқына ерекше үлесін қосып, ұрпақ тәрбиесінде өзінің көркем иуындыларын қалдырған жалынды, жанарлы ақын. Көркем шығармаларын оқыған оқырман ақынның өзінің туған жерін аса дәріптейтінін, туған елін ерекше құрметтейтінін көреді. Өзгені тәрбиелемес бұрын, бойынды түзе, өзінді түзе дегендей, М.Жұмабаев көркем шығарма жазып қана қойған жоқ, сол қағазға түскен шығармаларының мазмұнын өз бойынан көрсете білген шебер жазушы. Ақынның шығармалары халықтың наным-сенімі, тұрмыс-салты, ұлттық дүниетанымы, мақал-мәтелдер, жыр-дастандары, сөзі мен сазы, ақындық дәстүрі бір-бірінен оқшауланбай тұтас бір дүние ретінде көрінеді. Осыған орай, фольклор туындыларын халық өмірінің айнасы

деуге болады. Өмір сүру, тіршілік тәжірибесі мен ойлаудың биік деңгейі сөздің, оның астарлы мәні, мазмұны халықтың философиялық ой жүйесінің кезеңдерінен мағлұмат береді, оның сырларына жетелейді.

М.Жұмабаевтың әдеби көркем туындыларының эстетикалық тәрбиелік сипатын ашудағы анынның өз ойын тұжырымдап, баяндауында шығармалардың эстетикалық жағынан өзара ұқсастық, тұтастық, мотив бар екенін байқауға болады. Көркем шығармалардың барлығына тән ортақ қызмет білімдік, тәрбиелік міндеттерді шешуде М.Жұмабаевтың туындылары ұрпаққа эстетикалық тәрбие беруде көмекші құрал болатындығына көз жеткіздік.

Балаларды оқыту мен тәрбиелеу ісіндегі көркем туындыларының бала психологиясына сай екендігі, ассонанс пен аллитерацияға бейімділік, эстетикалық талғам мен түрдің қалыптасуына негіз болатындығы басқа көркем әдебиет жанрлардан ерекшелік тұратындығы байқалды. Әдеби шығармаларының мазмұнын, құрылымын, көркемдік ерекшеліктерін, таралу жолдарын анықтамай шығармадағы шынайы бейнені тану мүмкіндігі ақынның қай шығармасында болмасын бар екендігі анық. Ақынның көркем туындыларының өзіне тән белгілерін, ерекшеліктерін нақты біліп, теориялық зерттеулерге байланысты тәжірибеде қолдану тәсілдерін білу тарихи шындық, шынайы құбылыс, даму, өзгеріс, әр халықты танытатын әдеби мұраны сақтауға мүмкіндік беретін асыл қазына екендігі анық.

Қорыта келгенде, қандай да болмасын көркем әдеби шығармадан қазақтың сұлу мәдениетін, эстетикалық талғамын, бағдарлы болмыс-бітімін, мінез-құлық пен жеке қабілеттерін көре аламыз. Тарихты білмей, өткенді қайта жүріп өтпей, тәжірибелерді қорытпай, нәтижеге жете алмаймыз. Көркем әдеби шығарманы жазушы халық өзінің ұлты мен дінін, тілін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін дәріптей отырып, ұлтына, рухына қызмет етеді. Өйткені, әдеби туындылар белгілі бір уақыттың жай-күйін, сол дәуірдің тұрмысы мен тіршілігін баяндайды. М.Жұмабаевтың көркем шығармаларының баяндалуында осы әдеби туындыларға қойылатын талаптар орындалып, берілген оқиғаның, фактінің мазмұны сол кезеңнің әлеуметтік, мәдени мазмұнын ашуына негізделген.

Көркем туындыларын эстетикалық көркемдік тұрғыда өңдеп, жаңа сипатқа ендіріп, «өмірлік айналымға» айналдыратын құбылысты байқататын М.Жұмабаев шығармалары халықтың тіршілігі, тұрмысы, күнделікті кәсібі, арман-тілегіне өол жеткізуге түрткі болатын әдеби құрал бола алады деп тұжырымдадық.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұмабаев М. Шығармалары (әдеби басылым). 1-том: Өлеңдер, дастандар /Құраст. С. Жұбаниязов. – Алматы: Жазушы, 2013. – 376 б.
2. Әлдиден эпосқа дейін. Отбасы хрестоматиясы /Құраст. Б.Бопайұлы, С.Керімбай, Ә.Нәби, М.Төдеген. – Алматы: «Орхон» баспа үйі. – 2015. – 162 б.
3. Оспанбаева М.П. Инклюзивті бңлңм беру мазмұны мен әдістемесі: оқу құралы /М.П.Оспанбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 б.
4. Тлеубекова Б.Т., Еділхан З.М. XX ғасыр басындағы қазақ әдебиеті: Оқу құралы. – Алматы, 2019. – 132 б.

ҚИЫН ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ

Бисенғалиева М., Түлкібаева А., Тайман Д.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Педагогика және психология ББ 4 курс студенттері
Ақтөбе қаласы
aysulu.tulkibayeva@bk.ru

Аннотация

Қазіргі уақытта өмірлік қиын жағдайға тап болған балалар қоғамда қалыптасқан ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Мақалада қиын өмірлік жағдайға тап болған балалардың түрлері келтірілген, бейімделу, психологиялық-педагогикалық қолдау ұғымдары қарастырылған.

Кілт сөздер: күрделі өмірлік жағдай, психологиялық қолдау, сүйемелдеу, бейімделу.

Аннотация

В настоящее время дети, находящиеся в трудной жизненной ситуации, являются одной из наиболее актуальных проблем, сложившихся в обществе. В статье представлены типы детей, оказавшихся в сложной жизненной ситуации, рассмотрены понятия дезадаптации, психолого-педагогического сопровождения.

Ключевые слова: сложная жизненная ситуация, психологическая поддержка, сопровождение, дезадаптация.

Annotation

Currently, children in difficult life situations are one of the most pressing problems in society. The article presents the types of children who find themselves in a difficult life situation, discusses the concepts of maladaptation, psychological and pedagogical support.

Keywords: difficult life situation, psychological support, support, maladaptation.

Қазіргі уақыттардағы қалыптастып жатқан қоғамдағы жанашылдықтар, түрлі әлеуметтік, саяси және басқа да өзгерістердің барлығы алдыменен адамның осы жағдайларға бейімделуін талап ете отырып, әр тұлғаға өзіндік бір психологиялық қысым келтіреді. Бұл өз кезегінде қоғамның өлшем бірлігі болып табылатын отбасының өзіндік атқаратын қызметінің шатқаяқтауына себеп болып, отбасы мүшелерінің өмірлік жағдайының нашарлауына әкеліп соқтырып жатыр. Әлеуметтік мәселелердің күрт өршуінің себебінен отбасылардың психологиялық-педагогикалық мәселелері көрініс табуда.

Отбасыға яғни отбасы мүшелеріне бұрынғы кездегіге қарағанда қазіргі ақпарат ағыны тез ауысып, адамға қойылатын талаптың тым артқан уақытында оның психологиялық әлеуетіне түсетін қысым шынымен де артып тұр. Ал бұндай жағдайда отбасылық құндылықтар мен жеке бастың қажеттіліктері екінші тіпті үшінші орынға түсіп қалып жатқаныдығы рас. Бұл қалыптасқан жағдайдың зияны тұлғаның өзіне ғана емес оның айналасындағы адамдарға да, соның ішінде отбасы мүшелеріне тиетіні анық. Тұрмыстық мәселелер, материалдық табыстың төмендеуі немесе жетіспеушілігі, еңбекпен қамтылу көрсеткішінің қанағаттандырмауы секілді факторлар отбасының өзіндік даму перспективасына сенімсіздік әкеліп, бала тәрбиелеудегі уақыт тапшылығы мен ағартушылық қызметтің дұрыс жүргізілмеуіне, соның есебінен психологиялық-әлеуметтік дискомфорттың туындауына әкеліп отыр.

Қазақстан Республикасының «Бала құқығын қорғау» комитетінің 2022 жылғы келтірген статистикасы бойынша Республикадағы отбасылардың 79 %-ы жоғарыда айтылған мәселелерге байланысты шешімін таппаған қиындықтардың құрсауында екендігін біле аламыз. Ал бұл статистикалық мәліметтен қаншама баланың түрлі қиын жағдайдағы өмірлік ситуацияларды өмір сүріп жатқандығын біле аламыз.

Қазіргі кездегі аса өзекті мәселелердің бірі бұл балалардың бойында кездесетін аутодеструктивті мінез-құлық, балалардағы девиантты мінез-құлық екендігі белгілі. Себебі бүгінде мектеп психологтарының нормативтік құжаттарында осы аталған мәселелерге байланысты №64-Н нөмірімен шыққан бұйрық бойынша арнайы алгоритм енгізілген. Ал егерде осы өзекті мәселенің тамырына тереңірек үңілетін болсақ, баланың өзін-өзі бағалауы, өзіне деген көзқарасының төмендігі және де қоршаған ортадан өзіне

қажетті жылуды ала алмауы барлығына басты себеп болуы мүмкін. Ал бұл аталған себептердің нышандары отбасыда қалыптасатыны сөзсіз. Сондықтан қиын жағдай өмір сүріп жатқан балалардың осы аталған қасиеттерге ие болып өсуі өте қиын әрі сирек кездесетін сәттілік. Біз алып отырған дипломдық жобаның өзектілігі де осында.

Қазіргі уақытта қиын жағдайдағы балалар қоғамда қалыптасқан өте өзекті мәселелердің бірі. «Қиын жағдай» термині психологиялық, әлеуметтік және педагогикалық әдебиеттерде өте жиі қолданылатын ұғымдардың қатарына кіреді. Әрбір адам өмірде орын алған қиын жағдайды өзбетінше субъективті түрде түсінеді. Сол себепті «қиын жағдай» термин толық мәнде түсіну үшін ғылыми әдебиеттерге және нормативтік-құқықтық неіздерге жүгіну керек.

Егер нормативтік құқықтық актілерге көз жүгіртетін болсақ аталған термин Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесінде, 2008 жылы 29-желтоқсанда жарық көрген «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» №114-IV Заңында төмендегідей анықтамамен сипатталады. Жалпы ережелер деп аталатын 1-тараудың 1-бабындағы «заңда қолданылатын негізгі ұғымдар бөлімінде өмірлік қиын жағдай-адамның тыныс-тіршілігін объективті түрде бұзатын, ол оны өз бетінше еңсере алмайтын, осы Заңда көзделген негіздер бойынша танылған ахуал деп сипатталады.

Н. Г. Осухова болса өмірлік қиын жағдайды «сыртқы және ішкі ықпалдардың әсерінен баланың өмірге бейімделуіне кедергі келіп, нәтижесінде осы уақытқа дейінге қалыптасқан бойындағы дағды, мінез-құлықтың моделі арқылы өмірдегі негізгі қажеттіліктерін қанағаттандырына алмайтын» [1] ситуация деп анықтама берген.

Осы айтылған анықтамаларды сараптамадан өткізе отырып, өзара ұқсас сәттерін біріктіре отырып мынадай ортақ категория қалыптастыруға болады: өмірлік қиын жағдай - өз бетімен еңсеруге шамасы жетпейтін, оның өмірлік қауіпсіздігіне және оңтайлы өмір сүруіне зиянын тигізетін адам басында қалыптасқан ситуацияны айта аламыз. Мұндай жағдайда бұл адамға балаға міндетті түрде қолдау керек. Оларға қалыптасқан ситуациадан өз бетінше шығу өте қиынға соғады. Осыларды ескере отырып психологияда қиын өмірлік жағдайға тап болған балаға мақсатты түрде жоспарлы көмек көрсетуді алдын ала болжап және тиімді жолдарын анықтап отыру керек. Мұндай психологиялық қолдаудың басты мақсаты балаға оның өмір сүруіне және тәрбиесіне мүмкіндігінше оңтайлы жағдай жасау.

Қиын өмірлік жағдайдағы балалар тіркесінің анықтамасына жауап іздейтін болсақ, 2002 жылы Қазақстан Республикасының баланың құқықтары туралы 345-Заңында «өмірлік қиын жағдайдағы балалар - қалыптасқан мән-жайлардың салдарынан тыныс-тіршілігі бұзылған және осы мән-жайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен еңсере алмайтын бала» деген анықтама берген.

Жоғарыда айтылған анықтамада баланың өміріндегі қалыптасқан жағдайлар «мән-жай» деген сөзбен жалпылама берілген. Ал егерде біз осы қалыптасқан жағдайды толығырақ ашып, аталған сипаттамаға келетін балалардың жағдайларын бірнеше категорияларға бөлетін болсақ, қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларды бірнеше сипаттамалары бойынша анықтап бөлуге болады.

Осы категорияларға толығырақ тоқталып олардың ортақ сипаттарына көз жүгіртсек, қиын өмірлік жағдайға тап болған баланың негізгі анықтамасына өз бетімізше де жете аламыз:

Жетім балалар, ата-ананың қарауынсыз қалған балалар: бірінші жағдайда-ата-анасы қаза тапқандықтан болса, екінші жағдай әлде қайда күрделірек болып табылады. Көп жағдайда ата-анасының қарауынсыз қалған балалар санының көбеюіне ата-ананың ата-ана құқығынан айырылуы себеп болады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар: мүгедектігі бар, психикалық немесе физикалық ерекшеліктерге ие балалар. Қазірде бұндай балалар инклюзивті білім беру процесінің арқасында мектепте өз құрдастарымен бірге білім алады. Мүмкіндігі шектеулі бала тәрбиелеп отырған отбасылар қиын жағдайдағы отбасыларға тән бірнеше сипатқа қатар

жиі ие болады: аз қамтылу-себебі мүмкіндігі шектеулі балаға күтім көрсету біршама қосымша шығындарды талап етеді, қоғамнан шеттетілу-мүмкіндігі шектеулі бала тәрбиелеп отырған ата-ананың жеке өмірге бөлетін уақыты азаяды, жалпы білім және кәсіби білім алудың қиындығы.

Түрлі түзету мекемелерінде тіркеуде болған балалар: Көп жағдайда бұл категорияға тиесілі балалардың бойында девиантты мінез-құлық, қалыпты жағдайға сәйкес келмит мінез-құлық нормалары жиі кездеседі. Мұндай оқушылар үшін қоғамға сіңіп кету процесі, әлеуметтену аса қиынға соғып жататындықтан психологиялық қолдау аса қажет.

Психологиялық ауытқушылықтары бар балалар: бұл категорияға жататын балаларда көп жағдай өзіндік психологиялық ерекшеліктерінің кесірінен әлеуметтену процесі ауыр өтеді, сол себепті психологиялық қолдауды қажет етеді.

Аталып өткен осы өмірлік қиын жағдайдағы балалардың сипаттамаларын сараптай отырып шығаратын қорытынды-аталған балалардың өмірінде болып жатқан мәселелердің барлығы өз бетінше еңсеруге немесе отбасы мүшелерінің көмегімен еңсеруге келмейтін, арнайы маманның қолдауын қажет ететін объективті түрдегі қалыптасқан күрделі мән-жайлар. Бұл мән-жайлардың сипаттары әр түрлі. Бірақ барлығына ортақ нәрсе-бұл жағдайларда бала бойында дезадаптация туғызады. Соның кесірінен балада мектеп қабырғасында, отбасында, достарының арасында түрлі келеңсіз жағдайлар туындауы мүмкін.

Қазіргі уақытта көптеген ғалымдар дезадаптацияның басты себебі ретінде дұрыс берілмеген тәрбиенің, қоғамда өзін-өзі ұстауға мүмкіндік беретін дағдылардың болмауынан туындайтын әлеуметтік себептерді басты рөлге қояды. Мұндай дезадаптация көп жағдайда бала және жеткіншек шақта жиі орын алады. Сонымен қатар психологиялық дезадаптация себептерінің де өте жиі орын алатындығын алға тартады. Себебі психологиялық себептер қоғамда өзін орнын тауып, қоғамның әлеуметтік бірлігіне айналуына кесірін тигізетіндігін айтады. Осы екі дезадаптация себептерін қоса отырып психологиялық-әлеуметтік себептердің басты сипаттамаларын былайша ашып көрсетуге болады.

Психологиялық-әлеуметтік дезадаптация бала бойында түрліше көрініс тауып жатады. Кей балаларда агрессия түрінде, кей балаларда тұйық мінез-құлық кейпінде көрініс табады. Осылардың кесірінен баланың достары арасында, мектеп қабырғасында жүрген мұғалімдерімен және сыныптастарымен кикілжіңге түсіп қалуы мүмкін. Бала эмоционалды түрде тұрақсыз болып кетеді. Көп жағдайда коммуникациялық байланысқа түспейтін, достары жоқ балалар тұйықталып кетеді. Ондай балалар ешкім сөйлескісі келмей, ішіндегі толғаныстарын тіс жарып айтпай, барлық сезімдері ішіне түсіп кетеді. Соның салдарынан көп жағдайда басқа құрдастарының тарапынан келемеждеуге ұшырап жатады. Мұндай жағдайларда оқушымен дер уақытында түзету жұмыстарын жүргізіп, психологиялық-әлеуметтік дезадаптацияның себептерінің тамырына балта шабу керек. Сол себепті осындай дезадаптацияның әсерінен қиын жағдайға тап болған балаларға психологиялық қолдау көрсету өте маңызды.

Сонымен қатар басқа да аталған себептер бойынша бала бойында көрініс табатын қиын жағдайға ұшыраған балалардың бойынан жиі кездесетін мінез-құлықтарға тоқталатын болсақ, көп жағдайда бұл категорияға жататын балалар:

- Сабақтан жиі қалады;
- Түрлі зиянды заттармен әуестенеді;
- Отбасынан кетіп қалады;
- Тәртіпбұзушылық әрекеттер жасайды.

Оқушының сабақтан жиі қалуы, қандай да бір іске деген қызығушылығының болмауы жоғарыда аталып өткен психологиялық-әлеуметтік дезадаптацияның салдары болуы мүмкін. Және де экономикалық ықпалдың да салдарынан осындай жағдайлар орын алып жатады. Мысалы отбасыдағы қаржылай ахуалдың төмендігінен көптеген балалар мектепте отырып білім алғаннан гөрі, қандай да жолмен болмасын ата-анасына көмектесіп

материалдық жағынан көмектескісі келеді. Бұл экономикалық жағына ата-ананың бала тәрбиесімен айналысуға деген мүмкіндігін жоқтығын, баланың арнайы жүйелендірілген мекемелерде емес тәрбиені сырттан алып жүргендігінің басты көрінісі.

Оқушының түрлі зиянды әрекеттер әуестенуі де отбасында баланы қадағалап, тәрбие беретін ата-ананың селқостығының бейнесі ретінде көрініс табады. Балаға бұрыс жағынан әсер етіп, өмірлік құндылықтарының дұрыс қалыптаспауына әсер ететін басқа ортаның ықпалының жоғары екендігін айқындайды. Мұндай жағдай бала ненің жақсы, ненің жаман екендігін айыра алмай, теріс жолға түсіп кетеді. Баланың отбасынан кетіп қалуы немесе жиі қашып кетуі де осы айтылып отырған ағаттықтардың салдарынан болып тұрады. Баланың ата-анасының ықпалына көнбеуі, жылулықты сырттан іздеуі немесе ата-ананың өз міндеттерін дұрыс атқармауы себебінен олардың эмоционалды түрде алшақ кетуі себеп болады.

Тәртіп бұзушылық әрекеттер жасау кей жағдайда баланың агрессиясының тым көп болуынан да болуы мүмкін. Эмоционалды тұрақсыздық және де ата-ана тарапынан қараусыз және басқа да себептердің кесірінен қиын жағдайға ап болған балад кездесетін мінез-құлық көрініс болып есептеледі.

Баланың айналасында қалыптасқан осы жағымсыз факторлар, әсіресе отбасындағы, баланың өз бетінше еңсере алмайтындай, яғни қиын жағдайға тап болуына әкеліп соқтыратындығын анықтады. Және де жоғарыда келтірілген мәліметтер бойынша барлық жағдайда да ең басты фактор бұл отбасының ахуалы екендігі байқалып тұрды. Отбасында қалыптасқан психологиялық атмосфера, әлеуметтік жағдай, экономикалық қауқар және де ата-ананың ата-аналық міндеттерді орынды атқара білмеуі басты әсер беруші бірліктерге жатады.

Психологиялық қолдау - даму барысында, өмірлік жолында қандай да бір жеке қиындықтары пайда болған психикалық денсаулығы қалыпты адамдарға бағытталған, арнайы бағытталған, жүйелі психологиялық көмек көрсету процесі ретінде қарастырылады [2].

Ю. В. Слюсарев «психологиялық қолдау» түсінігін мынадай анықтамада қолданған: тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өзін-өзі түсінуіне бағытталған, адамның ішкі ресурстарының оянуына септігін тигізетін, дені сау адамдарға көрсетілетін көмек [3].

Психологиялық қолдау - нәтижесінде жеке тұлғаның дамуында айтарлықтай прогресс пайда болатын өмірлік маңызы бар таңдаулар барысында субъектіге шешім қабылдауда көмек беру, қолдау беруші мен қолдау табушының арасындағы күрделі процесс. Қиын жағдайдағы балаларға психологиялық қолдау көрсету - алда тұрған мәселені шешу барысындағы психологтың баламен және оның отбасымен жасайтын арақатынасы. Егер қажет ететін ситуация туындап жатса арнайы маман баланың отбасымен бірге тығырықтан шығудың жолын, арнайы бағдарламасын бірге дайындайтын болады. Психолог баланың және оның отбасы балаға бере алатын рухани көмектің бағыт-бағдарын анықтап, баланың ішкі ресурстарын барынша толықтай қолданып, қалыптасқан қиын өмірлік жағдайды бірге еңсеруге күш салады. Психологтың мұндай жағдайдағы басты мақсаты баланың психологиялық денсаулығын қалыпты деңгейде ұстау, балаға бағыт-бағдар беру, алдағы мәселені бірлесе отырып шешу. Ал осы аталған мақсатқа қол жеткізу үшін көрсетілетін психологиялық қолдау өзіндік бір бірнеше категориялардан тұрады.

Көп сәттерде қиын өмірлік жағдайға ұшыраған балалардың арасында әлдеқайда әлсіздеу келіп, қиын жағдайды аса ауыр түрде кешіретін балалардың қатарына отбасынан қандай да бір себептердің кесірінен қолдау алмайтын, отбасын өзіне тірек ретінде сезінбейтін балаларды жатқыза аламыз. Себебі жоғарыда айтып кеткеніміздей қиын өмірлік жағдай бұл адам өздігінен еңсере алмайтын мән-жайлармен тікелей байланысты. Ал қандай да бір мәселе туындаған кезде әрбір адамға алдымен көмек қолын созатын-ол отбасы. Ал отбасымен түрлі кикілжінді ситуацияда жүрген, отбасынан жылу алмайтын балалар мұндай жағдайда қолдаусыз, көмексіз қалып жатады. Сол себепті де қиын өмірлік

жағдайға тап болған балаларға психологиялық қолдау көрсету мәселесі аясында көрсетілетін қолдаудың барынша оптималды әрі тиімді болуы аса маңызды. Бұл тұрғыда балаға қалай және қашан қолдау көрсетілуі керек екендігі де өте үлкен рөл ойнайды.

Қиын жағдайдағы балаларға психологиялық қолдау көрсету-алда тұрған мәселені шешу барысындағы психологтың баламен және оның отбасымен жасайтын арақатынасы. Егер қажет ететін ситуация туындап жатса арнайы маман баланың отбасымен бірге тығырықтан шығудың жолын, арнайы бағдарламасын бірге дайындайтын болады. Психолог баланың және оның отбасы балаға бере алатын рухани көмектің бағыт-бағдарын анықтап, баланың ішкі ресурстарын барынша толықтай қолданып, қалыптасқан қиын өмірлік жағдайды бірге еңсеруге күш салады. Психологтың мұндай жағдайдағы басты мақсаты баланың психологиялық денсаулығын қалыпты деңгейде ұстау, балаға бағыт-бағдар беру, алдағы мәселені бірлесе отырып шешу.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Осухова Н.Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях. - 2-е изд., испр. - М.: Академия, 2007. - 288 с.
2. Мектептегі психологиялық қызметтің жүйесінің мазмұны// http://kazakhstan.educ.kz/?page_id=2304.
3. Слюсарев, Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности. / Ю. В. Слюсарев: автореф. дис. ... канд. психол. наук. – СПб., 1992. – 34 с
4. *Психодиагностика, коррекция и развитие личности.* - Москва: ВЛАДОС, 1998. - 507 с.
5. Дүйсекенова А.К. «Қиын» балалар және олармен жұмыс істеу ерекшеліктері. – Алматы, 2003.

Ғылыми жетекші – п.ғ.к., доцент Токжанова А.М.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕСІ

Демеуова А., Жеткергенова Т.^{1,2}, Рамазанова Д.Ж.³

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Психология және білім беру менеджменті ББ 2 курс студенттері^{1,2},
ғылыми жетекші, PhD³
Ақтөбе қаласы

Аннотация

Мақалада М.Жұмабаевтың тәлім-тәрбиелік бай мұрасы, қазақ халқының педагогикасының ғылыми тұрғыдан зерделенуі, білім мен тәрбие беру процесінің заңдылықтарын ашуы, оқушыларға әртүрлі эмоционалды әсер етудің тұтас әдістемесін жасау, педагогиканың ғылым ретіндегі сипаты барысы мазмұндалады.

Кілт сөздер: М.Жұмабаев мұралары мен шығармалары, тәрбие процесі, білім беру процесі, адамгершілік, жастар.

Аннотация

В статье рассказывается о богатом педагогическом наследии М. Жумабаева, научном изучении педагогики казахского народа, открытии закономерностей учебно-воспитательного процесса, создании целой методики различного эмоционального воздействия на учащихся, рассмотрение педагогики как науки.

Ключевые слова: наследие и творчество М. Жумабаева, воспитательный процесс, образовательный процесс, нравственность, молодежь.

Annotation

The article tells about the rich pedagogical heritage of M. Zhumabaev, the scientific study of the pedagogy of the Kazakh people, the discovery of the laws of the educational process, the creation of a whole methodology for various emotional impact on students, the consideration of pedagogy as a science.

Keywords: heritage and creativity of M. Zhumabaev, educational process, educational process, morality, youth.

Қазақ халқында оқу-ағарту ісінде еңбек еткен ұлы тұлғалар аз болмады десек те болады. Соның бірі де алаштың маңдайына біткен азаматы, өз заманың қайталанбас бір туар тұлғасы, халқының патриоты, этнопедагогиканың негізін салушы ақын – Мағжан Жұмабаев еді. М. Жұмабаев өзінің қамшының сабындай қысқа өмірінде нағыз поэзия биігіне самғаған, оның асқар асуларынан өлшеусіз нәр алған біртуар зиялы қайраткер бола білген. Мағжан алдымен сыршыл ақын. Мағжан сөзіндей тілге жұмсақ, жүрекке жылы тиетін үлбіреген нәзік әуез қазақтың бұрынғы ақындарында болған жоқ. Мағжан қазақ поэзиясының жарық жұлдызы - ұлы Абайға еліктей отырып, ұлы ұстаз жолын ұстанған [1]. Психологиялық-педагогикалық идеялар, көрнекті ғалымдардың, қазақ халқының көптеген зиялы қайраткерлерінің еңбектері ХХ ғасырдың бірінші жартысында қазіргі педагогикалық, психологиялық ғылымның дамуына үлкен әсер еткені сөзсіз [2].

Мағжан сонымен қатар, педагогикалық-психологиялық білім мен тәрбиеге де баса назар аударған қайраткер болып табылады. Біздің ұлы отандасымыздың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді. 2023 жылдың 25 маусымында қазақ жұртшылығы, педагогикалық зиялы қауым және Қазақстанның әдеби және поэтикалық шеңберінің ақыны, прозашы, аудармашы Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жыл толуын атап өтеді. М. Жұмабаев шығармашылығының педагогикалық мазмұнында халық өмірінің тереңдігін анықтайтын жазушылық мұрасының адамгершілік бастауы жатыр.

Астана қаласының «Ана тілі» ұлт газетінің 2016 жылғы 14-шілдедегі баспасында: «Мағжан Жұмабаевтың ұлт мектебінің бастауыш сыныптарында ана тілі сабағын оқыту әдістемесін түзудегі білікті педагог есебіндегі, ана тілінің ұлы құнарын сәби санасына сіңіруде ғылыми-теориялық негіздемелер қисындаудағы мамандық әлуеті қысқа ғұмырында жасындай ойнаған қуаты зор поэзия түзген ұлт ақынының тарихи еңбегіне қоса тағы бір азаматтық ғұмыр арнасы - білім беру ісінде билік кумай тындырымды, қайырлы еңбектенуі болды, деп жазады» [3].

Білім беру мен тұлға тәрбиелеу ісін тұтастықта зерделеген, әлемдік озық педагогикалық ой-танымды сіңіріп Орынбор қаласындағы курстарда оқылған дәрістерге сүйеніп, Мағжан Жұмабаев 1922 жылы педагогика бойынша қазақ тіліндегі алғашқы теориялық жұмысты – «Педагогика» деп жазды [4]. Бұл еңбек ұлттық педагогикалық ғылымның қалыптасуын бастады және қазіргі уақытта біздің күндеріміздің сұраныстарына сәйкес келетін бірегей педагогикалық шығарма болып табылады. М.Жұмабаев бұл «Педагогика» еңбегінде педагог адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағдарланған ойлау және іс-әрекет қабілеттерін дамытудан көрді.

Мағжан Жұмабаев өзінің барлық шығармашылығымен адамның рухани өмірінің күрделі жақтарын білдіру, оларды ағартушылықпен байланыстыруға тырысады. Ол педагогиканың жалғыз критерийі ретінде - бостандық, жалғыз әдіс – тәжірибе деп жариялады. Ол педагогикалық ғылымды білім беру мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін құрды. М. Жұмабаевтың пікірінше, оқытудың басым нысаны әдеттегі мағынадағы сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы тиіс: оның барысында балаларды оқу, жазу, арифметика бойынша білім алып, грамматикалық ережелерді, олардың жасына қол жетімді тарих, география,

табиғаттану туралы мәліметтерді меңгерген болар еді. Яғни, бұдан біз автордың бала психологиясына ерекше мән бергендігін атап көрсете аламыз.

М. Жұмабаев білім беру-тәрбие процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын анықтауға тырысты. Ол мұғалімдерге эксперимент жолында батыл болуды ұсынды, бұл педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал етті. М. Жұмабаев оқушыларға әртүрлі эмоционалды әсер етудің тұтас әдістемесін жасады, ол әдістеме оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын оятып, ақыл-ой белсенділігін арттыру үшін кеңінен қолданылды. Бұл ретте Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары ағылшын педагогы А.Ниллдің 1960 жылғы «Балаларды оқыту тәсілі» еңбегіне толық сәйкес келді [5]. Ол балаға қысым жасаудың қажеті жоқ деп сенді және ол өзі қабілетті болғанша дамиды. Ағылшын мұғалімінің негізгі қағидасы: баланың бақытынан маңызды ештеңе жоқ, ал бақыт жеке бостандықсыз мүмкін емес. Мақсаты: баланы ойлауға үйрету, оның басын біліммен толтырмау. Нәтижесі: босатылған, өзіне сенімді, ойлайтын адам.

Мағжанның ақындық шығармашылығына келетін болсақ, оның поэзиясы жайлы Ж. Аймауытов былай деген екен: «Мағжанның қай өлеңі болса да қазақ әдебиетінің тарихынан қалайда сыбағалы орын алуы талассыз ақиқат». Ақын өзін немесе өзінің лирикалық кейіпкерін ғана емес, айналасындағы жастарды да «арыстандай айбатты, жолбарыстай қайратты» қалыпта көргісі келеді. Халқының болашағы үшін күресетін негізгі күш – жастар. Олай болса, өмір бойы «алаш» ұранын көтеріп өткен Мағжан үшін жастардың орны бөлек. Өзінің «Мен жастарға сенемін» деп аталатын өлеңінде ол жас жеткіншектерге үлкен үмітпен қарайды және рух сыйлап, олардың психологиясына оң әсерін тигізеді. Жастардың бойынан қыранның қанатындай күштілікті, таза жүрек пен сүйкімді мінезді, туған жерге деген шексіз махаббатты көреді, соған мақтанып, шабыттана жырлайды. «Мен жастарға сенемін!» деп асқақтай сөйлейді. Мағжан жастарға арнаған сөзінде: «Жастар! Алда жүрген, Алаш жолына аянбай қызмет қылған адал жүрек ағалардан үлгі, өнеге алыңдар. Елдіктен, ерліктен айырылып, екі жүз жылдай еңсесі түскен елді ойлаңдар. Күнді - түн, жақынды - жат, пайданы - зиян деп жүрген, толық саяси құқықтарын іздеп алуға ер жетіп, есі кірген елді ойлаңдар!» - дейді.

Қорытындылай келе, Мағжан Жұмабаевты – қазақтың әдеби әлеміндегі қайталанбас жарық жұлдыз дей аламыз. Жүсіпбек Аймауытов өз пікірінде «Мағжанды сипаттауда, оның ең алдымен сыршыл ақын екенін, оның сөздерінің тілге жұмсақ, жүрекке жылы тиетіндігін» атап өтеді. Мағжан не жазса да, сырлы, сәнді баяндаған. Оның қай өлеңін алсақ та, ақынның ойы, сезімі, жүрігінің қайғыруы, жан дүниесінің күйзелуі, көңілінің кірбіңі байқалып тұрады. Бүгінгі таңда заманымыздың басты талаптарына айналып отырған рухы биік, елжанды, ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу ісінде Мағжанның педагогикалық мұраларының алар орны ерекше.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жырымен жұртын оятқан. Мағжан Жұмабаев жайлы ой-пікір [электронды ресурс] https://bilimsite.kz/kazakh_tili/7002-zhyrymen-zhurtyн-oyatkan.html.

2. М. Жұмабаевтың терең ғылыми-педагогикалық зерттеулері [электронды ресурс] <https://mnews.kz/kaz/post/m-zhumabaevtyн-teren-gylymi-pedagogikalyq-zertteuleri-22009/>.

3. Мектептегі ана тілі – барлық білімнің негізі: 2016 жылғы 14 шілде, 12:29 - inform.kz жаңалықтары.

4. Абдреимова К.А. «М.Жұмабаевтың педагогикалық мұраларын сатылай кешенді оқыту» технологиясы мен оқыту жолдары / К.А. Абдреимова, Б.Кәкімбекова «Педагогика және психология». 2014 - №2 – 199б.

МАҒЖАН МҰРАСЫ – ЕЛ МҰРАСЫ

Елеусінова Г.Е., Шауенова А.А., Юлдашева А.Б.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Доцент, педагогика ғылымдарының кандидаты¹, Бастауыш оқытудың педагогикасы
мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері^{2,3}

Ақтөбе қаласы

Eleusinova71@mail.ru_Shautenova.amangul@mail.Ru_Yuldashevaa36@mail.Com

Аннотация

Мақалада авторлар Мағжан Жұмабаев шығармалары негізінде көркем мәтінді педагогикалық және филологиялық аспектіде қарастырған.

Кілт сөздер: тәрбие, тұрақты ой, жүйелілік, Алаш, ақиқат, көркемдік бірліктер, тарихи шындық.

Аннотация

В статье авторы рассматривают педагогический и филологический аспекты художественного текста на материале произведений Магжана Жумабаева.

Ключевые слова: воспитание, стабильная мысль, систематичность Алаш, истина, художественные единицы, историческая правда.

Annotation

In the article, the authors consider the pedagogical and philological aspects of the literary text based on the works of Magzhan Zhumabaev.

Key words: upbringing, stable thought, systematic Alash, truth, artistic units, historical truth

Қазақ зиялыларының көрнекті өкілі Мағжан есімі қазақ жастарының рухын көтеретін «Мен жастарға сенемін» өлеңімен мәңгі бірге. Қазақ халқын руханият биігіне көтеру жолында жанын пайда болған Мағжан Жұмабайұлы ақиқат жолында күресе білді.

Ақиқат жолында күресу – текті әулеттің асыл қасиеті ретінде ұрпақтан ұрпаққа жалғасты. Мағжанның әкесі Бекен қара жаяу емес еді. Оның жанынан өлең шығаратын өнері болған, тойларда онымен айтысқа түсуге жан табылмайтын. Тостағандай көзінен от шашыраған, қапсағай денелі Бекен әкесі Жұмабайдай саудамен де айналысқан пысықтығымен ерекшеленді. Ол әйелі Гүлсімнен жеті ұл, екі қыз сүйді. Балаларының бәрін дерлік оқытып, орналастырды. Мағжанның анасы мінезі жібектей, көркем мінезді кісі болған. «Анама», «Ана» деген өлеңдерінде Мағжан шешесі Гүлсімді былай суреттейді: «жаным анам – жібек тілді ақ көңіл». Ренжуді білмейтін, нұрлы анасының бейнесі дәл осылай перзент жадында сақталады. Білімді әулиеге теңеген отбасында өскен Мағжанның тұлға болып қалыптасу жолдарына зер сала отырып, талдауға кірісеміз.

Біріншіден, Мағжан Жұмабаев Отан сезімін өзге сезімнен биік қойған тұрақты ойдың иесі. Бекеннің ұлы Мағжандай қамқор ойдың иесі, ұлтымыздың жанашыры, сыйлы перзенті ақталып, елімен табысқан сәтте филология ғылымының докторы, профессор Шериаздан Рүстемұлы Елеуенов толқыған болатын. Кейін «Мағжан: өмірі мен шығармагерлігі» атты 25 баспа табақ көлемінде монография жазды[1]. Ғалымның осындай көлемді еңбегін Мағжанды жоғары бағалаудың керемет үлгісі деп білеміз.

Профессор Дандай Ысқақұлының «Мағжан – поэзия падишасы» еңбегінде: «Елінің ертеңін ойлап, ойдан от болып жанған, сезімге оранып, жалынды жыр жазған Мағжан өлең-жырлары, мұң-зары халқының жүрегіне нұр болып құйылып, ұлттық рухына айналды», - деп Мағжан ойының тұрақтылығын дәлелдейді[2].

Ж.Аймауытовтың пайымдауынша, Мағжанның еңбегін тұтас бағалау үшін фундаментальді білім керек, нақтылай айтсақ: сегіз қырлы, бір сырлы. Әрине, Мағжанның

сан қырлы еңбектеріне талдау жүргізу көп ізденісті қажет ететін күрделі процесс, ол болашақтың ісі.

Мағжан «Туған жер» өлеңін оқып отырған әрбір адамның туған жері еске түсіп, елең етеді. Суретті өлең.

Бұл жарыққа аяқ басып туған жер,
Кіндік кесіп, кірім сенде жуған жер.
Жастық - алтын, қайтып келмес күнімде
Ойын ойнап, шыбын-шіркей қуған жер.
Жаратылдым топырағыңнан, сен - түбім.
Жалғаны жоқ, бәрі сенен жан-тәнім.

Жұмабаевтың өмірі мен қайраткерлігі ел-жұртына деген риясыз махаббаттың үлгісі болды, Қазақ елінің жарқын болашағына сенім мен сол болашақты жасаудағы күрестен құралды.

Ақын-ғалымның балалар әлеміне шынайы жанашыр болғандығын оның шығармаларынан байқауға болады. Ол балалар әдебиеті тақырыбына інжудей жарқыратып өлеңдер жазды, арнайы ғылыми еңбектер, оқулықтар, әдістемелік құралдар қалдырды.

«Педагогика» («Баланы тәрбие қылу құралы») оқулығында: «...Тәрбиенің мақсұты – «адам» деген атты құр жала қылып жапсырмай, шын мағынасымен адам қылып шығару. Мағжан мұғалім мамандығына жоғары баға беріп, оқулықты: «Қазақтың қаны бір, жаны бір шын жолбасшысы – мұғалім. Еліміздің аз ғана жылдық ояну дәуіріне баға беру үшін Алты Алаштың баласы бас қосса, қадірлі орын – мұғалімдікі» «[3]. Бірге оқысқан, бірге оқытысқан, жұлдызымыз бір, жолымыз бір қазақ мұғалімдері!..», - осы сөздерінің өзі салмақты, мұғалім қауымына ынтымақта болу, қандай жағдайда болса да рухты биік ұстауға берген талап, ұлттың жанашырлары деген аяулы сезімдерге оралған педагог Мағжанның ақ ниеті жетіп тұр.

Барша мұғалім қауымға арнап жазған «Педагогика» оқулығын Абайдың: «Ұстаздық қылған жалықпас//Үйретуден балаға» деген сөзімен тәмамдауы заңдылық деп ойлаймыз. Мұнда мұғалім мамандығының мәні, атап айтсақ жүйелі харекетті меңзеп отыр. .

Екіншіден, ой жаңалығы. Мағжан қандай жаңалықтар ашты?

1. «Мағжан сыршылдық жағынан көп ақынға бәйге бермейді». Жанрлық тұрғыдан ол поэма жазу ісін тереңдете білді. Жеке адам мен ұлт тағдырын драмалық сюжетте біріктіріп, суреткерлікпен жазды. «Батыр Баян», «Оқжетпестің қиясында», «Қойлыбайдың қобызы», «Өтірік ертегі», «Шын ертегі». Мағжанның осы поэмаларын сыныптан тыс жұмыстар негізінде оқушыларға беруге болады. Бұл поэмалардың жастарға берер тәрбиелік мәні зор. Ақынның мифологияны арқау еткен поэмаларын төмендегідей көрсету орынды:

1. «Батыр Баян» (фактіге негізделген);
2. «Қорқыт», «Қойлыбайдың Қобызы»(мифологияны арқау еткен)
3. «Ертегі», «Оқжетпестің қиясында» (қиялға негізделген)
4. «Өтірік Ертегі», «Жүсіпхан» (мысалға негізделген)
5. «Қанышбай қиссасы» (қисса)
- 6 «Толғау», «Тоқсанның тобы» (толғау жанры)

Профессор Ш.Елеуқенов монографиясының «Қамалған қазағына жол таппаққа» деген тарауында Мағжан поэмаларына кең тынысты талдау жасайды. Мағжан поэмаларын зерттеуге ниет білдірген, қызығушылық танытушы жастарға таптырмас қазына.

Мағжанның «Қорқыт» поэмасында негізгі ой – жастарды шындыққа бағыттау. «Өмір – қысқа, өнер – мәңгілік» философиясын насихаттаған Қорқыт жас кезінен бастап табиғатты, адамды шексіз сүйеді.

М.Жұмабаевтың Қорқыт атты поэмасы тікелей Қорқыт туралы аңыздан алынғандығын, екеуінің рухани сабақтастығын айтқанымыз дұрыс. Поэмада Қорқыттың басындағы халді ақын өз сөзімен жеткізіп тұр. Қорқыттың зары автордың зарындай болып

келеді. Автордың поэманың басталар тұсында сұлу Алтайды керемет суреттеуі патриот ақын екендігінен хабар береді. Мәселен:

«Сол күнде бір ер бопты алты алашта,
Қаны бір қалың елмен, жаны – басқа.
Елікпей ес білгелі еш нәрсеге,
Өзіңдей үйірілмеген албырт жасқа»[4].

Қорқыттың заманында «Алаш» атауы болмады. М.Жұмабаев осы сөз арқылы не айтқысы келді? М.Жұмабаев Қорқыттың сарыны арқылы өзінің философиялық ойын кеңінен ашқан. Ақын бұл поэмада адам өлсе де, адамның артында қалдырған өнері өлмейтінін көрсетіп өтеді. Осыны өз поэмасында арқау етеді.

«Өткен күн ойды әлдилеп, тербеткендей,
Ойыңды Алтай бойына өрлеткендей.
Тыңдасаң құлағың сап сар даланы,
Қорқыттың сарыны, әні күңіреткендей»

«Оқжетпестің қиясында» поэмасында ақын елім деп еңреген Кенесары хан туралы баяндайды. Параллелизм әдісін қолданады: «Арқада Бурабайға жер жетпейді/ Алашта Кенекем ер жетпейді» Оқжетпесті мұнараға теңейді, оның найзағайдай қиясына қадам басқан тек Кенекем деп бағалайды. Елін өрге бастайтын ердің сипатын береді: «қайрат қылған», «ойлар билеп», «жүрегін тілім-тілім тіле ойлайды», елі үшін жан құрбандығымен қатар ол әрі хан, әрі қара да бола білу керек. Ер ұғымына қарама-қарсы «ершіктер» сөзін қолданады. Мағжанның өмірін осы «ершіктер» қор қылды емес пе? Ойы таяз, өзін ғана ойлайтын адамдар кезінде Мағжанның шығармаларын түгелдей дерлік бастырмауға үкім шығарғаны тарихтан белгілі. Жүрген жерінде сөйлетпей, байшыл деп сынға алғаны және бар. Қазағым, сорлы елім деп жырлап өткен Мағжанды қалай ғана сол сөзге қиды екен?

Осы поэмада бірнеше кейіпкер бар: Кенесарыдан басқа Ата пір қасиетті, Науан, Көкшенің сұлу табиғаты бар. Оқжетпестің қиясында Кенекем аппақ қартпен кездесіп, сұхбаттасады. Ата пір Алаштың болашағын, ұсақталған ұрпақты, орыстың обырлығын, көп ерлердің сатқындығын қынжыла айтып береді. Поэмада тарихи фактілер бар: Кенесары ханның Наурызбайды қасына алуы, Үйсін, Дулат, Қырғызбен бірігіп, Қытаймен қатынас жасауға ұмтылуы.

Мағжанның және бір ұтқырлығы: Кенесары қанын бауырлас елге жүктемейді. «Біле алмай надандықпен ердің ойын, // Сорлы қырғыз мерт қылды арыстанды» дейді. Ақын қорытындысы Кенесары тұлғасының ұлтаралық даудың объектісіне айналмауын көздейді. Бұл үлкен көрегендік.

«Ертегі» деген поэмасында ата-баба тәрбиесі, үлгісі ұрпақтарына ұласуы баяндалады. Негізгі идеясы – ел мұраты, халық қамы. Басты кейіпкер Кенесарының тұяғы Сыздық батырдың елінен шерменде (Алты алаштан алты адам да ермеген) далаға кетіп Жезтырнақпен кездесуі, оны батырдың жеңуі баяндалады. Жауды жеңу, елін қорғау батырдың борышы. Олай болса, осы поэма арқылы Мағжан жастарды туған жерін сүюге шақырады. .

Табиғат құбылыстарын кейіптендіру тәсілі бойынша керемет жырлай білді, оның өлеңінде табиғат пен адамның табысуы сәтті берілген. Табиғаттың белсенді құбылысы желге арнаған өлеңі осы пікіріміздің айқын дәлелі.

2. Мағжан жаңа шығармашылық мазмұн иесі. Оның өзіндік стилі бар, поэзияны жаңа сөз тіркестерімен, бейнелермен, сөз системасымен байыта білді. Ғалым Ербол Тілешов Мағжанның стилін зерттеу барысында қолданылған белсенді көркемдік бірліктердің 57 сөз тіркесінен тұратын тізбе берген. Сонда 39 номерлі болып Алаш сөзі тіркеліп, он жеті шығармада қолданылған[5].

«Балалық шағы» өлеңінде қолданған жаңа тіркестер: «балалық шағы – патшаның тағы» (халықтың қанатты сөзі балаңды бес жасқа дейін патшадай сыйладан келсе керек-Г.Е.); жастықтың салты үйрену; антонимдер «білімсіз – есек»/ Білген жан – көсем! Сөйлесе – шешен / «Жұртты аузына қаратар». Білімді адам қандай дегенге жауабы және

бар: «жұртына мақтаулы», «сыбаға сақтаулы...», «жан-жүрек өжет», «сыйымды», «бұйымды» [4].

3. Жүсіпбек Аймауытовтың пайымдауынша, ақын өлең құрылымына өзгерістер енгізді. «Ертегі» поэмасы Мағжан шеберлігінің айқын дәлелі. Ол туралы Ахмет Байтұрсынов жақсы жазып кеткен: «әр сөз, әр сөз тіркесі, әр сөйлем, тіпті әрбір дыбысқа шейін көркемдік мақсатқа жұмсалған.»

Мағжан қазақ әдебиетіне ойды образдау арқылы көркемдеп жеткізетін шырайлы стиль символизмді енгізді, мәселен: шырақ сөзі – қазақ тағдыры болса, от сөзінің астарында – намыс бар.

Мағжан осы аталған жаңалықтарға ұзақ ізденіс нәтижесінде жетті: Абай өлеңдерін зерделеді, ақын-жыраулардың шығармашылығынан үлгі алды. Орыс және шығыс тілдерін білу де өз үлесін қосты деуге болады. Ақынның символизм әдісіне баруының себебі: болашақ картинасын ақындар салады дегенге шынайы сенім.

Халықтың ауыр тұрмысын көзбен көріп, жүрекке жақын алуы оны күрес жолына түсірді, көкірегі шерлі азаматтардың қатарына сапқа тұрғызды.

Ең маңыздысы, жастайынан зерек Мағжан патша өкіметінің қитұрқы саясатын, халқына жасаған қорлығын көре тұра, жан бағып тұра алмады. Сол тұста қазақтың білім алған көп баласының мақсаты – өз мүддесінен аса алмаса, Мағжанның мақсаты – ел мүддесі болды. Мақсаты айқын болғандықтан, дұрыс таңдау жасады. Ол туралы «Жан сөзі» өлеңінде баяндалады.

Мағжан поэзиясының ерекшелігі оқырмандарына шабыт сыйлауында. Жастардың қанындағы ұлттық рухты оятып, отаншылдық сезімін арттырады. Оларды батылдыққа баулиды. Мағжан өлеңдері жастарды елін, жерін сүйуге тәрбиелейді. Мұның бәрі Мағжан тума дарын екендігін аңғарта, екіншіден өзіне дейінгі ақындардан оқу-үйрену нәтижесінде жеткен. Мағжанның азаматтық парасатынан туындаған арман-мақсаттар бұдан әлдеқайда биік. Туған халқы туралы айтқанда, өткенді ерекше ынтамен баяндау тәсілі Мағжанның жалпы шығармашылығына тән құбылыс. Оны бүгінгі жағдайымен салыстыра суреттеуі бүгінгі күннің өзекті мәселесін айқындауға жол ашады.

«От» өлеңінде ер қайратты ақынды ұлтымыздың, ел-жұртымыздың тағдыры, болашағы, өткені қатты толғандырады. Өлең мақсаты сол үмітті, сол тілекті өз халқына жеткізу. Мағжан бойында ер қайратты рух бар.

Қорытындылай келе айтарымыз, еліміздің аяулы перзенті, дарынды ғалым, педагог, жазушы, ақын Мағжан Жұмабаевтың саналы өмірі мен шығармагерлігі өз халқын өркениетті елдер қатарына қосу бағытында жүзеге асты: оның ұрпақ тәрбиесі мен ана тілін байыту жолындағы ерен ерлігі, қалдырған бай рухани мұрасы бүгінгі таңда ел мұрасына айналды.

«Білім алудың тамыры ащы, бірақ жемісі тәтті», - деп Аристотель айтқандай, білім мен өнер болашақтың жарқын кепілі деп дәлелдеген Мағжан ақынның сөзі бір сәтке де естен шықпас деп сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Елеукенов Ш.Р. Мағжан: өмірі мен шығармагерлігі. Астана: Астана полиграфия, 2008. – 392 бет.
2. Ысқақұлы Д. Мағжан – поэзия падишасы: монография. – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2020.-256 бет.
3. Жұмабаев М. Педагогика (1923 жылы Ташкентте шыққан 2-басылымы)/ Алматы. «Marfu Press», баспасы. – 2022. 184 бет.
4. Жұмабаев М. Шығармалары (әдеби басылым) 1-том: Өлеңдер, дастандар/Құраст. Сәндібек Жұбаниязов. – Алматы: Жазушы, 2013. – 376 бет.
5. Тілешов Е. Азаттықтың көркем моделі/ мақала. Til alemi.kz

ҚАЗАҚСТАН МЕН АМЕРИКАДАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МЕНТАЛИТЕТ ПЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Елубаева А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Арнайы педагогика ББ 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы

Адам дамуындағы кезең, балалық шақ пен ересек арасындағы өтпелі кезең. Бұл нәресте кезіндегі өсу мен өзгерістерден кейінгі жылдам өсу мен өзгерістермен сипатталатын өмірлік циклдің маңызды өтпелі кезеңдерінің бірі.

Қазіргі жасөспірімдер баяу өспеді, шындықты бұзбау үшін вирмге мойынсұнды, жаңа медианы теріс пайдаланды, аз сөйлесті және жаңалықтарға қызығушылық танытты. Мұның бәрі білім мен дағдылардың деградациясына, дұрыстықтың өсуіне, психикалық бұзылуларға, өзіне және болашаққа деген сенімсіздікке, достыққа, оқуға, жұмысқа, ақша мен ақшаға деген бұрмаланған көзқарасқа әкелді. Осыған байланысты мен жиі: «қазақ және американдық жасөспірімдердің өмірінде айырмашылықтар бар ма?»

Тақырыптың өзектілігі мынада: егер қазақ және американдық жасөспірімдер бір-біріне ұқсас болса, онда біз ортақ тілді оңай таба аламыз, ортақ қиындықтармен, проблемалармен бірлесіп күресіп, болашаққа сенімді түрде қарай аламыз. Және бұл керемет!

Жастық шақ-бұл адамның физикалық жеміс беру кезеңі, сонымен қатар балалық шақ пен ересек жас аралығында болатын тұлғаның дамуы. Психология тұрғысынан бұл балалық тәуелділіктен Тәуелсіздік пен жауапкершілікке ауысу. Физиология тұрғысынан физикалық және жыныстық жетілу осы кезеңде аяқталады. Сондай-ақ, әлеуметтік жетілуге жету» жас адам «немесе»жастар»сияқты ұғымдармен сипатталады. Жасөспірімнің жас шекаралары, егер отандық психология туралы айтатын болсақ, 14 жастан 18 жасқа дейін анықталады. Шетелдік сарапшылар Жастық шақ 16 жастан басталады деп санайды.

Бұл кезең көптеген өмірлік мәселелермен сипатталады. Жас жігіттің өмір сүру жылдары көптеген негізгі мәселелерден тұрады, олардың негізгілері:

Өмірлік ұстанымнан, қабілеттерден және білімнің басым саласынан тұратын болашақ мамандықты алдын ала таңдау;

Әлеуметтік сананы, сондай-ақ тұлғааралық қатынастарды анықтайтын құндылықтарға берілгендік;

Бұл қарапайым қызығушылықтан емес, оқиғаларға тікелей ұмтылудан тұратын әлеуметтік белсенділіктің өсуі;

Іргелі мәселелер бойынша дүниетанымды қалыптастыру;

Материалдық ресурстарға үлкен қажеттілікке әкелетін қызығушылық саласын, сондай-ақ өмірлік сұранысты кеңейту;

Қоғамда өз орнын алуға ұмтылатын тұлғаның әлеуметтік бағыты;

Бұл адамның өмірі мен мақсаты туралы сұраққа жауап іздеу.

Зерттеу барысында 13-17 жас аралығындағы жасөспірімдер өздерін не қызықтыратынын және болашағын қалай көретінін айтты.

Ең үлкен мәселе (70%) сауалнамаға қатысқан мазасыздық пен депрессияға (Anxiety & Depression) байланысты.

Кәмелетке толмағандар әртүрлі ұсақ-түйектерге байланысты жиі депрессияға ұшырайтынын және ұзақ уақыт бойы өзін-өзі қазумен айналысатынын мойындайды. Көбінесе депрессия мен мазасыздық жігіттер мен қыздарды тегіс жерде басып озады және олар неге ештеңені қаламайды деген сұраққа өздері жауап бере алмайды.

Жасөспірімдердің көпшілігі психологиялық күйзеліске ұшырайды. Отбасылық табыс, ата-ананың әлеуметтік жағдайы, тұрғылықты жері, нәсілі және жынысы сияқты критерийлер көңіл-күйдің өзгеруіне әсер етпейді.

Сондай - ақ оқыңыз: АҚШ жастары не таңдайды?

Бүгінгі 13-17 жастағы балалар 1990 жылдардағы құрдастарына қарағанда депрессияға ұшырайды. Сонымен қатар, қазіргі жастар ауыр есірткіге (героин, кокаин, метамфетамин) онша қызығушылық танытпайды және суицидтік субмәдениеттерге (гранж музыкасы, Doom сияқты ойындар, депрессиялық әдебиеттер және т.б.) тартылмайды.

Екінші негізгі мәселе (55%) – құрдастарының психологиялық және физикалық зорлық-зомбылығы (Bullying).

Қорқыту өркендеуін жалғастыруда және бірде-бір қымбат федералды бағдарлама бұл құбылысқа әсер ете алмады. Сонымен қатар, Америка әлеуметтік желілерде және SMS – хабарламалар арқылы кибербуллингке-қорқытуға тап болды.

Виртуалды қауіпке қауіп төндіру әлдеқайда қауіпті, өйткені жәбірленушінің реакциясы азаптаушы үшін жұмбақ болып қала береді. Кейде садистер адамдарды қорқыту арқылы қандай байлық әкелетінін білмейді.

Сондай-ақ, жасөспірімдердің есірткіге тәуелділігі көбінесе 13-17 жас аралығындағы балалар аналары мен ата-әжелерінен ұрлайтын күшті рецепт бойынша дәрі-дәрмектерді қолдану нәтижесінде пайда болады.

Алкогольге тәуелділік (drinking Alcohol) сауалнамаға қатысқандардың 45% - проблемой проблема болып саналады. Қазіргі жасөспірімдер жасөспірім кезіндегі әкелері мен аналарына қарағанда едәуір көп ішеді.

Жастық маскүнемдіктің себептерінің бірі-21 жасқа толмаған адамдардан алкоголь сатып алудың көптеген қарапайым тәсілдері. 1990-2000 жылдары балаларға сыра немесе бір литр виски алу үшін нақты «Арнайы операциялар» жасауға тура келді. Интернет-сауда және интернет-жеткізу дәуірінде ешкім сатып алушының жеке куәлігіне қарамайды.

Кедейлік (Poverty) кәмелетке толмағандардың 40% үшін маңызды кедергі болып табылады.

Бұл көрсеткіш соңғы онжылдықта екі есеге жуық өсті, өйткені мектеп оқушылары үшін маусымдық жұмыс саласы біртіндеп қысқаруда. 13 пен 17 жас аралығындағы әрбір сегізінші адам ғана маусымнан тамызға дейін көп жұмыс істейді. Басым көпшілігі ата анасының есебінен демалуды немесе несие карталарын пайдалануды жоспарлап отыр

Жасөспірімдерді қызықтыратын соңғы маңызды мәселе-көше бандалары (бандалар). Респонденттердің 33% - ы бұл қылмыстық құрылымдардан қорқады.

Бандалар ортаңғы және жоғарғы жақ үшін жаңа мүшелерді белсенді түрде жалдайды. Аз қамтылған жасөспірімдер өздерінің құрбандары санатына енбеу үшін қылмыскерлермен байланысқа түсуге мәжбүр. Қиындық-теңдікті сақтау, бұл сізден көшедегі аяздармен жақсы қарым-қатынаста болуды және сонымен бірге олардың бірі болмау үшін қолдан келгеннің бәрін жасауды талап етеді.

Қазіргі жасөспірімдердің негізгі өмірлік мақсаттарына келетін болсақ, олар соңғы онжылдықтарда айтарлықтай өзгерді.

95% армандаған жұмысқа орналасуды және бас айналдыратын мансапқа ие болуды армандайды. Сонымен қатар, қыздар жігіттерге қарағанда (95%) (97%) табысты кәсіби қызметті армандайды.

Жасөспірімдердің 81% - ы бұл белгі бір өмірлік мақсатты атай алмайтынын және оны «мұқтаждарға көмек»деп сипаттағанын атап өтті.

Бұл санаға OccupyWallStreet, BlackLivesMatter, MeToo, AbolishICE, MedicareforAll және басқалары сияқты акцияларға белсенді қатысатын саяси және әлеуметтік ынталы жас жігіт кірді. Мұндай жасөспірімдер мемлекеттің Социалистік құрылымын капиталистік құрылымға қарағанда әділ деп санайды және сол Берни Сандерс сияқты солшыл радикалды саясаткерлерді қолдауға дайын.

51% өмірлік мақсатты көбірек ақшаға ие болу деп сипаттайды. Бұл 100 долларлық вексельдерді осы metoo акциясына іліну мүмкіндігінен жоғары бағалайтын консервативті ойлау прагматиктері.

Жасөспірімдердің 47% - ы бақытты некені армандайды. Бұл осындай зерттеулер тарихындағы ең төменгі көрсеткіш. Жасөспірімдер үйлену тойын артық ақша жұмсау және бостандықты шектеу ретінде қабылдамады.

Ақырында, американдық жасөспірімдердің тек 11% - ы атақ пен танымалдылықты армандайды деп айту керек. Жас ұрпақтың сәби кезі мен тәуелсіздігіне қарамастан, жасөспірімдердің көпшілігі әлемге мүмкіндігінше шынайы қарайды. Amazon-да танымал суретші, спортшы, музыкант немесе Джефф Безос калибрлі кәсіпкер болу өте қиын. Сондықтан көптеген адамдар жастық амбициялардан бас тартуға және классикалық кәсіби мансапты таңдауға дайын.

Бұл АҚШ-та өмір емес, жұмақ сияқты әсер қалдырады, сондықтан бұл елдегі жасөспірімдерде өмір емес, таңқурай — алда «үлкен мүмкіндіктер» мен «американдық арман» бар, барлық жолдар ашық және бір бағытта-жарқын болашаққа апарды.

Дегенмен, бәрі Голливуд фильмдеріндегідей шуақты емес.

Бұл 11 мен 15 жас аралығындағы жасөспірімдердің әлеуметтік әл-ауқатын бақылауға арналған екінші ұлттық зерттеу. Біріншісі 2018 жылы болды және төрт жыл ішінде көптеген жағымсыз көрсеткіштер өсті. Сауалнамаға Қазақстанның 121 мектебінен 8,5 мың 5-7-9 сынып оқушылары қатысты, деп жазады globalnews.kz.

2020 жылдың басты жаңалығы – COVID-19 – жасөспірімдердің өміріне де өзгерістер енгізді деп күтілуде. Мысалы, локдаундар, мектептердің жабылуы және қашықтықтан оқыту сауалнамаға қатысқан мектеп оқушыларының төрттен бірі мұны өмірдегі оң өзгеріс деп атады, бірақ 40% - дан астамы жағымсыз әсерлерді атап өтті. Пандемияға ұшыраған жасөспірімдердің үштен бірінен астамында психикалық денсаулығының нашарлауы, оқушылардың 40% - дан астамында мектептегі үлгерімінің төмендеуі, 37% - физикалық белсенділіктің төмендеуі байқалды. Балалардың 38% - ы карантинде жақсы тамақтануды бастаған кезде, жасөспірімдердің 34,6% - ы оқшаулану олардың достарымен қарым-қатынасын бұзды деп санайды.

Қазақстандық жасөспірімдердің әлеуметтік әл-ауқатын зерттеудің маңызды бөлігі отбасымен қарым-қатынас болды. Атап айтқанда, ата-аналармен. Соңғы жылдары балалар психиатрлары әлеуметтік медианың ата-аналармен байланысының төмендеуіне әсер етуінің артқанын атап өтті, бұл егде жастағы балалардағы депрессиялық бұзылулардың негізгі себебі болып табылады.

Қазақстандық балалар мен жасөспірімдерге әкелерге (80,4%) қарағанда аналармен (89,4%) не қызықтыратыны туралы сөйлесу оңайырақ, бірақ 15 жасқа қарай ата-аналармен, әсіресе қыздармен қарым-қатынас сапасы нашарлайды.

«Барлық жастағы ұлдар қыздарға қарағанда анасымен және әкесімен қарым-қатынас жасау оңайырақ дейді. 2018 жылғы нәтижелермен салыстырғанда, 2022 жылы анасымен (93,1% - дан 87,2% - ға дейін) және әкесімен (78,7% - дан 74,8% - ға дейін) сөйлесу оңай немесе өте оңай барлық жастағы қыздардың үлесі төмендеді. Бірақ әкесімен оңай араласатын ұлдардың үлесі өсті (83,2% - дан 85,5% - ға дейін)», - делінген зерттеуде.

Бір қызығы, сауалнамаға қатысқан жасөспірімдердің 76% - ы отбасының қолдауын жоғары бағалайды. Бірақ 11 мен 15 жас аралығындағы екі жыныстағы балаларда бұл көрсеткіш төмендейді. Ал 2018 жылмен салыстырғанда отбасын қолдауды жоғары деп санайтын балалардың үлесі 5% - ға төмендеді.

Қазақстандық балалардың мектепке деген көзқарасы әртүрлі. Мысалы, бесінші сынып оқушылары мектепті 37,5%, ал тоғызыншы сынып оқушылары 25% қалайды. Яғни, жасөспірімдердің өмірінде ересектердің хоббиі мен іс-әрекеті пайда болған сайын олардың мектепке деген қызығушылығы төмендейді.

«Жалпы, 2022 жылы 5-7-9 сыныптардың әрбір алтыншы оқушысы (17,8%) мектептегі ауыр жүктемені бастан өткерді. 2018 жылы оқудың ауырлығы туралы

хабарлаған балалар аз болды-13,5%. Мұғалімдердің қолдауын бесінші сынып оқушылары тоғызыншы сынып оқушыларына қарағанда жақсы сезінеді – 68,8% қарсы 55,8%.

Жынысы бойынша зерттелген барлық жастағы ұлдар қыздарға қарағанда мұғалімдердің қолдауына көбірек бейім-64,5% және 57,1%. Нәтижелерді 2018 жылмен салыстыру (71,7%) 2022 жылы мұғалімдердің жоғары қолдауына ие балалардың үлесінің төмендегенін көрсетті (60,9%), әсіресе қыздарда төмендеу байқалады», - делінген Ұлттық есепте.

COVID, ОТБАСЫЛЫҚ МЕКТЕП ЖҮКТЕМЕСІ, ПСИХИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАМАН ӘДЕТТЕР.

Құжаттың тағы бір қызықты қорытындысы: қазақстандық ұлдар (89,4%) қыздарға қарағанда (86,4%) өмірге қанағаттануда. Сауалнамаға қатысқан жасөспірімдердің жартысына жуығы денсаулығына шағымданбайды. Бірақ 11 жастағы балалардың физикалық әл-ауқатының жалпы өзін-өзі бағалауы 15 жастағы балаларға қарағанда айтарлықтай жоғары – 62,4% қарсы 47,3%. Әрбір үшінші қазақстандық жасөспірім психосоматика желісі бойынша жиі ауырады, ал қыздар ұлдарға қарағанда жиі ауырады.

Балалардың психикалық әл-ауқаты-кішкентай қазақстандықтардың жалпы әл-ауқатының маңызды құрамдас бөліктерінің бірі. Балалардың өз-өзіне қол жұмсау саны бойынша әлемдік көшбасшылардың бірі бола отырып, Қазақстан жасөспірімдердегі суицидтік мінез-құлықтың негізгі триггерлерімен күресуге басқа ешкім сияқты мүдделі емес.

Зерттеуге сәйкес, 11-15 жас аралығындағы балалардың 83,4% - ы психикалық тұрақты сезінеді. Бірақ депрессияның ықтимал белгілері бар жасөспірімдердің 16,6% - ы бар. 15 жасқа қарай олардың үлесі 21,8% - ға дейін артады. Сонымен қатар, ұлдарға қарағанда психикалық проблемалары бар қыздар көп.

Мектеп оқушыларының сауалнамасы сонымен қатар жаңа проблеманы анықтады – энергетиктерді, темекіні, ваптарды, алкогольді және тіпті қарасораны тұтынудың артуы. Атап айтқанда, 11 мен 15 жас аралығындағы әрбір бесінші бала апта сайын энергия ішеді – ұлдар қыздарға қарағанда жиі кездеседі.

«Өмір бойы темекі шегетін, яғни темекі шегу тәжірибесі бар жасөспірімдердің үлесі 6% құрады және 11 жастан 15 жасқа дейін 2,7 есе өсті.

Ұлдар қыздарға (4,6%) қарағанда темекі шегу тәжірибесі (7,4%) туралы хабарлады. Соңғы 30 күнде кем дегенде 1-2 күн темекі шегу 4,1% құрады, ұлдардың үлесі (5%) қыздармен салыстырғанда (3,1%). Көп ұзамай 13 пен 15 жас аралығындағы ұлдар мен қыздар арасында темекі шегу екі есе артады. 2022 жылы темекі шегуді 1,2% - ға көп балалар бастады.

Бір-екі күн және балалардың 9,8% - ы (ұлдардың 11,3% - ы және қыздардың 8,2% - ы) өмір бойы электронды темекіні (вейптерді) жиі қолданған. Бұл үлес ұлдар мен қыздардың жасына байланысты айтарлықтай артады – шамамен екі есе. Жалпы, балалардың 5,8% - ы (ұлдардың 6,7% - ы және қыздардың 4,9% - ы) соңғы 30 күнде вапаны қолданған. Үлкен секіріс (қосарланған) 13 пен 15 жас аралығында, әсіресе ер балаларда байқалады. 2022 жылы ұлдар мен қыздардың саны 2018 жылғы мәліметтермен салыстырғанда 3,6% - ға өсті», - дейді зерттеу авторлары.

Қазақстандық жасөспірімдер алкогольмен және қарасораны тұтынумен, «Сен» - де, энергетика мен темекіде де белгілі. Сауалнамаға қатысқан жасөспірімдердің 7% - ы алкогольді ішімдік ішкенін мойындады, ал 15 жасында олардың үлесі 11,4% құрайды. 2018 жылғы деректермен салыстырғанда өсім екі есе артып келеді. 15 жастағы қазақстандық оқушылардың 2,3% - ы» арамшөпті»сынап көрді. Ерте жастағы балаларда зерттеушілер қарасора туралы сұрамады. Мүмкін, қорытындылау кезінде одан әрі ренжімеу үшін.

ГАДЖЕТТЕР, ҚОРҚЫТУ ЖӘНЕ КИБЕРБУЛЛИНГ

Ұлттық зерттеудің жеке үлкен бөлімі балалардың төбелесі, қорқыту және кибербуллинг мәселесін қарастырады.

Жалпы, қазақстандық оқушылардың шамамен 8% - ы құрдастарымен жиі төбелесті атап өтті. Жасөспірімдер 15 жасқа дейін аз күрескенімен, сауалнамаға қатысқан балалардың кем дегенде төрттен бірі соңғы жылы кемінде бір рет – ұлдардың 36,9% және қыздардың 12,8% -. Ұрысқанын атап өтті.

Мектепте балалардың 17,5% - ы бір рет немесе одан да көп рет қорланған, бұл мектеп психологтарының пікірінше өте жоғары көрсеткіш.

11 жасар ұлдар арасында қорқыту құрбандары мен басқа құрдастарына қарсы қорқытуға қатысушылардың ең жоғары үлесі. 15 жасқа қарай, сіз психологиялық тұрғыдан есейген сайын, мектептегі қорқыту деңгейі төмендейді. Зерттеушілер кибербуллингтің ұқсас көрсеткіштерін атап өтті. Бірақ сауалнамаға қатысқан балалар өздеріне қарағанда интернеттегі басқа бейтаныс адамдарды қорлауға қатысқанын жиі атап өтті.

ЛУДОМАНИЯ? ЕСТІГЕН ЖОҚСЫЗ БА?

Өкінішке орай, Ұлттық есепте жасөспірімдер арасындағы құмар ойындар, соның ішінде интернетте өсіп келе жатқан құмар ойындар туралы бірде-бір сөз айтылмайды. Сонымен қатар, әлемде балалар психиатрлары «Донат»деп аталатын нақты ақшасы бар мобильді қосымшаларға тәуелді балалардың психикалық жағдайының нашарлауын атап өтті.

2021 жылы әлемде 3 миллиардтан астам ойыншы болды, оның 55%-ы Азия-Тынық мұхиты аймағында. Ал үрдіс өсуде.

Мобильді ойындар индустриясы сатылымның өсуі туралы айтады, ал Қазақстанда әлі күнге дейін бірде-бір зерттеу жоқ, адамдар өздерінің мультфильм кейіпкерлерін әзірлеуге және айдауға қанша нақты ақша жұмсайды. Ашық дереккөздер бүкіл әлем бойынша осы тақырып бойынша жеке елдік сауалнамаларға сілтеме жасайды.

Жалпы қорытынды-мектеп оқушыларының кем дегенде төрттен бір бөлігі ақылы мазмұнмен ойын ойнайды. Бұл ойыншылардың жартысы «донатсыз»басқа қатысушыларға қарағанда виртуалды шындықта тезірек дамуға мүмкіндік беретін ақылы қызметтерді пайдаланады.

Балалық шақта шығындарды ересектер бақылайды, яғни ойыншылардың тәуелділігі әлеуметтік бақыланатын сияқты. Бірақ ол есейген сайын виртуалды әлемдегі ақылы жарнамаға тәуелділік ойыншының құмар ойындарға деген адал көзқарасын қалыптастырады. Лудоманияға мектеп орындығынан тәрбиеленген тікелей жол.

Қазақстан жастары олар жаңа нәрседен қорқады және өз ісін ашудан немесе жаңа Цукерберг немесе Павел Дуров болудан гөрі «ағай» үшін жұмыс істеу оңайырақ. Отбасы мен балалардың болуы басты басымдық болып қала береді. Жастардың шамамен 10-15% - ы алдымен өздерін жүзеге асырғысы келеді: стартап немесе мансаптық өсу, әлемді көру және өздерін көрсету. Еліміздің екі ірі мегаполисі-Нұр-сұлтан мен Алматыда мұндай жасөспірімдердің үлесі жоғары.

Жас қазақстандықтар жұмысты мансап сатысымен көтерілуге, табысқа жетуге немесе қазақстандық нарықта өз орнын алуға себеп ретінде емес, табыс табу тәсілі ретінде қабылдайды;

Оқыту білім көзі ретінде емес, босқа кеткен уақыт ретінде қабылданады;

Жастар «қыртысты» немесе ата-аналардың тыныштығы үшін оқиды. Көбінесе кәсіптер туыстарының әсерінен ойланбастан таңдалады. Қазіргі жасөспірім мен ата-ана еңбек нарығын зерттемейді, гуманитарлық ғылымдарға басымдық береді, дегенмен техниктерге сұраныс азаяды. Қазақстандық білім берудің беделін шетелдік жоғары оқу орындары бүлдіреді. Шетелде оқу сапалы, үздік және беделді болып саналады. Егер ата-анасының көмегі мен ақшасы жоқ бала Қазақстан университетіне түссе, онда ата-анасының ақшасына оқитындарға қарағанда көбірек оқуға деген ұмтылыс бар. Грант өзін және өз мүмкіндіктерін көрсетуге ынталы. Ақылы негізде оқитын балалар ата-аналарын жібергісі келмейді, сондықтан олар үшін білім маңызды емес, өйткені ұпайлар мен «жер қыртысы».

Саяхат өте танымал;

Еліміздің балалар мен жасөспірімдер халқы барған сайын мобильді бола түсуде. Олар бүкіл әлемде адамдардың қалай өмір сүретінін көргісі келеді. Олардың мәдениетін, менталитетін қараңыз және зерттеңіз, тарих туралы көбірек біліңіз және шетелде демалыңыз.

Елден жастардың көші-қоны күшейе түсті.

Зерттеу жылдарында жас қазақстандықтардың 41% - ы сапалы білім алу немесе беделді жұмысқа орналасу үшін елден біржола немесе уақытша кеткісі келді.

2020 жылы жастар трендтерін тағы бір зерттеу көрсеткендей, жастардың шамамен 42% - ы білім алу немесе тұрақты тұруға көшу үшін Қазақстан шекарасынан өтуді жоспарлап отыр. Қазақстан Коммунистік Халық партиясы Астана қалалық филиалының екінші хатшысы Дильда Майданбекова қолда бар мәліметтер бойынша, шетелде оқитындар мен тұратындардың жартысы өз отанына оралуды жоспарламайтынын хабарлады. Шамамен 40% - ы еліктіретін жұмыс ұсынысынан кейін республикаға оралуы мүмкін деп болжайды.

Жасөспірімдердің армандары

Біз жасөспірімдердің не қалайтынын білдік, енді осы жасөспірімдердің армандарының артында не жатқанын анықтайтын кез келді. Әлеуметтік сауалнама нәтижелері бойынша 2018 жылы жасөспірімдер құндылықтарының бес басымдығы анықталды:

Денсаулық

Жасөспірімдік және жастық шақ-балалар мен ата-аналардың өміріндегі маңызды және қиын кезеңдер. Бұл баланың психикалық денсаулығына алаңдаушылық тудыруы мүмкін екенін түсіну маңызды. Мұрагерге ата-анасының көмегі мен қолдауы қажет болуы мүмкін.

Отбасы

Зерттеу нәтижелері бойынша з буыны үшін ата-аналармен сенімді қарым-қатынас орнату маңызды екені анықталды. Жасөспірімдер өздерін іздейді. Жасөспірім-бұл сынақ пен қателік уақыты, сондықтан бала өзінің кім екенін, неге пайдалы екенін және қоғамда қандай рөл атқаратынын түсінеді. Бұл кезеңде балалардың ата-аналарының қолдауын сезінуі маңызды. Жасөспірімдерді жібермеңіз, көмек қолын созған дұрыс.

Қаржылық тұрақтылық

Көптеген жасөспірімдер ата-аналардың отбасында қаншалықты киінгенін көреді. Үлкен аға-әпкелердің бірі уақытты үнемдеуге және киім ауыстыруға азғырылуы мүмкін. Мұндай атмосфера өмір сүреді және балалар ақшаның құндылық екенін және оның қаншалықты киінгенін түсінеді. Немесе, керісінше, отбасы қайғы-қасіретпен өмір сүреді және бір бақытты ақша кіндерінің қалай пайда болғанын түсінбейді. Өмір бос сөз емес. Демек, болашақ қаржылық тұрақ болуға деген ұмытылмас тілек пайда болады.

Достар

Жас кезінде балалар өз құрдастарымен араласуы керек. Кейбір адамдар оңай байланысқа түседі, Аль-баски жаңбырды өздері төгеді және достар таба алмайды. Бұқа Али-аналарқамтамасыз етеді, достарын қызғалдақ іздеуге итермелейді. Ұл / қыз қызығушылық танытады, үйірмеге жазылады. Пікірлес адамдармен ортақ тіл табу оңайырақ.

Өнер

Жындардың жетеуі басталған кезде, «жиіну» деген алғашқы сөздер. Жасөспірімдердің өздері, жеке тәжірибесі және көптеген тәжірибелері бар. Өнер жас жігіттің жеке тұлғасын қалыптастырды. Әкелер мен талдардың балаларының бейімділігін байқау керек, таланттарды аңшысыз байқау керек. Кімбілді, Үміт үйі кәсіби денгейге көркемдік хобби, өмір бизнестің өсуіне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Иванова Э. Ресей мен АҚШ-тағы жасөспірімдер өмірінің әлеуметтік-мәдени аспектілерін салыстырмалы талдау. – М., 2018.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Ерғалиқызы Б.А.¹, Бекболатқызы Б.П.¹, Кукенов Ж.Ж.²

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1-курс студенттері^{1,2},
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 3-курс докторанты³

Ақтөбе қаласы

Bilbaeva.a@icloud.com , perizat02705@icloud.com_e-mail:kukenov.zhalgas.94@mail.ru

Аннотация

Бұл мақала қазақ халқының өмірінде жарық жұлдыз секілді жанып, әдебиет, өнер, педагогика бағытында өшпес рухани ілім қалдырған Мағжан Жұмабаевтың бағалы тәжірибесін қазіргі білім беру саласында, психологиялық зерттеулер бағытында тиімді қолдануға арналады.

Мақала -зиялы ақын, педагог Мағжанның шығармашылық жолын түсінуге, ұстаздық бағыт бойынша берген құнды әдістерін жүйелеуге арналған. Оған зиялы ұстаздың педагогикалық тәжірибесінің ең жақсы үлгілері, мағжантанушы зерттеушілердің аналитикалық зерттеулері кіреді.

Кілт сөздер: этнопедагогика, этнопсихология, қазақ әдебиеті, өзін-өзі тану, дидактикалық принцип, педагогикалық әдістер.

Аннотация

Данная статья посвящена эффективному использованию ценного опыта Магжана Жумабаева, который яркой звездой сверкал в жизни казахского народа и оставил неизгладимое духовное учение в направлении литературы, искусства, педагогики, в области современной образованности, в направлении психологических исследований.

Статья призвана осмыслить творческий путь Магжана, интеллигентного поэта и педагога, систематизировать его ценные методы обучения. В него вошли лучшие образцы педагогической практики интеллигентного педагога, аналитические исследования ученых-исследователей.

Ключевые слова: этнопедагогика, этнопсихология, казахская литература, самопознание, дидактический принцип, педагогические методы.

Annotation

This article is devoted to the effective use of the valuable experience of Magzhan Zhumabayev, who shone like a bright star in the life of the Kazakh people and left an indelible spiritual teaching in the direction of literature, art, pedagogy, in the field of modern education, in the direction of psychological research.

The article aims to comprehend the creative path of Magzhan, an intelligent poet and teacher, to systematize his valuable teaching methods. It includes the best examples of the pedagogical practice of an intelligent teacher, analytical studies of research scientists.

Key words: ethnopedagogy, ethnopsychology, Kazakh literature, self-knowledge, didactic principle, pedagogical methods.

Қазақтың дара туған ақыны, публицист, зиялы педагог, жаңа қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі Мағжан Жұмабаев – қазақтың рухани әлеміне елеулі үлес

қосқан тұлғалардың бірі. Ағылшындар үшін Шекспир, орыстар үшін Пушкин қаншалықты мәртебелі болса, қазақ халқы үшін Мағжан Жұмабаевтың да орны айрықша.

2023 жылы Мағжан Жұмабаевтың туғанына 130 жыл толды. Оның шығармашылығы XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында өркендеді. Мағжан Жұмабаевтың шығармашылығының негізгі өзегі өз халқының бақыты туралы ойларға толы болды. Ақынның терең ғылыми және педагогикалық зерттеулері ерекше назар аударуға тұрарлық. Осыған байланысты Мағжан Жұмабаев көрнекті ақын ретінде ғана емес, педагог ретінде де қазақ халқының өміріне рухани әрі тәрбиелік, психологиялық бағалы дүниесін қалдырып кетті. Біздің ұлы отандасымыздың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді. Мағжан Жұмабаевтың идеяларын қазақ әдебиеті, этнопедагогика, этнопсихология, өзін-өзі тану секілді пәндер бойынша жоғары мектепте де, арнаулы орта оқу орындарында да зерттейді.

Мағжан Жұмабаевтың пікірінше, қоғам – ең бірінші адамгершілік бағыттың ортақ жүйесі болған кезде ғана, ауқымды ұлттық міндеттерді қойып, тәрбиелік мәселелерді шеше алады. Ана тіліне, ұлттық мәдениетке және ерекше мәдени құндылықтарға, ата-бабаларымызды еске алуға, біздің отан тарихымыздың әр бетіне құрметпен қарайтын осы бағдарлар бар.

Қазіргі әлемде, қоғамның әлеуметтік және рухани өмірінің өзгеру кезеңінде Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерінің өзектілігін тартады. Мағжан Жұмабаевтың өз заманының «жаңа мектебі мен жаңа педагогикалық ғылымы» туралы тұжырымдарында қазіргі заманғы педагогика мәселелеріне жаңа көзқарас пен өзіндік көзқарасты көрсететін қазіргі мектептің проблемаларын бейнелейтін идеялар мен әзірлемелер көрнекі және қолжетімді түрде көрсетілген. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, патриотизмге баулуға және дарынды тұлғалардың «жоғалуына» жол бермей рухани өсіру ниеті - мұның бәрі Мағжан Жұмабаевтың білім беру жүйесін реформалау жолы туралы ойлануға және жаңа тәсілдер мен әдістерді іздеуге мәжбүр етті.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, Мағжан Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы мұғалімнің рөліне басымдық береді. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі: жоғары адамгершілік, жауапкершілік, шығармашылық, бастамашылдық, құзыретті Қазақстан азаматының қалыптасуы мен дамуын тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын қазіргі заманғы отандық біліммен үндеседі [1].

Осыған сүйене отырып, қазіргі заманғы тәрбиелік идеал анықталды – бұл өз елінің жоғары адамгершілік қасиеті жоғары, шығармашыл, ойдың, сөздің және істің бірлігі негізінде кемелді адамның қалыптасуы. Отан тағдырын өзінің жеке жауапкершілік міндеті ретінде қабылдайтын, өз елінің бүгінгі мен болашағы үшін жауапкершілікті сезінетін, көпұлтты халықтың рухани және мәдени дәстүрлеріне негізделген.

Мағжан Жұмабаев шығармашылығының ұлы мәні – қазақ елінің рухани өсуі, дамуы, білімге, ғылымға ұмтылу мәселесі болған. Бұл мәселе оның өмірі мен қызметіндегі кезеңдерінің құрамдас бөлігі болып табылады, рухани мәні оның туындыларында көрініс тапты және қоғам өміріндегі тарихи, мәдени өзгерістерге байланысты болды.

Педагог рухани тәрбиенің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау және іс-әрекет қабілеттерін дамытудан көреді. Дұрыс таңдау жасау қабілеті, мұғалімнің пікірінше, адам бойында өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді қатайту, өзінің идеалын іздеу процесінде қалыптасуы мүмкін моральдық принциптер мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді. Оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінде Мағжан Жұмабаевтың рухани мұраларын, көзқарастарын мысал әдісі ретінде қолдану өте бағалы тәжірибе болып табылады.

Оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінде Мағжан Жұмабаев тек қана білім беру әдісін ғана емес, жазаны, сендіру, әңгімелесу әдісін де бөліп көрсетеді.

Ғалым физикалық жазаға теріс қарайды. Әңгімелесу кезінде ол жағдайды моральдық тұрғыдан талдау керек деп санайды. Мағжан Жұмабаев оқушыларға ана тілі, әдебиет, ауызша халық шығармашылығы, ұлттық салт-дәстүрлер сияқты адамгершілік тәрбие беру құралдарының мүмкіндіктерін бөліп көрсетеді.

Жұмыста отбасылық тәрбие мәселелері маңызды орын алады. Жұмабаев балаға сөз емес, оған жақын адамдардың іс-әрекеттері әсер етеді және осыған байланысты балаларды тәрбиелеуде отбасындағы қолайлы жағдай, ата-аналардың жоғары моральдық қасиеттері үлкен маңызға ие дейді.

Мағжанның пікірінше, сабақтың басым түрі әдеттегі мағынада тек қана сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу бағытында болуы керек деп есептейді: оның барысында балалары оқу, жазу, арифметика, тарих, география, табиғаттану бойынша грамматикалық ережелерді, олардың жасына қол жетімді ақпаратты үйретеді.

Мағжан Жұмабаев білім беру процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын анықтауға тырысты. Буржуазиялық педагогиканы оның догмаларымен айыптай отырып, Мағжан Жұмабаев мұғалімдерге педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал ететін эксперимент жолында батыл болуды ұсынды. «Педагогика ғылымы қазіргі заманда философиялық аяндармен емес, барлық жерде кездесетін шыдамды және табанды тәжірибелермен қозғалуы мүмкін...» - деп басып айтқан болатын.

Педагогиканың жалғыз критерийі деп Мағжан Жұмабаев, бостандықты, жалғыз әдіс - тәжірибе деп жариялады. Жұмабаев өзінің алдына жаңа педагогикалық жүйені құру міндетін қойды. Мағжан Жұмабаев ғылымды, білім мен тәрбиенің негізгі мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін құрды. Оқушыларға білімнің кең ауқымын жеткізу және баланың шығармашылық күштерін, оның бастамасы мен дербестігін дамыту - Жұмабаев мектебінің басты міндеті [2].

Мағжан Жұмабаевтың айтуынша, тәрбиенің мақсаты балалардың барлық күштері мен қабілеттерін үйлесімді дамытуға ұмтылу болуы керек.

Педагогикадағы еркіндік қағидатын негізге ала отырып, Мағжан Жұмабаев барлық педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Мағжан оқу үдерісінің мәнін түсінуге жаңа көзқараспен қарады. Жұмабаев өзінің замандастарының, ізбасарлары мен шәкірттерінің кез келгеніне қарағанда, тереңірек және жан-жақты, баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, қызығушылықтары мен ұмтылыстарын зерттеу қажеттілігін түсіндірді. Баланың жеке басын өзінің педагогикалық тұжырымдамасының ортасына қойып, оның айналасында дидактикалық принциптер жүйесін құрады:

1. Сана мен белсенділік принципі;
2. Оқытуды өмірмен байланыстыру принципі;
3. Оқытудың қол жетімділік принципі;
4. Білімді игеру беріктігі принципі;
5. Табиғаттану принципі.

Ол «сана мен белсенділік принципіне» үлкен орын береді. Жұмабаев айтқандай, оқыту-бұл баланың ақыл-ойына ғана әсер етпейтін, одан бөлек көпжақты процесс. Бұл балалардың мектепте білімі мен дағдыларын механикалық игеру емес, белсенді, саналы және шығармашылық процесс. Оқу барысында Мағжан Жұмабаев оқушылардың дербестігі мен шығармашылық ойлауын дамытуға үлкен мән берді. Ол былай деп жазды: «Егер мектептегі оқушы ештеңе жасауды үйренбесе, онда өмірде ол әрқашан айналасына тек еліктейді, көшіреді. Әр балада тәуелсіздікке деген ұмтылыс бар, ол кез келген оқыту барысында наразылықпен анықталады».

Жұмабаевтың дидактикалық көзқарастарында «оқытудың өмірмен байланыстыру принципі» ерекше орын алады. Орыс мектептерінің өмірден, халықтан алшақтатылған педагогикалық жүйесін талдай отырып, Мағжан Жұмабаев оқушылардың өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай және жан-жақты болса, балаларды мектепте сәтті оқытудың мүмкіндіктері соғұрлым көп болатынын, пәнаралық байланыстар орнату және оқу мотивациясын арттыру оңайырақ болатынын әділ атап өтті.

Бұл принциптен «оқытудың қол жетімділік принципі» табиғи түрде туындайды, яғни оқушыларға күрделі оқу материалын қол жетімді түрде жеткізу. Табысты оқытудың негізі ретінде Мағжан Жұмабаев екі негізгі дидактикалық талаптардың сақталуын атады:

- 1). Оқушыға үйрететін нәрсе түсінікті және қызықты болуы керек;
- 2). Оның ақыл-ой күштері ең тиімді жағдайда болуы шарт.

Жұмабаев өзінің тұжырымдамасында, оқушылардың жалпылама және дерексіз дәстүрлі хабарламасынан гөрі, нақты мәліметтер мен фактілерді жинақтауы оқытудың қол жетімділігіне қол жеткізудің ең жақсы әдісі деп санады. Жұмабаевтың айтуынша, педагог ең алдымен балалардың нақты өмірлік тәжірибесінен, жеке фактілер мен құбылыстардан балаларды жалпылауға жетелеуі қажет [3].

Мағжан Жұмабаев оқытудағы беріктік қағидатын әзірлеуге баға жетпес үлес қосты, «білімді игеру беріктігі принципі» өзіндік жүйенің кейбір ерекшеліктерін, сондай-ақ оқыту процесінде білімнің, білік пен дағдылардың беріктігінің жоғары дәрежесіне қол жеткізуге бағытталған шарттарды, құралдар мен тәсілдерді белгіледі.

Мағжан Жұмабаев білімді мықтап игерудің маңызды алғышарты: оқушының сабақтың мағынасын, білім идеясының, өзін және оның әрбір құрамдас бөлігін нақты түсінуі, оқушының зерттелетін материалдың өмірлік маңыздылығын түсінуі сияқты факторды қарастырды. Осылайша, Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық тұжырымдамасында іргелі принциптердің тығыз байланысы бар.

Білімнің мақсаттарын түсіну оқушының ақыл-ойын жандандырады, оның еркі мен күшін білімнің қиындықтарын жеңуге және оның жоғары нәтижелеріне жетуге жұмылдырады. Осы шартты сақтамай, мұғалім оқушылардан белгілі бір білім мен дағдыларды есте сақтауды талап етуге құқылы емес.

Мағжан Жұмабаевтың жоғарыда қарастырылған білім, білік және дағдыларды игеру беріктігі мәселесі, бастапқы психологиялық-педагогикалық ұстанымы баланың білімге деген табиғи ұмтылысына сүйену болды. Жұмабаевтың барлық педагогикалық тұжырымдамасына тән табиғат бейнесі принципі, осында жетекші болып шықты.

«Балаларда оқуға деген ұмтылыс соншалықты күшті» - деп атап өтті ол, бұл тілекті қанағаттандыру үшін олар көптеген қиын жағдайларға бағынады және көптеген кемшіліктерді кешіреді». Баланың білімге, өзі үшін жаңа дүниені ашуға деген табиғи ұмтылысы-мұғалім үшін барлық жағынан қорғауы керек ең қымбат табиғи-педагогикалық шарт болып есептеледі.

«Білім - бұл әр адамның сұраныссыз қажеттілігі, - деп жазды Мағжан, - сондықтан білім тек қажеттілікті қанағаттандыру түрінде болуы мүмкін. Білім беру жолының шындығы мен адалдығының ең сенімді белгісі-ол қабылданатын қанағаттану. Білім іс жүзінде кітапты күштеп оқыту болмау керек және оқушыларға рахат сезім сыйлауы керек.

Өз кезегінде Мағжан Жұмабаев оқушылардың белсенділігін, олардың шығармашылық қызметін ынталандыратын, сабақта кедергісіз және оқуға қолайлы атмосфера құратын түрлі әдістердің тұтас жүйесін әзірледі.

Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық әдістері рухани адамгершілік білім беруді жүзеге асыруда, атап айтқанда өзін-өзі тану сабақтарын өткізуде өте маңызды [4].

1. Оқытудағы көрнекілік - Жұмабаев саналы және берік білімге қол жеткізудің қуатты құралы деп пайымдады. Ол бұл ұғымға өте кең мағына берді. Бұл балаға шындықты сезімтал бейнелі қабылдауды қамтамасыз ететін құрал. Оқудағы көрнекілік баланың тірі бейнелерді жарқын эмоционалды есте сақтауын, балалардың шығармашылық қиялын, заттарды, құбылыстарды терең білуге деген ұмтылысын қамтамасыз ету үшін қолданылуы керек.

2. Әңгіме - оқу процесін белсендіретін оқыту әдістерінің арасында маңызды орын алады. Мағжан Жұмабаев қызықты сюжет бойынша әңгіме құрастырып, кейіпкерлердің басынан кешкен оқиғалары мен іс-әрекеттерін бейнелі түрде суреттеп, балаларды баурап алып, оларды шығармалардың кейіпкерлеріне жанашырлықпен қарауға мәжбүр етті.

Тілдің мәнерлілігі, мазмұнына терең әсер ету, оқушыларға моральдық әсер ету күші - Мағжан әңгімелерінің өзіне тән ерекшеліктері.

Бұған оның пікірлес әріптесі Л.Н. Толстойдың сөздері дәлел болып табылады, ол былай деп жазды: «жаңа оқиға болған кезде - бәрі қатып қалады, тыңдайды, бұл жерде өзін-өзі сүйетін дауыстар естіледі». Сабақтағы бұл эмоционалды көтеріліске Мағжанның педагогикалық шеберлігі, оның жазушылық таланты және балаларға деген ерекше сүйіспеншілігі арқылы қол жеткізілді. Әрине, әр мұғалім, тіпті тәжірибелі мұғалім де бұл әдісті сабақта жүзеге асыра алады.

3. Эмоционалды әсер ету әдісі. Жұмабаев оқушыларға түрлі эмоционалды әсер етудің тұтас әдістемесін жасады, ол оқушылардың тарихына деген қызығушылығын ояту және ақыл-ой белсенділігін арттыру үшін кеңінен қолданылды. Осыған байланысты 1812 жылғы соғыс туралы сабақты мысалға келтірсек: «Мен Александр I ден бастадым, француз революциясы, Наполеонның жетістіктері, оның билікті иемденуі және Тилзиттік бейбітшілікпен аяқталған соғыс туралы айттым. Біздің тарихқа келгенде, барлық жақтан оқушылардың белсенді дыбыстары мен сөздері естілді... Біздің әскерлердің шегінуі тыңдаушыларды азаптады, сондықтан олар барлық жағынан түсініктеме сұрады: неге? ал Ерғали Кутузова мен Баркляя... Бородино шайқасы келгенде және оның соңында бәріміз жеңімпаз емеспіз деп айтуым керек болғанда, мен оларды аядым; мен бәріне қорқынышты соққы беретінімді көрдім», - деген болатын [5].

Мағжан тарихи оқиғаларды оқушыларға баяндағанда оларды көрермендер немесе тыңдаушылар ғана емес, жанашыр серіктестер етіп, балаларды сүйреп апаратын ертегі оқиғаларына айналдыра білді. Жанды, бейнелі, мәнерлі әңгіме өнері, балалармен шынайы қарым-қатынас, сабаққа балалардың барлық назарын, олардың барлық ойлары мен сезімдерін аударды. Мұны балалардың эмоционалды күйінің сипаттамасы дәлелдейді:

- «Тікелей қатысу сөздері»;
- «Барлығы мақұлдады»;
- «Барлығы толқыды»;
- «Бәрі мойынсұнушылықтың санасынан күңкілдеді»;
- «Бүкіл сынып бөлмесі мақтанышпен қуанды».

Мұндай сабақтар оқушылардың жадында ұзақ сақталды. Жұмабаев балалардың эмоционалды әсерге бөленуін танымдық іс-әрекеттің бағытына шебер бағыттады. Сабақтың барлық кезеңінде оқушылардың жандануы үлкен рөл атқарды. Жұмабаевтың пікірлесі, Л.Н. Толстой былай деп жазды: «Мұғалімнің міндеті – оқушыларды таңғалатын дүниелермен қызықтыру, жәй ғана іш пыстырарлық тақырыпқа жан бітіру».

4. Күрделі жағдай. Кейде Мағжан Жұмабаев оқу процесінде оқушылардың ақыл-ой әрекетін жандандыру құралы ретінде «күрделі жағдай» тудырды, сонымен қатар белгілі бір жағдайды біріктіру арқылы, жаңасын табу керек болатын жағдайлар жасалды. Мағжан оқыту әдістерін қолданудың икемділігін талап еткенде «күрделі жағдай» дұрыс болды. Оның айтуынша, кез келген әдісті, егер сіз оған формальды түрде назар аударсаңыз, оның болмысын түсінбестен, тірі жанды сезінбестен бұрмалауға болады. Бұл ретте Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары неміс педагогы А. Дистервеганың тәжірибесіне сүйенген: «егер сабақ беру процесі оқушыларды шаршап отыруға, пассивтілікке дағдыландырса, кез келген әдіс нашар, ал егер сабақ беру процесін жаңа дүниелермен өткізсе оқушылардың тәуелсіз ойын арттырады», - деп тұжырымдады.

5. Оқушыларға жеке көзқарас. Оқу жұмысын жандандыруда оқушыларға жеке көзқарас үлкен маңызға ие екені белгілі. Мағжан Жұмабаев өз оқушыларының ерекшеліктерін үнемі зерттеп, оқушының даралығының әрбір ерекшелігін ажырата білді.

Осыған байланысты әріптесі Л.Н. Толстойдың екі оқушы «Марфутка мен Савин» туралы әңгімесі ерекше қызығушылық тудырады. Марфутка бәрін біліп тұрса да, өте ұялшақ болды, ал Савин математикалық қабілетіне қарамастан, өзінің ойын жеткізе алмады. Жұмабаев бұл кемшіліктерді мұғалімнен қорқу, өзіне деген сенімсіздікпен, өзін-өзі қорлаумен түсіндірді. Оқушы Марфутка мен оқушы Савинге жеке көзқарас, дұрыс

диагноз қою балалардың ашылып, өз ойын анық жеткізе алуына алып әкелді. Мағжан педагогикалық бақылаудың ерекше талантына ие болды. Ол балалардың ана тіліндегі, арифметикадағы қателіктерін мұқият тыңдады, олардың қателіктерінің психологиялық-педагогикалық себептерін анықтады, мектеп оқушыларының жақын тәжірибелеріне еніп кетті. Ол балалардың психологиясындағы стихиялылық, бейнелеу, олардың ойлауының нақтылығы, ойлар мен сезімдерді білдірудегі стихиялылық пен шынайылық сияқты ерекше белгілерді керемет түрде ашты.

Мағжан Жұмабаев педагогикалық ізденістер жолымен жүргізеді, әрбір оқушының даралығын ашуда шынайы бақытты көруге үйретеді. Енді көптеген жылдар өткен соң, оның бағалы ойларын жаңа тәсілдермен түсіндіруге, түсінуге, бағалауға болады. Мағжан Жұмабаев адамгершілігі мен даналық ұлылығымен заман сотының алдына шығады. Сондықтан оның ұлы гуманист ұстаз ретіндегі есімі мәңгілік.

Соның ішінде бүгінде рухани жаңғыру бағдарламасы бойынша Мағжан Жұмабаев шығармашылығын зерделеуде ұстаздар ең алдымен балаларға ескінің орнын басатын жаңа ұрпақты ойлаған, қамқор болған өнер иесі туралы айтып береді.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеттерін жүзеге асыра отырып, мұғалімдер Мағжан Жұмабаевтың шығармашылығына сүйеніп, балаларға оның өмір жолын, шығармаларын зерттеуді ұсынуы керек, өйткені оның барлық шығармашылығында байқалатын ойлар мен идеялар мектеп өміріне үлкен қорек болады. Мағжан Жұмабаев - жоғары адамгершілік тазалық пен мызғымас рухтың күш-қуатын арқалаған, жақсылықты армандаған, болашақ ұрпақтарды ойлаған зиялы әрі мәртебелі ұстаз болып қалады [6].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы: <http://5s.usoz.ru/Publ/2-1-0-13>. (қаралған күні: 06.04.2023).
2. КСРО халықтарының мектеп тарихы мен педагогикалық ойының очерктері: XIX ғасырдың аяғы - XX ғасырдың басы / ред.Э.Д. Днепров, С.Ф. Егоров, Ф.Г. Паначин, Б.К. Тебиев. - М.: Педагогика, 1991. - 448 б.
3. Ш. Елеукенов «Мағжан шығармашылық өмірбаяны», Алматы, «Санат», 2018. - Б. 41.
4. «Пайғамбар және падишах» ұлттық поэзия (библиографиялық көрсеткіш), Алматы, Орталық, Қазақстан Ғылым академиясының ғылыми кітапханасы, 2011. – 12 б.
5. М. Жұмабаев «Педагогика», Алматы. 2017 – 786 б.
6. М. Жұмабаев Өлеңдер. Кітапша. Ақынның 100 жылдығына орайорыстілінеаудармалар. Құрамы. К. Бакбергенов. Алматы: Жазушылар, 2010. – 145 б.

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ СОСТОЯНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ

Измаганбетов А.К.¹, Рыстыгулова А.Т.²

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова

Старший преподаватель, Магистр социальных наук¹

Старший преподаватель, Магистр педагогики и психологии²

Город Актобе

izm.anuar@mail.ru arystygulova@zhubanov.edu.kz

Аннотация

Психологи всего мира сосредотачиваются на развитии эмоциональной сферы человека. Под влиянием эмоций человек начинает понимать свои внутренние чувства или сущность своих чувств. В этой статье мы рассмотрели особенности эмоциональных состояний и их проявления.

Ключевые слова: Эмоции, эмоциональные состояния, физиологические потребности., мотивации, эмоциональная сфера человека

Аннотация

Бүкіл әлемдегі психологтар адамның эмоционалды сферасын дамытуға назар аударады. Эмоциялардың әсерінен адам өзінің ішкі сезімдерін немесе сезімдерінің мәнін түсіне бастайды. Бұл мақалада біз эмоционалды күйлердің ерекшеліктерін және олардың көріністерін қарастырдық.

Түйінді сөздер: эмоциялар, эмоционалды күйлер, физиологиялық қажеттіліктер., мотивация, адамның эмоционалды саласы

Annotation

Psychologists all over the world focus on the development of the emotional sphere of a person. Under the influence of emotions, a person begins to understand his inner feelings or the essence of his feelings. In this article we have considered the features of emotional states and their manifestations.

Keywords: Emotions, emotional states, physiological needs, motivations, human emotional sphere

Очень важно место эмоций в жизни человека. Смысл эмоциональной жизни человека разнообразен. Эмоции определяют оценочное отношение в различных ситуациях, в процессе деятельности, к конкретным достижениям в ней. В процессе развития личности в результате мыслей, возникающих в восприятии произведений искусства, в общении с другими людьми, меняется и пополняется эмоциональный опыт человека. Кроме того, поскольку эмоции проявляются в роли регулятора человеческих отношений, в психологии эмоции широко рассматриваются психологами, уделяя большое внимание. Психологи всего мира сосредотачиваются на развитии эмоциональной сферы человека. Под влиянием эмоций человек начинает понимать свои внутренние чувства или сущность своих чувств. Сильная, но кратковременная эмоция называется аффектом. А глубокое и постоянное называется чувством. Эмоция-это психический процесс, сущность внешнего действия потребности образа основного чувства, которое импульсивно формирует действие. Положительное и отрицательное влияние внешних условий на человека.

Эмоция-это фундаментальное построение психики, как и интуиция. Если интуиция изображается с материальной стороны, то в эмоциях присутствует субъективное общение в различных ситуациях.

Эмоции выполняют функцию внутренних признаков, при этом они не являются прямым ментальным изображением предметной деятельности. Представление отношений между мотивами и достижениями состоит из специфики эмоций.

При этом речь идет не о рефлексии этих отношений, а об их непосредственном чувственном изображении, стрессах. Таким образом, они варьировались от актуализации мотива до оценки субъектом своих действий.

Под влиянием внешних условий импульсы воздействуют на мозг двумя потоками. Один из них направлен в соответствующую ему зону коры головного мозга, где эти импульсы воспринимаются и воспринимаются как восприятие и восприятие. Второй поток переносит их в слой коры головного мозга (гипоталамус) и позволяет выполнять их в виде субъективных эмоций.

Мотивация является одной из фундаментальных проблем отечественной и зарубежной психологии. Значение его для исследования в современной психологии связано с анализом источника деятельности человека, его действия, движущей силы его поведения. Ответ на вопросы о том, что побуждает человека к действию, каковы его

мотивы, почему он это делает, является основой его соответствующего объяснения. « Когда люди взаимодействуют друг с другом, возникает вопрос, прежде всего, о мотивах , которые подталкивали их к такому контакту, и о целях, которые они ставили перед собой более или менее осознанно « в самом общем виде стимул-это стимул, стимул, определитель какого-либо действия, включенного в действие, определяемое этим побуждением человека.

Проблема мотивации и мотивации человеческой деятельности, особенно мотивов учебной деятельности, является одной из актуальных, волнующих каждого человека, в том числе педагогов. Педагог, стремящийся продуктивно организовать любой учебно – воспитательный процесс , прежде всего, пытается использовать различные методы и приемы с целью повышения мотивации учащихся к нему, т. е. интереса, стремится искать его основу, корни.

Особенности человека в выполнении той или иной деятельности и его собственные качества образуют между собой единую структуру , и эта структура проявляется иерархически, т. е. все качества человека имеют центр, вокруг которого собираются. По мнению Л. И. Божовича, таким центром считается мотивационно - нужная сфера личности

Мотивация очень тесно связана с потребностью. Абрахам Маслоу очень точно нашел и написал причину. Потому что, по его словам, например, одна потребность не компенсируется, мотивация не может быть реализована. По его словам, биологические потребности включают голод, жажду, боль, сонливость и т. д. В связи с этим в формировании мотивов учебной деятельности следует исходить из того, что в первую очередь должны быть удовлетворены физиологические потребности. Потому что если бы снег был открыт, или жажда, у ученика не было бы всего желания-желания учиться.

Превращение этой природной активности в сознательную деятельность человека не происходит под влиянием самого себя или извне , ребенок с первого дня жизни развивается, ориентируется, привыкает и проверяется взрослыми. Этим действиям ребенка сознательно обучает взрослый, либо он сам овладевает ими путем подражания. Они постепенно приобретают отождествленный, организованный характер, становятся более сложными и связанными. Так происходит начало деятельности человека :трудовая, игровая, изобразительная, учебная деятельность. В связи с этим К. Д. Ушинский указывает, что основной закон детской природы заключается в том, что ребенок нуждается в действиях.

В деятельности человека рождается настоящее биологическое и социальное единение. Род деятельности биологический, но он не может влиять на развитие ребенка как личности до тех пор , пока социально-педагогическая деятельность взрослого не будет «социализирована», то есть «социализирована». Только если он сможет найти свой текст в игре, чтении, спорте, труде , общественной деятельности, активность ребенка станет важнейшим фактором его развития. Действие всегда обязательно формируется с участием психики. О превращении действия в операцию А. Н. Леонтьев пишет:» Когда цель действия входит в следующее действие как условие его выполнения, первое действие становится способом осуществления второго, сознательной операцией».

Ведущим занятием ребенка после шести, семи лет считается чтение. Однако игровая деятельность для них все равно не отменяет своего значения. Для этого взрослые могут сказать, что если ребенок правильно подготовлен к уроку, мы позволим ему играть. В этом случае у ребенка будет желание учащегося выполнить свою задачу , получить хорошую оценку-понятный мотив, а мотивом реалистического действия – сыграть любимую игру. То есть подготовка к занятию пока для него считается действием , а деятельность-игрой. Но в некоторых случаях подготовка к уроку может быть интересной для ученика, то есть понятный мотив становится реальным мотивом, подготовка к уроку превращается из действия в действие. Об этом А. Н. Леонтьев писал: «суть общего воспитательного искусства заключается не в создании правильного соответствия» понимаемых мотивов «и» мотивов реальной деятельности», а в своевременном внимании

к успешным результатам деятельности, тем самым обеспечивая переход к реалистическим мотивам высшего типа, которые управляют жизнью индивида?». Чем старше становится ученик, тем большую роль в его становлении как личности начинает играть общественно-трудовая деятельность. То есть, по словам А. Н. Леонтьева, «движущая сила человеческого развития определяется чередованием основной деятельности».

Физиологические потребности. Еда, отдых, жилье и т. д. Одним из основных средств их удовлетворения являются деньги, высокая заработная плата. Это самые основные потребности, потому что они необходимы для выживания. Сюда можно отнести потребности в еде, воде, воздухе, сне, покое. В некоторых обществах эти потребности недостаточны, а в промышленно развитых странах часть населения не очень обеспокоена удовлетворением этих потребностей. Когда эти потребности удовлетворяются, они теперь теряют роль основного мотиватора, и человек сосредотачивает свое внимание на других потребностях.

У человеческого ребенка рано возникают эмоции. Дарвин говорит в своем исследовании, что ребенок выражает эмоцию гнева уже на восьмой день после рождения. Их эмоции связаны с их органическими потребностями. При кормлении, своевременном обезвоживании, тонизировании у ребенка наблюдаются приятные эмоции. Когда ребенок испытывает положительные чувства, на нем появляются проявления, похожие на ласки. Глаза ребенка блестят и издают разные приятные звуки. Гнев возникает из-за страха чего-либо. Ребенок боится громких звуков, темноты. Как только его язык начинает высовываться, его чувства также меняются, и его смысл начинает расширяться.

Но беспокойство, радость, забота, разочарование ребенка, конечно, не будут такими же, как у больших людей. Его эмоции, его повседневная игра, появляются в процессе обучения. По мере взросления ребенка эмоции постепенно развиваются. Например, когда двух с половиной лет мальчик увидел фотографию человека с завязанными руками и ногами, он сочувственно заплакал. Четырехлетний мальчик был опустошен, когда его мать прочитала в книге, где собака собирается схватить ежа. У четырех-пятилетних детей обнаруживаются элементы высших чувств. Например, спросите ребенка этого возраста: «можно ли получить чью-то вещь, не спрашивая?» если ты не спросишь, тебя поймают как вора, тебя накажут».

Содержательные теории мотивации иллюстрируют, как различные группы потребностей влияют на поведение людей. Теория (иерархия) потребности А. Маслоу, теория потребности Макклелланда, теория двойного фактора Герцберга – эти концепции являются наиболее распространенными теориями. Несмотря на принципиальное различие этих концепций, в их основе есть что-то общее, что отражает общность мотивации людей к действию.

Процесс мотивации наиболее ярко выражен теориями. Он утверждает, что теории пытаются объяснить, почему люди прибегают к определенным действиям, прилагая определенные усилия. Процессуальные (процессуальные) теории мотивации, включая теорию ожиданий, теорию справедливости, модель (модель) Портера – Лоулера, пытались выяснить, как заинтересовать, мотивировать людей, чтобы они были вовлечены в продуктивную работу.

Использованная литература:

1. Бреслов Г. М. Психология эмоций. М. Смысал, 2014 г.
2. Виллюнас В. К. Психология развития мотивации. СПб: Речь, 2016 г.
3. Изард К. Психология эмоций. СПб, 2002 г.
4. Психология мотивации и эмоций. Ю. Б. Гиппенрейтер, М., 2012 г.

ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ ВОСПРИЯТИЯ В ПСИХОЛОГИИ.

Измаганбетов А.К.¹, Толебаева Ж.А.²

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова

Старший преподаватель, Магистр²

Город Актобе

izm.anuar@mail.ru

Аннотация

Особое значение в процессе восприятия приобретает опыт человека в прошлом. Из внешней среды к человеку поступает неразвитая информация. В этой статье мы рассмотрели особенности восприятия

Ключевые слова: Восприятия, процесс восприятия, особенности восприятия, целостность восприятия, постоянство восприятия, смысл восприятия.

Аннотация

Қабылдау процесінде адамның өткен тәжірибесі ерекше мәнге ие болады. Сыртқы ортадан адамға дамымаған ақпарат келеді. Бұл мақалада біз қабылдаудың ерекшеліктерін қарастырдық

Кілт сөздер: қабылдау, қабылдау процесі, қабылдау ерекшеліктері, қабылдаудың тұтастығы, қабылдаудың тұрақтылығы, қабылдаудың мәні.

Annotation

Of particular importance in the process of perception is the experience of a person in the past. Undeveloped information comes to a person from the external environment. In this article we have considered the features of perception

Keywords: Perceptions, the process of perception, features of perception, integrity of perception, constancy of perception, sense of perception.

Если интуиция-это представление свойств и качеств вещей и явлений внешнего мира в нашем мозгу, то восприятие-это представление вещей и явлений в мозгу в целом. В восприятии цвета, звука, вкуса, запаха, форма предметов и явлений и другие свойства представлены в целостной форме. Возьмем, к примеру, яблоко. Здесь на наши анализаторы одновременно влияют такие его свойства, как красный цвет, ароматный сладкий вкус и т. д., И в нашем мозгу появляется изображение целого вещества.

Особое значение в процессе восприятия приобретает опыт человека в прошлом. Из внешней среды к человеку поступает неразвитая информация. Человек не может или не может принять все это правильно. Если ребенок всю жизнь растет, не видя поезда, он не сразу узнает его лучше. Активное восприятие человеком вещей и явлений внешнего мира, а не апатичное восприятие. Только активное восприятие позволяет глубже познать мир.

Если человек излучает через восприятие только личные качества вещей в мире, то через восприятие излучает предметы и явления в мире в виде целого, целого вещества. Для возникновения восприятия, восприятия предметы и явления в мире должны непосредственно воздействовать на внешние органы чувств человека.

Восприятие-это психический процесс, который находится на более сложной и более высокой стадии, чем восприятие. Восприятие-это не просто сумма ощущений, это также сложный процесс, возникающий из целостного представления индивидуальных свойств вещества. Возьмем, к примеру, человека, человека, который не просто сложил части своего тела, а сложил части человека друг с другом. Человек-очень сложный организм, с качественным отличием как по построению образа, так и по умственной деятельности,

вышедший на высшую ступень. Восприятие также является одной из энергий души, которая возвышается над суммой отдельных ощущений.

Наряду с восприятием в восприятие проникают элементы мысли, представления и понятия. Когда мы воспринимаем вещи и явления вместе с восприятием их, мы расширяем наше представление, наше представление о том, что эти вещи снова появились, а что нет, каковы их свойства. Когда человек воспринимает вещи, он часто понимает их содержание, посылает мысли и пропускает их через свой разум. Понятными становятся только те вещи, которые воспринимаются четко и правильно. Напротив, когда человек неправильно понимает вещи, он принимает их неправильно. Например: мы хорошо понимаем слово, произнесенное на нашем родном языке, который мы хорошо знаем, или на другом языке, который мы знаем. А если мы слышим непонятный язык другой страны, мы их не понимаем. Потому что каждое их слово кажется нам одно и то же, одно и то же. Поэтому мы не можем их правильно воспринимать, разделяя друг друга. Если мы видим карандаш, лежащий на столе перед нами, вместе с его восприятием мы представляем себе, почему этот карандаш такой, зачем он нужен, кто это карандаш, откуда мы его взяли. Таким образом, в процессе восприятия вместе с ощущениями смешиваются и другие душевные энергии, такие как воображение, восприятие, осмысление. В результате получается более детальное, более точное человеческое восприятие.

В восприятии человек ощущает положительные и отрицательные стороны воспринимаемых предметов и явлений. Сначала у человека появляются простые ощущения и восприятия, постепенно появляющиеся в сложных психических процессах через его существование в обществе в процессе труда. Познание вещей в мире невозможно без процессов восприятия и восприятия. Какой бы вид, какую бы форму познания мы ни приняли, они начинаются с простого восприятия. Человек, воспринимая предметы в мире, характеризует их, сравнивает друг с другом, различает между ними сходство, различие, их общие свойства. Только в результате этого человек переходит от процесса восприятия к таким психическим процессам, как мышление, находящееся на более высокой стадии.

Люди в раннем возрасте не могли воспринимать так же правильно, как мы. Они не могли правильно воспринимать многие вещи и явления в мире, не знали, как развиваются их свойства, то есть законы роста и развития мира. В процессе исторического развития, развития экономики, науки, культуры, посредством применения различными приборами, аппаратами человека человек сможет правильно воспринимать вещи, явления, которые ранее не могли быть восприняты человеком. Например, люди раннего Нового времени не знали радио, телеграф, телефон и тому подобное. У этих людей нет ни мыслей, ни воображения, чтобы думать о них. А в настоящее время это все истинные вещи, которые вошли в нашу жизнь, мы видим их глазами, слышим ушами и ощущаем их своим телом.

В процессе восприятия человек вкладывает в это свои мысли и умы, преследуя одну цель. Этому также подвергаются элементы обобщения посредством участия в процессе восприятия человека. При обобщении предметов, которые они воспринимают, иногда человек, соединяя их друг с другом, делает одно и то же действие. Об этом Л. Фейербах говорит, что мысль присутствует даже в процессе «чистого» видения всего, что имеет отношение ко всем нашим чувствам, если человек не обращает внимания на видимые вещи, не рассматривает их, не разделяет, не индивидуализирует и не воспринимает их хорошо.

Восприятие, как и психические функции, является субъективным излучением объективных вещей в мире в сознании человека. Каждый человек воспринимает вещи вокруг себя по-своему. Это связано с зависимостью от действующих объективных веществ. Все содержание человеческого восприятия связано с содержанием вещей и явлений во внешнем мире. Каким бы ни было содержание этих вещей, оно появляется в сознании человека – так же, как и содержание восприятия. Но различность каждого

восприятия связана не только с различиями действующих веществ в мире, но и с физиологическими действиями человека.

Большое значение в регулировании поведения имеет предметная основа восприятия. Как правило, мы не отделяем конкретный объект от других по типу и характеру, для нас самым необходимым в данном случае являются его основные свойства, подходящие для бытовых нужд. Например, если нож подходит для нарезки-нож, если нет-металл. Главная задача при восприятии-распознать эти качества.

Интуиция, как мы уже говорили, необходима для сбора информации из индивидуальных свойств вещей, а в восприятии мы создаем образ в целом, объединяя в себе валы об элементарных частицах этих вещей.

Части, составляющие интуицию, очень тесно и сильно связаны между собой, что мы можем сделать, потому что только одно свойство или часть некоторых вещей влияет на наши чувства, и в нашем сознании возникает сложный образ этой вещи (Макпал, мраморный камень). В основе такого познания лежат условные рефлекторные связи между зрением и осязанием в нашем предыдущем опыте.

Целостность-связана с структурированностью восприятия. Восприятие в большинстве случаев не является прямым по отношению к нашим мгновенным ощущениям и не состоит из простой суммы этих ощущений. Человек, как правило, самостоятелен в реальном восприятии, принимает абстрактную структуру, а для того, чтобы прийти к этому выводу, требуется некоторое время. Если вы услышите какую-то мелодию, ваша первая услышанная нота перестанет покидать ваше ухо, пока не будет дана следующая нота. Как правило, для слушателя песня имеет смысл не с нотами, идущими один за другим, а с единой мелодией. Целостность и структурность восприятия проистекает из реалистических особенностей объектов окружающего мира.

Под устойчивостью восприятия мы подразумеваем сохранение некоторых свойств вещества одного рода, независимо от измененных условий. Благодаря стабильности, создаваемой приемными анализаторами, обладающими способностью дополнять место изменений, мы узнаем и узнаем вещи окружающего мира в их нормальном состоянии. Часто вид, объем и форма предметов изображаются в непоколебимой форме.

Принятый объект является целостным, его сущность передается словами, содержание формулируется. Самая простая форма воспринимаемого значения-признание. Признание подразделяется на всеобщее или безличное признание и индивидуальное признание. В обобщающем познании не происходит глубокого осознания вещей, а в индивидуальном познании происходит четкое и полное различение предметов и явлений.

Когда мы смотрим на купол с каждой стороны, он выглядит по-разному, но независимо от того, с какой стороны мы его смотрим, купол воспринимается без потери формы. Каждый раз, когда объект, который мы видим каждый день, удаляется от нас, его отражение в лучистой сетчатке наших глаз продолжает уменьшаться. Констатирующая правомерность восприятия может быть доказана ошибочностью утверждений некоторых ученых о том, что «вещи в мире мы не принимаем в счет материи, они зависят от наших чувств, являются строфой из них, только если мы их принимаем, если мы их не принимаем - они не в счет материи». То, как цвет, форма, количество вещества кажутся нормальными, несмотря на изменение ситуации, связано с признанием истинных свойств вещей в мире. Если бы вещи воспринимались по-разному, как разные, нам было бы объективно трудно воспринимать мир, даже сами вещи, без надлежащего распознавания; понимать содержание и смысл вещей. Одно из основных различий восприятия заключается в его способности понимать знакомые нам вещи, смысл и содержание. Если содержание и значение вещей не совсем понятны, они также не воспринимаются должным образом.

Степень обобщенного восприятия связана с мыслительным полем человека. Человек настолько образован, насколько широко его душа занимает в обобщающем восприятии то, что в науке в обобщающем восприятии еще называют категориальным. Таким образом,

благодаря восприятию человек может облегчить душевные энергии и получить возможность более правильно и глубже понять вещи и явления в мире; иллюзорное восприятие. Наше восприятие не всегда пропорционально соответствует воспринимаемому веществу или явлению.

Особое значение в процессе восприятия приобретает опыт человека в прошлом. Из внешней среды к человеку поступает неразвитая информация. Человек не может или не может принять все это правильно. Если ребенок всю жизнь растет, не видя поезда, он не сразу узнает его лучше. Активное восприятие человеком вещей и явлений внешнего мира, а не апатичное восприятие. Только активное восприятие позволяет глубже познать мир.

Использованная литература:

1. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2-х т.-М.:Мир,1992
2. ЛурияА.Р. Ощущения и восприятие.- М., 2001.
3. Лейтес Н.С. Умственные способности. - М., 2001.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКА МЕН ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ҰЛТТЫҚ МҰРАЛАР ЖИЫНТЫҒЫ

Қалиева А.Р.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ й курс студенті
Ақтөбе қаласы
kaliyeva.04@bk.ru

Аннотация

М.Жұмабаевтың рухани-адамгершілік тәрбиесін дамытуға қосқан үлесі
М.Жұмабаевтың бүкіл шығармашылығы өз халқының бақыты туралы ойларға толы. Ал ақынның терең ғылыми-педагогикалық ізденістері ерекше назар аударуға тұрарлық. Осы орайда Мағжан Жұмабаев соңғы жылдары көрнекті ақын ретінде ғана емес, ұстаз ретінде де ерекше назар аударып келеді. Мағжан Жұмабаевтың идеяларын қазақ әдебиеті, этнопедагогика, этнопсихология, өзін-өзі тану жоғары оқу орындарында да, орта арнаулы оқу орындарында да зерттейді.

Кілт сөздер: педагогика, психология, тәжірибе, тәрбие, салт-дәстүр, мінез-құлық тәрбиесі, рухани-адамгершілік тәрбиесі

Аннотация

Вклад М. Жумабаева в развитие духовно-нравственного воспитания
Все творчество М. Жумабаева наполнено мыслями о счастье своего народа. И особого внимания заслуживают глубокие научно-педагогические изыскания поэта. В связи с этим Магжан Жумабаев в последние годы привлекает к себе особое внимание не только как выдающийся поэт, но и как педагог. Идеи Магжана Жумабаева изучаются в казахской литературе, этнопедагогике, этнопсихологии, самосознании как в высших учебных заведениях, так и в средних специальных учебных заведениях.

Ключевые слова: педагогика, психология, опыт, образование, традиции, обучение поведению, духовно-нравственное воспитание

Annotation

Contribution of M. Zhumabaev to the development of spiritual and moral education
The entire creativity of M. Zhumabayev is full of thoughts about the happiness of his people. And the deep scientific and pedagogical researches of the poet deserve special attention. In this regard, Magzhan Zhumabayev has been attracting special attention in recent years not

only as an outstanding poet, but also as a teacher. Magzhan Zhumabaev's ideas are studied in Kazakh literature, ethnopedagogy, ethnopsychology, and self-awareness both in higher educational institutions and in special secondary educational institutions.

Keywords: pedagogy, psychology, experience, education, traditions, behavior training, spiritual and moral education

М.Жұмабаевтың пікірінше, қоғамда жалпы адамгершілік бағдарлар жүйесі болғанда ғана ауқымды жалпыұлттық міндеттерді қойып, шеше алады. Сондай-ақ олардың ана тіліне, төл мәдениеті мен төл мәдени құндылықтарына, ата-баба естелігіне, ұлттық тарихымыздың әрбір парағына құрметпен қарайтын тұстары бар.

Қазіргі заманда қоғамның әлеуметтік-рухани өмірінің өзгеру кезеңінде М.Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халыққа білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерінің өзектілігімен қызықтырады. М.Жұмабаевтың өз заманындағы жаңа мектеп пен жаңа педагогика ғылымы туралы тұжырымдары қазіргі мектептің мәселелерін бейнелейтін, жаңаша көзқарас таныта отырып, қазіргі педагогика мәселелеріне өзіндік көзқарасты танытатын идеялар мен әзірлемелерді анық және жеңіл көрсетеді. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, отансүйгіштікке баулу және дарынды тұлғаларды «адасқанына» жол бермей анықтауға деген ұмтылыс – осының бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалаудың жолын ойластырып, жаңа тәсілдер іздеуге мәжбүр етті.

Жас ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, М.Жұмабаев қазіргі қоғамның озық дамуында адамгершілікті ұстаздың рөліне бірінші кезектегі орынды жүктейді. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі – жоғары адамгершілікті, жауапты, шығармашыл, бастамашыл, құзыретті Қазақстан азаматын қалыптастыру мен дамытуды тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын заманауи отандық біліммен үйлеседі.

Осыған сүйене отырып, қазіргі тәрбие мұраты – ол – өз елінің адамгершілігі жоғары, шығармашыл, білікті азамат, ой, сөз және істің бірлігіне негізделген, тағдырдың тәлкегіне сай кемел мінезді тұлға қалыптастыру болып табылады. Отан – оның жеке тұлғасы, өз елінің бүгінгі мен болашағы үшін жауапкершілігін сезінетін, көпұлтты халықтың рухани және мәдени дәстүрлерінен бастау алады.

Мағжан Жұмабаев тұлғасының ұлы болмысы оның өмірі мен шығармашылығының кезеңдерінің құрамдас бөлігі болып табылады, ол шығармаларында көрініс тауып, қоғам өміріндегі тарихи-мәдени өзгерістермен шартталған.

Мұғалім адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау, белсенділік қабілетін дамытудан көреді. Дұрыс таңдау жасай білу адамда өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді шынықтыру, өз идеясын іздеу процесінде қалыптасатын моральдық ұстанымдар мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді, дейді мұғалім. Жұмабаев мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінен мысал әдісін ғана емес, жазалау, сендіру, әңгімелесу әдістерін де ерекше атап көрсетеді. Ғалымның физикалық жазаға деген көзқарасы теріс. Әңгімелесу кезінде ол жағдайды моральдық тұрғыдан талдауға негізделуі керек деп дұрыс санайды. Жұмабаев ана тілі, әдебиет, ауызша халық шығармашылығы шығармалары, ұлттық салт-дәстүрлер сияқты оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу құралдарының мүмкіндіктерін көрсетеді.

Жұмыста отбасылық тәрбие мәселелері маңызды орын алады. Жұмабаев балаға сөз емес, жақын адамдарының іс-әрекеті көбірек әсер ететінін, осыған байланысты бала тәрбиесінде, отбасындағы берекелі ортаның, ата-ананың жоғары адамгершілік қасиеттерінің маңызы зор екенін алға тартады.

Мағжанның ойынша, сабақтың басым түрі кәдімгі мағынада сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы керек еді: оның барысында балалар оқуды, жазуды, арифметиканы үйренуі, грамматикалық ережелерді меңгеруі тиіс еді.

Мағжан Жұмабаев оқу-тәрбие процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі табиғатын анықтауға тырысты. Буржуазиялық педагогиканы өзінің догмаларымен айыптай отырып, Мағжан Жұмабаев мұғалімдерге эксперимент жолына батыл түсуді ұсынды, мұның өзі педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал етуі керек еді.

Жұмабаев педагогиканың бірден-бір критерийі – еркіндік, жалғыз әдіс – тәжірибе деп жариялады. Жұмабаев жаңа педагогикалық жүйені құру міндетін қойды. Жұмабаев білім мен тәрбиенің негізгі мәселелерін шешуге жаңа көзқараспен ғылымды байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін жасады. Оқушыларға кең ауқымды білім беру және баланың шығармашылық күштерін дамыту, оның бастамашылдығы мен дербестігі – Жұмабаева мектебінің басты міндеті. Жұмабаевтың ойынша, тәрбиенің мақсаты балалардың барлық күштері мен қабілеттерінің үйлесімді дамуына ұмтылу болуы керек.

Мағжан Жұмабаев педагогикадағы еркіндік принципіне сүйене отырып, бүкіл педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Мағжан оқу-тәрбие процесінің мәнін түсінуге жаңаша көзқараспен қарады. Ұстаз Жұмабаев өзінің замандастары, ізбасарлары мен алдыңғы буындарынан да тереңірек, жан-жақты, баланың ішкі жан дүниесін, оның тілегін, қызығуын, ұмтылысын зерделеудің қажеттігін ұғынуы ұшан-теңіз. Бала тұлғасын өзінің педагогикалық тұжырымдамасының орталығына қоя отырып, ол оның айналасында дидактикалық принциптер жүйесін құрады:

- саналылық және белсенді оқыту принципі;
- оқуды өмірмен байланыстыру принципі;
- білімнің қолжетімділігі принципі;
- білімді игерудің беріктігі принципі;
- табиғат принципі.

Ол сана мен белсенділік принципіне үлкен орын береді. Жұмабаев дұрыс атап көрсеткендей, тәрбие баланың интеллектіне әсер ету ғана емес, көп жақты процесс. Бұл балалардың мектепте берілген білім мен дағдыларды механикалық түрде меңгеру емес, белсенді, саналы және шығармашылық процесі. Мағжан Жұмабаев оқу үрдісінде оқушылардың дербестігін, шығармашылық ойлауын дамытуға үлкен мән берді. Ол былай деп жазды: «Егер мектепте оқушы өзі ештеңе жасауды үйренбеген болса, онда ол өмірде әрқашан тек еліктейді, көшіреді... Әрбір баланың бойында тәуелсіздікке ұмтылу бар, оны оқытудың кез келген түрінде жою зиянды және әсіресе үлгілерден көшіру кезінде қанағаттанбаушылық анықталды.

Жұмабаевтың дидактикалық көзқарастарында оқу мен өмірдің байланысы принципі ерекше орын алады. Мағжан Жұмабаев өмірден, халықтан үзілген орыс мектептерінің педагогикалық жүйесін талдай отырып, оқушылардың өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай және жан-жақты болса, балаларды мектепте табысты оқытуға мүмкіндіктер соғұрлым кеңірек болатынын дұрыс атап өтті: пәнаралық байланыс орнату және оқу мотивациясын арттыру.

Бұл қағидадан табиғи түрде білім берудің қолжетімділік принципі шығады, яғни күрделі оқу материалын оқушыларға қолжетімді формада жеткізу. Мағжан Жұмабаев табысты оқудың негізі ретінде мынадай екі негізгі дидактикалық талапты атады:

- 1) оқушыға оқытылатын нәрсе түсінікті және қызықты болуы;
- 2) оның психикалық күші барынша қолайлы жағдайда болуы.

Жұмабаев білімнің қолжетімділігіне қол жеткізудің ең жақсы әдісі ретінде жалпылама және абстрактылы шындықты дәстүрлі жеткізуден айырмашылығы, студенттердің нақты ақпараттар мен фактілердің барынша көп мөлшерін жинақтауы деп

санады. Жұмабаевтың пікірінше, мұғалім балалардың нақты, өмірлік тәжірибесінен, нақты фактілер мен құбылыстардан шығуы, балаларды жалпылауға жетелеуі керек.

Мағжан Жұмабаев оқудағы күш принципін дамытуға өлшеусіз үлес қосты, өзіндік жүйенің кейбір ерекшеліктерін, сондай-ақ оқудағы білім, білік және дағдының беріктігінің жоғары дәрежесіне жетуге бағытталған жағдайларды, құралдар мен әдістерді атап көрсетті.

Мағжан Жұмабаев мұндай факторды оқушының білім мен оның әрбір құрамдас бөліктерінің мәнін, мағынасын нақты түсінуі және оқушының материалдың өмірлік маңыздылығын сезінуі білімді ұзақ уақыт бойына сіңірудің маңызды алғышарты деп санады. Сонымен, Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық тұжырымдамасында іргелі ұстанымдардың тығыз байланысы бар.

Білімнің мақсатын түсіну оқушының ой-өрісін жандандырады, оның ерік-жігері мен күшін оқудағы қиындықтарды жеңуге және оның ең жоғары нәтижелеріне жетуге жұмылдырады. Осы шартты сақтамай, мұғалім оқушылардан сол немесе басқа білімді немесе дағдыны есте сақтауды талап етуге құқығы жоқ.

Мағжан Жұмабаевтың жоғарыда қарастырылған білім, білік, дағдыларды игеру күші туралы мәселеге көзқарастағы бастапқы психологиялық-педагогикалық ұстанымы баланың табиғи білімге деген құштарлығына негізделген. Жұмабаевтың бүкіл педагогикалық концепциясына тән табиғи сәйкестік принципі мұнда да жетекші болып шықты.

«Балалардың оқуға деген құштарлығы соншалықты күшті», - деп атап өтті ол, бұл тілекті қанағаттандыру үшін олар көптеген қиын жағдайларға бағынады және көптеген кемшіліктерді кешіреді. Баланың білімге, өзі үшін жаңалық ашуға деген табиғи құштарлығы мұғалімнің қирау мен жоғалтудан жан-жақты қорғауы қажет ең қымбат табиғи педагогикалық шарт болып табылады. «Білім – әрбір адамның қажеттілігі, – деп жазды Мағжан, – сондықтан білім тек қажеттілікті қанағаттандыру түрінде болады».

Мағжан Жұмабаев педагогикалық ізденіс жолын басқарады, әрбір оқушының даралығын ашудан шынайы бақытты көруге үйретеді. Енді міне, ұлы ақын, ұстаздың көкке көтерілгеніне қаншама жыл өтсе де, оның көптеген ой-толғамдарын жаңаша пайымдап, ұғынып, бағалауға болады. Мағжан Жұмабаев адамгершілігі мен даналығының ұлылығымен заман сотының алдына шығады. Сондықтан оның ұлы гуманист ұстаз ретіндегі есімі мәңгілік.

Соның ішінде бүгінде өзін-өзі тану бағдарламасы бойынша М.Жұмабаев шығармашылығын зерделеуде ұстаздар ең алдымен балаларға ескінің орнын басатын жаңа ұрпақты ойлаған, қамқор болған өнер иесі туралы айтып береді. Біз оның бұл туралы алаңдаушылығы мен күмәнін түсінеміз. Рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеттерін жүзеге асыра отырып, мұғалімдер М.Жұмабаевтың шығармашылығына сүйеніп, балаларға оның өмір жолын, шығармаларын зерттеуді ұсынуы керек, өйткені оның барлық шығармашылығында байқалатын ойлар мен идеялар М. Жұмабаев ақын, публицист, теоретик, ұстаз ғана емес, жоғары адамгершілік тазалық пен мызғымас рухтың күшқуатын арқалаған, жақсылықты армандаған, сөздің жоғары мағынасында Ұстаз, халық ағартушысы болды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі білім беру тұжырымдамасы <http://5s.ucoz.ru/Dubl/2-1-0-13>

2.Мектеп тарихы мен КСРО халықтарының педагогикалық ойының очерктері: 19 ғасырдың соңы – 20 ғасырдың басы. / Ред. Е.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г. Паначина, Б.К. Тебиев. – М.: Педагогика, 1991. – б. 448

Елеуқенов Ш.Мағжан. Шығармашылық өмірбаян», Алматы, «Санат», 1995. – 41 б

3.»Ұлттық поэзияның пайғамбары мен падишасы» (библиографиялық көрсеткіш), Алматы, Орталық, Қазақстан ҒА Ғылыми кітапханасы, 2001. – 10 б. 12

4.Жұмабаев М.»Педагогика», Алматы. 1993 - б. 786.

5.Жұмабаев М. Өлеңдер. Кітапша. (Ақынның 100 жылдығына. Орыс тіліне аудармалары. Құраст. Қ. Бақберген). Алматы: Жазушы, 1993. – б. 145

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫ

Қарасаева Н.А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
nargizkarasaeva@mail.ru

Аннотация

Мақалада сабақтарда білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында кіші мектеп оқушыларының интеллектуалдық дамуы мәселелері қарастырылған. Қазіргі оқу үрдісінің өзгермелі жағдайында қоғамның жаһандық сын-қатерлеріне сай жаңашылдыққа дайын тұлғаны тәрбиелеу мен оқытудың маңызы зор. Бастауыш мектепте жаңартылған білім беру мазмұнының маңызы, болашақ түлек бойында шығармашылық, ұтқырлық, әлеуметтік жауапкершілік, дамыған интеллект, функционалдық сауаттылық, коммуникативті дағдылар, айналадағы адамдармен қарым-қатынаста толеранттылық таныту, қабілеттілікті қамтитын қалыптасқан қасиеттері. байланыс құралдары қарастырылады.

Кілт сөздер: Педагогика, педагог, оқушы, оқу процесі, интеллектуалдық даму.

Аннотация

В статье рассматривается интеллектуальное развитие младших школьников в контексте обновления содержания образования на занятиях. В меняющихся условиях современного образовательного процесса очень важно обучение и воспитать человека, готового к инновациям в соответствии с глобальными вызовами общества. У будущего выпускника рассматривается значимость обновленного содержания образования в начальной школе, креативность, мобильность, социальная ответственность, развитый интеллект, функциональная грамотность, коммуникативные навыки, толерантность в отношениях с окружающими людьми, развитые качества, в том числе способности, средства коммуникации.

Ключевые слова: Педагогика, учитель, ученик, процесс обучения, интеллектуальное развитие.

Annotation

The article deals with the intellectual development of younger schoolchildren in the context of updating the content of education in the classroom. In the changing conditions of the modern educational process, it is very important to train and educate a person who is ready for innovation in accordance with the global challenges of society. The future graduate considers the importance of the updated content of education in primary school, creativity, mobility, social responsibility, developed intelligence, functional literacy, communication skills, tolerance in relations with other people, developed qualities, including abilities, means of communication.

Key words: Pedagogy, teacher, student, learning process, intellectual development.

Соңғы онжылдық тұтастай алғанда халықаралық білім беру жүйелері үшін жаңа стратегияларды, концептуалды идеяларды белсенді іздеу кезеңі болды, өйткені әлеуметтік даму білім беру жүйесінен алдын ала қойылған мақсаттарға сәйкес оқу процесін

ұйымдастыруды жақсартуға көмектесетін уақтылы өзгерістерді талап етті. Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жас ұрпаққа білім мен тәрбие берудің жаңа параметрлерін алға қойып, білім деңгейіне жаңа талаптар қойып, дәстүрге айналған оқыту әдістерін кең көлемде қайта қарауға түрткі болды. Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі қоғамды дамыту мақсатында өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен оқыту саласындағы бірдей мәселелерді шешу қажеттілігіне тап болып, өз мектептеріндегі білім беру жүйесін қарқынды жаңарту жолына түсті [1.].

Жаһандық интеграциялық үдерістер аясында Қазақстан мектеп оқушылары білім, мәдениет және ақпарат салаларында өзара қарқынды алмасулардың қатысушыларына айналды. Жас қазақстандықтарда бүгінде жаңа оң тенденциялар бар: беделді білім алу мотивтерін нығайту, жаңа мамандықтарды игеруге ұмтылу, қоғамдық белсенділік, мәдениетаралық қарым-қатынас. Еліміздегі оң өзгерістер интеллектуалдық, рухани-шығармашылық әлеуеттің жандануына, жалпықазақтық менталитеттің, мәдени-ұлттық салт-дәстүрдің дамуына жағдай жасады [2].

Жеке тұлғаның шығармашылық, ақыл-ой және дене қабілеттерін дамыту, берік адамгершілік негіздері мен салауатты өмір салтын қалыптастыру, интеллектіні байыту және жеке тұлғаның дамуына жағдай жасау, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау. Қазақстан Республикасында педагогтар үшін басым міндеттер ретінде айқындалған.

Жаһандық әлемдік сын-қатерлерге сәйкес Қазақстан Республикасында қазіргі уақытта орта білім беру жүйесін дамыту жұмыстары жүргізілуде. Жалпы орта білім берудің мемлекеттік стандартында тұжырымдалған білім берудің негізгі мақсаттары мектеп бітірушілерінің жалпы білім деңгейін көтеруге, жаңашылдық пен көшбасшылықты жүзеге асыруға қажетті дағдыларды қалыптастыруға және мазмұны призмасы арқылы ұлттық бірегейлікті дамытуға бағытталған. халықаралық тәжірибені ескере отырып, мектептегі білім беру. Жаңартылған білім беру бағдарламасы мен критериалды бағалау жүйесін енгізу алға қойылған мақсатқа жетудегі міндеттердің бірі болып табылады. Бар шындыққа белсенді түрде әсер етуге және оны жақсы жаққа өзгертуге дайын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Осыған байланысты қоғамның әлеуметтік тапсырысын орындай отырып, ұстаздар бір мақсатты көздейді: мектеп қабырғасында интеллектуалдық әлеуеті жоғары, шығармашылық қабілеті жоғары, әлеуметтік жауапкершілігі жоғары, кәсіби сауаттылығы жоғары, тұрақты мотивациясы бар оқушыларды дайындау.

М.Жұмабаевтың пікірінше, қоғамда жалпы адамгершілік бағдарлар жүйесі болғанда ғана ауқымды жалпыұлттық міндеттерді қойып, шеше алады. Сондай-ақ олардың ана тіліне, төл мәдениеті мен төл мәдени құндылықтарына, ата-баба естелігіне, ұлттық тарихымыздың әрбір парағына құрметпен қарайтын тұстары бар.

Қазіргі заманда қоғамның әлеуметтік-рухани өмірінің өзгеру кезеңінде М.Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халыққа білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерінің өзектілігімен қызықтырады. М.Жұмабаевтың өз заманындағы жаңа мектеп пен жаңа педагогика ғылымы туралы тұжырымдары қазіргі мектептің мәселелерін бейнелейтін, жаңаша көзқарас пен жаңаша көзқарас таныта отырып, қазіргі педагогика мәселелеріне өзіндік көзқарасты танытатын идеялар мен әзірлемелерді анық және жеңіл көрсетеді. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, отансүйгіштікке баулу және дарынды тұлғаларды «адасқанына» жол бермей анықтауға деген ұмтылыс – осының бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалаудың жолын ойластырып, жаңа тәсілдер іздеуге мәжбүр етті. , әдістері.

Жас ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, М.Жұмабаев қазіргі қоғамның озық дамуында адамгершілікті ұстаздың рөліне бірінші кезектегі орынды жүктейді. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі – жоғары адамгершілікті, жауапты, шығармашыл, бастамашыл, құзыретті Қазақстан азаматын қалыптастыру мен дамытуды

тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын заманауи отандық біліммен үйлеседі.

Осыған сүйене отырып, қазіргі тәрбие мұраты – ол – өз елінің адамгершілігі жоғары, шығармашыл, білікті азамат, ой, сөз және істің бірлігіне негізделген, тағдырдың тәлкегіне сай кемел мінезді тұлға қалыптастыру болып табылады. Отан – оның жеке тұлғасы, өз елінің бүгінгі мен болашағы үшін жауапкершілігін сезінетін, көпұлтты халықтың рухани және мәдени дәстүрлерінен бастау алады.

Мағжан Жұмабаев тұлғасының ұлы болмысы оның өмірі мен шығармашылығының кезеңдерінің құрамдас бөлігі болып табылады, ол шығармаларында көрініс тауып, қоғам өміріндегі тарихи-мәдени өзгерістермен шартталған.

Мұғалім адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау, белсенділік қабілетін дамытудан көреді. Дұрыс таңдау жасай білу адамда өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді шынықтыру, өз идеалын іздеу процесінде қалыптасатын моральдық ұстанымдар мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді, дейді мұғалім. Жұмабаев мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінен мысал әдісін ғана емес, жазалау, сендіру, әңгімелесу әдістерін де ерекше атап көрсетеді. Ғалымның физикалық жазаға деген көзқарасы теріс. Әңгімелесу кезінде ол жағдайды моральдық тұрғыдан талдауға негізделуі керек деп дұрыс санайды. Жұмабаев ана тілі, әдебиет, ауызша халық шығармашылығы шығармалары, ұлттық салт-дәстүрлер сияқты оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу құралдарының мүмкіндіктерін көрсетеді [1].

Мағжанның ойынша, сабақтың басым түрі кәдімгі мағынада сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы керек еді: оның барысында балалар оқуды, жазуды, арифметиканы үйренді, грамматикалық ережелерді меңгерді, олардың қол жетімді ақпараттары бар.

Мағжан Жұмабаев оқу-тәрбие процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі табиғатын анықтауға тырысты. Буржуазиялық педагогиканы өзінің догмаларымен айыптай отырып, Мағжан Жұмабаев мұғалімдерге эксперимент жолына батыл түсуді ұсынды, мұның өзі педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал ету керек еді. «Біздің заманымыздағы философиялық ашылулар Педагогика ғылымын алға жылжыта алады, бірақ барлық жерде шыдамды және қыңыр тәжірибелер ...» [3].

Жұмабаев балалардың эмоционалды толқуын танымдық әрекеттің негізгі ағымына шебер бағыттады. Оқушылардың анимациясы сабақ бойы сақталды. Жұмабаевтың серігі Л.Н. Толстой былай деп жазды: «Барлығы дерлік бейсаналық орындайтын мұғалімнің міндеті – осы анимацияны үнемі тамақтандырып, оның тізгінін бірте-бірте босатып отыру».

Қиын жағдай.

Кейде Мағжан Жұмабаев оқу процесінде оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіру құралы ретінде «қиындық жағдайын» жасап, белгіліні біріктіре отырып, жаңасын табуды көздейтін осындай жағдайлар жасалды. Оқыту әдістерін қолдануда икемділік талап еткенде Мағжан дұрыс айтқан. Кез келген әдіс оның мәнін түсінбей, оның жанды жанын сезбей, формалды түрде жақындаса, бұрмалануы мүмкін деп мәлімдеді. Бұл орайда Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары неміс тілі мұғалімі А.Дистервегтің тұжырымдарымен толық сәйкес келеді, ол кез келген әдіс оқушыларды қарапайым қабылдауға немесе енжарлыққа үйретсе жаман, ал оларда дербестікті оятса жақсы.

Оқушыларға жеке көзқарас.

Тәрбие жұмысын жандандыруда оқушыларға жеке көзқарастың үлкен маңызы бар екені белгілі. Мағжан Жұмабаев шәкірттерінің мінез-құлық ерекшеліктерін үнемі зерттеп, оқушы болмысының әр қырын ажыратып отырды. Мағжанның педагогикалық байқампаздық қабілеті ерекше еді. Ол балалардың ана тіліндегі, арифметикадағы қателіктерін мұқият тындады, олардың қателіктерінің психологиялық-педагогикалық себептерін анықтады, мектеп оқушыларының интимдік тәжірибесіне енеді. Ол балалар

психологиясындағы стихиялылық, бейнелілік, олардың ойлауының нақтылығы, ой мен сезімді білдірудегі стихиялылық пен шынайылық сияқты ерекше белгілерді таңғажайып дәл ашты [5].

Мағжан Жұмабаев педагогикалық ізденіс жолын басқарады, әрбір оқушының даралығын ашудан шынайы бақытты көруге үйретеді. Енді міне, ұлы ақын, ұстаздың көкке көтерілгеніне қаншама жыл өтсе де, оның көптеген ой-толғамдарын жаңаша пайымдап, түсініп, бағалауға болады. Мағжан Жұмабаев адамгершілігі мен даналығының ұлылығымен заман сотының алдына шығады. Сондықтан оның ұлы гуманист ұстаз ретіндегі есімі мәңгілік.

Соның ішінде бүгінде өзін-өзі тану бағдарламасы бойынша М.Жұмабаев шығармашылығын зерделеуде ұстаздар ең алдымен балаларға ескінің орнын басатын жаңа ұрпақты ойлаған, қамқор болған өнер иесі туралы айтып береді. Біз оның бұл туралы алаңдаушылығы мен күмәнін түсінеміз. Рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеттерін жүзеге асыра отырып, мұғалімдер М.Жұмабаевтың шығармашылығына сүйеніп, балаларға оның өмір жолын, шығармаларын зерттеуді ұсынуы керек, өйткені оның барлық шығармашылығында байқалатын ойлар мен идеялар М. Жұмабаев ақын, публицист, теоретик, ұстаз ғана емес, жоғары адамгершілік тазалық пен мызғымас рухтың күшқуатын арқалаған, жақсылықты армандаған, сөздің жоғары мағынасында Ұстаз, халық ағартушысы болды. оның болашақ руластары үшін өмір.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі білім беру тұжырымдамасы <http://5s.ucoz.ru/Dubl/2-1-0-13>

2.Мектеп тарихы мен КСРО халықтарының педагогикалық ойының очерктері: 19 ғасырдың соңы – 20 ғасырдың басы. / Ред. Е.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г. Паначина, Б.К. Тебиев. – М.: Педагогика, 1991. – б. 448

3.Елеукенов Ш.Мағжан. Шығармашылық өмірбаян», Алматы, «Санат», 1995. – 41 б

4. «Ұлттық поэзияның пайғамбары мен падишасы» (библиографиялық көрсеткіш), Алматы, Орталық, Қазақстан ҒА Ғылыми кітапханасы, 2001. – 10 б. 12

5.Жұмабаев М.»Педагогика», Алматы. 1993 - б. 786.

КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫН-ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ЕРІК САЛАСЫНА ӘСЕРІ

Кереймаганбетова Ж.Н.¹, Құдайбергенова А.², Лұқман А.³, Жұмашова Б.⁴

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹, Психология ББ 1 курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

zhanar-kn@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада жасөспірімдердің эмоционалды ерік саласы мәселесі қарастырылады. Жасөспірімдік шақ ұғымына және эмоция, ерік, компьютерлік ойын ұғымдарының мәні ашылып, жасөспірімдердің эмоциясына компьютерлік ойындардың әсерін анықтауға назар аударылады. Сонымен қатар, психологтардың интернетке тәуелділік мәселесі туралы ойлары сипатталған.

Кілт сөздер: эмоция, ерік, жасөспірімдік шақ, интернет, тәуелділік.

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос эмоциональной воли подростков. Раскрыто значение понятия подростковый возраст и понятий эмоция, воля, компьютерная игра, а

также уделено внимание определению влияния компьютерных игр на эмоции подростков. Кроме того, описаны мысли психологов о проблеме интернет-зависимости.

Ключевые слова: эмоция, воля, подростковый возраст, интернет, зависимость.

Annotation

This article deals with the issue of the emotional will of adolescents. The meaning of the concept of adolescence and the concepts of emotion, will, computer game is revealed, and attention is also paid to determining the influence of computer games on the emotions of adolescents. In addition, the thoughts of psychologists on the problem of Internet addiction are described.

Key words: emotion, will, adolescence, internet, addiction.

Бүгінгі таңда жасөспірімдердің әртүрлі эмоционалдық ерекшеліктерін зерттеу өзекті мәселе болып табылады. Өйткені, эмоциялар жасөспірім тұлғасының жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бүгінде интернет қолданушылардың саны жағынан ең үлкен тобын құрып тоырған жасөспірімдер.

Жасөспірімдік шақ - өзін-өзі анықтау кезеңі, баланың көзқарастары мен ұстанымдарының белсенді түрде қалыптасу уақытын және олар өз таңдауында дербестік пен тәуелсіздікті көрсетеді. Жасөспірімдер интернет ортасын барынша пайдаланып, әртүрлі мазмұндағы ақпаратты іздеп, желіде сипатталған барлық оқиғалардан хабардар болуды қалайтындықтан, әлеуметтік топ болып табылады. Интернеттің қызықты әлеміне енген жасөспірімдер «Интернет тәуелді» мәртебесіне ие болып, Дүниежүзілік Интернетке тез енеді [1].

Психологтардың пікірінше интернетке тәуелділік мәселесін - технологиялық тәуелділік мәселесімен, атап айтқанда, жасөспірімдік шақтың сыни, өтпелі, критикалық жасы ретінде сипатталатын жастық дағдарыстармен тығыз байланыстырады.

Компьютерлік ойын – бұл компьютерлік бағдарлама адамның бәсекелесі ретінде әрекет ететін ойын түрі.

Компьютерлік ойындар тек жағымды әсер ғана емес, сонымен қатар теріс әсер етеді. Сондай-ақ бұл сирек емес, тіпті жақында «қалыпты» құбылыс болды, қатаңдық ойындарда көрінеді: кісі өлтіру, қан т.б. Бұл балалардың ойында эпизодтарды қайталауына серпін береді: кісі өлтіру, дене жарақаттары және т.б.

Компьютерлік ойындардың зияны – олар баланы компьютерлік шындыққа «сіңіруі» мүмкін. Ойындардың арқасында балалар нақты шындықты компьютерлік шындықтан ажырата алмайды.

Алдымен компьютерлік ойындардың оң әсерін қарастырайық. Барлық компьютерлік ойындар бірдей емес, олар жанрлары бойынша ерекшеленеді: шутер, әртүрлі симуляциялар, аркадалар, квесттер, рөлдік ойындар, интернетке қосылу мен стратегияны қажет ететін көп ойыншы ойындары. Квесттер зейінділікті дамытады, өйткені осы жанрдағы ойындарда ойыншы күрделі немесе қарапайым тапсырмалардың шешімдерін іздеуі керек. Стратегияларда ойыншыға, мысалы, ол үшін қажетті қаражат пен ресурстарды алуға тырысып, нөлден дамуы керек күй беріледі. Ойынның бұл жанры адамға өз бюджетін ұтымды пайдалануға көмектеседі, кәсіпкерлік дағдыларын дамытады. Жоғарыда аталған ойындар әдетте жеңіл мазмұнға ие. Сондай-ақ күрделі командалық пазл ойындары бар, мұнда бір топ адамдар өздерінің барлық мүмкіндіктерін пайдаланып, әрекеттерді синхрондау арқылы өте қиын тапсырмаларды шешуі керек [2].

Енді компьютерлік ойындардың жағымсыз жақтарын айтатын болсақ, әрбір ойынның 0+ мен 18+ аралығындағы жас рейтингі бар, бірақ көбінесе ата-аналар бұл туралы білмейді немесе оған мән бермейді және балалары ойнауға болмайтын ойындарды сабырлы түрде қабылдайды. Бұл әдетте атыс және рөлдік ойындар. Мұндай ойындар

балалар мен жасөспірімдердің жеке тұлғасы мен психикасының дамуына кері әсерін тигізеді.

Олар жеке адамның эмоционалдық саласына және әлеуметтік өміріне әсер етеді. Компьютермен үнемі байланыста болу баланы сыртқы әлемнен және жақын және қымбат адамдардан алшақтатады. Компьютерлік ойындарды үнемі ойнайтын адамдар оны ұнатпайтындарға қарағанда физикалық және психикалық бұзылуларға көбірек ұшырайды.

Компьютерлік ойындар тудыратын негізгі қауіп – компьютерлік (ойындық) тәуелділіктің пайда болуы. Бұл дәрігердің көмегін және туыстары мен достарының қолдауын қажет ететін психиканың нақты ауытқуы. Компьютерге тәуелділік белгілері бар адамдар тез шамадан тыс жұмыс істейді, көбінесе аяқтар мен саусақтардың буындары ауырады. Сондай-ақ көру қабілетінің бұзылуы, қозудың жоғарылауы және ұйқысыздық байқалады. Компьютерге тәуелділіктен зардап шегетін көмелетке толмағандар агрессияға жиі бейім. Бұған әсіресе 6-9 жастағы балалар бейім.

Зерттеулер көрсеткендей, компьютерді жақсы көретін жасөспірімдердің гуманитарлық пәндерге деген қызығушылықтары төмен, ал «компьютер» тобындағы жасөспірімдер аз оқиды.

Балаларға арналған компьютерлік ойындардың зияны әсіресе жасөспірімдерде байқалады, әсіресе ерекше тәуекел тобына жататындарда. Бірнеше күннің ішінде олардың нәзік психикасы ойындардың теріс әсеріне бой алдырады және ата-аналар үшін баланы компьютерден қалай ажырату мәселесі өткір болады. Сонымен қатар, балалар, ересектерден айырмашылығы, өлшемді білмейді және уақытты нашар сезінеді - олар компьютерде бірнеше минут өткізген сияқты, ал бірнеше сағат өтіп кеткенін байқамайды.

Объективті себептерсіз жасөспірімдердің көпшілігінде көңіл-күйдің жалпы фоны төмендейді, бұл бақылаулар жүргізілген әдістемелердің нәтижесінде расталады. Балалар тым ашушаң, тез ашуланшақ, эмоционалды тұрақсыз болады

Мұның бәрі балалардың психикалық жағдайының өзгеруінде көрінетін тұлғаның эмоционалдық саласындағы ауытқулардың дәлелі: көңіл-күйдің, белсенділіктің төмендеуі, әл-ауқаттың нашарлауы [3].

Компьютерлік ойындарды ұнататын жасөспірімдерде эмоционалдық психикалық күйлер саласындағы депрессиялық ауытқулардың үш негізгі себебі бар:

1. Жасөспірімдердің ойынға деген қажеттілігі күшті, бірақ сонымен бірге оны толық қанағаттандыра алмайтындар аз. Бақылаулар ойын барысында адамда жағымды эмоциялар болатынын көрсетеді. Жасөспірімдердің пікірінше, көңіл-күйдің көтерілуімен бірге жүретін жағымды эмоциялар компьютерлік ойынды «күту» жағдайында да пайда болады. Бірақ виртуалды әлемнен кеткеннен кейін көңіл-күй қайтадан нашарлайды, тез бастапқы деңгейіне оралады, виртуалды әлемге келесі «оралғанға» дейін сақталады. Виртуалды шындықтан кету жасөспірімдер үшін стресске айналады, нәтижесінде көңіл-күй мен белсенділік төмендейді, ал әл-ауқат нашарлайды.

2. Жасөспірімдердің эмоционалдық-ерік саласындағы ауытқулардың тағы бір себебі – жасөспірімдердің психологиялық тәуелділіктен хоббиді тоқтату мүмкін еместігімен қатар компьютерлік ойындардың практикалық пайдасыздығын және өзінің пайдасыздығын саналы деңгейдегі тәжірибесі.

3. Сондай-ақ жасөспірімдерді виртуалды компьютерлік кейіпкердің рөлін шынайы әлемде дезадаптацияның орнын толтыру ретінде қабылдау қажеттілігі итермелейді. Мысалы, артық салмағы бар балалар әдетте компьютерде көп уақыт өткізеді, мұндай балаларды құрдастар мазақ етеді, ал компьютер бұл жағдайда өтемақы құралы болып табылады [3].

Айта кету керек, компьютерлік ойындар жасөспірімдердің қарым-қатынас саласына кері әсер етеді. Компьютерлік ойындар адамдарды психологиялық мәселелерге: дамымаған жеке өмірге, өзіне деген қанағаттанбауға және соның салдарынан өмірдің мәні мен қалыпты адами құндылықтарды жоғалтуға әкеледі. Олар үшін жалғыз құндылық -

компьютер және онымен байланысты барлық нәрсе. Мұндай адамдар жүйке, агрессивті, психикалық тұрақсыз болады.

Компьютер электромагниттік сәулелену көзі болып табылады. Ұзақ уақыт бойы отыру омыртқаның қисаюына әкеледі, бұл кейіннен ішкі органдардың жұмысының бұзылуына әкелуі мүмкін. Дисплей экранындағы кескін жарқыраған және жыпылықтайтын нүктелерден тұрады, бұл көру қабілетінің нашарлауына әкеледі, көздер сулай бастайды, бас ауруы, шаршау және т.б. Саусақтардың ұштарының нерв ұштары пернелерге тұрақты соққылардан үзілген сияқты, ұю, әлсіздік пайда болады, жастықшаларда қаз соққылары жүреді. Бұл қолдың буындық және байламдық аппаратының зақымдалуына, болашақта қол аурулары созылмалы түрге айналуы мүмкін.

Сонымен, компьютерлік ойындардың жасөспірімге әсері екіұшты. Сондықтан компьютерлік ойындарды ойнауға тыйым салудың қажеті жоқ, баланың қандай ойын ойнайтынын және ойынға қанша уақыт жұмсайтынын қадағалап отыру керек.

Ерік адамның бүкіл психикалық құрылымының қажетті құрамдас бөлігі болып табылады, ол өзінің нақты функцияларын орындайды. Адамның ерік әрекеті психикалық және эмоциялық процестермен тығыз байланысты. Осыған сүйене отырып, жасөспірімдер компьютерлік ойындарға шамадан тыс жұмыс немесе эмоцияның жоқтығынан барады деп болжауға болады.

Сондай-ақ балалар мен ересектер арасында компьютерлік ойын белсенділігінің артуы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бұл жаңа технологиялар мен адамдардың белгілі бір уақыт аралығындағы психикалық жағдайына байланысты болуы мүмкін. Бұл жағымсыз жағдайды жеңу үшін оларда алаңдаушылық, ашулану және тітіркену деңгейі жоғарылайды.

Интернетке тәуелді адам белгілі бір қасиеттермен сипатталады психологиялық ерекшеліктері: эмоционалдық тұрақсыздық, төмен нормативтік мінез-құлық, мазасыздық пен өзін-өзі бақылаудың төмендігі, ұялшақтық, турашылдық, жоғары алаңдаушылық, консерватизм, төмен өзін-өзі бақылау, эмоционалды шиеленіс[4].

Қазіргі кезде жасөспірімдердің белгілі бір бөлігі компьютерлік Интернет тәуелділігінің ықпалында, ал бұл қатерлі психикалық ауру болып табылады. Сондықтан да қоғам бұл мәселенің қауіптілігі мен маңыздылығын түсінуі қажет. Өркениеттілік компьютерлік желілердің негативті әсері кәмілетке толмағандардың қылмыстық бағдарларын және тәуелділікті қалыптастыруы ерекше қауіп тудырады. Сондықтан да аталған тақырып қазіргі таңда еліміздің болашағы болып табылатын жастарды тәрбиелеу мәселелері арасындағы ең өзекті мәселелер қатарына жатады деп толық сеніммен айта аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Блясова, И. Ю. Социально-педагогическое предупреждение компьютерной игровой зависимости подростков / И. Ю. Блясова // Мир науки, культуры, образования. – 2015. – № 3(52). – С. 26–28.
2. Федоров А. В. Школьники и компьютерные игры с «экраным насилием». Педагогика. - 2005. - 336 с.
3. Волкова, Е. Н. Структура субъектности подростков с разным уровнем игровой компьютерной зависимости / Е. Н. Волкова, А. В. Гришина // Вестник Миннинского университета. – 2018. – Т. 6. – № 1(22). – С. 14.
4. Шамсутдинова, Д. В. Педагогика профилактики компьютерной игровой зависимости современного подростка / Д. В. Шамсутдинова // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств. – 2011. – № 2. – С. 25–29.

ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТҮЛҒА ДАМУЫНЫҢ МАҢЫЗДЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Кереймаганбетова Ж.Н.¹, Сергазиева А.², Сарсенова А.А.³, Әлібай А.Т.⁴,
Қарағұл А.М.⁵

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Магистр, аға оқытушы¹ Психология ББ 1-курс студенттері^{2,3,4,5}
Ақтөбе қаласы
zhanar-kn@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада жасөспірімдердің эмоционалды интеллектінің тұлға дамуына әсері мен маңыздылығы қарастырылған. Мақалада әртүрлі ғалымдардың эмоционалды интеллектіні анықтауға және зерттеуге деген көзқарастары қарастырылады, психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі эмоционалды интеллект үлгілері талқыланады, осы аспектіде қосымша зерттеулер жүргізудің өзектілігі және эмоционалды интеллект дамуы зерттеледі. Мақалада жеке қасиеттерді дамыту қажеттілігі және олардың жеке тұлғаның табысты әлеуметтенуі үшін маңыздылығы көрсетілген. Автор бұл құбылысты жүйе ретінде қарастырады, оның құрамдас бөліктері эмоционалды жағдайды түсіну, олардың барабар көріністері және басқа адамдардың эмоционалды реакцияларын болжау негізінде басқа адамдармен қарым-қатынасты тану және құру қабілетін сипаттайды.

Кілт сөздер: эмоционалды интеллект, әлеуметтік өзгерістер, интеллект, мотивация, тұлғааралық дағдылар, эмпатия, тұлғааралық қарым-қатынас.

Аннотация

В данной статье рассматривается влияние и значение эмоционального интеллекта подростков на развитие личности. В статье рассматриваются взгляды различных ученых на определение и изучение эмоционального интеллекта, рассматриваются модели эмоционального интеллекта в психолого-педагогической литературе, рассматривается актуальность проведения дополнительных исследований в этом аспекте и развития эмоционального интеллекта. В статье показана необходимость развития личностных качеств и их значение для успешной социализации личности. Автор рассматривает данный феномен как систему, компоненты которой описывают способность узнавать и строить отношения с другими людьми на основе понимания эмоциональной ситуации, их адекватных проявлений и прогнозирования эмоциональных реакций других людей.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, социальные изменения, интеллект, мотивация, навыки межличностного общения, эмпатия, межличностное общение.

Annotation

This article examines the influence and significance of adolescent emotional intelligence on personality development.

The article discusses the views of various scientists on the definition and study of emotional intelligence, discusses the models of emotional intelligence in the psychological and pedagogical literature, considers the relevance of additional research in this aspect and the development of emotional intelligence. The article shows the need for the development of personal qualities and their importance for the successful socialization of the individual. The author considers this phenomenon as a system, the components of which describe the ability to recognize and build relationships with other people based on understanding the emotional situation, their adequate manifestations and predicting the emotional reactions of other people.

Key words: emotional intelligence, social change, intelligence, motivation, interpersonal skills, empathy, interpersonal communication.

Қазіргі уақытта ғылыми ортада эмоционалды интеллекттің дамуы туралы даулар жиі кездеседі, бұл қазіргі әлемде кеңінен таралған құбылыс. Өздеріңіз білетіндей, ол адамның мектепке дейінгі жастан бастап психикалық дамуының құрамдас бөлігі ретінде бөлінеді. Жасыратыны жоқ, балалардың интеллектісі эмоционалдылықпен бірге адам қызметінің кез келген саласында үлкен жетістіктерге кепілдік бере алады. Сондықтан да бұл құбылыстың негіздері жеке тұлғаның қоғамдағы қатынасымен байланысты. Сондай-ақ, әдетте, жанашырлықтың, эмпатияның көрінісі адамға оның психикалық денсаулығын дамытуға көмектеседі.

Отандық психология ғылымы дамуының қазіргі кезеңінде тұлғаның эмоционалды интеллект құбылысын зерттеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы мәселеге қызығушылық оның жоғары өзектілігімен және маңыздылығымен негізделеді, өйткені адамның дәл осы қабілеті оған өзінің эмоцияларын және айналасындағылардың эмоционалды көріністерін басқаруға мүмкіндік береді. Осыған байланысты эмоционалды интеллект әлеуметтенудің жоғары деңгейіне жетуге, тұлғалық және кәсіби өсуге мүмкіндік беретін фактор болып табылады [1].

И.В. Андреева, эмоционалды интеллект (EQ) «қарапайым» интеллектке қарағанда адамның табысқа жетуіне ықпал ететін әлдеқайда маңызды фактор - IQ. Оның арқасында адам үлкен бизнесмен, топ-менеджер және тиімді саясаткер болуға мүмкіндік алады» [1].

Эмоционалды интеллектті дамыту мәселесіне көшпес бұрын, осы мақалада зерттелген тұжырымдаманың мәнін қарастырайық.

Отандық психология ғылымында Д.В. Люсин әзірлеген эмоционалды интеллект тұжырымдамасы ең танымал. Алғашында ғалым «эмоционалды интеллект» ұғымының мәнін өзінің және басқалардың эмоциясын түсіну және оны басқару қабілеті деп анықтады. Кейінірек автор бұл тұжырымды нақтылап, бұл қабілет адамның эмоцияны тани алатынын білдіреді, яғни өз бойында немесе басқа адамда эмоционалды тәжірибенің болуы фактісін белгілейді; эмоцияны анықтай алады; оған ауызша сөз табыңыз; бұл эмоцияны тудырған себептерді және оның қандай салдарға әкелетінін түсініңіз. Эмоцияларды басқару қабілеті адамның эмоциялардың қарқындылығын бақылай алатынын, оларды өшіре алатынын, олардың сыртқы көрінісін түзейтінін, сондай-ақ қажет болған жағдайда сол немесе басқа эмоцияны ерікті түрде тудыра алатынын білдіреді [2].

Осыған байланысты «эмоционалды интеллект» ұғымын екі жақты сипатқа ие және жеке тұлғаның танымдық қабілеттерімен де, тұлғалық ерекшеліктерімен де байланысты құрылым ретінде қарастыруға болады. Эмоционалды интеллекттің дамуы қазіргі психологияда негізінен екі аспектіде қарастырылады: эмоцияларды түсіну және басқару қабілетінің онтогенетикалық өзгерістерін зерттеу тұрғысынан және эмоционалды интеллекттің кейбір аспектілерінің дамуына мақсатты әсер ету жағдайында [3].

Теориялық дереккөздерді талдау негізінде қазіргі психологиялық ғылым эмоционалды интеллект құрылымында екі аспектіні ажыратады деген қорытындыға келуге болады: тұлға ішілік және тұлғааралық.

Тұлға ішілік аспект келесі компоненттерді қамтиды:

- өзін-өзі бағалау;
- өз сезімдерін білу;
- өзіне сенім;
- төзімділік;
- өзін-өзі бақылау;
- жауапкершілік;
- жетістік мотивациясы;
- оптимизм және икемділік.

Тұлғааралық аспект келесі құрылымдық компоненттерден тұрады:

- эмпатия;

- төзімділік;
- коммуникативті дағдылар;
- ашықтық;
- диалог;
- күту.

Эмоционалды интеллекттің даму деңгейі тұлғаның өзін-өзі табысты жүзеге асыруының маңызды құралы болып табылады.

Эмоционалды интеллект дамуының жоғары деңгейі адамға өзінің эмоциясы мен ақыл-ойын теңестіруге, ішкі еркіндік сезінуге, өзі үшін жауапкершілікті сезінуге, өз қажеттіліктері мен мінез-құлық мотивтерін жүзеге асыруға, теңгерімге, өзінің өмірлік стратегиясын түзетуге мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллекттің төмен деңгейі жалғыздық, қорқыныш, тұрақсыздық, агрессия, кінә, фрустрация және депрессиямен сипатталады.

Адамның эмоционалды интеллектінің қалыптасуы осы зерттеуде талданатын құбылыстың құрылымдық құрамдас бөліктері болып табылатын қабілеттерді дамытудың кезеңді процесі болып табылады [3].

П.Саловей, Дж.Майер және Д.Карузо эмоционалды интеллектіні төрт компонентті иерархиялық моделін ұсынды:

1. Эмоцияларды қабылдау, анықтау, оларды білдіру. Бұл компонент эмоцияларды қабылдау, анықтау, эмоциялардың болуы фактісін байқау қабілеті болып табылады. Сонымен қатар, эмоцияны адекватты, дәл көрсету, сондай-ақ эмоцияның шынайы және жалған көрінісін ажырата білу.

2. Ойлауды жеңілдету. Белгілі бір эмоцияны ояту, оны басқару қабілеті. Эмоциялар маңызды ақпаратқа әсер етуі мүмкін. Өртүрлі эмоционалды күйлер нақты мәселелер мен тапсырмаларды шешуде өз іздерін қалдырады.

3. Эмоцияларды түсіну. Эмоцияларды түсіну қабілеті, эмоцияның екіншісіне ауысуы, белгілі бір эмоцияның себептері, эмоцияны талдау, эмоцияларды жіктей білу, олардың мағынасын түсіндіру.

4. Эмоцияларды басқару. Бұл қабілет эмоцияларды басқарумен байланысты. Бұл эмоцияларды сезіну арқылы рефлексиялық реттеу. Оң және теріс эмоцияларды сезіну қабілеті. Теріс эмоциялардың қарқындылығын төмендету мүмкіндігі. Мақсатқа байланысты эмоцияларды тудыру немесе одан бас тарту мүмкіндігі.

Дж.Мейер, П.Саловей және Д.Карузоның эмоционалды интеллект үлгілері қабілеттердің үлгілері болып табылады, өйткені авторлар эмоционалды интеллектіні когнитивті қабілет ретінде түсіндіреді [4].

Р.Бар-Онның эмоционалды интеллектке мынадай анықтама береді: «Қоршаған ортаның талаптары мен қысымымен күресуде әсер ететін когнитивті емес қабілеттер мен дағдылардың жиынтығы». Автор эмоционалды интеллект құрылымында бес компонентті бөліп көрсетті:

1. Өзін-өзі тану: өз эмоцияларын білу, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі құрметтеу, өзін-өзі іске асыру, тәуелсіздік.

2. Тұлғааралық дағдылар: эмпатия, тұлғааралық қарым-қатынас, әлеуметтік жауапкершілік.

3. Бейімделу қабілеті: мәселені шешу, шындықпен байланыс, икемділік.

4. Күйзелісті басқару: стресске төзімділік, бақылау, импульсивтілік.

5. Басым көңіл-күй: бақыт, оптимизм [5].

Эмоционалды интеллект адамға өзгермелі жағдайларға жақсы бейімделуге көмектесетін және адамның болашақтағы әл-ауқатын да, табыстылығын да айқындайтын ажырамас ресурс болып табылады.

Эмоционалды интеллект тұлғааралық қарым-қатынаста табысқа жетудің негізі болып табылады. Эмоцияларды басқару қабілеті хабардарлықты, бастамашылдықты, белсенділікті, икемділікті және өзіне деген сенімділікті арттырады. Эмоционалды

интеллект деңгейі жоғары адам қиын жағдайларда тиімді әрекет етеді, стресске төтеп береді және сабырлы және зейінді болып келеді.

Эмоционалды интеллект– өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын, ниеттерін, мотивациясын, тілектерін тану және оны басқару қабілеті. Эмоционалды интеллектісі дамыған адамдар басқа адамдармен келіссөздер жүргізе алады, шешім қабылдайды және жағымсыз жағдайларға дұрыс жауап береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Майер Г. Психология эмоционального мышления / Г. Майер // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления. - М.: Изд-во МГУ, 1981. -с. 123-129.

2. Андреева И.Н. Понятие и структура эмоционального интеллекта / И.Н. Андреева // Социально-психологические проблемы ментальности. - Смоленск: СГПУ, 2004. - с. 22-26.

3. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / Под ред. А.В. Запорожца, Я.З. Неверович. - М.: Педагогика, 1986.

4. Савенков А.И. Эмоциональный и социальный интеллект, как предикторы жизненного успеха / А.И. Савенков // Вестник практической психологии образования. - 2006. - 1.- с. 16-18.

5. Тарасов М.А. Педагогическая поддержка развития способности к личностной саморегуляции у старших дошкольников в условиях детского сада / М.А. Тарасов. - Хабаровск, 2006. -208 с.

ЖАСӨСПІМДЕРДЕГІ ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ АЛҒЫШАРТТАРЫ

Кереймаганбетова Ж.Н.¹, Умбетова Д., Тагиберген А²., Махатжанова А.М.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹, Психология ББ 3-курс студенттері^{2,3}

Арнайы педагогика ББ магистранты³

Ақтөбе қаласы

zhanar-kn@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада жасөспірімдердің психосоматикалық бұзылуларының ерекшеліктері мен эмоционалды алғышарттары қарастырылған. Психосоматикалық бұзылулар терминінің пайда болу тарихы мен анықтамасы беріліп, психосоматикалық бұзылуларды зерттеген ғалымдардың көзқарастары талданған.

Кілт сөздер: психосоматика, психосоматикалық бұзылулар, патология, жасөспірім, тұлғааралық қатынас.

Аннотация

В данной статье рассматриваются особенности и эмоциональные предпосылки психосоматических расстройств подростков. Приведены история и определение термина психосоматические расстройства, а также проанализированы взгляды ученых, изучавших психосоматические расстройства.

Ключевые слова: психосоматика, психосоматические расстройства, патология, подросток, межличностные отношения.

Annotation

This article discusses the features and emotional background of psychosomatic disorders in adolescents. The history and definition of the term psychosomatic disorders are given, as well as the views of scientists who have studied psychosomatic disorders are analyzed.

Key words: psychosomatics, psychosomatic disorders, pathology, adolescent, interpersonal relationships.

Қазіргі уақытта психосоматикалық бұзылулар жиі кездеседі. Осы уақыттан бері ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуі бұрын-соңды болмаған ауқымға жетті. Оның индустриялануымен, урбанизациялануымен, өмір қарқынының жеделдетілуімен ілесе отырып, технологиялық революцияның айқын көріністеріне әкелді. Бұл бір жағынан дене еңбегін жеңілдету, адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетінің артуы болса, екінші жағынан біздің өмір салтымыздың, еңбек сипаты мен мазмұнының өзгеруіне, құқық бұзушылыққа әкелді, сонымен қатар экологиялық жағдайды және онымен бірге өмірдегі құндылықтарды қайта бағалау, руханиятсыз даму, ашулану, сенімсіздік, мейірімсіздік, стресстің жиі пайда болуына және оның зиянды әсеріне әкеледі[1].

Психосоматикалық бұзылулар – психосоматикалық факторлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесінде пайда болатын және физикалық ауруларға реакцияны көрсететін психикалық бұзылулар немесе психогендік факторлардың әсерінен соматикалық аурулардың дамуы ретінде көрінетін ауру жағдайларының тобы.

Психосоматика термині алғаш рет XIX ғасырдың басында қолданылған. Неміс психиатры С. Ненрот «психосоматика» терминін енгізген. Иоганн Хайнрот (1818ж) Оксфорд сөздігінде «психосоматика» дегеніміз: психологиялық факторлардың әсерінен туындаған немесе күшейетін дене (соматикалық) аурулар және азырақ, физикалық (денелік) факторлармен байланысты психикалық аурулар; ақыл мен дене арасындағы қарым-қатынасты зерттейтін медицина саласы.

Психосоматикалық бұзылулардың таралуын дәлдікпен бағалау қиын (аурудың көрсеткіштері әдетте жете бағаланады), өйткені бұл науқастар жиі дәрігерлердің назарынан тыс қалады (олар емшілерге жүгінеді). Дегенмен, психосоматикалық бұзылулардың жиілігі айтарлықтай жоғары, популяцияда 20-дан 50% -ға дейін, ал жалпы тәжірибеде 35-тен 57% -ға дейін [2].

Кез келген сезімнің табиғаты, оның ішінде ауырсыну, себебіне қарамастан, жүйке ұштарының нақты сигналы болып табылады, ол миға беріледі, өңделеді және адамның санасына өтеді. Бұзушылықтарды локализациялаудан «дыбыс» беретін дене белсенділігінің белгілі бір бұзылулары бар ауырсыну нүктелері және оның себебін тек физикалық емес, сонымен қатар психикалық денсаулық үшін де іздеу керек. Ауырсынуды сезіну (хабарлау) мида пайда болады, ол импульстарды, барлық органдардан келетін сигналдарды, процестерді біз физикалық түрде сезінетін мағынада қабылдайды. Сигналдарды өңдеудің сапасы мен дәлдігі мидың күйіне және бүкіл жүйке жүйесінің тұтастығына байланысты. Мида пайда болатын әртүрлі патологиялық процестер сигналдарды «шатастыруы» мүмкін, оларды санаға белгілі бір жерде немесе денде ауырсынудың «бейнесіне» айналдырады, бірақ оны адам ауырсыну түрінде қабылдайды, бұл мүлдем шынайы, және бұл нақты сияқты, өйткені механикалық (физикалық) зақымдану нәтижесінде жүзеге асырылады. Объективті өзгеріс кезінде ауырсыну процестері болмайды [3].

1-кесте.

Психосоматикалық бұзылуларды зерттеген ғалымдар

Аты-жөні	Зерттеу тұжырымдамасы
Бхаскара Бхатта	«Ашу, мұң, қорқыныш – кез келген аурудың баспалдағының алғашқы қадамы».

Гиппократ	Адамның мінез-құлқына, капиталдың ерекшеліктеріне сансыз нұсқалардың массасына енген организмнің «шырындары» туралы алыпсатарлық идеяларға негізделген.
Клавдий Гален	Сезімнің жүйкелер мен мидың сақталуына тәуелділігін көрсете отырып, адам табиғатының сыртқы түрін жақсартуға тырысты. Гален нервтер бойымен қозғалатын перифериялық пневманың ерекшелігі мен орталық миға ауысу мүмкіндігі сыртқы әлемнің бейнесін жасау үшін пневманың перифериялық қозғалысы жеткіліксіз деп есептеді; орталық пневманың қозғалысы болған кезде ғана сыртқы әлемнің бейнесі мойындалады. [1]
И.П.Павлов	Психикалық әрекетті зерттеу шартты рефлексдер әдісін енгізгеннен бері айтарлықтай жетістіктерге жетті, бұл әртүрлі органдардың қызметіндегі өзгерістер негізінде мидың процестері мен негізгі заңдылықтарын бағалауға мүмкіндік берді.
Зигмунд Фрейд	Психологиялық конфликтті көптеген аурулардың себебі ретінде жыныстық қанағаттанбаушылықпен және қарама-қайшылыққа қарсы сана және бейсанамен түсіндіріп, соңғы үлкен рөлді ауыстырды [5].

Зерттеушілер психосоматикадағы психологиялық қақтығыстың рөлін анықтау кезінде бірнеше ғылыми зерттеу жұмыстарымен кездесті. Зерттеу барысында психосоматикалық қатынастардың қызықты модельдері анықталды. Дунбар 1943 жылы «тұлға профильдерін» – соматикалық аурулардың белгілі бір формаларының даму үрдісі бар адам психологиясының ерекшеліктерін анықтады [4].

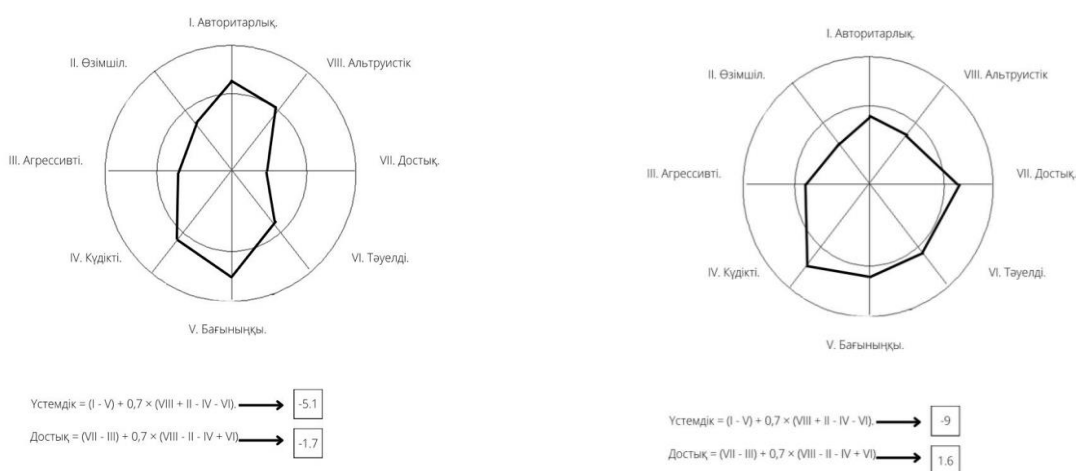
Кейінірек кейбір сыртқы әсерлері бар адамның «ерекшелік қатынасы» критерийі атап өтілді. Өмірге ренжіген, асқазан жарасы дамып, өмірді белсенді сүйетін, табысқа жету үшін және жаңасын іздейтін көптеген адамдар артериялық гипертензия және инфарктқа тап болады. Жеке тұлғаны бөлудің негізі екі факторға негізделген: а) адамның белгілі бір жағдайда өз жағдайында қабылдауы; б) адамның осы жағдайға әрекеті немесе әрекетсіздігі [6]. Психосоматикалық медицина шын мәнінде шешімдердің бірі. Оның теориялық тұжырымдарына негіз болған психосоматикалық медицинаның негізгі формуласы келесідей: $V = F(A, B, C, D)$, V – ауру, F – бірнеше факторлардың функциясы: A – тұқым қуалаушылық; B – туу жарақаты; C – жеке органдардың осалдығын арттыратын балалық шақтағы органикалық аурулар; D – бала күтімінің сипаты (емшек немесе бөтелке, дәретхана, ұйқы және т.б.), сондай-ақ балалық және жасөспірімдік шақтағы нашар физикалық және психикалық тәжірибелер, отбасындағы эмоционалдық климат, әсіресе аға-інілердің, апалардың мінез-құлқы, кейінірек физикалық бұзылулар.

Психосоматикалық бұзылуларға қатысты зерттеуде келесі әдісте қолдануға болады. Т.Лиридің «Тұлғааралық қатынастарды диагностикалау» әдісі. Әдістеменің сипаттамасы:

Әдістемені 1954 жылы Т.Лири, Г.Лефордж, Р.Сазек бірлесіп ұйымдастырған және бұл әдісте субъектінің өзі, идеалды «Мен» туралы ойларын, сонымен қатар шағын топтардағы қарым-қатынастарын зерттеуге арналған. Бұл әдістеменің көмегімен өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауда адамдармен қарым-қатынастың басым түрі анықталады. Тұлғааралық қатынастарды зерттеуде көбінесе екі негізгі фактор қарастырылады: үстемдік-бағыну және достық-агрессия.

Негізгі әлеуметтік бағдарларды көрсету үшін Т.Лири бірнеше секторларға бөлінген шеңбер түріндегі шартты сызба жасады. Бұл шеңберде біздің сызбамыз көлденең және тік осьтер бойымен төрт бағытта көрсетілген: үстемдік-бағыну, достық-дұшпандық. Бұл секторлардың сегіз бөлікке бөлінеді және көбінесе жеке қатынастарға негізделген. Жеке тұлғаны сипаттауда шеңбер 16 секторға бөлінеді, бірақ көбінесе екі негізгі оське қатысты

белгілі бір жолмен бағдарланған октанттар қолданылады. Т.Лири сызбасы адамның нәтижелері шеңбердің дәл ортасына неғұрлым жақын болса, екі айнымалының арасындағы байланыс соғұрлым жақсы болады деген болжамға негізделген. Әрбір бағыт бойынша ұпайлар қосындысы тік (үстемдік-бағыну) және көлденең (достық-дұшпандық) осьтері басым болатын көрсеткішке айналады. Шеңбердің ортасынан алынған көрсеткіштердің шетіне дейінгі қашықтық тұлғааралық мінез-құлықтың бейімделгіштігін немесе экстремалды сипатын көрсетеді. Әдістемелік сауалнамаға келетін болсақ, құндылық пайымдаулары туралы 128 сұрақ бар, оның 16 пункті қарым-қатынастың 8 түрінің әрқайсысында өсу ретімен орналастырылған. Әдістеме қатынастың кез келген түрін нақтылауға бағытталған пайымдаулар бір қатарда емес, ерекше түрде болатындай етіп құрастырылған: олар 4-ке топтастырылып, бірдей анықтамалар саны бойынша қайталанатын. Әр түрдегі қосылымдар саны қорытынды жасау кезінде есептеледі. Нәтижесінде бізде келесі көрсеткіштер бар [5].

Жұмысымызды қорытындылай келе, біз жасөспірімдік шақтың тұлғаны дамытудағы маңыздылығын тағы бір рет айқындаймыз. Біз бұл мәселені терең жан-жақты зерттеуді жалғастырып, теория мен практиканың байланысын үнемі қолдап отыруды және ең соңында бұл білімді күнделікті өмірде қолданудың маңыздылығын атап өтуді қажет деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. – Новополюк: ПГУ, 2011. – 388 с.
2. Люсин Д. В. Способность к пониманию эмоций: Психометрический и когнитивный аспекты // Социальное познание в эпоху быстрых политических и экономических перемен / Под ред. Г. А. Емельянова. М.: Смысл, 2000. 6.
3. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. М.: Институт психологии РАН, 2004.
4. Эльмурзаева Р.А. Реализация эмоционального интеллекта в трудовой деятельности // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – №3(15). – С. 95-102.
5. Мещерякова И. Н. Формирование эмоционального интеллекта студентов-психологов в процессе обучения в вузе // Вестник ТГУ. – 2010. – Вып. 1. – С. 157–161.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҒЫН ҚАЗІРГІ ҮРДІСТЕ ҚОЛДАНУ

Кобеева А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
aselek2610@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада Мағжан Жұмабаевтың педагогика - психологиялық бағыты бойынша көзқарастары қарастырылған. Сондай-ақ ақын бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөліп, өз еңбектерімен бөліскен. Еңбектері ұлт тәрбиесін қалыптастыруға жетекші құрал екені айдан анық. Ұлы ақынның еңбектеріндегі ұстаз-тәлімгерлік идеялары біздің мәңгілік өшпес мұраға айналды.

Кілт сөздер: Педагогика, психология, кеңес, халық, тіл, тәрбие

Аннотация

В данной статье рассматривается педагогико-психологическое направление Магжана Жумабаева. Поэт также уделял особое внимание воспитанию детей и делился своими работами. Его труды являются ведущим инструментом в формировании национального воспитания. Идеи наставничества в трудах великого поэта стали нашим вечным наследием.

Annotation

This article discusses the pedagogical and psychological direction of Magzhan Zhumabayev. The poet also paid special attention to the upbringing of children and shared advice. His works are a leading tool in the formation of national education. The ideas of mentoring in the works of the great poet have become our eternal immortal legacy.

Мағжан Жұмабаев-қазақ педагогикасының негізін қалаушы тұлғалардың бірі. Ол өз елінің патриоты. Сондықтан оны бала тәрбиесі, білім беру көп толғандырды. Ол өз заманында халықты педагогикалық еңбектерімен ғана емес, сонымен қатар өлеңдерінде де сауаттылыққа, оқу оқып, ілім үйренуге шақырды. Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық қызметіне тоқталғанда оның ұстаздық шеберлігін айтпай қоя алмаймыз.

Педагог, зерттеуші Алма Қыраубаева: «Болашақ мұғалімдердерді қазақ баласының жан дүниесі мүлде ескерілмеген орысша оқулықтардың аудармасымен оқытпай, Мағжан «Педагогикасындағы» ойлармен нәрлендіретін кез келді. Мағжан педагогикасы – аса сезімтал, саясаттан тас, бала жүрегін жаралайтын адамгершілікті педагогика», - деп жазыпты.

Мұхтар Әуезов, жазушы: «Қазақ жазушыларынан, әрине, Абайды сүйемін. Менің бала күнімнен ішкен асым, алған нәрімнің барлығы да Абайда... Бұдан соң Мағжанды сүйемін. Еуропалығын, жарқырағын, әшекейін сүйемін. Бүгінгі күннің бар жазушыларының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын сөз – Мағжанның сөзі. Одан басқамыздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін».

Сәбит Мұқанов, жазушы: «Абай – ақылдың ақыны, ал Мағжан – ақынның ақыны. Мағжан ақын ретінде Абайдан күштірек, Біз Мағжаннан үйренуіміз керек».

Жүсіпбек Аймауытов, жазушы: «Мағжан – сыршылдығымен, суретшілдігімен, сөзге еркіндігімен, тапқыштығымен күшті. Маржандай тізілген, торғындай үлбіреген нәзік үнді күйімен, шерлі мұнды зарымен күшті».

Зейнолла Қабдолов, академик-жазушы: «Қазақ өлеңінің Абайдан кейінгі алыптарының, айтулы алтын діндегілерінің бірі ғана емес, бірегейі – Мағжан Жұмабаев».

Әлкей Марғұлан, ғалым: «Ағылшындар үшін Шекспирдің, орыстар үшін Пушкиннің ролі қандай болса, қазақ халқы үшін Мағжанның ролі сондай».

Илияс Омаров, мемлекет және қоғам қайраткері: «Мағжан – қазақ поэзиясының жарық күні. Күн нұр шашса, кейбір «әдебиеттің жұлдызы боламыз» деп жүргендер сөніп қалады».

Қазақстанда сауатсыздықты жоюда Мағжан жазған бірнеше рет өңделіп қайта жазылған «Сауатты бол» оқулығы шешуге ықпалын тигізді десек артық айтқанымыз болмас. Ал ақынның Педагогика кітабы-нағыз бала тәрбиесін сипаттайтын кітап. Ақын Педагогика пәнін 5 ке бөліп көрсеткен :

- 1.Жалпы
- 2.Дидактика
- 3.Методика
- 4.Мектепті басқару
- 5.Педагогика

Ақынның «Жалпы педагогика» деп аталатын бөлімінде жалпы тәрбие дене тәрбиесінен бастау алып жан тәрбиесіне дейін келіп, бала дүние есігін ашқан күннен бастап-ақ тәрбиеленудегі мәселелерге ерекше тоқталған .Оның психологиялық, физиологиялық гигиена мәселелеріне де мән берген. Ақын бұлардың бәрін сараптай келе халықтың өмірі мен тұрмыс жағдайы, ата-аналарға бала тәрбиесіндегі кейбір іс-шаралардың орындалу әдебіне кеңестер беріп ерекше көңіл бөледі.

Мағжан Жұмабаев педагогика мен қатар психологияға да үлесін қосқан. Себебі, ол тек қана педагог емес, адамның ішкі дүниесін көңіл-күйін түсінетін психолог. Ол («Психология» терминін «Жан» яғни жан туралы пән дей отырып, баланың жанын дұрыс тәрбиеге толықтыру үшін, көзбен көріп, қолмен ұстамай-ақ оның іс-әрекетін көркем етсек жетеді деп ойлайды. Адам бойындағы психологиялық көріністерді сипаттауына да кеңінен тоқталып, оларға қарапайым тілде анықтама беріп,ата-аналарға да сол танымдық процесстерін қалай дамыту керектігін,қандай жаттығу жасау керектігін жөнінде біршама кеңестерін ұсынады.Жалпы оның еңбектерінен құнды да маңызды психологиялық қағидаларын байқай аламыз.

Енді педагогикаға оралатын болсақ, Мағжан Жұмабаев орыс, батыс психолог-педагог ғалымдардың ғылыми еңбектерін оқи отырып, сонымен қатар ұлттық тәрбиенің ерекшеліктерін ескере отырып, өзінің «Педагогика» атты еңбегін жазудағы ұстанымын былай сипаттайды : «Тәрбие ғалымдарының пікірлерін таңдап алуға ұмтылдым. Шамам келгенше қазақ жанына қабыстыруға тырыстым. Бізде бұрын пән тілі болмағандықтан, түрлі терминдерге тап басқанда қазақша сөз табу оңайға соқпағаны анық. Шынында да сол заманда педагогикалық терминдер саусақпен санарлықтай болған еді. Мағжан педагогикалық терминдерді ойлап тауып, тілімізге енгізді.

Ақынның жоғарыда айтылғандай «Педагогика» атты еңбегін жақсы білеміз. Бұл еңбек алғаш рет 1922 жылдың 15 қыркүйекте басылып шығарылады. Жалпы бұл кітап 15 бөлімнен тұрады. Әр бөлімі педагогиканы жан-жақты зерттеп, болашақ ұрпақ тәрбиесіне жаңаша көзқарастар енгізген.

Мағжан Жұмабаевтың жалпы педагогикасының мақсаты

- 1.Ақыл тәрбиесі- дұрыс ой, дұрыс шешім
- 2.Құлық тәрбиесі - жамандықтан бір табан алыстап, жақсылыққа ұмтылу
- 3.Сұлулық тәрбиесі - сұлу бет-бейне мен қатар жүректен шыққан сұлу сөз
- 4.Дене тәрбиесі - ата-анадан алынатын дұрыс тәлім-тәрбие

Ақынның осы 4 тәрбиеге көп көңіл бөлуі меніңше сол замандағы ең ауқымды мәселе болғаны. Себебі осы 4 тәрбиеге баса көңіл аудара келе, былай дейді: «Егер де адам баласына осы төрт тәрбие тегіс берілсе, оның тәрбиесі түгел болғаны. Бала берік денелі болса, түзу ойлайтын, дұрыс шешетін, дәл табатын ақылды болса, сұлу сөз, сиқырлы әуен, әдемі түрден ләззат алып, жан толқындырарлық болса, жамандықтан жаны жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болса ғана адам баласының дұрыс тәрбие алып шын адам болғаны. Балам адам болсын деген ата-ана осы төрт тәрбиені дұрыс орындасын дей отырып Мағжан Жұмабаев тәрбиенің мақсатын айқындап берді.

Балаға тәрбие беруші тұлға-педагог. Мұғалім балаға тек қана білім берумен шектелмей, тәрбиесіне де назар аударғанды дұрыс деп тапқан. Баланың басында білімі болғанмен, тұла бойында тәрбие болмаса бала тәрбиеледім дегенің құр сөз.

Мұғалімнің бойында ұқыптылық, тазалық, адамгершілік, түсіністік, мейірімділік, сыпайылық тағы сол сияқты жақсы қасиеттер болу керек дейміз. Сол қасиеттерді өз бойынан баланың бойына дарыту да бір өнер.

Міне, осы үш түрлі жолды әрі қарай дамыта отырып, баланың саналы тұлға болуы үшін осы ұғымдардың бала өмірінде ерекше орын алатынын айтқан. Сонымен қатар Мағжан тіл мәселесіне де тоқталған. «Тілсіз ұлт, тілінен айыралған ұлт дүниеде ұлт болып жасай алмақ емес, ондай ұлт құрылмақ.

Мағжан Жұмабаевтың білім беруге арналған бағыттары, еңбектері қазіргі білім беру үрдісінде құндылығын жоғалтпаған. Мейлі ол дәстүрлі білім беру болсын немесе жаңартылған білім беру жүйесі болсын. Еңбектерінің ішінде өз мамандығым болашақ бастауыш сынып мұғалімі ретінде ұнағаны бастауыш мектепте ана тілін оқыту, тіл дамыту әдістемесін қалыптастыруға алғаш қадам жасаушылардың бірі де Мағжан Жұмабаев. 1923 жылы «Бастауыш мектепте ана тілі» атты еңбегі жарияланған. Ол төрт жылдық бастауыш мектептің әр жылына сәйкес ана тілі бойынша бала тілін дамыту үшін жүргізілетін жаттығулар, қалыптастырар дағдылар жүйесін жасап ұсынады. Мектеп үш тұрғыдан:

1. Бастауыш мектептің міндеті
- 2) Еңбек міндетінің міндеті
- 3) Төрт жылдық бастауыш мектептегі ана тілінен құралуы талап етеді дей отырып, ана тілінің мақсаты мен міндетін көрсетеді.

Мектептің міндеті – бір жақтан, хат таныту болса, екінші жақтан, баланы дұрыс сөйлеуге үйрету. Балаға дұрыс тәрбие беру үшін оны әдебиетпен таныстыру және баланы түсініп, ұғып оқуға үйрету керектігін айтқан. Ағартушы төрт сыныптың бастауыш мектептегі ана тілінің мына бағыттарда жүргізуді ұсынған:

1. Оқу, жазуға үйрету;
2. Емлеге дағдыландыру;
3. Жазбаша сөзді өркендету;
4. Баланың ұғымына лайық ауызша және жазба әдебиет түрлерімен таныстыру;
5. Ұғып оқуға дағдаландыру.

М.Жұмабаев бала не нәрсемен айналысса да, ісіне ынталы болуын, мұғалім барлық білімге ана тілін негіз қыла білуі керектігін, болмаса тілі түзілмеген, ойын сөзбен ұқтыра білмейтін, сөз болып жарыққа шыққан ойды ұға білмейтін балаға ешбір білім беруге мүмкін еместігін дәл аңғарған. Ұлттың ұлт болып қалыптасуы үшін де ұлт болып қалуы үшін де ең маңыздысы - ана тілінің болуы. Тіл жоғалса ұлт та жоғалмақ. Сондықтан Ақын баланың тіліне ұқыптылықпен қарауға шақырады.

Мағжан Жұмабаевтың тағы бір тоқтаған тақырыбы «Ес» туралы. Есті ол төрт түрге бөледі.

1. Көру есі.
2. Есту есі.
3. Қозғалу есі.
4. Естің адам өмірі үшін қабілеттілігі

Осы төрт түрлі есті жан-жақтан сараптайды да оның әрі қарай өркендеуі үшін қажетті шарттары орындалуы керек дейді.

- 1.Әсер күшті болу қажет.
- 2.Сыртқы сезімдерді көбінің қатынауы.
- 3.Жаңа білімді бұрынғы біліммен байлау. Пысықтау.

Қарап отырсақ, бүгінгі сабақтың талаптарына сәйкес секілді. Сабақ барысында үнемі өткен тақырыппен байланысып отыру керек, себебі өткен тақырыпты бір шолып өтпесе сабақ нәтижесіз болады. Осы мәселені Мағжан дұрыс ескерген.

Қорытындылайтын болсақ, Мағжан Жұмабаевтың еңбектері бізге үлкен қазына десек артық айтқаным болмас. Қазіргі ұрпақ бақытты және келешек ұрпақ та бақытты болары сөзсіз. Себебі, Мағжан Жұмабаев секілді қазақ зиялылары тәуелсіз ел үшін оның сауатты, білімді ұрпақтары үшін яғни қазіргі біз үшін күресті. Қазақ халқының көзін ашуға тырысты. Бізге қалдырған мұрасын біз келешек ұрпаққа жеткізуге міндеттіміз. Педагогикалық көзқарастары, еңбектерін біз әрқашан білім беру үрдісінде қолданып өтеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.М.Жұмабаев «Педагогика» Алматы. 1992ж
- 2.М.Жұмабаев педагогикалық көзқарастары. Этнопедагогика
- 3.Бастауыш мектеп мұғалімі
4. <https://www.referat911.ru/Pedagogika/mzhmabaevty-aza-pedagogikasyn-damytudayles/584942-3435089-place3.html>

ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫН СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫМЕН ҮНДЕСТІРУ

Коныршиева К.Х.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауышты оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 2 курс магистранты
№56 жалпы орта білім беретін мектеп
Ақтөбе қаласы
hairullievnakh@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада М.Жұмабаевтың рухани мұралары, педагогикалық ізденістері, оның қазіргі заманғы педагогикада алар өзіндік орны туралы баяндалады. Қазақ жазушысы, ақын, публицист, қазақ әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі, педагог-ағартушы Мағжан Бекенұлының бала тәрбиесіндегі рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру, дарынды тұлғаларды анықтау жолындағы зерттеулері мен әдіс-тәсілдерінің өзектілігі қамтылады. М. Жұмабаевтың рухани мұраларын қазіргі білім беру үдерісінде оқушылардың зерттеу дағдыларын сын тұрғысынан ойлау технологияларымен үндестіре қолданысқа енгізу жолдары қарастырылған.

Кілт сөздер: рухани мұра, дарынды тұлға, даму, шығармашылық, бастауыш сынып, сын тұрғысынан ойлау, құзіреттілік, заманауи зерттеулер, педагогикалық ізденіс.

Аннотация

В этой статье рассказывается о духовном наследии М. Жумабаева, его педагогических поисках, его месте в современной педагогике. Будет освещена актуальность исследований и методик казахского писателя, поэта, публициста, одного из основоположников казахской литературы, педагога-просветителя Магжана Бекеновича на пути формирования духовных потребностей и нравственных качеств в воспитании детей,

выявления одаренных лиц. Рассмотрены пути внедрения духовного наследия М. Жумабаева в современном образовательном процессе в гармонизацию исследовательских навыков учащихся с технологиями критического мышления.

Ключевые слова: духовное наследие, одаренная личность, развитие, творчество, начальный класс, критическое мышление, компетентность, современные исследования, педагогический поиск.

Annotation

This article tells about the spiritual heritage of M. Zhumabayev, his pedagogical searches, his place in modern pedagogy. The relevance of the research and methods of the Kazakh writer, poet, publicist, one of the founders of Kazakh literature, educator Magzhan Bekenovich on the way of formation of spiritual needs and moral qualities in the upbringing of children, identification of gifted persons will be highlighted. The ways of introducing M. Zhumabayev's spiritual heritage in the modern educational process into the harmonization of students' research skills with critical thinking technologies are considered.

Keywords: spiritual heritage, gifted personality, development, creativity, elementary grade, critical thinking, competence, modern research, pedagogical search.

Қазіргі әлемде, қоғамның әлеуметтік және рухани өмірінің өзгеру кезеңінде М. Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерінің өзектілігін тартады.

Психологиялық-педагогикалық идеялар, көрнекті ғалымдардың, қазақ халқының көптеген зиялы қайраткерлерінің еңбектері ХХ ғасырдың бірінші жартысында қазіргі педагогикалық, психологиялық ғылымның дамуына үлкен әсер еткені сөзсіз. М. Жұмабаевтың терең ғылыми және педагогикалық зерттеулері ерекше назар аударуға тұрарлық. Ол соңғы жылдары көрнекті ақын ретінде ғана емес, сонымен қатар тәрбиеші ретінде де ерекше назар аударды. Біздің ұлы отандасымыздың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді.

Қазіргі уақытта елімізде жаңа мазмұнды, жаңа тәсілдерді, өзге де педагогикалық менталитетті көздейтін жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Халықаралық деңгейде өзін сенімді түрде танытып келе жатқан біздің дамып келе жатқан республикамыз бұл тенденциялардың ықпалынан тыс қала алмайды. Білім беру реформасы табысының басты критерийі еліміздің кез келген азаматы тиісті білім мен біліктілікке ие бола отырып, әлемнің кез келген елінде сұранысқа ие маман бола алатын деңгейге жету болып табылады. Қазіргі мектептің алдында тұрған әлеуметтік тапсырыс өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі жүзеге асыруға қабілетті тұлғаны қалыптастырудан тұрады.

М.Жұмабаевтың өз заманының жаңа мектебі мен жаңа педагогикалық ғылымы туралы тұжырымдарында қазіргі заманғы педагогика мәселелеріне жаңа көзқарас пен өзіндік көзқарасты көрсететін қазіргі мектептің проблемаларын бейнелейтін идеялар мен әзірлемелер көрнекі және қолжетімді түрде көрсетілген. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, патриотизмге баулуға және дарынды тұлғаларды «жоғалуына» жол бермей анықтауға үйрету ниеті - мұның бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалау жолы туралы ойлануға және жаңа тәсілдер мен әдістерді іздеуге мәжбүр етті.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеуге үлкен мән бере отырып, М. Жұмабаев қазіргі қоғамның прогрессивті дамуындағы гуманитарлық мұғалімнің рөліне басымдық береді. Ана тілі, әдебиет, ауызша халық шығармашылығы, ұлттық салт-дәстүрлер сияқты адамгершілік тәрбие беру құралдарының мүмкіндіктерін бөліп көрсетеді. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі жоғары адамгершілік, жауапты, шығармашылық, бастамашыл, құзыретті қазақстан азаматының қалыптасуы мен дамуын тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын қазіргі заманғы отандық біліммен үндеседі. [1].

Осыған сүйене отырып, қазіргі заманғы тәрбиелік идеал анықталды-бұл өз елінің жоғары адамгершілік, шығармашылық, құзыретті жеке тұлға, ойдың, сөздің және істің бірлігі негізінде кемелді адамның қалыптасуы, Отан тағдырын өзінің жеке тұлғасы ретінде қабылдайтын, өз елінің бүгінгі мен болашағы үшін жауапкершілікті сезінетін, көпұлтты халықтың рухани және мәдени дәстүрлеріне негізделген. Мағжан Жұмабаев тұлғасының ұлы мәні оның өмірі мен қызметінің кезеңдерінің құрамдас бөлігі болып табылады, ол оның туындыларында көрініс тапты және қоғам өміріндегі тарихи және мәдени өзгерістерге байланысты.

Мағжан Жұмабаев білім беру процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі сипатын анықтауға тырысты. Ол мұғалімдерге педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал ететін эксперимент жолында батыл болуды ұсынды.

«Педагогика ғылымы қазіргі заманда философиялық аяндармен емес, барлық жерде кездесетін шыдамды және табанды тәжірибелермен қозғалуы мүмкін...» [2].

Жұмабаев өзінің алдына жаңа педагогикалық жүйені құру міндетін қойды. Жұмабаев ғылымды білім мен тәрбиенің негізгі мәселелерін шешудің жаңа тәсілімен байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін құрды. Оқушыларға білімнің кең ауқымын жеткізу және баланың шығармашылық күштерін, оның бастамасы мен дербестігін дамыту - Жұмабаев мектебінің басты міндеті. Жұмабаевтың айтуынша, тәрбиенің мақсаты балалардың барлық күштері мен қабілеттерін үйлесімді дамытуға ұмтылу болуы керек. Осы орайда Мағжан Жұмабаевтың мұрасын білім беру жүйесінде сын тұрғысынан ойлау технологиясымен үндестіре қолдануға болатыны айқын.

Сыни тұрғыдан ойлау-бұл не сену керектігін және не істеу керектігін шешуге бағытталған ақылға қонымды, рефлексивті ойлау. Орта мектептегі қолданыстағы мемлекеттік білім стандарты білім беруде сыни тұрғыдан ойлауды оқушылардың жас ерекшелігін ескере отырып, жүзеге асыруды талап етеді. Сыни ойлау дағдылары пайымдауда үлкен тәуелсіздік, батылдық қажет нақты ақпаратты ойнату. Бұл дағдыларды дамыту оқушының жеке тұлға ретінде дамуы үшін маңызды.

Педагогикадағы еркіндік қағидатын негізге ала отырып, Мағжан Жұмабаев барлық педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Мағжан оқу үдерісінің мәнін түсінуге жаңа көзқараспен қарады. Жұмабаев-педагог өзінің замандастарының, ізбасарларының кез-келгеніне қарағанда тереңірек және жан-жақты, баланың ішкі әлемін, оның тілектерін, қызығушылықтары мен ұмтылыстарын зерттеу қажеттілігін түсінгендігімен керемет. Баланың жеке басын өзінің педагогикалық тұжырымдамасының ортасына қойып, оның айналасында дидактикалық принциптер жүйесін құрады:

сана мен белсенділік принципі; оқытуды өмірмен байланыстыру принципі; оқытудың қол жетімділік принципі; білімді игеру беріктігі принципі; табиғаттану принципі. Жұмабаевтың дидактикалық көзқарастарында оқытудың өмірмен байланысы принципі ерекше орын алады. Орыс мектептерінің өмірден, халықтан алшақтатылған педагогикалық жүйесін талдай отырып, Мағжан Жұмабаев оқушылардың өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай және жан-жақты болса, балаларды мектепте сәтті оқытудың мүмкіндіктері соғұрлым көп болатынын, пәнаралық байланыстар орнату және оқу мотивациясын арттыру оңайырақ болатынын әділ атап өтті. Бұл принциптен оқытудың қол жетімділігі принципі табиғи түрде туындайды, яғни оқушыларға күрделі оқу материалын қол жетімді түрде жеткізу. Табысты оқытудың негізі ретінде екі негізгі дидактикалық талаптардың сақталуын атады: «1) оқушыға үйрететін нәрсе түсінікті және қызықты болуы үшін 2) оның ақыл-ой күштері ең тиімді жағдайда болуы үшін».

Оқу жұмысын жандандыруда оқушыларға жеке көзқарас үлкен маңызға ие екені белгілі. Мағжан Жұмабаев өз оқушыларының ерекшеліктерін үнемі зерттеп, оқушының даралығының әрбір ерекшелігін ажырата білді. Мағжан педагогикалық бақылаудың ерекше талантына ие болды. Ол балалардың ана тіліндегі, арифметикадағы қателіктерін мұқият тыңдады, олардың қателіктерінің психологиялық-педагогикалық себептерін анықтады.

Ол балалардың психологиясындағы стихиялылық, бейнелеу, олардың ойлауының нақтылығы, ойлар мен сезімдерді білдірудегі стихиялылық пен шынайылық сияқты ерекше белгілерді керемет түрде ашты [3].

Мағжан Жұмабаев педагогикалық ізденістер жолымен жүргізеді, әрбір оқушының даралығын ашуда шынайы бақытты көруге үйретеді. Енді, ақын мен ағартушы, көптеген жылдар өткен соң, оның көптеген ойларын жаңа тәсілдермен түсіндіруге, түсінуге, бағалауға болады. Мағжан Жұмабаев уақыт сотына өзінің гуманизмі мен даналығының ұлылығымен келеді. [4]

Сондықтан оның ұлы гуманистік ағартушы ретіндегі есімі ешқашан өшпек емес.

Қорытындылай келгенде, Мағжан Жұмабаев еңбектері ұлттың болашағын, білімді ұрпақ қалыптастыруда бірден бір көмекші құрал болары сөзсіз. Мағжан педагогиканың жан сырын терең зерттейтін психология ғылымы мен байланыстыра қарастырып, қазақтың халық педагогикасын ғылыми тұрғыда зерделеп, қалдырған педагог еңбектеріндегі ұстаздық-тәлімгерлік идеялары біз үшін өте құнды дүниелер болып табылады.

Қазақстан бүгінгі демократиясы дамыған, өркениетті елдер қатарынан бағыт ұстап отыр. Еліміздің болашағы жастар, бүгінгі мектеп оқушылары. Бүгіннен бастап олардың бойына ұлттық рухты сіңіре отырып, Отанымызға шынайы патриоттарын, мәдениетті, білімді, парасатты, бауырмал, ізгі ниетті адал азаматтарын тәрбиелеп шығу қоғамның басты парызы. Мағжан педагогикасы қазіргі заман білім беруінің кілті, негізі. Жаңа ғасыр мектебін қалыптастыру үлкен ойлылықпен, іскерлікпен шешілетін мәселе. Тәуелсіз ел мектебін құруда Мағжанның тәрбиелік идеяларын қолдағанымыз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде тәрбиелеу Тұжырымдамасы <http://5S.usoz.ru/Dubl/>
2. Елеуменов Ш. Мағжан. Шығармашылық өмірбаяны», Алматы, «Санат», 1995. - Б. 41
3. Жұмабаев М. Өлеңдер. Кітапша. (Ақынның 100 жылдығына. Орыс тіліне аудармалар. Құрамы. Қ. Бақбергенов). Алматы: Жазушылар, 1993. - Б. 145
4. М. Жұмабаев. Педагогика Алматы. 1993 г. - с. 786.
5. С. Сеңкібаев. М. Жұмабаевтың тәрбиелік ілімі- ғасырлар тоғысында

КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Қосмырзалиева З.Б.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1- курс студенті
Ақтөбе қаласы
kosmyrzalievazeinep@gmail.com

Аннотация

Мақалада бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеудің маңызы жан-жақты талданып, тұжырымдалады. Сонымен қатар «адамгершілік», «адамгершілік тәрбие» ұғымдары туралы көзқарастар мен пайымдаулар беріледі. Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке баули отырып, білім мен тәрбие беруде танымдық-тәрбиелік мәні жайлы пікірлер айтылады.

Кілт сөздер: Адамгершілік, адамгершілік тәрбие, бастауыш сынып оқушылары, білім, ұстаз.

Аннотация

В статье всесторонне анализируется и формулируется значение нравственного воспитания учащихся начальных классов, приводятся взгляды и суждения о понятиях «нравственность» и «нравственное воспитание», высказываются мнения о познавательной и ценности обучения и воспитание младших школьников.

Ключевые слова: Нравственность, нравственное воспитание, младшие школьники, воспитание, учитель.

Annotation

In the article, the importance of moral education of elementary school students is comprehensively analyzed and formulated. In addition, views and judgments about the concepts of «morality» and «moral education» are given. Opinions are expressed about the cognitive and educational value of education and upbringing of elementary school students.

Keywords: Morality, education, elementary school, students, education, teacher.

Қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу – заманның басты талаптарының бірі болып табылады. Осы талап тұрғысынан алғанда, бүгінгі адамгершілігі мол, дұрыс шешім қабылдай алатын, жауапкершілікті жеке тұлғаны қалыптастыруда тәрбие мәдениетін басты назарға алу маңызды деп білеміз.

Ұлы ақын Абай Құнанбайұлының: «адамның адамгершілігі жақсы ұстаздан болады» деген нақыл сөзін бала кезімізден санамызға сіңірдік, енді кіші мектеп оқушыларын да осы тұрғыда тәрбиелеу мұғалімдердің басты міндеті болып табылады[1]. Ұстаз – жас ұрпақты, жалпы адамды ізгілікке, жақсылыққа тәрбиелейтін ұлы тұлға. Бүгінгі таңда тұлғаның дамуын адамгершілік тәрбие арқылы жүзеге асыру өзекті де, күрделі мәселе болып табылады. Сондықтан оқушылардың болашақта өз-өзіне қызмет етуіне сенімділік пен мейірімділік сияқты құнды асыл қасиеттерді бойына сіңіруде ұлы ұстаздардың тигізер үлесі орасан зор екенін ескереміз.

Кіші мектеп оқушыларының адамгершілік тәрбиесін қалыптастыру мәселесінің теориялық негізі ең алдымен бізге «адамгершілік», «адамгершілік тәрбие» ұғымдарының мәні мен мазмұнын анықтап талдауды қажет етеді. Біздің зерттеу тақырыбымызға байланысты, ең алдымен осы ұғымдардың мәнін ашуды жөн көрдік. «Адамгершілік» ұғымы аясындағы жүргізілген талдаулар, тарихы өте тереңде жатқандығын, ал қазіргі қоғамда осы ұғым аясында бірқатар пікірлер мен көзқарастардың бар екендігін көре аламыз.

Бүгінгі отандық «Педагогика» оқулықтарында: «адамгершілік – адам рухындағы жақсы мен жаман орын алған әдеттерден тұратын қылықтар», - деп түсіндіріледі[2].

«Адамгершілік» ұғымының мәнін ашуға көптеген ұстаздар, ғалымдардың еңбектері арналды. Осы тұрғыда сонау Әл-Фарабиден бастап, Абай, Шәкәрім қазақ халқының бір туар ұлдары рухани негіздің бірі болып, адамгершілік мәселесіне қатысты өз ойларын білдірді[3].

Шығыстанушы, әлемнің екінші ұстазы Әбу Насыр әл-Фараби: «тәрбиесіз берілген білім келешекте адам өміріне үлкен қауіп әкеледі» деген болатын. Яғни, біздің ата бабаларымыздың сол заманда-ақ тәрбиеге ерекеше көңіл бөлгендігін аңғара аламыз. Өйткені келешек ұрпаққа жақсы тәрбие бере алу қоғамның өзін, рухани мәдениетін қалыптастырады. Осы орайда, балаға құқықтық тәртіппен өнегелі тәрбие бере алу саналы ұрпаққа жетелейді. Сондай-ақ, балаға жан-жақты тәрбие бере алу біздегі – басты міндет. Бірақ, біз қазіргі таңда бала тәрбиесіне көп көңіл бөле бермейміз. Саналы жас ұрпақтың бойынан үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсетілмеуі, өз тілін менсінбеу, қоғамдық орында бірін-бірі сыйлай білмеу, бұлыңғыр жастардың өміріне үлкен қауіп әкеледі. Ендеше, саналы тәрбиелі ұрпақ қалыптастыру үшін баланы жастайынан адамгершілікке тәрбиелеп іс- әрекетін қадағалауымыз қажет, сонда ғана өнгелі тәрбиелі саналы ұрпақ көре аламыз.

Ұлы ұстаз Абай Құнанбайұлы да *адамгершілік мораль* жағынан өзінің көптеген пікірлерін қалдырды[4]. Ол біріншіден әдептілік нормалары жағынан ұстанымы таза болу, жақсы қылықты, әділетшіл, шыншыл болуды талап еткен.

Осындай адамгершілік ұғымына берілген түсініктер негізінде біз, өз зерттеу тақырыбымызға байланысты «адамгершілік» ұғымынан бастау алатын «адамгершілік тәрбие» ұғымының мәнін ашуды жөн көрдік.

Адамгершілік тәрбие – тәлім-тәрбие ықпалының әсерінен адамның қоғамға деген мінез-құлқы мен іс-әрекеттерінің, қоғамға саналы көзқарасының және сөз бен ісінің бірігуінің қалыптасуын айтамыз[5].

Педагогикалық энциклопедияда «адамгершілік тәрбие» ұғымына: «адамгершілік – мінез-құлық дағдылары мен әдеттерді, мінез білімдерін, моральдық қасиеттерді қалыптастыру процесі» - деген анықтама ұсынылады[6]. Берілген анықтамалар бойынша адамгершілік тәрбиесін педагогика ғылымының саласында қарастыратын болсақ тәрбиенің өзіндік ерекшелігін көрсетеді, ол көптеген әдіс-тәсілдердің жолын ашуға мүмкіндік береді. Ендігі кезекте біз өз зерттеулеріміз барысында осы мәселенің ғылыми негізін қарастыруда, мазмұнын жан-жақты талдап ашу үшін педагогикалық, психологиялық ғылыми зерттеу негізінде айқындалған тұжырымдамаларға сүйену маңызды деп білеміз.

Жастарды адамгершілікке тәрбиелеуде Ш.Құдайбердіұлының «Үш анық» атты еңбегінде адамгершілік ілімі туралы адалдық, ынсап, мейірім үшеуі қосылып ар-ұждан деген ұғымды білдіреді[7]. Мұндағы «ар-ұждан» ұғымының мәнін «ары таза адамды еш нәрседе қарата алмайды», - деп көрсеткен. Сондай ақ ол «Адамдық борышың», «Еріншек» өлеңдерінде, нақыл сөздерінде «*тазалық, еңбек, әдептілік*» жайлы келер ұрпаққа өсиет етіп қалдырған болатын[8].

С.Торайғыровтың «педагогикалық ой пікірлері» атты еңбегінде адамгершілік мәселесін сұрыптай отырып, жеке тұлғаны ашып көрсетті[9]. Сондай ақ оның «секілді өмір қысқа, жарты тұтам» атты алғашқы туындысында, рухани адамгершілік мәселесін педагогикалық тұрғыдан талдайды. Сұлтанмахмұттың шығармасында тәрбиелік мәнін ашып адамдардың мәдениеттілігін сипаттап балалар мен жастарды адамгершілікке, татулыққа, еңбекшілдікке және зұлымдық, екі жүзділік қасиеттерін жан-жақты талдайды.

М.Жұмабайұлы бастауыш мектепте ана тілін оқытудың, тіл дамытудың негізін қалаушы. Бұл сөзімізге дәлел ретінде М.Жұмабайұлы әдіскер ретінде, төрт жылдық бастауыш мектептернің әр жылына ана тілін дамыту мақсатында жүргізілген жаттығулар жүйесін жасап ұсынды[10].

Сонымен, кіші мектеп оқушыларының адамгершілігін тәрбиелеуде, оқу мақсатына сай жүргізілетін пәндерді ерекше маңызды деп білеміз. Мәселен, «Әдебиеттік оқу» пәні бойынша, оқушыларға адамгершілік тәрбие берудің мәні өте зор. Жалпы, бастауыш сынып оқушыларын «Ертегілер» тақырыбына көптеп орын берілген. Ондағы кейіпкерлердің «көңіл күйіне» ерекше назар аудару талап етіледі. Сол себептен, әдебиеттегі барлық жақсы-жаман әдеттер өмірде адамның көңіл-күйіне байланысты болып жатады. Сондықтан, балаға шығармаларды оқыта отырып әр кейіпкердің әрекетін және баланың психологиясына үңіліп оның көңіл-күйіне аңғару арқылы, баланы үйретудің тәрбиелік мәні зор.

Оқу үдерісі кезінде әдебиеттік оқу сабағы оқушылардың адамгершілік қасиетін, шығармашылық жағын дамытып, оқушыларды жан жақты қалыптастыратын пән ретінде қарастырамыз. Сондай-ақ бала сөйлеу, әңгімелесу, пікірлесу арқылы дамиды. Әдебиеттік оқу пәніндегі шығармалар, өлеңдер адам бойындағы адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру жағынан А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев, М.Мақатаев, сияқты атақты ғалымдардың шығармалары оқушыларға арқау бола алады[11]. Осы тұрғыда А.Байтұрсынұлының оқу тәрбиесіне кеңінен қолданылған өлеңдерін оқушыларға оқыта отырып оның мазмұнын түсіндіреміз. Мәселен, «Аққу, шортан һәм шаян» атты өлеңінде жалпы адам арасындағы татулық пен бірліктің керек

енедігі, адамдардың бірін бірі түсіне алмауы өлеңде айтылады[12]. Бұл өлеңде жануарларды қатыстыра отырып, күнделікті адамдардың жаман қарым-қатынасын бейнелейді.

Сонымен тұжырымдай келе, біздер кіші мектеп оқушыларына адамгершілік тәрбиесін жүргізуге іс-шаралар ұйымдастырамыз. Жобаланған іс-шараларда тәрбиелеуші, жақсы мен жаман әдеттерді түсінуге қол жеткізетіндей етіп қалыптастырамыз. Оқыту барысында балаларды кішіпейілділікке тәрбиелеудің әдіс тәсілдерін үйретеміз. Сондықтан ғасырлар бойы қалыптасып келе жатқан адамгершілік құндылығымызды бастауыш сыныптардан бастап оқу-тәрбие үдірісіне енгізу арқылы, баланы жақсы істерге баулып, өскелең ұрпақты сусындату бүгінгі мектеп пен ұстаздың басты міндеті болып қалмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметов Т.Ә. Ұлы ғұламалардың рухани-адамгершілік құндылықтары. Қостанай: 2016. – 216 б.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев.Р.М. Педагогика: Университеттеріне арналған оқу құралы. – Алматы, 2000 – 384 б.
3. Үсембаева.Р.Б., А.Байтұрсынов мұралары арқылы адамгершіліктік тағылым. Монография. Алматы: TechSmith, 2020. – 136 б.
4. Адамгершілік ілім мен Хакім Абай М.К Әліпхан. – Алматы: Қазақ кітабы, 2020 – 480 б.
5. Жусупова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. Алматы, 2011 – 311 б.
6. Рапецевич Е.С. Педагогика. Современная энциклопедия 2010, – 720 с.
7. Ш.Құдайбердіұлы «Үш анық» <https://adebiportal.kz>
8. Ш.Құдайберді «Қажыма ойым, қажыма» Алматы, 2008 – 408 б.
9. С.Торайғыровтың «педагогикалық ой-пікірлерінің өзегі» Алматы: 1998 – 45 б.
10. М.Жұмабаев «Сауатты бол», Ташкент, 1923 – 36 б.
11. Жалпы педагогика: Оқулық – Алматы: «Нұр-пресс», 2005 – 228 б.
12. Байтұрсынов. А Таңдамалы шығармалар жинағы. Алматы. Жазушы 1989 – 89 б.

ЖАСӨСПІРІМДІК КЕЗЕҢДЕГІ МАЗАСЫЗДЫҚТЫ ЗЕРТТЕУ

Қуантай А.Ж., Бакиева Т.Б.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Психология ББ 4 курс студенттері
Ақтөбе қаласы
Kakplaneta1@mail.ru

Жасөспірімдік кезең жеке даралықты қалыптастыратын, қоғамда өз орнын табуға, өзіндік идеалын құруға, өзіндік бағалауын қалыптастыруға арнайтын уақыт. Бұл кезеңде балалар өз тұлғалық дербестігі үшін күресіп, қоршаған ортада өз орнын табу қажеттілігін қанағаттандыруға күш жұмсайды. Мазасыздықтың сан түрлі себеп-салдарының бірігуі баланы өз-өзіне сенімсіз, қоғамда өзін-өзі көрсете алмайтын, өзге тұлғалармен қарым-қатынас орната алмайтындай тұлғаға айналдырады. Шамадан тыс мазасыздық жас ұрпаққа негативті әсер көрсетіп, депрессивті жағдай туғызады. Ал депрессивті күй жасөспірімдерді қоғамдық нормалардан ауытқытады: үйден қашу, сабаққа немқұрайлы қарау, ұрлық, жаман әдеттерге әуес болу, физикалық дискомфорт, апатия т.б туғызады [1].

Жоғарғы мазасыздық деңгейінің көрініс беруінің негізгі себептері осы кезеңнің өзіндік ерекшелігі мен дағдарыстарына байланысты: баланың психологиялық қиындықтары мен стресске жиі ұшырауы, психологиялық және жыныстық жағынан дамудың жаңа деңгейіне өту, эмоционалдық күйдің тұрақсыздығы, жасөспірімнің

элеуметтік құндылықтарының жиі өзгеріске ұшырайтындығымен байланысты. Балада сыртқы факторлар әсері мен ішкі қақтығыстарының өршуі мазасыздықтың созылмалы күйіне ауысуына әсер етеді. Зерттеулер бойынша созылмалы, ұзақ кезеңге созылатын мазасыздық күйі жасөспірімге қоғамда өзге тұлғалармен қарым-қатынас құруда қиындықтар туғызады, паникалық және депрессивті бұзылыстармен қатар суицидтік әрекет жасауға бейімділікке әкеп соқтырады. Осыған қарағанда, жасөспірімнің психологиялық әл-ауқатының жақсы болуы физиологиялық денсаулығына да әсер етеді.

Жасөспірімдердегі мазасыздық мәселесін қарастырғанда, бұл ұғымды сипаттайтын тұжырымдарды нақты анықтап алу маңызды. А. М. Прихожанның пікірінше, мазасыздық – адамның өз өміріне төніп тұрған қауіпті сезінуі, жайсыз жағдай орын алуын күтетін эмоционалды жайсыздық сезімін бастан кешіруі. Бірақ, шынайы өмір жағдайларында бұл кезеңде тұлға өміріне қауіп төндіретіндей жағдайдағы сезімдер туындамайды [2].

Қазіргі таңда мазасыздық көптеген жасөспірімдерде байқалады және олардың тұлғалық жағынан кемелденуіне кері әсерін тигізуде. Мазасыздық жасөспірімде өзін-өзі бағалауына, қоршаған ортаны тануға, мінез-құлықтық реакцияларға, өзге тұлғалармен қарым-қатынас орнату салаларына әсер етеді. Мазасыздық күйі адамның үнемі қандай да бір қауіп, келеңсіз жағдай орын алуын күту көріністерімен сипатталады деп айтып өттік. Демек, бұл бір жағынан жасөспірімді ойланбай әрекет етуден, қауіптерден сақтап қалса, екінші жағынан белсенді әрекет жасауға батылы жетпей, жауапкершілік алудан қашқақтайтын күйде ұстап тұрады. Мазасыздықтың жоғарғы деңгейі баланың барлық қызметтеріне кері әсерін тигізе отырып, мотивациясын азайтады. Мазасыздық күйі артқанда бала жетістікке жету мотивациясынан, сәтсіздіктерден қашу мотивациясы күйіне ауысады. Айта кетерлік тағы бір жағдай, мазасыздық ситуациялық және тұлғалық болып бөлінеді. Ситуациялық мазасыздық әртүрлі жағдайларға тап болғанда байқалатын уақытша күй ретінде қарастырылады. Ал тұлғалық мазасыздық жасөспірімнің жеке психологиялық қасиетіне тікелей тәуелді [3].

Жасөспірімдік мазасыздық соңғы кездері ситуациялық жағдайда туындайтын мазасыздықтан ерекшеленіп осы кезеңге тән тұлғалық мазасыздық сипаттамасына ие болып келеді. Ситуациялық мазасыздық баланың эмоционалды күйін қалыпқа келтіру мен мазасыздық тудыратын факторлардың әсерін жою арқылы түзету мен алдын алу жұмыстарын жасауға келетін болса, ал тұлғалық күйге өткен мазасыздықты жеңу үшін ата-ана, мұғалім, педагог-психологтардың ұзақ уақытқа созылатын жұмыстары қажет болады [2].

Ал енді жасөспірімде тұлғалық мазасыздық тудыратын факторларды алып қарастырайық. Жасөспірімдерде тұлғалық мазасыздықтың пайда болуына басты себеп оның тұлғашылық қақтығыстарында жатыр десек те болады. Өз құндылықтарымен өзгелердің жасөспірімнен күтілетін талаптары арасындағы қарама-қайшылық, бір қажеттілігінің екінші біріне кедергі келтіруі, өз қалауымен ата-анасы тарапынан күтілетін тілектердің бір-біріне сәйкес келмеуі жасөспірімде тұлғашылық конфликт туғызады. Осы қайшылықтар жасөспірімнің құндылық бағдарларын, мінез-құлықтық мотивациясын құруға кедергі келтіріп, оларда «ішкі тірегің жоғалту» сезімін туындатып, өз-өзіне деген сенімділігін төмендетеді [4].

Бұл жастағы негізгі тұлғалық мазасыздық сезімі – өзін құрмет тұтатын, ол туралы жақсы пікірлер қалыптасатындай жақсы тұлға болып қалыптаса алмау қорқынышы. Басқаша айтқанда, бұл мектепте, құрдастар арасында немесе отбасысы болсын, жақын ортасының элеуметтік талаптарына сәйкес келмеу қорқынышы. «Дұрыс емес» болудан қорқудың нақты формалары –өзінен күтілетін талаптарды орындауға үлгермеу, дұрыс емес нәрсе жасап қою, бірдеңені бүлдіру немесе жазалану қорқыныштары. Бұл қорқыныштар өсіп келе жатқан жасөспірімде элеуметтік нормалар туралы, жауапкершілік сезімін, өзгелердің алдындағы міндеттемелерімен таныстыратын психологиялық білім болып табылады [5].

Жасөспірімдердегі мазасыздық күйі теориялық зерттеумен қатар экспериментальды тұрғыда да қарастыруды қажет етеді. Соны ескере отырып біз Спилберг-Ханиннің ситуациялық және тұлғалық мазасыздықты анықтау әдістемесі бойынша жасөспірімдердегі мазасыздық күйінің көрініс беру деңгейін зерттедік. Зерттеуге 14-15 жастағы 44 оқушы алынды.

Әдістеме 40 сұрақтан тұрады, оның 20-сы ситуациялық мазасыздық деңгейін, ал келесі 20-сы тұлғалық мазасыздық деңгейін анықтайды.

Әдістеменің нәтижелері үш деңгейге бөліп қарастырылады: төмен, орташа, жоғары, сәйкесінше 30, 31-45, 46 және одан жоғары баллдық интервалдармен есептеледі.

Біріншіден, «Ситуациялық және тұлғалық мазасыздық деңгейін бағалау шкаласы» әдісінің көмегімен мазасыздықты жеке тұлғалық қасиет ретінде де (ТМ), қазіргі жағдайға байланысты күй ретінде де (СМ) әдістеменің нұсқаулығында көрсетілген мына формула бойынша анықтап алдық.

$$СМ = \sum 1 - \sum 2 + 50;$$

$$ТМ = \sum 1 - \sum 2 + 35.$$

Нәтижесінде ситуациялық мазасыздықтың жоғары деңгейі 16 оқушыда (36,4%), орташа деңгейі 18 оқушыда (40,9%), төмен деңгейі 10 оқушыда (22,7%) көрініс берді. Ал тұлғалық мазасыздық бойынша жоғары деңгейі 19 оқушыда (43,2%), орташа деңгейі 18 оқушыда (40,9%), төмен деңгейі 7 оқушыда (15,9%) анықталды. Бұл көрсеткіштер бойынша жасөспірімдердің жартысына жуығында мазасыздықтың жоғары деңгейінің болуы бұл мәселенің өзекті екендігін және жасөспірімдердегі мазасыздықпен жұмыс жасалу қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен, жасөспірімдік кезең адам өміріндегі қиын әрі маңызды орын алатын, тұлғаның алдағы өміріне бағыт-бағдар беретін кезең екендігі бізге мәлім. Бұл кезеңде балада өзін тереңірек тану, қоршаған ортасын, қоғамдық құндылықтармен танысу процесі жүреді. Қоғамда өзінің орнын табуға деген ұмтылыс жасөспірімнің өзіндік тұлғасын қалыптастыру, қоғамда қабылданған нормалар мен ережелерді меңгеру, өмірлік жаңа сатыға көтерілумен қатар мазасыздық сезімінің ұшқынын қалыптастырады. Сондай-ақ жасөспірімдерде осы кезеңде өздерінің жеке тәуелсіздігін, ересек екендігін өзгелерге мойындатуға деген ерекше қажеттілік пайда болады. Жасөспірім өз сезімдерін түсінуге, өзінің мүмкіндіктері мен қабілеттерін бағалауға талпынады. Организмнің гормональды өзгерістері жасөспірімнің өмірінде кейбір дискомфортты жағдайлар туғызып, жағымсыз уайым сезімімен қатар мазасыздық алып келеді. Жасөспірімдердің көбісі мұндай күрт өзгерістерге шыдай алмай, қарсылық көрсету жолына түсіп, қоғамдық нормаларға қарама-қайшы келетін іс-әрекеттерге барып жатады [6].

Жасөспірімдерде кездесетін мазасыздықты түзету және жою жолдарын табу мәселесі де қазіргі таңда өткір мәселе болып тұр. Сонымен, А. М. Прихожан бойынша мазасыздықты азайту мақсатындағы профилактикалық және психокоррекциялық жұмыс жүргізілуі қажет және олар мынандай үш байланысты бағытты қамтуы керек:

1. Жасөспірімнің айналасындағы ересектерге психологиялық білім беру (атааналар және мұғалімдерге), оларға мазасыздықтың себептері мен салдарын түсіндіру; ересектерге балалардағы мазасыздықты жеңу, алдын алу жолдарын көрсету (бұл әсіресе маңызды атааналар мен мұғалімдер үшін), жасөспірімдердің өзіне де мазасыздықты жеңу құралдарын игеруге көмектесу тәсілдері.

2. Жасөспірімдермен тікелей жұмыс. Профилактикалық жұмыс ең алдымен мазасыздықтың осы жас кезеңіне байланысты салаларды қамтуы қажет, ал психокоррекциялық түзету жұмыстары жасөспірімнің мінез-құлқы мен іс-әрекетінің осал тұстарын қамтиды.

3. Жасөспірімде қауіпсіздік сезімін дамытуға ықпал ететін, тұлғааралық сенімділік орнатуға тиісті психологиялық атмосфераны қамтамасыз ету бойынша жұмыстар жүргізу.

Қортындылай келе көбінесе жасөспірімдердегі мазасыздық күйін ата-аналар, мұғалімдер өтпелі кезеңнің ерекшелігі деп қабылдап, дұрыс назар аудармай жатады. Бірақ

мазасыздықтың деңгейі жоғарылаған сайын жасөспірімнің іс-әрекетінің барлық салаларына айтарлықтай із қалдырып, мінез-құлық, таным процесстеріне кері әсерін тигізеді. Демек, мазасыздық күйін жабық қалдырмай, оның себептерін ашып талқылап және оған дер кезінде түзету әдістерін қолдану қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Конеева, Е.В. Проблемы психолого-социальной реабилитации подростков на основе оптимизации эмоциональной устойчивости / Е. В. Конеева, Т. И. Коток // Человеческий капитал. - 2019.
2. Козырева М.А. Подростковая тревожность: проблема и пути решения/ молодой ученый, международный научный журнал / №33 часть, 2 издательство Молодой ученый, 2022.
3. Васильев Н.Н. Тренинг преодоления конфликтов - СПб.: Речь, 2008.
4. Локтаева С.А. Проблема тревожности в современной психологии / С. А. Локтаева // Велес. - 2019.
5. Грановская, Р.М. Элементы практической психологии / Р.М. Грановская. -Санкт-Петербург : Речь, 2007.
6. Кушка, М.Г. Анализ особенностей личности подростков с девиантным поведением / М. Г. Кушка // Современный ученый. -2019.

Ғылыми жетекші –Кусаметова Г.К. п.ғ.к.,доцент

ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ

Жубатырова Б.Т., Құралбай Г.Б., Диханбай А.Қ., Закария С.Е.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аға оқытушы, магистр

Дефектология ББ 4 курс студенті

Арнайы педагогика ББ магистранттары

Ақтөбе қаласы

gulzhazira.kuralbaj@bk.ru

Аннотация

Бұл мақалада зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын ойын арқылы қоршаған ортаға бейімдеу мәселесі зерттелген. Мақалада бас назар бастауыш сынып оқушыларында кездесетін оқудағы қиындықтардың ерекшеліктері талданған. Зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын қоршаған ортаға бейімдеуде қолданылатын ойынның маңызы анықталған.

Кілт сөздер: зерде бұзылысы, ойын, қоршаған орта, бейімдеу, мектеп ортасы.

Аннотация

В этой статье исследуется проблема адаптации учащихся начальной школы с нарушением интеллекта к окружающей среде с помощью игр. В статье основное внимание уделено особенностям трудностей в обучении, с которыми сталкиваются учащиеся начальных классов. Определено значение игры, используемой при адаптации учащихся начальных классов с нарушением интеллекта к окружающей среде.

Ключевые слова: нарушение интеллекта, игра, окружающая среда, адаптация, школьная среда.

Annotation

This article explores the problem of adaptation of Primary School students with intelligence disorders to the environment through play. The article analyzes the features of learning difficulties faced by Primary School students. The importance of the game used in the adaptation of Primary School students with intellectual disabilities to the environment is determined.

Keywords: intelligence disorder, play, environment, adaptation, school environment.

Білім алуда ерекше қажеттілігі бар балалар – Қазақстанның әлеуметтік қорғалмаған қоғамдық мүшелері. Осы санаттағы балалардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келетін оқыту мен тәрбиенің қолданыстағы нысандарының жалпы жеткіліксіздігі кезінде мүмкіндігі шектеулі балалар санының өсу тенденциясы дамуында ауытқулары бар балаларға қатысты әлеуметтік және білім беру саясатының белгілі бір жетілмегендігі туралы қорытынды жасауға және осы санаттағы балаларға әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсетудің тиімді жолдарын іздеу міндетін қоюға мүмкіндік береді.

Қазіргі Қазақстан әлеуметтік дамудың ерекше жағдайындағы азаматтарды әлеуметтік оңалтуды өзінің ажырамас функциясы және әлеуметтік саясаттың аса маңызды міндеті ретінде түсінді.

Баланың жеке басының дамуының психологиялық ерекшеліктерін түсінбестен әлеуметтік бейімделу мүмкін емес. Дамуында ауытқулары бар баламен өзара әрекеттесу процесінде көптеген сыртқы және ішкі факторлардың дамып келе жатқан тұлғаға әсеріне байланысты көптеген проблемалар туындайды. Бұл процесті тиімді басқару үшін Сіз олардың ерекшеліктерін, жағымды және жағымсыз жақтарын білуіңіз керек, әсер ету нәтижелерін болжап, уақтылы түзетулер енгізуіңіз керек. Оны мектеп жағдайында оқыту процесінде түрлі ойындарды қолдана отырып жүргізу тиімділігін дәлелдеген.

Ойын басым болмаса да, бастауыш мектеп жасындағы балаларда іс-әрекеттің жетекші түрі болып табылады. Ол барлық даму тенденцияларын қамтиды, дамудың қайнар көзі болып табылады. Баланың ойлау қабілетінің дамуы ойынмен тікелей байланысты. Психикалық іс-әрекеттің қалыптасу кезеңдерін ойын әрекетінің даму кезеңдерімен салыстыру баланың ойлауының дамуы ойынмен тікелей байланысты деуге негіз береді. Ойында баланың белсенді әлеуметтенуі жүзеге асады, ол пысықталатын, байытылған және бекітілген білім мен дағдылармен әрекет етеді.

Арнайы педагогика мен психология үшін іргелі маңызды және өзекті мәселе – ақыл-ойы бұзылған балалардың ойын әрекетін қалыптастыру мәселесі. Ақыл-ойы бұзылған мектеп жасындағы баланың өміріндегі ойын оның жақын даму аймағын қамтамасыз етуі, барлық психикалық процестер мен функциялардың, жалпы тұлғаның дамуына әсер етуі керек. Ойын баланың танымдық белсенділігін дамытуға, ойлауын, сөйлеуін дамытуға, эмоционалдық және коммуникативті қарым-қатынастарын дамытуға ықпал етеді.

Белгілі педагог-психологтар – Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин, А.Р. Лурия, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн, А.В. Запорожец, Е.А. Стребелева, О.П. Гаврилушкина, Н.Д. Соколова және т.б. Олар өз еңбектерінде ойынның психологиялық аспектілеріне және оның ақыл-ойы бұзылған баланы дамытудағы маңызына назар аударады.

Психология мен педагогикада балаларды тәрбиелеу процесінде ойынды кеңінен қолдану идеялары басым, бұл оның ең маңызды психикалық процестерді қалыптастырудағы шешуші маңызымен байланысты. Олардың пайда болуы баланың жаңа, келесі даму кезеңіне өтуін дайындайды. Ойын ерте және мектепке дейінгі жаста пайда болады. Ақыл-ойы бұзылған балаларда ойынға деген қажеттілік оқу әрекетінің әсерінен ғана пайда болады және әсіресе 7-8 жаста балалар қоршаған орта туралы, адамдардың іс-әрекеті және олардың қарым-қатынасы туралы алуан түрлі білімдерді, ойынды игерген кезде байқалады.

Д.Б. Эльконин ойын тұжырымдамасының негізгі ережелерін ұсынды:

1. Ойын бірден іске аспайтын тенденциялар пайда болған кезде қалыптасады және сонымен бірге ерте балалық шақтағы тілектердің бірден жүзеге асу үрдісі сақталады.

2. Ойын әрекетінің сипаттылығы – ересек адамның рөлін қабылдаудан тұратын «қиялдық жағдайды» жасау және оны баланың өзі жасаған ойын ортасында жүзеге асыру.

3. Ойындағы ережелер – баланың өзіне арналған ережелері, ішкі өзін-өзі ұстау және өзін-өзі анықтау ережелері.

4. Ойында бала нақты іс-әрекетке негізделген мағыналармен әрекет етеді. Ойында барлық ішкі процестер сыртқы әрекетте беріледі.

5. Ойын баланың тікелей импульспен әрекет етуді талап ететін жағдайларды жасайды.

6. Ойын мектеп жасына дейінгі жастағы іс-әрекеттің жетекші түрі болып табылады. Ол дамудың барлық үдерістерін қамтиды; даму көзі болып табылады; қажеттіліктердің өзгеруін және жалпы сипаттағы сананың өзгеруін қамтамасыз етеді.

Ойын ауыстыру және белгілеу функциясын дамытады, ол кейінірек күрделі формаларда болады, сөздік-логикалық ойлау процесінде сөздің көмегімен жүзеге асады. Сондықтан ойын адамның ойлау процестерін қалыптастыру үшін аса маңызды, сондай-ақ адамның іс-әрекетін ерікті түрде реттеуге қатысады.

Ойынның әрекет ретіндегі идеяларын дамытуға үлкен үлес қосқан С.Л. Рубинштейн ойынның келесі сипаттамаларына назар аударды:

1. Ойын – мәнді, мағынасы бар әрекет.

2. Ойын адамның қоршаған ортаға белгілі бір қатынасын білдіреді.

3. Ойынның мәні «шындықты көрсету, түрлендіру қабілеті». Ол баланың «әлемге әсер ету» қажеттілігіне ықпал етіп, көмегін тигізеді.

4. Ойынның мотивтері бала үшін маңызы бар тәжірибелерде қамтылады.

5. Ойын әрекеттері мотивтегі әрекеттің мағынасын, мақсатқа деген қатынасты білдіруі керек.

6. Ойында кейбір заттарды басқалармен ауыстыруға болады. Бұл ойын ерекшеліктері оның ойдан шығарылған жағдайға өту мүмкіндігін анықтайды.

7. Ойын өмір сүретін және әрекетті бейнелейтін шындықтан шығады.

8. Жеке психикалық процестер мен функцияларды, сондай-ақ баланың жеке басын дамыту үшін ойынның құндылығы жоғары. Баланың тұлға болып қалыптасуы негізінен оның рөлге қатынасына негізделген. Рөлді қабылдау, оны ойнау, бала жай ғана ойнамайды «бір тұлғаға айналады, ол өз тұлғасын кеңейтеді, байытады, тереңдетеді». Ойын барысында бала тәжірибе алады, шынайы сезімдерді бастан кешіреді. Ойнап отырып ол өз сезімдерін, тілектерін, жоспарларын жүзеге асырады.

Балалардың ойын әрекеттерін меңгерудің бірнеше кезеңдері бар:

- бірінші кезеңде балалар сюжетті ойыншықтармен заттық ойын әрекеттерін меңгереді;

- екінші кезеңде алмастырушы заттармен және ойдан шығарылған заттармен ойын әрекеттеріне көшу жүзеге асырылады;

- үшінші кезеңде мұндай әрекеттерді жалпылау, қысқарту және ойыншыққа нұсқау қимылына айналдыру жүреді;

- төртінші кезеңде сөзбен таныс әрекеттерді, оларды тікелей орындамай белгілеу.

Мектеп жасына дейінгі балада ойынның дамуы келесідей жүреді: ашық рөлді, ашық қиялдық жағдайды және ашық ережені қамтитын сюжеттік ойындардан жасырын қиялды жағдай, жасырын ойын рөлі және жасырын ережесі бар ойындарға дейін. Ережелері бар ойындар рөлдік ойындардан туындайды, ойдан шығарылған жағдаяттан шығады және ережелердің өзі рөлден шығады. Ақыл- ойы дамуы бұзылған жағдайда негізгі және жетекші қолайсыз факторлар баланың баяу оқуы және білуге, жаңашылдыққа деген әлсіз құмарлығы, яғни оның жаңа жағдайға нашар бейімділігі болып табылады. Бұл- ақыл- ой дамуы тежелуінің ішкі биологиялық («ядролық») белгілері.

Ақыл-ой кемістігі ұрықтың кұрсақішілік дамуының әртүрлі кезеңдерінде немесе бала өмірінің бастапқы кезеңінде орталық жүйке жүйесінің (негізінен ми қыртысының) зақымдануы нәтижесінде пайда болатындықтан, бұл балалардың ерте даму ерекшеліктерін білу ақыл-ой кемістігі бар балалардың барлық психикалық дамуын түсіну үшін өте маңызды.

Ақыл-ойы бұзылған балалар ұзақ уақыт бойы ойыншықтарға қызығушылық танытпайды. Ойыншықтармен бірлескен әрекеттерге негізделген ересек адаммен қарым-қатынасқа уақытылы көшу жоқ. Өмірдің бірінші жылындағы балалар «өзінің жақын адамдары» және «бөтен» ересектерді ажыратпайды.

Ақыл-ойы бұзылған баланың даму тенденциялары қалыпты дамып келе жатқан баланың даму тенденцияларымен бірдей. Кейбір бұзушылықтар - объективті әрекеттерді меңгеруде артта қалу және сөйлеудің ауытқуы және танымдық процестердің дамуы негізінен екінші дәрежелі болып табылады. Оң көзқарасты өмірді ұйымдастыру, мүмкін арнайы білім берудің ерте басталуы, көптеген даму ақаулары болу мүмкіндігі ескертіледі. 3 жаста белгілі бір секіріс орын алады, одан әрі даму бұрынғы деңгейге негізделген.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баряева Л.Б., Бгажнокова И.М., Бойков Д.И., Зарин А.П. Дамымаған балаларды оқыту интеллект: бағдарламалар, әдістемелік ұсыныстар. Псков: ПОИПКРО, 1999, 406 Б.
2. Баряева Л.Б., Вечканова И.Л., Загребаева Е.В., Зарин А.П. Театрландырылған ойындар-балалармен сабақтар интеллектуалды дамудағы проблемалар. Санкт-Петербург.: Союз, 2001, 128 б.
3. Баряева Л. Б., Зарин А. П. Зияткерлік проблемалары бар балаларды рөлдік ойынға үйрету даму. Санкт-Петербург.: Одак, 2001, 414 Б.
4. Ойын барысында балаларды тәрбиелеу. Құрамы. Бондаренко А. К., Матусик А.И. М.: ағарту, 1983, 192 б.
5. Выготский Л.С., Балалар психологиясы // Собр. ОП.: 6 Т., Т. 4. М.: Педагогика, 1984, 480 б.
6. Соколова Н. Д. Ақыл-есі кем мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекеті. М.: Просвещение, 1993, 111 б.

ОСОБЕННОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С КОХЛЕАРНЫМИ ИМПЛАНТАМИ

Мороз А.

Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова
Студент 1 курса ОП Психология
город Актобе

Аннотация

В данной статье представлено исследование психологических особенностей детей с кохлеарными имплантами. Актуальность данного исследования заключается в совершенствовании обучения детей, проходящих реабилитацию после таких оперативных вмешательств. Развивающаяся наука и медицина которая решает проблему со слухом у тех у кого есть проблемы со слухом. В статье рассматриваются вопросы проблематики психологической

Ключевые слова: кохлеарная имплантация, реабилитация, сенсоневральная тугоухость, нарушение слуха, слухоречевое развитие.

Аннотация

Бұл мақалада кохлеарлы импланттары бар балалардың психологиялық ерекшеліктерін зерттеу ұсынылған. Бұл зерттеудің өзектілігі осындай хирургиялық араласулардан кейін оңалтудан өткен балаларды оқытуды жетілдіру болып табылады. Есту проблемалары бар адамдардың есту мәселесін шешетін дамып келе жатқан ғылым мен медицина. Мақалада психологиялық мәселелер қарастырылады

Кілт сөздер: кохлеарлық имплантация, оңалту, сенсорлық есту қабілетінің жоғалуы, есту қабілетінің бұзылуы, есту-сөйлеу дамуы.

Annotation

This article presents a study of the psychological characteristics of children with cochlear implants. The relevance of this study is to improve the education of children undergoing rehabilitation after such surgical interventions. Developing science and medicine that solves the problem with hearing in those who have hearing problems. The article deals with the issues of the problems of psychological

Keywords: cochlear implantation, rehabilitation, sensorineural hearing loss, hearing impairment, auditory-speech development.

Причина снижения слуха у детей может быть врожденной или приобретенной, возможны комбинации факторов. В нынешнее время с быстро развивающимися наукой и медициной есть много отраслей помогающие людям с физическими ограничениями, в том числе и проблем со слухом. Сейчас есть огромное количество аппаратов и приспособлений помогающие с полной или частичной потерей слуха. Например, самый эффективный из них - кохлеатарный имплант.

Кохлеарный имплант — это медицинское устройство (протез), воздействующее непосредственно на слуховой нерв, которое может компенсировать потерю слуха у некоторых пациентов с тяжелой или выраженной сенсоневральной тугоухостью. Такой протез при необходимости носят также дети дошкольного возраста.

Кохлеарная имплантация является одним из наиболее эффективных методов реабилитации глухих детей на этапе научно-технического развития. Это может коренным образом изменить жизнь ребенка, поскольку позволяет полностью глухому ребенку слышать и понимать речь. Это положительно сказывается на всем процессе развития ребенка, его социализации, воспитании и обучении. Главная особенность этой технологии в том, что, в отличие от обычных слуховых аппаратов, которые просто усиливают звук, она работает по другому принципу: кохлеарный имплант берет на себя работу по передаче звуковых сигналов от поврежденного внутреннего уха (улитки) в мозг. Во время процедуры во внутреннее ухо вводится система электродов, обеспечивающих восприятие звуковой информации за счет электрической стимуляции оставшихся волокон слухового нерва.

Во время процедуры во внутреннее ухо вводится система электродов, обеспечивающих восприятие звуковой информации за счет электрической стимуляции оставшихся волокон слухового нерва. Всех детей, перенесших кохлеарный имплант, можно разделить на две группы: Дети, которые глухие в периоды, когда они не приобрели языковые навыки. К этой категории относятся все врожденно глухие пациенты в возрасте до 3 лет. Дети со слуховым опытом. Они теряют слух на этапе овладения языком. В эту же группу вошли дети, которым в раннем возрасте устанавливали протезы и которые эффективно взаимодействовали с глухими учителями.

«Глухота, - как говорил Л.С. Выготский, - не только изменяет отношение ребенка к миру, но, прежде всего, сказывается на отношениях с людьми». Также замечено что дети относятся по другому к детям с физическими отклонениями. Дети после кохлеарной имплантации – это дети с нарушениями слуха, перенесшие операцию по введению электродов во внутреннее ухо, в результате чего ребенок может воспринимать звуки

окружающего мира, как и ребенок с нормальным развитием слухового анализатора. Серьезной задачей является психолого-педагогическая реабилитация и реабилитация людей после кохлеарной имплантации. Кто-то из «Безмолвного мира» попадает в «Звуковой мир звуков» и возникает очень стрессовая ситуация, с которой нужно разобратся.

Проблема в том, что после кохлеарного импланта требуется правильная реабилитация. Это связано с тем, что данная операция не позволяет глухому ребенку различать принятый звуковой сигнал сразу после подключения речевого процессора. Иными словами, после завершения операции ребенок не сможет правильно использовать речь в повседневной жизни, то есть не будет адекватного общения.

Частичная или полная глухота лишает ребенка важного источника информации, ограничивая тем самым процесс его психического развития. Нарушение слуха прямо влияет на развитие органов речи детей и опосредованно влияет на формирование мышления и памяти. Поскольку поведение и черты характера слабослышащих детей не определяются биологией, создание правильных условий максимально корректирует их.

Зрение, движение, осязание и тактильные вибрации играют главенствующую роль в познании окружающего мира у полностью или частично глухих детей.

Воспоминания частично или полностью глухих детей можно отличить по ряду признаков, так как у них замедлено речевое развитие и соответственно замедлена словесная память. Медленное формирование речи, в свою очередь, может повлиять на абстрактное мышление у детей с нарушениями слуха. По мере развития слухового восприятия ребенка после кохлеарной имплантации важно помнить, что слуховое и зрительное внимание ребенка необходимо захватить до того, как будет представлен сигнал; изначально ребенок не может слышать тихие звуки, пока процессор КИ не будет настроен на достаточный уровень, должны использоваться звуки достаточной громкости, чтобы вызвать ответ, их латентность реакции на звук увеличивается, поэтому при подаче звука необходимо оставить паузу и дать время на реакцию, если звука нет, повторить сигнал, дети обычно реагируют на раздражитель во времени. Для выработки реакции, а не на звук, поэтому при выработке двигательной реакции на звук необходимо варьировать длительность промежутков между сигналами, иногда пропуская их. При планомерной работе педагогов и родителей развитие слуха у детей после кохлеарной имплантации происходит значительно быстрее, чем при использовании традиционных слуховых аппаратов. Особенно это касается детей, которые теряют слух в период овладения речью и слуховых переживаний. Быстрое развитие слухового восприятия контрастирует с более медленным развитием у детей способности образовывать устойчивые ассоциации между звуковым образом слова и представляемым им предметом/явлениями. При первом включении голосового процессора и в течение первого месяца занятий большинство детей могут различать количество слогов слов с разным звуковым качеством, таких как «еще один», «тихо-громко», «долго-громко», «коротко» на слух. Для того чтобы ребенок понял речь, недостаточно научить его обнаруживать, различать, распознавать и распознавать речевые сигналы. Дети должны овладеть системой языка, то есть освоить значение многих слов, произношение, правила изменения и сочетания слов в предложениях, использование языкового общения.

Используемая литература:

Сегодня можно констатировать, что существует потребность общества, в частности педагогического сообщества, в том, как обучать ребенка с кохлеарным имплантатом в общеобразовательной школе, как адаптировать его в социуме. Выявленные, в ходе данного исследования, психологические особенности детей после кохлеарной имплантации, выступают рекомендациями для построения психолого-педагогической коррекционной работы в реабилитационный и пост реабилитационный

Использованная литература:

1. <https://moluch.ru/archive/292/66051/>
2. https://www.defectologiya.pro/zhurnal/koxlearnaya_implantacziya_osobennosti_psixofizicheskogo_razvitiya_detej/
3. <https://ikp-rao.ru/txt/1524055374979.pdf>
4. https://www.researchgate.net/publication/330527817_PSIHOLOGICESKIE_OSOBENNOSTI_DETEJ_POSLE_KOHLERNOJ_IMPLANTACII
5. https://www.defectologiya.pro/zhurnal/deti_s_narusheniem_sluxa_obrazovanie_i_reabilitacziya/

КӘСІПТІК ІС-ӘРЕКЕТТЕ РУХАНИ КЕМЕЛДЕНУДІҢ МАҢЫЗДЫ КЕЗЕҢДЕРІ

Мустояпова А.С.¹ Токжанова А.М.²

п.ғ.к., доцент, М.Оспанов ат. Батыс Қазақстан медицина университеті¹, п.ғ.к., доцент

Қ.Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік университеті²

Ақтөбе қаласы

altyn-ac@mail.ru¹ aigul_tokzhan@mail.ru²

Аннотация

Қазіргі таңда тұлғаның рухани кемелденуі үрдісін зерттеу маңызды. Тұлға дамуының бір көрсеткіші ретінде акмеологиялық мәдениет қарастырылады.

Кілт сөздер: рухани кемелдену, кәсіптік іс-әрекет, акмеология, мәдениет

Аннотация

В настоящее время важно исследовать процесс духовного совершенствования личности. Акмеологическая культура рассматривается как один из показателей развития личности.

Ключевые слова: духовное совершенство, профессиональная деятельность, акмеология, культура

Annotation

At present, it is important to investigate the process of spiritual improvement of the individual. Acmeological culture is considered as one of the indicators of personality development.

Keywords: spiritual perfection, professional activity, acmeology, culture

Жеке тұлғаның кемелденуі барысы мен жалпы даму мәселесінде акмеология, акме, қалыптасу терминін психология мен педагогика ғылымдары қарастырады. Ол ұғымдар түсіндіріледі: шеберліктің шыңы, парасаттылыққа ұмтылушылық, кәсіптік іс-әрекет, кәсібилік. А.А.Деркачтың пікірінше, «Акмеология – бұл адамның шығармашылық әлеуетінің шыңына қол жеткізудің заңдылықтарын, жолдарын, тәсілдерін, шарттарын және есею кезеңінде іс-әрекет барысында оның өзін-өзі жетілдіруінің амалдарын зерттейтін кіріктірілген ғылым». «Акмеология – бұл адам туралы ғылымдар жүйесіндегі ғылыми білімнің және адамның кәсібиліктің шыңына жетудің жаңа саласы» [1]. А.А.Деркач пен Н.В.Кузнецов кәсіптік дамудағы «акме» дегеніміз – осы адам үшін, оның белгілі бір уақыт кезеңіндегі кәсіптік дамуының деңгейін білдіретін психикалық қалып. Кәсіптік «акме» - бұл кульминация, шығармашылықтың шыңы мен оптимумы, ең жоғары өнімділік сәті, адам жасаған құндылықтардың ең жоғары мағыналы кезеңі деп сипаттаған [2].

Адамның іс-әрекетінің ішкі және сыртқы жүйесін реттеуші акмеологиялық мәдениеттің өзі жүйелілік-құрылымдық білім болып табылады. Талдауға сүйенсек, адам дамуының кіріктірілген көрсеткіші де, тұлға дамуының сапалық өлшемі де – мәдениет болып табылады. Зерттеулерге шолу барысында тұлғаның акмеологиялық мәдениетіне қатысты теориялар мен түсініктерді, зерттеу тәсілдерін жүйелеп, талдау және қорыту арқылы акмеологиялық мәдениет қалыптасуының акмеологиялық - психологиялық тұғырларын қарастырдық.

Қазіргі акмеологиялық - психологиялық білім көп тұжырымдамалық ерекшелігімен сипатталады, тек түрі ғана емес, мазмұны да жан-жақты теориялық дәлелдемелерді қажет етеді. Осы саладағы зерттеушілердің түрлі пікірі акмеологиялық-психологиялық білімнің теориялық тұжырымдамасын толықтырады. Бұл пікірлер ішінде акмеологиялық теорияның даралық ерекшелігіне қайшылық туғызатын талдаулар да бар, дегенмен теориялық мазмұны мен зерттеу тәсілдерінде ұқсастықтар мен өзара толықтырулар кездеседі.

Акмеологияның мән-мағынасынан тұлғаның үдемелі дамуымен байланысты тұрақты байланыстарды бейнелейтінін түсінеміз. Қазіргі таңда теориялық акмеологиялық зерттеулерде тұлғалық-кәсіби дамуды, тұлғалық әлеуетті күшейтуді, кәсіби іс-әрекетте тұлғаның өзін-өзі көрсетуі сияқты акмеологиялық заңдылықтарды негіздеуге әрекеттер жасалуда. Кемелденуді өздігінен білім алу, өзін-өзі түзету, өзін-өзі басқару құралдары арқылы өзін-өзі жетілдіруге қабілеттілік деп қарастырады. Жеке тұлғаның дамуын зерттеуде психология мен акмеологияда ортақ және өзгеше көзқарастар бар. Бұл айырмашылықтар акмеологиялық білімнің және ғылым ретінде акмеологияның өзгешелігі мен өз алдына дербестігін сипаттайды [3].

Бір ғана әдіснамалық тұжырымдама аясында тұлғалық жаңаруға түрткі болатын акмеологиялық мәдениеттің даму процесін сипаттау мүмкін емес. Акмеологиялық мәдениетті дамыту барысындағы түрлі тәсілдер кезең ретінде қарастырылмай, керісінше бірін-бірі алмастыра алатын, немесе бірін-бірі жоққа шығара алуы шарт. Акмеологиялық мәдениет дамуын зерттеу барысында түрлі тәсілдерді «өлшеп», қайсысы аталған феноменнің нақты талдауына әсерін тигізіп, оңтайлы даму шарты бола алады.

Акмеологиялық мәдениеттің теориялық моделінің құрылымы аталған феноменге жан-жақты әрі терең мазмұндық талдау жасауға мүмкіндік туғызады.

Тұлғаның акмеологиялық мәдениетінің теориялық моделін жасақтау барысында төмендегі әдіснамалық алғышарттар ескерілді:

- акмеологиялық мәдениет өзін-өзі дамытудың тиімділігін акме биігіне көтеру факторы ғана емес, акмеологиялық мәдениеттің өзі тұлғаның жан-жақты дамыту нәтижесі болып саналады. Оны түсіну үшін тұлғаның негізгі міндеттерді шешу барысында кездесетін әлеуметтік құрылымға негізделмеген, кездейсоқ жағдайлардың түрлі деңгейінде туындайтын дағдарыстың мәнін түсіну қажет;

- акмеологиялық мәдениет – түрлі сипатта танылатын тұлғаның сапалық сипаттамасымен өлшенеді;

- акмеологиялық мәдениеттің дамуы өзін-өзі жетілдіру процесі болғанда ғана жүзеге асырылады, оны дамыту принципі де, нәтижесі де бір бағдарлы болуы мүмкін емес;

- тұлғаның акмеологиялық мәдениетінің дамуы бір ғана кезеңмен шектелмейді: өзін-өзі өзгертуге бейімділік әр кезеңде түрлі сипатқа ие болғанымен адам бойында өмірінің соңына дейін сақталатын қабілет;

- акмеологиялық мәдениет – кіріктірілген сипатқа ие өзара тығыз байланысты құрылымдық-қызметтік бөліктерден тұратын өзіндік реттелінетін жүйелі білім;

- акмеологиялық мәдениеттің даму ерекшеліктері тұлғалық сапаларға және адамның өмірлік тәжірибесіне байланысты.

Тұлғаның акмеологиялық мәдениетінің теориялық моделін жасақтауда В.С.Тюхтинның «жүйе ұғымын түсіну үшін үш негізгі компонент: жүйенің бөліктері арасындағы байланыс, қарым-қатынас және құрылымдық түрлеріне талдау жасалу қажет»

деген пікіріне сүйендік. Тұлғаның акмеологиялық мәдениетінің үш өлшемдігі оның статистикалық емес, керісінше дамушы жүйе ретіндегі біртұтастығын танытады.

Модельді жасақтау барысында акмеологиялық мәдениеттің екі бағытта жүзеге асырылуына ерекше мән беріледі: ішкі бағыт – түрлі тұрғыда танылатын адамның қоршаған ортамен өзара қарым-қатынасынан тұрады.

Осыған сәйкес тұлғаның кәсіптік іс-әрекетте кемелденуінің үш негізгі факторы:

- адамның субъективті-тұлғалық ерекшеліктері;
- оның өмірлік ұстанымдары ерекшелігі;
- ол үшін маңызға ие басқалардың ерекшелігі негізінде құралады.

Зерттеу барысында кез келген тәсіл ең тиімді болуы мүмкін емес, диалектика заңдылықтарына сүйенсек, оның жетістігі де, кемшілігі де болуы мүмкін, ал бұл кемшіліктер мен жетістіктер қойылған мәселені шешу амалының жиынтығын құрайды.

Акмеологиялық мәдениеттің жоғары деңгейде қалыптасуы адамға өзін-өзі дамытуды өмірлік құндылық ретінде, өзін-өзі жетілдіру шарты ретінде қарастыруға, өмірлік әрекет барысында жүзеге асыруға, тануға, мәселені өзектендіруге, өз «Менін» шығармашылық тұрғыда жетілдіруге мүмкіндік береді. Тұлғалық сапаны қалыптастыру арқылы акмеологиялық мәдениетті дамыту жаңа бастамалар арқылы өмірлік жаңа міндеттер қоюға мүмкіндік туғызады.

Акмеологиялық принципке сай акмеологиялық мәдениеттің басты көрсеткіші оның әлеуеттілігі: тұлғалық жаңару ретінде акмеологиялық мәдениеттің өзгеруі өзіндік сапалар және құрылыммен ғана сипатталмайды, сонымен қатар баламалық негіздегі әлеуеттік құрылымдар жиынтығымен ерекшеленеді. Әлеуеттік құрылымды өзектендіру түрлі факторларға, сыртқы ықпалға, жүйе ішіндегі өлшемдер мәніне сәйкес өзгерістерге байланысты.

Тұлғаның акмеологиялық мәдениеті құрылым ретінде және осы құрылымды жасақтаушы принцип ретінде қарастырылады.

Акмеологиялық мәдениеттің тұрақтылығы, сақталуы кез келген өзгерістің мақсаты болып табылады. Тұрақтылық пен өзгеріс арасындағы қарама-қайшылық даму негізінде ғана жойылады.

«Тұлғаның акмеологиялық мәдениеті» ұғымы екі бағытта қолданылады: құрылымдық реттілік (біртұтас жүйе ретінде компоненттердің өзара үйлесімділігі) және даму бағыттылығы (бастапқы құрылымдық компоненттері мен нәтиже арасындағы өзара байланысты жасақтауға немесе өзгертуге бағытталған базалық байланыстардың жиынтығы). Осы негізде тұлғаның акмеологиялық мәдениеті құрылымдық және қызметтік компоненттердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Акмеологиялық мәдениеттің құрылымдық компоненттері ретінде өзін-өзі өзектендіру, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру саласындағы түрлі міндеттерді шешу барысында байқалатын тұлғаның инварианттық тұрақты және субъективті-әрекеттік ерекшеліктері қарастырылады.

Жеке тұлға мақсат пен мақсатқа орай әрекеттердің өзіне ғана бағдарланып қоймай, өзінің өмірдегі атқарар рөліне, қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыруға бағдарлана отырып таңдайды. Демек жеке тұлға үшін заттардың, адамдардың, білім, арман-мақсаттардың, қызмет тәсілдерінің, қасиеттер мен қарым-қатынастардың мәні, яғни олардың құндылығы жеке тұлғаның заттық, әлеуметтік және өзінің ішкі әлемін тануға әрі өзгертуге адамгершіліктік, эстетикалық, дүниетанымдық, интеллектуалдық, эмоционалдық дайындығының шамасы ретінде танылады.

Акмеологиялық мәдениеттің құндылықты компонентінің алдыңғы кезекте қалыптасуының қажеттілігі құндылықтар (арман-мұрат, принциптермен қатар) адам әрекеттерінің негізі және оларды бағалау өлшемі түрінде танылатындығына байланысты.

Акмеологиялық мәдениеттің құндылықты компонентінде үздіксіз өзін-өзі дамыту құндылығы ең маңызды болып табылады.

Егер акмеологиялық мәдениет даму барысында өзін-өзі дамыту құндылығын терминдік түрде ұсынсақ, онда оған қарым-қатынасына орай инструменталдық (құралдық)

құндылық есебінде тану, оның ішінде өзін-өзі тануын, *үздіксіз білім алу және өзіндік білім алу құндылығын* қамтиды.

Акмеологиялық мәдениеттің құндылық компоненті жоғары деңгейлі реттеуші болып табылады. Онда адамның жағымды жеке мүмкіндіктері жүзеге асырылады.

Өзін-өзі танытудың салыстырмалы түрдегі тұрақты бағдары ретінде өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі жүзеге асыру құндылықтарын меңгере отырып, адам оны болмысына сай ыңғайлап, жеке тұлғалық жағынан маңызды етеді. Өзін-өзі дамыту құлшынысын, ниетін субъектілік қабылдау және игеру адамның дербестігін танытады және құндылықты бағдар жүйесін құрайды.

Құндылықты бағдар жеке тұлғаның өзін-өзі дамыту әрекетіне қатынасының ішкі негізін танытатын, оның мақсаттары мен оларға қол жеткізудің әдіс-тәсілдері туралы түсініктерін көрсетеді, сөйтіп акмеологиялық мәдениет өзгерістерін болжаудың маңызды бастауына айналады. Жеке тұлға таңдалған құндылықтарда өзінің күшін іске асырады әрі акмеологиялық мәдениеттің дамуын айқындайды.

Өзін-өзі дамыту принципінде адам санасында өзі үшін өмірге қажетті деп санайтын құндылықтарды ғана өзектендіре отырып, өзін жүзеге асыруға жекелік-мәнді ұмтылыстарын қалыптастырады. Өзін-өзі жетілдіру принципі құзыреттілік түрлерінің көбеюімен ғана шектелмейді, ол тұлғалық жетілудің жаңа мәнді деңгейлеріне қаншалықты көтерілгендігіне байланысты. Әр көтерілетін сатының өміріне қуаныш әкелуі мен жанына жайлылықты сезінуі және жетілдіру деңгейінің өзгеруін акмеологиялық технологияларды қолдану жолымен арттыруға болады. Алайда жеке тұлғаның сыртқы ықпалдарды қабылдауға дайындық деңгейінің құндылық бағдарына тәуелді: сыртқы факторлар өзін-өзі өзгертуге ықпал етерлік немесе кедергі боларлық шарттар ретінде ғана танылуы мүмкін. Егер *өзіндік руханилыққа ұмтылуы мен парасаттылықты басты бағдар ретінде қарауға* қажеттілік болмаса, ол жүзеге асырылмайды.

Құндылықты бағдар негізінде жеке тұлғаның қажетсінуі қалыптасады. Ішкі қажетсіну деңгейіне таңдау мүмкіндігінің болуы және оны іске асыру еркіндігі жағымды әсер етеді, демек адамға таңдау еркіндігін беретін шарттар оның өзін-өзі ұйғарушы есебінде сезінуге мүмкіндік туғызады, бұл ішкі қажетсіну деңгейін көтереді.

В.Врумның теориясында қажетсінуді өзін-өзі реттейтін таңдау принципі ретінде қарастырады. Адамға әрдайым белгілі бір дәрежеде қажетсіну тән және мінез-құлықтың балама түрлерінен таңдау жасайды. Бұл таңдауға ұнамдылық өлшемі, мақсат құндылықтары, мақсатқа қол жеткізу мүмкіндігі ықпал етеді.

Өзін-өзі өзгертуге күш жұмсауға даярлық түпкі нәтиженің ұнамдылығымен және оның іске асырылатындығымен, яғни өзін өзі жүзеге асырудың мүмкіндігінің субъективтік бағасымен айқындалады. Нақтырақ айтқанда, адам мақсатқа жетуге әуелі оның ұнамдылығын бағалай отырып ұмтылады, содан соң өз мүмкіндігі бойынша қандай тәсілдер мақсатқа жеткізетінін бағалайды.

Әр адам парасатты тұлға иесі ретінде өз өміріне жауапкершілікпен қарап, руханилыққа, акме биігіне, мақсаттарын жүзеге асыру шыңына ұмтылады.

Сонымен, акме – деңгей, саты ретінде, ал адамның біртұтастығы мақсатын іске асыру белгісі ретінде қарастырылады. Акме биігіне көтерілудің басты шарты – адамның жетілдіруі мен өзін дамытуы болып табылады.

Кең мағынада алғанда тұлғаның өзін-өзі дамытуы – жасырын қабілет, білік, дағдыны және жаңа қасиет пен сапаларды ашуға бағытталған мақсатты үрдіс.

Өзін-өзі дамытуға ішкі белсенділік пен тұлға үшін маңызды сапаларды жетілдіру тән.

Акмеологиялық негізде өзін-өзі дамыту дегеніміз:

- адамның шығармашылық әлеуетінің пайда болуы;
- ішкі ынта мен сыртқы ықпал негізінде тиімді жүзеге асыруға бағытталған өзін жетілдіру принципі;

- рухани-адамгершілік және әрекеттік-тәжірибелік өзін-өзі байытуға, жетілдіруге бағытталған көп бағытты және мақсатты өзгерту, кемелденуге ұмтылу.

Дегенмен зерттеулер нәтижесі өзін өзі дамыту нысаны ретінде әлеуметтік және психологиялық тұрғыда нәтижесіз, тиімсіз сапалардың қалыптасатындығын дәлелдейді.

Өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі дамыту ұмтылысының ішкі мақсатына айналған жағдайда құзыреттілігін қалыптастыру үрдісі акме жетістігіне бағытталған арнайы рухани іс-әрекетке айналады.

Тұлғаның өзін-өзі дамытуы – ішкі маңызды және шығармашылық белсенді ішкі факторлардың өзара әрекетіне негізделген саналы түрде тұлғалық қалыптасудың кіріктірілген шығармашылық үрдісі.

Өзін-өзі дамыту өзін-өзі жүзеге асыру негізінде жалғасын табуы заңдылық ретінде қарастырылады. Бұл заңдылыққа төмендегі тұрғыда сипаттама беруге болады. Тұлғаның өзіндік санасының дамуы өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігін өзектендіреді. Тұлға өзін дамыту субъектісіне айналады. Өзін дамыту тұлға тарапынан өзін жетілдіру үрдісі ретінде қабылданады, оның нәтижесі адамның маман тұрғысынан емес, жеке адам ретінде өзін-өзі жүзеге асыруы арқылы қалыптасады. Дегенмен, осы орайда өмір жолында жетістікке жетудің акмеологиялық механизмдері туралы орынды сұрақ туындайды.

Жеке адам деңгейінде әр адам даму үрдісінде орта талаптарына сай түрлі табиғи механизмдерге сүйенеді:

- қоғамдық талаптарға сай жаңартатын тұлға бойында табиғи қалыптасқан сапаларды қолдану;

- бұрын болмаған адами қасиеттердің, білім, білік, дағдының пайда болуына ықпалын тигізетін табиғи сапалардың кіріктірілуі;

- бұрын тығыз байланыста болған нысандардан тыс қолданылған жағдайда табиғи сапалардың жаңаруы.

Тұлға деңгейінде дамыту тұлғаның рухани кемелденуінің белгілі бір кезеңдерінде түрлі жаңарулар мен даму негізінде қалыптасады. Белгілі бір жаңарулардың қалыптасуы мен бекітілуі бір әлеуметтік даму жағдайының тұлғаның жаңа психологиялық бейнесіне сай екінші даму жағдайына ауысуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Деркач А.А. Акмеология: методология, методы и технологии. – М., 1998. – 320 с.
2. Деркач А.А., Кузнецов Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. – М., 1993. – 168 с.
3. Бекжанова Б. Ж. Жоғарыдан кейінгі білім жағдайында мамандардың акмеологиялық дайындығын қалыптастыру. .фил. докт.ғыл. дәр. алу үшін дайын. дисс. Алматы, 2014ж. -161б.

БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ АҚЫЛ – ОЙ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ БАРЫСЫНДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТ

Мұқатова Ж.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Педагогика және психология ББ Ікурс магистранты
Ақтөбе қаласы
zhuldyz.mukatova01@mail.ru

Аннотация

Қазіргі таңдағы білім алушы – болашақтағы қызмет саласындағы дайын маман, кәсіби тұрғыдан тәжірибесімен бөлісетін тұлға. Сондықтан, олардың жан-жақтылығы, академиялық даярлығымен қоса, рухани – психологиялық, танымдық қабілеттерінің

оңтайлы дәрежеде дамуы өте маңызды мәселелердің бірі. Тұлғаның танымдық және зияткерлік қабілеттерінің даму деңгейі қызметтің барлық маңызды салаларында адамның жетістілігінің өзекті өлшемі болып табылады. Дегенмен, зияткерлік қабілетті зерттеулердің тұжырымдамалық негіздері танымдық қызметтің нәтижесі ретінде осы уақытқа дейін жеткіліксіз зерттелген. Ақыл-ой қабілетінің табиғаты, олардың дамуын анықтайтын факторлар ой-өрісін қалыптастыру және дамыту заңдылығын қарастыратын ұғымдарда басты назарға ие.

Кілт сөздер: білім алушы, жоғарғы ақыл – ой белсенділігі, танымдық қабілет, рефлексия, интерактивті оқыту, тұлғааралық байланыс.

Аннотация

Современный обучающийся - готовый специалист в сфере будущей деятельности, человек, делящийся опытом в профессиональном плане. Поэтому их разносторонность, наряду с академической подготовкой, в оптимальной степени развития духовно – психологических, познавательных способностей является одной из важнейших проблем. Уровень развития познавательных и интеллектуальных способностей личности является актуальным критерием успешности человека во всех важнейших сферах деятельности. Однако концептуальные основы исследований интеллектуальных способностей как результат познавательной деятельности до сих пор недостаточно изучены. Природа умственных способностей, факторы, определяющие их развитие, имеют первостепенное значение в понятиях, рассматривающих закономерности формирования и развития мышления.

Ключевые слова: обучающийся, высокая умственная активность, познавательные способности, рефлексия, интерактивное обучение, межличностное общение.

Annotation

A modern student is a ready - made specialist in the field of future activity, a person sharing professional experience. Therefore, their versatility, along with academic training, in the optimal degree of development of spiritual, psychological, cognitive abilities is one of the most important problems. The level of development of cognitive and intellectual abilities of a person is an actual criterion of a person's success in all the most important spheres of activity. However, the conceptual foundations of research on intellectual abilities as a result of cognitive activity are still insufficiently studied. The nature of mental abilities, the factors determining their development, are of paramount importance in concepts that consider the patterns of formation and development of thinking.

Keywords: student, high mental activity, cognitive abilities, reflection, interactive learning, interpersonal communication.

Білім алушы жасы – бұл адамның жоғарғы өнімді зияткерлік қызметінің кезеңі. Бұл жаста зияткерлік даму құбылысының келесі екі өлшемінің байланыстылығымен сипатталады.

1) Білімдер санаты. Білім қорының жинақталуы, себебі бұл ойлау қорының шарты;

2) Дағдыларын, ептіліктерін дамыту. Бұл дағдылар көмегімен білім алынатын операцияларды білу, зияткерлік дамуындағы іріктелген және бекітілген тәсілдерді жинақтау [1]. Зияткерлік дамудың жалпы белгілеріне өздігінен ойлау, материалды меңгеру шапшаңдығы және дәлдігі; бейстандарт міндеттерді шешу кезінде ойлау бағыттамасының шапшаңдығы; зерттелетін құбылыстардың мәніне терең ену; біржақты, негізсіз пікірлерге бейімділіктің болмауы, меңгеру жылдамдығы: ойлау үрдісінің орамдылығы (жұмысты қайта құру), міндеттердің өзгертілген шарттарына бейімделу жеңілдігі; аналитикалық – синтездік қызметтің әртүрлі деңгейі; ойлау тиімділігі сияқты белгілер жатады. Көпшілік жағдайларда бұл белгілер білім алушы кезеңіндегі

субъектердің зияткерлік даму көрсеткіштері болып табылады, себебі олардың ой-өрісін дамытудың негізгі белгісі өздігінен, репродуктивті міндеттерден шығармашылыққа ауыса отырып, әртүрлі міндеттерді шешу болып табылады. Білім алушының ой өрісінің, оның сана-сезімінің дамуының маңызды шарықтауы - рефлексия деңгейінің жоғары танымдық көрсеткішінің болуы, яғни тұлғаның өз әрекеттерін, өз – өзін дамыту жолындағы, өзін «Мен» деп ұғыну дәрежесі болып табылады [2].

Жоғарғы ақыл – ой белсенділігін талап ететін қызметтер барысындағы білім алушы тұлғалардың өзіндік реттеу, өзіндік тәрбиелеу дәрежесінің жоғарылауы – танымдық қабілеттерінің жеткілікті түрде дамып, өз бетінше шығармашылық шешімдер қабылдануынан аңғарылады. Кей жағдайда, білім алушы статусын иеленген тұлға өзіндік «Мен» дәрежесінің құбылмалылығымен, жасөспірімдік кезеңнен оңтайлы шыға алмауының құрбаны болып қалады. Педагогикалық – психологиялық зерттеулер нәтижесінде білім алушылардың әлеуметтік-психологиялық мәселелері олардың қалыптасуына, танымдық белсенділігіне тигізетін әсері анықталған. Сонымен қатар, бұл мәселелердің оқу-кәсіби іс-әрекетіне, қарым-қатынасына, тұлға ретінде күрделеніп дамуына ықпалын тигізеді.

Жоғарыда аталған білім алушының ерекшеліктері, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынасқа мүмкіндік беретін барлық сипаттамалары, оқу-тәрбие қызметінің субъектісі ретінде білім алушыға толығымен жеке тұлға деп қарастыру, сапалы қарым-қатынастың қажеттілігін анықтайды. Жоғары мектептегі оқу-тәрбие процесіндегі педагогикалық қарым-қатынас кәсіби деңгейде болуы үшін онда тең ұстанымның болуы мәнді болады. Сонда ғана білім алушының танымдық қабілеттерімен кез-келген іс-әрекеті дамып, жетіле алады. Оқытушы өз тарапынан әр білім алушыға педагогикалық қарым-қатынастың серіктесі ретінде, оқу-тәрбие жұмыстарының ұйымдастырушылық негіздерін қайта құру қажеттіліктерін қарастырып, жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісіндегі интерактивті компоненттерінің күшейтілуімен жұмыстануы қажет. Интерактивті оқыту – белсенді өзара әрекеттесуді, оқу қатысушыларының тұлғааралық байланысын қамтитын процесс. Оқытудың интерактивті түрлерін қолдануға негізделген оқу процесі, барлық білім алушыларды өзіндік метакогнитивті тану процесіне қосуды ескере отырып ұйымдастырылады. Бірлескен іс-шаралар әр білім беру процесіне қатысушы тұлғалардың өзінің жеке үлесін қосатындығын білдіреді, жұмыс барысында білім, идеялар, іс-әрекет тәсілдері алмасылады. Зияткерлік қабілеттерді дамытуға бағытталып ұйымдастырылған жеке, жұптық және топтық жұмыс, жобалық тапсырмалар, рөлдік ойындар, құжаттармен және әртүрлі ақпарат көздерімен толықтырылған жұмыстарды қамтиды. Интерактивті нысандар өзара әрекеттесу принциптеріне, білім алушылар белсенділігіне, топтық тәжірибеге сүйенуге негізделген, міндетті кері байланыс. Білім беру қарым-қатынасы ортасы құрылады, бұл үдеріске қатысушылардың өзара әрекеттесуі, олардың дәрежелерінің теңдігімен сипатталады, Бірлескен білімді жинақтау, өзара бағалау және бақылау мүмкіндігі болады. Оқытушы жаңа біліммен бірге білім беру үдерісіне қатысушыларды өз бетінше ізденуге жетелейді. Өзіндік «Мен» тұжырымдамасының айқын дамуы қарастырылып, әлеуметтік ортаға бейімділіктің көрсеткіштері де, ақыл – ой қызметінің дамуы барысындағы жеке дара танымдық қабілеттерінің ілгерілеуімен сипатталады. Интерактивті оқыту когнитивті оқытуды ұйымдастырудың арнайы формасы ретінде әрекет ететін қызмет. Білім алушының интеллектуалдық құндылығының дамуы, бұл оқу процесінің нәтижелілігімен және оның барысында білім мен дағдылардың сапалы игерілуімен, болашақ маманның кәсіби құзыреттілігінің бастамасы болып табылады.

Білім алушылардың қызығушылығын ояту; оқу материалын тиімді игеру; сауалдарға жауаптарды өз бетінше іздеуі, қойылған оқу міндеттерін шешу, топтық жұмыс істеуге үйрету, кез-келген көзқарасқа төзімділік таныту, әр тұлғаның сөз бостандығына құқығы бар екенін ескеріп, құрметтеу. Оқытушы тәрбие және оқу міндеттерін шешу үшін келесі интерактивті формаларды қолдана алады: дөңгелек үстел (пікірталас), іскерлік және рөлдік ойындар, бейнефильмдерді қарау және талқылау, тренингтер, нақты жағдайларды

талдау, ситуациялық шығармашылық жобаларды талдау. Жоғары оқу орнында білім алушының өзіндік жұмысын ұйымдастыру практикасында оқытудың интерактивті формаларын қолдану процесі – ақыл-ой қызметінің белсенді әрекеті. Танымдық қабілеттерінің дамуы оқу процесіндегі талқыланатын мәселелерді шешуге қатысуы, білім алушыларға эмоционалды серпін беріп, кейінгі ізденіс белсенділігі артып, оларды болашақтағы кәсіби қызметі барысындағы нақты әрекеттерге итермелейді.

Жоғары оқу орнындағы білім алушының ақыл-ой қызметін дамытуда академиялық көрсеткіштерді, яғни білімді игеруді, дағдыларды қалыптастыруды ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың жаңа мүмкіндіктерін ашу, жеке тұлғаның субъективтілігін қалыптастыру және дамыту болып табылады. Жеке және ұжымдық тәжірибеде, өзара әрекеттесуде білім беру процесі тәжірибені жинақтауға, құндылықтарды түсінуге және қабылдауға арналған іс-шаралар қызығушылықты арттырады және олардың оқу-танымдық іс-әрекетке деген ынтасын көбейтеді. Танымдық қабілеттерін жете дамытып, анализ-талдау жасай алуының сапалылығының нәтижесінде метакогнитивті таным көкжиегінің кеңеюі жүреді. Бұл тұрғыда білім алушы өз білімінің сапалық көрсеткіштерін өздігінен талдай жасауы мен мүмкіндіктеріне болжам қоя білуімен сипатталады. Бұл потенциал тұлға бойында көп жинақталса, сол нәтижемен жоғары деңгейдегі даму көрсеткіштері аңғарылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Базарбаева К.Қ. Студенттік жастағы тұлғаның базалық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту. Монография. – Алматы: CyberSmith, 2017. - 196 бет.
2. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. Изд.4-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 542с.
3. Ерментаева А.Р. Жоғары мектеп психологиясы: Оқулық – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2012. – 492 бет.
4. Мынбаева А.К. Основы педагогики высшей школы. – Алматы, 2013. – 190с.
Ғылыми жетекші - п.ғ.к., доцент Тоғайбаева А.К.

MAGZHAN ZHUMABAYEV'S INNOVATION

Мұратқызы Ә., Сансызбаева Ж.Қ., Сәттібай А.Ж.

K. Zhubanov Aktobe Regional University, Students of the educational program of
Preschool education and upbringing
Aktobe city

Adding a new path to the development of literature with a rich history, diverse traditions, and a variety of stylistic branches from the depths of centuries is a great task for any talented writer. As not all poets and writers are talented, not every talent can add a significant contribution to the speech of the people. Innovation in literature is not the requirement of Kazakh poets of the 1920s and 30s to start writing poems in imitation, but the natural quality of the literature of the same nation, measured by the harmony of content and form, found as an example for subsequent representatives of literature, but only if they can show the national identity, it will be a viable innovation added to the spiritual treasury of this nation. It is no secret that we have made a habit of refusing to distinguish a claim from a true claim, overestimating works whose idea floats on the surface rather than a real work of art with four legs equal, and giving the authors of some such works the title of innovators. The Times testify to who is an innovator and who is a false innovator. I wonder if the innovation would not be viable, if the people's minds would develop, and the work that was written when the art reached a new level would be sponsored by the periodical. It is known that ideologism and Turkism, which did not

follow the end, did not become an example, did not find the continuation of traditions, could not be an innovation. And innovation in art in general, including literature, in our opinion, is inextricably linked with the abundant coverage of the realities of life and the possibility of revealing unprecedented aspects of public consciousness, the presentation of good faith ideas in more artistic, embroidered ways, the formation of new forms in accordance with the new content, as a result, the formation of a new literary tradition, stylistic channel, as well as the enrichment of the visual possibilities of the national language. We find this characteristic in Abai and talk about the discoveries that the genius writer brought to Kazakh literature. After Abai, it was Magzhan Zhumabayev who brought the novelty to Kazakh poetry and national literature in general during the life of the great poet, both from his supporters and from those who claimed his idea. When Magzhan's literary heritage was banned and not separated from his people, his influence on Kazakh poetry was significant, and today we would say a word about the poet's traditions when his works were opened to the reader in Aktau, at least in the 1950s. Unfortunately, the process of development of our literature has lost many talents from Shakarim, Akhmet, Mirzhakup, Zhusupbek, etc. As a rule, there is no doubt that this negatively affected the level of development of our literature. Therefore, he wanted to postpone the most complete conversation about the literary tradition of M. Zhumabayev and show in this article the news brought by the «Dear poet» on the basis of Magzhan's own works. However, we refrain from saying that the poet's legacy, which fell into the Soviet framework, did not have time to flourish. Zh. Aimaurov said:» many of these poets cannot write without imitating either the appearance or the internal content of Magzhan's poem «/1, 427/ and R. Nurgali said: «no matter how many dooms were born, one wonderful thing was that Magzhan's poems and poems quickly spread among the country like works of folklore and remained in the hearts of the people, in the minds of the people, in the minds of the country... Therefore, the older generation, who worked side by side with Magzhan, let alone the students who studied before him, the next generation knew about the poet's heritage in writers» - 2, 105 /we decided to look for the innovative nature of Magzhan's works first in him.

First of all, it is the public environment that gives rise to an innovative writer. Various political and social changes in society have brought new ideas, new themes to the literature, that is, they have given a new content. From this point of view, the content in Zhumabayev's work deserves to be a starting point about novelty. The first works of the poet, those he wrote until about 1915-16, were on the channel of critical, enlightened realism when it came to content. In such works, which are found on a wide channel, starting with ybyrai and Abai, we see a young poet who firmly adhered to the creative principles of the literary environment, rather than the author's own individuality. However, a heroic poetic talent, a subjective poetic personality cannot remain behind in the apprenticeship period. The poet, whose pen is laid and his worldview is formed, soon finds a new way that will not repeat anyone either in opinion or in terms of the method of representation. While the poets before him, in their portrayal of society, mainly adhered to enlightenment, critical realism, Magzhan from the above years fell into romanticism. This is not the way in which he considers himself to be different from everyone, but the way in which he defines his worldview in the perception of modern realities, related to the subjective character of the poet. Such a feature of the poet forms a peculiar character of the image, assessment of life. Pre-Magzhan Kazakh poetry was characterized by a thoughtful assessment of social phenomena, a call to study, learn art, work, and more moral and aesthetic problems, while Magzhan's poems described events that develop outside the author as the poet's own secret, the content of which was caused by the content of the author's subjective thoughts. In his famous article, zh. Aimaurov spoke about the mystery that Magzhan brought to Kazakh poetry, in general, the main feature of his poetry is mystery.

The main and most complex innovation that M. Zhumabayev brought to our literature was the establishment of a long-standing romanticism. He brought to our literature with all his color, decorated it, enriched it with a literary direction that he had seen before him in different facets, more or less. It is necessary to analyze that the romantic method of portraying life has brought

some advanced features to the inner content of literature, rather than to recognize it as something other than realism. Magzhan's romanticism brought to literature a deep reflection of the diverse aspects of the inner world of man. Especially he was the first to artistically embroider the soul of an emotional and quick-witted person. Of course, in the meantime, we do not leave Abai's experience beyond the horizon of intelligence. Abai's secret was one of the channels of his great heritage. Now this characteristic has become a common feature of Zhumabayev's work. While realism mainly covers the differentiated true nature of life, romanticism literature delved into the inner world of a person, into the secrets of feelings. When it comes to this aspect, romanticism has developed a full-fledged realism. In addition to this, he created the image of a romantic hero, showing the inner world of a person with all his twists and turns, joy, sadness, and moments of Chery. On the first page of romanticism, Magzhan was represented by his hero – a fighter who fought for the independence of the most energetic, strong-willed nation, longed for courage and faith in the honor of fulfilling a sacred duty:

«I'm sorry,» I said.,
My soul is lost in fire and water.
With the mighty kandybalak Eagle
There was no sun washed out of the heart from the enemy
or:
«I don't know,» he said.
«I don't know,» he said.
«I'm sorry,» he said.,
Let the next generation come to perfection.

Such a strong character, such an effective word for the most emphatic anti-colonial bullet, has never been mentioned in literature. Poems of great pathos, written during the first World War, have expanded the scope of our poetry in terms of content. Romantic pathos in the poems «fire», «Prophet», «Sunrise», «quick Baram», «to the Earth», lyrical hero with a longing for courage, great faith – a new breakthrough that was not in the poetry of both the poets of the time who criticized colonialism in the XIX century and the representatives of the traditions of later enlightened realism. The optimistic content in his early goods of romanticism is the fiery song of the awakening years, which was the era of the struggle against colonialism. The Kazakh society saw a man who attacked the enemy like Kenesary, the Kazakh society saw Dulat, Shorty, Murat, who added the «infidel» country to the poem, The Kazakh society saw Ybyrai, Abai, Shakarim, who connected the fundamental country of the people with art-education, culture, but did not see the intelligentsia, who opened a newspaper like «Kazakh», who transferred the struggle for the liberation of the country to the face of politics, and created a party like «Alash». M. Zhumabayev's faith is not a heavenly dream of an imaginary person, but a poetic word that the rebellious citizens are energized by these noble actions, and then rush to the dawn of freedom. Such a great natural talent as Magzhan, who took the spirit of the new age to heart, turned the image of the new age into a new poetic content. Now, in order to awaken the consciousness of the people, rather than enlightenment, a fiery speech, a song in a fighting spirit, had to pass the society's needs.

Literature:

1. Suleimenov zh.» Magzhan: if you order, the candle does not go out, long Zhanar. « // Steppe and city. – 2008. №42.
 2. Kanarbayeva B. woke up with her song. Almaty: native language, 1998. - 232 pages.
 3. History of Kazakh literature, Volume 7. Almaty: Kazinform, 2004. - 462 pages.
- Scientific supervisor: master of Pedagogical Sciences Аманжол М.А.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТЫҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ ТӘРБИЕСІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Мухашова У.А.¹, Есалы А.Е.²

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ 1 курс студенті¹, Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ 1 курс магистранты²

Ақтөбе қаласы

uldanamuxashova@gmail.com¹ 15-amangul@mail.ru²

Аннотация

Зерттеу жұмысында Мағжан Жұмабаевтың Қазақстандағы ұлттық тәрбие сабақтастығына педагогикалық көзқарасы қарастырылған. Жұмабаевтың әдеби шығармаларын, оның ішінде поэзиясы мен очерктерін жіті талдау арқылы Жұмабаевтың қазақ тілін, мәдениетін, салт-дәстүрін сақтау мен насихаттаудың білім берудегі маңыздылығы туралы ойлары талқыланады. Жұмыста Жұмабаевтың қазақ әдебиеті сахнасындағы көрнекті тұлға ретіндегі рөлі және оның қазақ әдебиеті мен білімінің дамуына қосқан үлесі ерекше атап өтілген.

Кілт сөздер: Мағжан Жұмабаев, педагогика, ұлттық тәлім, білім беру.

Аннотация

В статье исследуется педагогический взгляд Магжана Жумабаева на преемственность национального образования в Казахстане. Через тщательный анализ литературных произведений Джумабаева, в том числе его стихов и эссе, в статье обсуждаются идеи Джумабаева о важности сохранения и популяризации казахского языка, культуры и традиций в образовании. В статье подчеркивается роль Джумабаева как видной фигуры на казахской литературной сцене и его вклад в развитие казахской литературы и образования.

Ключевые слова: Магжан Жумабаев, педагогика, народное образование, воспитание.

Annotation

The research paper explores the pedagogical perspective of Magzhan Jumabayev on the continuity of national education in Kazakhstan. Through a close analysis of Jumabayev's literary works, including his poetry and essays, the paper discusses Jumabayev's ideas about the importance of preserving and promoting the Kazakh language, culture, and traditions in education. The paper highlights Jumabayev's role as a prominent figure in the Kazakh literary scene and his contributions to the development of Kazakh literature and education.

Keywords: Magzhan Zhumabaev, pedagogy, national education, education.

Мағжан Жұмабаев 20 ғасырдың басындағы қазақ ағарту ісін дамытудың көрнекті тұлғасы болды. Оның педагогикалық көзқарасы қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесін қазіргі педагогикалық әдістермен байланыстыруды мақсат еткен ұлттық тәрбиенің сабақтастығына тоқталды. Бұл зерттеу жұмысында Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығы, оның маңызы, қазақ тәрбиесіне ықпалы туралы педагогикалық көзқарасы зерттелмек.

Тарихи контекст:

18 ғасырда қазақ даласына отаршылдық саясаты келгенге дейін қазақтардың білім беруі негізінен құран мектептері (медреселер) мен дәстүрлі көшпелілердің біліміне негізделген. Орыстардың келуімен білім беру жүйесі айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Қазақ балаларына орыс тілін, мәдениетін, құндылықтарын үйретуді мақсат еткен орыс

мектептері құрылды. Бұл қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесінің біртіндеп құлдырауына әкелді.

Мағжан Жұмабаев 1893 жылы қазақ даласында дүниеге келген. Орыс мектебінде білім алып, кейін Мәскеуге оқуға кеткен. Жұмабаевқа қазақтың ұлттық болмысы мен мәдениетін сақтаудың маңыздылығына сенген қазақ зиялыларының идеялары қатты әсер етті. Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы осы сенімнен бастау алып, қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесін заманауи педагогикалық әдістермен байланыстыруды мақсат етті.

Ұлттық тәрбиенің сабақтастығы:

Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы ұлттық тәрбиенің сабақтастығына мән берді. Қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесінде жаңа заманға бейімделетін құнды білім мен дағдылар бар деп есептеді. Дәстүрлі қазақ білім беру жүйесінде діни, имандылық және практикалық білімдерді біріктіретін білім берудің біртұтас көзқарасы бар екенін алға тартты. Ол бұл тәсіл жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дамыту үшін шешуші маңызды деп есептеді.

Қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесі де икемді және бейімделгіш. Ол қазақ халқының көшпелі өмір салты олардың үнемі қозғалыста болуын талап ететінін алға тартты. Сондықтан дәстүрлі қазақ білім беру жүйесі портативті және әртүрлі ортаға оңай бейімделетін етіп жасалған. Жұмабаев бұл икемділік пен бейімділік қазақ қоғамының қажеттіліктеріне сәйкес келетін заманауи білім беру жүйесін жобалау үшін пайдаланылуы мүмкін деп тұжырымдайтын.

Жұмабаевтың көзқарасының маңыздылығы:

Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығына педагогикалық көзқарасы бірнеше себептерге байланысты маңызды болды. Біріншіден, қазақтың ұлттық болмысы мен мәдениетін сақтаудың маңыздылығына тоқталды. Жұмабаев қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесінде жаңа заманға бейімделетін құнды білім мен дағдылар бар деп есептеді. Бұл көзқарас қазақ халқын мәдени мұрасымен және болмысымен қайта байланыстыруға көмектесті [1].

Екіншіден, Жұмабаевтың көзқарасы қазақ қоғамының сұранысына сай заманауи білім беру жүйесін дамыту қажеттігін көрсетті. Ол қазақтың дәстүрлі білім беру жүйесі икемді және бейімделгіш және оны қазақ қоғамының қажеттіліктеріне сәйкес келетін заманауи білім беру жүйесін жобалау үшін пайдалануға болады деп санады. Бұл перспектива дәстүрлі қазақ тәрбиесі мен қазіргі педагогикалық әдістер арасындағы алшақтықты жоюға көмектесті.

Қазақ білім беру жүйесіне әсері:

Мағжан Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы қазақ ағарту ісіне зор ықпал етті. Оның идеялары 20 ғасырдың басындағы қазақ білім беру жүйесінің дамуына әсер етті. Жұмабаев автономиялы қазақ мемлекетін құруды мақсат еткен қазақ ұлттық қозғалысы – Алаш Орданың мүшесі болды. Қозғалыс қазақ ағарту мен мәдениетін дамытуды көздеді. Жұмабаевтың педагогикалық көзқарасы қазақ тілі мен әдебиетінің дамуына зор ықпал етті. Ол қазақ мұғалімдерін заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдерге үйретуді мақсат еткен Қазақ педагогикалық институтының негізін қалаушылардың бірі болды.

Жұмабаевтың қазақ әдебиетінің дамуындағы рөлі: Мағжан Жұмабаев көрнекті ағартушы ғана емес, жазушы, ақын да болған. Шығармаларының қазақ әдебиетінің дамуына ықпалы зор болды. Ол әдебиет ұлттың болмысы мен мәдениетінің дамуында маңызды рөл атқарады деп есептеді. Жұмабаев шығармалары қазақ тілінде жазылып, қазақ халқының тілі мен әдебиетін насихаттауға ықпал етті [2].

Жұмабаевтың басқа қазақ ағартушыларына әсері: Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығы туралы ой-пікірлері өз заманындағы басқа қазақ ағартушыларына да айтарлықтай әсер етті. Алаш Орда қозғалысының құрамында болған көптеген ағартушылар Жұмабаевтың идеяларымен сусындап, қазақ ағарту мен мәдениетін дамыту жолында еңбек етті. Жұмабаев идеялары қазақ ағарту ісінің дамуында ықпалды болғанымен, олардың алдында да елеулі қиындықтар болды. 20-жылдары билікке келген

Кеңес өкіметінің білім мен мәдениетке көзқарасы басқаша болды. Кеңес өкіметі орыс тілі мен мәдениетін насихаттайтын біртұтас білім беру жүйесін енгізуді мақсат етті. Бұл қазақ тілі мен мәдениетінің тұншықтырылуына әкеліп соқты, бұл Жұмабаевтың идеяларын жүзеге асыруда айтарлықтай қиындық туғызды. Қайраткердің идеяларының алдында тұрған қиындықтарға қарамастан, оның мұрасы бүгінде өзектілігін жоғалтпайды. Қазақ ағартушылары дәстүр мен заманды үйлестіретін білім беру жүйесін дамыту жолындағы жұмысын жалғастыруда. Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығы туралы ойлары осы тұрғыда құнды көзқарас береді.

Мағжан Жұмабаев - 20 ғасырдың басындағы қазақ ұлтшылдық қозғалысының көрнекті қайраткері. Ол автономиялы қазақ мемлекетін құрудың маңыздылығына сеніп, қазақ ағарту мен мәдениетін дамытуға күш салды. Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығы туралы ой-пікірлері қазақ ұлтшылдығын дамытуда үлкен септігін тигізіп, бүгінгі күні де қазақ балаларын жігерлендіріп келеді.

Ол 1922 жылы Орынборда ұлттық педагогика ғылымының қалыптасуына негізін қалаған, бүгінгі күннің сұранысына сай бірден-бір бірегей педагогикалық очерк болып табылатын қазақ тіліндегі педагогика туралы тұңғыш теориялық еңбек – «Педагогика» атты еңбекті жазды. Тілдің қоғамдағы орнын терең түсініп, оны зерттеуді оқу-тәрбие процесінің басты міндеттерінің бірі деп есептеген. Жұмабаев практик ұстаз ретінде оны ұлттық мектепте оқытудың әдістемесін жасауға тікелей атсалысты. «Педагогиканың» негізінде жатқан идеялардың дамуы 1923 жылы «Бастауыш мектепте ана тілі» атты еңбегінде жалғасын тапты.

Басқалар үшін өмір сүру – бұл қасиетті тәрбиелеу адамгершіліктің ең маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. М.Жұмабаев «Педагогикада» адамның адамды сүйюі керек екенін, мұның білім мен тәрбиенің маңызды тұстарының бірі деп санаған [3].

М.Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастарының негіздері:

- Педагогикалық процестің негіздерінің бірі, оның психологиялық негізделуін қарастырады.

- Тәрбие мен тәрбиенің мақсатын, міндеттерін, мазмұнын, принциптерін айқындайтын жетекші факторлар – этнопедагогика, этнопсихология идеялары: «Әр ұлттың балалары өз халқының арасында өмір сүріп, еңбек ететіндіктен, тәрбиеші де оларды халық арасында тәрбиелеуге міндетті».

- Адамгершілік тәрбиесінің факторлары: отбасы мен мектеп, тәрбиешінің тұлғасы.

- Тіл мен әдебиетті кіріктіру идеясы, осыған байланысты тілді оқытудың құралдарын, формаларын, принциптерін, кезеңдері мен ретін анықтау.

Мұғалім еңбегінде тәрбие мәселелері елеулі орын алады. Жас ұрпақтың, әсіресе екі жасқа дейінгі дене тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, адамгершілік өзегі берік болмайынша, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру мүмкін емес деп есептеді. Мұғалім адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау, белсенділік қабілетін дамытудан бастауы шарт. Дұрыс таңдау жасай білу адамда өзін-өзі жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді шынықтыру, өз идеясын іздеу процесінде қалыптасатын моральдық ұстанымдар мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді. Адамгершілік тәрбиесі мәселелерін шешудің тағы бір маңызды құралы – қазақ мұғалімі эстетикалық қажеттілікті оятуға және көркемдік талғамды тәрбиелеуге, баланың бойында қабілет пен қабілеттерді дамытуға бағытталған эстетикалық тәрбиені қарастырады.

М.Жұмабаев үлгі беру әдісін ғана емес, қатесіне нұсқау, сендіру, әңгімелесу әдісін де ерекше көрсетеді. Ғалымның физикалық жазаға деген көзқарасы теріс [2].

Терең діндар тұлға болғандықтан, ол баланың бойындағы діни сезімдерді тәрбиелеуге үлкен мән берген, бұл сезімдерді адамгершіліктің өзін-өзі жетілдіруге шақыратын руханияттың негізі деп санаған. Жұмыста отбасылық тәрбие мәселелері маңызды орын алады. М.Жұмабаев балаға сөз емес, жақын адамдарының іс-әрекеті

көбірек әсер ететінін, осы орайда бала тәрбиесінде, отбасындағы берекелі ортаның, атананың жоғары адамгершілік қасиеттерінің маңызы зор екенін алға тартады.

Ол оқу-тәрбие процесінде мұғалімнің рөліне үлкен мән берді. Жұмабаев мұғалімге қойылатын негізгі талаптарды: кәсіби шеберлік, балаға деген сүйіспеншілік, тілді тамаша меңгеру және жақсы сөйлеу, баланың жеке басына құрметпен қарау болып табылады.

М.Жұмабаевтың педагогикалық ой-пікірлерін, моральдық-этикалық көзқарастарын зерттеу оның ұстаз, азамат, әділ тұлға ретіндегі тұлғасын сипаттамайынша мүмкін емес. Шығармашылықтың педагогикалық мазмұны оның мінездік қасиеттерінің ерекшеліктерінен, дүниетанымынан, халық өмірінің тереңдігіне деген көзқарасынан басталады. Бұл М.Жұмабаевтың әдеби мұрасының педагогикалық мәнін айқындайтын адамгершілік бастамасы еді.

Әдеби шығармашылықтың ғылыми-педагогикалық, оқу-әдістемелік қызметімен ұштасуы Мағжан Жұмабаев талантының жан-жақтылығын, танымының энциклопедиялық сипатын ашады. Тілдің қоғамдағы орнын терең түсініп, оны зерттеуді басты міндеттердің бірі деп есептеген Мағжан қазақ тілін оқытудың әдістемесін жасауға тікелей атсалысты.

М.Жұмабаев «Педагогика» оқулығында мұғалімнің ұлттық тәрбие тәжірибесін білу қажеттігін атап көрсетеді: «Әрбір педагог басқа нәрселермен қатар ұлттық тәжірибеге жүгінеді, өйткені әр халықтың өзіне тән ежелден қалыптасқан білім беру жолдары мен әдістері бар. Мұндай тәрбие – сонау көне заманнан бастап, көп жылдық тәжірибемен дәлелденген, таптаған жол; Әрине, әрбір тәрбиеші ұлттық тәрбиеден хабардар болуы керек» [3].

Қазіргі қазақ шығармашылығын зерттеуші З.Б.Жансипатова М.Жұмабаевтың сол кездегі жаңа мектеп пен педагогика ғылымы туралы тұжырымдары қазіргі мектептің мәселелерін көрсететін идеялар мен әзірлемелерді анық және оңай көрсететінін орынды атап өтеді. Оның идеялары қазіргі педагогика мәселелеріне жаңа көзқарас пен ерекше қарқынды көрсетеді. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, отансүйгіштікке баулуға, олардың адамгершілік қасиеттері мен рухани қажеттіліктерін қалыптастыруға, дарынды тұлғаларды «адасқанына» жол бермей анықтауға ұмтылу – осының барлығы Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалаудың жолын ойластырып, жаңа тәсілдер іздеуге итермеледі.

Сонымен бірге, зерттеуші өзінің педагогикалық көзқарастарының өзектілігін М.Жұмабаевтың жас ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, «адамгершілікті ілгерілетуде ұстаздың рөлі» деген біршама маңызды рөл беруінен көреді». Бұл тұжырымдама қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі – шығармашыл, адамгершілігі жоғары, бастамашыл, құзыретті, саналы Қазақстан азаматын қалыптастыру және дамыту үшін білім беру, әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсету болып табылатын заманауи отандық біліммен үйлеседі [4].

Мағжан оқу-тәрбие процесінің мәнін түсінуге жаңаша көзқараспен қарады. Ұстаз Жұмабаев өзінің замандастары, ізбасарлары мен алдыңғы буындарынан да тереңірек, жан-жақты, баланың ішкі жан дүниесін, оның тілегін, қызығуын, талпыныстарын зерделеудің қажеттігін ұғынуы ұшан-теңіз. Бала тұлғасын өзінің педагогикалық концепциясының ортасына қоя отырып, оның төңірегінде дидактикалық принциптер жүйесін құрады: - саналылық және белсенді оқыту принципі; - оқу мен өмірдің байланысы принципі; - білім берудің қолжетімділік принципі; - білімді игерудің беріктігі принципі; - табиғи сәйкестік принципі [5].

Біздің ойымызша, жоғарыда аталған принциптердің ішінде жаңашылдық жағдайында оқытудағы күш принципі ерекше назар аударуға тұрарлық, оның негізінде Жұмабаев дидактикалық жүйенің өзіндік ерекшеліктерін, сондай-ақ жағдайларын, құралдары мен әдістерін анықтады. Оқу материалын игеруде жоғары нәтижелерге жетуге бағытталған. Жұмабаевтың концепциясында жүйелі түрде кезең-кезеңімен жүзеге асырудың арқасында оқу күші принципінің іс жүзінде жүзеге асуы тиіс.

Бірінші кезеңде жаңа білімді меңгеру үшін психологиялық жағдай қалыптасады, бұл оқушының білімнің мәні мен идеясын түсінуін білдіреді. Оқушының оқытылатын материалдың өмірлік маңыздылығын түсінуі де маңызды. Екінші кезеңде оқушылардың шығармашылық рефлексиялық ойлауы белсендіріледі, бұл оқу бағдарламасын меңгерудегі мүмкін болатын қиындықтарды ерікті түрде жеңуге және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді [6].

Бұл кезеңдерді тиімді жүзеге асырудың жетекші алғы шарты, Жұмабаевтың пікірінше, оқушы психологиясында объективті түрде бар «танымдық эго» болып табылады, ол сәйкес қызығушылық бар болса, тұрақты әрекетті жүзеге асыру үшін мотивтердің болуын алдын ала анықтайды. «Баланың білімге, өзі үшін жаңалық ашуға деген табиғи құштарлығы мұғалімнің жойылу мен жоғалтудан жан-жақты қорғауы қажет ең құнды табиғи педагогикалық шарт болып табылады. Білім – әрбір адамның қажеттілігі», – деп жазды Мағжан, – демек, білім – қажеттілікті өтеу түрінде ғана болады. Жұмабаев жоғарыда айтылғандарға байланысты мұғалімнің басты міндетін – оқушының табиғи танымдық қажеттілігін белсендіруді, соның нәтижесінде оның «психологиялық табиғатқа» сәйкестігіне байланысты педагогикалық процесті айтарлықтай жеңілдетуді анықтады.

Қорытынды:

Қорыта айтқанда, Мағжан Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығына педагогикалық көзқарасы 20 ғасырдың басындағы қазақ ағарту ісінің дамуы үшін маңызды болды. Оның көзқарасы қазақ қоғамының қажеттіліктеріне сай заманауи білім беру жүйесін дамытумен бірге қазақтың ұлттық ерекшелігі мен мәдениетін сақтаудың маңыздылығын көрсететінін атап өткен жөн. Жұмабаевтың идеялары қазақ ағарту жүйесінің дамуына оң әсер етіп, қазақ халқының мәдени мұрасымен, болмысымен қайта қосылуына ықпал етті. Жұмабаевтың ұлттық тәрбие сабақтастығына педагогикалық көзқарасы бүгінгі таңда да қазақ ағартушыларына дәстүр мен заманды үйлестіретін білім беру жүйесін дамытуға үлгі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Алтынбекова, С., & Жарқынбекова, С. (2019). Мағжан Жұмабаевтің қазақ әдебиетін дамытуға орындығы. Инновациялық технологиялар мен ғылыми-техникалық зерттеулер журналы, 8(9), 270-273.
2. Омарова, А. (2018). Мағжан Жұмабаев және қазақ әдебиетін дамытуға орындалатын қосымшасы. Өнер және техника журналы, 7(4), 171-174.
3. Сейдімбекова, А. (2016). Мағжан Жұмабаевтың мемлекеттік білім туралы көздері. Тілдер және қарым-қатынас журналы, 4(3), 13-18.
4. Жансипатова З. Б., (2015), «Вклад М. Жумабаева в развитие духовно-нравственного образования». Алматы: Вестник Северо-Казахстанского государственного университета им.М.Козыбаева, 4 (29).
5. Сүлейменова, А. (2015). Мағжан Жұмабаев: қазақ әдебиеті мен білімді дамытуға орындалатын рөлі. Әдебиет және өнер журналы, 5(12), 1109-1115.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ДАМУЫҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Науыршаева Ә.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ І курс студенті
Ақтөбе қаласы
nauyrshaeva_04@mail.ru

Аннотация

М.Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері. Адамгершілікке бағытталған ойлау қабілеті. Рухани-адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру. М.Жұмабаевтың дидактикалық көзқарастары.

Кілт сөздер: рухани-адамгершілік, білім беру жүйесі, оқу-тәрбие, көзқарас, педагогикалық ізденіс, жандандыру.

Аннотация

Педагогические исследования М. Жумабаева. Способность к нравственному мышлению. Осуществление духовно-нравственного воспитания. Дидактические взгляды М. Жумабаева.

Ключевые слова: духовно-нравственное, воспитательная система, воспитание, точка зрения, педагогическое исследование, возродить.

Annotation

Pedagogical research M. Zhumabaeva. The ability to think morally. Implementation of spiritual and moral education. Didactic views of M. Zhumabaev.

Keywords: spiritual and moral, educational system, education, point of view, pedagogical research, revive.

М Жұмабаевтың барлық шығармашылығы өз халқының бақыты туралы ойларға толы және ақынның терең ғылыми педагогикалық зерттеулері ерекше назар аударуға лайық. Осыған байланысты Мағжан Жұмабаев соңғы жылдары көрнекті ақын ретінде ғана емес, педагог ретінде де ерекше назар аударды. Біздің ұлы отандасымыздың педагогикалық қызметі қазіргі білім беру жүйесінде жиі сұранысқа ие болып келеді. Мағжан Жұмабаевтың қазақ әдебиеті, этнопедагогика, этнопсихология, өзін-өзі тану идеяларын жоғары мектепте де, арнаулы орта оқу орындарында да зерттейді.

М.Жұмабаевтың пікірінше, қоғамда жалпы адамгершілік бағдарлар жүйесі болғанда ғана ауқымды жалпыұлттық міндеттерді шеше алады. Бұл бағдарлар ана тіліне, төл мәдениеті мен төл мәдени құндылықтарына, ата-баба естелігіне, ұлттық тарихымыздың әрбір парағына құрметпен қарағанда жүзеге асады.

Қазіргі әлемде, қоғамның әлеуметтік және рухани өмірінің өзгеруі кезінде М Жұмабаевтың педагогикалық ізденістері, білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу, халықтық білім беру жүйесін демократияландыру мәселелерінің өзектілігі арта түсуде. М.Жұмабаевтың өз заманындағы жаңа мектеп пен жаңа педагогика ғылымы туралы тұжырымдары жаңаша көзқарас пен жаңаша көзқарас таныта отырып, қазіргі мектеп мәселелерін бейнелейтін идеялар мен әзірлемелерді анық және жеңіл көрсетеді. Балаларды шығармашылықпен ойлауға, олардың рухани қажеттіліктері мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға, патриотизмге баулуға және олардың адасуына жол бермей, дарынды тұлғаларды анықтауға үйрету ниеті - мұның бәрі Мағжан Жұмабаевты білім беру жүйесін реформалау жолы туралы ойлануға және жаңа тәсілдермен әдістерді іздеуге мәжбүр етті.

Жас ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, М.Жұмабаев қазіргі қоғамның озық дамуында адамгершілікті ұстаздың бірінші рөлі ретінде қарастырды. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің бірінші кезектегі міндеттерінің бірі – Қазақстанның адамгершілігі жоғары, жауапты, шығармашыл, бастамашыл, құзыретті азаматын қалыптастыру мен дамыту үшін білім беру. Осыған сүйене отырып, қазіргі тәрбие мұраты – ол өз елінің адамгершілігі жоғары, шығармашыл, білікті азамат, ой, сөз және істің бірлігіне негізделген, кемел мінезді тұлға қалыптастыру болып табылады.

Мұғалім адамгершілік тәрбиесінің мақсатын адамгершілікке бағытталған ойлау қабілеті мен белсенділігін дамытудан көреді. Дұрыс таңдау жасай білу адамда өзін-өзі

жетілдіруге саналы түрде ұмтылу, ерік-жігер мен мінезді шынықтыру, өз идеалын іздеу процесінде қалыптасатын моральдық ұстанымдар мен берік моральдық сенімдердің болуын талап етеді дейді мұғалім. М.Жұмабаев мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу әдістерінің ішінен мысал әдісін ғана емес, жазалау, сендіру, әңгімелесу әдістерін де ерекше атап көрсетеді. Ғалымның физикалық жазаға деген көзқарасы теріс. Әңгімелесу кезінде ол жағдайды моральдық тұрғыдан талдауға негізделуі керек деп дұрыс санайды. М.Жұмабаев оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу құралдарының ана тілі, әдебиет, ауызша халық шығармалары, ұлттық салт-дәстүрлер сияқты мүмкіндіктерін көрсетеді [1].

Жұмыста отбасылық тәрбие мәселелері маңызды орын алады. Жұмабаев балаға сөз емес, жақын адамдарының іс-әрекеті көбірек әсер ететінін, осыған байланысты бала тәрбиесінде, отбасындағы берекелі ортаның, ата-ананың жоғары адамгершілік қасиеттерінің маңызы зор екенін алға тартады.

Мағжанның ойынша, сабақтың басым түрі кәдімгі мағынада сабақ емес, оқушылармен еркін әңгімелесу болуы керек дейді. Оның барысында балалар оқуды, жазуды, арифметиканы үйренуді, грамматикалық ережелерді меңгерді[2].

Мағжан Жұмабаев оқу-тәрбие процесінің заңдылықтарын ашуға, педагогиканың ғылым ретіндегі табиғатын анықтауға тырысты. Буржуазиялық педагогиканы өзінің догмаларымен айыптай отырып, Мағжан Жұмабаев мұғалімдерге эксперимент жолына батыл түсуді ұсынды, мұның өзі педагогиканың ғылым ретінде дамуына ықпал ету керек еді. «Біздің заманымыздағы философиялық ашылулар Педагогика ғылымын алға жылжыта алады, бірақ барлық жерде шыдамды және қыңыр тәжірибелер ...» [3].

М.Жұмабаев педагогиканың бірден-бір критерийі – еркіндік, жалғыз әдіс – тәжірибе деп жариялады. Жұмабаев жаңа педагогикалық жүйені құру міндетін қойды. Білім мен тәрбиенің негізгі мәселелерін шешуге жаңа көзқараспен ғылымды байытқан дидактикалық көзқарастардың өзіндік жүйесін жасады. Оқушыларға кең ауқымды білім беру және баланың шығармашылық күштерін дамыту, оның бастамашылдығы мен дербестігі – Жұмабаев мектебінің басты міндеті болды. Жұмабаевтың ойынша, тәрбиенің мақсаты балалардың барлық күштері мен қабілеттерінің үйлесімді дамуына ұмтылу болуы керек.

Мағжан Жұмабаев педагогикадағы еркіндік принципіне сүйене отырып, бүкіл педагогикалық тұжырымдаманы негіздеді. Мағжан оқу-тәрбие процесінің мәнін түсінуге жаңаша көзқараспен қарады. Ұстаз Жұмабаев өзінің замандастары, ізбасарлары мен алдыңғы буындарынан да тереңірек, жан-жақты, баланың ішкі жан дүниесін, оның тілегін, қызығуын, талпыныстарын зерделеудің қажеттігін ұғынды. Бала тұлғасын өзінің педагогикалық тұжырымдамасының орталығына қоя отырып, ол оның айналасында дидактикалық принциптер жүйесін құрады:

- саналылық және белсенді оқыту принципі;
- оқуды өмірмен байланыстыру принципі;
- білімнің қолжетімділігі принципі;
- білімді игерудің беріктігі принципі;
- табиғат принципі.

Ол сана мен белсенділік принципіне үлкен орын береді. Жұмабаев дұрыс атап көрсеткендей, тәрбие баланың интеллектіне әсер ету ғана емес, көп жақты процесс. Бұл балалардың мектепте берілген білім мен дағдыларды механикалық түрде меңгеру емес, белсенді, саналы және шығармашылық процесі. Мағжан Жұмабаев оқу үрдісінде оқушылардың дербестігін, шығармашылық ойлауын дамытуға үлкен мән берді. Ол былай деп жазды: «Егер мектепте оқушы өзі ештеңе жасауды үйренбеген болса, онда ол өмірде әрқашан тек еліктейді, көшіреді... Әрбір баланың бойында тәуелсіздікке ұмтылу бар, оны оқытудың кез келген түрінде жою зиянды және әсіресе үлгілерден көшіру кезінде қанағаттанбаушылық анықталды.

Жұмабаевтың дидактикалық көзқарастарында оқу мен өмірдің байланысы принципі ерекше орын алады. Мағжан Жұмабаев өмірден, халықтан үзілген орыс мектептерінің

педагогикалық жүйесін талдай келе, оқушылардың өмірлік тәжірибесі неғұрлым бай және жан-жақты болса, балаларды мектепте табысты оқытуға мүмкіндіктер соғұрлым көп болса, соғұрлым жеңіл болатынын дұрыс атап көрсетті. Бұл пәнаралық байланыс орнату және оқу мотивациясын арттырады.

Бұл қағидадан табиғи түрде білім берудің қолжетімділік принципі шығады, яғни күрделі оқу материалын оқушыларға қолжетімді формада жеткізу. Мағжан Жұмабаев табысты оқудың негізі ретінде мынадай екі негізгі дидактикалық талапты атады:

- «1) оқушыға оқытылатын нәрсе түсінікті және қызықты болуы үшін
- 2) оның рухани күші барынша қолайлы жағдайда болуы.

Жұмабаев білімнің қолжетімділігіне қол жеткізудің ең жақсы әдісі ретінде жалпылама және абстрактілі шындықты дәстүрлі жеткізуден айырмашылығы, нақты ақпараттар мен фактілердің барынша көп мөлшерін жинақтауы деп санады. Жұмабаевтың пікірінше, мұғалім балалардың нақтылы, өмірлік тәжірибесінен, нақты фактілер мен құбылыстардан шығып, балаларды жалпылауға жетелеуі керек.

Білімнің мақсатын түсіну оқушының ой-өрісін жандандырады, оқудағы қиындықтарды жеңуге және оның ең жоғары нәтижелеріне жетуге оның ерік-жігері мен күшін жұмылдырады. Осы шартты сақтамай, мұғалім оқушылардан сол немесе басқа білімді немесе дағдыны есте сақтауды талап етуге құқығы жоқ.

Мағжан Жұмабаевтың жоғарыда қарастырылған білім, білік, дағдыларды игеру күші туралы мәселеге көзқарастағы бастапқы психологиялық-педагогикалық ұстанымы баланың табиғи білімге деген құштарлығына негізделген. Жұмабаевтың бүкіл педагогикалық концепциясына тән табиғи сәйкестік принципі мұнда да жетекші болып табылады. «Балалардың оқуға деген құштарлығы соншалықты күшті», - деп атап өтті ол, бұл тілекті қанағаттандыру үшін олар көптеген қиын жағдайларға бағынады және көптеген кемшіліктерді кешіреді. Баланың білімге, өзі үшін жаңалық ашуға деген табиғи құштарлығы – мұғалім оны қираудан, жоғалтудан жан-жақты қорғауға қажетті ең қымбат табиғи педагогикалық шарт. «Білім – әрбір адамның қажеттілігі, – деп жазды Мағжан, – сондықтан білім тек қажеттілікті қанағаттандыру түрінде ғана болады.

Білім жолының ақиқаттығы мен адалдығының ең сенімді белгісі – оның қабылданатын қанағаттануында. Іс пен кітапта білім беруді мәжбүрлеу мүмкін емес, ол шәкіртке қуаныш сыйлауы керек.

Өз кезегінде Мағжан Жұмабаев оқушылардың шығармашылық белсенділігін ынталандыратын, сыныпта оқуға кедергісіз және қолайлы жағдай туғызатын әртүрлі әдістер мен әдістердің тұтас жүйесін жасады.

Рухани-адамгершілік тәрбиені жүзеге асыруда, әсіресе өзін-өзі тану сабақтарын өткізуде М.Жұмабаевтың педагогикалық әдіс-тәсілдерінің маңызы өте зор.

Оқытудағы көрнекілігі. Жұмабаев визуализацияны саналы және берік білімге жетудің қуатты құралы деп санады. Бұл тұжырымдамада ол өте кең мағынаға ие болды. Бұл баланың шындықты сенсорлық-бейнелі түрде қабылдауын қамтамасыз ететін құрал. Оқытуда көрнекілік баланың жанды бейнелерді жанды эмоционалды есте сақтауын қамтамасыз ететіндей, баланың шығармашылық қиялын, заттар мен құбылыстарды терең білуге құштарлығын оятатындай етіп қолдану керек.

Оқыту процесін белсендіретін оқыту әдістерінің ішінде «әңгімелеу» маңызды орын алады. Мағжан Жұмабаев оқиғаны қызықты сюжетке құрып, актерлік кейіпкерлердің басынан кешкендерін, іс-әрекеттерін бейнелі түрде суреттеп, балаларды баурап алып, шығармалар кейіпкерлеріне жанашырлық танытуға мәжбүрлеген. Тілдің мәнерлілігі, мазмұнының терең әсер етуі, оқушыларға адамгершілік ықпалының күштілігі – Мағжан әңгімелеріне тән қасиет. Мұны оның серіктесі Л.Н. Толстой былай деп жазды: «Жаңа хикая баяндалған кезде бәрі ұйып тындайды. Қайталанып баяндалғанда, балалар өзара сыбырласып, ұстазға кедергі келтірмеуге тырысады. Сабақтағы мұндай толқу Мағжанның педагогикалық шеберлігінің, жазушылық қабілетінің және балаларға деген ерекше сүйіспеншілігінің арқасында қол жеткізілді.

Кейде Мағжан Жұмабаев оқу процесінде оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіру құралы ретінде «қиындық жағдайын» жасап, белгіліні біріктіре отырып, жаңасын табуды көздейтін осындай жағдайлар жасалды. Оқыту әдістерін қолдануда икемділік талап етті. Кез келген әдіс оның мәнін түсінбей, оның жанды жанын сезбей, формалды түрде жақындаса, бұрмалануы мүмкін деп мәлімдеді. Бұл жерде Мағжан Жұмабаевтың тұжырымдары неміс тілі мұғалімі А.Дистервегтің тұжырымдарымен толық сәйкес келеді, ол кез келген әдіс оқушыларды қарапайым қабылдауға немесе пассивтілікке үйретсе жаман, ал оларда дербестікті оятса жақсы.

Тәрбие жұмысын жандандыруда оқушыларға жеке көзқарастың үлкен маңызы бар екені белгілі. Мағжан Жұмабаев шәкірттерінің мінез-құлық ерекшеліктерін үнемі зерттеп, оқушы болмысының әр қырын ажыратып отырды.

Осыған байланысты Л.Н. Толстой екі мектеп оқушысы - Марфутка мен Савина туралы. Марфутка өте ұялшақ болды, ал Савин математикалық қабілетіне қарамастан, өз ойын еркін жеткізе алмады. Жұмабаев бұл кемшіліктерді мұғалімнен қоркумен, өзіне сенімсіздікпен, ренжіген менмендікпен түсіндірді. Марфутка мен Савинге дұрыс жүргізілген диагностика балалардың ұялшақ және тұйық күйінен шығарылуына әкелді. Мағжанның педагогикалық байқампаздық қабілеті ерекше болды. Ол балалардың ана тіліндегі, арифметикадағы қателіктерін мұқият бақылады, олардың қателіктерінің психологиялық-педагогикалық себептерін анықтады, мектеп оқушыларының тәжірибесіне еніп кетті. Ол балалардың психологиясындағы стихиялылық, бейнелілік, олардың ойлауының нақтылығы, ой мен сезімді білдірудегі ерекше белгілерді таңғажайып дәл аша білді [4].

Мағжан Жұмабаев педагогикалық ізденіс жолын, әрбір оқушының даралығын ашудан шынайы бақытты көруге үйретеді. Енді міне, ұлы ақын, ұстаздың көкке көтерілгеніне қаншама жыл өтсе де, оның көптеген ой-толғамдарын жаңаша пайымдап, ұғынып, бағалауға болады.

Рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеттерін жүзеге асыра отырып, мұғалімдер М.Жұмабаевтың шығармашылығына сүйеніп, балаларға оның өмір жолын, шығармаларын зерттеуді ұсынуы керек. өйткені оның барлық шығармашылығында байқалатын ойлар мен идеялар М. Жұмабаев ақын, публицист, теоретик, ұстаз ғана емес, жоғары адамгершілік тазалық пен мызғымас рухтың күш-қуатын арқалаған, жақсылықты армандаған, сөздің жоғары мағынасында ұстаз, халық ағартушысы болды. Оның ұлы гуманист ұстаз ретіндегі есімі мәңгілік.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі білім беру тұжырымдамасы <http://5s.ucoz.ru/Dubl/2-1-0-13>
2. Мектеп тарихы мен КСРО халықтарының педагогикалық ойының очерктері: 19 ғасырдың соңы – 20 ғасырдың басы. / Ред. Е.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г. Паначина, Б.К. Тебиев. – М.: Педагогика, 1991. – б. 448
3. Елеукенов Ш.Мағжан. Шығармашылық өмірбаян», Алматы, «Санат», 1995. – 41 б
4. М.Жұмабаев «Педагогика», Алматы. 1993 - б. 786.

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЕ ГИБКИХ НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.

Нуржубаева Альбина Саматовна

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова
Магистрант 1 курса ОП Педагогика и психология
город Актобе

В мире и в Казахстане возрастает потребность в новом поколении специалистов, которые будут обладать всеми необходимыми профессиональными и практическими навыками работы. Эти специалисты должны быть готовы к постоянному профессиональному и карьерному росту и мобильности, так как глубокие знания и опыт уже не достаточны для успеха. Цель вузов заключается в том, чтобы подготовить квалифицированных и конкурентоспособных специалистов на рынке труда. Гибкие навыки играют важную роль в этом процессе, так как они помогают сориентироваться в мировых трансформациях и новых технологиях. Развитие гибких навыков XXI века - это один из образовательных трендов и обязательных факторов, которые должны определять кадровую политику страны [1].

Гибкие навыки включают в себя развитие глубокого критического мышления, способности к креативности, инициативности, самостоятельного принятия решений и работы в команде, лидерских качеств, медиаграмотности и развития таких качеств личности, как гуманизм, личная, гражданская и социальная ответственность, поликультурная компетентность[2]. Они не только необходимы для успешной работы, но и помогают лучше ориентироваться в своей профессии.

В настоящее время повышается потребность в специалистах с современными профессиональными и практическими навыками, готовых к мобильности и карьерному росту. Основная цель вузов - подготовить квалифицированных и конкурентоспособных специалистов. Для этого необходимо развивать гибкие навыки, такие как глубокое критическое мышление, креативность, инициативность, умение анализировать и принимать решения, владение медиаграмотностью и развитие личностных качеств. Термин «гибкие навыки» охватывает жизненные, социальные и обучающие навыки, а также отношение к работе и личностные качества. Изучение гибких навыков необходимо для достижения успеха в жизни и профессии. Термин «мягкие навыки» в переводе с английского означает гибкие навыки, которые необходимы в современном мире.

Soft skills, переводимые с английского как «мягкие» или «гибкие» навыки, представляют собой личностные качества, которые позволяют эффективно взаимодействовать с другими людьми, согласно определению Оксфордского словаря, а также способность вести коммуникацию и эффективно работать вместе, согласно Кембриджскому словарю. Навыки, в свою очередь, относятся к способности человека выполнять задачу и могут быть определены как умение, доведенное до автоматизации и высокой степени совершенства. Гибкие навыки, в отличие от жестких навыков, связанных непосредственно с ремеслом или конкретной деятельностью, которой занимается человек, позволяют людям повышать свои компетенции и успешно выполнять задачи в любой области.

Гибкие навыки сегодня необходимы как для личной жизни, так и для карьеры. Однако, разные образовательные учреждения могут по-разному определять их важность. В современном мире гибкие навыки являются широко обсуждаемой темой, и заключается вывод, что они необходимы для счастливой жизни и профессионального успеха. Развитие гибких навыков способствует усвоению других важных качеств, таких как коммуникабельность, самоуважение, уверенность в себе, терпимость и широкий кругозор.

В настоящее время большинство организаций и отраслей промышленности заинтересованы в сотрудниках, обладающих гибкими навыками. Такие сотрудники нанимаются в организации для общего блага. С начала 20-го века гибкие навыки стали широко применяться в образовательных учреждениях и центрах по всему миру. В конкурентном современном мире молодежи необходимы исключительные и первоклассные гибкие навыки.

Полностью согласен. Развитие гибких навыков является важным компонентом образования, который помогает обучающимся не только успешно учиться, но и успешно работать в будущем. Кроме того, гибкие навыки также помогают обучающимся адаптироваться к быстро меняющемуся миру и оставаться конкурентоспособными в своих профессиональных областях. Поэтому школы, колледжи и университеты должны уделять большое внимание развитию гибких навыков у своих студентов, чтобы помочь им стать успешными профессионалами и уверенными в себе людьми.

Цель состоит в том, чтобы подготовить обучающихся к выбранной ими профессиональной карьере во время учебы, поэтому гибкие навыки тем более важны для приобретения обучающимися своих будущих профессиональных ролей.

В 2015 году ученый Энгельберг на семинаре «Мягкие навыки и их роль в трудоустройстве – новые перспективы в обучении, оценке и сертификации» в Италии, дал определение гибким навыкам или социальным навыкам для понимания и интерпретации отношений в связи с другими людьми[3].

Лауреат Нобелевской премии Джеймс Хекман утверждает, что «гибкие навыки предсказывают успех в жизни, что они достигают этого успеха случайно, и что программы, улучшающие межличностные навыки, занимают важное место в эффективном портфеле государственной политики». Как и технические навыки, и что они могут стать определяющими факторами при найме на работу. Работодатели ожидают от своих сотрудников не только способности выполнять определенные задачи, но и гибкие навыки, которые позволяют им лучше взаимодействовать с другими сотрудниками, решать проблемы и принимать решения. Поэтому важно развивать гибкие навыки в процессе обучения, чтобы быть успешными в будущей карьере.

Исследования С.Р.М. Heath и M.S. Velasco также показали, что для кандидатов в сотрудники работодатели предъявляют больше требований, связанных с личными качествами выпускников, а не с профессиональными. Гибкие навыки являются наиболее необходимыми атрибутами в процессе отбора. Хорошие академические показатели имеют значение только в государственном секторе. Российские исследователи также определяют значимость учёта требований современного рынка труда к выпускникам вузов.

Так, М.Э. Волкова пишет, что «...при профессиональной подготовке будущих специалистов необходимо учитывать не только требования ФГОС и профессиональных стандартов, но также и работодателей и других участников образовательного процесса».

Из всего вышеизложенного следует, что гибкие навыки играют важную роль на современном рынке труда. Работодатели оценивают не только профессиональные знания и умения кандидатов, но и их личностные качества, такие как коммуникабельность, способность к решению проблем, креативность, готовность к обучению и другие. Поэтому важно, чтобы профессиональная подготовка обучающихся в вузах включала в себя не только формирование профессиональных навыков, но и гибких навыков, которые помогут выпускникам успешно адаптироваться к меняющимся условиям рынка труда и достигать успеха в своей карьере. Например, навыки ведения переговоров, навыки эффективного мышления, медиаграмотность, управленческие навыки, навыки ассертивности и др.

Первое определение гибких навыков, данное О.В. Сосницкой, связывает их с коммуникативными и управленческими талантами, включающими умение убеждать, лидировать, управлять, делать презентации, находить подход к людям и разрешать конфликты. Эти навыки помогают повысить качество решения профессиональных и жизненных задач в условиях современности, которые требуют определенных характеристик гибких навыков.

Второе определение гибких навыков, данное В.А. Давидовой, относит их к приобретенным навыкам, полученным через дополнительное образование и личный жизненный опыт, которые используются для дальнейшего развития в профессиональной деятельности. Эти навыки ценятся на рабочем месте и при приеме на работу, так как они

помогают справляться с вызовами современности и реализовывать социально-профессиональные амбиции.

Оба определения гибких навыков подчеркивают их важность для успешной профессиональной деятельности и личного развития в условиях быстро меняющегося мира.

Как отмечает С.И. Алмаши, коммуникативные навыки педагога-психолога выступают как значимая составляющая повышения уровня эффективности его деятельности. Коммуникация занимает значимое место в психолого-педагогической деятельности, обеспечивая выполнение профессиональных задач. По мнению автора, коммуникативные навыки педагога-психолога представлены следующими основными компонентами:

- способность реализовывать перцептивный, коммуникативный и интерактивный аспекты профессионального взаимодействия;
- способность организовывать субъект-субъектное профессиональное взаимодействие;
- способность обеспечивать операционно-инструментальный и поведенческий уровни коммуникации.

Таким образом, гибкие навыки помогают студентам улучшить качество своих взаимодействий с другими людьми. Коммуникативные навыки, такие как умение слушать, эффективно общаться и решать конфликты, играют важную роль в улучшении качества межличностных отношений студентов в различных сферах их жизни. Кроме того, гибкие навыки коммуникации могут оказать существенное влияние на профессиональный рост студентов и их успех в будущей карьере.

Согласно вышесказанному, гибкие навыки коммуникации обучающихся представляют собой важное условие формирования личности, способствующее самореализации, развитию идентичности, сохранению эмоциональной устойчивости и созданию эффективных условий для социального взаимодействия и самовыражения. В то же время, коммуникация является психологической основой профессиональной деятельности педагога-психолога, так как обеспечивает выполнение профессиональных задач и требует специальных навыков и умений.

Таким образом, коммуникация играет важную роль как для личностного развития обучающихся, так и для профессиональной деятельности педагога-психолога.

Использованная литература

1. Персиянов К. Навыки XXI века, или что такое гибкие навыки, сквозные компетенции и глубокое мышление? Available at: <https://cont.ws/@ashacontws/1046114>

2. Дроздов В.В., Шадрин Ю.С. Развитие гибких навыков педагогов образовательных организаций через нестандартные формы проведения педсоветов. Современная психология и педагогика: проблемы и решения: сборник статей по материалам XXIX Международной научно-практической конференции. Новосибирск: СибАК, 2019; № 12 (28): 76 – 81.

3. Engelberg, S. (November 2015). A developmental Perspective on Soft Skills. Speech at «Soft Skills and their role in employability – New perspectives in teaching, assessment, and certification,» workshop in Bertinoro, FC, Italy.

Научный руководитель - к.п.н., доцент Тогайбаева А.К.

АТА-АНА ҚАМҚОРЛЫғыНАН АЙРЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оразова Ж.У.¹, Аксейтімова М., Айсина Г., Исатаева А.^{2,3,4}
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аннотация

Кез-келген бала ата – анасының жанында, отбасында тәрбиеленіп, ана мейіріміне, әке қамқорлығына бөленуі керек. Ал қазіргі таңда жетім, тастанды балалар санының күрт өсуі барлығымызды алаңдатууда. Себебі әртүрлі психологиялық мәселелердің пайда болуына әсер ететін факторлардың бірі- балалардың ата-ана қамқорлығынан айырылуы. Өкінішке орай, мұндай балалардың өмірге даярлық үрдісі тар шеңберде болып, қоршаған ортаға әлеуметтенуі де өзіндік қиындықтармен ерекшеленеді.

Кілт сөздер: Ата-ана қамқорлығынан айырылу, отбасының қамқорлығы, әлеуметтік орта.

Аннотация

Каждый ребенок должен воспитываться рядом с родителями, в семье, быть одаренным материнской добротой и отцовской заботой. И сейчас нас всех беспокоит резкий рост числа осиротевших и брошенных детей. Ведь одним из факторов, влияющих на возникновение различных психологических проблем, является потеря родительской опеки. К сожалению, процесс подготовки к жизни таких детей ограничен, и их социализация в окружающей среде также имеет свои трудности.

Ключевые слова: Потеря родительской опеки, семейная опека, социальная среда.

Annotation

Every child should be brought up close to his parents, in a family, to be endowed with maternal kindness and paternal care. And now we are all concerned about the sharp increase in the number of orphaned and abandoned children. After all, one of the factors influencing the occurrence of various psychological problems is the loss of parental care. Unfortunately, the process of preparing such children for life is limited, and their socialization in the environment also has its own difficulties.

Key words: Loss of parental care, family care, social environment.

Ата-ана қамқорлығынан айырылу қазіргі қоғамның күрделі әлеуметтік-психологиялық мәселелерінің бірі болып табылады. Ерте жасөспірімдік кезеңге дейін ата-анасының қамқорлығынан айырылу психологиялық тұрғыдан маңыздырақ, өйткені бұл жастағы балалар әдетте ата-ана мен отбасының қамқорлығына өте мұқтаж. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, босқындар, интернаттық мекемелерде тәрбиеленетін балалар мен жасөспірімдердің бірі болып табылады. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар әртүрлі даму жасында маңызды қолайлы психологиялық және әлеуметтік органы қамтамасыз ету үшін қоршаған қоғамдастықтың, жеке адамдар мен ұйымдардың көмегі мен қолдауын қажет етеді. Ата-анасының болмауы кейде баланы сүйіспеншілікті қамтамасыз ететін салауатты қарым-қатынастан айырады, қауіпсіздік пен қамқорлық, оның табиғи дамуын бәсеңдетеді. Кішкентай балаларды отбасылық қамқорлықтан айыру олардың дамуы мен мінез-құлқына кері әсерін тигізеді және де олардың бойында үрей қорқынышы қалып қояды.

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған интернатта тәрбиеленетін балалар мен жасөспірімдер арасында мінез-құлық бұзылыстарының таралуы өз отбасында өскен құрдастарына қарағанда жоғары. Осының барлығына себеп балалардың зорлық-зомбылыққа, немқұрайлылыққа, ата-ана қамқорлығынан айырылып, мейірімсіздігіне ұшырайтынында. Ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалардың көбісінде отбасылық проблемалар (мысалы, ұрыс-керіс, ажырасу) және балалардың мінез-құлық проблемалары

бірден бір себеп бола алады. Балаларда бұл кезде ата-анасынан бөлек, оларда «жедел дипресс синдромы» дамиды. Бұл депрессияға ең соңында ата-анаға деген қызығушылықты жоғалтуға немесе жаңа жағдайға бейімделуге әкеледі. Нәрестенің инктивтік қорқыныш реакциясы оның өмір сүру құндылығын қамқоршыға жақындығын сақтайды және ақырында байланыстырумен аяқталады [1,28].

Ата-ана мен отбасының қамқорлығы олардың жеке басының психоәлеуметтік қалыптасуында және қоршаған ортаның өзгеруіне психоәлеуметтік бейімделуінде маңызды рөл атқарады. Отбасы – балалардың дамуы мен қолайлы табиғи ортасы бар қоғамның бастауы. Оның болуы отбасылық ортада мінез-құлық немесе психологиялық мәселелерден тәрбие береді. Сондай-ақ қоршаған ортамен қарым-қатынас пен әсер ету процесінде отбасының орны ерекше. Отбасында бала өз қабілетін дамытып, өз сезімдері мен қажеттіліктерін сезініп, оларды басқара алатын, ақыл-ой қабілеттерін арттырып, өз мүмкіндіктеріне қарай дүниетанымы мен құндылықтарын қалыптастыруы керек [2,34]. Бала өз денсаулығына қамқорлық жасауды да үйренеді. Үйде отбасының басқа мүшелерімен бірге тұру, олардан жақсы нәрсені үйренуге тырысу, эмоционалдық тәжірибелермен қарым-қатынасты пайдалану, сонымен қатар үй шаруасына қатысу және белгілі бір тапсырмаларды орындау арқылы бала өмір үшін маңызды дағдыларды меңгереді.

Қоғамның пікірі бойынша, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың қиындықтарды жеңуге мүмкіндігі бар деп есептелмейді. Көптеген күрделі қиындықтарға қарамастан, кейбір балалар өмір сүру барысында кездескен қиындықтарды жеңіп, жақсы өмір сүру үшін тырысады. Бұндай балаларда қиындыққа төтеп беруге мүмкіндік беретін қорғаныш қабілеттері бар. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар шиеленіс, қобалжу, жүйке және сенімсіздік салдарынан кейбір психикалық аурулар мен бұзылуларға жиі ұшырайды. Бұған қоса, олар ата-анасының қолдауынан айырылғандықтан, әлеуметтік өзін-өзі растау мен тиесілілік сезімін сезінбеуіне байланысты өзін-өзі бағалаудың болмауы мүмкін. Тұлға және мінез-құлық проблемалары олардың жалпы дамуына және әлеуметтік нәтижелеріне әсер етеді. Интернаттық мекемелерде тұру, өзінің ерекше табиғаты бойынша балаларды қалыпты отбасынан айырады. Сондықтан жақындық пен сүйіспеншілік қалыпты отбасы мүшелерінің арасындағы қарым-қатынасқа қарағанда мүлде бөлек болады. Интернаттағы немесе балалар үйіндегі балалар әлеуметтену мүмкіндігінен айырылады, өйткені олар өздері ұстанатын жердегі физикалық шектеулер мен тыйымдар шегінде тұрады. Ата-ананың, отбасының қамқорлығынан айырылу баланың өміріне өте жағымсыз әсер ететін, сондай-ақ тұлғалық бұзылыстарды тудыратын эмоционалды күйзеліс екені сөзсіз. Интернат жасөспірімнің эмоционалдық қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды және оны әртүрлі әлеуметтік және эмоционалдық мінез-құлық түрлерімен дамыта алмайды [3,51].

Балалар қоршаған ортамен ересектерге қарағанда басқаша әрекет етеді. Кішкентай баланың психикалық және физикалық дамуы оны үйдегі заттармен немесе жағдайлармен «байланыста» қалыптасады. Балалық және жасөспірімдік шағында бұл «байланыстан» айырылған адамдар көбінесе эмоционалды түрде жетілмейді. Адамдар өздерінің мақсаттары мен тілектеріне сәйкес жеткілікті қабілеттілікпен өмір сүрсе, олар өзін-өзі бағалауды позитивті дамытуға бейім. Керісінше, егер олар мақсаттарына жете алмаса немесе басқалардың оларға көмектесуін күтсе, бұл өзіне қатысты жағымсыз қасиеттермен сипатталатын өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне әкелуі мүмкін. Бұл жағдай ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың өзін-өзі бағалауының төмендігін түсіндіре алады. Осы жерде айта кететін жайт, өзін-өзі бағалауы төмен балалар сыртқы факторларға көбірек тәуелді болғандықтан өздерін бөтен сезінеді. Сондықтан ата-анасының қамқорлығынан айырылғандардың өзін-өзі бағалау деңгейі төмен болып келеді.

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұлғалық ерекшеліктері ерекше сипаттамалармен сипатталады. Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың тұлғалық ерекшеліктерінде, сүйіспеншілікте, өзін-өзі бағалауда айтарлықтай

айырмашылықтар бар. Осылайша, ата-анасының қамқорлығынан айырылған балалардың өмірінде ашуланшақтық, тітіркену, шабуылдар және басқа да агрессия факторларының болуы ықтималдығы жоғары болуы мүмкін.

Қорытындылай келе, ата-ана қамқорлығының жоқтығы жасөспірімдерге көбірек кері әсерін тигізетіні сөзсіз. Бұл мәселе қазіргі таңда үлкен мәселердің біріне айналып отыр. Сондықтанда ата-анасынан айырылған балаларға қол ұшымызды созумыз қажет, яғни олардың болашағы жарқын болуы үшін өмірге бейімделуі мен дұрыс көзқарасын қалыптастырумыз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдікерова Г.О. Тұлға әлеуметтенуі. - Алматы, 2009.
2. Сарсенова Ж.Н. Әлеуметтік жұмыс. –Алматы, 2010.
3. Нұрлыбекова А.Б., Аралбаева Г.О. Жасөспірімдер үйіндегі тәрбиеленушілерді әлеуметтендірудің психологиялық аспектілері. – Алматы, 2008.

ДАУН СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Оразова Ж.У.,¹ Булат М., Шектібай А., Жоламанова Н.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Педагогика және психология магистрі¹, Арнайы педагогика ББ 1-курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

orazova.1974@bk.ru

Аннотация

Даун синдромы генетикалық және тұқымқуалаушылық факторлардың әсерінен пайда болады. Олар қалыпты балаларға қарағанда олар баяу дамиды. Даун синдромы бар балалардың сөйлеу тілінде, есте сақтауы мен қабылдауында, жалпы ақыл-есінде бұзылыс болғанымен ол қоршаған ортаға тез бейімделе алады. Сондықтан оларға отбасында ерекше назар аударылып, қолдау көрсетілуі керек.

Кілт сөздер: Даун синдромы, хромосома, түзете-тәрбиелеу үрдісі

Аннотация

Синдром Дауна вызывается генетическими и наследственными факторами. Они развиваются медленнее, чем нормальные дети. Хотя дети с синдромом Дауна имеют нарушения речевого языка, памяти и восприятия, общего интеллекта, они могут быстро адаптироваться к окружающей среде. Поэтому им следует уделять особое внимание и поддержку в семье.

Ключевые слова: синдром Дауна, хромосома, коррекционно-воспитательный процесс.

Annotation

Down syndrome is caused by genetic and hereditary factors. They develop more slowly than normal children. Although children with Down syndrome have impairments in speech language, memory and perception, and general intelligence, they can quickly adapt to their environment. Therefore, they should be given special attention and support in the family.

Key words: Down syndrome, chromosome, correctional and educational process.

Қазіргі уақытта дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының статистикасы бойынша Даун синдромы диагнозымен әлемдегі әрбір 700-800-ші нәресте дүниеге келеді.

Синдромды алғаш рет ағылшын дәрігері Джон Лэнгдон Даун сипаттаған. Ол ақыл-ойы бұзылған адамдардың өмірін жақсарту жолдарын зерттеді. Даун ақыл-ойы бұзылған науқастарға қажетті күтім мен емдеуді қамтамасыз ететін Нормансфилд оңалту орталығын басқарды. Джон Лэнгдон Даун мұндай адамдарды әлеуметтендіруге ерекше көңіл бөлді. 1866 жылы Даун алғаш рет синдромы бар адамдардың сыртқы келбетінің, денсаулығының және интеллектісінің ерекшеліктерін сипаттады. Кейін бұл синдром Даун есімімен аталды.

Даун синдромының дамуындағы 21-хромосоманың рөлін француз дәрігері Жером Лежен бір ғасырдан кейін ғана ашты. Ол Даун синдромының хромосомалық сипатымен бірге басқа да патологияларды анықтады.

Даун синдромы - ең жиі кездесетін хромосомалық аномалия, яғни даун синдромы гаметалардың (аналық жасушалардың және аталық ұрықтардың) түзілуі кезінде хромосомалардың бөліну процесінің бұзылуынан болады. Адам денесі миллиондаған жасушалардан тұрады, олардың әрқайсысында 46 хромосома бар. Даун синдромы бар балаларда генетикалық мутация нәтижесінде 46 емес, 47 хромосома түзіледі. Демек хромосомалардың нормадан тыс ауытқуынан пайда болады. Бұл ауруға қыздар мен ұлдар бірдей шалдығады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметінше, Даун синдромы жаңа туылған 700-800 нәрестенің ішінде біреуінде кездеседі. Бірақ соңғы кездері заманауи медицинаның арқасында бұл көрсеткіш біраз жақсарды.

Даун синдромы бар балалардың сырты келбетінде айтарлықтай ерекшелік болады. Айталық, кішкентай бас, кең бет, қысқа мойын, мойынның артқы жағындағы артық тері, беттері жалпақ, ерні жуан, көздерінің көлемі кішкентай және жоғары көтеріледі, ал көздің ішкі бұрыштарында әдетте эпикант - тері қатпары болады. Шынашақтары қысқа әрі қисық, тек екі бұғу сызығы болады. Тіпті қолындағы саусақтары және алақан сызықтары да өзгеше келеді. Тістері дұрыс өспейді, таңдайы биік болады. Шашы сирек, нәзік, түзу болады. Бұл белгілерді нәресте туылған сәттен-ақ байқауға болады немесе сәби өсе келе анық біліне бастайды. Себебі Даун синдромы балаға дүниеге келген сәттен бастап қойылады. Сондықтан мұндай баланың өмірінің алғашқы күндерінен бастап оны қамқорлыққа алу керек. Даун синдромы бар балаға тән ерекшелік оның баяу дамуы [1,12]. Дегенменде бүгінгі күні Даун синдромы бар балаларды психологиялық-педагогикалық оңалту үшін психологтар мен арнайы педагогтардың орасан зор күш-жігер жұмсап, оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік алып жатыр. Бұл мұндай балалармен жұмыс істеу үмітсіз жұмыс емес екенін көрсетеді, бірақ ол арнайы білім мен үлкен психикалық және физикалық шығындарды қажет етеді.

Даун синдромы бар адамдардың көпшілігі орта білім алады және отбасын құра алады. Бірақ ғалымдардың зерттеуі бойынша, Даун синдромы бар ер адамдар ұрпақ сүйе алмайды, ал бұл ауру тұқым қуалайтын болғандықтан әйел адамдардың бала сүюі өте қауіпті.

Даун синдромын толығымен емдеу мүмкін емес, бірақ онымен байланысты патологиялар медицинадағы заманауи жетістіктердің арқасында түзетуге көбірек бейім. Бұл синдромы бар адамдардың өмір сүру ұзақтығын арттыруға мүмкіндік береді.

Бүгінгі күні Даун синдромы бар адамдардың көпшілігі белсенді өмір сүреді. Дегенмен, мұндай адамдар күнделікті өмірде туыстарының немесе әлеуметтік қызметкерлердің көмегіне мұқтаж.

Даун синдромы бар балалардың ата-аналары күнделікті өмірде көптеген қиындықтарға тап болады. Бір жағынан, олар балаларына әсер етудің тәрбиелік және білім беру құралдарын таңдауда қиындықтарға тап болса, екінші жағынан - отбасында «ерекше» баланың туылуына байланысты ішкі психологиялық проблемалар кездеседі [2,10].

Біз ерекше жандармен өмір сүргендіктен олардың қоғаммен қарым-қатынасқа түсуіне, өзін қоғамның бір бөлшегі ретінде сезінуіне мүмкіндік жасап, оларға қолдау көрсетуіміз шарт. Ең бірінші қолдауды, яғни махаббат пен мейірімді бала ата-анадан,

отбасы құшағынан алады. Отбасындағы дұрыс қарым-қатынас баланың дамуына, бүкіл өмірі бойында орнататын қарым-қатынастарына әсер етеді. Олай болса, Даун синдромы бар балалардың қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түсуіне ең бірінші ата-анасының шексіз махаббаты, бойындағы қайсар батылдығы үлкен рөл ойнамақ.

Даун синдромы бар бала үшін кез-келген басқа бала сияқты отбасы мен қоғамның қабылдауы, ортаның сүйіспеншілігі, басқалармен қарым-қатынас жасауы және дос болу мүмкіндігі, оқу кезіндегі жеке көзқарас маңызды. Мұның бәрі табысты даму және толыққанды өмір сүру мүмкіндігін едәуір арттырады. Даун синдромы бар балалармен жүргізілетін түзету жұмысының мақсаты олардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету, қалыпты жағдайға бейімдеу. Сондықтан балалардың танымдық қабілеттерін, психикалық даму ерекшеліктерін ескере отырып, қажетті өмірлік дағдыларды қалыптастыру қажет. Түзету-тәрбие үрдісінде Даун синдромы бар балаларға әлеуметтік-педагогикалық шаралардың мақсатты жүйесі мен кешенді психологиялық көмек көрсету олардың даму деңгейін, әлеуметтік белсенділігін арттырады. [3,45]. Олар есейген кезде өз бетінше және қарапайым жұмыстарды жасай білуі керек. Балаларды арнайы мекемелерде және отбасылық жағдайларда тәрбиелеуде олардың көпшілігінің қарапайым еңбек тәрбиесіне қабілетті екендігі байқалған. Ерекше балаларды дүниеге әкелген ата-ана ең алдымен сабырлы болуы керек. «Күн балалары» барлық басқа балалар сияқты әртүрлі эмоцияларды бастан кешіреді, футбол ойнағанды, немесе сурет салғанды, ән салғанды, немесе билегенді ұнатады. Осылайша біз балалардың өмір сүру жағдайын жақсартуға көңіл бөлуіміз керек. Даун синдромымен туылған балалар кез-келген бала сияқты, оның ересек өміріндегі жетістігі отбасылық, мәдени және әлеуметтік факторлармен анықталады. Бұндай синдромы бар адамдар қалыпты қоғамға көбірек енген сайын, олардың жағдайы біртіндеп жақсарады. Адамның қиындықтарды жеңуді үйренуі үшін оның ортасы оң және теріс тәжірибе береді. Сондықтан мамандар балаларға осы тәжірибені игеруге көмектесуі керек. Ал мемлекет пен қоғам тарапынан көмек пен әлеуметтік қолдау аса қажет. Даун синдромы бар балалар ерекше балалардың санатына жатса да, олар үшін қоғаммен қарым қатынас жасай білу маңызды екенін ұмытпағнымыз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Волкова А.Н., Безух С.М., Нестерова Г.Ф., Безух С. С. Психолого-социальная работа с инвалидами: Абилитация при синдроме Дауна. – м., Изд-во: РЕЧЬ, 2006.
2. Барашнев Ю.И., Барашнева Ю.И. Синдром Дауна. Медико-генетический и социально-психологический портрет. – Изд-во: Триада-Х, 2007.
3. Сапожникова Т.В. Психолого-педагогическое сопровождение детей с синдромом Дауна и их семей в условиях реабилитационного центра: учебно-методическое пособие. – Бийск, 2019.

ЖЕҢІЛ АҚЫЛ-ОЙ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Оразова Ж.У.¹, Елмұрат Б.Е., Каражигитова А.С., Досмағамбетова А.А.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Педагогика және психология магистрі¹, Дефектология ББ 4 курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

orazova.1974@bk.ru

Аннотация

Халықаралық классификацияда «ақыл-ой бұзылысы» термині енгізілген. «Ақыл-ой бұзылысы» термині «кешіккен немесе психиканың толық дамымағандығымен» сипатталады. Ол ең алдымен жетілу кезінде және интеллектінің жалпы деңгейін

камтамасыз ететін когнитивті, сөйлеу, қозғалыс және әлеуметтік ерекшеліктерді көрсетеді.

Кілт сөздер: олигофрения, ақыл-ой бұзылысы, жеңіл деңгейі, таным процестері.

Аннотация

Термин «умственная отсталость» включен в международную классификацию. Термин «умственная отсталость» характеризуется «задержкой или неполным умственным развитием». Он в первую очередь отражает когнитивные, речевые, двигательные и социальные характеристики во время взросления и обеспечивает общий уровень интеллекта.

Ключевые слова: олигофрения, умственная отсталость, легкая степень, когнитивные процессы.

Annotation

The term «mental retardation» is included in the international classification. The term «mental retardation» is characterized by «retarded or incomplete mental development». It primarily reflects cognitive, speech, motor and social characteristics during adolescence and provides a general level of intelligence.

Key words: oligophrenia, mental retardation, mild degree, cognitive processes.

Арнайы педагогика саласындағы ғалымдар Д.И.Азбукин, Ж.Итар, С.С.Корсаков, Э.Крепелин, И.П.Мержеевский, М.С.Певзнер, Ф.Пинель, Г.И.Россолимо, Э.Сеген, Г.Е.Сухарева, Ж.Эскироль өз еңбектерінде зияты бұзылған балалардың ерекшеліктері туралы зерттеулерімен бөлісті.

«Ақыл-ой бұзылысы» санатына олигофренияға ұшыраған ақыл-ой кемістігі бар адамдар жатады. Клиникалық психологияда әлі күнге дейін «ақыл-ой кемістігі» және «олигофрения» терминдері синонимдер ретінде қолданылады. Д.Н.Исаев, М.С.Певзнер, Г.Е.Сухарева ақыл-ой бұзылысы бар балаларды қарқынды түрде зерттеді.

Г.Е.Сухарева өз классификациясында зақымдану сипатына, зиянды фактормен зақымдану уақытына, оның сапасы мен ауырлығына қарай олигофренияны келесідей жеке категорияларға бөледі:

- эндогендік олигофрения;
- эмбриопатиялық олигофрения;
- экзогенді олигофрения.

М.С.Певзнер психикалық бұзылуларды, сондай-ақ ақыл-ойдың артта қалуын қиындататын басқа да бұзылуларды жіктеді. Оны келесідей жіктеді:

- ақыл-ой кемістігінің асқынбаған түрі;
- нейродинамикалық процестердің бұзылуымен асқынған олигофрения;
- психопатиялық мінез-құлқы бар олигофрения;
- әртүрлі анализаторлар жұмысының бұзылуымен жүретін олигофрения;
- ауыр олигофрения.

С.С.Мнухина және Д.Н.Исаев олигофренияның төрт негізгі түрін көрсетеді. Олар: астениялық, стеникалық, атониялық, дисфориялық. Бұл жіктеуде физиологиялық және психопатологиялық критерийлерлер ескеріледі.

Халықаралық классификация бойынша ақыл-ойдың артта қалу дәрежесі Векслер тесті арқылы анықталады.

- жеңіл дәреже IQ 69-50;
- орташа дәреже IQ 49-35;
- ауыр дәреже IQ 34-20;
- терең дәреже IQ 20-дан төмен.

Отандық ғалымдар олигофренопедагогикада халықаралық коассификацияны және ақыл-ой бұзылысының жоғарыда аталған төрт деңгейін F70 – жеңіл деңгейі, F71 – орта деңгейі, F72 – ауыр деңгей, F73 – терең деңгейін басшылыққа алады [1,200].

Жеңіл ақыл-ой кемістігі – танымдық бұзылыстың ең төменгі деңгейі. Дегенмен, бұл ақыл-ой кемістігі 75-89% барлық адамдарда ең жиі кездесетін артта қалушылық. Жеңіл ақыл-ой кемістігі эндогендік немесе отбасылық факторларға байланысты болады деп есептеледі.

Е.Қалымкова көп жағдайда жеңіл ақыл-ой бұзылысы органикалық этиологияға негізделеді деп есептейді. Мұның бәрі жүктіліктің, босанудың, ми инфекцияларының немесе өмірдің алғашқы үш жылындағы ауыр ми жарақаттарының патологиясының салдарына байланысты [2,64].

Психологиялық-педагогикалық тәсіл – ақыл-ой бұзылысының жалпы көрінісін қарастырады және ақыл-ой бұзылысы бар баланың тәрбиелік әрекетінің ерекшеліктерін ескереді.

Л.С.Выготскийдің ойынша, ақыл-ой бұзылысы бар әрбір білім алушы үшін дер кезінде заманауи педагогикалық түзету жұмысы жүргізілуі керек. Көмек ұйымдастыру кезінде ерекше бала үшін барлық мүмкіндіктерді ескеру қажет. Демек, баланың компенсациялық процестеріне негіз болатын дағдыларға сүйену керек.

Ақыл-ойдың жеңіл бұзылысы бар балалардағы жоғары психикалық функциялардың барлық процестері психикалық ауытқудың сапалық айырмашылығымен ерекшеленеді.

Түсіну, таным, түйсік пен қабылдауды танымның басқа процестерімен салыстырғанда аз-кем өзгерістермен ерекшеленеді. Әрине оны қалыпты балалармен салыстырғанда көру, есту, кинестетикалық, тактильді, иіс және дәм сезудің артта қалушылығы айқын байқалады. Мұның бәрі ақыл-ой бұзылысы бар баланың қалыпты бағдарының нашарлауына әкеледі.

С.С.Ляпидевскийдің пайымдауынша, ақыл-ой бұзылысы бар білім алушының сезімі монотонды, тұрақсыз, рахат және қанағаттанбау күйлерімен шектеледі.

Қабылдаудың көлемі, жылдамдығы және дифференциациясының бұзылуы жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалардың дамуына кері әсер етпей қалмайды.

Л.В.Занковтың зерттеулері жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар білім алушылардың қабылдауының ерекше болатынын көрсетеді. Қабылдау процесінде ұғынудың, мақсаттылықтың бұзылуы көрінеді. Ол мамандардың дұрыс ұйымдастырған жұмыстарымен, практикалық жаттығуларды орынды қолдануынан оң нәтижелерге қол жеткізуге болатынын айтып өтті.

Ойлауды дамыту – ақыл-ой бұзылысы бар балалар үшін дамытатын негізгі бағыттардың бірі табылады. Себебі талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, абстракциялау, нақтылау сияқты операцияларға жалпы білім беру дағдылары негізделеді.

Ж.И.Шиф өз еңбектерінде ақыл-ойдың артта қалушылығы балалардың ойлау қабілетінің толық жетілмеуінен, атап айтқанда, сенсорлық таным, сөйлеу тіліндегі кемшілік және оны практикада шектеулі қолданумен сипатталады.

Д.Н.Исаев ақыл-ой бұзылысының жеңіл деңгейінің психиканың құрылымын дәлелдейді. Оның пікірінше, ақыл-ой бұзылысының бұл деңгейінде эмоция, сезім, ерік, мінез-құлық, физикалық даму және ойлауда айтарлықтай өзгеріс болады. Ойлаудың бұзылуы қарым-қатынас жасауға үлкен кедергі келтіреді [3,48].

Ақыл-ойы жеңіл бұзылысы бар білім алушылар ойлаудың барлық түрлерінен артта қалады, себебі олардың сөздік-логикалық ойлауы әлсіз. Бұзылыс кезінде жалпылаудың әлсіздігі айқын байқалып, білім алушы құбылыс немесе фактілердің мағынасын түсінуде қиналады, ойлау белсендігі төмендейді. Көбінесе ойлаудың дамымауы салдарынан білім алушылар көп жағдайда нұсқауларды түсінбей, іс-әрекеттерді жоспарламай, тапсырманың мақсаттарын түсінбей жұмысты орындай бастайды. Дегенмен де білікті мамандардың жоспарлы жұмысы және оқуды дұрыс ұйымдастыру процесінде кемшіліктерді түзетуге мүмкіндіктер бар.

Ес бір-бірінен ажырағысыз, сананың ерекшеліктерімен және қабылдаумен байланысты. Л.В.Занков есте сақтаусыз жаңа білім алу, жаңа дағдыларды дамыту және оларды әрі қарай пайдалану мүмкін емес деп дәлелдеген. Ақыл-ой бұзылысы бар білім

алушылар ақпаратты сақтау, тану және қабылдауда қиналады. Олар оқу материалдарын жай есте сақтайды және оны тез ұмытады. Білім алушылар үшін сыртқы және кейде кездейсоқ көрнекі белгілерді есте сақтай алады, бірақ олардың логикалық байланыстарын тануда үлкен қиындықтарға тап болады. Механикалық жады жоғары деңгейде дамиды, бірақ логикалық жағынан жады сирек дамиды. Ерікті жады кейінірек қалыптасады.

Ақыл-ойы жеңіл бұзылысы бар білім алушылардың зейіні де әртүрлі болады. Ол ақаудың тереңдігі мен сипатына байланысты. Көбінесе ерікті зейіні бұзылады. Бұл бір объектіден екіншісіне, бүтіннен бөлікке, мазмұннан формаға, мәндінен қарапайымға алмасқанда нақты байқалады. Сонымен бірге оқу үдерісіне нақты тақырыпқа немесе әрекетке назар аудару мәселесі туындайды. Егер білім алушыға тапсырма қызықты және оны орындау мүмкін болса, онда оның назарын белгілі бір уақыт аралығында сақтауға болады.

Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балаларды оқыту үшін бейнелеу мен қиял да қажет. Барлық білім алушылардың ойлары әртүрлі, бөлшектенген және шашыраңқы, бұл оқу материалын қабылдау мен түсінуге әсер етеді. Қиял ең күрделі процестердің бірі ретінде дайындықтың айтарлықтай жетіспеушілігімен сипатталады. Дегенмен, оқудың бірінші жылынан бастап оқытқанда идеяларды, әсіресе қоршаған шындық туралы идеяларды терең, мақсатты түрде түсіндіру жұмыстары жүйелі жүргізілуі қажет.

Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалардың сөйлеу әрекетін дамытуға да зор көңіл бөлінуі керек. О.А.Токареваның пікірінше, сөйлеу қабілетінің бұзылуы бір жағынан ақыл-ой бұзылысының деңгейіне байланысты болса, екінші жағынан сөйлеу әрекетіне тікелей қатысы бар мүшелердің ми жүйесіндегі патологиямен тікелей байланысты. Бұл категориядағы білім алушылардың сөйлеу белсенділігіндегі кемшіліктер адамның абстрактілі және логикалық ойлауының бұзылуымен тікелей байланысты. Дегенмен, күнделікті өмірде бұл балалар өздерінің жеке өмірлік жағдайларына жақын тақырыптар бойынша қарапайым сөйлемдерді қолдана алады. Жүйелі түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу арқылы біз олардың тілдік қорын дамытуға оңтайлы жағдай жасаймыз.

Көбінесе моторлы сферасында айқын бұзылулар болмайды. Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалар саусақ қимылдарын үйлестіруге байланысты тапсырмаларды орындау кезінде қиындыққа тап болуы мүмкін. Мұның бәрі жазу дағдыларына, сондай-ақ кейбір еңбек дағдыларына теріс әсер етеді. Осыған байланысты каллиграфия дағдылары нашарлауы мүмкін. Моторлы сфераны дамыту үшін арнайы тапсырмаларды орындау қажет. Арнайы тапсырмалар саусақтар мен қолдың қимылына, белгілі бір қозғалыс ептілігі бар еңбек әрекеттерімен айналысуға, жалпы координация мен қозғалыстардың дәлдігін дамытуға көмектеседі.

Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалардың эмоционалдық сферасы да бұзылады. Эмоциялардың дамуындағы күрт ауытқу, сезімдердің дифференциациясы мен тұрақсыздығы және қуаныш, қобалжу көріністерінің шектеулі сипатта болуымен ерекшеленеді.

Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалардың ерікті сферасында ниеттерінің, мотивтерінің әлсіздігі көрінеді. Барлық білім алушылар қиындықсыз жолды таңдағанды жөн көреді. Оқу тапсырмасын орындаған кезде олар дұрыс әрекеттен жиі бас тартады. Көбінесе олар тапсырма шартындағы өзгерістерге қарамастан бұрын қабылданған әрекеттерді басшылыққа алып орындайды. Жүйелі жұмысты жүргізу кезінде балаларға шығармашылықтың әртүрлі түрлері: көрнекі және конструктивті, арнайы жұмыс түрлері қолжетімді болады.

Л.С.Выготский тұжырымдаған ұстанымдарын жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балаларға психологиялық-педагогикалық көмек беру кезінде керек пайдалануға болады. Бұл білім беру үшін әлеуметтік ортаның рөлінің маңыздылығын ұғындыруда және ерекше балалардың мәдениетте табысты «өсуіне» мүмкіндік береді. Мұндай шарттар адамның дамуы үшін ең жақын аймақты ескере отырып, психикалық аспектілерге негізделетін арнайы білім беру процесіндегі түзету жүйесі болып табылады.

Осылайша, жеңіл бұзылысы бар білім алушылардың білім беру ұйымдарындағы арнайы шарттарын құрастыруда кейбір міндеттер шешілуі керек. Бұл міндеттер білім беру процесінде баланы тәрбиелік-педагогикалық қолдаумен байланысты болады. Сонымен қатар оның танымдық сфералардың дамуымен тығыз байланысты әлеуметтенуі және баланың жасына, дағдысына, қабілетіне қарай саралау болып табылады.

Жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар балалар үшін ерекше жеке қажеттіліктерді ажыратуға болады, мысалы:

- білім беру түріндегі арнайы көмекті ерте алу;
- оқу әрекетінің мазмұны арқылы да жүзеге асырылатын үздіксіз түзету және дамыту процесі;
- оқыту мазмұнының ғылыми, практикалық, тиімді сипаты;
- білім беру процесінде орындалатын білім беру мазмұнының қолжетімділігі;
- білім алушылардың білімдері мен дағдыларын жүйелі түрде жаңарту;
- оқу, танымдық, еңбек және басқа да жағдайлардың өзгеруін ескеру;
- баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, қоршаған әлем туралы, білімге деген ынтасын және қызығушылығын дамыту және сыртқы әлеммен әлеуметтік қарым-қатынаста болу;
- қоғамдық тәжірибені меңгеру әдістеріне арнайы дайындық – ауызша нұсқау бойынша үлкендермен бірлесіп жұмыс істеу, көрсету және еліктеу қабілеті;
- танымдық белсенділікті ынталандыру және қоршаған әлемге оң көзқарасты қалыптастыру.

Демек, жеңіл ақыл-ой бұзылысы бар білім алушыларда көп жағдайда ойлаудың, сөйлеудің бұзылуы, эмоционалды және ерік сферасының жетілмегендігі, әсіресе қабылдау, зейін және есте сақтаудың дұрыс жетілмегендігі байқалынады.

Пайдаланылғын әдебиеттер:

1. Абаева Ғ.Ә., Төребаева К.Ж., Оразаева Г.С., Қартбаева Ж.Ж. Арнайы педагогика. – Алматы, 2018
2. Калымкова Е.А. Психология лиц с умственной отсталостью: учебно-методическое пособие. – Курск, 2007.
3. Исаев Д. Н. Психосоматические расстройства у детей. – М., 2000.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ӨСУІ НЕМЕСЕ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫ ҮШІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КОУЧИНГТІҢ РӨЛІ

Ахметова Р.А., Орынбаева Г. Қ.

№2 Ақтөбе қалалық психологиялық медициналық педагогикалық кеңес беру

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Психология ББ 2-курс магистранты

Ақтөбе қаласы

orynbayeva_gulnur05@mail.ru

Аннотация

Мақалада өзін-өзі дамыту, тұлғалық өсу, коучинг, оның түрлері, құрылымы, негізгі ерекшеліктері, ұйымдастырылуы туралы айтылады. Тұлғалық өсу мен коучингтің байланысы мен коучингтің маңызы туралы баяндалады.

Кілт сөздер: тұлға, өзін-өзі дамыту, тұлғалық өсу, коучинг, мақсат, жетістік, психология, тренинг.

Тұлғалық өсу – қай кезде де адам баласына, толыққанды, бақытты һәм баланста өмір сүруі үшін қажет. Тұлғалық өсу – адамның өзін тек оқытумен, диплом, аттестат алцмен, кітап оқумен тұрмайды. Бұл ұғым мәні тереңде. Тұлғалық өсу – адамның санасы, рухани бөлігі және физикалық кейпі, осы үш ұғымды қамтиды.

Қазіргі кезде, осы хайырлы заманда адам баласы өзін тануға, өзін өсіруге, өзін-өзі зерттеуге құмар және өз өмірін жарқын ету мвқсатында өзіңе үңілуді басты тұтқа етуде. Әр адамда өзін тануға деген, өзін-өзі жүзеге асырып, барлық потенциалын ашып көрсетуге деген қажеттілік бар.[1]

Өзін-өзі тану мен өзін өзі дамыту, - бұл ұғымдар қазіргі өскін ұрпақтарға да басты талап болып табылады. Олардың өмірде өз орындарыналуы үшін , нағыз толыққанды тұлға болуы үшін де бұлар өте маңызды.

Осы ұғымдарды психологиямен ұштастырып сара жолын салып отырған бағыт – коучинг. Коучинг – бұл сала адамға көмектеседі, мақсат қояды, көрсетеді, талдайды, өз сұрағына өзің жауап табасың.

Коучинг адамға жауап табуы үшін құралдар береді, өз мәселесін өзі шешуге көмектеседі. Адамға өз мақсатына жетуі үшін басу керек баспалдақтарды көрсетеді.

Коучингтің түрлі жаттығулары, тренингтері, модельдері бар.

Коучингтің маңызы – адам өз сұранысына өзі жауап беру арқылы, ойлану арқылы тұлғалық қабілеттері ашылады. Коучинг мотивацияға негізделген. [2]

Тренинг технологиясымен қатар қазіргі таңда психологиялық қызметте коучинг жиі қолданылуда. Коучинг әлемнің көптеген елдерінде табысты қолданылады. Әсіресе коучингті Педагогикалық шеберлік орталығының Кембридж университетінің бағдарламасы бойынша әзірленген мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарында кеңінен қолданады. Ол мұғалімдердің оқу-тәрбие үдерісінде өздерінің кәсіби білімдері мен шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға, әрі тиімді пайдалануға көмектеседі. Ал психологиялық қызметте коучинг процесі арқылы клиенттердің өз білімдерін тереңдетуге, өз ықпалдылығын және өмір сапасын арттыруға мүмкіндік беріледі.

Коучинг - үйретпейді, ол үйренуге көмек көрсетеді. Коучинг:

Біріншіден, белгілі бір қызметті орындау мақсатында белгілі бір ұйымның іс-шаралар бірлігі;

Екіншіден, бұл ұйымның мақсаттарын анықтап, оларға жету мақсатында жоспарлау, ұйымдастыру, ынталандыру мен бақылау үрдісі;

Үшіншіден, ұйымдаспаған топты мақсатқа бағытталған және нәтижелі топқа айналдыратын ерекше қызмет.

Коучинг білім беру орындарындағы оқыту ісінде теориялық даярлық, қоғамдық, педагогикалық және арнайы ғылымдарды меңгеру психолог мамандарының қызметімен үйлестіре жүргізіледі. Тұлғаның жаңа ортаға енуі, құрбыларымен дұрыс қарым-қатынас жасай алуы дұрыс ұйымдастырылған топтық жұмыстарға байланысты. Коучинг арқылы өзара ынтымақтастықты кеңейту, топтық қарым-қатынасты жақсарту. Сол арқылы болашақ маман иелерінің кәсіби іс-әрекетке тиориялық білімді меңгеруімен қатар психологиялық даярлығын да қамтамасыз ету.[3]

Коучинг ғылымының негізгі кезеңдері:

1. Мақсаттарды орнымен орналастыру;
2. Нағыз ілімнің шынайы тексерілуі;
3. Мақсаттарға қол жеткізудің тиімді жолын қарастыру;
4. Кәсіби жетістіктері.

Коучинг ғылымының түрлері:

1. Карьералық (мансап) коучинг – бұл адамға өзіндік бағаны жақсы беруді және мансаптық жоспарлауды, даму жолын дұрыс таңдауды, жақсы жұмысқа итермелеуді жүзеге асырады.

2. Бизнес- коучинг – бұл қоғамда көбірек тараған түрі. Әрбір компанияның мақсаттарына қол жеткізудің тиімді жолын үйренуге бағыт береді.

3. Лайф - коучинг – жеке адаммен жұмыс жасауға негізделген оның өмірінің жақсаруын қадағалап, бағыт-бағдар беруді үйретеді.

4. Жеке және корпоративті коучинг.

Коучингті жүргізудің негізгі артықшылықтары:

1. Жағымды нәтижелер алындаы;

2. Меншік және жауапкершілік сезімі қалыптасады;

3. Өнімділіктің өсуі артады;

4. Айқындық пен бағыт анықталады;

5. Кәсіби іс-әрекетте жоғары мотивация қалыптасады.[4]

Коучинг арқылы адамдар өзін өзі тануға мүмкіндік алады және жауапкершілік сезімі қалыптасады. Сол себепті коучинг сабақтары арқылы студенттерге жаңа әдістерді үйрете отырып, бағыт-бағдар беріп олардың кәсіби жұмыстарында нақты және жан-жақты білім беруіне үйретіп дағдыландырамыз. Сондай білім алған әрбір болашақ маман иесінен мықта қалыптасқан қоғам құрылады. Коучинг арнайы қызмет емес, ол адамдар арасындағы қарым-қатынас процесі болып табылады. Сол себепті коучингтің барысында қатысушылар тыңдаушы және бағыттаушы болады. Коучинг студенттерге өз мүмкіндіктерін пайдалануға көмектесу деген ұстанымға негізделеді. Коучинг аяқталған соң студенттер мәселелердің шешімін өз бетінше табуға көмектеседі. Себебі, коучинг үйретпейді, ол мәселені немесе өзінің ішкі ресурсын дұрыс пайдалануға мүмкіндік алады, өзін бағыттайды, шешу жолын өзі іздейді.[5]

Демек, технологияларды толық меңгеру психологқа кәсіби шеберлік деңгейіне көтерілуге мүмкіндік береді. Психолог қолданған технология сипаты баланың мәселесіне байланысты, оның тұлғалық ерекшеліктеріне, тәрбиелік жағдайына, әлеуметтік бейімделу деңгейіне, психологиялық әрекет пәніне, маманның мүмкіндіктеріне және басқа да параметрлерге байланысты ұсынылады.

Білім алушылардың өзін өзі жетілдіруінде коучингтің рөлі зор. Студенттерді кәсіби іс-әрекетке бағыттаудың тиімді әдістері ретінде коучингті қолдану тиімді нәтиже береді. Коучингтегі жаттығу, сұрақтар арқылы өз-өзін тереңірек тағып, толыққанды тұлға ретінде қалыптасады, уақыт өте өз мақсатына өзі үйрену арқылы жетіп отырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Коучинг: личностный рост и успех «Речь» 2002 Джина Харрис
2. Өзіндік таным. Оқу құралы. Алматы: «Қарасай» 2014. Молдабеков Ж. Ж.
3. Шекшня С. Как эффективно управлять свободными людьми: Коучинг. — М.: Альпина Паблишер, 2011. — С. 208.
4. Рогов И.С. . Настольная книга практического психолога.- М: Владос, 2000
5. Прутченков А.С. Социально-психологический тренинг в школе. – М.: Эксмо-пресс, 2001.

Ғылыми жетекшісі :п.ғ.к., доцент Мамбеталина А.С.

М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ

Орынбасарова Н.Н.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе университеті,

Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ 1 курс студенті

Ақтөбе қаласы

nazerkeeeee.05.07.01@mail.ru

Аннотация

Мақалада қазақтың көрнекті жазушысы, ақыны, публицисті, жаңа қазақ әдебиетінің негізін салушылардың бірі Мағжан Бекенұлы Жұмабаевтың шығармаларының педагогикалық-психологиялық қырларынан мысалдар келтіре отырып, қазіргі заманауи педагогтардың идеяларымен салыстырылып, жаңаша көзқарас тұрғысынан талдау жасалынады.

Кілт сөздер: педагогика, психология, жан тану, темперамент, зейін, түйісу, қиял, т.б.

Аннотация

В статье проводится сопоставление с представлениями современных педагогов и их анализ с новой точки зрения, приведение примеров из педагогического и психологического аспектов творчества Магжана Бекенулы Жумабаева, выдающегося казахского писателя, поэта, публициста, одного из основоположников новой казахской литературы.

Ключевые слова: педагогика, психология, самопознание, темперамент, внимание, связь, воображение, и др.

Annotation

The article compares with the ideas of modern teachers and analyzes them from a new point of view, giving examples from the pedagogical and psychological aspects of the works of Magzhan Bekenuly Zhumabaev, an outstanding Kazakh writer, poet, publicist, one of the founders of new Kazakh literature.

Key words: pedagogy, psychology, self-knowledge, temperament, attention, connection, imagination, and others..

Қазақтың көрнекті жазушысы, ақыны, публицисті, жаңа қазақ әдебиетінің негізін салушылардың бірі *Мағжан Бекенұлы Жұмабаевтың* (1893-1938) шығармалары халық алдындағы жауапкершілік сезімін білдіретін өткір трагедиямен ерекшеленген. Мағжан *Шекспирден, Пушкиннен, Соловьевтен* бастап, ХХ ғасырдағы символизм, технократизм, экзистенциализмге дейінгі жалпыадамзаттық көркем-ғылыми мұраларды зерттегені баршамызға белгілі [1].

Қиын кезеңдерде Мағжан Жұмабаевтың білім беру, танымдық, педагогикалық, психологиялық ойлары өзектілігін әлі жоғалтқан жоқ, және өзектілігін одан әрі арттыру, әрине, барлық тарихи зерттеушілерді толғандырады сөзсіз.. Әрине, ұлттың болашағы-ұрпақ тәрбиесі-бұл әлеуметтік құбылыс, бірақ Мағжанның болашақты болжай білуі, педагогикалық және психологиялық тұжырымдары мен ойлары туралы ізденістер әлі де анықталуды қажет ететін құбылыс.

Бала жанының психикасын біле отырып, оның даму заңдылықтарын зерделей келе, баланың өсу процесін мұқият зерттеген. Баланың жүйке жүйесін, оның даму функцияларын және баланың эмоционалды жағдайы туралы ойлары мен зерттеулерін ақынның шығармаларын аңғаруға болады. *Сондықтан болар, оның педагогикалық жұмысының бір бөлігін толығымен психологияға арнайды*, яғни ұлттың болашағын сақтайтын жаңа тұлғаны дамытуға басым назар аударады. Ол өз зерттеулерінде дүниетанымды, баланың қабілеттері мен қажеттіліктерін қалыптастырудағы психологиялық принциптерге сүйену, ғылыми сауатты бақылау, баланы тәрбиелеу секілді бағыттарда ізденіс жасайды.

1922-1926 жылдары Мағжанның психологиялық көзқарастарына және оның педагогикалық қызметіне ерекше назар аударылды. Педагогикалық мансабында *«Оқыту құралдары мен әдістері»*, *«Балаларды тәрбиелеу әдістері»* (Ташкент, 1922, Орынбор, 1923), *«Бастауыш мектептегі ана тілі»* (Ташкент, 1923), *«Бастауыш мектепте ана тілін оқыту әдістемесі»* (Мәскеу, 1925), *«Педагогика»*, *«Сауатты бол»* (Мәскеу, 1926), *«Қызыл армия алфавиті» және т. б. көптеген еңбектерді жазады.*

1922 жылы жазылған «Педагогика» оқулығының алғы сөзінде: «Бұл оқулық мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарында бұрын оқылған дәрістерге негізделген. Мен ешқашан әртүрлі ғалымдардың кітаптарын көшірген емеспін. Қазақ балалары үшін мен Орта Азия тілінде жазар едім. Кінә менде емес, бүлінген заманда...» деп, жазып өткен [3].

Оның білім беруге арналған оқулығы «Педагогика» деп аталса да, оның барлық мазмұны психология ғылымның мәселелеріне арналған. Оқулық он бес тараудан, жүз алты парақтан тұрады. «Педагогика» оқулығының бастапқы төрт бөлімі педагогикалық мәселелерге арналған, ал қалған он бір бөлім психологиялық құбылыстарға, соның ішінде танымдық процестерге: қиял, тіл және сөйлеу әрекеттері, есте сақтау, зейін, эмоциялар, көңіл-күй, ерік және т.б. процестерге ден қойған.

Сондай ақ, оқулықта ұлттық терминологияның мәселелері қарастырылып, алғаш рет Мағжан Жұмабаев қазақ психологиялық сөздіктерінің ұқсас мағыналарын жасауға тырысты, мысалы: *жанасу, тітіркену, сана, сақтық, қорқыныш пен үрей, тері сезімі-дене сезімі және т.б.* [4]. Бұл терминдердің атаулары қазіргі психология тұжырымдамаларына сәйкес келмесе де, мазмұны жағынан өте ұқсас екенін атап өтуге болады.

Педагогика мен психологияны біртұтас ғылым деп таныған алғашқы ғалым, ұлттық психологияның даму заңдылықтарын зерттеген, ұлттық санамызға сәйкес келетін бала тәрбиесінің ерекшеліктерін зерттеген Мағжан Жұмабаев қазақ педагогикасында ерекше мәнге ие болды. Мысалы, иіс сезу, көру, еркелету, есту, дене сезімі сияқты сыртқы сезімдері Мағжанның айтуынша, *«бұл сезімдер сау және күшті болуы керек, ал соңғысы өткір, терең және дұрыс болуы керек. Кейбіреулері жақсы, кейбіреулері әлсіз, кейбіреулері жаман тәрбие алса, өмір сүру қағидасы да жақсы болмасы анық...»* [5].

Ұлттық дәстүрлерге сүйене отырып, ол әр сезімді психологиялық тұрғыдан қарастырып, әрқайсысына өз анықтамасын берді. Баланың есту қабілетін дамыту үшін, туғаннан бастап баланың есту қабілетін дамытудағы әртүрлі дыбыстардың дыбыстық сипаттамаларына ерекше көңіл бөледі, бесік жыры ұрпақ тәрбиелеуде маңызды рөл атқаратынын атап өтеді.

Мағжанның тұлға зейінін тәрбиелеуге деген көзқарасы бүгінгі күнге дейін өзектілігін жоғалтқан емес. Ол білім беру жүйесінің үздіксіздігіне көп көңіл бөлінетінін және жаңа білімді ескілермен әрдайым байланыстыру және болашақ білімді ұрпақты тәрбиелеуде аса маңызды рөл алатын «зейін» екенін тұжырымдады.

Психологиялық зерттеулерінде адам зейінін ерікті және еріксіз, табанды және табансыз, ішкі және сыртқы деп бөледі.

Бала тәрбиесіндегі есте сақтаудың маңызын көрсете отырып оны *жеке есту, көру, қозғалу есі* деп бөліп қарастырады. Ол адамның есте сақтау қабілеті жас ерекшелігіне қарай өзгеріп отыратынын атап көрсетеді, оған қоса баланың есте сақтау қабілетінің даму жолдарын зерттейді.

Мағжан қиялды: *ерікті қиял және еріксіз қиял* деп екі топқа бөледі. Ол баланың қиялдағы табиғатына талдау жасай отырып, оның дамуында ертегілердің, балалар ойындары мен ойын рөлдерін маңызы зор екенін айтып өткен.

«Жаратылыстың кеудесінде, інжу-маржанмен безендірілген көк шатырдың астында, иісі аңқыған жасыл кілемде, күндіз-түні күліп, алдында мал өріп, желмен жүгіріп, сары сайран тереңге енеді қиял, ол өткір, жылдам болуы керек» - бұл жерде ойын баласына біз бір жағынан талап қоямыз, ал екінші жағынан тапсырма береміз [6].

Мағжан оқулықта ойлау формаларын: түсіну, ойлау, түпкілікті ойлар және ішкі сөйлеу проблемалары. Сөз жайында, яғни тіл жүйірігінің адам өміріндегі алатын орны туралы айтатын болсақ, ол оның ұлттық маңызын аша түседі.

«Ұлттың тілі құлдырай бастағаны ұлттың қалыптаса бастағанын көрсетеді. Бұл халықтың тілі, айна ретінде, осы халықтың топырағын, тарихын, өмірі мен сипатын көрсетеді. Сары-Сайранның қазақ даласы, дауылды желдер, желсіз түн, сары-өріс, баяу, шексіз фигуралар қазақша жазылған сияқты», - деп жазады Мағжан.

Екінші жағынан, баланың мінезіне, сондай-ақ жалпы баланың мінезіне қатысты ғылыми тұжырымдамалар қазақ тұжырымдамасының түсінікті мысалдарында ана тілінде ұсынылған және берілген [7].

Магжанның эстетикалық сезімдер туралы ғылыми терминдері барлық жағынан ашылып, өнер адамына тән бейнелермен түсіндірілетінін аңғаруға болады.

Батыс психологиясының қазіргі даму тенденцияларына ден қоятын болсақ: необихевиоризм, фрейдизм, ашық дағдарыс кезеңінде пайда болған, содан кейін айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған гештальтопсихология психологиясы теориялық ішкі қайшылықтар мен олардың негізгі бастапқы ережелерін қайта қарауды қажет етті. Мұндай құлдыраудың ең маңызды себептерінің бірі - *жаңа тиімді әдістің, эксперименттік зерттеулер мен теориялардың пайда болуы еді. Когнитивті қызметті - ғылыми зерттеу саласында когнитивті психология, гуманистік психология және нейрофизиология мен нейроморфологияны адам санасын зерттеуге байланысты ғылым ретінде қарастырады.* [8].

60-жылдардың соңында Америка Құрама Штаттарында когнитивті психология бихевиористердің психологиялық элементтерді елемесіне және мінез-құлықты талдауда когнитивті дамудан бас тартуға қарсылық білдірулерінің негізінде ғылым саласына енді.

Когнитивті психология немесе мінез - құлық психологиясы саласындағы зерттеулерден ақпаратты белсенді түрде жинайтын және өңдейтін адам жүйелік құрылым, яғни адам кез-келген ақпаратқа әсер ете алады деген болжам болды. Когнитивті психологияның көрнекті өкілдері ретінде: *В. Найзер, Н. Брунер, Д. Норман, П. Лидс, Л. Фестингер, Ф. Хайдер, Г. Саймон айтуға болады.*

Когнитивті психологиядағы зерттеудің негізгі бағыттары когнитивті процестерге мыналарды жатқызуға болады: есте сақтау, тіл және сөздің психологиялық, тұлғалық аспектілері, қабылдау және ойлау, зейін мен қиял.

Психика сигналдарды үнемі өзгерте алатын механизм ретінде қарастырылады. Когнитивті процесте зерттелетін организмнің ішкі когнитивті құрылымдары мен қызметіне ерекше назар аударылады.

Когнитивті психологияның бұл әдістері адамның қалыпты көңіл күйінің себеп-салдарлық байланыстарын зерттеуде де, әлеуметтік психологияны зерттеуде де қолданылды.

Гуманистік психология-бихевиоризм мен психоанализ теорияларына тікелей қарсылық ретінде танылған негізгі бағыттардың бірі. Гуманистік психологияның негізін қалаушылардың мақсаты бихевиоризмді және психоанализді дәріптеушілерге тұлға мәселесіндегі ауытқудың орнын қайтару және шындыққа жақындау мен өмір психологиясын таңдау болды. Олардың басты мақсаты-өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі тану және таным мүмкіндіктерін кеңейту.

Көрнекі ғалым *А. Маслоу* адам психологиясын ақылсыздарды зерттеу арқылы зерттеу мүмкін емес деді. Маслоу адамның іс-әрекеті, адам табиғаты мен мінез-құлқының сипаты сол адамның өзін-өзі көрсетуге және өзінің әлеуетін ашуға деген ұмтылысы деп санады. Адамның өз әлеуетін ашуға деген қажеттілігі бірнеше қызмет түрлерімен байланысты:

1. Мұндай гуманистік қажеттілік тек адамдарға, қоғамға жақсылық жасауға бағытталған;

2. Адам өзінің табиғаты бойынша дамиды, адам өзінің барлық мүмкіндіктері мен ыңғайлылықтарын сол жерде пайдалануға және өзіне жүктелген жоғары моральдық міндеттерді орындауға міндетті.

Маслоу адамдар арасында әр түрлі болатын адамдардың қажеттіліктерін жіктеді:

- физиологиялық қажеттіліктер;
- қорғау қажеттіліктері;
- тамақтану қажеттіліктері;
- моральдық қажеттіліктер;
- шындық;

- қарапайымдылық;

- бізге әділдік керек.

Әрине, ол әлеуметтік қажеттіліктер қорына мән бермеді.

Маслоу теориясының кемшілігі: биологизаторлық пікірін жеңе алмайтындығында. Моральдық қасиеттерді туа біткен құбылыс ретінде тану - бұл биологиялық дағдарысқа сүйенудің бастауы.

Психология ғылымның дамуына үлес қосқан орыс психологтары: *А. Г. Ковалевтің «Тұлға тұжырымдамасы» (1970), А.А. Смирновтың «Ес психологиясы» (1966), А. К. Запорожец, А. Р. Лурия, Б. Г. Ананьев, Л. С. Выготский, Л. И. Галперин, т.б. [9].*

Қазіргі психологиялық әдістер әлі күнге дейін ғылыми-зерттеу институттарында және Мәскеу, Киев және Тбилиси университеттерінің арнайы кафедраларында зерттелуде. 1957 жылдан бастап Одақ психологтарының барлық қорлары жұмыс істей бастады. 1946 жылы орта мектептерде логика мен психологияны оқыту мәселесі қаралды [10].

1986 жылы Қазақ жерінде с.Мұқанов «ақыл саласында», т. тәжібоевтің республикалық «тақырыбында» психологтар тренинг туралы сұрақтар қойды. Осы салада қызмет көрсеткен ғалымдар: А. Темірбеков, с.Балаубаев, А. Сидықов, Ш. Әлжанова, сондай-ақ педагогикамен біріктірілген көптеген психологиялық жұмыстар. Сондай-ақ, Қ.Жарықбаев пен Н. М.Итбаев Ж. Б. оның жұмысы үлкен маңызға ие [12]. Соңғы жылдары елімізде жалпы спорт, құқықтық, әлеуметтік және медициналық салалардағы психологияның әртүрлі мәселелері зерттелуде. Мысалы, спорттық сәтсіздіктер психологиялық себептерге байланысты болуы мүмкін және т.б.

Маслоу теориясының кемшілігі: биологиялық кері байланысты жеңе алмай, моральдық және этикалық қасиеттерді туа біткен құбылыс ретінде тануы - бұл биология дағдарысына сүйенудің бастамасы ғана болатын.

Психология ғылымының дамуына үлес қосқан орыс психологтары: *А.Г.Ковалевтің «Жеке адамның кісілік ұғымы» (1970), А.А.Смирновтың «Ес психологиясы» (1966), А.К.Запорожец, А.Р.Лурия, Б.Г.Ананьев, Л.С.Выготский, Л.И.Гальперин, т.б [9].*

Заманауи психологиялық көзқарастар Мәскеуде, Киев, Тбилисидегі ғылыми зерттеу институттарында да, университеттеріндегі арнаулы кафедраларында да әлі де зерттелінуде. 1957 жылдан бастап *психологтардың Бүкіл одақтық қорлары* жұмыс істей бастады. 1946 жылы *Логика және психология пәндерін* орта мектептерде оқыту мәселесі қаралды [10].

Қазақстан жерінде 1986 жылы С.Мұқановтың «ақыл-ой өрісі», Т.Тәжібаевтың «субъектісінде» республикамызда психологтар кадрларды дайындау жөнінде мәселелер бой алды. Осы салада, еңбек сіңірген ғалымдарымыз аз емес еді, олар: *Ә.Темірбеков, С.Балаубаев, Ә.Сыдықовтың, Ш.Әлжановтың* педагогикамен араластыра жазған психологиялық еңбектері болды. Сондай-ақ, *Қ.Жарықбаев пен Н.М.Итбаевтың* т.б. еңбектерінің мәні орасан зор [12]. Елімізде соңғы жылдары психологияның жаңа қыры ретінде спорт, заң, әлеуметтік, медициналық жалпы салаларындағы психологияның әр түрлі мәселелері зерттелуде. Мәселен, спорттағы сәтсіздіктің психологиялық себептерден туындауы, т.с.с.

Қазіргі кездегі психологиялық зерттеулер мен Мағжанның зерттеулеріндегі психологиялық көзқарастар арасындағы сабақтасты жоғарыда келтірілген мысалдардан анық көруге болады. Заманауи терминдер атауында ұқсастық болмағанмен, мән мағынасында ешқандай айырмашылықтар байқалмайды. Яғни, тұлға тәрбиелеуде педагогикамен қатар психология ғылымының да алатын орны орасан зор екенін ұғымымызға болады.

Қазіргі кезеңде психология - бұл дамудың әртүрлі кезеңдеріндегі және практиканың әртүрлі саласымен байланысты ғылыми пәндердің практикалық кешенді жүйесі болып табылады.

Шын мәнінде, егер біз психологияның практикалық даму принципі туралы психология салаларын жіктеудің басты принципі ретінде айтатын болсақ, онда психология салаларын жіктеу бойынша біз психологияның кіші салалары ретінде үлкен топтарға

топтастырылған адам қызметінің әртүрлілігін қарастыра аламыз, дегенмен бұл өзін-өзі зерттеуді қажет ететін жеке тақырып:

- *қызмет психологиясы;*
- *білім беру психологиясы;*
- *медициналық психология;*
- *құқықтық психология;*
- *спорттық психология.*

Мағжанның психологиялық, рухани-адамгершілік, жан тану ғылымындағы тәрбие міндеттерін жүзеге асыра отырып, қазіргі заман мұғалімі Жұмабаевтың педагогикалық идеяларын үлгі етіп, балаларға ақынның өмір жолын, шығармаларын зерделеуді ұсынуы керек. Өйткені, оның еңбектері Жұмабаевтың ақын, публицист, теоретик, ұстаз ғана емес, сонымен бірге сөздің жоғары мағынасында ұстаз, халық ағартушысы, жоғары адамгершілік, тазалық пен күш-қуаттың иесі болғанын дәлелдеуге мүмкіндік береді. Жас ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән бере отырып, Мағжан қазіргі қоғамның озық дамуында адамгершілікті ұстаздың рөліне бірінші кезектегі орынға жүктейді. Бұл идея қоғам мен мемлекеттің басым міндеттерінің бірі – жоғары адамгершілікті, жауапты, шығармашыл, бастамашыл, құзыретті Қазақстан азаматын қалыптастыру мен дамытуды тәрбиелеу, әлеуметтік-педагогикалық қолдау болып табылатын заманауи отандық біліммен үйлеседі. М.Жұмабаев оқушыларға әртүрлі эмоционалдық әсер етудің тұтас әдістемесін жасап, оны мектеп оқушыларының тарихқа деген қызығушылығын ояту, ой белсенділігін арттыру үшін кеңінен пайдаланды. Кез келген әдіс оның мәнін түсінбей, оның жанын сезбей, формалды түрде жақындаса, бұрмалануы мүмкін деп мәлімдеме жасады. Мағжанның жан танушылық ізденісі әлі күнге дейін ұрпақ тәрбиелеуде заманауи көзқарастармен өзара бірлесіп мәнін жоғалтқан емес.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұмабаев М. Педагогика.- 3-ші бас.- Алматы: Ана тілі, 1992.- 160 б.
2. Жұмабаев М. Көп томдық шығармалар жинағы.- Алматы: Жазушы, 2002.- 208 б.
3. Жұмабаев М. Шығармалар: 3 томдық.- Алматы: Білім, 1996.- 512 б.
4. Умарова Г.С. Қазақ әдебиетінің тарихы.- Астана: Фолиант, 2007.- 244 б.
5. Мағжан Жұмабаев: өлеңдері, прозасы және әдеби зерттеулер.- Петропавл: Полиграфия, 2006.- 428 б.
6. Оразбек М. Ақындық тұлға табиғаты.- Астана: Фолиант, 2002.- 152 б.
7. Мақырұлы С., Сыдықов Т. Қазақ әдебиеті.- Астана: Фолиант, 2007.- 284 б.
8. Жарықбаев Қ.Б. Жантану негіздері. – Алматы: Кітап, 2002.
9. Қанарбаева Б. Мағжан символист.- Алматы: Экономика, 2007.- 288 б.
10. Тарихи тұлғалар: танымдық-көпшілік басылым.- Алматы: Алматы кітап, 2005.- 368 б.
11. Садуақасұлы С. Екі томдық шығармалар жинағы: танымдық зерттеулер, мақалалар.- Алматы: Алаш, 2003.- 251 б.
12. Нұрғали Р. Қазақ әдебиетінің алтын ғасыры.- Астана: Күлтегін, 2002.- 528 б.

БУЛЛИНГТІҢ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ЭМОЦИЯЛЫҚ КӨҢІЛ-КҮЙІНЕ ӘСЕРІ

Утеуова А.А., Сагингалиева П.Е., Төлеуғазиева Л.М., Шманова А.Р.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Психология 4 курс
Ақтөбе қ.
p.sagingalieva@mail.ru

Аннотация

Мақалада буллингтің жасөспірімдердің эмоциялық көңіл-күйіне әсері, түрлері, буллингтен алдын алу шаралары туралы баяндалған.

Кілт сөздер: Буллинг, жасөспірімдер, мектеп, жәбірленуші.

Аннотация

В статье рассказывается о влиянии буллинга на эмоциональное настроение подростков, о видах, мерах профилактики буллинга.

Ключевые слова: Буллинг, подростки, школа, жертва.

Annotation

The article describes the impact of bullying on the emotional mood of adolescents, types, measures to prevent bullying.

Keywords: Bulling, teenagers, School, victim.

Қазіргі таңда буллинг проблемасы қоғамды алаңдатып отыр. Осы құбылыстың таралуына және оның жәбірленушілердің физикалық және психикалық денсаулығына қауіптілігіне байланысты, оның ішінде психологиялық зерттеулер аясында қарастыруды қажет етеді. Буллингті алдын алу бойынша шаралар қабылдау және онымен жұмыс істеу үшін бәріміз – ата-аналар, мұғалімдер және балалардың өздері - буллингтің не екенін және әрбір нақты жағдайда оның қалай орын алатынын анық түсінуіміз керек. Қоғамда адамдар қарым - қатынас жасау кезінде, ең кемінде бір рет жеке басына тіл тигізу, кемсіту, жәбір көрсету және де тағы да басқа жағымсыз іс әрекеттерді басынан өткізеді. Алайда буллинг жәбірленушілері жағымсыз іс әрекеттер туралы көбінде ешкімге тіс жармайды. Ал оқу оқып жатырған орта немесе жоғары оқу орны әкімшілігі, өздерінің абыройын сақтау мақсатында, көбінесе бұл туралы бұқараға тіс жармайды. Буллинг әр жерде кездеседі: жұмыс ұжымында, мектепте, армияда, тіпті әлеуметтік желіде де.

Күн сайын дүние жүзіндегі балалар мектептегі қорлаудың зиянды және үнемі дамып келе жатқан түрлеріне ұшырайды. Мектептегі буллинг баланың дамуына қауіпті кедергі болып табылады, балалардың психикалық және физикалық денсаулығына, сондай-ақ олардың білім беру қиындықтарын жеңу қабілетіне теріс әсер етеді.

Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде («Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы») бүгінгі күні мынадай анықтама қабылданған: баланы қорлау (буллинг) - бұл қорлау сипатындағы, қудалау және қорқыту сипатындағы, оның ішінде қандай іс-әрекетті жасауға немесе жасаудан бас тартуға мәжбүрлеуге бағытталған жүйелі (екі және одан да көп) әрекеттер - не бұқаралық ақпарат құралдарын және (немесе) телекоммуникация желілерін (кибербуллинг) пайдалана отырып немесе жария түрде жасалған іс-әрекеттер.

Іс жүзінде буллингтің негізгі 5 ерекшелігін бөліп көрсету маңызды:

1. Жасөспірімдерге қатысты іс-әрекеттер кездейсоқ емес, қасақаналықпен жасалады;
2. Бұл оқшауланған жағдай емес;
3. Билікпен күштің теңгерімсіздігі бар (топ біреуге қарсы, ересек адам балаға қарсы, мәртебесі жоғары біреу төменірекке);
4. Жәбірлеу бала «басқалар сияқты емес» болғандықтан болады - тым ақылды немесе ақымақ, тым кедей немесе бай, басқа ұлт немесе нәсіл, мінез-құлқы, сыртқы түрі оны осы нақты топтан ерекшелендіретіндіктен болады;
5. Күрес болатын қайшылық субъектісі жоқ. Жанжалдың мәні – мәртебе – кім күшті, маңыздырақ екенін дәлелдеу - «мұнда кім басқарады және ойын ережесін кім белгілейді».

Егер жасөспірімдер жай ғана бірдеңеге, тіпті өте маңызды нәрсеге байланысты ұрысып қалса, бірақ ол ұзақ уақытқа созылмаса, қақтығыстың мәні жойылып, екіншісі қорланса, бұл буллинг емес. Егер мұғалім дұрыс ескерту жасаса, бұл буллинг емес. Бірақ егер балалар топ болып басқа балаға «өз орнын» көрсетуге шықса немесе мұғалім бағаны әдейі төмендетсе, үнемі мін іздесе, оқушыны қорлайтын болса, бұл буллинг. Тіпті бұл

балалар үздік оқушылар болса да, мектепте жақсы жағдайда болса да. Олимпиадаға дайындайтын, шығаратын мұғалім болса да. Белгіленген бедел емес, әрекеттің сипаты маңызды болып табылады.

Буллинг болған жағдайда көбінесе қоршаған орта «өзі кінәлі» деп жәбірленушіге арта салады, бұл баланың кінәсіз емес екенін меңзейді, сондықтан оған әсер етудің әр түрлі іс-әрекеттер қолданады. Мысалы, бала сабақта отырмай, кедергі келтіреді немесе ол сыныпқа жаңадан келген оқушы және мұғаліммен немесе сыныппен байланыс таппауы. Міне, біз бәрін құрметтеуге және бәрімен дос болуға, бәрін қабылдауға міндетті емес екенімізді есте ұстауымыз керек, бірақ басқаның шекарасына өтпей, құрметпен қарауымыз керек.

Буллинг өмірдің әртүрлі салаларында кездесуі мүмкін. Балалар мен жасөспірімдерде көбінесе мектепте және интернетте. Мектептегі буллингтің бірнеше кең таралған түрлері бар - моббинг, боссинг және троллинг.

Моббинг - бұл кейбір мектеп оқушылардың басқаларға, негізінен бір оқушыға бағытталған жүйелі түрде қайталанатын дұшпандық және этикаға жат көзқарасын қамтитын «психологиялық террордың» бір түрі. Мысалы, бір оқушы туралы оқу орындарда қауесет тарату, балағаттау, қудалауды айтсақ болады,

Боссинг - бұл жағдайда жәбірленуші оқушыға тікелей мұғалім тарапынан психологиялық қысым көрсетуі. Мысалы, мұғалім басқа оқушылардың көзінше жәбірленушіні кемсіту, төмен баға қою немесе ашық қорлауға дейін баруы мүмкін.

Троллинг - біз тек шынайы өмірде ғана емес, ғаламторларда да буллингке тап бола аласыз. Сонымен қатар, троллинг (кибербуллинг) күн сайын қарқын алуда. Буллингтің бұл түрінің басты ерекшелігі - тролльдер мен хейтерлер деп аталатындар интернеттегі жағымсыз сөздермен, қорлаулармен және қоқан-лоққылармен шектеледі.

Ғаламторда қорқыту орын алған кезде, сізді барлық жерде, тіпті өз үйіңізде де шабуылдап жатқандай сезініледі. Шығу жолы жоқ сияқты көрінеді. Әсер ұзақ уақытқа созылуы және адамға көптеген жолдармен әсер етуі мүмкін:

Психикалық – ренжіту, ақымақтық, тіпті қорқыныш немесе ашулану сезімі.

Эмоционалды түрде ұялу немесе өзіңізге ұнайтын нәрселерге қызығушылықты жоғалту.

Физикалық тұрғыдан шаршау (ұйқының жоғалуы) немесе асқазан ауруы және бас ауруы сияқты белгілер.

Басқалар сізді күлкіге ұшыратып немесе мазалап жүргендей сезіну адамдардың сөйлеуіне немесе мәселені шешуге тырысуына кедергі келтіруі мүмкін. Төтенше жағдайларда кибербуллинг адамдарды өз-өзіне қол жұмсауға әкеледі

Құрбандар мен агрессорлардың негізгі жасы 11 - 16 жасқа дейін, яғни кез келген қорлауға, өсекке және әлеуметтік сәтсіздіктерге жоғары сезімталдықпен сипатталатын жыныстық жетілу кезеңіне келеді.

Буллингтің құрбаны болған жасөспірімдерге келесі белгілер тән:

- мектепке бармау үшін кенеттен ауырып қалуы;
- мектепке, үйге жалғыз баруға қорқады, сабаққа апаруды өтінеді, кешігіп қалады;
- мінез-құлық пен темпераменттің өзгеруі;
- ұйқының және тәбеттің бұзылуы, түнгі жылау, энурез, кекештену және жүйке тиктері, бей-жайлық пен жасырындықтан тұратын қорқыныштың айқын белгілері;
- ақшаны жиі сұрау, ұрлау;
- оқу сапасының төмендеуі, сүйікті іс-әрекетке қызығушылығының жоғалуы;
- тұрақты көгерулер және басқа да жарақаттар;
- үнсіздік, сөйлескісі келмеу;
- өз-өзіне қол жұмсау ниеті және төтенше дәреже ретінде суицид.

Буллинг жасөспірімдік шақта жалғасатын және психикалық денсаулық мәселелеріне дербес ықпал ететін зиянды әсерлері бар екені көрсетілген. Зерттеулер буллинг көптеген жасөспірімдерде психикалық аурудың себебі болып табылатынын дәлелдейді.

Психикалық денсаулық проблемалары зейін қоюдың қиындауы, ұйқының бұзылуы, бас ауруы, іштің ауыруы, шиеленіс сезімі, қайғы және/немесе бас айналу сияқты себебі болады.

Буллингпен күресу негізінен білім беру ұйымының міндеті екенінен бастайық. «Білім туралы» заңында білім беру ұйымындағы оқушылардың қауіпсіздігіне білім беру ұйымының басшысы жауапты екені анық көрсетілген. Сонымен қатар, іс жүзінде буллинг жағдайларын елемеу арқылы мәселені шешуге болмайтыны анық. Ол жентек қар сияқты өседі және жай ғана ауызша қорлау дене жарақаттарымен ұрып-соғуға, тіпті өзін-өзі өлтіруге айналуы мүмкін.

Сондықтан бұл мәселе неғұрлым тезірек байқалып, шара қолданылса, соғұрлым барлығына жақсырақ. Әрине, бала білім беру мекемесінен жай ғана кете алады, бірақ соңғы уақытта ата-аналар өз баласының құқықтары үшін күресуге шешім қабылдаған жағдайлар жиілеп, Білім басқармасына және Балалар құқықтары жөніндегі уәкілдерге, тіпті прокуратураға хабарласып, БАҚ-ты және әлеуметтік желілер арқылы жағдайды жария етуде, бұл оқу орны мен оның қызметкерлерінің беделіне жақсы әсер етпейді. Сондықтан буллинг мәселелерін шешуге барынша мән беру маңызды.

Буллингтің алдын алу. Алдын алу буллингке қатысушы балаларға бағытталған. Бұл тек балалармен ғана емес, мектеп оқушыларының отбасыларымен де жұмысты қамтиды.

1. Отбасы түрін және отбасындағы балаларды тәрбиелеуді, сондай-ақ отбасындағы ата-аналардың мінез-құлқын зерттеу.

2. Баланың эмоционалды әл-ауқатының төмендеуіне және нәресте, ерте және мектепке дейінгі жастағы оңтайлы психикалық дамуындағы ауытқуларға себеп болатын ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың бұзылуын зерттеу және түзету.

3. Ата-аналар жиналыстарын, сынып сағаттарын, сынып және жалпы мектеп іс-шараларын өткізу арқылы оқушылардың жеке басын, өмірлік стилін, қоғамдағы мінез-құлық стратегияларын қалыптастыру.

Буллингтің стресстен кейінгі салдарының алдын алу үшін бастапқы профилактика үш бағыт бойынша жүзеге асырылуы тиіс.

1. Буллингке жол бермеу шарттарын жасау.

2. Баланы (жасөспірімді) тез және сауатты ажырату – буллингтермен жәбірленуші, оған стресстік әсердің әсерін шектеу.

3. Сыныптағы кез келген баланың жеке басының қорғаныс күштерін қорлауға қарсы тұру арқылы нығайту.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Приказ Министерства Просвещения от 21.12.2022

https://drive.google.com/file/d/1eCpQvKCUA_rJyDbM3gqKuDT-CgSMtzeU/view?from_mobile_app=true&mobile_internal_deeplink=true

2. Протокол по работе с буллингом для организаций образования. Разработан Уполномоченным по правам ребенка по г. Алматы Ажигуловой Х.К совместно с Фондом «Just Support». Алматы, 2022г.

3. Hysing M, Askeland KG, La Greca AM, Solberg ME, Breivik K, Sivertsen B. Bullying involvement in adolescence: implications for sleep, mental health, and academic outcomes. J Interpers Violence. 2019. <https://doi.org/10.1177/0886260519853409>.

4. Аверьянов, А.И. Буллинг как вызов современной школе / А.И. Аверьянов // Педагогика, психология и социология. – 2013. – No 18.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ТАРИХИ-РУХАНИ САБАҚТАСТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ұзақбаева Ж.Б.

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауышта оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ 1 курс студенті
Ақтөбе қаласы
zhansuluuzakhbaeva76@gmail.com

Аннотация

Мақалада М.Жұмабаевтың ұлт психологиясымен қатар, педагогикалық көзқарастары қарастырылған. Ұлттық тәрбие мен ұлт психологиясы жайындағы автордың көзқарасы келтіріліп, дене мен жан тәрбиесі, ақыл ісі талданған. Оқушының бойында күшті мінез бен жұмсақ мінезді қалыптастырудағы тәрбиешінің қызметі анықталған. Мұғалімнің оқушы тәрбиелеуде жаңа көзқарастар келтірілген.

Кілт сөздер: педагогика, ұлт психологиясы, дене тәрбиесі, жан тәрбиесі.

Аннотация

В статье наряду с отечественной психологией рассматриваются педагогические взгляды М. Жумабаева. Представлена авторская точка зрения на национальное воспитание и национальную психологию, анализируются воспитание тела и души, духовные дела. Определена роль учителя в формировании сильного характера и мягкого характера у ученика. Представлены новые взгляды на педагогическое воспитание учеников.

Annotation

In the article, M. Zhumabayev's pedagogical views are considered along with national psychology. The author's point of view on national education and national psychology is presented, body and soul education, mental affairs are analyzed. The teacher's role in forming a strong character and a soft character in the student is determined. New views of the teacher's education of students are given.

Халқымыздың даналық рухы мен биік болмысын тану жолында қазақ ойының дамуына ерекше үлес қосқан ойшыл тұлға Мағжан Жұмабаевтың философиялық дүниетанымын зерттеу бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып қала бермек. Қазақтың қандай ойшылын алып қарасақ та, олардың шығармашылығы белгілі бір тарихи кезеңмен байланысты, қоғамдық қарама-қайшылықтардың негізінде қалыптасқандығын көруге болады. Мағжан Жұмабаевтың философиялық дүниетанымы мен шығармашылығы XIX ғасырдың екінші жартысындағы және XX ғасыр басындағы замана қайшылығымен, халқымыздың тарихымен тығыз байланысты. Оның үстіне поэзия мен терең ойлылықты бір-бірімен тамаша ұштастырған, соның өзара кірігуі нәтижесінде ерекше шығармашылыққа қол жеткізген Мағжанның ойлау машығы мен сөз саптау әлемі қазақ халқының ұлттық философиясында ерекше орын алады. Жиырмамыншы ғасырдың басындағы қазақ ойшылдарының көзқарастары терең демократиялық және гуманистік сипатта болды. Олардың шығармаларында жалпыадамзаттық маңызға ие философиялық мәселелер – адамның болмысы мен еркіндігі, өмірдің мәні, дін мен еркіндіктің арақатынасы т.б. мәселелері де көтерілді. Қазақ ойшылдары кісі бойындағы даралық қасиетке ерекше мән берді, кез келген кісіге қайталанбас жаратылыс жұмбағы ретінде қарады, адам мен ұлттың тарихтағы рөлін дұрыс бағалай білді. Философиялық мәселелерді ізгілік пен қараулық аясында қарастырып, дүниетанымдық ойларын этикалық бояумен астастыра бейнеледі. Дәл осы кезеңде ғұмыр кешкен ең көрнекті қазақ ақындарының бірі Мағжан Жұмабаев [1, 290].

Мағжан Жұмабаев – асқан сыршылдығымен, терең пәлсапасымен ерекшеленетін ақын. Мағжанның ақындығынан бөлек, педагогика саласына қосқан үлесін де атап өткеніміз жөн. Қазақ тарихында ең алғаш педагогика саласында зерттеу еңбегін

жариялаған еді. Мағжан Жұмабаевтың ұлттық тәрбие жайындағы пікірлеріне назар аударсақ.

Әлеуметтік фактор ұлттық тәрбиеге ықпалына байланысты сан қырлы болып ажыратылады. Оның ішінде: ұлттың тарихы, ұлтық рухани және материалдық мәдениеті, халық фольклоры, салт-жоралғылар, дәстүрлер, ұлттық психология элементтері ажыратылады. «Ұлттық тәрбие жалпы адамзаттық өнегенің құрамдас бөлігі ретінде өрбуі тиіс [2, 50]. Ұлттық тәрбиенің берілуі оқушылар үшін маңызды. Осы негізден М.Жұмабаев пікірінше, оқушы өз халқының тарихын жақсы-жаманына қарамастан, саралауды, ұлттың өткен-кеткеніндегі жіберілген қателіктер, кемшіліктер және жетістіктерді анықтап, өзі қорытынды шығару керек екенін айтады. Солай, балаға берілетін тәрбиенің ұлттық мәдениет негізінен жасалуын қарастырып өтеді. Ақынның пікірінше, ұлт мектебі ана тілінде құрылуы керек екендігін айтады. «Істің бұлай болуының көп себептерінің ең негізгісі – өздерінің білімі жас мұғалімдеріміздің қолында оқыту жолын көрсететін еңбектердің аз болуы» [3,8], - деп аз еңбектің қатарын толықтыруда «Педагогика» еңбегінің жазылғанын аңғарамыз.

М.Жұмабаевтың ұлттық тәрбие мен ұлт психологиясына байланысты мынадай пікірлері маңызды саналады:

- Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып келе жатқан жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс, сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті.

М.Жұмабаев өлеңдері мен поэмасынан, ғылыми мақаласынан қазақтың және әлемнің мәдениет тарихынан жан-жақты білімі бар, тарихи ойлау мүмкіндігі жоғары тұлға көрініс береді. Сондықтан ақынның тарихи сарындағы ізденістерін бірнеше бағытта қарауға болады. Бірінші, кеңістік пен уақыт, екінші, тарихи тұлғаларға баға беру тұрғысынан. Біз атап көрсеткен екі өлшем Мағжанның өзінің ізденістерімен толық дәлелденеді. Олардың мағынасын ашып көрсетуден бұрын Мағжанның жалпы тарихқа деген көзқарасын анықтауымыз керек. Ақын әрбір құбылыстың үш өлшемі, яғни кешегісі, бүгінгісі, ертеңі болатынын ылғи еске салады. Мұның өзі тарихи көзқарасқа жол ашады. Тек қана жол ашып қана қоймайды, оның біртұтастығын, тиянақтығын көрсетеді. Бүгінгі кешегіден туындайды, ал екеуінің өзара ұшырасуы, кірігуі, даму нәтижесі болашаққа бастайды. Кешегісі мен бүгінгісін жақсы білген қоғам ғана жоғарыға, биікке, ертеңгі болашаққа ұмтылыс жасайды. Ал бүгінгі мен келешек – кешегіні аялаудан, сыйлаудан басталады.

Халықтың енді қара танып, баспа беттерінде жарық көре бастаған түрлі шығармалар қатарында М.Жұмабаевтың «Педагогика» еңбегі жарық көрді. Зерттеу еңбек «Дене» және «Жан» деп аталатын екі бөлімнен тұрады. Соның ішінде адам шын мәнінде «адам» деген атты жанның беретінін айта келіп, адам баласын тәрбиелегенде адамның жанын тәрбиелеу керектігін айтады. Автор педагогиканың өзге ғылым салаларымен байланысты екенін, адамды дұрыс тәрбиелеу үшін дене мен жанды дұрыс тәрбиелеу керектігін жеткізеді. Дене туралы анатомия, физиология, гигиена, гимнастика салаларының жан туралы психология, логика ғылымдарымен байланыстыра қарастырады.

«М.Жұмабаев жан және дене мүшелерінің қимылын жүзеге асыратын, жан мен денені бір-біріне байлайтын адамның жүйке жүйесі барлық тірі организмнің негізгі құралы, сол арқылы тіршіліктегі қозғалысы, өсіп дамуы жүзеге асады деп атап көрсетіп, жүйке жүйесінің негізі ми арқылы адам сыртқы дүниеде және өз денесінде не болып жатқанын біледі» [3,29], - деп анықтайды. Сонымен, баланың құрылысы, дене-бітімі, жан әлемін айта келіп, оларды тәрбиелеудің маңыздылығын атап өтеді. Солай, тәрбиеші баланы дұрыстап тәрбиелеуі үшін ақыл басқыштарын ұқтырып, меңгерту, бағыттау екенін айтады.

Ғалым-педагог ақыл ісінің процесін былай көрсетеді:

- Әсерлену;
- Суреттеу;
- Ес;

- Қиял;
- Ой, - ретінде көрсетеді.

М.Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастары замандасы Ж.Аймауытовтың пікірлерімен ұқсастық кездеседі. Ж.Аймауытов педагогика жайында былай дейді:

- Жаңадан берілетін білім баланың бұрыннан білетін ақпараттарымен ұқсас болуы;

- Жаңа сабақты өтуде балалар сабақ мазмұнына ықыласын аудару;
- Сұрақ қою арқылы оқушыларды жаңа білімге бағыттау;
- Баланың ішін пыстыратын ақпараттарды емес, зейінін аударатын тапсырмалар орындату;

- Қажетсіз ақпараттардан сақтандыру;
- Көрнекіліктер оқушылардың ынтасын арттыру, білімге деген ықыласының күшті болуына әсер ететінін жеткізеді.

Жан тәрбиесінде М.Жұмабаев ішкі сезім көріністерін былайша суреттейді:

- Ішкі сезімдер;
- Сұлулық сезімдер;
- Құлық сезімдері;
- Жан күйлері ретінде көрсетеді.

Ғалымның бұлайша ажыратуы сезімнің оқушының өз дегеніне жетуіне, ішкі ерік-жігеріне, дүниетанымына, өмірлік позициясына әсерімен ажыратылады. Осы негізден, балаға тыйым мен тежеу, қорқыту, үркіту арқылы емес, махаббат пен жылы сөзге, төзімге негізделген, өзінің ісінің нашар я жағымсыздығын өзі сезініп, нашар істің нәтижесі нашар болатынына көзін жеткізетіндей тәрбие амалдарын ойластыру керектігіне баса назар аударылады. Автор оқушының бойына қалыптастыру керек маңызды қасиеттің бірі ретінде әдеттің маңыздылығын айтады. «Әдет – тәрбиешінің қолындағы күшті құрал» дей отыра, әдет мінездің негізі екенін көреміз.

М.Жұмабаев осы орайда мінезді екіге ажыратады: күшті мінез және жұмсақ мінез. Күшті мінезге тән белгілер: өзінің көзқарасы, принципі, мінез-құлқының қалыптасқан нормасы болады, басқалардың ырқына көнбейді, қауіп-қатерден қорықпайды, салдарын анықтап, себебін жоюға тырысады, қажет кезінде белсенді болады. Ал жұмсақ мінез: сөз бен істің сәйкес болмауы, түрлі жағдайда түрліше өзгеру деп анықталады. Адам мінезінің қалыптасуы мынадай факторлармен байланысты:

- Қоғамдық болмыс;
- Әлеуметтік тіршілік.

Осы негізден Мағжан Жұмабаев баланың бойында тұрақты мінезді тәрбиелеу үшін мынадай әрекеттер жасалуы керектігін айтады:

- Балаға үйрету барысында тәрбиешінің өзі табанды болуы керек. Себебі, тәрбиешінің табансыздығын сезсе, бала оны сыйлаудан қаоады, тілін алудан қалады, тәрбиеші тиянақты болса, тиянағына еліктейді.

- Тәрбиеші балаға ерінбей, жалықпай әрбір істің себебін ұқтыруы керек. «Тәрбиеші баланың қаһарлы қожасы болмасын, жұмсақ жолдасы болсын» [3, 75].

Осылайша, баланың тұрақты мінезінің қалыптасуына тәрбиешінің маңызы зор екенін көреміз. Баланың мінезінің, дүниетанымының, көзқарасының қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік факторлар:

- Орта: достары, араласатын адамдары;
- Ата-ана;
- Ұстаз.

Осы негізден, М.Жұмабаев тәрбиешіге үлкен міндет жүктейді. Баланың танымының қалыптасуына тәрбиешінің, ұстаздың әсері зор.

Сонымен бірге, оқушыларды оқытуда, тәрбиелеуде оқулықтарды шығармашылықпен пайдалануды айтады. «Бала кітапқа байланбасын» деп кітапты бала танымын дамытатын құрал ретінде қарастыра отырып, шығармашылық дамудың негізі

ретінде қолдану керектігін жеткізеді. Ұлт мектебін дамытатын, ұлттық сезімді тәрбиелейтін мұғалімдер болғандықтан оқушыларды білімге баулудың маңызды екенін жеткізеді. Сонымен бірге, оқытудағы басты мақсаттың не екенін М.Жұмабаев оқытудағы басты мақсат – адамзатты бақытты болуға баулу дейді. Осы негізден, М.Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастары балаларды оқытумен, білім нәрімен сусындаумен қатар, бақытты болуына әсер ететін жеткізеді. Педагогикада оқушы «ақ парак» деп қарап, оқушының қандай болмағы, қалай қалыптасатыны мұғалімге байланысты деп анықтайды. Қорытындылайтын болсақ, М.Жұмабаевтың оқушылар мен ұстаз, яғни тәрбиеші жайындағы пікірлері бүгінгі кезде де маңыздылығын жоймады. Оқушылардың қабылдау деңгейі, мұғалімдердің әр түрлі саладан хабардар болуы, әрбір мұғалім әр оқушының жан дүниесіне үңіле білетін психолог бола білуі М.Жұмабаевтың педагогикалық көзқарастарынан көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. XX ғасыр басындағы қазақ философиясы. Жиырма томдық. 11-том. Астана: Аударма, 2008. – 464 бет
2. Сабирова Ж. Мағжан Жұмабаевтың психологиялық көзқарастары: Монография. Атырау, 2008. – 125 бет
3. Жұмабаев М. Педагогика. Шығармалары. құраст. С. Жұбаниязов – Алматы: Жазушы, 2013. 2-том. – 376 бет

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА О ФЕМИНИЗМЕ

Урмурзина Б.Г.¹, Ишканов Н.Х.², Каримова Э.Н.³, Копжасарова А.Б.⁴

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова
к.п.н., доцент¹, студенты 4 курса специальности Психология^{2,3,4}
город Актобе

urmurzinabg@gmail.com karimova.eldana@bk.ru

Актуальность исследования феминизма заключается в том, что совершенствования нашего общества невозможно без создания условий и равенства между мужчинами и женщинами. ООН причисляет феминистические проблемы к остроактуальным и рекомендует развивать исследование в сфере женской проблематики. Одно из главных значений в развитии личности человека имеют взаимоотношения в обществе. В социуме формируется наше мировоззрение, отношение человека к самому себе и к своему окружению. Стоит отметить, что отсутствует определенное согласованное понятие термина «феминизм». Во-первых, феминизм — это социально-политическая теория, в первую очередь анализирующая как проходил и проходит процесс угнетения женщин и главенство мужчин, а также эта теория выявляет пути преодоления превосходства мужчин над женщинами. Во-вторых, под феминизмом понимается массовое социальное движение, целью которого является достижение равенства мужчин и женщин. [1]

На сегодняшний день феминизм в Казахстане находится на стадии активного развития и проявления сил гражданского общества в защите прав женщин. Хотя женщины имеют право на образование, работу, участие в политической жизни и голосование, многие из них продолжают сталкиваться с дискриминацией. В законах и Конституции закреплены права женщин, однако на практике эти права нарушаются в различных сферах жизни.

Одной из основных проблем, связанных с феминизмом в Казахстане, является низкий уровень осведомленности о гендерных вопросах и недостаток информации о

дискриминации женщин. Многие люди не понимают, что такое феминизм и как он связан с гендерным равенством. Кроме того, в обществе существует негативное отношение к феминизму, который воспринимается как агрессивное и враждебное движение, направленное против мужчин, но это не соответствует действительности.

Феминизм поддерживает идею, что все люди должны иметь равные права и возможности, включая право на жизнь без насилия и дискриминации. Насилие по отношению к женщинам является одной из наиболее острых проблем в Казахстане. По данным МВД Казахстана за 9 месяцев 2022 года было зарегистрировано более 100 тысяч случаев бытового насилия, однако в 60% из них полиция не смогла принять соответствующие меры из-за того, что потерпевшие отказались подавать заявление. За январь-июль 2022 года в Казахстане зарегистрировали 520 уголовных правонарушений в семейно-бытовой сфере и это только зарегистрированные случаи. Реальный показатель намного выше. [2]

Сайт, посвященный подсчету бытового насилия в Казахстане schitaetsya.kz утверждает, что за 2022 год было зарегистрировано 52 303 административных правонарушений в семейно-бытовых отношениях по Казахстану. А также 83 988 защитных предписаний, выписанных за год по Республике. [3]

Феминизм является необходимым инструментом для решения проблемы с насилием. Он продолжает поднимать важные вопросы и направлять усилия на создание условий, в которых женщины могут жить без страха и насилия.

К тому же в Казахстане присутствуют консервативные взгляды на роль женщин в обществе, которая связана с национальными традициями и религиозными убеждениями. В связи с этим возникают стереотипы о том, что женщины должны оставаться дома и заниматься семейными делами, а не работать или заниматься политикой. В связи с этим, феминизм может восприниматься как угроза традиционным ценностям и устоев, что приводит к стереотипам о феминистках как о женщинах, которые не уважают культуру и традиции своей страны.

Несмотря на то, что в Казахстане есть несколько женских организаций и движений, которые занимаются продвижением женских прав и равенства полов, большинство населения не имеют доступа к этой информации. Это может привести к тому, что люди не знакомы с концепцией феминизма и имеют искаженное представление о его целях и принципах. Многие люди ассоциируют феминизм с радикальными и экстремистскими взглядами, которые на самом деле не являются репрезентативными для большинства феминисток.

Нами был создан опрос на тему: «Как вы относитесь к феминизму», который мы провели среди 1, 2, 3 курса бакалавра и 1 курсом магистратуры, где приняли участие 83 студента (из которых 57 девушки, 26 мужчины) Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова. Данный опрос поможет понять, как молодое поколение в возрасте 18-35 лет относится к феминизму.

По результату данного опроса, нами было выявлено, что 47 человек (56,6%) имеют нейтральное отношение к феминизму, 27 человек (32,5%) относятся к феминизму положительно и 9 человек (10,8%) относятся к феминизму отрицательно. (диаграмма №1)

На вопрос, должны ли женщины иметь равные с мужчинами права, 58 человек (69,9%) ответили положительно, 12 (14,5%) человек считают отрицательно и 13 опрошенных (15,7%) затрудняются ответить (диаграмма №1.2)

Так же стоит отметить что 46 (55,4%) опрошенных считают, что Казахстану нужен феминизм, 20 (24,1%) человек затрудняются ответить и 17 (20,5 %) человек считают, что Казахстану не нужен феминизм. (диаграмма №1.3)

На вопрос о том есть ли будущее у феминистских движений в Казахстане, 28 (33,7%) человек ответили «да», 39 человек (47%) затрудняются ответить и 16 (19,3%) опрошенных ответили «нет». (диаграмма 1.4%)

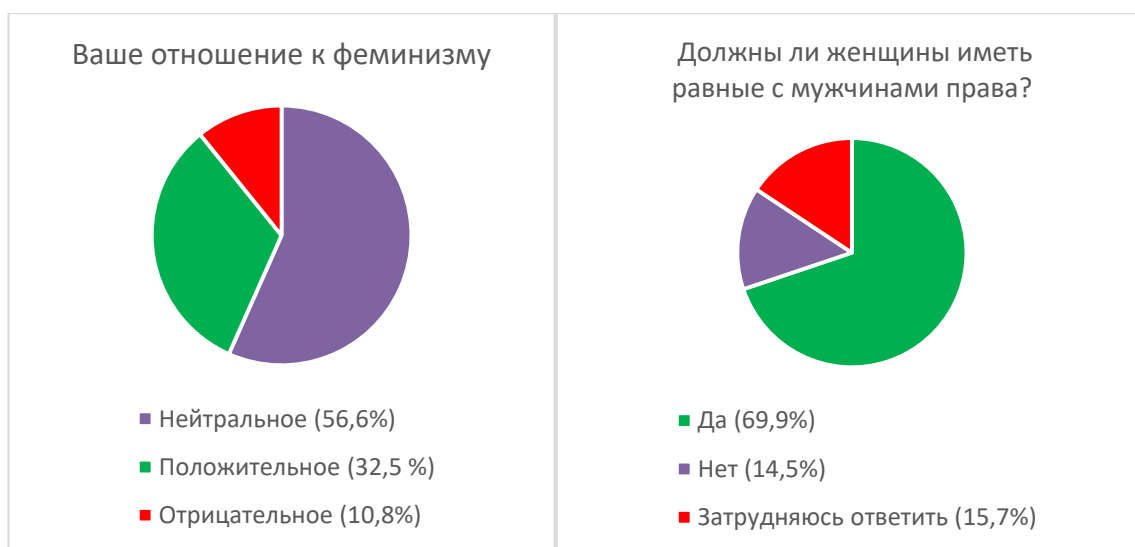

Диаграмма №1.1

Диаграмма №1.2

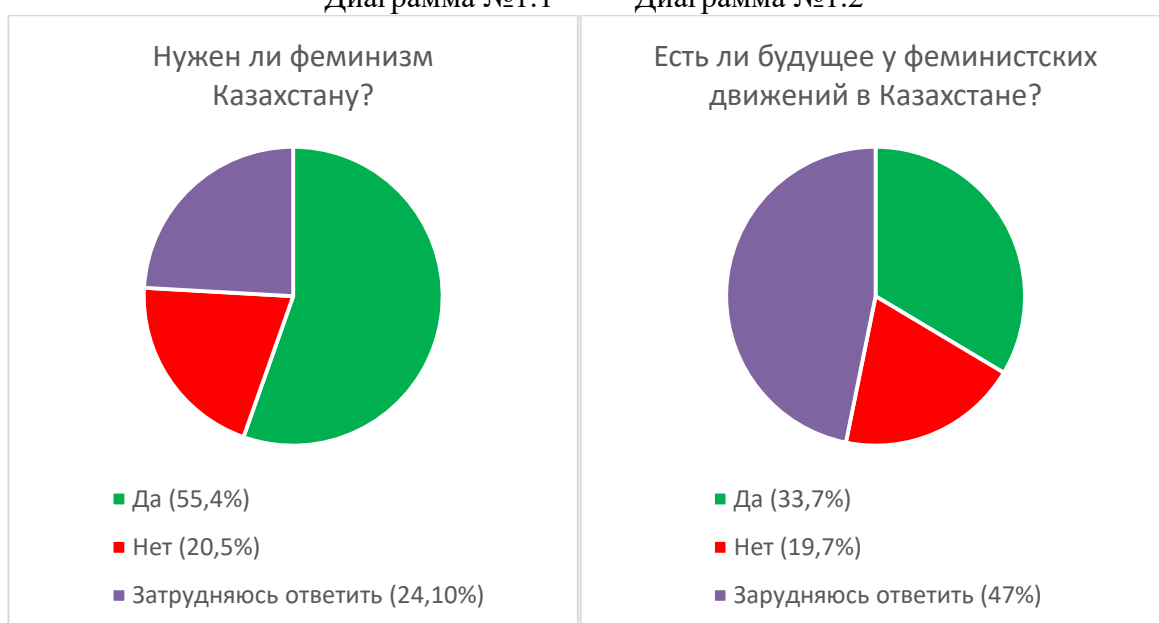

Диаграмма №1.3 Диаграмма №1.4

Как мы можем заметить из диаграмм в основном присутствуют нейтральные ответы. Нейтральность кажется безопасной, но на самом деле это не всегда так. Нейтральность может приводить к бездействию, неравенству и быть вредной для нашего развития как личности. Не занимая позицию по важному вопросу, мы упускаем возможность внести положительный вклад в развитие общества, становимся соучастниками поддержания несправедливых или неэффективных статус-кво. Мы также даем другим людям возможность управлять дискурсом и «устанавливать правила», что может приводить к продолжению неравенства в обществе. Наконец, не выражая свое мнение, мы упускаем возможность узнать больше о самих себе и о мире вокруг нас.

Из вышеперечисленного можно сделать вывод что, если мы не занимаем позицию по вопросу гендерного равенства, то мы все же поддерживаем тот факт, что в нашем обществе все еще существуют неравноправия и дискриминация, которые могут приводить к негативным последствиям для женщин. В Казахстане, как и во многих других странах, женщины сталкиваются с проблемами, связанными с нарушением их прав и свобод. Нейтральность в этом вопросе может привести к тому, что проблемы женщин останутся незамеченными и не будут решены. Напротив, активная поддержка и продвижение гендерного равенства помогут обеспечить более справедливое общество и более благоприятные условия для женщин.

Чтобы снизить стереотипы о феминизме в Казахстане и продвигать равноправие полов, необходимо обсуждать эту тему открыто и создавать диалоговые платформы для тех, кто интересуется этим вопросом. Также важно предоставлять доступ к информации о женских организациях и их деятельности, чтобы люди могли понимать, что феминизм не угроза традиционным ценностям и устоям, а наоборот, помогает достичь равноправия и справедливости для всех граждан

Использованная литература:

1. feminism.pro/novosti-i-obzory-ot-put-lisistraty/page-9.html
2. <https://factcheck.kz/health/semeyno-bytovoe-nasilie-chto-govorit-statistika/>
3. <https://schitaetsya.kz/>

Научный руководитель - к.п.н., доцент Урмурзина Б.Г

ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ЖӘНЕ М. ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫ

Утеуова А.А.¹, Абдуллина А.А.³

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
аға оқытушы, магистр¹, Психология ББ 3 курс студенті²
uteuova_1975@mail.ru abdullina.ainara@gmail.com

Аннотация

Сіздер бұл мақаладан, заманауи психологиялық зерттеулер және М. Жұмабаевтың рухани мұраларынан кең ақпарат аласыздар. Автордың шығармаларының негізгі стилі мен ерекшеліктерінен мағұмат аласыздар.

Кілт сөздер: Заманауи, рухани, мұра, психология, зерттеу, халық.

Аннотация

Вы получите обширную информацию из этой статьи, о современных психологических исследованиях и духовном наследии М. Жумабаева. Также в статье изложена информация об основных стилях и особенностях произведений автора.

Ключевые слова: современность, духовность, наследие, психология, исследования, народ.

Annotation

You will receive extensive information from this article, modern psychological research and the spiritual heritage of M. Zhumabayev. You will learn about the main styles and features of the author's works.

Keywords: modernity, spirituality, heritage, psychology, research, people.

Заманауи психологиялық зерттеулер-бүгінгі дербес әрі тәуелсіз Қазақстанның болашағы үшін өте маңызды баспалдақ. Психологияның әлеуметтік ғылымдармен байланысы өте маңызды. Тарих, экономика, этнография, әлеуметтану, өнер тарихы, әдебиет және т.б. сияқты әлеуметтік ғылымдар оқытатын құбылыстар мен тенденцияларды зерттеу психологиялық проблемаларға әкеледі. Тұлға мен топтың мінез-құлық механизмдерін білмей, мінез-құлық стереотиптерінің, әдеттерінің, әлеуметтік көзқарастары мен бағыттарының қалыптасу заңдылықтарын білмей, көңіл-күйді, сезімді, психологиялық климатты зерттемей, біз адамның психологиялық қасиеттері мен сипаттамаларын, оның қабілеттерін, мотивтерін, мінезін, тұлға аралық қатынастарын және т. б. толық зерттей алмаймыз, әлеуметтік құбылыстар мен тенденцияларды ашудың

өлшемі емес [1]. Қысқаша айтқанда: әлеуметтік процестерді зерттеу кезінде психологиялық факторларды ескеру қажет. Психологиялық факторлардың өзі әлеуметтік тенденцияларды анықтамайды, керісінше, олар тек осы тенденцияларды талдағанда ғана түсінікті болады. Адамның ақыл-ой қызметінің негізгі түрлері қоғам тарихында пайда болады, тарихта қалыптасқан материалдық іс-әрекеттер негізінде жүзеге асырылады, еңбек процесінде, еңбек құралдары мен тілді пайдалану кезінде туындайтын әрекеттерге сүйенеді. Қазіргі оқушыға не үйрету керек? Ғылым мектепке жинаған кең ақпараттан не алуға болады? жауап көрейік. Психологияның көмегімен әр түрлі жас кезеңдерінде адам психикасының даму мүмкіндіктері мен резервтері қандай екенін және олардың шектері қайда екенін анықтау қажет[2]. Осылайша, қазіргі кезеңдегі психология-бұл қалыптасудың әртүрлі кезеңдерінде болатын және практиканың әртүрлі салаларымен байланысты ғылыми пәндердің кең жүйесі. Әдетте, психология салаларын жіктеудің негізгі принципі психиканың іс-әрекеттегі даму принципіне жатады. Сондықтан психология салаларды жіктеудің негізі ретінде адам қызметінің көптеген түрлерін қолданады...

Мағжан Жұмабаев та, өз кезегінде асқан психолог әрі педагог болған. Оның жеке авторлық кітаптары соңғы рет 1989 жылға дейін баспада шығарылуда кезекте тұрғанын ескерсек, онда оның психологиялық тұжырымдамаларына шүбәсіз сенеміз...

Мағжан Жұмабаев шығармашылығында өз дәуірінің қорқынышты, бүлікшіл рухын барынша рельефті, күшті және әсерлі түрде білдірді, оның кейіпкерлері мен қақтығыстарын сипаттады, ойлардың, сезімдердің, құмарлықтардың жоғары қарқындылығын жеткізді. Жеке болмыстың кез-келген сұрақтары ол үшін жалпыға ортақ, әмбебап, қазақ халқының болмысының мәңгілік сұрақтарымен бірге өрілген. Сонымен бірге, ол халықтың ұлттық дәстүрлері мен мәдениетіне қарсы көтеріліс, оның әдеттегі құндылықтарын ішке айналдыру ешқашан жақсы нәрсеге әкелмегенін және әкеле алмайтынын алғашқылардың бірі болып түсінді. Мағжан Жұмабаев адал және ойшыл адам үшін халықпен бірігу жолынан басқа іс-қимылдың тарихи бағдарламасы жоқ және болмауы мүмкін екенін дұрыс сезінді [3]. Ол социалистік құқықтық тәртіпті адамзат тарихының соңғы сөзі ретінде қарау ең терең қате түсінік екенін түсінді. Адамның еркіндігі, адамдардың әдет-ғұрыптары мен ұлттық мәдениетінен алшақтауы неғұрлым көп болса, социалистік өркениет оған қойған тар шекаралардан шығуға тырысатын адамның өзіндік санасының тәуелсіздігі мен белсенділігі соғұрлым күшейе түседі. Бұл жолда жеке адамның ақыл -ойы сәтсіздіктер мен қателіктерге ұшырайды, бірақ олардың алға жылжуын тоқтату мүмкін емес, өйткені бұл өмірдің ажырамас ерекшелігі. Мағжан Жұмабаев жоғары дәрежедегі қазақ ақыны болған. Оның ойлары мен шығармашылығы әрқашан туған елімен, оның адамдарымен, олардың күрделі тұлғаларымен тығыз байланысты болды. Қазақ халқы мен оның мәдениеті бүкіл адамзаттың өткенімен, бүгінімен және болашағымен өзара байланыста[4].

Ақын небәрі 45 жыл өмір сүрді. Алайда, нағыз суретшінің жасы жоқ, кез келген жағдайда-оның жасы мәңгілік. Оның жасы өмір сүрген көркемдік тәжірибеден тұрады. Алғашқы өлеңдерінде Жұмабаев өмірдің сұлулығы мен әлемнің шексіздігін, адамға, отанға деген сүйіспеншілікті ғасырдан ғасырға дейін, жеткізуді шебер орындаған. Оның жұмысының негізгі идеялық, саяси бағыты: жақсылыққа, білімге, мәдениетке, адал еңбекке, әділеттілікке, халыққа, туған жерге, әдемі әлемге деген сүйіспеншілікке шақыру, надандықты, жанжалдарды әшкерелеу, билікке қарсы шықпау. Мұның бәрі басты мәселе: халық тағдыры проблемасымен тығыз байланысты. Оның шығармаларында Абай, А. Байтұрсынов, М.Сералин, М.Дулатов, Ж. Аймауытовтың гуманистік мотивтері резонанс тудырды[5].

1923-26 жылдары оқыған жоғары әдеби-көркемсурет институтында профессорлар оны қазақ Пушкині деп атады. Мағжан өз заманының ең білімді адамдарының бірі болған. 1913 жылы Қазанда «Шолпан» атты өлеңдер жинағы жарық көрді. 20 жастағы ақын «Балапан» журналының редакторы болады. 1920 жылы «Жан сөзі» («жанның айқайы»)

өлеңдер жинағы, 1922 жылы Мағжан Ташкентте шыққан «Ақ жол» газетінің редакторы болды. 20-жылдары М. Жұмабаев бастауыш мектепте ана тілін оқыту бойынша өлеңдер, очерктер, әдістемелік құралдар жасайды. М. Жұмабаевтың тағдыры қайғылы: 1933 жылы 19 наурызда ол жапон тыңшысы ретінде атылды, 1988 жылы желтоқсанда ақын қайтыс болғаннан кейін ақталды. М. Жұмабаевтың шығармаларында ұлттық сипаттағы жарқын мөр жатыр. Ол оның стилінің барлық элементтерін, лексикасы мен фразеологизмдерін бояйды. Мағжан Жұмабаев; табиғаттың шын ақыны, терең психолог және әдепті бейнелеуші, ана тілінің барлық құпияларын түсінген сөз сиқыршысы, біздің санамызға осылай енеді, оның шығармалары қазақ классикалық әдебиетінде лайықты орын алады [6]. М. Жұмабаевтың әрбір шығармасында өмір шындығы жатқанын ескерсек, өскелең ұрпаққа толықтай дәріптей білуіміз қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. И. Балғожин. Ақынның рухани мұрасы: [М. Жұмабаевтың 100 жылдығына] // Ленин туы. – 1993. - 20 шілде.
2. Намазбаева Ж.И., Андреев И. В. Назар тапшылығын психокоррекциялау // Абай атындағы Алматы Университеті, Хабаршы, психология сериясы. № 1 (2), Алматы.2003.
3. Зейін психологиясы. Саратов: SGPI басылымы, 1992 ж.
4. Выготский Л. С. Эмоциялар және олардың балалық шақтағы дамуы // Собр. оп., М.: Педагогика, 1982. Т.2. Б.
5. Вилюнас в. К. Эмоционалды құбылыстардың психологиясы. М.: ММУ басылымы, 1976.
6. Вилюнас в. К. Адамның мотивациясының психологиялық механизмдері М., 1990.

БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шамилова П.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Дефектология ББ 4 курс студенті,
Ақтөбе қаласы
gulzhazira.kuralbaj@bk.ru

Аннотация

Бұл мақалада зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын ойын арқылы қоршаған ортаға бейімдеу мәселесі зерттелген. Мақалада бас назар бастауыш сынып оқушыларында кездесетін оқудағы қиындықтардың ерекшеліктері талданған. Зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын қоршаған ортаға бейімдеуде қолданылатын ойынның маңызы анықталған.

Кілт сөздер: зерде бұзылысы, ойын, қоршаған орта, бейімдеу, мектеп ортасы.

Аннотация

В этой статье исследуется проблема адаптации учащихся начальной школы с нарушением интеллекта к окружающей среде с помощью игр. В статье основное внимание уделено особенностям трудностей в обучении, с которыми сталкиваются учащиеся начальных классов. Определено значение игры, используемой при адаптации учащихся начальных классов с нарушением интеллекта к окружающей среде.

Ключевые слова: нарушение интеллекта, игра, окружающая среда, адаптация, школьная среда.

Annotation

This article explores the problem of adaptation of Primary School students with intelligence disorders to the environment through play. The article analyzes the features of learning difficulties faced by Primary School students. The importance of the game used in the adaptation of Primary School students with intellectual disabilities to the environment is determined.

Keywords: intelligence disorder, play, environment, adaptation, school environment.

Белсенді, жауапты, адамгершілік, әлеуметтік бейімделген тұлғаға заманауи әлеуметтік сұраныс мектептегі оқу-тәрбие процесінің жүйесіне жаңа талаптар қояды. Ол мұғалімді өз жұмысының тәжірибесін жан-жақты талдауға, оқытудың қалыптасқан жүйесін бағалауға, әріптестерінің тәжірибесін шығармашылық тұрғыдан бұзуға, жаңа педагогикалық технологияларды іздеуге шақырады.

Дамуында ауытқулары бар балалардың едәуір бөлігі, қоғамның оларды оқыту және тәрбиелеу мақсатындағы күш-жігеріне қарамастан, ересек бола отырып, әлеуметтік-экономикалық өмірге интеграциялануға дайын емес болып шығады. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері мен практика дамуында кемістігі бар кез келген адам тиісті жағдайларда толыққанды тұлға бола алатындығын, рухани дами алатындығын, өзін материалдық жағынан қамтамасыз ете алатындығын және қоғамға пайдалы бола алатындығын көрсетеді.

Мектепке дейінгі жаста бала әдетте барлық психикалық дамуында үлкен өзгерістерге ұшырайды. Оның танымдық белсенділігі күшейеді – қабылдау, көрнекі ойлау дамиды, логикалық ойлаудың бастаулары орын алады. Танымдық қабілеттердің өсуі семантикалық қалыптасуына ықпал етеді: есте сақтау, ерікті зейін. Іс-әрекеттің жаңа түрлері пайда болады: мектеп жасына дейінгі балаларда ойын бірлескен әрекеттің бірінші және негізгі түрі болып табылады; көрнекілік, конструктивті әрекет – баланың өнімді әрекетінің алғашқы түрлері; жұмыс элементтері пайда болады.

Бала тұлғасының қарқынды дамуы байқалады. Ерік-жігердің қалыптасуы басталады. Баланың оқуы адамгершілік идеялары, мінез-құлық формалары қалыптасады, қоғамның шағын мүшесіне айналады. Мектепке дейінгі жастың соңына қарай мектепке дайындық басталады. Ақыл ой дамуының негізі – әр түрлі танымдық бағдарлау әрекеттерін меңгеру және олардың арасында қабылдау және психикалық әрекеттер негізгі орынды алады. Ақыл-ойы бұзылған балалар үшін мектеп жасына дейінгі кезең қабылдау әрекетінің дамуының бастамасы ғана болып табылады. Баланың заттарға, ойыншықтарға деген қызығушылығының негізінде олардың қасиеттерімен, қарым-қатынастарымен танысу басталады. Өмірдің бесінші жылы ақыл-ойы бұзылған баланың қабылдауының дамуындағы бетбұрыс кезеңіне айналады. Балалар қазірдің өзінде үлгі бойынша таңдау жасай алады (пішіні, түсі, өлшемі). Кейбір балаларда тұтас қабылдаудың дамуында ілгерілеушілік байқалады. Мектепке дейінгі жастың соңына қарай зерде бұзылысы бар балалар әдетте мектепке дейінгі жастағы қабылдаудың даму деңгейіне жетеді. Зерде бұзылысы бар балаларда қабылдаудың дамуы біркелкі емес жүреді. Игерілген білімдері тұрақсыз, анық емес болады, үйренген әрекет тәсілінің бір жағдайдан екіншісіне ауысуы жок. Осылайша, ақыл-ойы бұзылған балалар қабылдаудың даму уақытының үлкен артта қалуымен, дамудың баяу қарқынымен сипатталады. Оларда сөзбен қабылдаудың кеш және жиі ақауы бар, бұл өз кезегінде қоршаған объективті дүние туралы түсініктердің қалыптасуын кешіктіреді. Арнайы балабақшаға баратын ақыл-ойы бұзылған балалар өзінің қалыпты дамып келе жатқан құрдастарынан айтарлықтай ерекшеленеді. Олардың көру қабілеті қалыпты, бірақ көре алмайды, естуі қалыпты, бірақ естімейді.

Сондықтан олардың айнала туралы жаман түсінігі бар, қажетті объектіні басқалардан ажырата алмайды, заттардың қасиеттерін (түсі, пішіні, өлшемі) ажырата

алмайды, кеңістікте жеткілікті түрде бағдарланбаған. Мектепке дейінгі жастың соңына қарай балалар қабылдауды дамыту бойынша коррекциялық дайындықтан өтпеген ақыл-ой кемістігі, жоғары гетерогенді топты білдіреді.

Арнайы педагогика мен психология үшін іргелі маңызды Л.С. Выготскийдің қалыпты және қалыпты емес баланың даму заңдылықтарының ортақтығы туралы ұстанымы маңызды болып табылады. Ақыл-ойы бұзылған мектеп жасына дейінгі баланың өмірінде ойын жетекші әрекетке айналуы, оның жақын даму аймағын қамтамасыз етуі, барлық психикалық процестер мен функциялардың және жалпы тұлғаның дамуына әсер етуі керек. Дегенмен, бұл баланың дамуы үшін ерекше жағдайлар жасалғанда және ол жүйелі түзету және тәрбие жұмысы процесіне енгізілгенде ғана болады, ойын әрекетін мақсатты түрде қалыптастыру оның элементі болып табылады.

Нәрестелік және ерте балалық шақта ақыл-ой кемістігі бар балалар қозғалыс және танымдық белсенділік өте төмен болады. Бұл қозғалыс, эмоционалды және интеллектуалдық дамуы айтарлықтай кешігеді, балалардың психикалық дамуы да кешігуде. Қалыпты дамып келе жатқан балаларға қарағанда олар бастарын ұстап, отыруды, жорғалауды, тұруды, жүруді бастауы әлдеқайда кеш болады. Бала заттарды ұстауды меңгерген кезде үлкен қиындықтар туындайды, қозғалыстардың даму ерекшелігіне байланысты ғана емес, бағдарлау реакциясының ұзақ уақыт болмауына байланысты. Тек бірінші жылдың аяғы – екінші жылдың басында олардың ересектермен эмоционалды қарым-қатынасы туындайды, бұл ынтымақтастықтың алғышарты, пәндік әрекетті меңгеру үшін қажет.

Көрнекі қабылдаудың, қимыл-қозғалыс және көру-қозғалыс координациясының дамуының төмен деңгейі баланың объективті әрекеттермен меңгеру процесін тежейді. Мұндай балалар қоршаған заттар әлемінде айтарлықтай дәрменсіздік танытады, олар өз мақсатын білмейді, іс-әрекет тәсілдерін білмейді, өз біліміне ұмтылмайды. Олардың ересектермен эмоционалды-коммуникативтік қарым-қатынас орнатуға дайындығы төмен, эмоционалды байланыс орнатуға, үлкендермен қарым-қатынас жасау жолдарын табуға ұмтылысы әлсіз, оларды бірлескен іс-әрекетке тарту және олармен іс-әрекетті үйлестіру қабілетсіздігі болады.

Балалардың көпшілігі ойыншықтарға әлсіз және тұрақсыз қызығушылық танытады, бұл танымдық белсенділігі төмен екендігінің белгісі. Мұндай балалардың сүйікті ойыншықтары болмайды және олар ойын әрекеттерін қалыпты дамып келе жатқан балалардағыдай белгілі бір жоспарды жүзеге асыру қабілетімен емес, қазіргі уақытта олардың көру аймағына түсетін немесе сыртқы түрімен қызықтыратын ойыншықтармен жасай бастайды. 2-3 жастағы балалар қызығушылығы қысқа мерзімді, тұрақсыз, бала ойыншықты тез тастайды. Манипуляциялармен қатар баланың әрекетінен тұратын процессуалдық әрекеттер де бар, сол әрекеттер тіркесін үздіксіз қайталайды (қуыршақтан киімді алып, қайтадан кигізеді). Ол ойынның мақсаты жоқ екенін айтады. Орындалатын әрекеттер нашар, формальды және бейнелі кейіпкерлер жетіспейді. Олар сөйлеумен және эмоционалды реакциялармен бірге жүрмейді, механикалық түрде орындалады.

5-6 жасқа дейін ойынның мақсатты компоненті қалыптаспаған күйінде қалады. Олардың әрекеттері мағынасыз және нақты мақсат жоқ. Тек 7-8 жаста ғана, ұзақ мерзімді жаттығулардың әсерінен кейбір балаларда өз бетінше ойында мақсат қою және оған жету үшін қажеттінің барлығын дайындау қабілеттері қалыптасады.

Зияткерлік дамуында ауытқуы бар мектеп жасына дейінгі балалар ойын қажеттілігін анықтамайды. Оларды ойыншықтармен әрекет ету, осы жағдайда ересектермен және балалармен байланыс орнату мүмкіндігі қызықтырмайды. Ойыншықтармен жалғыз қалдырса, олар отыруға немесе қандай да бір монотонды әрекетті орындауға немесе жай ғана бүйірлеп теңселуге уақыт арнауы мүмкін.

Ойынға деген қажеттілік жаттығулардың әсерінен ғана туындайды және әсіресе 7-8 жаста байқалады. Балалар қоршаған орта туралы шындықты, іс-әрекеттер туралы әртүрлі

білімдерді меңгерген кезде, адамдар және олардың қарым-қатынасы туралы ойын тәжірибесінен алады.

Негізінен үлкен мектеп жасына дейінгі балалар ойынға тұрақсыз қызығушылық танытады, оларда ойынға терең сіңу, араласып кету жоқ. Когнитивті қабілетінің бұзылуына байланысты өмірлік тәжірибесі шектеулі, балабақшадағы соңғы жылға дейін балалардың белсенділігі қалыптаспауына әкеледі, адамдардың өмірі, қызметі және қарым-қатынасы туралы білімнің жеткілікті мөлшері аз болады.

Ақыл-ойы бұзылған балалар ойынға бастамашылық жасауы сирек болады. Ойын жоспарланған болса, оның жүру тәртібін түсіндіретін мұғалімнің басшылығын қажет етеді. Бұл бұйрық толығымен және сөзсіз қабылданды және дәл орындалады. Мектеп жасына дейін балалардың ойын әрекеттері тым егжей-тегжейлі болады. Олардың ойындарында қалыпты дамып келе жатқан балалардағыдай, жеке әрекеттерді алмастыру байқалады, сөзбен немесе символдық қимылмен тізбектеле қайталану болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жуковская Р. И. Баланы ойында тәрбиелеу. М.: РСФСР АПН, 1963, 319 б.
2. Жуковская Р.И. Ойын және оның педагогикалық маңызы. М.: Педагогика, 1975, 111 Б.
3. Катаева А. А., Стребелева Е. А. түзету және тәрбие процесінде дидактикалық ойынның рөлі. М.: Просвещение, 1991, 205 Б.
4. Кравцова Е. Е. сиқыршыны балада оятыңыз. М.: Просвещение, 1996, 98 б.
5. Люблинская а. а. бастауыш сынып оқушысының психологиясы туралы мұғалімге. М.: Просвещение, 1977, 113 б.

3 СЕКЦИЯ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ ДӘСТҰР МЕН ИННОВАЦИЯ
3 СЕКЦИЯ ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ
SECTION 3 TRADITIONS AND INNOVATIONS IN THE CONTENT OF
EDUCATION

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ
ТИІМДІЛІГІ

Абдулла А.М.¹, Әлібекұлы Е.²
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
педагогика ғылымдарының магистрі¹,
Психология және білім беру менеджменті ББ 3 курс студенті²
Ақтөбе қаласы

Аннотация

Бұл мақалада қазіргі білім беру жүйесіне қажет өзгерістер, педагог еңбегі, білім алушының шығармашылық жұмыстармен айналысуына мұғалім тарапынан қолданылатын педагогикалық технологиялардың тиімді әсері жайында баяндалады.

Кілт сөздер: білім беру мазмұны, педагогикалық технология, инновация, ғылым мен техника.

Аннотация

В данной статье рассказывается о необходимых изменениях в современной системе образования, о труде педагога, о эффективном влиянии применяемых педагогом педагогических технологий на занятие обучающимся творческой работой.

Ключевые слова: содержание образования, педагогическая технология, инновации, Наука и техника.

Annotation

This article tells about the necessary changes in the modern education system, about the work of a teacher, about the effective influence of pedagogical technologies used by a teacher on the student's creative work.

Keywords: content of education, pedagogical technology, innovation, Science and technology.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде, жаңа білім беру мазмұнының жаңаруына байланысты, халықаралық білім беру деңгейіне бағытталуда. Бұл білім беру мазмұнында үлкен өзгерістерге айналууда. Өйткені, білім беру мазмұны жаңашаланды, оқытудың мазмұны жаңартылып, өзге бағыт, басқаша пікір алмасу қалыптасуда.

Заманауи талапқа сай педагогтарға ғылыми-инновациялық негіздерді меңгеру маңызды болып табылады. Ғылым мен техниканың өркендеген кезеңінде, адамның біліктілік қабілетін, бойындағы дарындылығын жаңғырту білім беру мекемелерінің алдыға қойып отырған басты мақсатына айналып отыр.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесіндегі қажет ететін өзгеріс педагогтың еңбегі мен айналысатын ғылыми шығармашылық жұмыстардың нәтижесімен тікелей байланысты. Сондықтан әрбір білім алушының дағдысына орай білім беріп, оларды пән арқылы

шығармашылық тапсырмаларды орындату арқылы тәрбиелеп, жаңартылған педагогикалық технологияға дағдылануға баса назар аудару керек. Өйткені мемлекеттік білім беру жүйесіндегі оқу үдерісін өңдеу жаңа педагогикалық технологияны дамытуды міндеттеп отыр.

Оқу үдерісіндегі мұғалімдердің айқын мақсаттарының бірі ретінде алға қойып отырған міндеттердің бірі - оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін үздіксіз қалыптастыру, сонымен қатар қазіргі заман ағымына сай жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру қажет. Қазір мұғалімдер тарапынан оқу үдерісінде жаңа инновациялық және интерактивтік технологиялармен сабақты қызықты өткізу, сабақта түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, тақырыпты түсінікті әрі қызықтыра алатындай болуға ықпалын тигізеді [1].

Қазіргі кезде еліміздегі түрлі білім ордалары ұсынған көпнұсқалықтың енуіне байланысты өз талаптарына орай нақты үлгі бойынша жұмыстар жүргізуіне мол мүмкіндік туындап отыр. Осы бағытқа орай білім беру мазмұны, құрылысы мен жүйесі, ғылымға және тәжірибеге бағытталған жаңаша идеялары мен технологиялары да бар. Сол себепті әр түрлі оқыту жүйелерін, білім беру мазмұны әрбір оқушының санаттарына орай сараптап, тәжірибиеде бақылаудың маңызы зор.

Ғылыми-педагогикалық еңбектерде практика жүзінде нақтыланып оқыту жүйесінің нәтижесін көрсететін әдіс-тәсілдері, түрлері жаңа жаңалық болып есептеледі. Инновациялық жүйелерді енгізудің негізгі үш негізін атап өтуге болады, айталық:

- жасақталған технологиялардың ерекшеліктерімен;
- жаңашылдардың инновациялық әлеуетінен;
- жаңалықты енгізу жолдарымен [1, 28].

Жаңа инновациялық білім беру технологиясы оқыту мекемелері қызметінің ерекше қалыптасқан түрі. Бұл білім беру технологиясын толық білу үшін педагогикалық тұрғыда аса орасан зор күшті аямау сарп етуді қажет етеді. Бұл өз ісіне зейінін салып қарайтын және өз ісін ерекше жақсы көретін, жеке басының іскерлік қасиеті бар адамды таңдайтын қызмет. Шыныменде әрбір мұғалім инновациялық технологияны жақсы меңгерсе, ол өзін одан ары дамытады және өзін-өзі дәлелдейді.

XXI ғасырда өз ісінің мамандарын дайындау, олардың бойындағы кәсіби қабілеттерін шыңдай алу мәселелері – кезек күттірмейтін қажетті заман талабы. Әрбір педагогтың инновациялық іс-әрекетін жасауда мынадай міндеттер қойылады:

- инновация туралы білімді меңгеру;
- инновациялық іс-әрекетті меңгеру;
- инновацияны тәжірибие жүзінде қолдана алу;
- инновацияны іс-жүзінде дұрыс қолдану [2].

Әрбір білім беру ордаларында қазіргі уақытта көбейіп отырған кемшіліктері айтарлықтай баршылық, олар:

- білімнің төмен деңгейде берілуі;
- білім саласына айтарлықтай қолдаулар көрсетілгенімен білім беру нәтижесінің болмауы;
- білім алушылар мен педагогтардың бойынан табылатын еңбекқорлықтың болмауы;
- құжаттар санының көп болуы, бірақ оның сапасыздығы;
- білім алушылардың өздігінен білім алуға құлшыныстарының болмауы [3].

Бұл мәселеден құтылудың жолы оқу үдерісінде инновациялық әдістерді енгізу, әрбір білім оушылардың білімге деген талпынысыңтарын күшейтіп, өз бетінше оқуға әрекет жасап, қызмет етуге жол ашу деп ойлаймыз.

Оқу үдерісінің негізі – жаңалықтар ойлап тауып, оны іске асырудың тұтастай қызметі десек болады. Инновация білім беру саласының және де педагогтардың дәрежесінің өсіп-өркендеуіне жағдай туғызады.

Қазіргі заманда білім деңгейінің күрт дамуы оның мазмұны қоғамның даму ерекшеліктеріне орай ұрпақ бойында бәсекеге қабілеттілікті ұштауға бағыт алып отыр.

Білім саласында жаңа экономикалық байланыстардың үздіксіз инновациялық сипаты адам тұлғасын қалыптастыруды алға қоюда.

Бүгінгі білім беру жүйесіндегі педагогикалық үдеріс екі бөліктен тұрады: инновациялық және дәстүрлі. Қазіргі заман жастарының саналы тұлға болып қалыптасып, пайдалы білім алуының негізі – білім беру ошақтарындағы өзге инновациялық технологияларды енгізіп, оны дұрыс қолдану екендігі сөзсіз.

Ойымызды түйіндей келе, инновациялық технологияның негізгі құрылымдары келесідей:

- білім алушының білім алуын, дамуын мақсат ретінде алға қойып сараптай алу;
- білім мен тәжірибесіне сай келетіндей етіп жақсы тұлға болатындай тәрби беру;
- өз қалауынша жұмыс жасау қабілеті мен қасиетін қалыптастыру, шыңдау;
- тез әрі дұрыс шешім қабылдай алатын қабілеттілікке дағдыландыру және дамыту.

Сондықтан ғылым мен білімнің дамуынан артта қалмай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу - әрбір педагогтың алдына қойған басты міндеттерінің бірі деп ойлаймыз.

Біздің сараптауымыз бойынша, білім беру мекемелеріндегі әр педагогтың басты парызы инновациялық жүйені тиімді басқарып, оны қолдап, оқу үдерісінде жүйелі пайдалану болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау. – Алматы, 2021.
2. Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – Алматы, 2018.
3. Нағымжанов Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – Алматы, 2019.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Адилъшинова З.У.¹, Жұбанова Ш.А.²

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

п.ғ.к.¹, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің магистранты²
Ақтөбе қаласы

Аннотация

Бұл мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдердің сөйлеу құзыреттіліктерін дамытудың негіздемелері көрсетілген. Сонымен қатар педагогтардың сөйлеу мәдениетіне қойылатын басты талаптар қамтылған. ЖОО-да болашақ педагогикалық профильдегі студенттердің сөйлеу мәдениетін қалыптастыру негізінде жұмыстардың құрылымы анықталған.

Кілт сөздер: мұғалімнің сөйлеу құзыреттілігі, тілдік нормалар, сөйлеу тілі, коммуникативтік сөйлеу құзыреттілігі.

Аннотация

Статья посвящена основным аспектам развития культуры речи будущих педагогов. В ней рассматриваются основные требования к речи педагога, выделяются три направления работы по развитию культуры речи студентов в рамках изучения дисциплины «Педагогическая риторика». Выделены и описаны также обязательные компоненты работы по развитию культуры речи студентов педагогического профиля.

Ключевые слова: русский литературный язык, культура речи педагога, языковые нормы, требования к речи педагога, направления работы, язык, речь, коммуникативно-речевая компетентность.

Annotation

The article is devoted to the main aspects of the development of speech culture of future teachers. It discusses the basic requirements for the speech of the teacher, there are three areas of work on the development of the culture of speech of students in the study of the discipline «Pedagogical rhetoric». The obligatory components of work on development of speech culture of students of pedagogical profile of preparation are allocated and described also.

Keywords: Russian literary language, culture of teacher's speech, language norms, requirements to teacher's speech, directions of work, language, speech, communicative and speech competence.

Қазіргі қоғамның жедел түрде дамуына байланысты әрбір жеке тұлғаның өзін өзі дамытуы, тәрбиелеуі, заман талабына сай сенімді тұлға ретінде қалыптасуы үшін сөйлеу құзыреттілігін тиімді меңгеруі негізгі фактор болып табылады.

Сөйлеу құзыреттілігі әрдайым тұлғаның мәдениетінің оның ақыл ой санасының даму деңгейінің басты көрсеткіші болып саналады. Сондықтан да сөйлеу мәдениетін игеру, оны дамыту мектеп қабырғасында басталып,

ЖОО- да білім алу кезеңінде тұрақты түрде жалғасын табады.

Педагогикалық құзыреттіліктің басты көрсеткішінің бірі - сөз мәнері құзыреттілігі болып табылады. Сөз мәнері құзыреттілігі әр педагог үшін оқу материалдарын тарату және тәрибелік қарым қатынастың негізгі құралы болып табылады.

Сөз мәнеріндегі мәдениеттілік жөніндегі оқу негізі сонау Ежелгі Римнің ораторлық өнер тәжірибесі теориясында қалыптасты. Кейін Ресейде М.В.Ломоносов ашқан педагогтар, заңгерлер, сонымен қатар ғалымдар сөз мәдениетіндегі шеберлікті арнайы өз салаларына қарай бейімдейді.

Я.А.Коменский педагогтың оқушы назарын өзіне аудару алатындай деңгейдегі сөз мәнері болуы қажет деп есептейді.[1] Сол себепте педагог тілі оқушыға түсінікті әрі нақты болуы керек деп айтады. Сөз мәнеріндегі мәдениеттілік педагогтың рухани адамгершілігін, ойлау мәдениетінің басты көрсеткіші және жеке тұлғаның даму құралы болып табылады. Тілдік мәдениет немесе сөз мәдениеті сияқты сөз тіркестері кең мағынада қолданылады.

Солардың бірнешеуіне тоқталайық. Мәселен, сөз мәдениеттілігі сөз өнеріндегі коммуникативтерді жетілдіру үшін негіз болатын қасиеттері мен белгілері. Сөз мәдениеттілігі - тұлғаның сөз мәнерін қалыптастыру мақсатында жүйелі қолданылуын қамтамасыз ететін білім, іскерлік, дағдылардың топтамасы.

Сөз мәдениеттілігі - сөз мәнері оның коммуникативті сапалы жүйесі жөніндегі лингвистикалық білімдердің жиынтығы.

ЖОО-да педагогикалық оқыту мамандығындағы студенттерді оқытуда бұл сөйлеу мәдениеті өте маңызды болып табылады. Себебі оқу процесінде алған білімді тәжірибеде қолдануда, жаңа ұрпақтардың мінез құлық мәдениеті және олардың қарым қатынастарының жүйелі дамуы болашақ педагогтарға байланысты. Болашақ педагогтар білім игеру барысында әңгіме жүргізуге, сендіру және теріске шығаруда, сонымен бірге студенттер арасындағы мәселелерді шешу барысында сөйлеу мәдениеті, риторика туралы теориялық негіздерді игеру керек. Сол себепті, ЖОО-да студенттердің өзін өзі дамыту және ұтымды қарым қатынас жасау дағдыларын қалыптастыру қажет.

Педагогтің кәсіби сөйлеуіне мынадай компоненттердің болуы шарт:

1. сөйлеуді тілдік рәсімдеу
2. педагогтің құндылықты жеке қарым қатынасы
3. коммуникативтік құзыреттілігі
4. пікірді білдіру үшін ақпаратты нақты іріктеу
5. тікелей коммуникация процесіне бағдарлау

Педагогтың сөйлеуіне қойылатын талаптар:

- Сөйлеудің тілдік нормаларына сәйкестігі. Яғни, оқушылармен қарым қатынаста педагог қазақ тілінің басты нормаларын оның ішінде әдеби ережелерді және сөзжасамдық нормаларды білу қажет

- Дәлдік, яғни сөйлеудің семантикалық мазмұны мен оның негізіндегі ақпараттың сәйкес болуы. Педагог сөйлеудің семантикалық жағына басты назар аударуы қажет, себебі бұл студенттердің нақты пайдалану дағдыларын қалыптастырады.

- Логика, яғни сөйлеу компоненттерінің мағыналық қатынастарындағы өрнек пен ойдың бөліктері мен компоненттері арасындағы қатынастар. Мұғалім оқушылармен қарым қатынас барысында мәтіндік байланыстардың әр түрлі тәсілдерін қолдану дағдыларын қалыптасатынын ескеру қажет.

- Тазалық, яғни сөйлеуде әдеби тілге жат элементтердің болмауы. Балалардың сөйлеу дамуының жетекші механизмдерін ескеріп, педагог өз сөзінің тазалығына мән беру қажет: паразиттік сөздерді, жаргон және диалект лексикаларын қолданбауы қажет.

- Мәнерлілік экспрессивтілік, яғни назар аударуға және эмоционалды эмпатия ортасын құруға арналған сөйлеу ерекшелігі. Мұғалімнің сөйлеу мәнерлілігі оқушыға әсер етудің басты құралы болып табылады. Экспрессивтіліктің әр түрлі құралдарын оның ішінде интонация, дауыс ырғағы, сөйлеу мәнерін қолдана алатын кәсіби маман оқушының сөйлеу экспрессивтілігінің еркіндігін қалыптастыруға, ересек адамның сөйлеу мазмұнын толық түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге өз пікірін еркін айтуға, өзінің жеке субъективті пікірін білдіруге мүмкіндік алады.

- Сөз байлығы, яғни ойды дұрыс білдіру үшін сөйлеу кезінде әртүрлі тілдік нормаларды қолдана білу. Мұғалімнің мол сөздік қоры оқушыларының сөздік қорын одан әрі дамытуға әсерін тигізеді. Оларда сөйлеу қабілеттері мен экспрессивті дағдыларын қалыптастыруға септігі мол. Себебі, мектеп қабырғасында оқушының сөздік қорының негізі қаланады.

- Орындылық, яғни сөйлеуде бірліктерді жағдайға және қоғамдық жағдайларға байланысты пайдалану. Мұғалімнің сөйлеуінің тиімділігі, тілдік құралдарды қолдануда стиль мен өлшем сезімдерінің болуы. Оқушылардың әр түрлі жастағы ерекшеліктерін ескеру мұғалімге олардың сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына ықпал етеді.

Коммуникативтік сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыру педагогикалық бейіндегі студенттерге тілдік білім берудің басым бағыттарының бірі. Педагогикалық риторика бойынша педагогтардың коммуникативтік сөйлеу құзыреттілігін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Бұл студенттердің бойына мына дағдыларды қалыптастырады:

Сөйлеу мәдениетінің негізгі ұғымдарын түсінуге сонымен қатар оны игеруге; күнделікті және кәсіби қарым қатынас үшін қажетті дағдыларды игеруге; сауатты, жарқын мәнерлі сөйлеуді қалыптастырады. Әр тақырып, әр бөлім педагогикалық бағыттағы студенттердің логикалық ойлауы мен сөйлеуін дамытуға үлес қосуы керек. Дамыту «педагогикалық риторика» пәні бойынша сабақтарда сөйлеу мәдениеті сөйлеу әрекетінің барлық түрлерімен – сөйлеу, тыңдау, оқу және жазумен байланысты және үш бағытта кешенді түрде жүзеге асырылады.

Сөйлеу мәдениетін дамытудағы бірінші бағыт студенттер қазіргі әдеби тілдің нормаларын (айтылым, сөзжасам және пайдалану, синтаксистік құрылымдардың құрылысы) меңгеруді жетілдіруді білдіреді. Бұл бағытқа, болашақ вернакулярлық және жаргонистік мұғалімдердің сөйлеуін жою бойынша жұмыс кіреді.

Екінші бағыт сөздік қорын байытуды, студенттердің сөздік қорын үнемі толықтыру әдетін дамытуды, бейтаныс сөздер мен терминдердің мағынасына қызығушылық танытуды қамтиды. Оқушылардың сөздігі барлық оқу пәндерін байытады, бірақ мұнда басты рөлді орыс тілі мен педагогикалық риторика ойнайды. Сабақтарда сөздікті толықтыру жүйелі сөздік жұмысының болуына байланысты. Нәтижесінде бейтаныс сөздерді байқай білу қабілеті қалыптасады, сөздіктер мен анықтамалықтарды үнемі

пайдалану, тілді қолданудың формасын, мағынасы мен ерекшеліктерін бақылау әдеті қалыптасады.

Сөйлеу мәдениетін дамытудағы үшінші бағыт болашақ мұғалімдерге дағдыларды дамыту және ауызша ойларды дәйекті түрде ұсыну дағдыларын қалыптастыру. Ол мәлімдеменің мазмұны, құрылысы және тілдік дизайны бойынша жұмысты қамтиды. Ол үшін арнайы жаттығулар, сондай-ақ практикалық тапсырмалар қолданылады (мысалы, баяндамалар мен хабарламаларды дайындау алдын ала берілген тақырыптар бойынша). Қызметтің бұл түрі тақырыпты талдау және оның шекараларын нақтылау, негізгі ойды анықтау, жоспар құру және оған сәйкес материалды жүйелеу, тілдік құралдарды таңдау дағдыларын дамытуға бағытталған. Практикумдарды өткізу процесінде оқу-ғылыми және көпшілік (шешендік) түріндегі ауызша сөйлеу дағдыларын жетілдіруге басты назар аударылады. Болашақ мұғалімдердің сөйлеу мәдениетін дамыту бойынша жұмыстың міндетті компоненттері-әр түрлі типтегі сөйлеу қателіктерінің алдын алу және жою, сонымен қатар мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру (кез-келген функционалды стильдің үйлесімді мәтіні монотонды, түсініксіз оқылмауы маңызды) [6]. Сонымен, педагогика саласындағы студенттердің сөйлеу мәдениетін дамыту бойынша жұмыстың негізгі бағыттары оларды сөйлеу мәдениеті, Стилистика және риторика туралы ілімнің теориялық негіздерімен таныстыру; тіл жүйесінің өзгергіштігі мен динамизмін ескере отырып, қазіргі әдеби тілінің нормаларын білуді жүйелеу; стилистикалық және экспрессивті бояумен сөйлеу құралдарын дұрыс дамыту; ауызша және жазбаша сөйлеудің монологиялық және диалогтік жанрларының кәсіби түрлері туралы идеяны кеңейту; студенттердің сөйлеу мәдениетін және жалпы гуманитарлық білім деңгейін арттыру.

Қорытындылай келе, сөйлеу мәдениеті педагогикалық шеберліктің маңызды құрамдас бөлігі екенін атап өтеміз. Педагогикалық іс-әрекетті талдау көрсеткендей, мұғалімнің жарқын және бейнелі сөйлеуімен бірге жүрмейтін сабақтарда оқу-тәрбие міндеттерін нәтижелі шешу мүмкін емес. Мұғалім жақсы болуы керек, уызша есте сақтау, тілдік құралдарды дұрыс таңдау, өз ойларын логикалық түрде жеткізу және балаларға үйрету, сөйлеуді белгілі бір сұхбаттасушыға бағыттай білу, сондай-ақ олардың ауызша әсерінің нәтижелерін болжай алуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Я.А. Коменский педагогтың оқушы назарын өзіне аудара алатындай деңгейдегі сөз мәнері болуы қажет деп санады Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.Ж. и др. Великая дидактика // Педагогическое наследие: сб. – М.: Педагогика, 1989. – С. 12-104.
2. Сысоев П.В., Евстигнеев М.Н. Развитие информационной компетенции специалистов в области обучения иностранному языку // Язык и культура. 2008. №4.
3. Тришина С.В. Информационная компетентность как педагогическая категория // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 10 сентября. URL: [НТТр://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.НТМ.](http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm)
4. Введенская Л. А. Русский язык и культура речи: учебное пособие для вузов / Л. А. Введенская, Л. Г Павлова, Е. Ю. Кашаева. Ростов-на-Дону: Феникс, 2010. 544 с.
5. Найн А. А., Гареева, Л. М. Формирование коммуникативной компетенции бакалавров физической культуры / А. А. Найн, Л.М. Гареева // Теория и практика физической культуры. 2016. № 5. С. 9-11.
6. Педагогическая риторика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / Л. В. Ассуирова, Н. Д. Десяева, Т. И. Зиновьева и др.; под ред. Н. Д. Десяевой. М.: Академия, 2013. - 256 с.

ДӘСТҮРЛІ БАҒАЛАУ КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН ЖАҢА БАҒДАРЛАМА БОЙЫНША БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІН САЛЫСТЫРУ

Айтмаганбетова Ш.К.¹, Әбдір А.Ж.²

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹,

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1-курс студенті²

Ақтөбе қаласы

aia.abdir.05@gmail.com

Аннотация: Бұл мақалада дәстүрлі бағалау жүйесін оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың заманауи тәсілдерімен салыстыру қарастырылады. Білім беру сапасын арттыру үшін ынталандырушы орта құру арқылы тиімді бағалау жүйесін жасауда келесі негізгі жағдайларды қамтамасыз ету қажет. Сондықтан, критериалды бағалау жүйесінің негізгі басымдықтары оқушыларды дамыту, олардың оқуға деген қызығушылығын, ынтасын арттыру, бағаға қатысты қобалжуын, қорқынышын бағалау рәсімдеріне қатыстыру және түсіндіру арқылы азайту болып табылады.

Кілт сөздер: дәстүрлі бағалау, бағалау, критерий, тәсіл, жетістік.

Аннотация: В данной статье традиционная система оценивания сравнивается с современными способами оценки академических достижений учащихся. Для повышения качества образования необходимо обеспечить следующие основные условия в создании эффективной системы оценивания путем создания стимулирующей среды. Таким образом, основными приоритетами критериальной системы оценки являются развитие учащихся, повышение их интереса и энтузиазма в учебе, а также снижение их беспокойства и страха перед оценками путем вовлечения их в процедуры оценивания и их объяснения.

Ключевые слова: традиционное оценивание, оценивание, критерий, подход, достижение.

Annotation: This article compares the traditional assessment system with modern ways of assessing students' academic achievements. In order to improve the quality of education, it is necessary to ensure the following basic conditions in creating an effective assessment system by creating a stimulating environment. Therefore, the main priorities of the criterion-referenced evaluation system are to develop students, increase their interest and enthusiasm for learning, and reduce their anxiety and fear of grades by involving them in evaluation procedures and explaining them.

Key words: traditional assessment, system assessment, criteria, method, achievement.

Сапалы білім беру – оқыту мен тәрбиелеудің үздіксіз үдерісі. Қазіргі кезде білім берудегі мақсат жан-жақты білімді, өмір сүруге бейім өзіндік ой- талғамы бар, адамгершілігі жоғары, қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру. Бұрын оқытуда оқушылар тек қана тыңдаушы, орындаушы болып келсе, ал қазіргі оқушы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән беруіміз керек. Бүгінгі білім беруде оқушыны білімділік, іскерлік, шығармашылық әдістерге баулудың жолдарын іздестіре отырып, мұғалім-шәкірт арасында рухани және сезім бірлестігін айқындайды.

Бағалау ұғымы латын тілінде «*assessio*» деген сөзбен беріледі. Оның мағынасы «бірге отыру» дегенді білдіреді. Бағалау кезінде мұғалім оқушымен «отырады», оқушының рәсімді қолдануы үшін ғана емес, рәсімді онымен бірге және ол үшін өткізеді. Білу деңгейінен бағалау деңгейіне дейін - Б.Блумның таксономиялық тәсіліне сәйкес нақты күтілетін нәтижелерге бағытталған және оқу мақсаттары жүйесін жүзеге асыратын стандарт пен оқу бағдарламаларын құрастыру (Кіріктірілген білім беру бағдарламаларын, пәндер бойынша оқу бағдарламаларын қараңыз). Білім беру ұйымдарында оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалауды өткізудің тәртібін анықтайтын нормативтік-құқықты қамтамасыз ету. Бұл бірыңғай стандарттар құрастыруға, нақты рәсімделген механизмдерді жасауға, барлық рәсімдерді жүзеге

асыруға және үйлестіруді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Соңғы 10-15 жылда Батыс педагогикасында оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың дәстүрлі жүйесін түбегейлі қайта қарау процесі жүріп жатыр. Егер анық және өлшенетін бағалау критерийлері болса, әр оқушыға және оның ата-анасына түсінікті болса бұған жетуге болады. Нақты жасалған бағалау критерийлерінің көмегімен мұғалім де, оқушы да мыналарды түсінетін болады:

- Оқушы оқудың қай сатысында?
- Ол өзі оқуда неге талпынады?
- Оның оқуда күтілетін нәтижелерге жетуіне көмектесу үшін не істеу қажет?

Бұл мәселеге жаңа көзқарастардың ішінде бағалаудың келесі түрлерін ажыратуға болады:

- оқытудың соңғы нәтижелеріне негізделген;
- оқыту стандарттарына негізделген;
- құзыреттілік тұжырымдамасына негізделген;
- орындаушылық шеберлік деңгейіне негізделген[1].

Аталған тәсілдер арасындағы негізгі айырмашылық бағалау жүйесін оқу іс – әрекетінің өніміне немесе бағалау процесіне бағыттау болып табылады, дегенмен олардың барлығы бірдей «стандарт – құзыреттілік – орындаушылық шеберлік-нәтиже»білім беру тізбегінің органикалық буындары болып табылады. Бұл тәсілдердің жасанды бөлінуі және оларды әр түрлі қарау дәстүрлі жүйе сияқты «кемшіліктермен» күнә жасайды: бағалау процесінің дискреттілігі, бағаланатын қасиеттердің бөлшектілігі мен бөлшектері, бағалаудың қаттылығы мен сандық бағыты, оны субъект ретінде түсіну-Объектілік өзара әрекеттесу, ол жүзеге асырылатын жағдайлардың жасандылығы және т. б.

Бағалаудың түпкі мақсаты білім алушының үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеу процесі мен нәтижесі үшін толық жауапкершілігін күшейту және болашақта қол жеткізу болады. Бұл келесі проекция жүйесі бойынша дәстүрлі бағалау философиясының жиынтық векторын түбегейлі өзгертуді талап етеді:

- дискреттілік-үздіксіздік;
- фрагментация-жүйелілік;
- бірегейлік-көптік;
- сандық-сапалық;
- қаттылық-икемділік;
- Жасанды-табиғи;
- бағалау-өзін-өзі бағалау.

Басқарудың ұйымдық құрылымын анықтайтын және бағалау жүйесін енгізу мен үйлестіру кезінде есеп жүргізетін ұйымдастыруды қамтамасыз ету. Аталған жағдайды жүзеге асыру аясында бағалау үдерісінің мониторингісін жүйелі өткізу (жиынтық бағалау мәліметтері негізінде өткізіледі және қосымша іс-шараларды талап етпейді), бағалау жүйесінің тиімділігін зерттеу және бағалау үдерісінің қатысушыларының пікірін танып білу мәселелерін қарастыру қажет. Көптеген ұйымдастырушылық және басқарушылық қызметті жүзеге асыруды критериалды бағалау бойынша өңірлік, мектеп үйлестірушілері жүргізеді. Өңірлік үйлестірушілер қалалық/аудандық білім басқармасы әдіскерлері ішінен, мектеп үйлестірушілері жалпы білім беретін мектеп директор орынбасарлары арасынан анықталады.

Мақсаттар мен міндеттерді таңдауды негіздеу

Бағалаудың келесі проекциялық жүйесін қарастырыңыз[2]:

Дискреттілік-үздіксіздік. Дәстүрлі бағалау жүйесінде оқыту дискретті процесс ретінде қарастырылады: ол қорытынды бағалау кезеңінде аяқталады және бекітіледі. Жаңа тәсілдің негізгі идеясы-оқыту үздіксіз процесс ретінде танылады және бағалауды түпкілікті нәтижені өлшеу ретінде дәстүрлі түсінуден бастап, нәтижеге қарай қозғалыс процесін бағалауға көшу ұсынылады. Содан кейін оқушының қателікке құқығы айқын болады, ол түзетілгеннен кейін оқудағы прогресс болып саналады (кейде жай білімнен гөрі маңызды).

Фрагментация-жүйелілік. Дәстүрлі бағалау, әдетте, Пәндік білім мен дағдыларды игеру деңгейін анықтауға бағытталған: ол жеке пән шеңберінде белгілі бір тақырыпқа байланысты. Бұл білім көбінесе фрагментті және жоғары мамандандырылған. Тиісінше, дәстүрлі бағалау құралдары негізінен оқулықтардағы мәтіндік есептерді шешудің «жасанды» әдістерін көрсетеді (мысалы, математика курсында алгебралық өрнектерді бірдей түрлендіру әдістері). Бағалаудың жаңа тәсілі жүйелік пәнаралық білім мен жалпыланған дағдылардың қалыптасуын өлшеуді қамтиды. Бағалау «кітап» емес, өмірлік білімді өлшеуге бағытталған көп өлшемді және пәнаралық болады. Оның құралдары білім мен дағдылардың практикалық және қолданбалы бағытының талаптары, оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдану қажеттілігі негізінде жасалады.

Бірлік-көптік. Дәстүрлі бағалау жүйесінің құралдары негізінен шектеулі: бұл тәуелсіз немесе бақылау жұмысы (АҚШ – та және кейбір басқа елдерде, әдетте, тестілеумен шектеледі), олар бірдей схема бойынша жасалады-шешім барысын негіздей отырып немесе олардың жиынтығынан жауап таңдау арқылы. Сонымен қатар, тәжірибе көрсеткендей, дәстүрлі жүйе интеллекттің қандай да бір түрін өлшеуге бағытталған: мысалы, логикалық-математикалық-математиканы оқытуда, лингвистикалық – тілді оқытуда және т. б. Бағалау негізінен жеке болып табылады және топтық оқу жетістіктерін ескермейді. Жаңа тәсіл бағалау процедуралары мен әдістерінің көптігін қамтиды: құралдар мен құралдардың өзгергіштігі, бағалау тапсырмаларын құрудың әртүрлі тәсілдері, интеллекттің әртүрлі формаларын өлшеу, оқу іс-әрекетінің жеке, топтық және топтық нәтижелерін қосу[3].

Сандық-сапа. Дәстүрлі сандық бағалау әрқашан оқушылардың шығармашылық қабілеттерін көрсете бермейді. Сонымен қатар, кейбір жағдайларда ол шығармашылық қасиеттер деңгейінен гөрі (мысалы, тапқырлық пен тапқырлық) еңбекқорлық пен тәртіптілік дәрежесінің бұрмаланған көрінісін береді. Оқушының қарым-қатынасы, командада жұмыс істей білу, тақырыпқа деген көзқарас, тақырыпты игеруге күш салу деңгейі, ақыл-ой әрекетінің жеке стилі және тағы басқалар сияқты маңызды сипаттамалар жиі назардан тыс қалады. Бұл ретте бақылау, әңгімелесу, оқушымен сұхбат, оның оқу-танымдық қызметін талдау процесінде алынған сапалы бағалау ақпараты, әдетте, елеусіз мәнге ие болады және ол қорытынды бағалауға ерекше әсер етпейді. Сапалы компонент бағалауды едәуір байытуға, оқушының оқу-танымдық іс-әрекетіндегі «көрінбейтін» сәттерді көрсетуге, оның қабілеттеріне жан-жақты көзқарасты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Пәндік бағалаудың сандық және сапалық компоненттерін интеграциялау оқушының оқу процесінің объектісі ретіндегі жедел білімінен оның үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеу процесінің субъектісі ретіндегі перспективалық әлеуетіне баса назар аударуға көмектеседі[4].

Қаттылық-икемділік. Дәстүрлі жүйе директивалық нормативтермен (стандарттармен, бағалау құралдарымен, уақыт факторымен және т.б.) қатаң түрде анықталады. Әрине, мұның көптеген жағымды жақтары бар: атап айтқанда, олар бағалауды біріздендіруге және оны тиімдірек етуге көмектеседі. Сонымен қатар, бағалаудың қаттылығы бірқатар жағымсыз құбылыстарды тудырады. Сонымен, оқушыларда «тәуелді» менталитет қалыптасады: бағаланатын нәрсе – үйрену керек; бәрін тез жасайтын адам жеңеді (кейде сапаға зиян келтіреді). Шығармашылық фактор әрқашан алдын-ала белгіленген қызмет шеңберін белгілеуге қайшы келетіні ескерілмейді. Жаңа тәсілмен, ең алдымен, оқушы білетін және білетін барлық нәрсені бағалау керек, ал белгіленген бағдарлама мен стандарттардан тыс шығу кеңінен ынталандырылады. Уақыт факторы негізгі критерийлердің бірі болуды тоқтатады, әсіресе шығармашылық жұмыстар мен жобаларды орындау кезінде. Ол білім берудің тиімділігі факторына жол береді. Сондықтан икемді бағалау жүйесіне көшу білім берудегі көптеген дәстүрлі ұйымдастырушылық сәттерді қайта қарастыруды қажет етеді (кесте құру, оқу топтарын құру құрылымы, аралық және қорытынды жұмыстарды бағалау жүйесі және т.б.).

Жасанды-табиғи. Бағалаудың дәстүрлі түрлерінің көпшілігінің процедурасы жасанды, сонымен қатар студенттер үшін стресстік сипатта болады[5]. Әдетте, ол орынмен, уақытпен қатаң реттеледі және мұғалімнің немесе комиссияның бақылауымен жүзеге асырылады. Тәжірибе көрсеткендей, мұндай жағдайларда оқушылардың көпшілігі (шамадан тыс толқу, уақыт пен жағдайдың тығыздығы және т.б.) тіпті өздері иеленетін білім мен дағдыларды көрсете алмайды. Шынайы бағалау стресс пен шиеленісті жеңілдететін табиғи жағдайда жүргізілуі керек. Сондықтан жаңа тәсілмен бағалаудың дәстүрлі емес түрлері-әңгіме, бағалау-сұхбат, бағалау-диалог және т. б. үлкен орын алады. Оқушының оқу-танымдық іс-әрекетінің сандық-сапалық сипаттамасында оның оқу жұмысын қалыпты жағдайда бақылау нәтижелерін қосу өте маңызды. (сыныптастары, фронтальды талқылау кезінде қоятын түсініктемелері мен сұрақтары). Сол тұрғыдан алғанда, оқушының осы пән бойынша бейресми жазбалары немесе күнделік жазбалары жеткілікті ақпараттық және пайдалы болуы мүмкін[6].

Бағалау-өзін-өзі бағалау. Дәстүрлі бағалау кезінде бақылаудың барлық бағыттары толығымен мұғалімнің қолында: ол оқушының біліміндегі кемшіліктер мен олқылықтарды көрсетеді. Тәуелсіз және бақылау жұмыстарын орындау кезінде көп жағдайда мұғалім мен оқушының өзара әрекеті толығымен алынып тасталады. Жаңа тәсілмен оқушылардың өзара бағалануы көтермеленеді, олардың өзін-өзі бағалау құқығы танылады, олардың өзін-өзі бақылау элементі күшейтіледі және оқу процесі мен нәтижесі үшін жауапкершілікті арттырады. Мұғалімнің судья және бақылаушы ретіндегі функциялары кеңесші мен көмекшінің іс-әрекетіне айналады, оның оқушылармен қарым-қатынасы бағалау процесінде үзілмейді, бірақ жаңа білімді игеру бойынша ынтымақтастықтың табиғи жалғасы болады. Студент өзінің олқылықтарын өз бетінше және саналы түрде анықтайды және оларды жою үшін жұмыс істейді, кеңес алу және қажетті көмек алу үшін мұғалімге жүгінеді.

Ғылыми зерттеу әдістемесі

Дәстүрлі бағалау жүйесі	Бағалау жүйесіне жаңа көзқарас
1. Бағалау субъект-объект өзара әрекеттесу процесі ретінде	1. Бағалау субъект-субъектілік ынтымақтастық процесі ретінде
2. Соңғы нәтиже бағаланады	2. Нәтижеге қарай жылжу процесі бағаланады
3. Бағалау дискретті түрде жүргізіледі	3. Бағалау үздіксіз жүргізіледі
4. Бағалау нәтижесі-сандық нәтиже алу	4. Бағалау нәтижесі-оқу жетістіктерінің сандық-сапалық көпөлшемді сипаттамасы
5. Бағалау жеке тақырып пен тақырыпқа бағытталған	5. Бағалау жүйелі және пәнаралық
6. Фрагменттік білім мен жоғары мамандандырылған шеберлік бағаланады	6. Қолданбалы (өмірлік) білім мен дағдылардың кендігі мен тереңдігі бағаланады
7. Оқытушы судья және бақылаушы ретінде әрекет етеді	7. Оқытушы заңгер және кеңесші ретінде әрекет етеді

Кесте 1 – Бағалау жүйесінің дәстүрлі және жаңа көзқарасын салыстырмалы талдау

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың заманауи әдістерін қолдану нәтижесінде білім сапасының % - ы 76-ға тең. Оқу жетістіктерін бағалаудың дәстүрлі әдістерін қолданған кезде білім сапасының % - ы 65 құрады, яғни 11% - ға өсім байқалады.

Қорытындылай келе, студенттің бағалау қызметі оның коммуникативті дағдыларын қалыптастыруға, шешімін негіздей білуге, өз көзқарасын қорғауға, сыни ойлауды дамытуға және оқу іс-әрекетінің мотивациясын арттыруға ықпал етеді деп айтуға болады.

Жоғарыда келтірілген педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелері оқушылардың білімінің жоғары сапасын көрсетеді.

Оқу жетістіктерін бағалаудың дәстүрлі және заманауи әдістерін салыстырмалы талдау, қазіргі әдістерді қолдану кезінде нәтижелердің тиімділігі байқалатынын көрсетті. Алайда, бұл жерде осы және басқа әдістер арасында қайшылықтар бар екенін атап өткен жөн, өйткені кейде оқу жетістіктерін бағалау әдісін таңдау қиынға соғады, өйткені кейде оқу жетістіктерін бағалаудың дәстүрлі әдістеріне жүгінуге тура келеді, мысалы, дәстүрлі әдіспен тұрақты оқу жетістіктері бағаланады, ал қазіргі әдіспен – оқу нәтижесіне қол жеткізуге жұмсалған күш-жігер ескеріледі. Бұл, сайып келгенде, оқушылар контингентіне байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бешімбаева Қ.Е. Білім алушының тілдік құзыреттілігін жетілдірудегі критериалды бағалау жүйесі. Әдістемелік нұсқау, 11-бет.
2. Красноборова А.А. Критериальное оценивание в школе. Учебное пособие
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық «Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау», 55-бет.
4. Наренова А.Б., Есенғұлова М.Н. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. Ақтөбе, 2019
5. Наренова А.Б., Есенғұлова М.Н. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. Алматы, 2021
6. Педагогикалық шеберлік орталығы және Кембридж университетінің білім беру факультеті (2012) Қазақстан Республикасы педагогикалық қызметкерлерінің біліктілігін арттыру курстарының деңгейлі бағдарламасына арналған глоссарий. Астана: Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы.

ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Алиманова А.Т.¹, Асқарова К.Р.²

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі ББ курс докторанты¹, Бастауыш оқытудың педагогикасы және әдістемесі 1 курс студенті²
Ақтөбе қаласы

Аннотация

Мектеп оқушыларына білім бере отырып, олардың жасырын жатқан тұлғалық қасиеттерін жобалау технологияларды пайдалана отырып, креативтілігін арттыру. Болашақ жастарды оқу – білім мен бірге шығармашылыққа тәрбиелеу.

Кілт сөздер: жобалау технологиясы, тәрбие, білім, креатив,

Жобалау технологиясы- оқушыларды жоспарлы және күрделі тапсырмаларды орындау арқылы меңгеретін білімі. Жобалау технологиясы 19 ғасырдың 2-ші жартысында АҚШ ауыл шаруашылық мектептерінде пайда болған. Оның негізін қалаған - Джон Дьюи атты психолог және педагог, философ. Дьюидің ілімін жалғастырушы- профессор Ульям Херд Килпатриктің ойынша, «Балаларды өз жұмысының жемісін көруге ынталандыру арқылы үлкен өмірге дайындау - бұл технологияның негізі көзі» деп ойлады. Килпатрик өзінің бұл туралы ойын былай түсіндірген еді: «Өзіне көйлек тігіп киген бойжеткенді мысалға алайық. Егер ол бойжеткен кейін өзі киетін көйлегі үшін жанын аямай, ерінбей, аса қатты қызығушылықпен көйлек үлгісін өзі ойлап тауып, өз бетімен өлшеп, пішіп,

еңбектеніп тігіп кесе» бұл жобалау технологиясының нағыз типтік үлгісі деп түсіндірген. Ол оқушыны оқу процесінде білім алушының жас ерекшелігіне байланысты ұстазбен бірігіп күрделі жобалар мен тапсырмалар арқылы жұмыстану деп түсіндірді. Және сол арқылы оқушыға ол үшін өте қиын, күрделі, мүмкін емес болып табылған жүйелермен жұмыс жасатып, оның нәтижесін көрсеткісі келді.

Жоба- ол оқушының алдына мақсат қойып, креативті ойлап сол нәрсеге іс- әрекет арқылы жетуге ұмтылдыра білетін педагогикалық әдіс болып табылады.

Креативтілік - тұлғаның әртүрлі шығармашылық белсендігінен көрініс табатын қабілеті мен шығармашылық туындысы. Креативтілік – адамның жеке дара дарындылығы, шығармашылығы, және ол адамның жеке іс-әрекеттерінде байқалады яғни ойлауда, өнердегі дамуында, адамдармен қарым-қатынас орната алуында, және сауда жағынан икемділігінде немесе оның басқа адамдардан ерекшелік тұратын жеке қасиеттерінде сипатталады. Балалар мен ересек адамдардың креативтілігінің жоғары деңгейдегі көрсеткіштерінің бірі олардың бағытына сәйкес іс-әрекеттің түрлерінде жоғары деңгейдегі мотивацияларды, керекті сапалы білімдерді, біліктіліктерді, дағдыларды меңгеру, өнер жүйесін дамыту арқылы шығармашылық жасау мүмкіндігіне қол жеткізу көрсеткіші жоғары. Және креативтілік қасиет баланың, өзге балалардан даралылығымен, дарындылығымен ерекшеленеді.

Даралылық дегеніміз бір адамның басқа бір адамнан өзгеше, ерекше қасиеттерінің негізі. Адамдарның даралығы тәрбие алу жүйесінде тектілік негізінде қалыптасады және бұл қасиет адамдар үшін маңызды құбылыстардың бірі. Себебі жеке адамның өзін-өзі дамытуы, өзін-өзі жүзеге асыруы, өзін-өзі саналы түрде тәрбиелеуі өз алдына жеке даралылық болып табылады.

Негізінде, білім беру орталықтарындағы ең маңызды әрі күрделі мәселе — бұл білім беру жүйесінде балалардың ынтасын құртып, білім алуға деген қызығушылығын өшіріп, олардан тек қана оқымысты адамды шығару екені бәрімізге аян. Сол себепті балалар үлкен өмірге қадам басқан кезде, шынайы өмірдегі қиындықтарға дайын болмай шығады. Білімге қатты көңіл бөлінгендіктің себебінен, өнер әрдайым артта қалып қалады, көптеген адамдар өнерге қатты назар аудара қоймайды себебі, олар тек білім беру жүйесі ғана маңызды деп санайтын тақырыптар жүйесін ғана қарайды. Білім беру орталықтарында химиялық немесе биологиялық, математикалық салаларды арнайы қолданатын жеке әдіс-тәсіл технологиялары болады, бұл білім беру жүйесінің ұзақ жылдар бойы өзгеріссіз қалуы болып табылады. Сол себепті дамыған елдердің оқушылары өздерінің шығармашылық және инновациялық дағдыларын үлкен ортада жақсы көрсете алады. Егер Қазақстан әлі күнге дейін ғылыми-техникалық революциясы төмен кезеңінде жүрсе, Қазақстанның білім беру жүйесіндегі инвестициялар туралы сөз қозғамасақта болады.

Қазіргі таңда мұғалімдер, балалардың мәдениет, мораль туралы жалпы адамзаттық идеяларды қалыптастыра алуы қажет. Балалардың жан- жағындағы әлемнің дұрыс немесе бұрыс бейнесін ажырата білуіне көмектесу сондай-ақ өмірде өз орнын дұрыс анықтай білуге көмектесу. Олар үлкенді кішілі ұтқырлықпен, табандылықпен, тиімділікпен сипатталады. Сабаққа дайындалу кезінде мұғалімнің негізгі мақсаты: әр бала үшін сабақтың қызықты әрі түсінікті болуы маңызды.

Қазіргі өмірді ұялы телефон, компьютер, интернет секілді технологияларсыз елестету мүмкін емес. Мұғалімнің сабақ барысы сапалы әрі қызықты өтуі үшін ақпараттық-коммуникациялық технологиялар көмекке келеді. Балалар интерактивті тақтада әр түрлі материалдар көрсетілген, жарқын, анимациялық, видеоролик секілді дыбыспен орындалатын сабақтарға үлкен ынтамен және қызығушылықпен жауап береді. Осыған сәйкес сабақ жүйесін түсіну және игеру балаларға өте тиімдірек болады.

Жалпы мұғалімнің алдына әртүрлі деңгейдегі оқушылар білім алуға келеді. Мұғалімнің негізгі мақсаты алдына келген оқушыға білім беру, және білім беру арқылы баланың шығармашылық қасиеттерін қалыптастыра алуы болып табылады. Мұғалім оқушыларға сабақ беру арқылы олардың қандай жасырын жатқан

қасиеттері бар екенін байқай алады. Нағыз тәжірибелі мұғалім сол жасырын жатқан қасиеттерді дамытып, аша білу маңызды. Өмір болғандықтан әркімде әртүрлі өмірлік қиындықтар, мәселелер орын алып жатады. Мысалы кейбір отбасы баласын жан-жақты дамытып, керекті ата-аналық қамқорлық беріп отырған отбасында тәрбиеленген балалар ортада өзінің ойын ашық жеткізе алатын, жеке пікірі бар, белсенді бала болып қалыптасады. Кейбір ата-аналар балаларын керекті деңгейде қадағалап, қамқорлық жасауға, баласымен отырып әңгімелесуге оның қандай қызығушылығы бар?, не ұнайды?, қандай ойы бар? деген дүниені сұрауға уақыты жеткіліксіз болып қалып жатады. Сол себепті ондай отбасында тәрбиеленіп жатқан бала көп жағдайда ортада өзінің ойын айтуға, пікір білдіруге сескеншек тұйық бала болып өседі. Ал мұғалім алдына келген баланы жан-жақты, креативті, өз ойы бар, жеке қалыптасқан тұлғаны тәрбиелеу негізгі мақсат болып тұр. Тұйық балалардың өзіндік шығармашылық қасиеті болуы мүмкін. Тек оны мұғалім әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданып баланың жеке тұлға ретінде дамуына үлесін қоса алады.

Жаңартылған технологиялар арқылы сабақ жүргізудің өзі баланың креативті ойлауын дамытады. Сабақ тақырыбына қатысты видеолар көрсетіп ол туралы сұрақ қойып, оқушының ойын сұрау. Сұраққа жауап беру арқылы бала ортада өз ойын айтуға, қиялындағы ойларды шығаруға мүмкіндік алады. Ал адам ойын бөліскен сайын және өзге адамдардың ойын тыңдаған сайын креативті ойлар қалыптаса береді.

Мысалға айтатын болсақ мүлде сабақ оқымайтын, үндемейтін, ортаға араласа бермейтін бала ол көп жағдайда отбасында қадағаланбағандықтан болып жатады. Ал ол баламен сөйлесетін болсақ оның бойында жасырын жатқан көптеген шығармашылық қасиетін көруімізге болады. Білім беру барысында топқа бөлу, пікір алмасу, ойындар ойнату, ертегіні сахналау, синквейн, джиксо әдісі арқылы, бейне баянды көру арқылы тақырыпты болжау әдісі арқылы, өлең шығарту секілді тапсырмалар сабақты көңілді өткізу және баланың шығармашылық қабілетін оятуға көмек береді. Ол оқушы сабақ оқымада, мүмкін, керемет өлең шығара алатын шығар, мүмкін, керемет креативті ойлай алуы мүмкін ғой, немесе әртүрлі пікірталас тудыратын тақырыптарда өз пікірін шебер жеткізе алатын ораторлық қасиеті болуы әбден мүмкін. Оқушының әртүрлі қасиеттері әртүрлі жағдайда байқалады. Тек мұғалім сол байқаған мезеттен ол баланы сол кішкене қасиетін әрі қарай дамытуына көмек беруі керек. Оқушымен оның сол қасиетімен жұмыс жасап, нәтижесін көрсете білу, қызықтыра алу керек. Себебі ешбір адам өзінің бойындағы қасиетті байқамайды я байқаған күннің өзінде де ерекше деп қарамауы мүмкін. Сабақта ол оқушының пікірталасқа бейім екен байқаған болсаңыз ол оқушыны қалалық, аудандық, тіпті облыстық деңгейде үлкен әртүрлі интеллектуалды дебаттық сайыстарға қатыстыру немесе ғылыми жобалар қорғату сол секілді сайыстар арқылы кішкентай қасиетінен шыққан үлкен нәтижені баланың бойынан таба алу маңызды. Кейіннен оқушыға бұл дүние қызықтырып, сіздің көмегіңізсіз өзі жеке сайыстарға дайындалу арқылы қасиетін әрі қарай дамытып кетуі мүмкін. Пікірталас – жастарды көшбасшылыққа баулудың бір құралы. Ал сіз бір оқушының бойынан пікірталастыққа қызығушылығын ашсаңыз, онда болашақ еліміздің үлкен мәселелерін баса айта алатын тұлға дамыттым деп ойлай берсеңіз болады. Адамды даңққа бөлейтін екі қасиетті өнер бар:» Бірі-қолбасшылық, екіншісі-шешендік» - деп ұлы шешен-ділмар М.Т. Цицерон айтып кеткендей, жеке пікірдің қалыптасып, жеткізе білудің өзі – үлкен өнер деген еді.

Мектеп қабырғасында оқушының креативтілік қасиетін байқау және дамытудың тағы бір жолы сабақтан тыс көп апталықтар, әртүрлі интеллектуалды сайыстар ұйымдастыру. Оқушы жай теориялық оқуға қызықпайды және олай сіз оның білімге құштарлығын да арттыра алмайсыз. Ал қызықсыз, көп теорияны қажет ететін білімді, оқушылардың өзі де қиналып қабылдайды. Біз керісінше білім беру мен білім алудың жүйесін қиындатпай креативті оймен білімді соншалықты жеңіл қабылдатуды ойлауымыз керек. Сонда білім алушылар үшін де, сіз үшін де, әлде қайда оңайырақ болады. Және білім сапасында көтере аламыз. Мысал үшін апталықтардағы, интеллектуалды

сайыстардағы тапсырмалар балалардың креатив жүйесін дамытады. Яғни оқушыларға өзінің қиялындағы ойыншық қиялындағы роботтардың қалай жұмыс жасау жүйесі секілді қызықты тапсырмалар берілсе олар үшін қызық болар еді. Және болашақта мықты ұсынарға тұрарлық үлкен көлемдегі технология болуы мүмкін. Немесе болашақта әлемге танымал ғалым болуы да мүмкін. Біз өзімізге және оқушыларға, миымызға шектеу қоймай, үйренуді де, үйрете де білуіміз керек.

Қазақстанның экономикасы мен өмірінде болып жатқан үлкен өзгерістер, ұстаздардың оқыту мен оқытудағы тәсілдерінің өзгеруіне тікелей байланысты деп білемін.

Оқушылардың сабаққа креативті көзқарасын ынталандыру, дамушы елдерді алға жылжытуда, білімнің сапалы болуында маңызды қадамдар болып табылады. Себебі креативті оқушылар өмірде жетістікке тез жетеді және жеңісі көп оқушы өз еліне көмектесу, өз елінің көркеюіне үлес қосу мүмкіндіктері биік болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Данатбекова Н.Ж, Борибекова Ф. «Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар»
2. Е.Спандияров «Ғылыми зерттеулер мен инновация негіздері»
3. Bilimger.kz
4. Bilimdiler.kz

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Амантаева Б.И.¹, Ұзақ Д.Ж., Жұмағалиева А.Н.^{2,3}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Магистр, аға оқытушы¹

Психология және білім беру менеджменті ББ 1 курс студенттері^{2,3}

Ақтөбе қаласы

dilnaz.uzakova@bk.ru aizhanino4@icloud.com

Аннотация

Қазіргі дәуір өз бетінше шешім қабылдай алатын, өз таңдауын саналы түрде жасай алатын, өзгермелі жағдайларға икемді жауап бере алатын, өз бетімен жаңа және әдеттен тыс нәрсені жасап, жасай алатын тұлғаның жаңа түріне қажеттілікті тудырды. Сондықтан адамның шығармашылық қабілеттерін көптеген зерттеушілер өркениеттің негізгі ресурсы ретінде қарастырады.

Кілт сөздер: шығармашылық қабілет, тұлғалық белсенділік, прогрессивті теория, эксперименттік бағдарлама, диагностикалық әдістер.

Аннотация

Современная эпоха породила потребность в человеке нового типа, способном самостоятельно принимать решения, осознанно делать собственный выбор, гибко реагировать на изменяющиеся ситуации, самостоятельно творить и творить новые и необычные вещи. Поэтому многие исследователи рассматривают творчество человека как главный ресурс цивилизации.

Ключевые слова: творческая способность, личная активность, прогрессивная теория, экспериментальная программа, методы диагностики.

Annotation

The modern era has created a need for a new type of person who is able to independently make decisions, consciously make their own choices, respond flexibly to changing situations, independently create and create new and unusual things. Therefore, many researchers consider human creativity as the main resource of civilization.

Key words: creative ability, personal activity, progressive theory, experimental program, diagnostic methods.

Отандық педагогикада оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда мол тәжірибе жинақталған, бұл процеске мұғалімнің, отбасының, қоғамдық ортаның қатысуының маңыздылығы көрсетілген, шығармашылықтың мәні, мазмұны, әдістемесі мен әдістеріне талдау жасалған. Оқушылардың дамуы көрсетіліп, шығармашылық процестің теориялық негіздері жасалып, оның маңызды құрамдас бөліктері зерттелді. Шығармашылық қабілеттердің дамуын теориялық тұрғыдан негіздеу үшін В.И.Андреев, В.А.Сухомлинский, С.Т.Шацкий еңбектерінің маңызы зор. Психологтар Л.С.Выготский, А.К.Ковалев, Н.С.Лейтес, Ю.А.Пономарев және т.б., Теплова, Д.Б.Богоявленская және т.б. шығармашылық мәселесін іс-әрекеттің ең жоғарғы түрі деп санайды. В.И.Андреев, Д.Б.Богоявленская, Д.Гилфорд, А.М.Матюшкин, П.Торренс, К.Юнг белсенді, өзін-өзі жүзеге асыратын тұлғаны қалыптастыру факторы ретінде шығармашылық іс-әрекет мәселелеріне үлкен көңіл бөлді. В.И.Андреев, Д.Б.Богоявленская, Д.Гилфорд, А.М.Матюшкин, П.Торренс, К.Юнг оқушылардың қабілеттерін арттыруда көп көңіл бөлді. Шығармашылық қабілеттердің классификациясы, атап айтқанда, А.Н.Луктың еңбектерінде берілген. Бос уақытында шығармашылық қабілеттерді дамыту мүмкіндігін В.А.Б.Евладова, А.Я.Журкина, А.Я.Журкина зерттеген. Қазіргі заманға тән ерекшеліктердің бірі – білім беру қызметтері нарығында білімді өзі игеріп, оның негізінде жаңа білім шығара алатын шығармашыл тұлғалардың қалыптасуы. Бірақ қазіргі экономикалық жағдайда жалпы орта білім берудің қолданыстағы жүйесі бұл әлеуметтік тапсырысты дұрыс жүзеге асыра алмайды, өйткені нарық мектеп түлектеріне қойылатын талаптарды үнемі көтеріп қана қоймайды, сонымен қатар түрлендіреді. Осыған байланысты педагогикалық міндеттерді жүзеге асыруда әр түрлі іс-әрекет түрлерін еркін таңдау негізінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға табысты әсер етуге мүмкіндік беретін қосымша білім беру мекемелеріне маңызды рөл берілді. Қазақстандағы білім беру жүйесін демократияландыру және ізгілендіру қосымша білім беруді тәрбиені, оқытуды және дамытуды біртұтас процеске объективті түрде біріктіретін сала ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. [1,104 б]

Қосымша білімнің шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін әлеуетті әлеуметтік-педагогикалық мүмкіндіктері мол, өйткені ол бейресми білім беру үдерісі жағдайында тұлғаның әртүрлі, көбінесе қайталанбас танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыруға және жалпы білім беруді стандарттау кезінде жоғалтпауға мүмкіндік береді. Дарынды және талантты баланы жеке дамудың сапалы жаңа деңгейіне көтеру, өзін-өзі жүзеге асыруға және өзін-өзі тәрбиелеуге көптеген мүмкіндіктер ашады. Ол оқушылардың білімге, шығармашылыққа деген ынтасын қалыптастыруға, олардың қабілеттерін дамытуға және оқушыларды қоғамдық пайдалы іс-әрекетке баулуға көмектеседі. Бірақ қосымша білім беру мәселесі педагогика ғылымы үшін мүлдем жаңа екенін айта кеткен жөн. Бұл саладағы зерттеулер соңғы онжылдықта ерекше белсенді болды. Диссертациялары В.А.Березина, Г.К.Вещикова, М.А.Волчкова, Е.А.Глуховская, С.Ю.А.Л.Соломина, А.В. Скачкова, Н.В.Байғұс, Л.Н.Ходунова, Н.А.Чернова, А.И.Щетинская, онда оқушылардың жеке тұлғасын, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қосымша білім беру мүмкіндіктері қарастырылады. Үздіксіз білім беру жүйесіндегі қосымша білім беру мекемелерінің рөлі мен орны жан-жақты талданады (О.С.Аббасова, А.П.Владиславлев, Б.С.Гершунский, т.б.).[2,464 б]

Үздіксіз білім берудің құрамдас бөлігі ретінде мемлекеттік білім беру стандартының шегінен шығатын қосымша білім беру оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың ең маңызды факторы болып табылады. Өйткені іс-әрекеттің түрлері мен бағыттарын еркін таңдауға, оқу-тәрбие процесінің тұлғалық-бағдарлы және тұлғалық-белсенділік сипатына, мұғалімдер мен студенттердің бірлесіп жасауы мен ынтымақтастығы негізінде, идеясын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Баланың үздіксіз дамуы: білім мен шығармашылық ынтымақтасу тереңдетуге көмектеседі.

Қосымша білім беру ұйымында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың ұйымдастырушылық педагогикалық шарттары мыналар болып табылады:

- қосымша білім беру ұйымындағы оқу процесін бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру:

- шығармашылықпен дамып келе жатқан білім беру негізінде қосымша білім беру педагогтарының кәсіби деңгейін арттыру.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы психологиялық-педагогикалық әдебиеттері негізінде зерттеудің жетекші ұғымдары: «Қабілет», «Шығармашылық қабілеттер» нақтыланғанында «Қосымша білім беру». Қосымша білім беру ұйымындағы білім алушылардың шығармашылық қабілеттерінің өлшемдері мен деңгейлері келесідей жағдаяттарда айқындалады. Оларға:

- Қосымша білім беру ұйымындағы білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың ерекшеліктері мен мүмкіндіктері талданады;

- Қосымша білім беру мекемесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімділігін қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар анықталып, эксперименталды түрде тексеріледі.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған қосымша білім беру мекемесінің дамытатын эксперименттік бағдарламасы әзірленді және диагностикалық әдістер мен тестілеудің тиімділігін бағалауға мүмкіндік берді. Қосымша білім беру мекемесінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, зерттеу нәтижелерімен қала және аудандағы қосымша білім беру мекемелерінің тәжірибесінде пайдаланылды. Оның қорытындылары білім беру мекемелерінің қызметін жетілдіру бойынша практикалық ұсыныстарға негіз болды. [3,68 б]

Зерттеу толық деп есептейді және мәселені одан әрі зерттеу перспективасын ұсынады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қосымша білім беру процесін басқарудың ерекшеліктері мен шығармашылық қабілеттерді қосымшада дамытуды жүзеге асыру технологияларын жетілдіру болды. Білім беру мекемесі қосымша білім беру педагогтарының біліктілігін арттырудың әлеуметтік-педагогикалық аспектілерін жүргізді. Қосымша білім беруді инновациялық сала ретінде дамыту мүмкіндіктері жоспарланды. Олар: қосымша білім беру мекемелері мен қосымша білім беру құрылымдары қызметінің табыстылығының критерийлері, қосымша білім беруді интеграциялау болып табылады. Зерттеу өзекті және жеткіліксіз әзірленген мәселелердің бірі қосымша білім беру жағдайында шығармашылық қабілеттерді дамыту мәселесі екенін көрсетті. Бұл зерттеуді жүргізе отырып, біз оқушыларға қосымша білім беру 1992 жылдан бастап өзінің даму жолын бастаған білім берудің жаңа түрі мектептен тыс оқыту мен тәрбиелеудің прогрессивті теориясы мен тәжірибесінің эволюциялық дамуын жалғастырады деген тұжырымнан шықтық. Зерттеуді тиімді іздеу ретінде қарастырған жөн. Өзекті педагогикалық мәселенің ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Зерттеу әдістерінің кешені (психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау, қазіргі білім беру тәжірибесін талдау, практикалық педагогикалық қызмет) алынған мәліметтер негізінде студенттердің дамуының ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарын анықтауға мүмкіндік берді. Қосымша білім беру ұйымындағы шығармашылық қабілеттер:

- қосымша білім беру мекемесіндегі оқу процесін бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру;

- қосымша білім беру педагогтарының кәсібилігін арттыру.

Балаларға қосымша білім беру ұйымдарының басқа білім беру орындарынан айырмашылығы онда бала басқаша білім жолын басып өтеді. Мұнда балаға қосымша ақпарат беріп қана қойылмайды, ең бастысы бала шығармашылық жұмыс істеуге тартылады. Бала адамзат еңбегінің, білімінің бірін терең игереді, оған дағдыланады. Жас ұрпақтың дара ерекшелігін ескере отырып ойлау, шешім қабылдау, қорытынды ой-пікірін білдіруін, белсенділігін, танымдық қабілетін дамытуын, өзінің шығармашылық әрекетін жүзеге асыруын қалыптастыруына мүмкіндік туғызған дұрыс. Оқушылардың қабілетін ашып, дамытуға жан-жақты жағдай жасағанда ғана мақсатқа қол жеткізуге болады. Уақыт талабына сай оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін оқытудың жаңа ақпараттық технологиясын пайдаланған жөн деп есептейміз. [4,99б]

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асмолов А.Г. Тұлға психологиялық зерттеу пәні ретінде. М.: Мәскеу мемлекеттік университетінің баспасы, 1984. - 104 б.
2. Богоявленская Д.Б. Шығармашылыққа апаратын жолдар. М., 1981 ж. - 247 б. Божович Л.И. Тұлға және оның балалық шақта қалыптасуы. -М., 1968 ж. 464б.
3. Қосымша білім: іздену, тәжірибе, табу: 1-ші ғылыми-практикалық конференция материалдары. Новосибирск, 1997.-Б. 1.- 68 б
4. Қосымша білім: іздену, тәжірибе, табу: 1-ші ғылыми-практикалық конференция материалдары. Новосибирск, 1997. -Б. 2.-99 б

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР МӘНІ МЕН ТИПОЛОГИЯСЫ

Аралбаева Г.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 2 курс магистранты
Қарағанды қаласы,
salta-7069@mail.ru

Аннотация

Мақалада сыни ойлауды дамыту мәселесін шешуде шетелдік және отандық ғалымдардың идеялары мен көзқарастары қарастырылады. Жаңа білім беру стандарттарын енгізу контекстінде бастауыш сынып оқушыларында сыни ойлауды дамыту қажеттілігі ашылды. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамытуға бағытталған тапсырмалардың типологиясы берілген.

Кілт сөздер: сыни ойлауды дамыту теориясы, сыни ойлау, ойлау процесі, интеллект, тапсырмалар типологиясы, әдістер мен тәсілдер

Аннотация

В статье рассматриваются идеи и взгляды зарубежных и отечественных учёных в решении проблемы развития критического мышления. Раскрыта необходимость развития критического мышления у обучающихся начальной школы в контексте внедрения новых образовательных стандартов. Даны типология заданий, направленные на развитие критического мышления младших школьников.

Ключевые слова: теория развития критического мышления, критическое мышление, мыслительный процесс, интеллект, типология заданий, методы и приёмы

Annotation

The article discusses the ideas and views of foreign and domestic scientists in solving the problem of the development of critical thinking. The necessity of developing critical thinking among primary school students in the context of the introduction of new educational standards is revealed. The typology of tasks aimed at the development of critical thinking of younger schoolchildren is given.

Keywords: theory of critical thinking development, critical thinking, thought process, intelligence, typology of tasks, methods and techniques

Білім беру ұйымдарында адамның білімділік деңгейін көтеріп қана қоймай, сонымен қатар өз өмірлік мүдделерінде де, қазақстандық қоғамның мүдделерінде де шығармашылық әлеуетін серпінді әлеуметтік-экономикалық жағдайларда іске асыруға қабілетті, түлектің түйінді құзыреттеріне ие, адамгершілігі жоғары және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін атмосфераны қалыптастыру білім беру жүйесінің таяудағы жеті жылға арналған бағдарына айналуға тиіс [1].

Сыни ойлау дегеніміз көп жағдайларда қандай да бір заттың, не құбылыстың шынайылығын, нақтылығын немесе құндылығын бағалау, бағалауда себеп-салдарды және балама пікірлерді іздеп табу қабілеті, қалыптасқан жағдайды тұтас күйінде қабылдау және фактілер мен аргументтердің негізінде өз ұстанымын өзгерте білу қабілеті деп түсіндіріледі. Оны, сонымен қатар, логикалық немесе аналитикалық ойлау деп те атайды.

Сыни ойлау – кімге сену керек және не істеу керек екенін шешуге тікелей бағытталған саналы рефлексивтік ойлау [2].

Айқын да анық, нақты, дәл, саналы, кезең-кезеңді түрде ойлау керектігі туралы ойлау кезінде қалай ойлап тұрғаның туралы ойлану өнері; конструктивті скептицизм өнері; біржақты ойлау мен таптаурындарды байқау және оларды еңсеру өнері; мақсатты және терең ойлау өнері [3].

Қажетті нәтижеге қол жеткізу мүмкіндігін арттыра түсетін осындай когнитивті дағдылар мен стратегиялардың қолданылуы. Салмақтылығымен, қисындылығымен және мақсаттылығымен ерекшеленеді. Оның тағы бір атауы – бағыт-бағдарлы ойлау [4].

Сыни ойлауды дамыту жөніндегі Ұлттық Кеңес мынадай анықтаманы ұсынады: «Сыни ойлау дегеніміз – бұл әрекет етуде немесе сенімді қалыптастыруда басшылыққа алынатын пікірлер мен коммуникациялар ретінде бақылау, тәжірибе жинақтау, рефлексия жолымен алынған ақпараттарды санаға сіңіру, қолдану, талдау, қорытындылау және бағалау жөніндегі белсенді қызметке бағытталған интеллектуалдық тұрғыдан ұйымдастырылған үдеріс.

«Сыни» ұғымының өзі белгілі бір бағалаушылық компонентті білдіреді, алайда ол «сын» ұғымының синонимі болып табылмайды. «Біз сыни ойлаған кезде, деп түсіндіреді Д.Халперн, - біз өзіміздің ойлау үдерістеріміздің нәтижелерін бағалаймыз – біз қабылдаған шешімдер қаншалықты дұрыс шештік немесе алға қойылған міндеттерді біз қаншалықты сәтті шеше алдық. Сондай-ақ, сыни ойлау – ойлау үдерісінің өзін де, яғни бізді осынау қорытындыларға алып келген ойлау барысын немесе шешім қабылдау кезінде біздің ескерген факторларымызды да бағалауды қамтиды». Сыни ойлауды кейде бағыт-бағдарлы ойлау деп те атайды, өйткені ол қалаған нәтижеге қол жеткізуге бағытталады. Бұл мағынада ол бағытсыз, бағдарсыз, немесе еріктен тыс, яғни автоматты ойлау үдерісіне, яғни белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталмаған ойлау үдерісіне қарама-қарсы қойылады.

Д. Кластер кейбір мұғалімдердің сыни ойлауды есте сақтау, түсіну және шығармашылық, интуициялық ойлау сияқты ойлау үдерістерімен теңеуге талпынысынан аулақ болу қажет екенін ескертеді. Есте сақтау қабілетін дамыту қаншалықты маңызды болғанымен де ол ойлау емес. Интеллектіні дамыту негізінен жадыны пайдаланумен емес, дербес ойлауды дамытумен көбірек байланысты. Сонымен қатар, түсіну де ойлау болып

табылмайды деп санайды автор, түсіну дегеніміз сыни ойлаудың алдын-ала шарттарының бірі ғана.

Д.Кластер сыни ойлауды оның басқа түрлерінен ерекшелендіріп тұратын бес аспектіні ашып көрсетеді:

1. Сыни ойлау дегеніміз – дербес ойлау.

2. Ақпарат сыни ойлаудың соңғы нүктесі емес, оның бастауы болып табылады. Білім уәждемені туындатады, онсыз адам сыни ойлай алмайды.

3. Сыни ойлау шешілуі қажет болып табылатын проблемалар мен мәселелерді анықтап белгілеуден басталады. Сыни ойлау сенімді аргументтер келтірушілікке ұмтылады.

4. Сыни ойлау дегеніміз әлеуметтік ойлау.

Сыни ойлауды мақсатты түрде қалыптастыруға бола ма, әрі бұл қажет пе? Бұл сұраққа Д.Дьюи өткен ғасырдың басында-ақ түбегейлі жауап беріп қойған. Оның пікірі бойынша, кез келген білім беру мекемелерінің айналысатын ең басты мәселесі – ол балаларды ойлауға үйрету.

Сыни ойлау әрқашан да білімге құштар, өйткені қандай да бір ретке, тәртіпке келтірілген пайымдар мен пікірлер тізбегі, барлық байланыстырушы ойлар белгілі бір білімдерге, тәжірибеге сүйенеді және тылсым белгісіздікке «көз жібереді». Сыни ойлау әрқашан да белгілі бір дәрежедегі сенімділікті білдіреді, бірақ бұл сенімділік нақты фактілерге негізделген болуы тиіс, бұл ретте «...ойлау үдерісінде іске қатысы бар фактілер деп біз қорытынды жасар кезде немесе шешімге келу кезінде дәлелдер ретінде қолданылатын белгілерді қарастырамыз».

Кез келген ойлауды, ойды сәтті немесе жемісті деп атауға, оның арнайы және мақсатты дамуына лайықты деп қарауға болмайды деген Д.Дьюи пікірі дұрыс болса керек. Ойлау шын мәнінде де қоршаған әлемді білдіреді, алайда қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстардың арасындағы байланысты анықтау өз кезегінде айрықша, рефлекторлық (сыни) ойлауды талап етеді, Д.Дьюидің пікірі бойынша тәрбиелеу мен дамыту үшін ең қымбаты да осы[5].

Проблема ойлау үдерісін ынталандыра түседі, бірақ дербес сыни ойлау тек белгілі бір білімдердің, бұрын жинақталған тәжірибені саралаудың негізінде ғана мүмкін болмақ. Сыни ойлауды дамыту үшін әрине, оның Б.Блум бойынша жоғарыда келтірілген қолданылу салаларын білу өте маңызды, алайда бұл да жеткіліксіз. Мұндай ойлауды білім алу, талдау, қорыту, алынған ақпаратты бағалау, ақпаратты қайта құрылымдау үшін қалыптастыруға қандай интеллектуалдық дағдылар көмектесетіні туралы нақты түсінік болуы қажет.

Сыни ойлауды қалыптастырудың белгілі бір алгоритмдері бар, олар төмендегі сұрақтарға жауап беруі керек:

1. Танымдық қызметтің мақсаты қандай? Мақсаттар мәселе шешудің бір нұсқасын қамту немесе ешбір нұсқа болмаған кездерде де мәселенің шешілу жолын табу түрінде болуы мүмкін; ақпаратты қорыту; аргументтердің сенімділігін бағалау; уақиғалардың одан әрі өрбу ықтималдығын бағалау; ақпарат көзінің дәйектілігін тексеру: белгісіздіктің сандық бағасын тексеру.

2. Не белгілі? Бұл бағыт-бағдарлы немесе сыни ойлаудың бастапқы нүктесі. Бұл кезең жетіспей тұрған ақпаратты табу ісін де қамтиды.

3. Не істеу керек? Алға қойылған мақсатқа қол жеткізуге ойлаудың қандай дағдылары мүмкіндік береді? Бастапқы нүктеден бағыттың түпкі нүктесіне дейін қалай жетуді білу дегеніміздің өзі – сыни ойлаудың қозғаушы күші. Бұрыннан қалыптасып қалған зияткерлік дағдылар да дәл осы жерде қоланылуы тиіс.

4. Алға қойылған мақсатқа қол жетті ме? Тапсырмаларды орындаудағы дәлдік табысқа жетудің шешуші факторы болып табылады. Қабылданған шешімнің мән-мағынасы бар ма? Не үшін?

Сонымен, сыни ойлау дегеніміз «Өлшемдерге негізделген, ой толғау өнері».

Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлауын дамытуда тапсырмалардың алатын орны орасан зор. Біз өз зерттеуімізде тапсырмаларды топтап, жіктемесін беруге тырыстық.

1. Когнитивті тапсырмалар:

Когнитивті (танымдық) қызмет қоршаған ортаны сезіне білу, сұрақтар қою, құбылыстардың себептерін іздеп табу, мәселені түсінгенін немесе түсінбегенін белгілеу және т.б.

2. Креативті тапсырмалар:

Креативтік (шығармашылық) қызмет оқушының шабытын, қиялын, ақыл-ой икемділігін, қарама-қайшылықтарға деген сезімталдығын, ойдың, сезімдердің, қимылдардың еркіндігін, болжамдылығын, сыншылдығын, өзіне тән ұстанымы бар болуын және т.с.с. қасиеттерін дамытады.

Өз қалауыңша орында. Оқушыға ұстазға да, оған да белгілі тапсырманы басқаша, өз қалауы бойынша орындап шығуды ұсыну, мысалы: а) санды, дыбысты, әріпті белгілейтін таңба ойлап табу; б) зерделеніп жатқан ұғымға, нысанға, құбылысқа анықтама беру; в) грамматикалық ереже, математикалық заңдылық, немесе қандай а бірі бұйым жасап шығару тәсілін құрастыру және т.с.с.

Тарихты «бастан өткеру». Білімнің бір саласында тарихи оқиғалар мен құбылыстарды «бастан өткеру»: сөйлеудің, жазудың, грамматикалық ережелердің, санаудың ондық жүйесінің пайда болуы, революцияның және басқа да тарихи оқиғалардың туындауы, дөңгелектің, оқ-дәрінің ойлап табылуы, өсімдіктің, жануардың, адамның, басқа да организмдерің дамуы.

Образ. Образды ойлап табу және оны бейнелеу: ойлап табылған бейнені сол образға сәйкес келетін құралдардың көмегімен, сурет түрінде немесе қимыл-қозғалыс арқылы, музыка арқылы, сөз арқылы көрсету.

Эмпатия. Нысанның өзін (өсімдіктің, мемлекеттің, орыс тілінің және т.с.с.) және оның даму кезеңдерін ойша «бастан өткеріп» көріңіз, өз сезімдеріңізді суреттеп беріңіз.

Мәтіннің жанрлары. Түрлі нысандар мен жанрларда сөз туындысын жасау: сұхбат, жарнама, іскерлік диалог және т.с.с. Мәселе, есеп, мақал-мәтел, ұйқас, тақпақ, сюжет, рөл, ән, трактат.

Ойлап табу. Әріп, сан, өзге де таңбалар, символдар, техникалық тетіктер, приборлар, құрылғылар, әлеуметтік, экологиялық, ғылыми жобалар ойлап табу.

Шығарма. Ертегі, есеп, мақал-мәтел, ұйқас, тақпақ, сюжет, рөл, ән, очерк, трактат жазып шығару.

Құрастыру. Сөздік, сөзжұмбақ, ойын, викторина, шежіре, ырым, спектакльдің сценарийін, тапсырма, есептер жинағын, концерттің бағдарламасын құрастыру.

Жасап шығару. Қолөнер бұйымын, модель, макет, газет, журнал, математикалық фигураны, геометриялық кесте, фотосурет, видеофильм жасап шығару.

Оқу құралы. Өзінің оқу құралдарын әзірлеу (жазу үлгілері, компьютерлік бағдарламалар, есептерді шығару алгоритмдері, жадынамалар), педагогтың рөлінде сабақ өткізу.

Креативті тапсырмалардың үлгілері:

Біздің буын. Өз буыныңыздың және ата-аналарыңыздың буынының жағымды символдарын бейнелеңіз, осы бейнелерге түсініктеме беріңіз. Сіздің символдарыңыз бен ата-аналарыңыздың символдарының қандай элементтері ұқсас? Неліктен?

3. Ұйымдастыру-қызметтік тапсырмалар:

Ұйымдастыру-қызметтік (әдіснамалық) қызмет тұлғаның оқу қызметіндегі мақсаттарды ұғынуы және оны түсіндіріп бере алуы, алға мақсат қоя білуді және оған жетуді ұйымдастыра білу, норма белгілеушілік, рефлексивті ойлау, өзін өзі талдау, өзін өзі бағалау және т.с.с. қасиеттерін дамытуға бағытталған.

Мақсаттары. Оқылып жатқан курстардың әрқайсысы бойынша сабақтардың бір күнге, аптаға, айға, жылға арналған мақсаттарын әзірлеу.

Жоспарлар. Курс бойынша шығармашылық жұмыстың жоспарын, сабақтың дербес жоспарын құру.

Рефлексия. Белгілі бір уақыт аралығында өз қызметін ұғыну (тіл, жазу, оқу, есептеу, ойлау), осы қызметтің ережелері мен заңдылықтарын анықтау.

Бағалау. Мәтінге, фильмге, басқа оқушының жұмысына баға беру, өзінің белгілі бір кезең ішіндегі белгілі бір тақырыптағы жұмысына баға беру (сапалық сипаттама).

4. Коммуникативтік тапсырмалар:

Коммуникативтік қызмет оқушының басқа адамдармен, қоршаған әлем нысандарымен және оның ақпараттық ағымдарымен өзара қарым-қатынас жасау, ақпараттарды іздеп табу, өңдеп-өзгерту және жіберу, әралуан әлеуметтік рөлдерді топта немесе ұжымда атқару, заманауи телекоммуникациялық технологияларды қолдану (эл.пошта, интернет) және т.с.с. қажеттігінен туындайтын қасиеттерін іске қосады.

Өнер көрсету. Сахналық қойылым, жарыс, концерт, викторина, сөзжұмбақ, сабақ әзірлеп өткізу.

Өзін өзі таныстыру. Берілген нысанда және жанрда өзін өзі, өзінің ішкі әлемін, өзінің ұстанымын таныстыру.

Диалог. Берілген тақырып бойынша немесе берілген адамдардың атынан, немесе берілген жағдайды ескере отырып, мағыналы диалог құрау.

Коммуникативтік техникалар. Нақты коммуникациялардың көмегімен өмірлік мәні бар жағдайды, проблеманы шешу.

5. Құндылықтық-мағыналық тапсырмалар:

Құндылықтық-мағыналық (дүниетанушылық) қызмет оқушының эмоционалдық-құндылықтық бағдарларын анықтайды және оларды дамыта түседі, оқушының өзін өзі тануы мен өзін өзі ілгерілету қабылетін жетілдіреді, қоршаған ортадағы, жанұядағы, ұжымдағы, табиғаттағы, мемлекеттегі өзінің орнын табуына ықпал етеді, ұлттық және жалпы адами ұмтылыстарын, патриоттық және төзімділік қасиеттерін және т.с.с. анықтайды.

Сонымен жоғарыда көрсетілген тапсырмалар жіктемесі бастауыш сынып оқушыларында когнитивтік біліктер мен дағдыларды қалыптастырады, сыни ойлауын дамытады.

Ал, өз кезегінде когнитивтік біліктер мен дағдылар кешені, олар сыни ойлау қабілеті бар адамның төмендегідей қырларын көздейді:

- Өз ойларын анық, сенімді және маңайындағы адамдарға қатысты әдептілікпен жеткізе біледі (ауызша және жазбаша);

- Өз пікірін аргументтермен дәлелдей алады және өзгелердің де пікірлерін ескере біледі;

- Білімнің әртүрлі салаларындағы барған сайын көбейе беретін және әрдайым өзгеріп отыратын ақпараттар ағынымен жұмыс жасай алады; маңызды ақпараттарды мәнсіз ақпараттардан ажырата алады;

- Білімнің шығу тегін, оның дәйектілігін және шындыққа жанасатындығын бағамдай біледі;

- Проблемаларға деген көзқарастардың әр алуандылығын ескере біледі; кез келген ақпараттың, жағдаяттың астарын назарда ұстайды;

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы// <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

2. Король А.Д. Как разработать и провести занятие эвристического типа. Разработки участников оргдеятельностного семинара, анализ, рефлексии: практикум / А.Д. Король. – Гродно :ГрГУ, 2017. – 96 с.

3. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М. Ю. Бухаркина. — М. : Издательский центр «Академия», 2007. — 368 с.
4. Халперн Д. Психология критического мышления. — СПб., 2020.
5. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. — М., 2019.

Ғылыми жетекші: Абильдина С.К.- п.ғ.д., профессор

КЛЮЧЕВЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ – НОВАЯ ПАРАДИГМА РЕЗУЛЬТАТА СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Галиаскарова А.Р.¹, Есекешева М.Д.²

Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина

Магистрант ОП Профессиональное обучение¹

к.п.н., доцент²

город Астана

ainur_96.18@mail.ru

Аннотация

В данной статье рассматривается новая парадигма результатов современного образования студентов в колледже. Обращается внимание, что должны быть получены результаты обучения только в будущей профессиональной деятельности, что делает компетентность студента особенной. Это может быть связано с использованием интерактивных методов обучения, а также с участием студентов в проектах и практических заданиях, которые позволяют развивать свои профессиональные навыки.

Ключевые слова: парадигма, компетенция

Аннотация

Бұл мақалада колледж студенттерінің заманауи білім беру нәтижелерінің жаңа парадигмасын қарастырылады. Оқудың нәтижелерін тек болашақ кәсіби қызметте алу керек екеніне назар аударылады, бұл студенттің құзыреттілігін ерекше етеді. Бұл интерактивті оқыту әдістерін қолданумен, сондай-ақ студенттердің кәсіби дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін жобалар мен практикалық тапсырмаларға қатысуымен байланысты болуы мүмкін.

Кілт сөздер: парадигма, құзыреттілік

Annotation

In this article a new paradigm of the results of modern education of students in college has considered. Need to pay attention to the fact that the results of training should be obtained only in future professional activity, which makes the competence of the student special. This may be due to the use of interactive teaching methods, as well as the participation of students in projects and practical tasks that allow them to develop their professional skills.

Keywords: paradigm, competence

Свойства новой парадигмы современного образования объединяют представителей образовательного сообщества вокруг идей необходимости развития универсальных навыков, которые разнообразны среди различных.

Как и в научной парадигме, характерная особенность не только определяет направления развития образования, но и дает учащимся возможность реализации планов действий и навыков, необходимых для их реализации. Они являются своеобразной

«картой пути» для образовательной системы, которая помогает выпускникам быть готовыми к вызову современного мира.

Кроме того, как и научная парадигма, особая ценность может меняться и быть носителем со временем, отражая изменяющиеся требования и требования современного общества. Они могут быть дополнены и расширены повышением квалификации и качества, которые будут иметь важное значение в будущем.

Таким образом, понимание, такое понимание парадигмы в таком значении слова позволяет использовать это понятие для описания и анализа различных характеристик, включает новую парадигму результатов современного образования, как ключевую характеристику.

Ключевые компетенции – это совокупность знаний, навыков и умений, полезных для успешной деятельности в обществе. Они являются новой парадигмой результатов современного образования, так как ориентированы на освоение жизни учащимися задачами только для навыков и умений, а не на передачу знаний.

Среди используемых компетенций можно выделить:

- Коммуникативная компетенция – умение свободно общаться с другими людьми, понимать их точку зрения и выражать свою.

- Критическое мышление – анализировать информацию, делать выводы, принимать решения и решать проблемы.

- Компьютерная грамотность – умение работать с компьютером и компьютерными программами, понимание основных понятий информатики.

- Самоуправление – умение управлять своим временем, эмоциями, находить мотивацию для достижения поставленных целей.

- Социальная компетенция – умение работать, уважать других людей, находить компромиссы решать вопросы и конфликты.

- Гражданская компетенция – знание основных прав и долей участия в жизни общества, широких прав и долей участия в общих акциях.

Формирование применения компетенций происходит на всех высших образованиях – от начальной школы до высшего образования. Они эффективно участвуют в жизни общества, находят работу и реализуют свой потенциал в различных сферах деятельности.

Они новой стали парадигмой результатов образования, потому что они не заняты конкретной профессией, а скорее описывают универсальные навыки, необходимые для необходимой работы в любой области. Они занимают высшее образование в университетах и других учебных заведениях, не только профессиональные навыки, но и улучшают свои индивидуальные качества и общие способности.

Ключевые требования важны для образования, потому что они позволяют выпускникам быть более готовыми к вызову современного мира. Они также относятся к выпускникам находить работу и преуспевать в карьере, поскольку работодатели все больше оценивают эти универсальные навыки.

Ключевые навыки становятся все более важными в быстро меняющемся мире, где технологии и требования к работе постоянно меняются. Развитие будущих компетенций становится необходимым, чтобы стать успешным будущим для молодых людей и общества в целом.

Понятие квалификации/компетентности начало широкого обзора в научных источниках в 90-х годах XX века. В Европейском союзе в 1995 году была создана комиссия по развитию образования, которая предложила использовать подход на основе компетенций в европейской системе образования и профессиональной квалификации. Это произошло из-за естественного квалификационного кадра (Европейская рамка квалификаций – EQF), который стал основой для развития компетенций, обязательным для достижения определенных уровней квалификации.

С технической порцией выбора квалификации/компетентности получило широкое распространение в образовании и профессиональной подготовке. Компетенции стали

зависимостью от набора знаний, умений, навыков и способностей, удовольствия для успешной профессиональной деятельности. Они включают в себя как когнитивные (знания, наблюдения), так и некогнитивные (мотивационно-ценностные) составляющие, как коммуникативные навыки, такие как умение работать в коллективе, лидерские качества и т.д.

Сегодня квалификация является ключом к научным исследованиям. Обучение на основе компетенций ориентировано на развитие навыков и умений учащихся, а не на передачу знаний. Это позволяет учащимся не только получать теоретические знания, но и применять их на практике в случаях обнаружения. Кроме того, квалификационная оценка результатов обучения и профессиональной подготовки, а также оценка квалификации сотрудников и требований к ним на рынке труда.

Отмечается широкое представительство категорий «готовность», «способность», а также фиксация таких психологических качеств, как «ответственность» и «уверенность» в различных видах компетенций. Последняя в настоящее время детально изучается с точки зрения компетентности [8].

Исследователи как в мире, так и в России начинают не только изучать компетенции, выделяя от 3 до 39 (Дж. Равен) типов, но и строить образование, имея в виду его формирование как конечный результат этого процесса (Н. В. Кузьмина, А.К. Маркова, Л.А. Петровская). Исследователи выделяют разные типы компетенций для разных видов деятельности. Например, для языковой компетенции Совет Европы (1990 г.) выделяет стратегические, социальные, социолингвистические, языковые и образовательные компетенции.

Существенно подчеркнуть, что в России в 1990 г. вышла книга Н. В. Кузьминой «Профессионализм личности педагога и мастера производственного обучения», где компетентность рассматривается как «свойство личности», основанное на педагогической деятельности. По мнению Н.В. Кузьминой, профессионально-педагогическая компетентность включает в себя пять элементов или видов компетентности [15, с. 90]. Они есть:

1. «Специально-профессиональная компетентность в области преподаваемой дисциплины.
2. Методологическая компетентность в области способов формирования знаний и умений у учащихся.
3. Социально-психологическая компетентность в области коммуникативных процессов.
4. Дифференциально-психологическая компетентность в области мотивов, способностей и направленностей учащихся.
5. Аутопсихологическая компетентность в области сильных и слабых сторон собственной деятельности и личности».

Этот подход основывается на предположении, что высокий уровень компетенций учащихся свидетельствует о том, что они не только обладают необходимыми знаниями и навыками, но и способны применять их в реальной жизни. Такой подход к оценке компетенций позволяет связать их с реальными задачами и проблемами, которые сталкиваются учащиеся в своей жизни.

Также следует отметить, что компетенции являются важной частью новой парадигмы результата образования. Вместо традиционного подхода, основанного на количественной оценке знаний и навыков, новая парадигма результата образования предполагает оценку учащихся с точки зрения их компетенций и их способности применять их в реальной жизни.

Таким образом, связывая оценку компетенций с общей культурой и воспитанностью человека, мы можем не только оценить уровень компетенций учащихся, но и способствовать гуманизации образования и определению новой парадигмы результата образования.

Использованная литература

1. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990.
2. Кузьмина Н.В. (Головко-Гаршина). Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. – М., 2001.
3. Кун Т. Структура научных революций. – М., 1975.
18. Лаудан Л. Наука и ценности // Современная философия науки. Хрестоматия. – М., 1994.
4. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. 1990. № 8.
5. Маркова А.К. Психология труда учителя. – М., 1993.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 1996.
7. Новиков А.М. Российское образование в новой эпохе. Парадоксы наследия. Векторы развития. – М., 2000.
8. Ромек В.Г. Уверенность в себе: этический аспект // Журнал практического психолога. 1999. № 9.
9. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования / Оценка качества профессионального образования. Доклад 5 / Под общ. ред. В.И. Байденко, Дж. ван Зантворта, Европейский фонд подготовки кадров. Проект ДЕЛФИ. – М., 2001.
10. Петровская Л.А. Компетентность в общении. – М., 1989.
11. Baiby K.D. Methods of Social Research N-Y., London. 1982.
12. Isaeva T.E. To the nature of Pedagogical Culture: Competence – Based approach to its Structure // Преподаватель высшей школы в XXI веке. Тр. Международной научно-практической интерконференции. – Ростов-на-Дону, 2003.
13. While R.W. Motivation reconsidered: The concept of competence. Psychological review, 1959, №66.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

Дулатқызы Д.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
1-курс магистранты
Қарағанды қаласы
dileeka_b@bk.ru

Аннотация

Тілдік құзыреттілік ағылшын тілін оқытудың маңызды аспектісі болып табылады және мұғалімдер оқушылардың тіл дағдыларын арттыру үшін инновациялық әдістерді үнемі зерттеп отырады. Қызықты және тиімді әдістерді енгізу арқылы мұғалімдер белсенді оқуға ықпал ететін, қатысуды ынталандыратын және тілдік құзыреттіліктердің дамуына ықпал ететін орта жасай алады. Мақалада оқушылардың ағылшын тілін оқытудағы тілдік құзыреттіліктерін дамыту үшін қолдануға болатын әртүрлі инновациялық әдістерді талқыланады.

Кілт сөздер: инновациялық әдістер, тілдік құзыреттілік, технологиялар, оқу процесі, тәсілдер, цифрландыру, мультимедиялық ресурстар

Аннотация

Языковая компетентность является важным аспектом преподавания английского языка, и учителя постоянно изучают инновационные способы улучшения языковых навыков учащихся. Внедряя интересные и эффективные методы, учителя могут создать среду, которая способствует активному обучению, поощряет участие и способствует развитию языковых компетенций. В статье рассматриваются различные инновационные методы, которые можно использовать для развития языковой компетенции учащихся при обучении английскому языку.

Annotation

Teaching English requires a strong focus on language competence, and educators continuously seek innovative ways to enhance students' language competences. By incorporating captivating and successful techniques, teachers can establish a setting that fosters engaged learning, stimulates involvement, and facilitates the growth of language competences. The article explores diverse innovative methods that can be employed in English education to cultivate students' language competence.

Білім алушыларға қосымша білім беру жүйесін дамытудың әлемдік үрдістеріне келетін болсақ, қазіргі таңда Еуропаның барлық дерлік елдерінде мектептен тыс жұмыстың ең икемді және инновациялық түрлерінің бірі ретінде бейресми білім берудің саясаты белсенді дамуда. Мектепке дейінгі ұйымдар оқушылардың жеке ерекшеліктері мен әлеуетті мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту әдістемелері мен технологияларын, білім беру процесін ұйымдастырудың инновациялық нысандарын, әдістерін, тәсілдерін пайдаланады. Баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға, өмірлік қажетті физикалық, әлеуметтік, эмоционалдық, коммуникативтік, танымдық дағдыларын дамытуға бағытталған кедергісіз даму ортасы, трансформацияланатын ойын және тақырыптық аймақтар құрылуда. Бұл дегеніміз, білім беру ұйымдарына үздік отандық және әлемдік тәжірибелерді енгізу, вариативтік бағдарламаларды әзірлеу және енгізу арқылы инновацияларды таңдауда дербестік беріледі. Сонымен қатар, пәндерді оқытудың инновациялық тәсілдерін енгізу педагогтер мен білім алушыларға арналған электрондық платформалар арқылы жүзеге асырылады, бұл бүкіл оқу процесін цифрландыруға әкеледі [1].

Инновациялық әдістер мәселелерді шешу, процестерді жақсарту немесе жаңа өнімдерді немесе қызметтерді әзірлеу үшін қолданылатын жаңа және шығармашылық тәсілдер немесе әдістерді білдіреді. Бұл әдістер жиі қораптан тыс ойлауды қамтиды және технологиядағы жетістіктерді, деректерді талдауды, дизайнды ойлауды немесе бірлескен стратегияларды қамтуы мүмкін. Инновациялық әдістердің мысалдарына ептілік әзірлеу, дизайн спринттері, краудсорсинг, машиналық оқыту алгоритмдері, геймификация және виртуалды шындықты модельдеу жатады.

Ағылшын тілін оқытуда оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін дамытудың инновациялық әдістеріне келетін болсақ, оқушыларға ағылшын тілінің құзыреттіліктерін үйрету олардың тілдік дағдыларын тиімді түрде тарту және арттыру үшін инновациялық тәсілдер талап етіледі. Сондықтан, сабақ барысында қолдануға болатын инновациялық әдістер келтірілген:

Ойын арқылы оқыту: Тіл үйренуге ықпал ететін оқу ойындары мен интерактивті әрекеттерді енгізіңіз. Ойындарды пайдалану оқушылардың оқуды қызықты және бәсекеге қабілетті ету арқылы ынталандырады, олардың сөздік қорын, грамматикасын және жалпы тілдің еркін меңгеруін жақсартады.

Технологияларды біріктіру: дәстүрлі оқыту әдістерін толықтыру үшін тіл үйрену қолданбалары, онлайн платформалар және интерактивті тақталар сияқты сандық құралдарды пайдаланыңыз. Бұл технологиялар тартымды мультимедиялық мазмұнды, жедел кері байланыс пен жекелендірілген оқу тәжірибесін қамтамасыз етеді.

Жобаға негізделген оқыту: оқушыларды ағылшын тіліндегі дағдыларын практикалық жағдайларда қолдануды талап ететін нақты өмірлік жобаларға тарту. Бұл әдіс шығармашылық пен ынтымақтастықты дамыта отырып, олардың қарым-қатынасын, проблемаларды шешуін және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттырады.

Мультимодальдық оқыту: әртүрлі оқыту стильдерін қанағаттандыру үшін аудио, визуалды және кинестетикалық сияқты әртүрлі оқыту әдістерін сабақта қолданған жөн. Динамикалық және тартымды оқу ортасын жасау үшін мультимедиялық ресурстарды, рөлдік ойындарды, әңгімелеу және практикалық әрекеттерді пайдалануды қажет етеді.

Түпнұсқалық материалдар: Білім алушыларды шынайы тілді қолдану мен мәдени нюанстармен таныстыру үшін газет мақалалары, блогтар, бейнелер және подкасттар сияқты өмірден алынған материалдарды енгізу керек. Бұл оқушыларға контекстке сәйкес оқу, тыңдау және түсіну дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Кұрдастардың ынтымақтастығы: Топтық іс-әрекеттер, жұптық жұмыс және құрдастар арасындағы кері байланыс арқылы бірлескен оқуды ынталандыру. Бұл әдіс белсенді қатысуға, тіл өндірісіне және әлеуметтік өзара әрекеттесуге ықпал етеді, қолдаушы оқу қоғамдастығын қалыптастырады.

Мазмұнға негізделген нұсқау: тарих, ғылым немесе ағымдағы оқиғалар сияқты балаларды қызықтыратын пәндер арқылы ағылшын тілін үйрету. Тілді оқытуды мазмұндық біліммен кіріктіру оқушылардың әртүрлі пәндер бойынша түсінігін кеңейте отырып, олардың тілді меңгеру деңгейін арттырады.

Тапсырмаға негізделген оқыту: оқушылардан ағылшын тілін пайдалана отырып, нақты мақсаттарды орындауды талап ететін тіл үйрену тапсырмаларын құрастырыңыз. Тапсырмалар балаларға тілдік дағдыларды практикалық контексте қолдануға мүмкіндік беретін проблемаларды шешу әрекеттерін, пікірталастарды, презентацияларды немесе модельдеулерді қамтуы мүмкін.

Пәнаралық интеграция: Ағылшын тілін оқытуды басқа пәндермен интеграциялау мазмұнды және пәнаралық оқу тәжірибесін жасайды. Ағылшын тілін ғылымға, тарихқа немесе басқа пәндерге енгізу арқылы білім алушылар тілдің әртүрлі контексттерде практикалық қолданылуына куә болады. Бұл интеграция пәнге қатысты лексиканы зерттеуге, пікірталасқа қатысуға және мазмұнға қатысты тілдік дағдыларды дамытуға мүмкіндіктер беру арқылы олардың тілдік құзыреттілігін арттырады.

Дербес оқыту: жеке айырмашылықтарды тану және оқушылардың нақты қажеттіліктері мен қызығушылықтарын қанағаттандыру үшін оқытуды бейімдеу. Оқушылардың таңдауын, мақсат қоюын және өзін-өзі бағалауды біріктіріңіз, бұл оларға тіл үйрену саяхатын иеленуге мүмкіндік береді.

Ғылыми жетістіктер елеулі технологиялық прогреске жол ашқанда, білім беру саласында қолайлы нәтижелерге қол жеткізу үшін ғылыми-техникалық жетістіктерді білім беруге кеңінен енгізу өте маңызды [2]. Пәндерді оқытудың инновациялық тәсілдерін енгізу, қажетті оқу материалдарын цифрлық форматқа көшіру- оқу процесіне оң нәтижелер бере алады [3]. Қазіргі уақытта шет тілін оқытудың тиімді әдісі ретінде мультимедиялық ресурстарды біріктіруге баса назар аударылуда:

- Бейнелер: тартымды және шынайы бейнелер визуалды және есту қабілетін қамтамасыз етеді, бұл оқушыларды табиғи тілдің қолданылуына, интонацияға және мәдени контексттерге ашады. Оларды тындап түсіну, сөздік қорын дамыту және дұрыс айтылуды үлгілеу үшін пайдалануға болады. Аудио материалдар: аудиожазбалар, подкасттар және әндер тыңдау тәжірибесіне, түсінуді жақсартуға және айтылу мен интонация дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Олар сондай-ақ әртүрлі екпін мен сөйлеу үлгілерінің әсерін қамтамасыз етеді.

- Интерактивті веб-сайттар мен қолданбалар: Онлайн платформалар мен тіл үйрену қолданбалары ағылшын тілін үйренуді қызықты әрі тартымды ететін интерактивті әрекеттердің, викториналардың және ойындардың кең ауқымын ұсынады. Олар грамматика, сөздік, оқу және тыңдау дағдыларын жаттықтыруға мүмкіндік береді.

- Сандық әңгімелер: Сандық құралдарды пайдалана отырып, оқушылар ағылшын тілінде өздерінің әңгімелерін, презентацияларын немесе бейнелерін жасап, бөлісе алады. Бұл шығармашылыққа, тіл өндірісіне және цифрлық сауаттылық дағдыларына ықпал етеді.

- Онлайн мақалалар мен блогтар: Мақалалар мен блогтар сияқты түпнұсқа жазба материалдарға желіде қол жеткізуге болады. Олар оқушыларды ағылшын тілін нақты қолданумен таныстырады және оқуды түсінуді, сөздік қорын кеңейтуді және сыни ойлау дағдыларын арттырады. Виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR): VR және AR сияқты иммерсивті технологиялар шынайы өмірдегі тілдік контексттерді имитациялай алатын виртуалды орталар мен интерактивті тәжірибелерді ұсынады. Олар тілдік тәжірибеге, мәдени зерттеулерге және ситуациялық рөлдік ойындарға мүмкіндік береді.

- Онлайн ынтымақтастық құралдары: Сандық платформалар тыңдаушыларға бейнеконференция, лезде хабар алмасу және талқылау форумдары арқылы дүние жүзіндегі ағылшын тілінде сөйлейтіндермен байланысуға және бірлесіп жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл шынайы тіл алмасуды және мәдени түсінуді жеңілдетеді.

- Online Language Corpora: Онлайн тіл дерекқорлары мен корпусы оқушыларға шынайы өмірдегі тілді қолдануды зерттеуге және талдауға мүмкіндік береді. Олар белгілі бір сөздерді, сөз тіркестерін немесе сөйлем үлгілерін іздей алады, бұл тілдің қолданылуы мен грамматикасын түсінуін жақсартады. Осы мультимедиялық ресурстарды ағылшын тілін оқытуға енгізу оқушылардың белсенділігін, ынтымақтасын арттырады және әртүрлі тілдік дағдыларды дамытады.

Дәстүрлі әдістерді кейбір жаңашыл идеялармен бірге түрлендіру кезінде бүкіл оқу және оқыту үдерісі байытылады және тиімді оқытудың табысына кепілдік береді. Бұл ағылшын тілін оқытудың инновациялық және шығармашылық әдістерінің бірі болып табылады [4].

Осы инновациялық әдістерді енгізу арқылы ағылшын тілі мұғалімдері оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін дамытатын, олардың мотивациясын арттыратын және оларды шынайы тілде қолдануға дайындайтын тартымды және тиімді оқу тәжірибесін жасай алады.

Ағылшын тілін оқытуда оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуда инновациялық әдістер шешуші рөл атқарады. Технологияларды, жобаға негізделген оқытуды, шынайы материалдарды, рөлдік ойындарды, құрдастармен ынтымақтастықты, тілге ену тәжірибесін, пәнаралық интеграцияны және үздіксіз бағалауды қосу арқылы мұғалімдер динамикалық және тартымды оқу ортасын құра алады. Бұл әдістер белсенді қатысуға септігін тигізеді, тілді меңгеруге ықпал етеді және оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін тиімді дамытуға мүмкіндік береді. Инновацияларды қабылдау арқылы педагогтар оқушыларға ағылшын тілін жетік және сенімді қолданушы болуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

[1] Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

[2] Тубышева Қ. Модульдік оқыту технологиясын ағылшын тілі сабақтарында қолдану. Оқыту-тәрбиелеу технологиясы, 2007, №4, 35-36бб.

[3] Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

[4] Сақтағанова М.С., Алиева Н.Қ., Айтбаева Н.Қ. Ағылшын тілін оқытудың әдістері //Білім, 2006,43-бет, №3,

ҚАЗІРГІ ТАҢДА БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Ергарина Ж.М.¹, Болат М.Б., Айбек А.А., Киматаева Д.А.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹, Клиникалық психология ББ 1 курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

Ergarina1987@mail.ru¹ Berikbolkyzy04@bk.ru² ayazhan.aibek@bk.ru³

kimataevadilnaz@mail.ru⁴

Аннотация

Соңғы жылдары білім беру реформаларына байланысты елімізде білім алу мен тәрбиелеудің заманауи тиімді әдістемелерін іздестіру жүріп жатыр. Дамушы қоғамның жаңа қажеттіліктерін мемлекеттік стандарттардың талаптарына сәйкес жүзеге асырылатын әдістері мен технологияларын айтарлықтай қайта құрусыз қамтамасыз ету мүмкін емес. Бұл ретте білім алушыларды даярлаудың тиісті деңгейін қамтамасыз ету және барлық қажетті құзыреттерге ие жоғары білімі бар маманды қалыптастыру мақсатында білім беру процесіне оқытудың жаңа технологияларын енгізу талап етіледі. Бұл мақалада білім беру процесінде оқытудың заманауи түрлерін қолданудың өзектілігі, мүмкіндігі және қажеттілігі қарастырылады.

Түйін сөздер: инновациялар, инновациялық технологиялар, білім беру, педагогикалық қызмет, ақпараттық технологиялар.

Аннотация

В последние годы в связи с реформами образования в стране идет поиск современных эффективных методик обучения и воспитания. Невозможно обеспечить новые потребности развивающегося общества без существенной реорганизации методов и технологий, реализуемых в соответствии с требованиями государственных стандартов. При этом в целях обеспечения соответствующего уровня подготовки обучающихся и формирования специалиста с высшим образованием, обладающего всеми необходимыми компетенциями, требуется внедрение новых технологий обучения в образовательный процесс. В данной статье рассматривается актуальность, возможность и необходимость использования современных форм обучения в образовательном процессе.

Ключевые слова: инновации, инновационные технологии, образование, педагогическая деятельность, информационные технологии.

Annotation

In recent years, in connection with the reforms of education in the country, there is a search for modern effective methods of teaching and upbringing. It is impossible to meet the new needs of a developing society without a significant reorganization of methods and technologies implemented in accordance with the requirements of state standards. At the same time, in order to ensure the appropriate level of training of students and the formation of a specialist with a higher education who has all the necessary competencies, it is necessary to introduce new learning technologies into the educational process. This article discusses the relevance, possibility and necessity of using modern forms of education in the educational process.

Key words: innovations, innovative technologies, education, pedagogical activity, information technologies.

Білім берудегі инновациялар-бұл тұрақты және тиімдірек нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған мақсатты инновациялар. Білім алушылардың белгілі бір материалды

игерудегі үлгерімін арттыру мақсатында стандартты педагогикалық әдістер мен әдістердің модификацияларын инновация деп те атауға болады. Білім берудегі бұл жаңалықтарды мұғалімнің өзі әзірлеп, тек белгілі бір сынып шеңберінде ғана қолдана алады немесе мектеп басшылығы бүкіл педагогикалық ұжымның қолдануы үшін мақұлдай алады.

Мамандардың пікірінше, білім беру ортасы (немесе білім беру ортасы) дегеніміз- берілген үлгі бойынша жеке тұлғаны қалыптастырудың әсері мен шарттарының жүйесі, сондай-ақ оның дамуы үшін әлеуметтік және кеңістіктік-пәндік ортада болатын мүмкіндіктер. Даму ортасы білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара шартты және бірін-бірі толықтыратын іс-әрекеттік қарым-қатынасына негізделген ерекше түрде ұйымдастырылған Әлеуметтік-мәдени және педагогикалық кеңістік ретінде қарастырылады.

Білім беру ортасы мен білім беру кеңістігінің тақырыбы бүгінгі күні психологиялық-педагогикалық тақырыптағы мерзімді басылымдардағы көптеген басылымдармен расталған әзірленуді, талқылауды және зерттеуді жалғастыруда. Білім беру ортасын тұлғаның дамуы үшін кеңістік ретінде қарастыру ерекше қызығушылық тудырады.

Қазіргі заманғы кәсіптік білім берудің даму тенденциялары болашақ мамандарды даярлау факторы ретінде ортаның басым маңыздылығын көрсетеді, бұл студенттің шығармашылық әлеуетін, құзыреттілігі мен бәсекеге қабілеттілігін белсендіреді. Қазіргі уақытта білім беру теориясы мен практикасына көзқарастар жаһандану, интеграция, компьютерлендіру, Интернет желісін, медиа құралдарды енгізу және пайдалану, қашықтықтан және тұлғаға бағытталған білім беру процестерінің әсерінен өзгеруде. Мұның бәрі инновациялық білім беру технологияларын қолдануға әкеледі.

Білім берудегі инновациялар деп педагогикалық технологияларды, оқыту әдістері, әдістері мен құралдарының жиынтығын жетілдіру процесі түсініледі. Егер мұғалім прогреске ұмтылса, өз қызметін жақсы жаққа өзгерткісі келсе, онда бұл процесті инновация деп санауға болады. Білім беру саласындағы кең таралған бағыт оқу материалын беру үшін мультимедиялық презентацияларды қолдану болып табылады.

Өзіндік жұмыс элементтері аудиториялық сабақтарда қолданылуы керек. Мұндай сабақтар тәрбиелік рөл атқарады және олардың мақсаты – жеке тұлғаның тәуелсіз қасиеттерін бекіту, адам Тәуелсіздігінің тетіктерін қалыптастыру және дамыту. Білім алушы өз алдына қойылған міндеттерді өз бетінше шешуі тиіс. Жоғарыда келтірілген сабақты басқа әдісті - зерттеу әдісін қолданудың мысалы ретінде де қолдануға болады. Зерттеу сабағының мақсаты-білім алушылардың тәжірибесін және олардың әлем туралы түсініктерін пайдалану, дамыту және жалпылау.[1,34]

Жоғарыда келтірілген сабақты басқа әдісті - зерттеу әдісін қолданудың мысалы ретінде де қолдануға болады. Зерттеу сабағының мақсаты-білім алушылардың тәжірибесін және олардың әлем туралы түсініктерін пайдалану, дамыту және жалпылау. Білім алушылардың өздері мәселенің шешімін іздейді, пікір алмасады, түпкілікті нәтиженің тамаша нұсқасын жасайды.

Осы сабақтағы қызметтің мақсаты-нақты нәтиже алу . Өз жұмысын қорғау-бұл өзін де, жолдастарын да бағалау. Білім алушы өз жұмысын басқа жұмыстармен салыстыра алады, бұл өзін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Оқытушылар көбінесе сабақ-тренинг элементтерін белгілі бір іс-әрекеттерді пысықтау және оқу материалын бекіту ретінде пайдаланады. Кез - келген практикалық тапсырма, мысалы, мәселені шешу-бұл жаттығу. Білім беру қызметінде проблемалық оқытуды қолдану қажет. Мұнда мұғалімнің негізгі міндеті-сабақтың барлық кезеңдерінде оқушылардың ойлауын белсендіру.

Электрондық тестілеу сияқты инновациялық білім беру технологияларының бұл әдісі бұрыннан белсенді қолданылып келеді. Атап айтқанда, бұл әдісті белгілі бір тақырыпты (немесе бөлімді) немесе есепте қорытындылау кезінде қолдану өте ыңғайлы.

Қашықтықтан оқыту барған сайын белсенді қолданылады. Ол еркіндік пен икемділік, ұтқырлық, қол жетімділік сияқты жағымды жақтары үшін жақсы көреді. Тек

қашықтықтан оқытуды қолдану үшін қатаң өзін-өзі тәрбиелеу, Білім алушылардың дербестігі мен санасы қажет екенін ескеру қажет.[2,56]

Қашықтықтан білім беру әртүрлі кітапхана жүйелерімен ұсынылуы мүмкін. Көптеген оқу орындарында олар бұрыннан қолданылып келеді. Бұл жүйелерде сіз әр мамандық үшін және оқытылатын әр пән бойынша кітап сөрелерін жасай аласыз. Бұл сөрелерде мұғалім оқушылар аудиториялық сабақтарға дайындалып, өз бетінше жұмыс істей алатын кітаптарды, оқулықтарды таңдайды (мысалы, егер білім алушы қандай да бір сабақты өткізіп алса, онда ол таңдалған кітаптардан қажетті ақпаратты ала алады). Әр түрлі инновацияларды қолдану әрдайым мұғалімнің де, оқушының да жеке басының дамуына оң әсер етеді. Жаңа нәрсе сізді тіпті таныс жағдайға екінші жағынан қарауға мәжбүр етеді, сізді жұмыс істеуге, басқаша ойлауға, ойлап табуға, қойылған міндеттер мен мәселелерді шешудің өзіндік жолдарын табуға мәжбүр етеді.

Білім берудегі инновациялық процестердің дамуы адам өмірінің барлық салаларында ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуымен, қазіргі білім философиясының мазмұнын жаңартумен, оқушының шығармашылық тұлғасын қалыптастыруға бағытталған өзінің кәсіби қызметі үшін мұғалімнің белсенділігі мен жауапкершілігін арттыру қажеттілігімен, жаңа әлеуметтік - экономикалық жағдайларда қабылдауға және белсенді қызметке дайындығымен байланысты.

Осыған байланысты қазіргі білім беру жүйесінде үздіксіз өзгерістер мен тұрақты жаңғырту жүріп жатыр: стандарттар, талаптар өзгеруде және сәйкесінше бұл мұғалімнің кәсіби қызметіне әсер ете алмайды. Білім беру саласының қызметкерлері болып жатқан өзгерістерді қадағалап, ілгерілетуге және тиісінше педагогикалық қызметтің барынша оң нәтижесіне қол жеткізуге көмектесетін білім берудің жаңа педагогикалық технологияларын іздеумен және қолданумен айналысуға мәжбүр.

Қазіргі мұғалімге көптеген оқу-тәрбие жұмыстары жүктелген. Бұл мұғалімге оқу процесін сапалы және жан-жақты жүргізуге мүмкіндік беретін инновациялық қызмет.

Инновациялық технологиялар Құжаттамалық жұмыста, презентация сабақтарын, «ашық» сабақтарды, сыныптан тыс сабақтарды дайындауда, ата-аналар жиналыстары мен сынып сағаттарын ұйымдастыруда баға жетпес үлес қосады. Мектептегі инновациялық оқыту технологиялары әртүрлі формалардың арқасында оқушылар үшін сабақтарды қызықты етуге мүмкіндік береді. Олар сонымен қатар мұғалімге семинарларда немесе педагогикалық кеңестерде сөйлеуге дайындалуға көмектеседі.[3,78]

Денсаулығына байланысты проблемалары бар балалар білім берудегі инновациялар арқылы қашықтықтан оқыту арқылы пәндік пәндер бойынша білім ала алады.

Дарынды балалармен мектепте жұмыс істеу оқу-тәрбие процесінде ерекше орын алады. Осы мақсатта білім беру мекемелерінде диагностика бойынша мониторинг жүргізу және оқушылардың оқу бағдарламасын сапалы меңгеруі үшін маңызды түзетулерді жалпы жұмыс жоспарына енгізу ұсынылады. Мұндай оқушылар үшін мұғалімдер жеке сабақтар ұйымдастыра алады.

Әр мұғалім заманауи инновациялық технологиялардың, мектеп идеяларының, бағыттарының кең спектрін басшылыққа алуы керек, бұрыннан белгілі бір нәрсені ашуға уақыт жұмсамауы керек. Бүгінгі таңда білім беру технологияларының барлық кең арсеналын зерттемей-ақ педагогикалық сауатты маман бола алмайсыз. Сонымен қатар, бұл лауазымдық нұсқаулықтарда, аттестаттау материалдарында көрініс тапты. Инновациялық білім беру технологияларын пайдалану р/о шебері мен оқытушының кәсіби қызметін бағалау критерийлерінің бірі болып табылады. Сондықтан бізге технологиялардың жағдайлары үшін неғұрлым қарқынды енгізу қажет. Әрине, олардың кейбіреулерін қолдану үшін бізде уақыт, қаражат немесе тіпті білім жеткіліксіз, өйткені қазіргі заманғы технологиялар ғылымның, техниканың, психологияның және т.б. соңғы жетістіктерін пайдаланады. Технологиялардың көпшілігі алдыңғы педагогикалық кеңестерде, оқыту семинарларында бірнеше рет қаралды.

Оқытуда жобалық технологияларды қолдану білім алушы мен педагогтың оқу диалогында білім беру процесін құруға, жеке қабілеттерін ескеруге, ойлау және дербес практикалық іс-әрекеттерді қалыптастыруға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, білім алушылардың танымдық қызметін белсендіруге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда заманауи ақпараттық технологияларды білім берудің жаңа тәсілі деп санауға болады, ол білім алушыны оқыту мен дамытудың сапалы жаңа мазмұнына сәйкес келеді. Бұл әдіс білім алушыларға қызығушылықпен оқуға, ақпарат көздерін табуға мүмкіндік береді, жаңа білім алу кезінде дербестік пен жауапкершілікке тәрбиелейді, зияткерлік қызмет пәнін дамытады. Ақпараттық технологиялар барлық дерлік дәстүрлі техникалық оқыту құралдарын ауыстыруға мүмкіндік береді. Көптеген жағдайларда мұндай ауыстыру тиімдірек болып шығады, зерттелетін материалды тереңірек және саналы түрде игеруге ықпал ететін әртүрлі құралдарды жедел біріктіруге мүмкіндік береді, сабақ уақытын үнемдейді және оны ақпаратпен қанықтырады. Сондықтан бұл қаражатты заманауи оқу процесіне енгізу табиғи нәрсе.

Қорытындылай келе, қоғам дамуының қазіргі кезеңінде білім беру процесіне инновациялық технологияларды енгізу қажеттілігі күрт артып келе жатқанын атап өтуге болады, оларды қолдану оқушылардың есте сақтау қабілетін, ойлауын, қиялын, өзін-өзі реттеуін дамытуға ықпал етеді, олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Осылайша, қазіргі білім берудің көптеген мәселелері шешіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Дубен Е. А., Копытич И. Г., Шило Е. В. ағылшын тілін оқыту мысалында оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу мақсатында білім беру ортасын құрудың педагогикалық шарттары // Жас ғалым. — 2013. — №5. - Б. 680-683.

2. Гуманитарлық және экономикалық пәндерді оқытудағы инновациялық білім беру технологиялары // дөңгелек үстел 2. - 2011 ж. - б. 104.

3. Г. Н. Бирина дамытушы білім беру ортасы талаптарды сәтті іске асырудың шарты ретінде

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАҒЫМДЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙІН АРТТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Ергарина Ж.М., Исмагулова Г.К., Андырмаш Ж.Қ., Смағұл А.Б.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹, Арнайы педагогика ББ 4 курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

Ergarina1987@mail.ru¹ gulbinurismagulova@mail.ru² zhasmin22122020@icloud.com³
smagul.akerke00@mail.ru⁴

Аннотация

Бұл мақалада арт-терапия арқылы психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп оқушыларының эмоционалды сферасын түзету мәселесінің теориялық аспектісін талдауға арналған. Түзету араласуын қажет ететін психикалық дамуы тежелген оқушылардың эмоционалды саласының ерекшеліктері қарастырылған, тиімді түзету құралы ретінде арт-терапиялық әсерді таңдау негізделген. Психикалық дамуы бұзылған жас оқушылармен түзету және дамыту жұмыстарында арт-терапияны қолдану ерекшеліктері қарастырылған.

Аннотация

Данная статья посвящена анализу теоретического аспекта проблемы коррекции эмоциональной сферы младших школьников с задержкой психического развития с

помощью арт-терапии. Рассмотрены особенности эмоциональной сферы учащихся с задержкой психического развития, требующие коррекционного вмешательства, обоснован выбор арт-терапевтического эффекта как эффективного коррекционного средства. Рассмотрены особенности применения арт-терапии в коррекционно-развивающей работе с младшими школьниками с нарушениями психического развития.

Annotation

This article is devoted to the analysis of the theoretical aspect of the problem of correcting the emotional sphere of Primary School students with mental retardation through art therapy. The features of the emotional sphere of students with mental retardation who need corrective intervention are considered, the choice of art-therapeutic effect as an effective corrective tool is justified. The features of the use of art therapy in correctional and developmental work with young students with mental retardation are considered.

Психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп оқушыларының салыстырмалы түрде бай эмоционалды тәжірибемен келеді. Бастауыш мектеп оқушыларының эмоционалды дамуы, ең алдымен, оның жаңа қызығушылықтарының, мотивтері мен қажеттіліктерінің пайда болуымен байланысты. Сондықтан әлеуметтік эмоциялар мен моральдық сезімдер қарқынды дами бастайды. Мотивтердің иерархиясын орнату эмоционалды саладағы өзгерістерге әкеледі. Сезімдер ситуацияны жоғалтады, семантикалық мазмұнға тереңірек енеді, болжамды психикалық жағдайларға жауап ретінде пайда болады (п.м. Джейкобсон). Бастауыш мектеп оқушыларының эмоционалды күтуді қалыптастырады, бұл оны іс-әрекеттің ықтимал нәтижелері туралы алаңдатады, адамдардың оның әрекеттеріне реакциясын болжайды. Сондықтан баланың іс-әрекетіндегі эмоциялардың рөлі айтарлықтай өзгереді [2,3,4].

Іс-әрекет, қоршаған әлемді және өзін тану процесінде, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас процесінде бала әртүрлі эмоциялар мен сезімдерді сезінеді. Ол өзіне не болып жатқанын және не болып жатқанын бастан кешіреді. Ол айналасындағыларға белгілі бір жолмен қарайды. Адамның айналасындағылармен қарым-қатынасын сезіну сезімдер мен эмоциялар саласын құрайды.

Бастауыш мектеп оқушыларының бірқатар психикалық функциялардың қарқынды дамуымен қатар эмоционалды салада да өзгерістер болады: әлеуметтік сезімдер қалыптасады, ми қыртысы мен екінші сигналдық жүйенің эмоцияларын бақылау күшейеді.

Бастауыш мектеп оқушыларының дамуындағы маңызды компонент болып табылады, өйткені оның қатысушылары, біріншіден, екіншісінің эмоционалды күйін «оқи» алмаса, екіншіден, олардың эмоцияларын басқара алмаса, ешқандай қарым-қатынас, өзара әрекеттесу тиімді болмайды. Сіздің эмоцияларыңыз бен сезімдеріңізді түсіну де өсіп келе жатқан адамның жеке басын қалыптастырудағы маңызды сәт болып табылады. Барлық қарапайымдылығымен эмоцияларды тану және беру - бұл баланың белгілі бір білімі мен белгілі бір даму деңгейін талап ететін өте күрделі процесс [3]. Оқушыларының іс-әрекетінің күрделенуі көбінесе жолдастың көзқарасын, оның құқықтары мен мүдделерін ескеру қажеттілігіне әкеледі. Балаларға қарым-қатынас ережелерін үйрену оңай емес, және олар көбінесе осы Нақты жағдайдың ерекшеліктерін түсінбестен оларды формальды түрде қолданады. Қарым-қатынас ережелерін меңгеру тек осы ережелерді өзгерту, бұзу және қалпына келтіру тәжірибесінде балалардың алған тәжірибесінің нәтижесінде пайда болады [4]. Алтыншы жылға қарай, әдетте, балалар ережелерге, нормаларға сәйкес басқалармен қалыпты қарым-қатынас жасай алады. Қазірдің өзінде өткен әлеуметтенудің белгілі бір деңгейі оларға агрессивтілікті жеңуге мүмкіндік береді, олар мұқият, қамқор болады, басқалармен жұмыс істеуге дайын болады. Эмоцияларыңызды басқара білу-бала 7 жасқа толған кезде мектеп жасына дейінгі негізгі

жетістік. Алайда, бұл баланың мектепке дейінгі кезеңнің соңына дейін эмоционалды өмірде жеткілікті тәжірибесі болған жағдайда ғана мүмкін болады. Егер тәжірибе нашар болса, онда мұндай басқаруды үйрену үшін «материал» жетіспейді. Сондықтан эмоционалды функция мектеп жасына дейінгі балалардың орталық психикалық функциясы деп аталады, ол мектепке дейінгі кезеңнің соңында ерікті болады [5]. Баланың қоршаған шындыққа деген ішкі эмоционалды қатынасы оның осы шындықпен практикалық өзара әрекеттесуінен туындайды, ал жаңа эмоциялар оның сенсорлық-пәндік іс-әрекеті барысында пайда болады және дамиды. Эмоционалды-ерікті саланың қалыптасуы баланың жеке басының қалыптасуының маңызды шарттарының бірі болып табылады, оның тәжірибесі үнемі байытылады. Эмоционалды-ерікті саланың дамуына отбасы, мектеп, Қоршаған және үнемі өмір сүретін өмір ықпал етеді.

Н.Л. Белопольская, Л.В. Кузнецова, В. И. Лубовский, В. Б. Никишина, У. В. Ульяновская, С. Г. Шевченко және басқалардың зерттеулері психикалық дамуы тежелген балалардағы іс-әрекет пен мінез-құлықты эмоционалды-ерікті реттеудің ерекшелігі негізінен психиканың дамуының қалыптан тыс түрі ретінде психикалық дамуы тежелген ерекшелігінің маңызды сипаттамасын білдіретінін көрсетті. Бұл саланың жеткіліксіздігін, оның жетілмегендігін, мінез-құлықтың ситуациясында, тұрақсыздықта, эмоционалды көріністердің тұрақсыздығында және, сайып келгенде, мінез-құлықты эмоционалды түзетуді қалыптастыруда жас әлеуетінің іске асырылмауында көрінеді. Зерттеушілер бұл ерекшеліктерді баланың миының жетілмегендігімен, оның ақауларының ерекшелігімен байланыстырады [4]; [5].

Л. И. Божович, П.В. Симонов, В.М. Минаева, Н. Г. Яковлева өз зерттеулерінде психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалдық саласына тән бірқатар маңызды белгілерді ажыратады:

- эмоционалды-еріктік саланың тұрақсыздығы, бұл ұзақ уақыт бойы мақсатты іс-әрекетке шоғырлану мүмкін естігінде көрінеді. Мұның психологиялық себебі ерікті психикалық белсенділіктің төмен деңгейі;

Осылайша, бастауыш мектеп жасындағы балаларда интеллектуалды, жеке дамуға, әлеуметтік және мінез-құлық саласына әсер ететін эмоционалды салада бұзылулар бар. Сондықтан эмоционалды саланы түзетуге ерекше назар аудару қажет. Арт-терапия әдісі балалардың осы санатының эмоционалды дамуына түзетуші әсер етудің тиімді әдістерінің бірі болып саналады. Арт-терапияның басқа әдістерге қарағанда айқын артықшылықтары бар және іс жүзінде қарсы көрсетілімдері жоқ. Арт-терапияның көмегімен психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушысының эмоционалды саласын ғана емес, сонымен бірге оның өзін-өзі бағалауын арттырып, коммуникативті саланы қалыптастырып, мектеп ортасына бейімделуге, жеке тұлғаның әлеуетін ашуға болады. Сонымен қатар, арт-терапия балаға жеке көзқараспен қарауға мүмкіндік беретін шығармашылық әсер етудің көптеген түрлеріне ие. [4].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / Под ред. В. В. Давыдова. — М.: Педагогика, 1982. С. 22.
2. Изотова Б.И., Никифорова Е.В. Эмоциональная сфера ребенка: Теория и практика: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений — М.: Издательский центр «Академия», 2004. С. 168.
3. Лебедева Л. Д., Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. - СПб.: Речь, 2003. С. 13-53.
4. Медведева Е.А., Левченко И.Ю., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учеб. для студентов сред. и высш. пед. учеб. заведений. — М. : Академия, 2001. С. 165-182.
5. Осипова А. А. Общая психокоррекция. Учебное пособие. М.: сфера, 2002. С. 160.

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Ергарина Ж.М.¹, Құтжан Д.Қ., Аманжолова А.С., Жасин Н.С.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹,

Психология және білім беру менеджменті ББ 1 курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

Ergarina1987@mail.ru¹ zhan.diana.kz@mail.ru amanzolovaajym1@gmail.com

zhasinnazym05@mail.ru^{2,3,4}

Аннотация

Қазақстандағы білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі – өз бойындағы шынайы дүниені бейнелеуге дайын және қоршаған әлемге кіріуге қабілетті ЖОО немесе мектеп түлегін дайындау. Білім берудің басым бағыттары мен бейіндерін (қоғамдық-гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми, технологиялық) анықтауда білім беру мекемесінің педагогикалық ұжымының мүмкіндіктері, өңірлік білім беру жүйесінің құрылымы және әлеуметтік-мәдени білім беру жүйесінің ерекшеліктері ескеріледі. қоршаған орта, оның дәстүрлері, сондай-ақ белгілі бір біліктілік деңгейіндегі мамандардың қажеттілігі. Педагогикалық технологияларды, әдетте, қалыптастыруды оңтайландыруды өзінің міндеті етіп қоятын, техникалық және адам ресурстарын және де олардың өзіндік әрекеттерін ескере отыра, білім беру мен меңгерудің барлық процесін құрудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі түсініледі.

Кілт сөздер: Интерактивті флипчарт, педагогикалық технология, интеллектуалды тұлға, мұғалім және оқушы, жаңа технодогиялар.

Аннотация

Одним из лучших направлений системы образования в Казахстане является подготовка выпускника вуза или школы, готового к воплощению в себе реального мира и способного интегрироваться в окружающий мир. При определении приоритетных направлений и профилей образования (общественно-гуманитарного, естественно-научного, технологического) учитываются возможности педагогического коллектива образовательного учреждения, структура региональной системы образования и особенности социокультурной системы образования. окружающая среда, ее традиции, а также потребность специалистов определенного уровня квалификации. Под педагогическими технологиями, как правило, понимается системный метод построения, применения и определения всего процесса образования и освоения с учетом технических и человеческих ресурсов, а также их собственных действий, ставящий своей задачей оптимизацию формирования.

Ключевые слова: интерактивный флипчарт, педагогическая технология, интеллектуальный человек, учитель и ученик, новые технологии.

Annotation

One of the of the best education system in Kazakhstan is the preparation of a graduate of a university or school who is ready to embody the real world and is able to integrate into the world around him. When determining the priority directions and profiles of education (social-humanitarian, natural-scientific, technological), the capabilities of the teaching staff of an educational institution, the structure of the regional education system and the features of the socio-cultural education system are taken into account. the environment, its traditions, as well as the need for specialists of a certain skill level. Pedagogical technologies, as a rule, are understood as a systematic method of constructing, applying and defining the entire process of education and

development, taking into account technical and human resources, as well as their own actions, which aims to optimize the formation.

Key words: interactive flipchart, pedagogical technology, intellectual person, teacher and student, new technologies

Жаңа педагогикалық технологиялардың әртүрлі жобаларының арасында Қазақстанда ең белгілі және әмбебап түрлері: жобалық әдіс, ойын технологиялары, үздік тапсырмалар технологиясы, «Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» жоба технологиясы.

Әртүрлі ойын жағдаяттары жас ерекшеліктеріне мән бермей оқушылардың шығармашылық қабілетін көтерудің айрықша әдісі бола алады. Ойын барысында біз өзімізге шығармашылық тапсырмаларды қоямыз, оларды анықтауда бізге жақсы білім, әр түрлі ойлар, көркем әдебиет, қиял, көмектеседі. Ойындар оқушыларды жақсы ойларды айтуға және жаңашыл шешімдер қабылдауға ынталандырады. Ойынға тек білім мен тәрбие құралы ретінде қарау оның тұлғаның болашағына әсерін шектеулі бағалауға әкеледі. Оның бүгінгі қазіргі балалардың оптимистік көзқарасына әсер ететін жақсы әсері ескерілмейді. Бұл әрекет күнделікті студенттік немесе мектеп қабырғасында жоқ қасиеттерді аша отырып, бір бірімен коммуникативті қатынас жасауға мүмкіндік береді. Ойын жағдаяттарында оқушылардың бір бірімен байланысы оларға шындық сезімін береді, иронияны, әзілдерді, юморды енгізеді, күйзелістен, монотондылықтан арылтады, оқу, жазу, тыңдау ынтасын күшейтеді. Сонымен қатар ойында мотивация қатысушылардан нық нәтижені талап ететін танымдық, эстетикалық, адамгершілік, әлеуметтік мотивтердің тұтас үйлесімін алады. Сабақта дидактикалық, іскерлік, интеллектуалдық ойындарды дайындап, пайдалануда оқушылардың жас ерекшеліктеріне мән беріліп өзіндік ерекшеліктеріне байланысты ескергеніміз дұрыс.

«Оқу мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту» технологиясы, атап айтқанда, кластермен және ассоциативті қатар бойынша жаттығулармен жұмыс істеу әдісі төмен үлгерімі бар инертті оқушыларды жұмысқа тартуға мүмкіндік береді, ал кластерлерді (ақпараттық парақтарды) зерттеу сабақ береді. салыстыру, дәлелдеу, қорытынды жасау.[1,7-14]

Жетілдірілген тапсырмалар технологиясы оқушылардың білімді өз бетінше меңгеруіне, ақпарат көздерімен жұмыс істей білуіне, маңызды ақпаратты таңдауына септігін тигізеді, бұл жалпы оқу үдерісіне оң әсер етпей қоймайды. Бұл жоғары оқу орындарына қатысты, онда студенттер жеткілікті үздік деңгейде, сабақтарға материал таңдауда дербестік пен ақылдылықтаныту керек. Бұл технология мектепте қолданылмаса, студенттік кезде жетекші сияқты тапсырмаларды үздікдәрежеде орындау қиынға соғады. Сондықтан мектептерде мұндай технологияларды жіті бақылауға алып, жүйелі түрде қолданылуы қажет.

Қазіргі кезде қазіргі мектепте педагогикалық процестің тиімділігін арттыру міндеті айтарлықтай өткір тұр. Біз өзімізге сұрақ қойдық: оқу процесін қалай тиімдірек етуге болады?

Оқушы тұтынушыдан жасаушыға айналады. Пәндік бағдарламалар айналасынан шығуына мүмкіндік алатын, ойлауды, сөйлеуді, қиялды барынша дамытуға мүмкіндік беретін жобалық оқыту технологиясы. Бұл технология топтық жұмыспен жақсы үйлесімді, бұл сабақтағы бірқатар тәрбиелік мәндерді анықтауға көмектеседі. Ұжымшылдық сезімі, жанашырлық, ұйымшылдық – бүгінгі жастардың тұнып тұрған буындары. Интеллектуалдық жұмысты бірлесе атқару мүмкіндігі бір-біріне деген құрмет сезімін біріктіріп, нығайта түсетіні сөзсіз.

Интерактивті жабдықтардың үлкен мүмкіншіліктерін қолдану арқылы сабақта АКТ-ны пайдалану бүгінгі таңда ерекше қолданысқа ие. Интерактивті құралды қолдану мынандай себептер бойынша сабақтарды өнімдірек етуге мүмкіншілік береді:

1. Интерактивті тақтада қолжетімді түстердің алуан түрлілігі маңызды аймақтарды бөліп көрсете отырып және назар аударып, ортақ ойларын қатынастырып немесе олардың ерекшеліктерін көрсетуге және ой ағымын көрсетуге мүмкіндік алады;

2. Жазбалар жасау мүмкіндігі экрандағы мәтінге немесе суреттерге ақпарат, сұрақтар қосуға мүмкіндік береді; барлық жазбаларды сақтауға, көруге немесе басып шығаруға болады;

3. Аудио және бейне қосымшалары материалдың көрсетілуін айтарлықтай ауқымын күшейтеді: талқылау және оған ескертпелер қосу үшін бейне кескіндерді түсіріп, оларды статикалық түрде көрсетуге болады;

4. Интерактивті тақтадағы мәтінді, диаграмманы немесе сызбаны таңдауға болады, бұл ретте экранның бір бөлігін жасыру және қажет кезде көрсету оңай, ал жарықтандыру құралы экранның белгілі бір аймақтарына назар аударуға мүмкіндік береді;

5. Нысандарды кесуге, экраннан өшіруге, көшіруге, қоюға, әрекеттерді қайтаруға немесе қайта жасауға болады;

6. Беттерді кез келген ретпен қарап шығуға, сабақтың нақты тақырыптарын көрсетуге немесе нашар түсінілгенді қайталауға, сызбалар мен мәтіндерді бір беттен екіншісіне апаруға болады.

Бұл маңызды, себебі барлығы бірігіп сабақ барысын серпінді етеді, сабақ барысында оқушылардың танымдық әуестік жандандыруына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы оқулықтарда іс жүзінде көрсетілмеген тақырыптар бар, содан кейін интерактивті жабдықты пайдалану әлдеқайда негізделген. Интерактивті тақтаны жаңа материалды түсіндіру кезінде жоғары деңгейде орындалатын көрнекіліктердің үлкен көлемін пайдалану қажет болғанда және интерактивті құрал-жабдықтардың демонстрациялық мүмкіндіктері көмекке келген кезде сабақ бойына пайдалануға болады. [2,78-101]

Интерактивті флипчарт сонымен қатар ыңғайлы, өйткені ол командалық жұмысқа қатысуға, жеке және әлеуметтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді, пайда болғанның бәрін сақтау және басып шығару мүмкіндігінің арқасында үлкен көлемдегі ақпараттарды жазу міндеттілігінен босатады. Студенттер шығармашылықпен жұмыс істей бастайды, ресурстарды жан-жақты және динамикалық пайдаланудың арқасында сабақтар олар үшін қызықты және қызықты болады, сабақ материалын кейінірек осы материалға сілтеме жасау мүмкіндігімен флипчарттар түрінде сақтауға мүмкіндік береді және қажет болған жағдайда одан әрі нақтылау.

Проблемалық әдістер – бұл білімді жаңартуды, сараптауды, құбылысты, жеке фактілердің астарындағы заңдылықты таба білуді талап ететін күрделі мәселелерді іздестіру мен шешуден тұратын, проблемалық жағдаяттар құруға, оқушылардың белсенді танымдық әрекетіне негізделіне алынған тәсілдер. Проблемалық оқытудың қазіргі таңдағы идеясында проблемалық жағдаяттардың екі түрі ажыратылады: психологиялық және педагогикалық. Біріншісі оқушылардың іс-әрекетіне қатысты болса, екіншісі оқыту процесін атқарымдылығын білдіреді. Педагогикалық проблемалық жағдаят проблемалық таным объектісінің өзгерісін, негізділігін, сұлулығын тағыда басқа да ерекшеліктерін атап көрсете отырып, белсендіру әрекеттері, мұғалімнің сұрағы арқылы құрылады. [3,8-19]

Әрбір ұстаз шәкіртінің мектепте жақсы оқып, қызығып, ынтамен оқығанын қалайды. Бұған оқушылардың ата-аналары да қызығушылық таныту үстінде. Бірақ кейде мұғалімдер де тіпті ата-аналар да «оқығысы келмейді», «жақсы оқи алар еді, бірақ ынта жоқ» деп айтуына тура келеді. Бұл жағдайларда оқушыда білімге деген қажеттілік қалыптаспағандығы, оқуға деген қызығушылықтың жоқтығымен кездесеміз.

Оқушылардың оқытылатын материалға деген қызығушылығын сақтап, сабақ бойы белсендіруді қалай жүргізу керек, сонда мұғалімнің міндеті қажетті ақпаратты оқулықтағыдан гөрі анық және түрлі-түсті етіп беру емес, танымдық іс-әрекетті ұйымдастырушы болу; мұнда басты кейіпкер студент. Бұл ретте мұғалім оқу іс-әрекетін

ұйымдастырады және басқарады. Осының барлығы мені адекватты педагогикалық технологияларды іздестіруге және өз тәжірибемде қолдануға итермелейді.

Білім берудің алуан түрлі тәсілдерін, студенттерді қызықтыра алатын, оқу үдерісін ынталандыратын және ынталандыратын тұлғаға әсер етудің стандартты емес формаларын пайдалана отырып, оқытудың тиімділігін арттыру жолдарын үнемі іздестіремін.

Оқыту үрдісінде жаңа технологияларды қолдану арқылы дәстүрлі сабақтан шығу білім беру ортасының монотондылығы мен оқу үрдісінің бір сарындылығын жоюға мүмкіндік береді, оқушылардың іс-әрекетінің түрлерін өзгертуге жағдай жасайды, сонымен қатар оқытудың жаңа технологияларын қолдану қағидаларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. денсаулық сақтау.

Педагогикалық технологияға жиі анықтама беріледі:

- Әдістемелер кешені – педагогикалық іс-әрекеттің ең күрделі процестерінің сипаттамаларын, олардың өзара байланысу ерекшеліктерін көрсететін, басқаруы оқу-тәрбие үдерісінің қажетті пайдалылығын қамтамасыз ететін педагогикалық білім саласы;

- Әлеуметтік тәжірибені беру формаларының, әдістерінің, әдістерінің және құралдарының, сондай-ақ осы процесті техникалық жабдықтаудың жиынтығы;

- Оқыту-танымдық процесстібайланыстыру тәсілдерінің жиынтығы немесе мұғалімнің нақты іс-әрекетіне байланыстылығы мен қойылған мақсатқа жетуге бағытталған белгілі бір әрекеттердің, операциялардың реттілігі.

Жаңа технологияларды енгізу білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер әкеледі: бұрын мұғалім болса, қазір ол оқушы. Бұл әр оқушыға өз қарқынымен және оның қабілетіне сәйкес дәрежеде білім алуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта оқу іс-әрекетіне оң тұрақты мотивацияны қалыптастыруға жаңа педагогикалық технологиялар көмекке келді:

- тұлғаға бағытталған;
- деңгейді саралау технологиясы;
- проблемалық оқыту;
- ойын;
- топ;
- АКТ;
- денсаулық сақтау;
- және басқалар.

Жаңа педагогикалық технологияларды оқу-тәрбие жұмысынакіргізу оқу жұмысын белсендіруге, дамыта оқыту ойларыніске асыруға, сабақтың қарқынын арттыруға, оқушылардың өзіндік жұмыстарының көлемін көбейтуге мүмкіндік береді. Бұл технологияларды оқу-тәрбие үрдісінде қолдану қазіргі мектеп қабырғасындағы білім берудің қажеттілігі болып табылады. Сыныптағы жігіттермен сөйлесе отырып, біз мынадай қорытындыға келдік: жаңа педагогикалық технологиялар оқу үдерісінің мотивациялық саласына айтарлықтай әсер етеді. [4,88-99]

Оларды пайдалану жұмыс түрлерін, оқушылардың сабақтағы іс-әрекетін жан-жақты дамытуға, зейінді белсендіруге, жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін арттыруға, сабақта уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Көбінесе сабақта АКТ көмегімен сабаққа деген қызығушылықты арттыратын, сабақты қызықты ететін сөзжұмбақтарды, иллюстрацияларды, сызбаларды, түрлі ойын-сауық тапсырмаларын шешеміз.

Материалдың маңызын ашу кезіндебалалардың белсенділігін белсендіретін және қызығушылығын оятуға ықпал ететін әдіс-тәсілдер:

1. Оқу материалының мазмұнына қызықты ақпаратты, фактілерді, тарихи деректерді енгізуді көздейтін жаңалықты қабылдау. Осындай материалды проблемалық баяндау арқылы студенттер ғылыми білімнің логикасын меңгереді. Олардың алдында миниатюрадағы таным процесі, оның логикалық құрылымы тұр: мәселені тұжырымдау - гипотезаны тұжырымдау - оны эксперименттік тексеру – қорытындылар. Оқушылар

ғылыми білімнің қалай алынатынын көреді, дүние танымына және ондағы еңбекке баулу пәніне көз жеткізеді.

2. Динамизмді қабылдау, яғни динамикадағы процестерді, құбылыстарды айқын көру.

3. Маңыздылықты қабылдау, онда материалды оның өмірлік, ғылыми мәнімен байланыстыра синтездеу қажеттілігіне көзқарас қалыптасады.

4. Оқулықпен өз бетінше жұмыс жасау арқылы сабақта шешуге болатын проблемалық жағдаяттар құру. [4,4-45]

Педагогикалық технологиялар білім берудегі көп проблемаларды шешпейді, бірақ қазіргі заман талабына сай барлық талаптарға жауап беретін үйлесімді, рухани және интеллектуалды тұлғаны бірінші болып дамытуға және тәрбиелеуге мүмкіндік беретін мұғалім мен оның тәрбиешілері арасындағы қажетті дәнекер екенін ұмытпаңыз. Әлем. Бір немесе екі технологияға ілініп қалмаңыз. Барлық заманауи технологиялар бір-бірін үйлесімді толықтыратынын және оларды жүйелі пайдалану үздік нәтиже беретінін жадыда сақтаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Булгаков В.И. «Проблемалық оқыту» И.К. Малахов «Проблемалық оқыту технологиясы», 2000 - Б.123.

2. Колесникова И.А., Горчакова-Сибирская М.П. Педагогикалық дизайн: Оқу құралы. - М.: Академия, 2005. - Б.243.

3. Лакоценина Т.П. Қазіргі сабақ. - Ростов Н.А.: Мұғалім, 2007 - С.208.

4. Селевко Г.К. Оқушы тұлғасын дамыту технологиясы. // Мектеп технологиялары. - 1999. - № 6

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ ДӘСТҮР МЕН ИННОВАЦИЯ

Ергарина Ж.М.¹, Русланова А.Р.²

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Магистр, аға оқытушы¹, Клиникалық психология ББ 1 курс студенті²

Ақтөбе қаласы

Ergarina1987@mail.ru¹ rystygulova85@mail.ru, aiaulymruslanova@gmail.com²

Аннотация

Мақалада білім беру мазмұнындағы дәстүр мен инновациялық технологиялар қарастырылады. Автор инновацияның ерекшеліктеріне және оның маңыздылығына тоқталады.

Кілт сөздер Дәстүр, жаңашылдық, заманауи мектеп, инновациялық үдеріс, ажырамас бірлік, отандық педагогика, үдеріс, өткен дәстүр, үйлесімді өзара әрекет, ұлттық тәрбие жүйесі.

Аннотация

В статье рассматриваются традиции и инновационные технологии в содержании образования, автор акцентирует внимание на особенностях инноваций и их значимости.

Ключевые слова Традиция, инновация, современная школа, инновационный процесс, неразрывное единство, отечественная педагогика, процесс, традиция прошлого, гармоничное взаимодействие, национальная образовательная система.

Annotation

The article deals with tradition and innovative technologies in the content of education. The author focuses on the features of innovation and its importance.

Keywords Tradition, innovation, modern school, innovation process, inseparable unity, domestic pedagogy, process, tradition of the past, harmonious interaction, national educational system.

Жаңашылдық пен дәстүрді білім әлемінің екі полюсі деп қарау керек. Кез келген халық үшін педагогикадағы дәстүрлер қашанда ұлттық тәрбие жүйесін құруға негіз болған, өйткені тек солар – дәстүрлер ғана өмірден шығып, өмірдің сынынан өткен. Инновациялық процесс адам қызметінің құрамдас бөліктерін өзгертуге бағытталған. Бірақ мұнда да идеялар дәстүрге бай өткеннен алынған. Шығармашылық – табыс шыңына апаратын ұзақ жол. Орыс философтарының бірі айтқандай: «...Салт-дәстүрді жоғалтқан адам төмен қарай сырғанайды. Бірақ дәстүрді сақтаумен ғана шектелетін адамға қасірет. Олай болса, қорғалып жатқан дәстүрдің ғұмыры ұзақ емес деген сөз. Толассыз шығармашылықтан тыс, оның осы нақты уақыт формаларының табиғатына ең жетілген, ең сәйкес келетін расталуынан тыс ешқандай дәстүр жоқ. Осылайша, көптеген ескі көзқарастар мен дәстүрлерді қайта қарау білім беру жүйесінің жан-жақтылығы мен жетілдірілуіне әкеледі. Ежелгі дәуірде қалыптасқан дәстүрлер жаңа ұрпақты тәрбиелеу мен тәрбиелеуде шешуші рөл атқарады. «Инновация» ұғымы бастапқыда бір мәдениет элементтерін екінші мәдениетке енгізуді білдіреді. Соңғы онжылдықтарда инновация тұтастай алғанда білім берудегі инновацияларды жасау, игеру, пайдалану және тарату процесі ретінде түсініледі. Инновациялық процестердің маңызды сипаттамасы дәстүрге бай өткеннен алынған идеялар болып табылады. Білім берудегі дәстүр мен инновацияның тепе-теңдігін құру және сақтау өте маңызды. Бүгінгі педагогикаға дағдының негізі стандартты дәстүрлі педагогика аясында қаланған, бірақ сонымен бірге білім беру ортасында үнемі болып жатқан жаңалықтарға сезімтал мамандар қажет. Жаңашылдықты енгізбей салт-дәстүрдің болуы мүмкін емес. Оны дәлелдеу үшін «Жаңаның бәрі ұмытылған ескі» деген сөзді есте ұстасаңыз болғаны. Ал оқу-тәрбие үрдісі туралы айтатын болсақ, ескінің бәрі бір кездері жаңа болды, бір кездері жаңашыл болған білім берудің әдіс-тәсілдері, нысандары мен тәсілдер бүгінде дәстүрге айналды деп айта аламыз. Бір кездері білім берудегі жаңашылдық ұзақ үрдістен кейін дәстүрге айналғанын көреміз. Заманауи мектеп әлі де болса білім берудің дәстүрлі принциптеріне негізделеді және өзгерістер мен жаңашылдықты қажет етеді. Мектеп жеке тұлғаның өмір сүру процесінде әлеуметтенуінің, баланы кәсіптік кеңістікке кіріктіретін негізгі институттардың бірі болғандықтан, бұл мәселенің маңызы зор. Мектеп сонымен қатар баладан жетілген тұлғаға дейінгі даму тізбегінің іргелі буыны болып табылады. Сондықтан ол қазіргі әлемде болып жатқан процестерге жедел және тиімді жауап беруі, туындайтын проблемаларды көру және жою, сапалы өзгерістерге әкелетін шешімдерді табу, яғни заманауи шындыққа сәйкес болуы керек. Сонымен қатар, заманауи білім беру кеңістігі мобильді болуы керек, яғни одан тыс өзгерістерге тез жауап беруі керек. Педагогикалық инновация мұндай төтенше жағдайды жою құралы ретінде әрекет ете алады. Оқытудағы инновацияларды оқытудың жаңа әдістері, сабақты ұйымдастырудың жаңа тәсілдері, білім мазмұнын ұйымдастырудағы инновациялар, интеграциялық (пәнаралық) бағдарламалар, білім беру нәтижелерін бағалау әдістері деп түсіну ұсынылады. Іс-әрекетке түрткі болу, алынған ақпаратты өз бетінше бағдарлау қабілеттерін дамыту, шығармашылық дәстүрлі емес ойлауды қалыптастыру, балалардың табиғи қабілеттерін барынша арттыру, ғылым мен тәжірибенің соңғы жетістіктерін пайдалана отырып дамыту – инновацияның негізгі мақсаттары.

Білім берудегі инновациялар – білім берудің эволюциясы үшін перспективалы болып табылатын, білім берудің барлық нысандары мен әдістерінің дамуына оң әсер ететін сан алуан бастамалар мен инновациялар негізінде туындайтын өзекті және жүйелі түрде өздігінен ұйымдастырылатын инновациялар. Педагогикалық дәстүрдің құрамдас бөліктері – тәрбие, білім беру, оқыту, дамыту, тұлғаны қалыптастыру. Педагогикалық процеске қатысты инновация оқу мен тәрбиенің мақсаттарына, мазмұнына, әдістері мен

формаларына жаңалық енгізуді, мұғалім мен оқушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруды білдіреді. Инновациялық білім беру технологияларының басты мақсаты – адамды үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге дайындау. Мұғалімнің инновациялық іс-әрекеті – дамушы сипаттағы жаңалықтарды меңгеруге кірісу, оқу-тәрбие үрдісіне жаңа формаларды, әдістерді, әдістерді, құралдарды, технологияларды, бағдарламаларды енгізу.

Білім берудегі инновациялық технологиялар – бұл білім беру жүйесінің жаңа құралдары мен әдістерін жүзеге асыратын, нақты әлемде жүзеге асырылатын механизмнің бір түрі. Қазір көптеген адамдар «интерактивті технологиялар мен әдістер», «инновациялар», «мультимедиялық оқу материалдары» және басқа да көптеген ұғымдармен таныс. Инновациялық педагогикалық тәжірибе деп дидактика мен тәрбие теориясы бекіткен нұсқамаларды түрлендіруге бағытталған мұғалімнің проблемалық, ғылыми ұйымдастырылған инновациялық іс-әрекетінің нәтижесі, тоқтатылған тәжірибені айтамыз. Сонымен, оқытудың инновациялық әдістеріне интерактивті және компьютерлік технологиялар жатады. Интерактивті технологияларға дәрістер (ғылыми, әлеуметтік, кәсіби, интегративті және т.б.) және семинарлар жатады.

Пайдаланылған әдебиет көздері:

1. Асмолов А.Г. Тұлға психологиялық зерттеу пәні ретінде. М.: Мәскеу мемлекеттік университетінің баспасы, 1984. - 104 б.
2. Богоявленская Д.Б. Шығармашылыққа апаратын жолдар. М., 1981 ж. - 247 б. Божович Л.И. Тұлға және оның балалық шақта қалыптасуы. -М., 1968 ж. 464б.
3. Қосымша білім: іздену, тәжірибе, табу: 1-ші ғылыми-практикалық конференция материалдары. Новосибирск, 1997.-Б. 1.- 68 б

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Есенғұлова М.Н.¹, Сағат С.А.²

Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
п.ғ.к., доцент¹, Арнайы педагогика ББ 1курс магистранты²
Ақтөбе қаласы
symbat.sagat@inbox.ru

Аннотация

Әлемде болып жатқан жаһандану, экономикалық бәсекелестіктің күшеюі, түрлі ғылымдардың интеграциялануы сияқты үдерістер қоғам дамуының негізгі факторларының біріне айналып отырған бүгінгі жаңғыру заманы білім беру саласында да жүйелі өзгерістер туғызуда. Бұл тұрғыда инклюзивті білім беру тенденциясының қалыптасып, қарқынды даму жағдайын қарастыруға болады. Мақалада инклюзивті білім берудің мәні мен осы оқыту жүйесін іске асыратын арнайы педагог (дефектолог) мамандарының кәсіби құзыреттіліктері қарастырылады. Сондай-ақ, инклюзивті білім беру жағдайында арнайы педагогтардың атқаратын маңызды рөлі анықталады.

Кілт сөздер: арнайы педагог, дефектолог, педагогика, инклюзивті оқыту, тенденция, кәсіби құзыреттілік, мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту.

Аннотация

Такие процессы, как глобализация, усиление экономической конкуренции, интеграция различных наук, происходящие в мире, становятся одним из основных факторов развития общества. Современная модернизация вызывает системные изменения и в сфере образования. В этом контексте можно рассматривать ситуацию становления и развития направления инклюзивного образования. В статье рассматривается значение

инклюзивного образования и профессиональная компетентность специальных педагогов (дефектологов), реализующих эту образовательную систему. Также определяется важная роль специальных педагогов в случае инклюзивного образования.

Ключевые слова: специальный педагог, дефектолог, педагогика, инклюзивное образование, тенденция, профессиональная компетентность, воспитание детей с ограниченными возможностями здоровья.

Annotation

Processes such as globalization, increased economic competition, integration of various sciences taking place in the world are becoming one of the main factors in the development of society. Modern modernization causes systemic changes in the field of education. In this context, we can consider the situation of formation and development of the direction of inclusive education. The article discusses the importance of inclusive education and the professional competence of special teachers (defectologists) who implement this educational system. The important role of special educators in the case of inclusive education is also determined.

Key words: special teacher, defectologist, pedagogy, inclusive education, trend, professional competence, education of children with disabilities.

Жаһандану көшіне қадам басқан тәуелсіз мемлекетіміздің бүгінгі қарқынды даму жағдайындағы заманауи білім саласында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру үдерісіне қосу тенденциясы белең алуға. Осы мақсатта инклюзивті білім беру саласы қолға алынып, бұл бағытта жұмыс істеу үшін арнайы педагогтарды (дефектологтарды) дайындау мәселелері мемлекет пен қоғамның жіті бақылауына алынып отыр [1; 27 б.]. Инклюзивті білім беру мәселесі әлем бойынша үлкен қоғамдық маңызға ие және ғылым мен тәжірибе үшін де құндылығы жоғары. Осыған қарамастан, бұл мәселе жеткіліксіз әзірленген және толық зерттелмеген. Қазіргі таңда жалпы білім беру ұйымдарында оқитын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санының жыл сайын өсіп жатқанына байланысты бұл мәселе өзектілікке ие және байыпты зерттеуге мұқтаж.

Инклюзивті білім берудегі мәселелер арнайы білім беруге емес, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін тиімді жалпы білім беру процесін құруға бағытталған. Инклюзивті білім беру – бұл физиологиялық мүмкіндіктері шектеулі оқушыларға «дені сау» оқушы қатарластарының ортасында болуға және сол ортада дамуына, әдеттегі мектептер мен сыныптарда олардың ерекшеліктері мен қабілеттеріне сәйкес білім алуға мүмкіндік беретін концепцияны білдіреді [2; 19 б.]. Бұл білім беру үрдісі бүкіл әлемде жалпы дамуды жақсартудың оң құралы ретінде қарастырылып отыр. Сонымен қатар, бүгінгі таңда жалпы білім беретін мектептерде ерекше балалармен жұмыс істеу үшін арнайы мұғалімнің (дефектологтың) қажетті дайындығының жоқтығы да шешілуі тиіс келелі мәселенің бірі болып отыр. Ол мәселе инклюзивті білім беру саласында арнайы мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің жоқтығында, белгілі бір кедергілер мен кәсіби стереотиптердің болуымен байланысты. Сондықтан жалпы білім беру ұйымдарында кәсіби іс-әрекетке бағытталған дефектолог-педагог кадрларды даярлауды жаңғырту мәселелері ерекше маңызға ие. Бұл бағытта табысты шетелдік тәжірибені пайдалануға болады, ол үшін инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге арнайы мұғалімді дайындау үшін әртүрлі ұлттық білім беру жүйелерін сипаттайтын ғылыми-педагогикалық білімге сүйену қажет.

Соңғы жылдары қазақстандық ғалымдар да дефектологиялық білім беруді жаңғырту мәселелерін белсенді түрде көтеріп, арнайы педагогтардың (дефектологтардың) инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығын қалыптастыру жолдарын әзірлеуде. Хитрюк В.В., Хафизуллина И.Н., Романовская И.А., Бунимович Е.А., Сулейменова Р.А., Мовкебаева З.А., Оралханова И.А., Рымханова А. сынды отандық ғалымдардың арнайы мұғалімдердің инклюзивті құзыреттілігі мәселесі бойынша бірнеше

еңбектерінде арнайы педагогтың (дефектологтың) психологиялық-педагогикалық құзыреттілігі оның кәсіби шеберлігінің негізгі көрсеткіші және сәйкесінше оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастырудың іргелі шарты екені туралы тұжырымдар келтірілген [3; 14 б.].

Арнайы мұғалімнің инклюзивті білім беруге бағытталған құзыреттілігін анықтау үшін ең әуелі «мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі» ұғымына түсінік беру қажет. Зерттеуші ғалымдар Рахметова Н., Сәндібаева Ж., Қалабаева Д. мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін педагог маманның білім беру қызметінде нәтижелі болуы үшін қажетті кәсіби білім мен тәжірибенің (құзыреттіліктердің) жиынтығын, сондай-ақ жұмысқа деген оң көзқарасын меңгеру процесі деп түсінеді [4; 31 б.].

Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарды әзірлеу жөніндегі әдістемелік ұсынымдарда атап көрсетілгендей, инклюзивті білім беру жағдайында арнайы педагог кадрларды даярлаудың маңызды ерекшелігі – құзыреттілікке негізделген әдіске бағдарлану. Бұл тәсіл білім берудің соңғы нәтижесі ретінде болашақ мамандардың білім, білік және дағдыларының жиынтығын емес, төменде келтірілген негізгі құзыреттердің болуын талап етеді:

– Академиялық (жаңа білімді меңгеру қабілетін анықтау);

– Әлеуметтік және тұлғалық (қоғам мен мемлекеттің идеялық-адамгершілік мұраттарын ұстану мүмкіндігін қамтамасыз ету);

– Кәсіби (педагогикалық қызметтің әртүрлі салаларында проблемаларды тұжырымдауға, міндеттер қоюға, оларды шешу жолдарын анықтауға, жоспарлар жасауға және олардың орындалуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін).

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жалпы білім беретін мектептерде басқа балалармен бірге оқыту үшін кәсіби құзыреттілікке ие арнайы педагог арнайы құралдар мен әдістемелерді пайдалану керек. Қазіргі уақытта тиімді және әмбебап әдістердің, инклюзивті білім беруді психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістері мен әдістемелік жолдары даму үстінде. Егер бір әдіс немесе әдістемелік тәсіл жұмыс істемесе, одан бас тарту керек, ал оның орнына басқа, неғұрлым қолайлысын қолдану керек. Осылайша, құзыреттілік сапасы жоғары арнайы мұғалім тиімді инклюзивті процестің маңызды құрамдастарының бірі болып табылатын сыныптағы толеранттылық пен төзімділікке қол жеткізеді. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды әрқашан жақсы мінез-құлық үшін марапаттау керек және дұрыс емес әрекет жасағанда жазаламау керек. Теріс кері байланыс олардың ынтасын өшіруі мүмкін және бұл өз кезегінде олардың танымдық қабілеттеріне әсер етеді. Арнайы дайындалған мұғалімдер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психологиясы мен мінез-құлық үлгілері саласында жеткілікті терең білімге ие болуы керек және соның негізінде жалпы білім беретін мектепте осы санатпен оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзіндік стратегияларын құруы керек.

Ерекше тәрбиелік қажеттіліктері бар балаларға жалпы білім беретін мектепте оқу барысындағы қиындықтарды жеңуге, олардың құрдастарымен және мұғалімдермен қарым-қатынасын жақсартуға көмектесетін бірден-бір басты тұлға - арнайы мұғалім (дефектолог). Арнайы педагогтың ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға арналған инклюзивті білім берудегі негізгі рөлін мына нәрселер анықтайды:

– Арнайы педагог тәрбиешілердің, ата-аналар мен мамандардың пәнаралық ұжымында шешуші рөл атқарады. Олар дамуында ауытқуы бар оқушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандырады.

– Арнайы мұғалім жаңашыл көзқарасты, жаңалыққа икемді болуымен баланың жеке дамуындағы өзгерістерге жауап береді.

– Арнайы педагог тұрақты оң нәтижеге сенімді болуы керек және оның жауапкершілігінің ауырлығына қарамастан ерекше білім беру қажеттілігі бар әрбір баланың жоғары нәтижелерге қол жеткізуіне кепілдік бере алады.

–Инклюзивті білім берудегі арнайы мұғалімнің жұмысы барынша қанағаттануы керек, өйткені ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы білім беру процесіне ғана емес, сонымен қатар әртүрлі адамдар арасындағы нақты қарым-қатынастар мен өзара әрекеттесу жүйесіне қосудың маңызды міндеттерін шешеді. Бұл мәселені жүзеге асыру тәрбиешілер мен балаларға «күш береді», оларға үміт береді және дәстүрлі стратегиялар мен қарым-қатынастардан шығуға ынталандырады [5; 42 б.].

Қорытындылап айтқанда, Қазақстанда инклюзивті білім берудің белсенді таралуы жағдайында арнайы педагог кадрларды даярлауды жаңғырту және оларды инклюзивті мектептерде психологиялық-педагогикалық қолдауға бағыттау маңызды рөл атқарады. Арнайы педагогтарды (дефектологтарды) даярлау жүйесін реформалау қазіргі заманғы пәнаралық зерттеулердің нәтижелері, өнімді отандық және шетелдік білім беру тәжірибесін тиімді үйлестіру негізінде жүзеге асырылуы тиіс. Әртүрлі санаттағы балаларды оқытуда арнайы педагог мамандардың ақпараттық және қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану құзыреттілігін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлген жөн. Арнайы педагог немесе дефектолог барлық мамандармен «кәсіпаралық ынтымақтастық» нысанындағы өзара іс-қимылын қамтамасыз ету үшін кәсіби құзыреттіліктерге ие болуы керек. Арнайы педагог бала дамуының барлық жас кезеңдерінде стандартталған диагностикалық құралдарды (психодиагностикалық, әлеуметтанулық, педагогикалық) пайдаланудағы кәсіби құзыреттіліктерді де тиімді игеруі керек. Арнайы педагогтың кәсіби құзыреттіліктерді меңгеруі психологиялық-педагогикалық теориямен дәйекті педагогикалық тәжірибені орынды үйлестіру және модельдеу негізінде жүзеге асады.

Осылайша, арнайы білім беру ұйымдарында қызмет етіп жатқан және болашақта жұмыс істейтін арнайы педагогтарды дайындаудың дәстүрлі бағдарынан инклюзивті оқытуға көшуді белсенді және жақын арада жүзеге асырудың маңызы үлкен. Өйткені мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеу барысында арнайы тәжірибелі мұғалімдер психологиялық-педагогикалық оқытуды ұйымдастыру мен жүзеге асыруда айтарлықтай қиындықтарды бастан кешіреді. Бұл ретте арнайы мұғалімнің кәсіби құзыреттіліктерге ие болуы инклюзивті оқыту үдерісін мейлінше жеңілдетеді. Тиісінше, қазақстандық жоғары білімнің алдында инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге бағытталған педагог-дефектологтарды даярлау үдерісін жаңғыртудың өзекті міндеті тұр.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Бгажнокова И.М. «Школа для детей с нарушениями интеллекта: тенденции перспективы развития» - М., 2004.
3. Мовкебаева З.А. Вопросы подготовки педагогических кадров в Республике Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования. Педагогика и психология. - № 2 (15) – 2013. – С. 6-11.
4. Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.
5. Митчелл Д. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования // Использование научно обоснованных стратегий обучения в инклюзивном образовательном пространстве. Главы из книги / Пер. Аникеев И.С., Борисова Н.В. М., 2009.

БІЛІМДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Жақсылықова П.Қ., Жақсылықова А.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті
Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері
Ақтөбе қаласы
perizatzaksylykova545@gmail.com, zhaksylykovaakzha@gmail.com

Аннотация

Бүгінде цифрлық технологиялар біздің алдымызға кең мүмкіндіктер ашып және бізге білім беру саласының зор перспективаларын ұсынып отыр. Цифрлық технологиялардың дамуына байланысты Қазақстандағы білім беру жүйесіндегі қазіргі мәселелердің бірі-халыққа қол жетімді, сапалы білім беру. Цифрлық технологиялар арқасында қазақстанның білім беру жүйесі жаңа деңгейге көтеріліп, әлемдік ауқымда ақпарат алмасу мүмкіндігіне ие болып отыр. Мақалада білімдегі цифрлық технологиялар маңыздылығы дәлелденген, цифрлық білім беру технологияларын дамыту қазіргі цифрлық экономика мен цифрлық қоғамның қажеттіліктеріне оқытудан туындайды. Педагогтардың алдына қойылып отырған басты міндеттемелердің бірі – оқыту технологияларын үнемі жетілдіру. Сол себепті бұл мақалада білім беру мекемелеріндегі оқу-тәрбие үдерісінде цифрлық оқыту технологияларды жүзеге асырудың тиімділігін жан-жақты қарастырылған.

Кілт сөздер: цифрлық технология, білім беру, әдіс-тәсіл, электрондық оқулық.

Аннотация

Сегодня цифровые технологии открывают перед нами широкие возможности и предлагают нам большие перспективы в сфере образования. В связи с развитием цифровых технологий одной из современных проблем системы образования в Казахстане является предоставление доступного, качественного образования населению. Благодаря цифровым технологиям система образования Казахстана вышла на новый уровень и имеет возможность обмена информацией в мировом масштабе. В статье доказана важность цифровых технологий в образовании, развитие цифровых образовательных технологий проистекает из обучения потребностям современной цифровой экономики и цифрового общества. Одна из главных задач, стоящих перед педагогами – постоянное совершенствование технологий обучения. Поэтому в данной статье подробно рассматривается эффективность реализации технологий цифрового обучения в учебно-воспитательном процессе в образовательных учреждениях.

Ключевые слова: цифровые технологии, обучение, метод, электронный учебник.

Annotation

Today, digital technologies open up wide opportunities for us and offer us great prospects in the field of education. In connection with the development of digital technologies, one of the modern problems of the education system in Kazakhstan is the provision of affordable, high-quality education to the population. Thanks to digital technologies, the education system of Kazakhstan has reached a new level and has the opportunity to exchange information on a global scale. The article proves the importance of digital technologies in education, the development of digital educational technologies stems from teaching the needs of the modern digital economy and digital society. One of the main tasks facing teachers is the continuous improvement of learning technologies. Therefore, this article examines in detail the effectiveness of the implementation of digital learning technologies in the educational process in educational institutions.

Keywords: digital technology, education, method, electronic textbook, student.

Қазақстанда цифрландыру мәселесі мемлекеттің стратегиялық дамуының басым бағыттардың бірі болып табылады. ҚР тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаев 2017 жылғы 31

қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын жасаудың қажеттілігін атап өткен болатын [1], ал «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысында атап айтылған [2].

Цифрлық технологиялар қоғам мен экономиканы түбегейлі өзгертті. Қоғам мен экономикадағы өзгерістерге төтеп беру үшін білім беруді жаңғырту мен цифрландыру қажеттілігі туындады. Ғылымның дамуы, технологияның алға қадам басуы – қоғамның барлық саласын алға қадам бастырған болатын. Осыған байланысты білім беру саласы да өзіндік жаңғыру бағытына түсіп, салалық, құрылымдық, мазмұндық жағынан түрленуде. Бұл заманның талабына сай болып жатқан өзгерістер.

Еліміздің білім беру саласында соңғы жылдары жаңартылған білім жүйесі енгізіліп, сабақ жүргізу процесі жаңғыра түсті. Бұл шетелдік және отандық мол тәжірибенің қорытындысында туындап отыр. Оқыту үдерісі цифрлық технологияға сүйеніп, аталмыш саладағы жүйенің қалыптасуына мүмкіндік жасады. Жалпы, инновация – жаңалыққа талпыну, жаңашылдықты үйрену деген мағынаға жетелейді. Қазіргі таңда жаңартылған білім беру мазмұнын жаңаша әдістемеменің негізінде дамыту өзекті. Бұл осы әдістеме бағытындағы оқытудың мәні мен функциясын арттыруда аса маңызды. Өз кезегінде әдістеме мен оқыту технологиясының тығыз байланысты.

Қазіргі таңда оқу үрдісінде заманауи цифрлық технологияларды қолдануды талап етеді. Бұл үшін еліміздің білім беру саласында бірқатар реформалар жүргізіліп, сабақты білім алушылар үшін аса қызықты, әрі пайдалы өткізу жолдары қарастырылып, өз кезегінде нәтижесін де беріп жүр.

Заманауи цифрлық технологиялар мұғалімдерге оқу процесінің барлық дерлік салаларында ерекше пәндік мақсаттарға тиімді және нәтижелі қол жеткізуге көмектеседі. Цифрлық технологиялар өз кезегінде педагогтарға электронды оқулықтар, цифрлық білім беру ресурстары, интернет-технологиялар, компьютерлік тестілеу бағдарламалары сияқты оқыту көздерінің әртүрлі түрлерін пайдалануға және қашықтықтан оқыту, электронды оқыту, жаппай ашық онлайн курстар сияқты әртүрлі технологияларды пайдалана отырып сабақтар жүргізуге мүмкіндіктер береді.

Білім беру мекемесінің цифрлық ортасын қалыптастыру процесі әртүрлі бағытта жүзеге асырылады:

- мектепті заманауи компьютерлермен, мультимедиялық құрылғылармен және ұйымдастыру жабдықтарымен жабдықтау;
- оқу процесіне ақпараттық технологиялар құралдарын және электрондық оқу материалдарын әзірлеу және енгізу;
- оқу үрдісінде электронды оқулықтарды, компьютерлерді, тесттерді, презентация материалдарын пайдалану
- оқу үрдісінде электронды оқулықтарды, компьютерлерді, тесттерді, презентация материалдарын пайдалану [3].

Цифрлық технологиялар дамыған сайын, білім беру жүйесіне де түрлі өзгерістер енуде. Жалпы, білім алу нәтижелеріне қол жеткізуде технологиялардың алатын орны зор, оқыту мәселесіне келгенде бұл басымдықты түсіндіріп жатудың өзі артық [4].

Бүгінде цифрлық технологиялардың алуантүрлілігі білім алудың сапасын көтеріп қана қоймай, білім алудың жаңа тәсілдерін құруға да мүмкіндік беріп отыр және де педагог пен білім алушы арасындағы қарым-қатынастардың жаңаша түрін қалыптастыра бастады. Сабақ барысында жаңа технологияларды, техникалық құралдарды жан-жақты қолдану, сабаққа керекті материалды ақпараттық кеңістіктен іздеу, педагогтың жұмысын жеңілдетіп, оның уақытын үнемдейді. Сондай-ақ, жаңа ақпараттар легі көбейіп білім алушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Мысалы, сабақ барысында қолданатын электрондық оқулықтардың артықшылықтары өте көп. Аталмыш оқулықты пайдалану барысында білім алушы бұрын алған білімін кеңейтіп, өз бетімен

шығармашылық тапсырмалар орындайды. Білім алушылар интернет ресурстармен жұмыс істеген кезде цифрлық сауаттылықтың жоғары деңгейі көрінеді. Сонымен қатар цифрлық сауаттылық түрлі аудиторияға әртүрлі контексте білім алуға мүмкіндік береді [5].

Қазіргі таңда білім беру мекемелерінде көбіне компьютерлік бағдарламалар мен электрондық ресурстарды пайдалануға жағдай жасалған. Бұл арқылы білім алушылар кез-келген тақырыпты еркін меңгеріп, пәнге деген қызығушылығы артады, ой-танымы кеңейеді, өз бетінше шығармашылықпен, ізденімпаздықпен жұмыс жасайды. Жалпылама пәндерде компьютерлік тестілеуді қолданудың өте көп көмегі тиеді. Бұл білім алушылардың интеллектуалдық танымын, логикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Педагог сабақ барысында цифрлық технологияларды тиімді пайдаланып, сапалы білім беруге ерекше көңіл бөлуі қажет. Егер педагог өз бойында цифрлық педагогиканы дамытқысы келсе, цифрлық білімі мен дағдыларына сенімді болуы керек. Оған сәйкес педагог төмендегідей критерийлерді қамтуы қажет:

- мәтінді өңдеу, PowerPoint, Excel кестелері секілді жалпы бағдарламалық пакетті пайдалану;

- деректерді енгізу, түсіндіру және ұсыну, мысалы, оқушылардың оқу үлгеріміне талдау жасап, қай жерде араласу қажет екенін білу;

- онлайн дереккөздерді, мысалы, веб-сайттарды іздеу және бағалау;

- цифрлық ресурстар, мысалы, мультимедиалық презентациялар әзірлеу;

- әріптестерімен, басқа мамандармен және ата-аналармен, мысалы, электрондық поштаны немесе т.б. қолдану арқылы байланыс орнату;

- күнделікті әкімшілік міндеттерді орындауда АКТ-ны пайдалану, мысалы, тізім жасау, сабақ кестесін, сыныптарға оқушыларды отырғызу жоспарын құру. [4]

Цифрлық технологияны қолдану педагог үшін көптеген міндеттерді жеңілдетеді, білім алушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады, осындай жағдайда ғана білім алушылардың білім жетістіктерінің деңгейін көтеруге болады. Сондықтан, цифрлық технологияларды педагогтар жүйелі пайдаланса, ертеңгі қоғам иелерінің білімді, білікті, ынталы болары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік.- ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауы.- Егеменді Қазақстан.- 2017.- 31қаңтар

2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 827 қаулысы.-2017.-12 желтоқсан

3. Пчелкина М.Е., Медяник Г.А. магистерская диссертация на тему «Повышение информационной культуры учителя» - Тольятти, 2017.-98 с

4. Битэм Э., Шарп Р. Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. ХХІ ғасырдағы оқыту дизайны. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры. – 2019 жыл. – 328 б7

5. Григг Р. Бастауыш мектеп мұғалімі шеберлікті шыңдау. - Нұр-Сұлтан: Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» «Ұлттық аударма бюросы»- 2020.- 472 б.

ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСЫ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУДІҢ НЕГІЗДЕРІ

Рыстыгулова А.Т¹, Жоламан А.Е², Қаңгерей К³.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аға оқытушы, магистр

Дефектология ББ 4 курс студенті

Арнайы педагогика ББ 2 курс магистранты

Ақтөбе қаласы

Аннотация

Бұл мақалада зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын ойын арқылы қоршаған ортаға бейімдеу мәселесі зерттелген. Мақалада бас назар бастауыш сынып оқушыларында кездесетін оқудағы қиындықтардың ерекшеліктері талданған. Зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын қоршаған ортаға бейімдеуде қолданылатын ойынның маңызы анықталған.

Кілт сөздер: зерде бұзылысы, ойын, қоршаған орта, бейімдеу, мектеп ортасы.

Аннотация

В этой статье исследуется проблема адаптации учащихся начальной школы с нарушением интеллекта к окружающей среде с помощью игр. В статье основное внимание уделено особенностям трудностей в обучении, с которыми сталкиваются учащиеся начальных классов. Определено значение игры, используемой при адаптации учащихся начальных классов с нарушением интеллекта к окружающей среде.

Ключевые слова: нарушение интеллекта, игра, окружающая среда, адаптация, школьная среда.

Annotation

This article explores the problem of adaptation of Primary School students with intelligence disorders to the environment through play. The article analyzes the features of learning difficulties faced by Primary School students. The importance of the game used in the adaptation of Primary School students with intellectual disabilities to the environment is determined.

Keywords: intelligence disorder, play, environment, adaptation, school environment.

Зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын қоғамға интеграциялауға дайындаудағы жағымсыз тенденцияларды еңсеру, оларды оқытуға, тәрбиелеуге және біздің елде де, шетелде де арнайы білім берудің заманауи мәселелерін терең талдаудан туындайтын барлық өмірді ұйымдастыруға жаңа теориялық тәсілдерді әзірлеу қажет. Сонымен қатар, бұл міндет зерде бұзылысы бар бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтік қорғауға, оларды оқытуға, тәрбиелеуге, оңалтуға және әлеуметтік ортаға бейімделуге, сондай-ақ қоғам өмірінің өзгерген әлеуметтік-экономикалық жағдайларына қатысты медициналық, педагогикалық, экономикалық, әлеуметтік, әлеуметтік-психологиялық және басқа да проблемалардың барлық кешенін ескере отырып шешілуі керек.

Тұлғаның дамуында шешуші рөлді әлеуметтік факторлар атқарады, яғни әлеуметтік орта, бізді қоршаған адамдар. Адамдар қоғамындағы өмір – баланың психикалық және жеке дамуының негізгі шарты.

Адамдармен қарым-қатынаста ғана бала тұрмыстық және еңбек заттарымен жұмыс істеу тәжірибесін игереді, сөйлеуді, адамгершілік нормалары мен адам мінез-құлқының ережелерін меңгереді.

Сонымен қатар, баланың дамуы тікелей қоршаған ортаның (ата-аналардың, туыстардың, құрдастардың) әсерінен де, әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының, әлеуметтік, экономикалық, саяси өмір сүру жағдайларының және басқа факторлардың әсерінен де жүзеге асырылады.

Балалар өз ойындарында олардың қарым-қатынасын емес, адамдардың іс-әрекет процесін бейнелей алады.

Адамдар арасында олардың қызметі барысында пайда болатын қатынастар алаңдатады және тікелей қабылдаудан жасырын болады. Бала тақырыппен әрекет етуді жасай алады. Олар оның өмірлік тәжірибесіне айналады.

Ойын жоспарын жүзеге асыру үшін қалыпты дамып келе жатқан бала кез келген нәрсені қолдана алады, айналасындағы заттарды пайдаланады. Интеллектуалды кемістігі бар мектеп жасына дейінгі балалар тіпті оқудан кейін де қоршаған ортаның нақты заттарының көшірмесі болып табылатын ойыншықтарды пайдалануға бейім.

Ауыстыру функциясы оларда өздігінен пайда болмайды. Балаларды әртүрлі қолдануға үйрету керек, басқа функциялардағы заттар және оларды ойындарда қолдануға бейімдеу керек. Алмастырғыш заттарды қолдана алмайды, бұл олардың танымдық іс-әрекетінің ерекшелігімен ғана емес, атап айтқандай ойлаудың нақтылығымен де байланысты,

қиялдың дамымауымен және ойынды үйрену барысында білімдерінің жеткіліксіздігіне байланысты өзгереді.

Ойын барысында бала басқа қатысушылармен нақты және рөлдік қатынастарға түседі.

Рөлдік қарым-қатынаста қиындықтар бар. Балалар эмоционалды емес, сұрақ қоюды білмейді және оларға рөлге сәйкес жауап беру үшін мұғалімнен кеңестер күтеді.

Өзінің эмоционалды тәжірибесінің болмауы және педагогикалық әсердің жеткіліксіздігі

баланың рөлге толық енуіне жол бермейді, ол жасаған ойын бейнесін кедей болады.

Дербес ойындарда балалар бір-бірімен сирек араласады, бірақ олардың кейбіреулерінде

жеке құрдастарына деген сүйіспеншілік қалыптасады. Өзара әрекеттесу негізінен ойынның мүмкін нұсқаларын ұсынатын мұғалімнің талабы немесе кеңесінен басталады.

Интеллекті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалар ойындарда шығармашылық пен бастама көрсетпейді. Балалардың тәуелсіз ойындарын бақылай отырып, ойын тақырыбының тұрақсыздығын атап өтуге болады. Балалар ойынның процедуралық жағы қызықтырады. Ойын балалардың тәжірибесін байыту үшін өте маңызды, даму ауытқулары бар баланың психикалық және физикалық дамуындағы кемшіліктерді түзету үшін жетекші құрал ретінде әрекет етеді. Ол баланың әлеуметтік қатынастар әлеміне енуіне мүмкіндік береді, танымдық және еңбек білімдерінің дамуын ынталандырады, бейнелеу, қол еңбегі пәндері осылайша тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді.

5 жастан кейін балаларда процессуалдық әрекеттер көбірек орын алады. Ойында стереотип, формальды әрекеттер, дизайн жоқ, сюжет элементтері тіпті жоқ. Балалар алмастыратын заттарды қолданбайды. Бұл балалардағы алмастыру функциясы кешірек пайда болады. Сөйлеу функциясы олардың ойынында дамымайды: оларда тек жоспарлау немесе бекіту ғана емес, ілеспелі сөйлеуде болмайды.

Арнайы оқытусыз ақыл ойы бұзылған мектеп жасына дейінгі баланың жетекші іс әрекеті осы жастың соңына қарай ойын емес, тек жай ғана зат болып шығады.

Педагогикалық ұжымның бастапқы міндеті ойын қызметін дамыту үшін жағдай жасау болып табылады. Мұнда топтық бөлмедегі ойын бұрышының құрылғысы маңызды. Жабдықтар балалардың жас ерекшеліктерін ескеріп, ойын қызметін дамыту міндеттеріне сәйкес келуі керек. Ойынды оқыту арнайы сабақтарда және бос ойын үшін арнайы бөлінген уақытта, серуендеу кезінде өткізіледі.

Оқытудың бастапқы кезеңінде балаларда ойыншыққа және осы ойын әрекетіне ересек адаммен өзара әрекеттесу арқылы эмоционалды көзқарас қалыптастыру маңызды, сондай-ақ бағдарлау әрекетін қалыптастыру керек. Осы мақсатта алғашқы сабақтар дидактикалық және сюжеттік ойыншықтарды ойнау арқылы өткізіледі. Ойынды оқытудың келесі міндеті-балалардың тұрмыстық сюжетті логикасын дамыту, балалар ойын әрекетінің даму заңдылығын, яғни бұл әрекеттердің бірі басқасына дайындық екенін түсінуі керек.

Мектеп жасына дейінгі ақыл ойы дамуында кешеуілдеуі бар балаларда ойын әрекетін қалыптастырудың негізгі құралы -бұл оқыту. Оқытуды біз педагог пен баланың өзара мақсатты әрекеттесуі деп санаймыз, оның барысында білімдерін, дағдыларын

игеруді қамтамасыз ететін танымдық және практикалық іс-әрекет дағдылары, қоршаған ортаға деген көзқарас, оны ұйымдастыру және басқару жүзеге асырылады. Ақыл ойы дамуында ауытқулары бар мектеп жасына дейінгі балаларды ойнауға үйрету процесі қалыпты дамып келе жатқан балалардағы оның даму заңдылықтарын ескере отырып құрылады. Қалыпты және аномальды баланың психикалық даму заңдылықтарын салыстыра отырып жүзеге асырылады.

Ойынды оқытудың өзіндік ерекшеліктері бар: жеке және сараланған тәсіл, төмендетілген

оқыту қарқыны, білім мазмұнының құрылымдық қарапайымдылығы, оқытудағы қайталану, дербестік және оқу процесінде баланың белсенділігі. Балаларды ойынға үйретудегі жеке және сараланған тәсіл жеке және топтық формаларды қолдануда кең көлемде жүзеге асырылады, бұл жеке тұлғаны дамытуда әр балаға арналған түзету және білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді

Баланың белсенді әрекеті оның психикалық дамуының жетекші факторы болып табылады. Бұл баланың белсенді іс-әрекеті өзі туралы, қоршаған орта туралы идеяларды, дағдыларды және оған қол жетімді әр түрлі қызмет түрлерімен байланысты дағдыларды игеруге мүмкіндік береді. Дамуында ауытқулары бар балаларда онтогенездің алғашқы кезеңдерінде-ақ танымдық белсенділіктің төмендеуі айқын көрінеді және қоршаған әлемге қызығушылықтың болмауы байқалады. Балаларға сырттан үнемі белсенді ынталандыру қажет. Мұндай құрал-бұл оқу процесі.

Ерекше рөл практикалық, көрнекі әдістерге тиесілі. Алғашқы кезеңдерде бала мен ересек адамның бірлескен әрекеті үлкен маңызға ие, балалардың үлгі бойынша еліктеу әрекеттерін орындауы болады. Балалардың ауызша нұсқаулары мен әрекеттері өз ниетін бекіту және қайталау кезеңінде қолданылады. Бұл назар аударуға мүмкіндік береді, баланың қызығушылығын ояту, ересек пен бала арасында жағымды эмоционалды байланыс орнату, біртіндеп ынтымақтастыққа айналады, бұл баланың дамуының қажетті шарты болады. Ақыл ой дамуында ауытқулары бар балалардағы психикалық процестер баяу жүреді. Жеке ойын әрекеттерінің баяу қалыптасуы балаға бір оқыту ойынының жеткіліксіз болуына әкеледі. Бір ойын сабағының барысында, әдетте, бір немесе екінші әрекетті қалыптастыру мүмкін емес немесе әрекеттер тізбегі екі немесе одан да көп ойын-сабақтарды мазмұны бірдей әрекеттермен өткізуді талап етеді.

Оқытудағы қайталану қалыптасқан білімді, дағдыларды және тағы да басқасын жаңа жағдайларда, жаңа мазмұнда беру үшін қамтамасыз етуді көздейді, сондықтан жаңа жағдайға тасымалдауға үйрету керек.

Ойынды сәтті оқыту үшін жұмысты кешенді жүргізу керек. Рөлдік ойында кешенді тәсілді қолдану оқытуды, сөйлеуді, идеяларды қалыптастырумен тығыз байланысты қамтиды, өзі және қоршаған орта, табиғи және әлеуметтік әлем туралы білімдері, сурет салу, мүсіндеу, қол еңбегі, математикалық түсініктерді қалыптастыру, мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру және өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары дамиды.

Ойын балалардың тәжірибесін байыту үшін өте маңызды, жетекші құрал ретінде әрекет етеді, интеллектуалдық ауытқулары бар баланың психикалық және физикалық дамуындағы кемшіліктерді түзету дамытуда маңызы зор. Бұл балаға әлеуметтік қатынастар әлеміне енуге мүмкіндік береді, пәндік, танымдық, еңбек, бейнелеу, оқу іс-әрекетін қамтамасыз ету, осылайша, оның жеке басының жан-жақты дамуын ынталандырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Михайленко Н. Я., Короткова Н. А. Мектепке дейінгі жастағы ережелермен ойнау. Екатеринбург: іскерлік кітап, 1999, 137 б.

2. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. балабақшада сюжеттік ойын ұйымдастыру. М.: Гном, 2000, 96 б.

3. Рубинштейн С.Я. Ақыл-есі кем мектеп оқушысының психологиясы. М.: Просвещение, 1986, 192 б.
4. Мектепке дейінгі мекемелердегі балалар ойындарын басқару / ред. М. А. Васильева. М.: Просвещение, 1986, 109 Б.
5. Слепович Е.С. Психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалардың ойын қызметі. М.: Педагогика, 1990, 97 б.
6. Соколова Н. Д. Ақыл-есі кем мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекеті. М.: Просвещение, 1993, 111 б.

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ УРОВНЯ РЕЛИГИОЗНОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Жусупов Б.Т¹, Кусаметова Г.К².

Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова¹

Магистр, старший преподаватель

к.п.н., доцент²

город Актобе

Проводя работу по изучению деструктивно религиозных течений в республике Казахстан г. Актобе и оказании психологической помощи гражданам, пострадавшим от деструктивных культов выявилось следующее:

- В настоящее время на территории Республики Казахстан ведутся работы по переубеждению и дерадикализации граждан не традиционных религиозных взглядов.
- В данной работе задействованы специалисты теологи, имамы, психологи, социологи и политологи.
- Общая концепция работы по переубеждению заключается лишь в общей и личной беседе для определения приверженности лица к определенному религиозному течению.
- В работе не имеются методики или концепций для определения уровня религиозного радикализма и радикальных взглядов.

Исходя из данных исследования, психологической методике исследования религиозного радикализма нет. Таким образом, мы решили проанализировать и составить психологическую методику определяющую уровень религиозного радикализма.

Уровень религиозного радикализма «УРР - Б 82».

Методика направлена на определение уровня религиозного радикализма. «Радикализм» - крайняя приверженность к каким-либо взглядам или концепциям. Употребляется как некая идея в социально – политической сфере. Феномен радикализма несет угрозу традициям и привычному укладу общества или определенных слоев и групп. «Религиозный радикализм» - идеология в основе которой лежит некое «крайнее» религиозное учение или крайние религиозные взгляды.

Нами был предложен ряд вопросов для выяснения и выявления уровня религиозного радикализма у населения. Исходя из выборки и условий поставленных **задач** нами была разработана методика «УРР - Б 82» на определение уровня религиозного радикализма. Начало исследования началось в марте месяце 2017 года. В исследовании были опрошены 1000 человек светской, религиозной в том числе и не традиционной религиозной принадлежности. Вопросы к тесту были подобраны лишь сугубо объективного характера по данной проблематике.

Особенность заключается в следующем: методика «УРР - Б 82» является первой издающейся на территории Актюбинской области и предназначена для работы специалистов информационно разъяснительных групп для работы с представителями деструктивно религиозных течений.

Методика состоит из **2-х** блоков. **1-й** состоит из 20 вопросов на которые испытуемому следует ответить **Да, Нет, Не знаю**. Из 20 вопросов, 5 вопросов

направлены на выявления искренности в ответах (Шкала лжи). Оставшиеся 15 вопросов определяют уровень религиозного радикализма личности.

2-ой блок состоит из внешних факторов и атрибутики, исследователь данный блок заполняет сам.

Инструкция: Вам предложен ряд вопросов, ответами на которые является лишь Ваше субъективное мнение. Над вопросами долго не думайте, в анкете нет правильных и не правильных ответов.

Блок 1.

1. Хорошо ли вы относитесь к религии?
2. Вы религиозный человек?
3. Как вы считаете, общество хорошо относится к религии?
4. Как вы считаете, государство и религия отдельны друг от друга?
5. Как вы считаете Христианство традиционная религия?
6. Как вы считаете Ислам традиционная религия?
7. Если человек является верующим, то вы можете назвать его братом?
8. Как вы считаете, верующий человек может лгать?
9. Правильно ли следовать канонам религии?
10. Как вы считаете, может ли религия быть смыслом жизни?
11. Нравится ли вам следовать религиозным обрядам?
12. Следует ли внести религиозные праздники в реестр государственных?
13. Следует ли запретить некоторые государственные праздники?
14. Поддерживаете ли вы традиций?
15. Всегда ли вы помогаете людям?
16. Вы честный человек?
17. Всегда ли вы говорите правду?
18. Придерживаетесь ли вы светским устоям общества?
19. Довольны ли вы тем, что имеете сейчас?
20. Вы честно ответили на все вопросы?

Ключ Блока 1

0			
1			
2			
3			
4			
5			

6			
7			
8			
9			
0			

Блок 2.

Дата _____

Ф.И.О:

Семейное положение:

Образование:

Место жительства:

	Внешние факторы.	присутствует	отсутствует
1.	Наличие бороды.	20%	0%
2.	Религиозная атрибутика в одежде (арафатка, куфия, укороченные брюки).	20%	0%
3.	Использование в разговоре религиозных терминов.	20%	0%
4.	Многоженство (второй, третий, брак).	20%	0%
5.	Замкнутость, скрытность, агрессивность (плохо идет на контакт).	20%	0%

Дата _____

Ф.И.О:

Семейное положение:

Образование:

Место жительства:

	Внешние факторы.	присутствует	отсутствует
1.	Религиозная атрибутика в одежде (Никаб, хиджаб).	20%	0%
2.	Использование в разговоре религиозных терминов.	20%	0%
3.	Наличие (второго, третьего, брака).	20%	0%
4.	Наличие детей от других браков.	20%	0%
5.	Замкнутость, скрытность, агрессивность (плохо идет на контакт).	20%	0%

% соотношения при интерпретации. Особенность заключается в следующем:

1. В первую очередь подсчитывается искренность ответов (Шкала лжи).

№ Вопросов (8, 15, 16, 17, 20).

10 б – 100%

9 б – 90%

8 б – 80%

7 б – 70%

6 б – 60%

5 б – 50%

4 б – 40%

3 б – 30%

2 б – 20%

1 б – 10%

2. Затем подсчитывается количество набранных баллов № вопросов (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19).

3. Затем подсчитывается % количества набранных баллов по формуле

$30 \frac{100\%}{\text{Кол-во}}$

Набранных X

баллов

4. Затем подсчитывается % 2 блока.

5. Если шкала лжи не превышает 50% то следует (количество набранных баллов в процентном соотношении + % 2-го блока (внешние атрибуты)) и разделить на 2 = % уровня религиозного радикализма.

6. Если шкала лжи превышает пороговый уровень 50% то следует (шкалу лжи + количество набранных баллов в процентном соотношении + % 2-ой блок (внешние атрибуты)) разделить на 3 = % уровня религиозного радикализма.

Интерпретация: 0 – 33%, низкий уровень

34 – 64%, средний уровень

65 – 100%, высокий уровень.

0 – 33%, значения данного уровня - психологические особенности человека, его характер, темперамент, воспитание, семейные ценности, традиций. Люди данного уровня подчиняются законам, традициям, стандартным устоям общества, социализированы, являются неотъемлемой частичкой общества. Ведут светский образ жизни.

34 – 64%, средний уровень проявления религиозного радикализма. Люди, зависимые от религиозной идеологии, подчиняются закону, но при этом придерживаются религиозным законам. Поддерживают традиции, но не поддерживают светскость. Склонны к нарушению традиционного устоя общества.

65 – 100%, высокий уровень проявления религиозного радикализма. Данная категория лиц зомбирована и зависима от религиозной идеологии с проявлением фанатизма. Склонны к насилию и дестабилизации общественного строя.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАДА ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУДЫ ДАМУ

Исембаева Н.Ж.¹, Базарбай Н.Н., Жұмабек А.С., Жүсіпова Ж.Б.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аға оқытушы, магистр¹, Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу ББ 4 курс
студентері^{2,3,4}

nabat_iseмбаева@mail.ru

Аннотация

Мақала 5-6 жастағы мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға арналған. Балалардың өзін-өзі бағалауы дәл мектепке дейінгі жаста қалыптасатыны көрсетілген. Мектепке дейінгі балалық шақ кезеңінде баланың өзін-өзі тану және өзіндік қарым-қатынас негізінде өзін-өзі бағалау қызметі қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі бағалауы тек өзі туралы білімді ғана емес, сонымен бірге өзін, қабілеттерін, адамгершілік қасиеттері мен іс-әрекеттерін бағалауды да қамтиды.

Аннотация

Статья посвящена формированию самооценки детей дошкольного возраста 5-6 лет. Показано, что самооценка у детей формируется именно в дошкольном возрасте. В период дошкольного детства у ребенка на основе самопознания и самоотношения формируется деятельность самооценивания, в результате которой складывается самооценка. Самооценка ребенка дошкольного возраста включает не только знания о себе, но и оценку самого себя, своих способностей, нравственных качеств и поступков.

Annotation

The article is devoted to the formation of self-esteem of preschool children aged 5-6 years. It is shown that children's self-esteem is formed precisely at preschool age. In the period of preschool childhood, a child on the basis of self-knowledge and self-attitude forms the activity of self-assessment, as a result of which self-esteem develops. The self-assessment of a preschool child includes not only knowledge about himself, but also an assessment of himself, his abilities, moral qualities and actions.

Мектеп жасына дейінгі бала ересектерден тәуелсіз болғысы келеді. Оның басқалармен қарым-қатынасы кеңейіп, күрделене түседі. Бұл өзін-өзі толық және терең сезінуге және бағалауға мүмкіндік береді. Баланың бүкіл психикалық өмірі басқалардың бағалауының әсерінен дамиды, баланың алған әрбір жаңа тәжірибесін, жаңа білімін, шеберлігін басқалар бағалайды. Көп ұзамай баланың өзі өз іс-әрекетін бағалауды, өзі білетін шындықтың дұрыстығын немесе дұрыс арттыруды іздей бастайды. Өзіндік идеяның элементтері алдымен жеке, моральдық қасиеттерді емес, объективті және сыртқы қасиеттерді бағалауда көрінеді. Бұл тану жағдайынан тыс басқа және өзі туралы идеялардың тұрақсыздығын, іс-әрекеттің тақырыптан бөлінбеуінің элементтерін көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі баланың жеке басының дамуындағы маңызды өзгеріс - бұл басқа адамның пәндік бағасынан оның жеке қасиеттері мен ішкі күйлерін бағалауға көшу. Балалардың бақылаулары мен бағалауы балаларды бағалау мен өзін-өзі бағалауды дамытудағы кейбір тенденциялар мен ерекшеліктерді анықтауға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі балалар өз жолдастарын және өздерін бағалауда ешқандай жеке, сипаттамалық белгілерді көрсетпейді. Мектеп жасына дейінгі баланың өзі туралы идеялардың мазмұнына олардың қасиеттерін, мүмкіндіктерін көрсету кіреді. Мүмкіндіктер туралы мәліметтер баланың бейнелі іс-әрекетінің, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас тәжірибесінің арқасында біртіндеп жинақталады [1].

Мектепке дейінгі жаста бағалау және өзін-өзі бағалау эмоционалды болып табылады. Айналасындағы ересектердің ішінен баланың сүйіспеншілігі, сенімі бар адамдар ең жарқын оң баға алады. Ересек мектеп жасына дейінгі балалар көбінесе айналасындағы ересектердің ішкі әлемін бағалайды, оларға орта және кіші мектеп жасына дейінгі балаларға қарағанда тереңірек және сараланған баға береді.

Әр түрлі қызмет түрлеріндегі мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі бағалауын салыстыру оның объективтілігінің тең емес дәрежесін көрсетеді («қайта бағалау», «барабар бағалау», «жете бағалау»). Балалардың өзін-өзі бағалауының дұрыстығы көбінесе іс-әрекеттің ерекшелігімен, оның нәтижелерінің көрнекілігімен, олардың дағдыларын білуімен және оларды бағалау тәжірибесімен, осы саладағы шынайы бағалау критерийлерін игеру дәрежесімен, баланың белгілі бір іс-әрекеттегі талаптарының деңгейімен анықталады. Осылайша, балаларға жеке қарым-қатынас жүйесіндегі өз позициясын дұрыс бағалаудан гөрі, белгілі бір тақырып бойынша өзі жасаған сурет туралы жеткілікті өзін-өзі бағалау оңайырақ.

Баланың мәртебесі, топтағы жағдайы мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі бағалауына да әсер ететіні анықталды. Мектепке дейінгі балалық шақта сүйіспеншілікке, жақын ересектердің қамқорлығына негізделген жалпы оң өзін-өзі бағалау сақталады. Бұл мектеп жасына дейінгі балалардың өз мүмкіндіктері туралы түсініктерін асыра бағалауға

бейім болуына ықпал етеді. Бала игеретін іс-әрекеттің кеңеюі оның жеке іс-әрекеттің сәттілігіне деген көзқарасын білдіретін нақты және сенімді нақты өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға әкеледі.

Бұл жаста баланың өзін-өзі бағалауы басқалардың өзін бағалауынан бөлетіні тән. Мектеп жасына дейінгі баланың өз күштерінің шегін білуі тек ересектермен қарым-қатынас негізінде ғана емес, сонымен бірге өзінің практикалық тәжірибесінде де жүреді, өздері туралы жоғары немесе төмен идеялары бар балалар ересектердің бағалау әсеріне сезімтал, олардың әсеріне оңай көнеді [2].

3-7 жасында құрдастарымен қарым-қатынас мектеп жасына дейінгі баланың өзін-өзі тану процесінде маңызды рөл атқарады. Бағалау әсерлерімен алмасу кезінде басқа балаларға белгілі бір көзқарас пайда болады және сонымен бірге өздеріне біреудің көздерімен қарау қабілеті дамиды. Баланың өз іс-әрекетінің нәтижелерін талдау қабілеті оның басқа балалардың нәтижелерін талдау қабілетіне тікелей байланысты. Сонымен, құрдастарымен қарым-қатынаста салыстырмалы өзін-өзі бағалаудың дамуын ынталандыратын басқа адамды бағалау мүмкіндігі қалыптасады. Ол баланың өзіне деген көзқарасын басқа адамдармен салыстыра отырып білдіреді.

Мектеп жасына дейінгі балалар неғұрлым жас болса, құрдастарының бағалары олар үшін маңызды емес. Үш-төрт жаста балалардың өзара бағалауы субъективті, көбінесе бір-біріне эмоционалды қатынас әсер етеді. Бұл жаста бала нәтижеге жету мүмкіндіктерін асыра бағалайды, жеке қасиеттері мен танымдық мүмкіндіктері туралы аз біледі, көбінесе нақты жетістіктерді жоғары жеке бағамен араластырады. Бес жасында қарым-қатынас тәжірибесі дамыған жағдайда, бала өзінің дағдылары туралы біліп қана қоймай, өзінің танымдық мүмкіндіктері, жеке қасиеттері, сыртқы келбеті туралы біраз түсінікке ие, сәттілік пен сәтсіздікке барабар жауап береді. 6-7 жасында мектеп жасына дейінгі бала өзінің физикалық мүмкіндіктерін жақсы көрсетеді, оларды дұрыс бағалайды, жеке қасиеттері мен ақыл-ой мүмкіндіктері туралы түсінік қалыптастырады. Балалар әр түрлі жағдайларда жолдастарының іс-әрекеттерін жалпылай алмайды, мазмұны жағынан жақындарын ажыратпайды. Ерте мектепке дейінгі жаста құрдастарының оң және теріс бағалары біркелкі бөлінеді. Ересек мектеп жасына дейінгі балаларда оң бағалар басым. 4,5—5,5 жастағы балалар құрдастарының бағалауына ең сезімтал. 5-6 жастағы балаларда өзін жолдастарымен салыстыру қабілеті өте жоғары деңгейге жетеді. Ересек мектеп жасына дейінгі балаларда жеке іс-әрекеттің бай тәжірибесі құрдастарының әсерін сыни тұрғыдан бағалауға көмектеседі.

Жасы ұлғайған сайын өзін-өзі бағалау баланың мүмкіндіктерін толық көрсететін бола бастайды. Бастапқыда бұл өнімді іс-әрекетте және ережелі ойындарда пайда болады, онда сіз өз нәтижеңізді басқа балалардың нәтижелерімен көрнекі түрде көре аласыз және салыстыра аласыз. Бірте-бірте мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі бағалауды ынталандыру қабілеті артып, мотивацияның мазмұны да өзгереді. Т.А.Репинаның зерттеуі көрсеткендей, 3-4 жастағы балаларда этикалық емес, эстетикалық тартымдылықпен («мен өзімді жақсы көремін») құндылық қатынасын негіздеу үрдісі жиі кездеседі.

4-5 жасар балалар өзін-өзі бағалауды негізінен өз тәжірибелерімен емес, айналасындағылардың «мен жақсымын, өйткені тәрбиеші мені мақтайды» деген бағалау қатынастарымен байланыстырады. Бұл жаста өзін-өзі өзгертуге деген ұмтылыс бар, бірақ ол моральдық келбеттің сипаттамаларына қолданылмайды.

5-7 жаста олар кез-келген адамгершілік қасиеттердің болуы тұрғысынан өздерінің жағымды сипаттамаларын негіздейді. Бірақ 6-7 жаста да барлық балалар өзін-өзі бағалауға түрткі бола алмайды. Өмірдің жетінші жылында бала өзін-өзі танудың екі аспектісін – өзін-өзі тану мен өзіне деген көзқарасты ажыратады.

Ересек мектепке дейінгі жаста балалардың көпшілігі өздеріне қанағаттанумен қатар, өздеріне бір нәрсені өзгертуге, басқа болуға деген ұмтылыс артады.

7 жасында бала өзін-өзі бағалау тұрғысынан маңызды өзгеріске ұшырайды. Бала өзінің жетістіктері туралы қорытынды жасайды: ол бір нәрсені жақсы жасай алатынын, ал

кейбір нәрсені жасау қолынан келмейтінін мойындайды. 5 жасқа дейін балалар әдетте өз дағдыларын асыра бағалайды. Ал 6,5 жасында олар өздерін сирек мақтайды, дегенмен мақтау үрдісі жалғасады. 7 жасқа қарай балалардың көпшілігі өздерін дұрыс бағалайды және әртүрлі іс-әрекеттердегі дағдылары мен жетістіктерін біледі [3].

Ересек мектеп жасына дейінгі балалар өздерінің және басқалардың іс-әрекеттерінің себептерін түсінуге тырысады. Олар ересек адамнан алған білім мен түсініктерге және өз тәжірибелеріне сүйене отырып, өздерінің мінез-құлқын түсіндіре бастайды.

Басқа адамдардың іс-әрекеттерін түсіндіруде мектеп жасына дейінгі бала көбінесе өзінің мүдделері мен құндылықтарынан, яғни өз ұстанымынан туындайды. Бірте-бірте мектеп жасына дейінгі бала өзінің адамгершілік қасиеттерін ғана емес, сонымен бірге тәжірибесі мен эмоционалды жағдайын да біле бастайды. Ересек мектеп жасына дейінгі баланы оның өзінде болып жатқан кейбір психикалық процестер қызықтырады. 4-5 жасында балада құрдасына және өзіне қатысты «жақсы» ұғымымен байланысты диапазон аз. 5-6 жасында ол үлкейеді, дегенмен әлі күнге дейін аталған қасиеттер тек балабақша мен отбасындағы қарым-қатынасқа қатысты болады. 6-7 жаста адамгершілік нормаларын мектеп жасына дейінгі балалар дәлірек түсінеді. Сол жаста балалардың көпшілігі құрдастарын бағалайтын адамгершілік қасиеттерді дұрыс түсінеді.

Өзін-өзі танудың дамуы баланың танымдық және мотивациялық саласының қалыптасуымен тығыз байланысты. Олардың дамуына сүйене отырып, мектепке дейінгі кезеңнің соңында маңызды неоплазма пайда болады — бала өзін де, қазіргі уақытта алатын позициясын да ерекше түрде біле алады, яғни балада «өзінің әлеуметтік өзін-өзі тануы «және осы негізде ішкі позицияның пайда болуы» пайда болады. Өзін-өзі бағалауды дамытудағы бұл өзгеріс мектеп жасына дейінгі баланың мектепте оқуға психологиялық дайындығында, келесі жас кезеңіне өтуде маңызды. Мектепке дейінгі кезеңнің соңында дербестік, балаларды бағалау мен өзін-өзі бағалаудың маңыздылығы артады [4].

Сонымен, өзін-өзі бағалаудың қалыптасуы, онсыз жеке тұлғаны қалыптастыру мүмкін емес, бұл жалпы психикалық дамуды сипаттайтын күрделі және ұзақ процесс. Бұл басқалардың, ең алдымен баланы тәрбиелеп отырған ересектердің тікелей әсерінен болады. Жеке тұлғаның қалыптасуының алғашқы кезеңдеріндегі өзін-өзі бағалау генезисінде (ерте кезеңнің соңы, мектепке дейінгі кезеңнің басы) баланың ересектермен қарым-қатынасы шешуші болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Лисина М.И. Психология самопознания у дошкольников/ М.И.Лисина, А.И.Сильвестру. – Кишинев: Штиинца, 1993. – 111 с.
2. Боцманова М.Э., Захарова А.В. Самооценка как фактор нравственной саморегуляции в младшем школьном возрасте / Нов. исследования в психологии. – М.: Педагогика. – №2, 1998.
3. Белобрыкина О.А. Влияние социального окружения на развитие самооценки старших дошкольников / О.А.Белобрыкина // Вопр. психологии. – 2019. – № 4. – С. 31-38.
4. М.Н.Емельянова. Подвижные игры как средство формирования самооценки/ М.Н.Емельянова // Ребенок в детском саду. – 2017. – №4. – С. 29-33.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕСИВТІ МІНЕЗ ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**Каримова Г.М.¹, Байкадамова А.М., Ермағамбетова А.Д., Амангельдиева
Н.М.^{2,3,4}**

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аннотация

Бұл мақалада агрессиялық мінез-құлық және оның себептері мен түзету жолдары жайлы айтылған. Қазіргі қоғамда балалардың агрессивті мінез-құлық көрсетуі көбеюде. Агрессиялық мінез құлық тек қана ерекше білім беруді қажет ететін балаларда ғана емес қалыпты балаларда да, тіпті, ересектерде де жиі кездеседі. Бұл жағдай дәрігерлер, педагогтер мен психологтар үшін ғана емес, сонымен бірге тұтас қоғам үшін де басты мәселелердің бірі болып отыр. Мәселенің алдын алу үшін қоғам агрессиялық әрекет себептерінен хабардар болу керек. Соның нәтижесінде түзету жұмыстарын ерте бастап, мәселенә ерте жоюымызға көмегі тиер еді.

Кілт сөздер: Агрессивтілік. Агрессивті мінез-құлық. Қауіп факторы. Арттерапия.

Аннотация

В этой статье рассказывается об агрессивном поведении, его причинах и способах его исправления. В современном обществе увеличивается агрессивное поведение детей. Агрессивное поведение характерно не только для детей с особыми образовательными потребностями, но и для нормальных детей, и даже для взрослых. Эта ситуация является одной из главных проблем не только для врачей, педагогов и психологов, но и для общества в целом. Для предотвращения проблемы обществу необходимо знать о причинах агрессивного поведения. В результате это помогло бы нам раньше начать корректирующие работы и решить проблему раньше.

Annotation

This article talks about aggressive behavior, its causes and how to correct it. In modern society, the aggressive behavior of children is increasing. Aggressive behavior is typical not only for children with special educational needs, but also for normal children, and even for adults. This situation is one of the main problems not only for doctors, teachers and psychologists, but also for society as a whole. To prevent the problem, society needs to know about the causes of aggressive behavior. As a result, it would help us start corrective work earlier and solve the problem earlier.

Балалардың агрессиясын зерттеу мен түзету мәселесі қазіргі қоғам үшін өте өзекті болып отыр. Балалардың ортасында агрессивті тенденциялардың өсуі мұғалімдер мен ата-аналардың алаңдаушылығын тудырады яғни, экрандағы зорлық-зомбылық культі, БАҚ-та агрессивті мінез-құлық үлгілерін көрсету, агрессивті мазмұндағы компьютерлік ойындар. Балалардың агрессивті мінез-құлық мәселесімен мұғалімдер, психологтар, ата-аналар кездестіруде. Агрессивті балаларға психологиялық көмек көрсету қажеттілігі агрессивтіліктің шығу тегі мен оны түзету жөніндегі зерттеулердің ерекше маңыздылығына әкеледі.

Балалардың мінез-құлқының негіздері мектепке дейінгі жаста қалыптасады, бұл осы жастағы балаларда агрессивтіліктің алдын алу мен түзетуге ерекше көңіл бөлу қажеттілігін тудырады.

Балалардың агрессивті мінез-құлқы - бұл көптеген жағымсыз эмоциялар жинақталған және бала оны өздігінен жеңе алмайды оның ішкі әлеміне назар аудару туралы сигнал, көмекке шақыру болып табылады. Агрессивті балалар қыңыр, басқаларға дұшпандық танытады, тез қозғыш, ренжігіш, олармен келіссөз жүргізу қиын. Олардың туыстарымен, достарымен, мұғалімдерімен қарым-қатынасы әрқашан екіұшты және

шиеленісті болып келеді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар ерекше алаңдаушылық тудырады.

Агрессивті мінез-құлықтың қалыптасуына биологиялық бейімділікке байланысты жеке қауіп факторлары ретінде мыналарды бөлуге болады:

Туған кездегі жарақаттар, пренатальды дамудың бұзылыстары - мұның бәрі болашақта сезімталдықты арттырады, эмоционалды теңгерімсіздікті және баланың тез психикалық сарқылуын тудырады. Осы негізде балада жиі басқалармен қақтығыстар болады және агрессивті мінез-құлық ықтималдығы артады. Басқа тұқым қуалайтын детерминанттар арасында гормондардың әсері (тестостерон деңгейінің жоғарылауы) бар. Мидың жарақаттары мен органикалық аурулары, мысалы, бас миының жарақаты, эпилепсия, бас миының ісігі. Кейбір жағдайларда тұлғаның органикалық бұзылуы қалыптасады, оның белгілері арасында тітіркену, ашулану және агрессия түріндегі эмоционалдық бұзылулар бар [1,776].

Балалық және жасөспірімдік кезеңдегі психикалық аурулар да агрессивті мінез-құлық (балалық аутизм, шизофрения және т.б.) ықтималдығын арттырады. Дамудың аномалиялары, сондай-ақ туа біткен физикалық ақаулар баланы созылмалы түрде ренжітетін және оның басқа адамдармен толық қарым-қатынасын қиындататын факторлар болып табылады. Нәтижесінде агрессивті реакцияларға бейімділік артуы мүмкін.

Мектеп жаста бала агрессивті мінез-құлықты физикалық немесе ауызша агрессия түрінде, сондай-ақ деструктивті әрекеттерде көрсетуі мүмкін.

Агрессияның көріну формаларына байланысты Р.В.Овчарова балалардың 3 категориясын анықтады[2, 336].

1. Физикалық агрессияға бейім балалар. Бұл категория тұлғаның келесі қасиеттерімен сипатталады: мақсаттылық, батылдық; тәуекелге бару, экстраверсия. Мұндай балалар белсенді, көшбасшылық қасиеттерді көрсетеді, өзін-өзі бақылаудың төмен деңгейімен үйлеседі. Олар сондай-ақ импульсивті мінез-құлықпен, жетектердің әлеуметтендірілмегендігімен, өткір тәжірибелердің қажеттілігімен сипатталады.

2. Сөздік агрессияға бейім балалар. Екінші топтағы балаларда айқын психикалық теңгерімсіздік, депрессия және фрустрацияға төзімділік тән. Олар басқалардың бағалаулары мен әрекеттеріне жоғары сезімталдықпен, тұрақты ішкі жанжалмен және импульсивті мінез-құлықпен сипатталады.

3. Жанама агрессияға бейім балалар. Олар жиі импульсивті мінез-құлық пен өзін-өзі бақылаудың төмен деңгейін көрсетеді. Сонымен қатар, олар жетектердің жеткіліксіз әлеуметтенуімен, өз әрекеттері туралы хабардарлығының төмендігімен және қалыптаспаған ерікті реакциялармен сипатталады.

Ақыл-ой кемістігі – балалық шақтағы психикалық патологияның кең тараған түрлерінің бірі. Көбінесе бұл баланың балабақшаның дайындық тобында немесе мектепте білім алуының басталуымен анықталады, әсіресе 7-10 жаста, өйткені бұл жас кезеңі үлкен диагностикалық мүмкіндіктер береді. Баланың психикалық дамуының тежелуіне тікелей немесе жанама әсер ететін әлеуметтік-психологиялық факторлардың ауқымы кең. Оларға мыналар жатады: ерте эмоционалды депривация (ана жылуынан, қарым-қатынастың эмоционалдық байлығынан айырылу), баладан бас тарту, ата-ананың алкоголизмі мен нашарқорлығы, қолайсыз орта, сонымен қатар дұрыс емес тәрбиенің әртүрлі нұсқалары, толық емес отбасы факторы, ата-аналардың білім деңгейінің төмендігі[3,216].

Қолайсыз әлеуметтік факторлар дамудың кешігуін күшейтеді. Жүйке жүйесінің функционалдық жетілмегендігінен тежелу мен қозу процестері нашар теңгерілген. Бала не өте қозғыш, екпінді, агрессивті, тітіркендіргіш, балалармен үнемі жанжалдасып отырады, немесе керісінше, ұстамды, тежеледі, ұялшақ болады, соның салдарынан балалар оны мазақ етеді.

Созылмалы дезадаптация күйі ретінде сипатталатын қоршаған ортамен мұндай қарым-қатынастан бала педагогикалық көмексіз өздігінен шыға алмайды. Клиникалық-психологиялық зерттеулер жүргізген Т.А. Власова, М.С. Певзнер, К.С. Лебединская [74]

және басқалар ақыл-ой кемістігінің төрт генезистік түрін ажыратуға мүмкіндік берді: конституциялық, соматогендік, психогендік және церебруганикалық. Ақыл-ой кемістігінің осы түрлерінің әрқайсысының өзіндік клиникалық-психологиялық құрылымы, эмоционалды жетілмегендігі мен когнитивті бұзылыстарының өзіндік ерекшеліктері бар және жиі бірқатар ауыртпалық белгілермен асқынады – соматикалық, энцефалопатиялық, неврологиялық. Көптеген жағдайларда бұл ауыртпалық белгілерді тек асқындырғыш ретінде қарастыруға болмайды, өйткені да психикалық дамудың қалыптасуында маңызды патогенетикалық рөл атқарады. Мәселен, мысалы, психогендік шыққан психикалық дамуы тежелген балалар интеллектуалды пассивті, өнімді іс-әрекетке қызығушылық танытпайды, олардың зейіні тұрақсыз. Олардың мінез-құлқында индивидуализм, біржақтылық, агрессивтіліктің жоғарылауы немесе, керісінше, шамадан тыс кішіпейілділік пен оппортунизм көрінеді. Балалардағы агрессивті мінез-құлықтың екі түрі бар [4, 156] :

1) әлеуметтендірілген; 2) әлеуметтенбеген.

Мінез-құлықтың бірінші түрінде балаларда психикалық ауытқулар болмайды, мінез-құлықты реттеудің моральдық және ерікті деңгейі төмен, олар көбінесе әлеуметтік нормаларды елемейді. Балалар назар аудару үшін агрессияны пайдаланады, олар өз эмоцияларын өте айқын көрсетеді. Екінші формада балалар әдетте жағымсыз эмоционалды күйлермен (қорқыныш, үрей, дисфория) көрінетін психикалық бұзылыстармен (эпилепсия, шизофрения, органикалық бас миының зақымдануы) зардап шегеді. Мұндай балалармен бірге жүретін жағымсыз эмоциялар мен дұшпандық өздігінен пайда болуы мүмкін немесе стресстік немесе жарақаттық жағдайға реакция болуы мүмкін. Мұндай балалар мазасыз, қозу мен импульсивті мінез-құлыққа бейім, бұл көбінесе ауызша немесе физикалық агрессияның көрінісі арқылы көрінеді. Ересектер жиі жіберетін қателіктердің бірі - балалардың агрессивтілігінің барлық көріністерін басуға ұмтылу. Өз кезегінде агрессивті мінез-құлық үшін үнемі жазаланатын балалар да оларды басуға кіріседі. Өкінішке орай, бұл қауіпті: басылған агрессия жойылмайды, бірақ баланың «бейсанасында» жинақталады және бір күні ол күшті жарылыс түрінде басталады.

Агрессивтілігі жоғары балалар ашушандығымен, өзіне сенімділігімен, ұстамдылығымен ерекшеленеді. Олармен сөйлесе отырып, ұстаз ұстамды, шыдамды болуы керек, оның әрекеті оның кішкентай күрескердің ішкі жағдайын түсінетінін көрсетеді: басқаларды қорқыта отырып, оның өзі жиі өз мінез-құлқынан зардап шегеді. Басқаны ренжіткеннен кейін де, оның ашуын басу арқылы ол тітіркену, қанағаттанбау сезімін бастан кешіреді. Мұғалім баланың ішкі тәжірибесін сезінуі керек, оған өз бетімен күресу қиын болатынын, ішкі мәселелерді шешуде мұғалімдер, ата-аналар, достар оның одақтастары екенін айту керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Прохорова К.А. Коррекция агрессивного поведения детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития средствами арт-терапии. Екатеринбург 2019.
2. Хухлаев О.Е., Чибисова М.Ю., Шеменов А.Ю. Инклюзивный подход в интеграции детей-мигрантов в образовании // Психологическая наука и образование. 2015. Том 20. № 1. С. 15–27.
3. Хмель Н.Д., Хайруллин Г.Д., Муканова Б.И. Педагогика: Оқулық\ Абай атындағы Ұлттық Педагогикалық университетінің педагогика кафедрасының авторлар ұжымы – Алматы Print-S, 2005-430 б

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Каримова Г.М.¹, Бимағанбетова Н.Т., Асылбекова Б.А., Қарымсақова Н.Д.^{2,3,4}

Аннотация

Мақалада жоғары білім беру ұйымдарында дәстүрлі және инновациялық оқыту технологияларын ұйымдастыру ерекшеліктері туралы қарастырылады. Сонымен қатар, дәстүрлі және инновациялық оқыту технологияларының артықшылықтары мен кемшіліктеріне салыстырмалы талдау жасалады.

Кілт сөздер: жоғары білім беру ұйымы, дәстүрлі оқыту технологиясы, инновациялық оқыту технологиясы, педагогикалық инновация, оқытушы, студент.

Аннотация

В статье рассматриваются организационные особенности традиционных и инновационных технологий обучения в организациях высшего образования. Кроме того, проводится сравнительный анализ преимуществ и недостатков традиционных и инновационных технологий обучения.

Ключевые слова: высшая образовательная организация, традиционная технология обучения, инновационная технология обучения, педагогическая инновация, преподаватель, студент.

Annotation

The article discusses the organizational features of traditional and innovative learning technologies in higher education organizations. In addition, a comparative analysis of the advantages and disadvantages of traditional and innovative learning technologies is carried out.

Keywords: higher educational organisation, traditional technology of education, innovative technology of education, pedagogical innovation, teacher, student.

Жоғары оқу орындарында ғасырлар бойы лекциялық әдіс, содан кейін оқытудың лекциялық-тәжірибелік әдісі дәстүрлі түрде үстемдік етіп келеді. Оған тән элементтер:

- студенттердің өзіндік жұмысына индикативтік негіз болуы тиіс жүйеленген ақпараттың үлкен көлемін берудің негізгі түрі ретінде - лекция;

- семинар-тәжірибелік сабақтар – оқу материалын ұйымдастыру, тереңдету, кеңейту, бекіту, оны практикада пайдалану, дәрістерде және өздік жұмыс процесінде алған білімдерін бақылауға арналған нысаны;

- оқытудың негізі – студенттің өз бетінше оқу-танымдық әрекеті;

- оқу тобы – тұрақты құрамы университетте оқудың барлық кезеңінде сақталатын студенттерді ұйымдастыру нысаны;

- әдетте екі семестрге, бағалау және емтихан кезеңіне және мерекелерге бөлінген - оқу жылы;

- жоғары оқу орнында оқу мемлекеттік емтихандарды тапсырумен және (немесе) дипломдық жұмысты қорғаумен аяқталады. Дәстүрлі білім беру жүйесі қоғамның қажеттіліктерін азды-көпті қанағаттандырды, бірақ ХХ ғасырдың соңы – ХХІ ғасырдың басы революциялық әлеуметтік-экономикалық, ақпараттық өзгерістермен сипатталды, бұл білім беру ортасын түбегейлі өзгертуді талап етті.

Осы кезеңде:

1. Білім беру қоғамның негізгі ресурстарының біріне айналып, оның болашақ интеллектуалдық байлығы қалыптасады.

2. Қоғамдық өмірдің барлық салаларының жаңаруы мен дамуына білім ең белсенді әсер етеді. Бұл әлемнің ең дамыған елдерінде білім деңгейінің артуына ықпал етті және халықтың жалпы жоғары білімге көшу мәселесін күшейтті;

3. Білім берудің мазмұнын, нысандарын, әдістері мен құралдарын жедел жаңарту, оқыту мерзімін ұзарту, білім берудің өмір бойы үздіксіздік қағидасын бекіту және кешенді технологияландыру арқылы ақпарат көлемінің жылдам өсуі байқалады.

Дәстүрлі білім беруде ақпаратты есте сақтауға және жаңғыртуға назар аударылса, жаңа жағдайда оқушының шығармашылық (өнімді) ойлауын дамыту, оның коммуникативті дағдыларын қалыптастыру және үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік ортада белсенді өмірге практикалық дайындау қажеттілігі туындады.

Педагогикалық инновация (жаңа, жаңару, өзгерту) - оқыту мен тәрбиелеудің мақсатына, мазмұнына, әдістері мен формаларына, мұғалімнің (оқытушының) білім беру ұйымындағы іс-әрекетін ұйымдастыруға жаңашылдық енгізу.

«Инновациялық» және «дәстүрлі білім беру» терминдерінің өзі, сондай-ақ олардың баламалық идеясы 1978 жылы Рим клубының баяндамасында бір топ ғалымдармен ұсынылған. Бұл баяндамада әлемдік ғылыми қоғамдастықтың назарын дәстүрлі оқытудың принциптері мен әдістерінің қазіргі қоғамның жеке тұлғаға және оның танымдық қабілеттерін дамытуға қойылатын талаптарына сәйкес келмеуі фактісіне аударды. Баяндама білім беру ортасында елеулі резонанс тудырды, ол жоғары оқу орындарының педагогикалық процесіне инновациялық дидактикалық технологияларды әзірлеуге және енгізуге түрткі болды.

Инновациялық, педагогикалық, атап айтқанда дидактикалық технологияларға тән қасиет – білім алушыға бағытталған білім беру. Оның негізгі заңдары мынадай мағынаға ие:

1. Дәстүрлі педагогикалық процесті жобалау кезінде оқу пәнін оқу білім беру мазмұнының үзіндісі және оның белсенді және процессуалдық қамтамасыз етілуі болса, арнайы бағытталған білім беруде адам өміріндегі оқиға, яғни, оқу пәнін оқытудың негізгі бөлігі болып табылады. дизайн элементі, алынған білім оның элементі, бөлігі болып табылатын тұтас өмір тәжірибесін береді.

2. Оқу үрдісін жобалау - оқытушы мен студенттің бірлескен іс-әрекеті, білім беру субъектілері ретінде өмір сүру тәсілі.

3. Оқу-тәрбие процесі тәжірибе көзіне айналатын зерттеу, ізденіс, тәрбиелік ойын түрінде өтеді.

4. Оқытушы мен студент арасындағы тұлға аралық бақылау функциялары өзгереді: оқытушы студенттің оқу-танымдық іс-әрекетінің көмекшісі, ақпарат көздерінің біріне айналады.

5. «Мен» концепциясының дамуы.

Инновациялық білім беру үдерістерінің өзектілігін ескере отырып, дәстүрлі және инновациялық білім берудің салыстырмалы сипаттамасын қарастырайық.

Критерий	Оқыту технологиясының ерекшелігі	
	Дәстүрлі	Инновациялық
<i>Оқыту оқытушының орны мен рөлі</i>	Оқыту процесінің барлық аспектілерін анықтайтын субъект	Оқыту процесін бастайтын және студенттердің оқу процесінің белсенді субъектілеріне айналуын ынталандыратын субъект
<i>Оқу студенттің орны мен рөлі</i>	Оқытушы берген ақпаратты қабылдау, игеру және жаңғырту	Әртүрлі көздерден алынған білімді белсенді игеру және генерациялау
<i>Ақпараттық коммуникация түрі</i>	Оқытушы басқаратын ақпарат	Оқытушы мен студенттер арасында ақпаратты қалыптастыратын, сонымен қатар

		олардың арасындағы ақпараттық өзара әрекетті қамтамасыз ететін көп арналы жүйе
Оқыту процесін басқару әдістері	Тоталитарлық және авторитарлық басқару	Демократиялық басқару
Шығармашылық деңгейі	Шығармашылық оқытушыға тән, студентке тек дайын ақпарат ұсынылады	Оқытушының шығармашылығы барған сайын жан-жақты болып, оқушылардың іс-әрекеті айқын шығармашылық сипатқа ие болады
Оқыту процесінің проблемалық сипаты	Ең жақсы жағдайда проблемалардың немесе проблемалық жағдайлардың сипаттамалары ғана болады	Оқыту негізінен мысалдар бойынша және проблемалық ситуациялар жағдайында өтеді, оларды анықтау және шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді
Оқу процесін бақылау деңгейі	Бақылаудың формальды, жекеленбеген түрлері. Қатаң бақылау	Студенттердің өзін-өзі бақылауға және рефлексияға үйрететін икемді дараланған бақылау формалары
Оқыту нәтижесі	Білімдер жиын	Білімдердің, практикалық дағдылардың жиынтығы, оларды кәсіби қызметте шығармашылықпен пайдалана білу

Кестеден көріп отырғанымыздай, инновациялық технологиялар дәстүрлі технологиялардан ең алдымен оқу-тәрбие процесінің негізгі қатысушылары – мұғалім мен оқушылардың орны мен рөлі, олардың өзара қарым-қатынасы, оқу іс-әрекетінің сипаты мен мазмұны бойынша ерекшеленеді. Ал дәстүрлі білім беруде мазмұнды, оқыту әдістерін және қарым-қатынас стилін анықтайтын субъект рөлін тек мұғалім (оқытушы) атқаратын «субъект – объект» ішкі жүйесі нақты көрсетілсе, инновациялық білім беру үдерісінде рөлдердің қатаң бөлінуі байқалады. Бұл нұсқада студент оқытушымен белсенді қарым-қатынасқа қосылып, әртүрлі ақпарат көздерімен өзіндік жұмыс барысында алған білімін пайдалана отырып, маңызды білім беру субъектісіне айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать// Учебное пособие. – 7-е изд., доп. – Алматы, 2012.
2. Инновационные методы обучения и воспитания: сборник статей VI Международной научно-практической конференции. – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». – 2021.
3. Инновационные технологии в образовании: Материалы IV Международной научно-практической видеоконференции (г. Тюмень, 30 ноября 2016 г.)/ Под ред. С. М. Моор. – Тюмень: ТИУ, 2017.

АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ МАҢЫЗЫ

Каримова Г.М.¹, Ізімбетова А.М., Елеусиз Ж.А.^{2,3}

Қ. Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Аға оқытушы, магистр¹, Арнайы педагогика ББ, 1-3 курс студенттері^{2,3}

Аннотация

Дамуында ерекшелігі бар балалар қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі. Бұл балаларды оқыту мен тәрбиелеуде жаңа технологияларды қолдану маңызды. В. Кларин «технология дегеніміз шеберліктің, істкерліктің белгісі, ал педагогикалық технология ол педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдарының жүйелі жиынтығы және жұмыс істеу реті» деп айтқан болатын. Қазіргі таңда педагогикалық технологияның 100 ден астам түрі қолданысқа ие, арнайы білім беру жүйесінде педагогикалық технологиялардың қолданыстағы түрлерін қарастырамыз.

Кілт сөздер. Технология, көп деңгейлі оқыту, ақпараттық және коммуникациялық, ерекше білімді қажет ететін бала.

Аннотация

Дети с отклонениями в развитии являются одной из актуальных проблем современного общества. Важно использовать новые технологии в обучении и воспитании таких детей. В. Кларин сказал, что «технология является признаком мастерства, предприимчивости, а педагогическая технология представляет собой систематизированный набор логических методов обучения и методических средств, используемых для достижения педагогической цели и порядка работы». В настоящее время используется более 100 видов педагогических технологий, рассмотрим виды педагогических технологий, применяемых в системе специального образования.

Ключевые слова: Технологии, многоуровневое обучение, информация и коммуникация, ребенок с особыми образовательными потребностями.

Annotation

Children with developmental disabilities are one of the urgent problems of modern society. It is important to use new technologies in the education and upbringing of such children. V. Klarin said that «technology is a sign of mastery, enterprise, and pedagogical technology is a systematic set of logical teaching methods and methodological tools used to achieve the pedagogical goal and work order.» Currently, more than 100 types of pedagogical technologies are used, let's consider the types of pedagogical technologies used in the system of special education.

Keywords: Technology, multi-level learning, information and communication, a child with special educational needs

Қазіргі уақытта дамуында ерекшелігі бар балаларды оқыту қазіргі білім берудің өзекті және даулы мәселелерінің бірі болып табылады. Дамуында ерекшелігі бар балалар мәселесі бір жағынан қоғамдағы осы топ санының айтарлықтай өсуіне, екінші жағынан олардың қоғамға бейімделуінің жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуына байланысты өзекті болып отыр. Қоғамдағы әлеуметтік топ ретінде дамуында ерекшелігі бар балаларға, ең алдымен, мектеп жасынан бастап сапалы білім алу үшін нақты жағдайын жасау, содан кейін кәсіптік білім алуын қамтамасыз ету, содан кейін жұмысқа орналасу және қоғамға бейімделуін қарастыру қажет. Мектептегі білім беру жүйесіндегі өзгерістер даму ерекшелігі бар балаларға арналған түзету-дамыта оқытудың мазмұнына әсер етпей қоймады.

Дамуында ерекшелігі бар ерекше білімді қажет ететін (бұдан ары қарай ЕБҚ) балалардың білім алу сапасын көбейтуде жаңа педагогикалық және ақпараттық технологияларды енгізу және оны саналы түрде қолдану маңызды рөл атқарады.

ЕБҚ ететін балалармен жұмыс істегенде оқыту мен тәрбиелеуде дұрыс, оң динамикаға жету үшін арнайы түзете-дамыту педагогикалық технологиялары қолданылады. Қазіргі кезде педагогиканың дамуында білім мен тәрбиеге формаларын, құралдарын, әдістерін іздеуде үлкен мүмкіндіктер ашады. Бұл процесті ұйымдастырудың жаңа тәсілдері үнемі пайда болуда. Бүгінгі таңда әрбір оқытушы ұстаз оқу-тәрбие үрдісін жетілдірудің тиімді жолдарын, оқушылардың оқуға деген ынтасын, білім сапасын арттырудың жолдарына жаңашылдықтарды іздестіріп, енгізуде. Жаңашылдыққа жол кезінде заманауи педагогикалық технологияларды меңгеру, оларды сабақ барысында мұғалімдердің қолдануы әрбір оқытушының кәсіби қызыметінің міндетті құзыреті болып табылады. Ерекше білімді қажет ететін балаларға түзету мектебінде білім беру барысында мұғалім қолдануға болатын замарауи технологиялардың бірнешесін бөліп көрсетуге болады:

Көп деңгейлі білім беру технологиясы. Әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың белсенді танымдық әрекетіне қолайлы психологиялық-педагогикалық жағдай туғызатын, олардың ойлауын, дербестігін дамытатын технологияның бір түрі. Салыстырмалы түрде көп деңгейлі оқыту салыстырмалы түрде педагогикадағы жаңа технология түрі деп қарастыруға болады. Көп деңгейлі оқыту технологиясы мектеп қызыметінің негізгі бағыттарының бірі. Көпдеңгейлі оқыту технологиясы – бұл әр оқушының қабілеті мен жеке ерекшеліктеріне байланысты оқу материалын меңгерудің басқа деңгейі қарастырылатын, бірақ негізгі деңгейден төмен емес оқу процесін ұйымдастыру технологиясы. Технологияның мақсаты — барлық оқушылардың білім мен дағдының негізгі деңгейін меңгеруін және олардың әрі қарай дамуына мүмкіндіктердің болуын қамтамасыз ету. Бұл әдіс бойынша жұмыс оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға, кәсіби және әлеуметтік өзін-өзі анықтауға саналы түрде жақындауға мүмкіндік береді.

Күрделі тақырыптарды немесе бөлімдерді оқу кезінде деңгейлік саралауды қолданған жөн. Оны жаңа тақырыпты меңгеру кезінде де қолдануға болады. Бұл оқыту оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытуды сараланғанға көшіруге ықпал етеді.

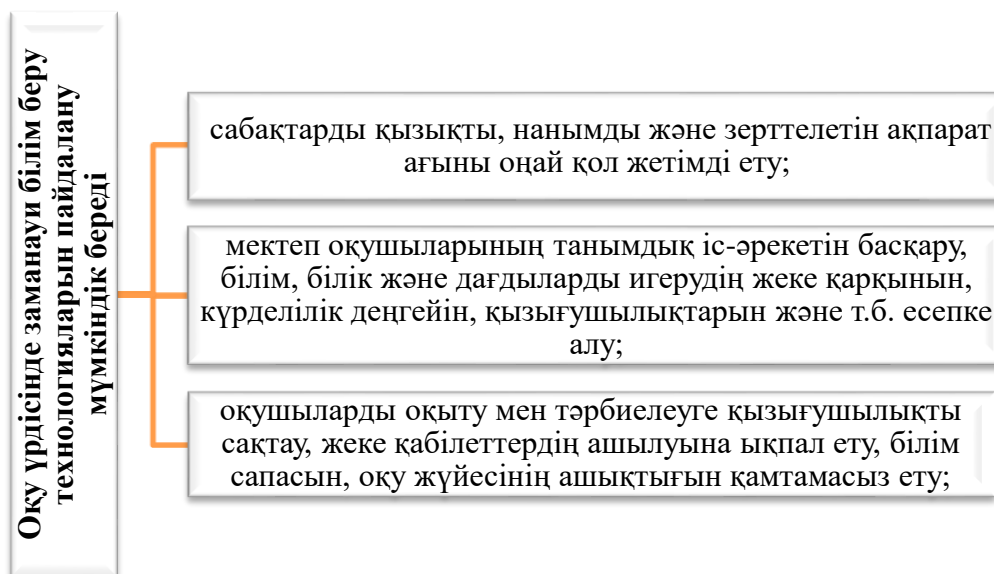
Мұғалім мен оқушылардың оқыту нәтижелеріне қанағаттану немесе қанағаттану деңгейі артады.

Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар

Түзету мектептерінде АКТ-ны енгізу, ең алдымен, білім сапасын арттыруға, ЕБҚ бар оқушыларға жаңа білім алу және игеру ынтасын арттыруға мүмкіндік береді, өйткені тілдік жүйенің барлық құрамдас бөліктерінің жүйелі дамымауымен қатар, олардың танымдық белсенділігі, ойлауы, ауызша есте сақтауы, зейіні, сөздік қоры нашар, қоршаған әлем туралы түсініктері жеткіліксіз. АКТ бейнелерінің жаңалығы, шынайылығы мен динамизмі, анимациялық бейнелерді пайдалану, ойын элементтерін енгізу арқылы оқу үдерісін жандандырады. АКТ пайдалану кезінде білім қабылдаудың әртүрлі арналары (көрнекі, есту) арқылы алынады, жақсы сінеді және ұзақ уақыт есте сақталады. АКТ қазіргі уақытта қарқынды дамып жатырған технологиялардың бірі. Педагогикалық тәжірибеде АКТ ны тереңірек меңгеру және сабақты бақылау үшін әртүрлі электронды тесттерді қолдана аламыз. Жауаптарды тексеруге арналған интерактивті сөзжұмбақтар, тесттар, дұрыс-бұрыстар балаларға үлкен қызығушылық тудырады. Бірақта АКТ технологиясын сабақтың барысында көп қолдану балаларға кері әсерін тигізу мүмкіндігінде бар екенін ескергеніміз жөн. Оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану балалардың қызығушылығын арттырады және оқуға деген ынтасын арттырады. Түстің, анимацияның, музыканың, дыбыстық сөйлеудің, динамикалық модельдердің және т.б. оқу ақпаратын ұсыну мүмкіндіктерін кеңейту. Дегенмен, заманауи білім беру және ақпараттық технологияларды енгізу дәстүрлі оқыту әдістерін толығымен алмастырады дегенді білдірмейді, керісінше оның құрамдас бөлігі болады. Өйткені, педагогикалық технология – оқыту теориясына негізделген және

жоспарланған нәтижелерді қамтамасыз ететін оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың әдістерінің, әдістемелік тәсілдерінің, формаларының жиынтығы.

Жаңа технологияларды қолдану мектеп алдында тұрған заманауи талаптарға сай. Білім беру технологияларының арқасында студенттер оқу іс-әрекетінің әдістерін меңгереді, өз білімін өз бетінше құрастыра алады, заманауи ақпараттық кеңістікте шарлайды. Бұл «құзыреттілік» дегенді білдіреді.

Білім беру технологиялары оқушылардың оқу іс-әрекетіне қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді, бағдарламалық материалды ұсыну мен игерудің әртүрлі формаларын қамтамасыз етеді және үлкен тәрбиелік, дамытушылық және тәрбиелік әлеуетті қамтиды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Шутенко, А.В. Методы проведения учебных занятий с использованием средств информационных и коммуникационных технологий [Электронный ресурс] / А.В. Шутенко. – Режим доступа <http://pedsovet.su/> - 09.05.2016.
2. Жук, Н. Личностно-ориентированный урок: технология проведения и оценки // Директор школы. 2006. – № 2. – с. 53-57.
3. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия. – М.: ООО «Аспект», 2005.

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Кубиева В.А.¹, Король Т.А.²

Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова
Старший преподаватель, магистр¹, студентка 1 курса ОП Педагогика и методика
начального обучения²
город Актобе
tataynka2022@gmail.com

Аннотация

В статье рассмотрена взаимосвязь традиций и инноваций в содержании образования, рассматриваются необходимые частные вопросы, которые требуют решения в системе образования, как дошкольной, школьной и педагогики, педагогики в среднем звене и высшем профессиональном учебном заведении образования.

Ключевые слова: педагогические инновации, инновационное обучение, интенсивность, образовательное нововведение, стресс, педагог

Аннотация

Мақалада білім беру мазмұнындағы дәстүрлер мен инновациялардың өзара байланысы қарастырылады, мектепке дейінгі, мектеп және педагогика, орта буын педагогикасы және жоғары кәсіптік білім беру мекемесі сияқты білім беру жүйесінде шешуді қажет ететін қажетті жеке мәселелер қарастырылады.

Түйінді сөздер: педагогикалық инновация, инновациялық оқыту, қарқындылық, білім беру инновациясы, стресс, педагог

Annotation

The article examines the relationship between traditions and innovations in the content of education, discusses the necessary private issues that need to be addressed in the education system, such as preschool, school and pedagogy, pedagogy in the middle level and higher professional educational institution of education.

Keywords: pedagogical innovations, innovative learning, intensity, educational innovation, stress, teacher

Связь времени, будущего и прошлого осуществляется индивидом, и его практической инициативой, в том числе образованием. Эта связь - не просто предоставление прошлых навыков и умений будущим поколениям. Образовательный процесс всегда сопровождается введением чего-то нового. Педагогические инновации связаны с изменениями в образовании, тем самым выступая в качестве педагогической коммуникации времени.

Педагогические инновации определяют характер изменений в образовании, которые происходят с течением времени.

Педагогические инновации - это наука, которая изучает природу закономерностей появления и развития педагогических инноваций по отношению к дисциплинам, которая наиболее чем обеспечивает взаимосвязь традиций в образовании и оказывает влияние на предстоящее будущее.

Одной из причин развития инновационного обучения и формирования педагогических инноваций является образовательный кризис. При всех несоответствиях в формах его возникновения в различных странах часто встречаются последующие несоответствия:

- между необходимыми требованиями постоянно прогрессирующей общественной деятельностью и достоверным уровнем подготовленности студентов;
- новые формулировки целей вузов и существующая организационная структура и формы управления;
- интересы и возможности субъекта образовательного процесса.

Иная причина кроется с развалом Советского Союза. В начале 1990-ых годов, развиваясь самостоятельно, большинство школ пытались внедрить инновации, но оказалось, что недостаточно знать их, чтобы внедрять инновации. Это требует понимания того, как внедрять, осваивать и поддерживать инновации.

В результате возникает главная цель педагогической инновации, научное обоснование непрерывных изменений в образовании и обеспечение ее в интересах приближения к сознательной сущности сформировавшейся личности.

Возникла необходимость научного обеспечения инновационной деятельности. В результате стали развиваться педагогические инновации.

С тем же началом перспектив развития соответствующей науки изменяются последующие представления о задачах и целях образования, его сути и освоения в самом

учебном процессе. Педагогический процесс, предложенный учёными, является источником образовательных инноваций. Учёные, равным образом, полагаются на потребителей изменений - студентов, родителей, общество.

Инновации в образовании возникают и в практической деятельности, так как потребность в разрешении возникающих противоречий, удовлетворении индивидуальных и социальных потребностей и, следовательно, изменений в содержании и в формировании, а в дальнейшем и создании учебных заведений, и инновационной направленности, которая непосредственно связана с переменами в методической и технической подготовке педагогов и преподавателей. Даже сегодня этот процесс не имеет настоящей научной и интеграционной основы. По-прежнему недостаточно научных исследований и советов и указаний по регулированию инновационной деятельностью учителей, на ступени их профессиональных возможностей, которые рассматриваются на соответствующем региональном и национальном уровнях.

Интенсивность происходящих изменений приводит к росту необходимости нового теоретического понимания и содержания контроля инновационными этапами на уровне государственного аппарата и отдельных образовательных организаций в становлении педагогических положений, гарантирующих последующее продуктивное инновационное направление. Инновационные этапы, которые позволяют преподавателям, воспитателям и учителям результативно повышать уровень квалификации и реализовываться, способствуют развитию и умению обучающихся в постоянно видоизменяющемся мире.

Инновации классифицируются следующим образом:

1. По видам деятельности – педагогические, управленческие.[1, с. 14]
2. По характеру вносимых изменений – радикальные (основанные на принципиально новых идеях и подходах), комбинаторные (новое сочетание известных элементов) и модифицирующие (совершенствующие и дополняющие существующие образцы и формы). [1, с. 14]
3. По масштабу вносимых изменений – локальные (независимые друг от друга изменения отдельных участков или компонентов), модульные (взаимосвязанные группы нескольких локальных педагогических инноваций), системные (полная реконструкция системы как целого).[1, с. 15]
4. По масштабу использования – единичные и диффузные.[1, с. 15]
5. По источнику возникновения – внешние (за пределами образовательной системы), внутренние (разрабатываются внутри образовательной системы).[1, с. 15]

В результате чего можно с уверенностью сказать, что инновационная структура обеспечивает интеграционную комбинацию последующих действий и объектов, с помощью которых образовательный прорыв или концепция преобразуются в общественно - коммуникативное явление, то есть, педагогическое нововведение.

Нововведение или та же самая инновация не может считаться полностью законченным, если оно остановилась на определённом переходном этапе.

Основными характеристиками нововведения являются: его относительные преимущества (степень превосходства), совместимость (степень соответствия существующей системе ценностей), сложность (степень простоты и лёгкости для понимания, использования или приспособления к нему), простота апробации (апробация в ограниченных масштабах), коммуникативность (возможность его распространения) и др.[2, с. 5]

Как процесс, инновации имеют внутреннюю логику и фокус. Он используется от идеи инноваций до того, как потребитель применяет его, учитывая логику взаимоотношений среди участников явления, которая в конечном счёте называется инновационным процессом. Выделяют две формы инновационного процесса:

- а) простое воспроизводство нововведения, характеризующееся тем, что новшество изготавливается лишь в той организации, где оно было освоено [2, с. 5] ;

б) расширенное воспроизводство нововведения предполагает его распространение на множество организаций.[2, с. 5]

Нововведения в образовании помогают достигнуть таких целей как: мировоззрение, изменение и модернизации в образовательном процессе; производительности познавательной деятельности учащихся; повышение эффективности организации воспитательной работы; модификация учебных материалов с рассмотрения понятий методологии и дидактических исследований. Модернизация системы образования влияет на личность преподавателя, предъявляет особые требования к его профессиональной, социально-психологической, личностной компетентности. Учитель - это человек, который передаёт знания и навыки учащимся и управляет сложным процессом их передачи и воспитания. Профессия учителя - один из наиболее напряжённых видов профессиональной деятельности в интеллектуальных и эмоциональных планах, это наличие стрессоров, стрессовых ситуаций и ответственности. интеллектуальном и эмоциональном планах видов профессиональной деятельности, это сочетание наличия стресс - факторов, стресс - ситуаций и ответственности. Причины и проявления стресса на работе выделены немецкими психологами В. Зигертом и Л. Лангом. К ним относятся такие страхи работников, как: не справиться с работой или допустить ошибку; быть обойдённым другими или потерять работу.[3, с. 46] Проводилось анкетирование. В анкетирование просматриваются три блока вопросов. Первый блок раскрывает особенности самочувствия педагогов во время профессиональных стресс - факторов. Второй блок указывает на особенности самочувствия после стресс- фактора. Третий блок указывает как правильно реагировать педагогам в стрессовой ситуации. В ситуации эмоциональной нагрузки у 27% педагогов наблюдалась относительная сохранность характеристик, что говорит о нормальном состоянии организма.[3, с. 47] У 40% педагогов выражено ощущение подъёма и готовности к работе, наблюдается состояние мобилизации, которая обеспечивает соответствие параметров всего организма и отдельных его уровней требованиям организма.[3, с. 47] У 33% педагогов присутствовала дезорганизация психической деятельности и снижение продуктивной деятельности, так как большинство педагогов жалуются на депрессивное состояние.[3, с. 47] Такие результаты указывают на несформированность способов преодоления эмоционального напряжения, саморегуляции собственных состояний. Исследование нервно-психического усиления у педагогов при давлении стресс - факторов показал, что относительных расхождений нервно-психического усиления в соответствии с возрастом не наблюдается, либо же просто умалчивается самими представителями участвующих в данном анализе.

Для того, чтобы побороть страх стоит научиться стараться все планировать, так как одной из причин стресса является неподготовленность. Когда человек орудует несколькими делами одновременно, он нередко путается в действиях, подвержен забывчивости, не удовлетворён незавершённой дел. И справиться с этим помогут инновационные технологии, которые не только смогут помочь спланировать то или иное событие, но и вместе с этим могут помочь держать контакт с аудиторией на занятии. Использование современных образовательных технологий подразумевает, что преподаватель помогает студентам определить пути, формы, способы приобретения знаний, направляет их самостоятельный поиск в нужное русло, выявляет и помогает преодолевать проблемы, даёт советы по использованию научных знаний в решении прикладных задач, организует процедуру оценки и самооценки уровня сформированности необходимых умений и навыков.[4, с. 74]

Прежде чем приступить к внедрению технологии в рамках учебных дисциплин и внеурочной деятельности учитель должен понимать, что «режиссёром», координатором проекта должен быть именно он. Решение проектных задач должно быть понятно и знакомо детям, а приложенные координатором проекта приёмы и методы расширить знания и умения детей.[5, с. 58]

Таким образом, применение инновационных технологий обеспечивает целостное восприятие окружающего мира, даёт толчок к самостоятельной деятельности ребят и наглядно утверждает их личностный рост. Следовательно, применение инновационных технологий обеспечивает общее понимание, которые охватывает планету в целом не зависит в результате чего подтверждают личностный рост учащихся.

В соответствии с этим можно сделать вывод, что «Традиции и инновации в содержании образования» должны способствовать подготовке учащимся будущих учителей в средней школе, в младших классах, в дошкольных заведениях в соответствии с определенным законом со стороны государства и, основанным на принципах объединения базовых филологических знаний и навыков в практических психологических и педагогических навыков в составлении образовательного процесса. В результате чего, данный процесс обучения студентов должен быть направлен не только на усвоение теоретических, предметных знаний, но и на развитие креативных способностей студентов, через организацию различного рода практикумов, интерактивных и коллективных форм работы, привлечение изучаемого материала к проблемам повседневной жизни конкретных образовательных учреждений.[6, с. 3]

Использованная литература

1. Инновационная педагогика: учеб. пособие / Л.С. Гавриленко, В.И. Кутугина, Ю.Л. Лукин. – Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2019. – 14, 15 с.
2. Педагогическая инноватика: Научно-методическое пособие /Цыркун И.И.– 1996, – 5 с.
3. Наука и образование современной Евразии: традиции и инновации: сборник научных работ (Из материалов Евразийского научного форума, посвящённого 300-летию со дня рождения М.В. Ломоносова) 24-28 октября 2011 года / Под ред. М.Ю. Спириной. Часть четвертая. 2012. — 46, 47 с.
4. Тихонова Н.В. Технология «перевернутый класс» в вузе: потенциал и проблемы внедрения // Казанский педагогический журнал. 2018.– 74 с.
5. Инновации в образовании: опыт реализации : в 2 частях / Материалы XIII Межрегиональной заочной научно-практической конференции г. Кемерово, МБОУ ДПО «Научно-методический центр», 2022. – 58 с.
6. Традиции и инновации в методике начального обучения: Н.А. Сафронова / Рабочая программа дисциплины. – г. Владимир: Владимирский государственный университет имени Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых», 2014. – 3 с.

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Кубиева В.А.¹, Сеитжапарова А.К.², Жаканова Д.А.³

Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова
Старший преподаватель, магистр¹, студенты 1 курса ОП Педагогика и методика
начального обучения^{2,3}
город Актобе
sejtzaparovaazia@gmail.com, daniya060906@icloud.com

Аннотация

В статье раскрывается тема современного образования. Анализируется роль традиций и их влияние на современную систему образования. Описаны положительные стороны инновационного обучения детей и что представляет собой инновационный процесс.

Ключевые слова: содержание образования, современное образование, традиции, социальная стабильность, инновационное обучение, традиционные методы, эффективность, современность.

Аннотация:

Мақалада қазіргі білім беру тақырыбы ашылады. Дәстүрлердің рөлі және олардың қазіргі білім беру жүйесіне әсері талданады. Балаларды инновациялық оқытудың жағымды жақтары және инновациялық процестің мәні неде екендігі сипатталған.

Кілт сөздер: білім мазмұны, заманауи білім беру, дәстүрлері, элеуметтік тұрақтылық, инновациялық оқыту, дәстүрлі әдістер, тиімділігі, заманауилық.

Annotation:

The article reveals the topic of modern education. The role of traditions and their influence on the modern education system is analyzed. The positive aspects of innovative teaching of children and what constitutes an innovative process are described.

Keywords: content of education. modern education, traditions, social stability, innovative learning, traditional methods, efficiency, modernity.

Что такое содержание образования? Под этим термином стоит понимать систему, которая подстроена под цели и задачи педагогов информации. Она выполняет функцию передачи учащимся знаний, умений и необходимых навыков. А также она помогает получить опыт творческой деятельности, эмоционального восприятия окружающего нас мира и направляет на дальнейшее развитие. Содержание образования не стоит на месте, оно постоянно меняется, дополняется и реформируется. Факторами, под влиянием которых происходит изменение содержания образования, являются контингент учащихся и цели их обучения. Под контингентом учащихся понимается их разделение на младшую, среднюю и старшую школу. А также тех, кто получает базовое и высшее образование. Отсюда можно сделать вывод, что содержание образования определяет содержание обучения.

Базовый уровень обучения в педагогике предполагает то, чему детей научили в школе. Если посмотреть на это немного шире, то содержание обучения определяет знания, необходимые учащимся, книги, по которым желательно работать преподавателю и критерии, по которым стоит находить нужный материал. Существует два подхода к решению данных вопросов. А именно формальное и материальное образование. К сторонникам первого вида можно отнести Джона Локка, Иммануила Канта и Песталоцци. Последователи данного направления убеждены в том, что главное в образовании – это развитие познавательных способностей у ребенка. Теперь рассмотрим материальный подход. От формального образования он отличается тем, что предполагает получение практически значимых знаний - самым главным в учебном процессе. Подходы к изучению образования, как и в любой другой сфере, не разделяются на исключительно положительные и отрицательные. Как правило, они являются смесью плюсов и минусов. Поэтому нельзя назвать более истинную точку зрения.

Содержание образования в Казахстане также не стоит на месте, оно находится под влиянием постоянных изменений и новшеств. Ее обновление преследует одну главную цель – совершенствование педагогического мастерства. Сегодня система образования нашей страны представляется формой спирального образования. В чем заключается ее суть? Суть в том, что весь пройденный материал повторно рассматривается и усложняется из года в год на протяжении всего школьного обучения. Такой подход дает много преимуществ, нежели традиционные формы обучения. Уже начиная с 2016 года система образования нашей страны подверглась значительным изменениям. Это процесс связан с динамикой развития науки и техники, а также информационных технологий.

Современные дети очень мобильные и сфокусированы на результат, они готовы к освоению новых открытий в технике. В таких условиях требования к школьному обучению и профессиональной подготовке в вузах изменяются. Нашу эффективность определяет не количество полученных нами знаний, а большой спектр умений и навыков, которыми мы овладели в процессе обучения. [1]

Современное образование – это значимое, ценное и культурно творческое сочетание прошлого, настоящего и будущего. Именно по этой причине изучение единства традиций и инноваций, как двух полюсов будущего образования, актуально в наши дни. Традиции являются стабилизирующим элементом развития образования, который позволяет не только передавать историческую память и духовно-культурную энергию нации, но и значимые ориентиры для создания жизни каждого человека. Педагогическая специальность в нынешних условиях невозможна без использования педагогических, научных и методических традиций. Однако традиционные формы и методы педагогической деятельности, которые существовали в течение многих лет должны быть адаптированы к новым условиям. Особенности развития науки и техники, высокие требования к специалистам в любой области требуют внедрения инноваций в образование будущего.

Образование играет важную роль в обществе. Это самая важная сфера общественной жизни. От его функционирования зависит экономическое, политическое, интеллектуальное, культурное и моральное состояние нашего общества. Неоспоримо, что формирование современной модели образования должно быть ориентировано на интересы будущего. Но в то же время образование должно существовать с учетом общих традиций. Таким образом, в своей профессиональной деятельности современный учитель находится в противоречивой ситуации, где с одной стороны – он должен противостоять изменениям и быть новатором, а с другой стороны – он должен сохранять и воспроизводить существующие ценности. Такая позиция соответствует двойственности самого образовательного процесса, которая включает в себя как традиции, так и инновации, сохранение и развитие. Чаще всего традиция понимается только как что-то древнее и отстающее, в чем никто не нуждается. С другой точки зрения, традиции в педагогике любой национальности всегда были основой для построения национальной системы образования, потому что только народные традиции, которые вышли из жизни и были проверены временем, могут быть аксиоматичными. Традиции, возникшие в древние времена, играют решающую роль в воспитании новых поколений. Традиция появляется в мире как своего рода выход из кризиса жизни – путем создания новых форм древних канонов.

Социальная стабильность достигается путем расширения границ культуры, основой которой является традиция. Он передает позитивные и универсальные ценности, которые ценны для успешного развития общества. Таким образом, в современных условиях существует большая необходимость создания культурной основы для дальнейшего развития традиций и духовной эволюции общества. Поэтому традицию можно признать стабилизирующим элементом развития образования. Современные ученые сосредоточены на взаимодействии традиционных и инновационных методов обучения. Тем не менее, есть те, кто считает традиционное образование более эффективным.

Традиционные методы обучения используются в школах на протяжении десятилетий и до сих пор активно используются учителями. Конечно, критика или наоборот, опровержение критики традиционных методов обучения в настоящее время является спорным вопросом. В конце концов, существуют традиционные методы обучения, которые прошли испытание временем и которые учителя смогут применить в практической деятельности в ближайшие годы в сочетании с инновационными методами. Беседа, образовательная дискуссия, работа с учебником, демонстрация, упражнения, лабораторная, практическая и самостоятельная работа. Как и любая технология обучения, традиционное образование имеет свои сильные и слабые стороны.

Среди преимуществ:

- систематический характер обучения;
- упорядоченный, логически корректный вид материала;
- организационная ясность;
- оптимальное потребление ресурсов во время массового обучения.

Основными недостатками традиционной системы образования, по мнению подавляющего большинства ученых являются:

- вызванная этим неспособность и нежелание детей активно учиться;
- не формируемое ценностное отношение к собственному развитию, образованию и обществу в целом.

В конце XX века педагогика способствовала переходу к личностно-ориентированному образованию, поскольку общество в целом требует, чтобы выпускники школ сознательно и ответственно делали выбор в различных жизненных ситуациях. Достижение таких качеств несомненно является главной целью образования и воспитания.

Инновационное обучение – это образовательная деятельность, ориентированная на динамические изменения в окружающем мире, которая основана на формах мышления, творческих способностях и высоких социальных и адаптивных способностях человека. Такое обучение стимулирует инновационные изменения в культуре, социальной среде; ориентировано на формирование индивидуальной готовности к динамичным изменениям в обществе за счет развития творческих способностей, различных форм логического и творческого мышления, а также способности сотрудничать с другими людьми. Инновационная педагогическая деятельность, основанная на понимании передового практического опыта, ориентирована на изменение и развитие образовательного процесса. В нашей стране принимаются новые законы, с целью улучшения нынешней системы образования. К примеру: государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. Целью которой является повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей. В этой программе поставлены 11 задач, которые выведут наше образование на совершенно новый уровень. [2]

В условиях нынешнего времени в системе образования нашей страны происходят серьезные изменения, ориентированные на достижение целей, которые ставит перед нами государство. Процессом, модернизирующим систему образования является информатизация образовательного процесса. В первую очередь, данный процесс связан с развитием науки и технологий, а также внедрением современных инноваций в учебный процесс. Эти нововведения предполагают улучшение учебного процесса и поднятие уровня образования. В современных условиях, если педагог не владеет знаниями об инновационных технологиях обучения, то его нельзя считать профессионалом своего дела. Это означает, что любой педагог должен постоянно пополнять багаж своих знаний, знакомиться с новыми технологиями, не быть равнодушным к миру науки и техники, а также стремиться к оттачиванию имеющихся знаний и умению правильно преподнести материал своим ученикам. [3] По мнению большинства современных стран, модернизация общего среднего образования становится необходимостью. Так как это является главной целью в процессе реформирования национального образования. Поскольку уровень развития любой страны смотрится по эффективности общеобразовательной школы. Международные организации в своих документах отмечают, что современное общество выстраивает потребности, которым должно отвечать школьное образование. [4]

Инновации в образовании – это процесс создания, реализации и распространения новых идей, методов, педагогических и управленческих технологий, в результате чего повышается уровень достижений структурных элементов образования, система переходит в качественно новое состояние. Также инновацию в образовании могут называть концепцией. В образовании постоянно происходит инновационный процесс, он представляет собой ряд действий, которые выполняются строго по установленному

порядку и правилам. Данные действия направлены на обновление и изменение цели, содержания, методов обучения, а также адаптацию образовательного процесса к современным социально-историческим условиям в образовании. Инновация в образовании – признак современности.

Образование будущего построено на лучших традициях отечественной педагогики поиске новых форм, методов и содержания образования. Необходимым условием дальнейшего развития и дальнейшего самосовершенствования отечественной системы образования является опора на лучшее, созданное в отечественном и мировом образовательном пространстве. [5]

По мнению современных авторов, традиции, передающие то, что уже сложилось в теории и практике образования, оказываются механизмом передачи опыта из поколения в поколение. Традиционные и инновационные методы должны находиться в постоянном контакте, дополняя друг друга.

Такие сферы как геополитика, экономика, социология казахстанского общества и ее дальнейшая интеграция в масштабное мировое образовательное пространство требует модернизации. И первым делом, это модернизация системы среднего общего образования в Республике Казахстан. Это обусловлено целью дальнейшего увеличения срока обучения. Сейчас международный стандарт рассчитан на 12-летнюю школу. В настоящее время уже в 136 странах реализуется 12-летнее среднее образование. Если Казахстан также перейдет на 12-летнее образование, то это способствует решению стратегической задачи проектирования новой модели образования. [6]

Согласно стратегии «Казахстан – 2030» образование было объявлено самым важным приоритетом на сегодняшний день. Перед властью нашей страны и перед самим народом поставлена серьезная задача: войти в 30 наиболее конкурентоспособных стран мира. В соответствии с данной целью выстраиваются пути к ее достижению, составляются задачи. Не без особого внимания обходится и сфера образования. Потому что ее совершенствование играет огромную роль на пути к достижению цели. [7]

Образование сегодня является не только педагогическим процессом, основанным на традиционных отношениях «учитель-ученик», которые были предметом педагогики, но и стало непрерывной социальной жизнедеятельностью обучающегося, интегрирующей многие формы образовательной коммуникации, отличные от педагогики, и включающей от себя обучающегося. Поэтому такое образование требует иных педагогических и психологических, а также философских и методологических соображений.

Непрерывное обучение подразумевает изменение главного действующего лица (субъекта) образовательного процесса и фундаментальное изменение роли учителя. Основная функция учителя – не обучать и направлять, а организовывать процесс обучения, создавая консультируя и облегчая условия для совместной работы ученика.

Непрерывное обучение всей жизни – это процесс, присущий всему периоду социальной жизни человека и, как таковой, принимающий различные формы. В частности это значит, что навыки, знания, установки, нормы поведения и моральные принципы и, наконец, вся необходимая образовательная информация приобретаются обучающимся не только в стенах учебного заведения, но и из уст учителей и преподавателей, везде где есть необходимость или возможность их приобретения. В результате образовательный процесс выходит за стены учебного заведения и за рамки нормирования традиционной деятельности, понимаемой как воспитание и обучение в организационных условиях. [8]

М. И. Алексеева пишет, что «с каждым десятилетием XXI века все более актуальным становится вопрос о соотношении инноваций и традиций в образовании». С ее точки зрения, традиция – это выработанные историей педагогической науки и практики базовые представления о принципах, ценностях, подходах, методах и инструментах образовательной деятельности учащихся и педагогов, получившие статус педагогического наследия.

Инновации – это нововведения, обеспечивающие качественное улучшение результатов образовательного процесса. Традиции направляют общее развитие и обеспечивают критерии отбора инноваций с точки зрения их новизны, и творческой массовой применимости.

Использованная литература

1. <https://www.nur.kz/1773601-novaa-sistema-obrazovania-v-kazahstane-2018-2019.html>
2. Государственная программа развития образования и науки РК на 2020-2025 годы
3. «Инновационное направление совершенствования содержания образования в Казахстане», Мускина А.Н.2016 – С.18
4. Система общего среднего образования в Казахстане. Диссертация. Сайтимова Т.Н. 2011, С.3
5. «Развитие технического и профессионального образования в Казахстане», Борибеков К.К., Кусаинов А.К. 2015. С.23
6. Проект Концепции 12-летнего среднего образования. 2010 г.
7. Послание Президента страны народу Казахстана 1997 года «Казахстан – 2030 Прозрение, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев»
8. «Инновации в образовании» Учебное пособие. Г. И. Ильин, 2015. Издательство «Прометей», 2015г.

ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ

Кусмамбетова Ботагоз Куантаевна

Заведующая ГККП « Детский сад № 33 «НҰРСӘТ», г.Актобе
kusmambetova@mail.ru

Аннотация

Текущий учебный год для системы дошкольного воспитания и обучения является особенным годом. В республике началась масштабная трансформация дошкольного воспитания и обучения. Принята модель дошкольного воспитания и обучения.

Модель дошкольного воспитания и обучения представляет собой концептуальный документ, определяющий основополагающее видение, цель, задачи, ценности и принципы дошкольного воспитания и обучения.

В рамках новой модели, на базе нашего детского сада «Нурсат», города Актобе стартовали республиканские пилотные проекты «Центры компетенции», «Два педагога в группе дошкольной организации в течении дня».

Цель пилотных проектов – это достижение высокого качества воспитания и образования, через обеспечение доступности, путем совершенствования нормативных документов, повышения качества подготовки и квалификации педагогов, улучшения материального положения детского сада.

В рамках трансформации создали соответствующую игровую среду для детей как обучающий инструмент, среда из которой ребенок станет сам добывать знания, т.е. среда, которая стала бы третьим педагогом, после родителей и воспитателя.

Каждый уголок детского сада был оформлен для детей: для укрепления здоровья создали солевую шахту, в холлах уголки для чтения БУККРОССИНГ, для физической саморегуляции - интерактивный пол и скалодром, сухие бассейны и мягкие модули.

Для опытов и экспериментов оборудовали пространство open air с мини-планетарием, создали шахматную студию «Белая ладья», студию Арт дизайнера, где дети

развивали художественный вкус и интерес к рисованию. В групповых комнатах - говорящие стены, уголки уединения. Чтобы знакомить с обычаями и традициями казахского народа создан - Этно музей, чтобы каждый уголок детского сада будоражил фантазию и творчество ребенка и нес познавательную мотивацию.

Это позволило нам на качественном уровне завершить экспериментальную работу и получить достойную оценку сертифицированного эксперта, представителя института раннего развития детей при министерстве просвещения Республики Казахстан.

В рамках трансформации дошкольного образования вносятся изменения и дополнения в нормативно-правовые акты, регулирующие деятельность дошкольных организаций: в государственный стандарт, типовую программу, учебные планы. Главная цель этих изменений - это вернуть игру детям, как основную деятельность дошкольника, воспитывать уверенных в себе, самостоятельных, любознательных, устойчивых к трудностям, здоровых, свободно и критически мыслящих детей.

Новая модель требует трансформации и педагога детского сада. Точка роста педагогов началась с трансформации личностно-профессиональной позиции и развития компетенций.

Педагоги стали понимать, что занятия как форма передачи готового опыта себя исчерпали, сейчас нужно ценить не результат, а сам процесс, в котором развиваются способности ребенка. Сегодня главная задача воспитателя детского сада — построить равноправные положительные взаимоотношения, развивать дружеские связи детей – желание детей действовать вместе, умение сотрудничать, сохранять дружный стиль общения. При построении равноправных партнерских взаимоотношений важно, чтобы взрослые вместе с детьми смеялись, огорчались, ошибались и исправлялись по ходу выполнения задания. И только в процессе совместной игровой деятельности и общего интереса возможна передача объема знаний, умений, навыков и обеспечение эффективности педагогического процесса. И важно не забывать о том, что функция детского сада воспитательная и развивающая, а в школе обучающая.

Работая в пилотном проекте, мы на своем опыте убедились, как меняются не только дети, но и воспитатели: дети становятся открытыми и свободными, любознательными; воспитатель становится другом для детей, на их уровне понимая детские радости и детские проблемы, решая их вместе, создают атмосферу полного доверия. Ведь только в такой обстановке малыши проявляют, те скрытые таланты и возможности, которыми их наделила сама природа.

Включая в работу пилотного проекта родителей, мы стремились к тому, чтобы родители стали нашими партнерами в развитии детей. Совместная работа с родителями, поменяла их мнение о работе детского сада и педагогов.

Особенно привлекательна для родителей была идея пилота - это работа двух воспитателей одновременно в группе. Родители увидели, что их детям уделяется больше внимания, стали с удовольствием посещать детский сад, зная, что их ждут два воспитателя.

Родители стали активней вовлекаться в жизнь детского сада, принимать участие в различных мероприятиях, и зачастую были инициаторами данных мероприятий, участвовали в благотворительных акциях, организованных для детей с особыми образовательными потребностями и образовательных проектах.

Благодаря творческому тандему родители-дети-педагоги наши воспитанники неоднократно становились победителями международных и республиканских конкурсов.

Наиболее значимыми мероприятиями за этот период стало участие в новогодних утренниках, где родители не были гостями и строгим жюри, а нарядившись в костюмы, веселили детей и водили хороводы, сами составляли сценарий утренника, стараясь воплотить мечты своего ребенка, (победить разбойников или превратиться в звездочета итд), эмоции детей и родителей тут просто не передать.

По итогам проведения пилота, на базе нашего детского сада открыт Центр компетенции «Точки роста», как структурное подразделение нашего детского сада, но с широким спектром деятельности. На Центр были выделены дополнительные штатные единицы методиста и психолога.

Задача Центра оказывать методическое сопровождение пилотных детских садов, детских садов, работающих в инновационном режиме. Консультировать педагогов дошкольных организаций в вопросах реализации пилотных проектов и повышения качества дошкольного образования.

Родители доверяют нам самое дорогое, что у них есть – это своих детей. Поэтому наша первоочередная задача- это создать безопасные, комфортные условия для пребывания детей. Это является вторым направлением трансформации системы дошкольного воспитания. На сегодняшний день Министерством прорабатываются следующие немаловажные вопросы это

- усиление требований к размещению госзаказа в детских садах.
- внедрение ваучерного механизма финансирования.

Для обеспечения прозрачности при распределении мест в детских садах, все электронные очереди в областях теперь будут интегрированы в единую базу по республике.

Создание единой очереди по постановке и выдачи направлений в дошкольные организации позволит систематизировать очередность в детские сады в целом по республике, исключит возможность ставить в очередь детей в разных регионах одновременно.

У нас в области есть опыт, начиная с 2018 года в области внедрена автоматизированная система постановки детей в очередь и выдачи направлений в дошкольные учреждения. Данная система позволила сделать процедуру постановки детей на очередь прозрачной и открытой, исключая какие-либо коррупционные риски и нарушения как в государственных, так и в частных детских садах.

С внедрением системы balabaqsha.akt.kz, eaktobe.kz на базе 225 государственных и 192 частных детских садов организована работа уголков самообслуживания для родителей с предоставлением компьютеров для работы с системами balabaqsha.akt.kz, eaktobe.kz.

В настоящее время в электронной базе очередности зарегистрировано более 13 тысячи детей в возрасте от 0 до 6 лет и выдано 90 тысяч электронных направлений. В этом году, управлением образования области была автоматизирована очередность и в коррекционные детские сады.

Проработав в дошкольной системе более 30 лет, пройдя все ступени от воспитателя до руководителя-лидера, и как практик дошкольник вижу, что данная трансформация системы дошкольного воспитания и обучения обусловлено временем и несомненно необходима для качественного дошкольного воспитания.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫТ, ОҚУШЫЛАРДЫ СЫНДАРЛЫ ОҚУҒА ҮЙРЕТУ

Құрманғазина А.Қ., Копейсинова А.Б.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері

Ақтөбе қаласы

kurmangazina21@mail.ru , ajsaulekopejsinova@gmail.com

Аннотация

Мақалада заманауи мұғалімнің өз құзыреттілігін үнемі жетілдіріп, деңгейін көтеру қажеттілігінің себептері ашылған. Мақалада сыныптағы атмосфераны жақсарту,

ынтымақтастық ортасын құру, ынта мен білім сапасын арттыру үшін өз тәжірибесінде нені өзгерту керек деген сұраққа қатысты заманауи идеялар қамтылған. Екінші бөлімде конструктивизмнің негізгі идеялары сипатталған. Осы тәсілдің бір бөлігі ретінде мұғалім оқу үдерісіне оның нәтижесіне емес, көп көңіл бөлуі қажет. Оның алдына жаңа міндеттер қойылады, олардың шешімі зейіннің шоғырлануын және уақыт. Сындрлы оқыту сабақтастыққа негізделген. Балаларды қалай оқытынын үйрету керек. Оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту, рефлексия жүргізу, кері байланыс орнату, сабақта диалогқа көңіл бөлу, ақпараттық технология дағдыларын дамыту, саралау әдістерін қолдану маңызды.

Кілт сөздер: Сындрлы оқыту, инновация, педагогикалық әдістер, заманауи технологиялар, танымдық қабілет, оқушы, мұғалім.

Білім саласында үнемі үлкен өзгерістер орын алуда. Осыған байланысты инновациялық процестер барлық жерде жүзеге асырылып жатыр. Бағдарламалар, стандарттар мен жоспарлар өзгеріп, жаңғырудың жаңа кезеңдеріне сәйкес жаңа талаптар алға қойылуда. Бұл білім алушыларды дайындау сапасына, олардың құзыреттіліктеріне бағытталған. Білімді жаңғыртудың басты мақсаты білім беру жүйесінің тұрақты дамуы мен қазіргі заманның қажеттілігіне сай қамтамасыз етуге байланысты. Оқушылардың өз бетінше білім алуына және өзара білім алуына көңіл бөлу қажет. Және бұл оқушылардың ынтасы мен білім сапасынан көрінеді. Оқытудағы кемшіліктерді мойындап, дұрыс шешім қабылдай аламыз.

Мұғалімнің негізгі міндеттеріне мыналар кіреді:

- оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес дұрыс таңдалған тапсырмалар, олардың мүдделері мен қажеттіліктері;
- жұмыс барысында қажетті қолдау көрсету және бағыттау;
- қолайлы білім беру ортасын құру және қолдау.

Қажетті шешімді әртүрлі жолдармен табуға болады. Олардың ішіндегі ең қарапайымы-оны жасау арнайы басылымдардың немесе интернет-ресурстардың көмегімен өзін-өзі тәрбиелеу немесе жүгіну тәжірибелі әріптесінен көмек алу үшін. Заманауи технологиялар дәуірінде мүмкіндіктер әлдеқайда көп болды. Жаңа нәрселерді үйрену және оқыту әдістері мен технологияларының өзгеруінен хабардар болу оңайырақ. Оқушылардың ізденуін мен зерттеу бағыттарын қалыптастырып, оқуға деген қызығушылықтарын арттыруға қолданылтын технологиялар жетерлік. Солардың бірі сындрлы оқыту технологиясы. Сындрлы оқытуға үйрену оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуға, оларды оқу кезінде сонымен қатар өмірде кездесетін мәселелерді өздігінен шешуге бағыттайды. Кез келген жайтты жан-жақты тұрғыдан талдауға, бағалауға, таңдау жасап шешім қабылдауға үйретеді.

Сындрлы оқытуда бағалау маңызды рөл атқарады. Бағалау әрқашан оқушылар үшін басты мотивация болды. Бірақ, егер бірінші жағдайда, тек нәтиже бағаланады, және, әдетте, біржақты тәртіпте, яғни, тек мұғалім ғана, екіншісінде жағдай басқаша. Александр айтқандай: «сыныпта бағалау тек техникалық процесс емес». Сындрлы оқытуда оқу процесі нәтижеден маңыздырақ. Оқушылардың сұрақтарға қалай жауап беретіні бүкіл оқу процесі бағаланады, сыныптастарымен жұмыс жасай отырып, олар қалай өзара әрекеттеседі, тапсырмаларды орындауға қаншалықты байыпты қарайды және т. б. бағалаудың объективтілігін арттыру үшін процеске қатыса алады ал оқушылардың өздері. Бірақ бағалау критерийлерін жасау өте маңызды. Мұны мұғалім жасай алады алдын ала, содан кейін олармен сыныпты таныстырыңыз, немесе сіз критерийлерді бірге жасай аласыз оқушылармен. Критериалды бағалау дәстүрліден түбегейлі ерекшеленеді. Оны қандай критерийлер бойынша бағалайтынын алдын-ала біле отырып, оқушы одан не болатынын нақты біледі талап етіледі және оның әрекеттерінің реттілігін дұрыс анықтайды.

Сабақтарда оқушылардың сыни ойлауын дамыту өте маңызды. Бақылау және тыңдау арқылы шешім қабылдау және дәлелдемелер алу үшін тиісті критерийлерді қолдана отырып, олар бақылау, талдау, тұжырымдау және түсіндіру дағдыларын дамытады. Оқушылар үшін кез-келген міндет-бұл өз бетінше шешімін таба алатын мәселе, ал егер процесте қиындықтар туындаса, онда жинақталған өмірге сүйене отырып тәжірибе, оқушылар қалыптасқан жағдайлардан шығудың жолдарын таба білуі керек.

Танымдық қабілет-бұл студенттердің білімін іздеуге және алуға бағытталған белсенді ақыл-ой әрекеті. Танымдық қабілеттер-бұл тұлғаның психологиялық ерекшелігі, оның білім, түсіну, қолдану, талдау, зерттеу және т. б. сияқты әрекеттерді орындаудағы икемділігін анықтайды.

Білім алушылардың танымдық белсенділігінің қызығушылығын арттыру үшін оқу процесі оларды қанағаттандыратындай ұйымдастырылуы керек. «Жүз рет естігеннен гөрі бір рет көрген жақсы» деп бекер айтылмаған.

Жан-жақты білім беру, өскелең ұрпақты тәрбиелеу-әрбір оқытушының басты міндеті. Олай болса, қазіргі педагогикалық қоғамдастықтың алдында үлкен мақсат тұр: өмірдің барлық саласында белсенді, шығармашылық қызметті, еркін және жан-жақты жетілген тұлғаны тәрбиелеу.

Оқыту әдістері мен дидактикалық, ақпараттық-коммуникативтік құралдардың білім алушының танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудағы балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі педагогикалық жағдай жасауды талап ететін процесс.

Мұғалім сабақтарда жаңа әдістерді, әртүрлілікті қолдануға тырысудан қорықпауы керек және оқушыларға ұнайтынына сенімді болуы керек. Әдетте мұғалімдер барлық назарды өз оқытуларына аударады, бірақ маңыздысы оқушылардың оқу қабілетін дамыта отырып, айтарлықтай жеңілдейтінін түсіну. Оқушылар бір-бірінен үйрене алатын барлық оқу процесі өз бетінше бағаланады. Біздің оқушылар біз бұрын ойлағаннан әлдеқайда қабілетті және тәуелсіз екені белгілі. Оқушылардың назарын аудару үшін біз мұғалімдер ретінде оқу процесін өте күрделі және әртүрлі ұйымдастыруымыз керек. Оқушылар өзін-өзі ынталандыруы керек.

Сабақты қолданылатын әдіс-тәсілдер өте көп. Олар тақырыпты оңай меңгеруге, жекелей, жұптық және топтық тапсырмаларды тиімді орындауға, оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында қолданылады. Сабақта жаңа тақырыпты түсіну үшін бекіту тапсырмалары, сергіту сәттері, қызықты ойындар ұйымдастыруға болады.

Біз оқушылардың қызығушылығын оятуға болатын мынадай әдістерді қарастырдық:

1. «Телефон» әдісі. Бұл әдіс кезінде оқушылар шаттық шеңберін құрып, бірінші тұрған оқушы келесі оқушының құлағына белгілі бір сөзді сыбырлап айтады. Осылайша кезекпен осылай жалғаса береді. Соңғы оқушы айтқан сөз бірінші оқушының айтқан сөзімен бірдей болуы керек. Ойын соңында кімнің сөзді қате айтқаны анықталады. Бұл әдістің мақсаты- оқушыларды мұқият тыңдауға үйрету.

2. «БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫ» теориясы бойынша жаңа сабақты өз бетімен меңгерту тапсырмалары

«БЛУ» мақсатына жету үшін Кім? Не? Қашан? Қандай? Қалай? Не істеді? т.с.с. сұрақтар тапсырмалар шартында болуы керек. Сол арқылы оқушылар тақырып бойынша толық ақпаратты меңгереді.

«Түсіну» Неліктен? Не себепті? Не үшін? Неге? т.с.с. сұрақтар оқушының жоғарыда берген жауаптарына қойылады. Сол арқылы ол тақырыпты тереңірек меңгереді.

«Талдау» 1. Салыстыр 2. Айырмашылығы неде? 3. Ұқсастығы неде? 4. Тақырыптың басты идеясын жаз сияқты тапсырмалар болуы керек. Немесе 1-3 тапсырмаларды Венн диаграммасы арқылы қамтуға болады

«Жинақтау» Қорытынды шығаруға бағытталған: Мазмұнды жүйеле, анықтама бер, кесте, сызба толтыр, сөзжұмбақ, ребус шеш; т.б. сөздер тапсырма шартында болуы керек.

«Қолдану» Оқулықпен жұмыс. Тек қарапайым тапсырмалар орындалады.

«Баға беру» Сен қалай ойлайсың? Не істер едің? деген сөздер тапсырма шартында болу керек.

«БЛУ» мақсатына жету үшін Кім? Не? Қашан? Қандай? Қалай? Не істеді? т.с.с. сұрақтар тапсырмалар шартында болу керек. Сол арқылы оқушылар тақырып бойынша толық ақпаратты меңгереді.

3. «Хат жазысу»

Шәкірт пен ұстаз арасында терең байланыс орнатуға, түсіністікке, достық қарым-қатынасқа тәрбиелейді. Баланың креативті-шығармашылық мүмкіндіктерін ашады. Сабақ кезінде еркіндік пен сенім артқан хаттар тақырып аясында қалып қойып отырады, ал сабақтан тыс уақытта жазылған хаттар шәкірт көңіліндегі алаңдататын сұрақтар мен сабақ кезінде ашылмаған ойларды қамтиды.

Қарапайым қарым-қатынас хаттары уақыт өте келе мәнді де маңызды, сауатты пікір жазбалары ретінде қарастырылуы қамтылады. Сонымен қатар, мұндай хаттар – ұстаз тарапынан ой салу, бағдар беру, шәкірт тарапынан жарқын ойлар мен еркін пікірлерді тізетін «идеялар аралы» болып табылады.

Қорытынды:

Сабақта ынтымақтастық орта құруды үйренеді, әр түрлі деңгейдегі дифференциалды тапсырмаларды қолданады, сабаққа қызығушылығын арттырудың көптеген түрлі әдістерін меңгереді, формативті бағалауды қолдануды үйренеді, оқушыларды өзін-өзі және өзара бағалауға тартады, топты сауатты ұйымдастырады. жұмыс жасайды, оқушылардың сыни тұрғыдан ойлауын дамытады.

Сындарлы ойлауы дамыған оқушылар тәуелсіз, өзіне сенімді, көпшіл, жауапкершілікті сезінеді.

Балалар үшін ең жақсы үлгі - бұл жеке үлгі, сондықтан мұғалім мұнымен ешқашан тоқтамауы керек. Өзін-өзі үйрену арқылы ғана ол басқаларды да үйрете алады.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЦИФРЛЫ РЕСУРСТАР

Мейрамбекулы А.¹, Бекбауова А.У.²

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

ЕТЖБҚЕ ББ 1 курс студенті¹, физика-математика ғылымдарының кандидаты,
доцент²

Ақтөбе қаласы

mirra478@mail.ru

Аннотация

Білім беруді цифрландыру тез дамып келе жатқан замандағы ең көкейкесті мәселелердің бірі. Мақалада математиканы оқытудағы жаңа үлгідегі цифрлық ресурстардың бағдарламалық мүмкіншіліктері сипатталған.

Кілт сөздер: цифрлы білім ресурстары, Geogebra, математика, математикалық сөздік.

Аннотация

Цифровизация образования – одна из самых актуальных проблем в стремительно развивающемся время. В статье рассмотрены программные возможности новых цифровых ресурсов, часто принимающиеся в обучения математики.

Ключевые слова: цифровые образовательные ресурсы, Geogebra, математика, математический словарь.

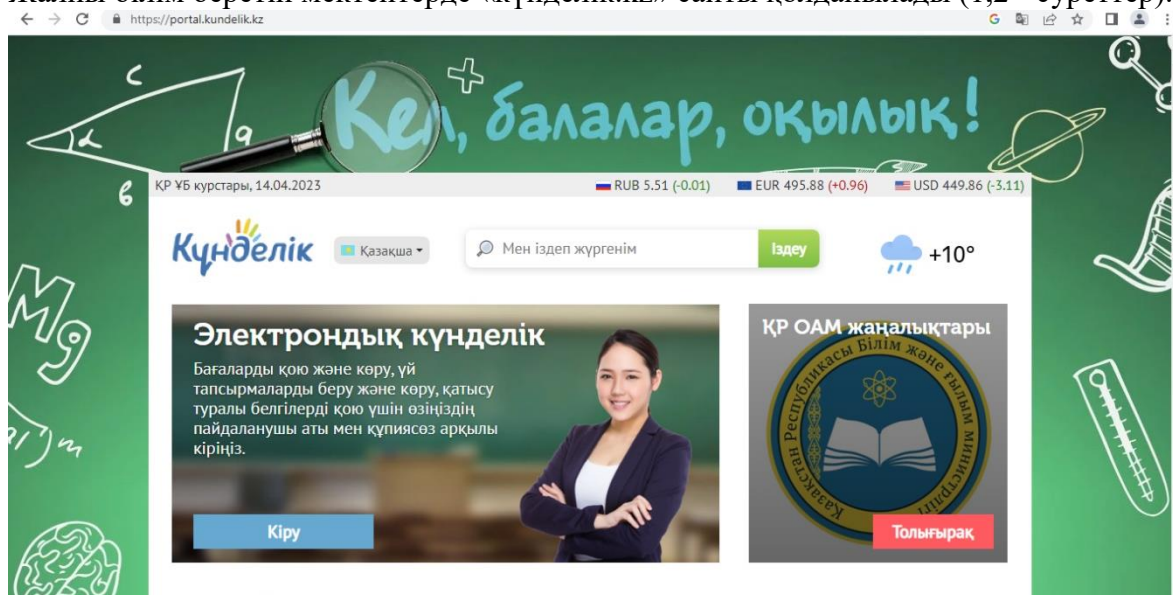
Annotation

Digitalization of education is one of the most urgent problems in a rapidly developing time. The article describes the software capabilities of new digital resources, often used in teaching mathematics.

Keywords: digital educational resources, Geogebra, mathematics, mathematical dictionary.

Білім берудегі қолданылатын цифрлы білім ресурстары, ол оқушының пәнге деген құштарлығын арттырумен қатар, цифрлық сауаттылығын күшейтеді. Цифрлы ресурстарды сабақтың бекіту кезеңінде, анимация, дыбыстық файлдар, үй тапсырмасын орындауда, сынақ ұйымдастырғанда қолданады.

Жалпы білім беретін мектептерде «күнделік.kz» сайты қолданылады (1,2 - суреттер).

1-сурет.

Сайттың негізгі көрсететін қызметтері:

Компания туралы

«Күнделік (Kundelik)» ЖШС – қазақстандық АТ-компаниясы, білім беру басқару мекемелердің өкілдеріне, сондай-ақ мұғалімдерге, оқушыларға, ата-аналарға, білім беру ұйымдарының әкімшілеріне бірыңғай электрондық білім беру аймағының әзірлеушісі.

Компанияның флагмандық өнімі – автоматтандырылған ақпараттық білім беру «Күнделік» жүйесі, электрондық құжат айналымдары білім беру ұйымдарының және әлеуметтік желілік өзара іс-қимыл құралдары барлық білім беру процесінің қатысушыларына мүмкіндіктерін біріктіреді: педагогтармен, ата-аналармен және оқушылармен.

Қызметінің басты бағыттары:

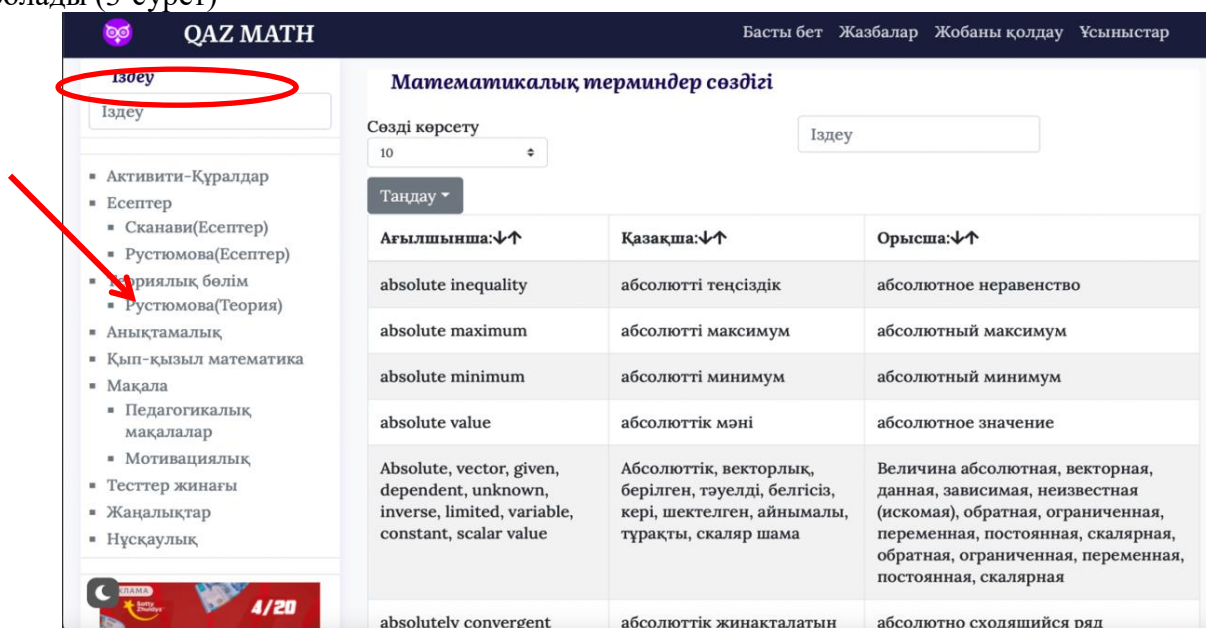
- Мектептің білім беруін жаңғырту.
- АКТ-ның озық интеграциясы білім беру процесінде.
- «Педагог-оқушы-ата-ана» коммуникациясын интерактивті дамыту.
- Бірыңғай ортаның ақпараттық алмасуын енгізу.
- Мектеп экожүйесіне қызмет көрсету және құру.
- Қашықтықтан білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз ету.

2-сурет.

Ал әр пәннің ерекшеліктеріне қарай көптеген ақпараттық технологиялар қолданылады. Математика пәні ең қиын пәндердің бірі, дегенмен де математика барлық басқа пәндермен өте тығыз байланыста, математиканы оқыту процесінде қолданылатын цифрлы ресурстарға тоқталайық.

Үштілділікті жүзеге асырғанда, математиканы CLIL технологиясымен оқыту процесінде математикалық термендрен сөздігі – QazMath сайтын қолдануға болады. Сайттың басты мәзірінде негізгі менюмен қатар, іздеу мүмкіндігі бар. Сонымен қатар,

тестер жинағы, жұмыс істеу нұсқаулығы, әдістемелік құралдар, мақалалармен танысуға болады (3-сурет)

3-сурет. QAZMATH сайты

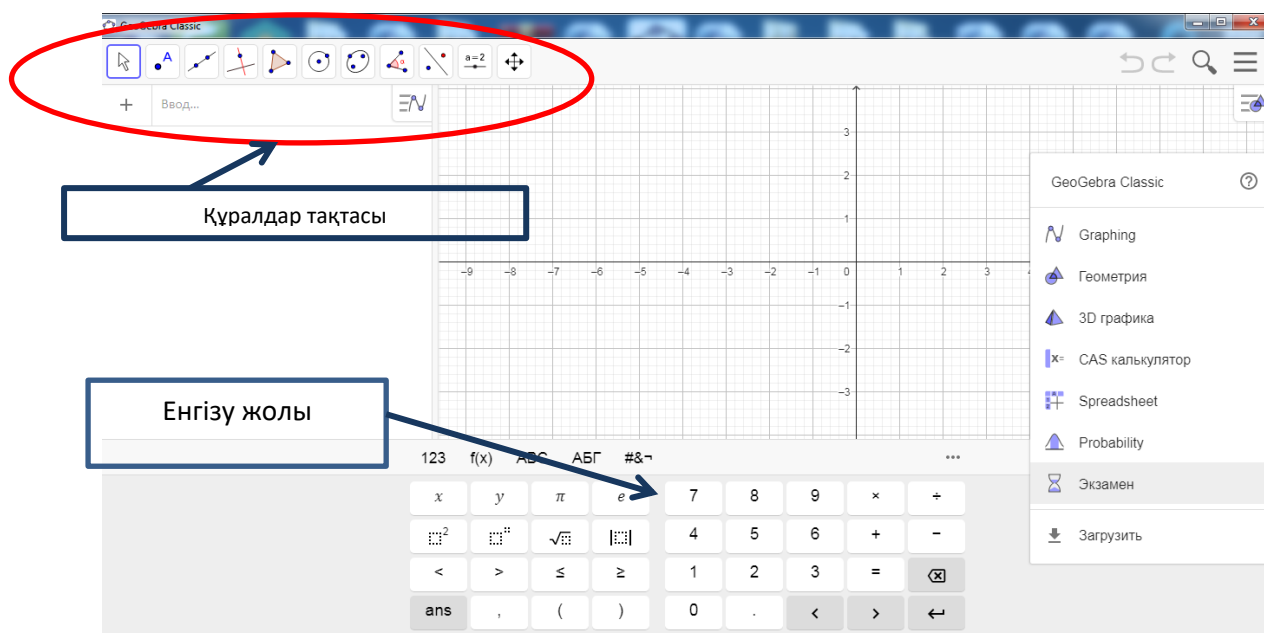
Соңғы кезде математиканы оқытуда қолданылатын программалау ортасының бірі Geogebra ортасы.

GeoGebra бағдарламасының авторы Австриялық Маркус Хохенвартер. Бағдарлама интерфейсі бірнеше тілге аударылған, соның ішінде қазақ тіліне де бар.

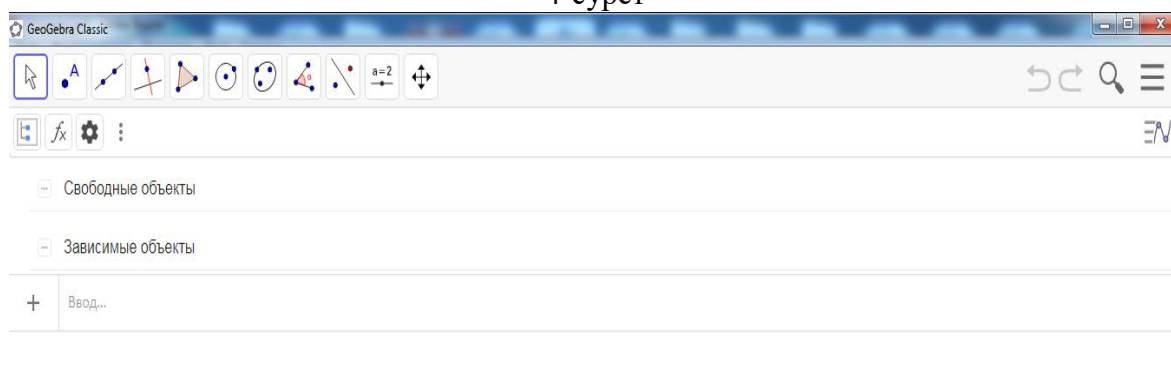
GeoGebra бағдарламасында анимациялауға, алдын ала сызылған керек сызбаларды қолдануға, алдын ала материалды дайындап алуға, графиктерді әрлеуге болады, оқушылардың да, мұғалімнің де цифрлық сауаттылығын арттыруға, сабақты көрнекілендіруге барлық жағдай жасалған.

Бағдарламаны математика сабағының үстінде online режимде қолдануға болады, ол үшін сайт сілтемесіне кіру қажет, мысалы <https://www.geogebra.org/classic>, бағдарлама интерфейсі келтірілген (4, 5 - сурет). GeoGebra бағдарламасы графиктік редакторға ұқсайды. Негізгі меню, құралдар тақтасы, объектілер панелі, батырмалар, енгізу жолы. Осыларға жеке-жеке тоқталсақ:

1. Негізгі меню. Мұнда бағдарламаның баптауын өзгертуге болады.
2. Құралдар тақтасы. Мұнда объектілер құратын құралдар бар және де қосымша құралдарды да үшбұрыш батырмасын баса отыра алуға болады.
3. Объектілер панелі. Мұнда енгізілген функциялар мен айнымалылар көрінеді. Айнымалылардың мәндері бейнеледі, формулаларды символ түрінде көру үшін тышқанның оң жағын басу керек.
4. Батырмалар. «Болдырмау» және «Қайталау».
5. Енгізу жолы. Бұл бағдарламаның негізгі құралы. Мұнда командалар, формулалар, айнымалылардың мәндері енгізіледі.

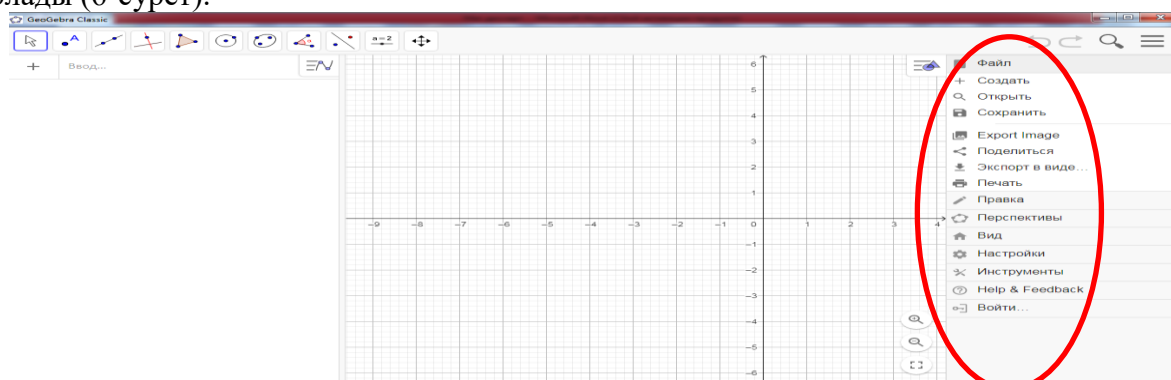

4-сурет

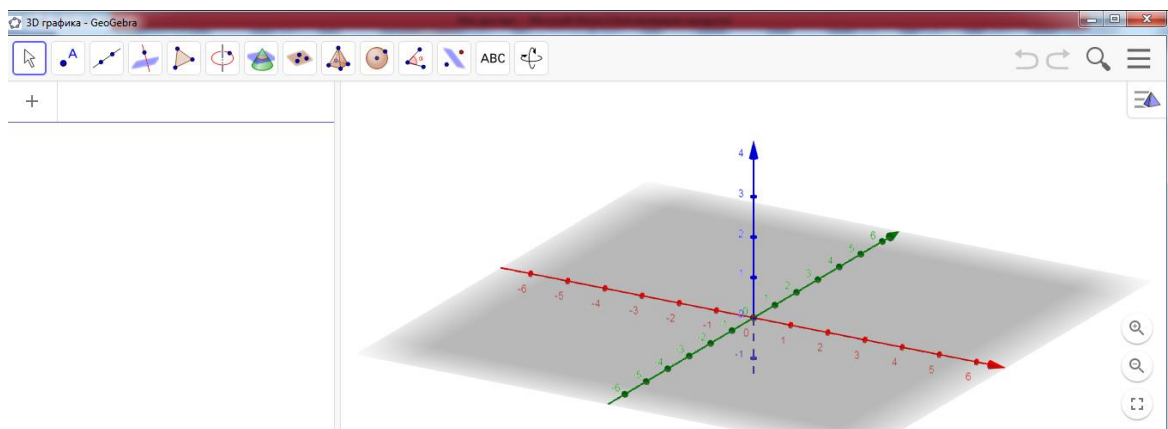
5 - сурет

Басты беттегі менюде жаңа құжатты ашуға, құруға, сақтауға, бөлісуге, экспорт етіп шығаруға, басып шығаруға, жөндеуге болады. Сонымен бірге жеке кабинет арқылы да жұмыс жасау мүмкіншілігі бар. Сонымен қатар «Help» батырмасы арқылы көмек сұрауға да болады (6-сурет).

6 – сурет

Оқушыларға визуализациялау мүмкіндігін тереңірек түсінуге мүмкіндік беретін 3D модельдеу құралы да орналасқан (7 - сурет)

7-сурет

Математикада ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдану, сабақта интерактивті тақтамен жұмыс, әртүрлі бағдарламалар ортасын қолдану, мысалы Kahott!, Geogebra, Googleform, Classroom секілді бағдарламалық орталарда есептер шығарып үйретумен сипатталады. Әсіресе, бүкіләлемдік пандемия уақытында ақпараттық технологияны қолдана білу негізгі өзекті мәселе болу керектігі дәлелденді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кадирбаева Р.И. Математиканы оқытуда компьютерлік технологияны пайдалану (оқу құралы) – Шымкент, 2020. -256 б.
2. Байназаров Т. ГеоГebraға кіріспе. Әдістемелік құрал, Астана 2013.
3. Бекбауова А.У., Талипова М.Ж. Математикалық білім беруде жаңа әдістерді қолдану// Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысы. Физика-математика ғылымдары сериясы, 2022, ТОМ 79 №3.

ЕС ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ МАҢЫЗЫ

Оразова Ж.У.¹, Айткалиева С.Ж., Сусындыбай.А., Наурызғалиева Н.^{2,3,4}

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Педагогика және психология магистрі¹, Арнайы педагогика ББ 1-курс студенттері^{2,3,4}

Ақтөбе қаласы

orazova.1974@bk.ru

Аннотация

Естің арқасында адамда бұрын қабылданған заттар немесе құбылыстар туралы түсініктер болады. Соның нәтижесінде адам санасының мазмұны тек түйсіктер мен қабылдаулармен шектелмейді, сонымен қатар өткен уақытта жинақталған тәжірибе мен білімдерді де қамтиды. Біз ойымызды есте сақтаймыз, заттар мен олардың өмір сүру заңдылықтары туралы пайда болған ұғымдарды жадымызда сақтаймыз. Ал жады біздің болашақ әрекеттеріміз бен мінез-құлқымызды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Егер адамның есте сақтау қабілеті болмаса оның ойлауы өте шектеулі болар еді.

Кілт сөздер: психикалық процесс, есте сақтау, бейнелік жады, эмоционалды жады, қысқа және ұзақ мерзімді жады.

Аннотация

Благодаря памяти у человека возникают представления о вещах или явлениях, которые были ранее восприняты. В результате содержание человеческого разума не ограничивается интуициями и восприятиями, но включает в себя также опыт и знания, накопленные в прошлом. Мы помним наши мысли, мы храним в памяти возникшие представления о вещах и законах их существования. А память позволяет нам организовать

наши будущие действия и поведение. Если бы у человека не было памяти, его мышление было бы очень ограниченным.

Ключевые слова: психический процесс, память, зрительная память, эмоциональная память, кратковременная и долговременная память.

Annotation

Thanks to memory, a person has ideas about things or phenomena that were previously perceived. As a result, the content of the human mind is not limited to intuitions and perceptions, but also includes experience and knowledge accumulated in the past. We remember our thoughts, we keep in memory the ideas that have arisen about things and the laws of their existence. And memory allows us to organize our future actions and behavior. If man had no memory, his thinking would be very limited.

Key words: mental process, memory, visual memory, emotional memory, short-term and long-term memory.

Психикалық процестер адамның ішкі дүниесін қамтамасыз етеді. Олар әр адамның өзіндік ерекшелігін, даралығын қалыптастырады және кез-келген танымның құралы болады. Олардың табиғатын ашпайынша, сыртқы дүние танымындағы объективті және субъективті компоненттерді кез келген толық сенімді ажырату мүмкін емес.

Ең маңызды психикалық процестердің бірі - есте сақтау. Ес - өткен тәжірибені бекітуден, сақтаудан және кейіннен жаңғыртудан тұрады және оны әрекетте қайта пайдалануға немесе сана саласына оралуға мүмкіндік беретін психикалық рефлексия түрі. Естің қатысуынсыз бірде-бір психикалық қызмет жүзеге аспайды. Сондықтан есте сақтаудың өзін басқа психикалық процестерден тыс елестету мүмкін емес. Есте сақтаудың психикалық қызмет ретіндегі ерекшеліктерін көптеген әлемге әйгілі зерттеушілер Г.Эббингауз, Т.Рибо, А.Л.Смирнов, П.И.Зинченко және т.б зерттеген. И.М.Сеченов есте сақтаусыз біздің сезімдерімізбен қабылдауларымыз жоғалып кететінін атап өтті. Олар пайда болған кезде із қалдырмай, адамды жаңа туған нәресте күйінде мәңгілікке қалдырады. Адам қызметінің өнімділігі есте сақтау мүмкіндіктерімен тығыз байланысты екені даусыз. Осыған байланысты бұл жұмыстың мақсаты есте сақтаудың психологиялық мәні және оның адам әрекетіндегі рөлін анықтау болып табылады [1,179].

Ес - адамның өткен тәжірибесін есте сақтау, оны өмірде және қызметінде қайта пайдалануға мүмкіндік беретін психикалық процесс. Жады - өткеннің ізі. Ол өткенді, бүгінді және болашақты бір процестерге байланыстыруға мүмкіндік береді. Естің арқасында адам алдыңғы ұрпақтардың тәжірибесін бойына сіңіреді, жаңа білім, білік, дағдыларды меңгереді. Адам жадыны үнемі пайдаланады. Оның жеке-жеке іскерлік қасиеттерін сақтауда үлкен рөл атқарады. Өткеннің тәжірибесін алу, сақтау, тану және жаңғырту мүмкіндігінен мүлде айырылған адам шын мәнінде адам болудан қалады. Жады барлық басқа психикалық танымдық процестерге қатысты өзіндік «интегратор» рөлін бере отырып, ерекше процесс ретінде жіктеледі. Сонымен, жады адамның шындықпен өткен өзара әрекеттесуінің жинақталған психикалық көрінісі, оның өмірлік қызметінің ақпараттық қоры болып табылады. Жады адамның өткен тәжірибесін жүйелеу және сақтау процесі, оны іс әрекетте қайта пайдалануға мүмкіндік береді. Есте сақтаудың әртүрлі түрлерін ажыратудың негіздері мыналар болып табылады: ақыл-ой әрекетінің сипаты, есте сақталатын ақпаратты сезіну дәрежесі, іс-әрекеттің мақсаттарымен байланысының сипаты, бейнелердің сақталуының ұзақтығы, есте сақтау қабілеті [2, 104].

Есте сақтау бейнелі, қозғалыстық, эмоционалды және сөздік-логикалық болып бөлінеді.

Бейнелік жады - әртүрлі сенсорлық жүйелер арқылы қабылдау процестерінің көмегімен қалыптасатын және бейнелеу түрінде қайта шығарылатын бейнелерге арналған жады. Осыған байланысты бейнелі жады да көрнекі есте сақтау бөлшектенеді (сүйікті

адамның бет-бейнесі, өз үйінің ауласындағы ағаш, оқытылатын пән бойынша оқулық мұқабасы).

Қозғалыстық (моторлы) жады әртүрлі қозғалыс операцияларын (жүзу, велосипед тебу, волейбол ойнау) есте сақтау, сақтау және жаңғырту қабілетінде көрінеді. Естің бұл түрі еңбек дағдыларының және кез-келген мақсатқа сай қозғалыс әрекеттерінің негізін құрайды.

Эмоционалды жады - бұл сезімдер туралы естелік (алдыңғы әрекетіңіз үшін қорқыныш немесе ұят туралы есте сақтау). Эмоционалды жадының жетіспеушілігі «эмоционалды күңгірттікке» әкеледі, адам басқалар үшін тартымсыз, қызықсыз, роботтық жаратылысқа айналады.

Вербалды-логикалық немесе семантикалық есте сақтау - ойлар мен сөздерді есте сақтау. Шындығында, сөзсіз ой болмайды. Ойлаудың сөздік-логикалық жадыға қатысу дәрежесі бойынша кейде механикалық және логикалық болып шартты түрде ажыратылады. Ақпараттың мазмұнын терең түсінбей, бірнеше рет қайталаудың арқасында жүзеге асырылатын жады - механикалық жады болады. Логикалық жады есте қалған заттар немесе құбылыстар арасындағы мағыналық байланыстарды пайдалануға негізделген.

Жасырын жады - бұл адам білмейтін материалды есте сақтау. Айқын жады - бұрын алынған білімді саналы түрде пайдалануға негізделген. Белсенділік мақсаттарымен байланыс сипаты бойынша ерікті және еріксіз есте сақтау ажыратылады. Еріксіз есте сақтау - бұл үшін арнайы қойылған мақсатсыз пайда болатын санадағы бейненің ізі. Ақпарат автоматты түрде, ерікті күш-жігерсіз сақталады. Балалық шақта есте сақтаудың бұл түрі дамып, жасына қарай әлсірейді.

Еркін есте сақтау - белгілі бір мақсатпен байланыстырылған және арнайы әдістердің көмегімен жүзеге асырылатын бейнені әдейі сақтау. Бейнелердің сақталу ұзақтығы бойынша лездік, қысқа мерзімді, операциялық және ұзақ мерзімді жады болып бөлінеді. Лездік жады - сезім мүшелерімен қабылданған ақпаратты өндемей-ақ сақтайтын жады. Бұл жадыны басқару мүмкін емес дерлік.

Қысқа мерзімдік жады - бұл бір қысқа мерзімді қабылдаудан кейін және бірден қайталанатын бейнелерге арналған есте сақтау. Жадының бұл түрі қабылданатын белгілердің санына, олардың физикалық табиғатына жауап береді, бірақ олардың ақпараттық мазмұнына жауап бермейді.

Ұзақ мерзімді жады - бұл олардың іздерін санада ұзақ уақыт сақтау және кейінгі өмірде қайталап пайдалану үшін есептелген бейнелерге арналған жады. Ол дұрыс білімнің негізін құрайды. Ұзақ мерзімді жадыдан ақпаратты алу екі жолмен жүзеге асырылады: қалауы бойынша немесе ми қыртысының кейбір бөліктерін бөтен тітіркену арқылы болады. Ең маңызды ақпарат адамның ұзақ мерзімді жадында өмір бойы сақталады.

Күрделі психикалық құбылыс ретінде есте сақтау өзара байланысты бірнеше процестерді қамтиды: есте сақтау, қайта жаңғырту және ұмыту. Есте сақтау дегеніміз суретті жады да бекіту [3,145]. Ең жақсы есте қалған нәрсе - бұл адамның маңызды мақсаттарымен, мотивтерімен және әрекетінің әдістерімен байланысты. Ақпаратты сақтау-ақпаратты өңдеу, жүйелеу және жіктеу қажет болатын күрделі процесс. Миға келіп түсетін ақпаратқа статистикалық талдау жасайды, соның нәтижесінде сәйкес оқиғалардың ықтималдылығын бағалауға және тиісінше жоспарлауға болады. Қайта жаңғыртудың әртүрлі түрлері бар. Мысалы, тану - бейнені не оны қайталап қабылдау кезінде (есте сақтаудан тану) не ол туралы ойлар негізінде қайта жаңғырту (бейнелеу арқылы тану); еске түсіру-мақсатқа сәйкес ақпаратты кезең-кезеңімен жаңғырту.

Ұмыту - ұзақ мерзімді жадыда сақталған объектінің бейнесін қайта жаңғырту мүмкіндігін біртіндеп төмендету процесі. Қалыпты жұмыс істейтін жады үшін ұмыту процесін деңгейлердің біріне жатқызуға болады.

Сонымен, ес - ақыл ой әрекетінің негізі. Онсыз ойлаудың, сананың, мінез-құлықтың қалыптасу негіздерін түсіну мүмкін емес. Жады субъектінің өткенін оның бүгінгі мен

болашағын байланыстырады. Жады ұзақ уақыт бойы орынды мінез-құлыққа тұрақты тенденцияларды сақтауға және белгілі бір дәрежеде болашақтағы мінез-құлықты болжауға мүмкіндік береді. Жадысыз жеке адамның да, қоғамның да қалыпты жұмыс істеуі мүмкін емес.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жумасова К., Есенова Л. Психология. - Астана: Фолиант, 2017.
2. Егенисова А.Қ. Психология. - Ақтау, 2010.
3. Жұмасова К.С. Психология Астана -2006.

БІЛІМ БЕРУ ИННОВАЦИЯСЫНДАҒЫ ҮДЕРІСТЕР

Сансызбаева Ж., Нұғыманова А.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері

Ақтөбе қаласы

zaylsynsansyzbaeva@gmail.com , albinab0408@gmail.com

Қазіргі таңда инновациялық білім беру тәсілдері маңызды стратегиялық факторға айналды, оның көмегімен «адами капиталдың» жаңа қасиеттерін қалыптастыруға болады.

М.В. Богуславский [2], А.Н. Джурицкий[3], Г.Б. Корнетов[6] еңбектерінде педагогика тарихына жаңа көзқарас пайда болды. Реформалық бастамалар жергілікті жердегі инновациялық белсенділік бір кездері біріңғай білім беру жүйесінің өзгеруіне әкелді.

2000 жылдардың басында білім берудегі инновациялық процестер негізінен құрылымдық сипаттағы инновациялармен сипатталды, бұл ең алдымен білім беру білім беру жүйесінің өзгеруіне әкелді. Білім беру жүйесін модернизациялау білім беру мекемесінің барлық субъектілерінің инновациялық қызметке дайындығы мен әлеуметтік белсенділігін арттырудың жолдары мен шарттарын іздеудегі бірқатар мәселелерді анықтайды.

Білім берудегі инновациялық процестер-бұл өткен, қазіргі және болашақ араласқан күрделі сурет. Білім берудің әртүрлілігін, оның ашықтығын дамытудың айқын жағымды құбылыстары мен процестері ғана емес, сонымен бірге Ресейге тән консервативті тенденциялар да байқалады. Осыған байланысты тарихи сабақтастықты орнату үшін өткен мен қазіргі арасындағы байланыс «көпірді» қайта құру, білім беру процесінің қазіргі қатысушылары өздерінің іс-әрекеттерінің тарихи мағынасын түсінуі өзекті болып табылады [4,59бет].

Білім беру жүйесіндегі құрылымдық өзгерістер көптеген педагогикалық ұжымдарға әртүрлі педагогикалық номенклатураларды енгізу бойынша жұмысты кеңейтуге мүмкіндік береді [4,бет 59].

Үздіксіз және тынымсыз даму, қоғамның қарқынды өмір сүру барысында өз жұмысын жақсарту, оның қиындықтары мен күрделі сұрақтарына жылдам әрі сәтті жауап беру, кешегі емес тіпті бүгінгі емес ертенгі мамандарды даярлау, олардың озық даярлықтарын жүзеге асыру, көптеген жолдармен қоғамдық күштерге әсер ету олардың бағытын өркениетке қарай бағыттау (адамгершілік, мәдени, моральдық, демократиялық, құқықтық және т.б.) - білім беру жүйесін жетілдіру мәңгілік стратегиялық міндет. Мұғалім мен тәрбиеші ісінің алға жылжу қажеттілігі айқын сезіледі. Үздіксіз шығармашылық педагогикалық ізденіссіз қазір заман талабына сай әрі оның биігінде болу мүмкін емес.

Біздің елімізде және басқа елдерде білім берудегі тұрақты өзгерістер-жеке инновациялар, жаңғыру және реформа түріндегі инновациялар (әлемдік тәжербие

бойынша соңғылары 8-10 жыл аралығымен жүзеге асырыла бастады) бұл кездейсоқ емес. Біздің елімізде олар Ресейлік білім беру әлемдік интеграциялау принципі бойынша жүзеге асады, бірақ ғылым мен қоғам реформалар емес, білім беруді модернизациялау жолын табандылықпен қолдайды. Инновация жалпы алғанда ел үшін ғана емес, сонымен қатар аймақтық деңгейде, жеке білім беру мекемесінде, оның әр құрылымдық бөлімінде, әр мұғалімнің жұмысында болуы керек. Тәжірибе көрсеткендей, инновация осындай педагогикалық сапамен ерекшеленуі қажет:

- Мәдени-этникалық менталитетпен және дәйектілікпен сабақтастық;

- ғылыми негізділік-ерікті шешім, соқыр еліктеу емес;

- білім алушылардың қажетті білімге қол жеткізуі үшін маңызы бар барлық бағыттар бойынша жүзеге асыру;

- педагогикалық жүйелік білім беру-педагогикалық процесстің барлық элементтерін оңтайландыру;

- педагогикалық ұқыптылықпен-барлық бөлшектердің мұқият және егжей-тегжейлі есептелуі;

- педагогикалық конструктивтілікпен, білім беру процесінің нақты, нәтижелі (формалды және көрнекі емес) жетілдіруін іздеумен және іске асырумен сипатталады;

- педагогикалық экстенсивтілік уақыт пен қаржы шығындарын ұлғайтпайтын жолдар мен құралдарды іздестіру бірақ жоғары сапалы технологияларды қолдану арқылы педагогикалық жұмыс деңгейін көтеру;

- педагогикалық тиімділік-тиімділікке ұмтылу емес, нәтижелердің нақты қабылданған әрі даусыз пайдалылығы.[11,бет 301-302]

Инновация-бұл жүйе ішіндегі өзгерістер. Педагогикада және жалпы мағынада инновациялар оқу- тәрбие процесінің барысы мен нәтижелерін жақсартатын педагогикалық жүйедегі жаңалықтарды білдіреді. Педагогикалық инновациялардың мәнін түсіну өте күрделі. Мысалы педагогикада инновация бұл технология, ғылыми зерттеу саласындағы жана практикалық құралды құру, тарату және қолданудың кешенді процесі [10,479 бет]. Жаңа практикалық құралсыз инновация болмайды. Қазірде жаңа практикалық құрал саусақпен санарлықтай. Инновация үлкен қаржыны талап етеді. Инновация-бұл педагогикалық жүйені сапалы жетілдірудің бірлігінде алынған идеялар, процестер мен құралдар және нәтижелер [9,бет 180-181].

Соңғы жылдары ғалымдардың білім берудегі инновацияға назар аударуы айтарлықтай сипатқа ие болып тұр. А. Хуторская тек 3 жыл ішінде осы сала бойынша 86 диссертация қозғады. Педагогикалық инновация деп автор «педагогикалық инновацияларды құру , оларды бағалау және практикада қолдану туралы ілім деп түсінеді». Егер практиктер жаңартулармен нақты нәтижеге жетумен айналысатын болса, онда ғалымдарды білім жүйесі және соған сай іс-шаралар педагогикалық инновация қызықтырады, және сәйкесінше оның өзіндік принциптерін, заңдылықтарын, қолдану аясын және теориялық ілімге сай басқа да ғылыми атрибуттарды зерттейді, негіздейді. Педагогикалық инновацияның әдістемесі-бұл педагогикалық инновацияны құру, оны игеру және қолдану туралы ілімнің негіздері мен құрылымдарына қатысты білім мен іс-әрекеттер жүйесі[12].

Педагогикалық инновациялар, олар қаншалықты тиімді, жетілдірілген болсада, ол тиісті басқарусыз және ұйымдастырусыз игерілмейді. Инновациялардың бастаушылары инновациядан туындаған проблемаларға сөзсіз кезігеді және шешу жолдарын қарастырады. Жана формаларды, әдістемелерді, педагогикалық технологияларды енгізу үшін бұл жаңалықтарды игеру қажет[12]. Сондықтан білім берудегі инновациялық процестер үш негізгі аспект бойынша қарастырылады ол: әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-басқару.

Инновациялық құзыреттіліктің пәні дәл осындай үштұғырлы процес болып табылады. Дәл осы процесстің дидактикадан айырмашылығы, педагогикалық инновациядағы зерттеу объектісі болып табылады. Алайда, инновациялық қызметтің

негізі функциялары тек әдістемелік тәсілдер ғана емес, сонымен қатар педагогикалық процестің құрамдас бөліктерінің өзгеруі: білім беру мазмұны, формалары, әдістері, технологиялары, әсіресе басқару жүйесі және т.б.

Инновациялық процесс-бұл педагогикалық жаңалық немесе идея, оның ішінде білім беру инновациясына айналатын іс әрекеттер жиынтығы. Инновациялық процестерді жергілікті тәжірибеден немесе жеке инновацияларды енгізуден ажырата білу керек. Мысалы, қосымша элективті курсты енгізу оны инновациялық етпейді деп санайды А. В. Хуторская. Инновациялық қызмет жүйелікпен, интеллектуалдықпен, тұтастықпен сипатталады[12].

Осылайша идеяларды инновацияға айналуын қамтамасыз ететін, сондай ақ осы процестерді басқару жүйесін қалыптастыратын инновациялық қызымет бар. Инновациялық құзыреттілік педагогика саласына экономикада, кәсіпкерлікте немесе өндірісте жұмыс істейтін инновация аппаратын механикалық түрде беру емес екенін ескеру маңызды. Болашақ кәсіпқой-менеджер еңбек нарығында білімнің талап етілмейтінін, бірақ оның маманның оларды іс жүзінде алатындығын ескеру керек. Белгілі бір кәсіби және әлеуметтік орындау, қазірдің өзінде инновациялық болып көрінеді. Сондықтан білім парадигмасы дағдарысын еңсеруге бағытталған шаралар басқару сипатын өзгерту және жоғары кәсіптік білім беру мазмұнын жаңарту қажеттілігіне әкеледі.[1,бет19]

Біліктілікті арттыру жүйесіндегі құзыреттілік ең алдымен, білім беру мазмұнына ашық болу идеясы болып табылады.

Кәсіби менеджерлердің педагогикалық мүмкіндіктерін оның білім беру практикасында әлеуметтік мақұлданған құндылықтар жүйесін жүзеге асыруы арқылы ең жақсы нәтижелерге жетуі арқылы анықтауға болады.

Идеологиядағы, жалпы айтқанда қоғамдық өмірде білім берудегі түбегейлі өзгерістер жағдайында педагогикалық санада түбегейлі өзгерістер орын алады. Білім берудің мақсаттары жаңа тәсілдермен көрінеді, дегенмен жаңа мәселелерді шешу үшін педагогикалық ғылымның парадигмасының әркез өзгеруі қажет емес. Бағдарланған білім берудің гуманистік негіздері алдыңғы жылдары, тіпті оларды практикада жүзеге асыру үшін әлі де жағдайлар болмаған кезде де жасалды.

Заманауи білім берудің мақсаттары туралы идея мүлдем жаңа емес, ол адамның өзіне де, қоғамға да қажет қабілеттерін толық дамытуда, оны өмірге белсенді қатысуға, жеке адамның болмысын мәдениетпен байланыстыруды көздейді. Мақсаттарды осы түсінуде соңғы жылдардағы оқушылардың санасын манипуляциялауды женуге, жастарды индоктринациялау тәжірибесінен алшақтауға, яғни оларға мызғымас және критикке жатпайтын ойлау үлгілерін таңдауға бағытталған инновациялар негізделді. Ізгілендіру, яғни білім беруді «Ізгілендіру» студенттің жеке басын құрметтеуге, оның тәуелсіздігін қалыптастыруға, өзімен мұғалім арасында гуманитарлық, сенімді қарым қатынас орнатуға бағытталған отандық және шетелдік педагогиканың ережелерін күшейтуге бағытталған. Осы негізде білім беру жеке бағдарланған деп аталады [8,бет 34].

Демек, білім беруді екі деңгейлі құрлымға ауыстырудың қазіргі жағдайында жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесіндегі инновациялық білім беру тәсілдерін сақтау және дамыту мәселесі өте өзекті болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Андреев А.Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А.Л.Андреев//Педагогика. №4 2005. С. 19-27
2. Богуславский М.В., Фишер М. Реформы российского образования: блеф или реальность? / М.В. Богуславский, М.Фишер // Мир образования. 1996. №4. С. 212-223
3. Джуринский А.Н. История педагогики: учеб.пособие для студ.педвузов / А.Н. Джуринский.:Гуманит. Изд.центр «ВЛАДОС», 2000.-432с.

4. Ибатуллина Е.Ю. Соотношение консервативного и инновационного подходов к развитию образовательного процесса (на примере Астраханской области) / Е.Ю.Ибатуллина // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. 2010. Т. 53. №9. С. 58-61.
5. Информационно-правовой портал ГАРАНТ.РУ [Электронный ресурс]. -Режим доступа <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/55070647/>. Дата обращения 10.04.2015
6. Корнетов Г.Б. История педагогики: Введение в курс «История образования и педагогической мысли»: учеб. Пособие для студ.вузов, обучающихся по пед.спец / Г.Б.Корнетов. М.: УРОА, 2003.-294 с.
7. Кравцова Л.А. междисциплинарная сущность компетентного подхода в повышении квалификации и переподготовке кадрового потенциала образовательного общественного развития. 2010. №4. С. 99-105.
8. Краевский В.В., Бережнова Е.В. Методология педагогикки:новый этап: учеб. пособие для студ.высш. учеб. заведений / В.В. Краевский, Е.В.Бережнова. – М.:Издательской центр «Академия», 2006. – 400 с.
9. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учеб. для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по пед.спец.: в 2 кн. / И.П.Подласый.-М.: Гуманитар.изд. центр ВЛАДОС,2005. – Кн. 1. Общие основы. Процесс обучения. – 574 с.
10. Профессиональная педагогика: учебник / Ред.С.Я.Батышев, М.Б. Яковлева, В.А. Скакун. – Москва: Профессиональное образование, 1997-512 с.
11. Столяренко А.М. Общая педагогика:учеб.пособие для студентов вузов, обучающихся по педагогическим специальностям (030000) / А.М.Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 479 с.
12. Хуторской А.В. Инновации в образовании. Выступления участников VII-ой Всероссийской дистанционной августовской научно-практической конференции // Интернет журнал «Эйдос». 2005. 10 сентября. – Режим доступа <http://eidos.ru/journal/2005/0910-26.htm>. – Дата обращения 10.04.2015
13. Щедровицкий П.Г. Коммуникативная и рефлексивная компетенция в рамках мыслительного подхода: контуры нового понимания / П.Г.Щедровицкий // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление. Красноярск, Красноярский гос. ун-т. 2002. – 192 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МАМАНДЫҚҚА БЕЙІМДЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сары Б.Б.¹, Ибрашова Т.Б.², Койчкулыева Г.Б.³

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Педагогика магистрі, 2 курс докторанты¹, Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенттері^{2,3}

Ақтөбе қаласы

amir 05102020@mail.ru

Аннотация

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларын мамандыққа бейімдеу мәселесі қарастырылады. Бейімдеу ұғымының мәні ашылып, бастауыш сынып оқушыларын мамандыққа бейімдеу ерекшеліктерін анықтауға назар аударылады.

Балаларды ерте жастан мамандыққа бейімдеу мәселесі өскелең ұрпақты өзінің болашақ кәсібін саналы түрде таңдай білуге әрекет етуіне қолайлы жағдай туғызады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауында көрсетілген балаларды ерте жастан мамандыққа бейімдеудің қажеттілігі ғылымды дамытумен ұштасып жатыр. Ғылымды дамыту – біздің аса маңызды басымдығымыз.

Сонымен қатар мақалада бастауыш сынып оқушыларын мамандыққа бейімдеу құбылысының негізгі аспектілері оның ерекшеліктерін анықтауға бастау болады.

Түйін сөздер: мамандық, бейімдеу, мамандыққа бейімдеу, бастауыш сынып оқушысы, ғылым

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема формирования интереса младших школьников к миру профессий как психолого-педагогическая проблема. Раскрывается сущность понятия адаптация, акцентируется внимание на выявлении особенностей адаптации младших школьников к профессии. Проблема адаптации детей к профессии с раннего возраста создает благоприятные условия для деятельности подрастающего поколения в осознанном выборе своей будущей профессии. Необходимость адаптации детей с раннего возраста к профессии, обозначенная в Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана, сопряжена с развитием науки. Развитие науки-наш важнейший приоритет. В статье рассмотрены основные аспекты феномена адаптации младших школьников к профессии, их особенности.

Ключевые слова: профессия, адаптация, адаптация к профессии, ученик начальных классов, наука

Annotation

This article deals with the problem of adaptation of younger schoolchildren to the profession. The essence of the concept of adaptation is revealed, attention is focused on identifying the features of adaptation of younger schoolchildren to the profession.

The problem of children's adaptation to the profession from an early age creates favorable conditions for the activities of the younger generation in the conscious choice of their future profession.

The need to adapt children from an early age to the profession, outlined in the Address of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan, is associated with the development of science. The development of science is our most important priority.

Also in the article, the main aspects of the phenomenon of adaptation of younger schoolchildren to the profession can begin with the definition of its features.

Key words: profession, adaptation, adaptation to the profession, primary school student, the science.

Қарқынды дамып келе жатқан қоғам жағдайында балалардың жас кезінен бастап мамандыққа бейімделуі ерекше маңызға ие. Өскелең ұрпақ өзінің болашақ мамандығын саналы түрде таңдай білуі керек.

Үкімет «Атамекен» Ұлттық Кәсіпкерлер палатасымен бірлесіп осы маңызды міндетті шешумен айналысуға тиіс. Жыл сайын 50 мың мектеп түлегі ақылы негізде оқуға түседі. Оның 85 пайызы аз қамтылған отбасылардан шыққан балалар. Бұл жағдайды түзету қажет. Барлық қажетті мамандықтар бойынша техникалық және кәсіптік білім жүз пайыз тегін берілуі тиіс.

Тиісті министрлік жоғары білім беру сапасын арттыруды қамтамасыз етуге тиіс. Жоғары оқу орындары мамандарды сапалы даярлауға жауапты болуға міндетті. Ғылымды дамыту - біздің басты басымдығымыз. Осы саладағы проблемалардың шешімін табу үшін жыл соңына дейін заңнамаға өзгерістер енгізу қажет. Ең алдымен, біздің жетекші ғалымдарымызға тұрақты және өз еңбегіне лайықты жалақы төлеуді қамтамасыз ету қажет [1].

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында баяндалған балалардың жас кезінен бастап мамандыққа бейімделуінің маңызы зор. Бұл бағытта жоғары сыныптарда Мамандық таңдау бойынша консультациялық жұмыс

жүргізілуі тиіс. Кәсіптік бағдар беру жұмысын педагогтар жүзеге асырады, оның ішінде педагог-психологтарға үлкен рөл беріледі.

Бастауыш сынып оқушыларының мамандыққа бейімделу ерекшеліктерін анықтау қазіргі өскелең ұрпаққа қазіргі жаһандану жағдайында дұрыс мамандық таңдауға мүмкіндік береді. Мектепте оқу-бұл оқушыларды кәсіби қызметке дайындаудағы қадам. Кәсіби қызметтегі сәттілік көбінесе мамандықты Мұқият, ақылға қонымды және уақтылы таңдауға байланысты. Көбінесе мектеп түлектері болашақ мамандық туралы соңғы оқу жылында немесе мектепті бітіргеннен кейін ғана ойлайды. Бұл кәсіптік өзін-өзі анықтауда, білім алушылардың мамандық таңдауға дайындығында жеткіліксіз болады.

Мамандыққа бейімделу қызметі төменде қарастырылған:

- бастауыш сынып оқушысының жеке басын, диагностиканы басқаратын субъектілерді диагностикалық зерттеу-бейімделу процесі;

- бастауыш сынып оқушысының оқу орнына бейімделуін бастапқы және кешенді болжауды жүзеге асыру, бейімделу кезеңінің мәселелерін тізімдей білу;

- дамытушы-бейімделу процесін жүйелі басқаруды жүзеге асыратын педагогикалық орта мен бейімделгіш субъектінің шығармашылық дамуы.

Мұндағы негізгі критерий білім алушының дамуы болып табылады;

- оқытушылардың жалпы білім беретін оқу орнындағы қызметтің жалпы заңдылықтарын, бастауыш сынып оқушыларының бейімделу қабілетін, әдістері мен әдістерін, бейімделудің жеке ерекшеліктерін ескеру қабілетін бағалау;

- бастапқы және кешенді болжамдарға сәйкес білім алушылардың жеке аспектілерін анықтау. Бейімделетін субъектілер бұл жұмысқа белсенді, саналы түрде қатысуы керек;

- тепе-теңдік-бастауыш сынып оқушыларының оқу орнына сәтті бейімделуін, бейімделу кезеңіндегі дағдарыстарды жеңілдететін әдістер мен әдістерді қолдануды анықтайтын дамыған жеке қасиеттерді көрсету.

- ғылыми-әдістемелік құрылымды құру, осы сипаттағы іс-шараларды өткізу.

Бастауыш сынып оқушыларының кәсіптер әлеміне деген қызығушылығын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық мәнін анықтау зерттеу проблемасының негізін құрайтын ұғымдардың мәнін анықтаудан басталуы керек. Бастауыш сынып оқушыларының кәсіптер әлеміне қызығушылығын қалыптастыру үшін кәсіби дайындықтан (танысудан) бастау керек, содан кейін оқушылардың белгілі бір кәсіп түріне бейімділігін анықтау керек. Кәсіптік оқытумен жұмыс істеу кезінде бастауыш сынып оқушыларының мамандыққа деген қызығушылығын ояту маңызды. Оқу процесінде мамандық туралы алынған ақпаратты игеру және өңдеу студенттің мамандықтарға тұрақты оң көзқарасқа ие болуына әкеледі. Сондықтан оқушыларды мамандықтармен жүйелі түрде таныстыру бірінші сыныптан басталуы керек, сабақтар мен сабақтан тыс жұмыстарды біріктіріп, оқушыларға қызығушылықтары бойынша мамандық таңдауға мүмкіндік беріледі.

Кәсіби өзін-өзі анықтаудағы қиындықтар балалардың әртүрлі санаттарында кездеседі, кейбір балалар жақсы оқиды, олар бірнеше үйірмелерге қатысады, бірақ олар оның өмірін байланыстырғысы келетін нәрсені ұнататынын анықтай алмайды. Нәтижесінде, екеуі де мамандық, оның иесіне қойылатын талаптар туралы ақпараттың болмауына байланысты, олар кездейсоқ немесе дұрыс емес кәсіпті таңдайды немесе еңбек нарығында сұранысқа ие емес кәсіпті таңдайды [2].

Студенттер адамдардың қабілеттері мен қызығушылықтары бойынша бір-бірінен ерекшеленетінін және осы қасиеттерге сәйкес белгілі бір кәсіптерді үйренетінін түсінуі маңызды. Әрбір мамандық адамға өз талаптарын қоюы керек және адам осы нақты талаптарға сай болуы керек, қажетті дағдылар мен қабілеттерді дамытуда табандылық танытуы керек, сондай-ақ еңбек процесінде басқа адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренуі керек.

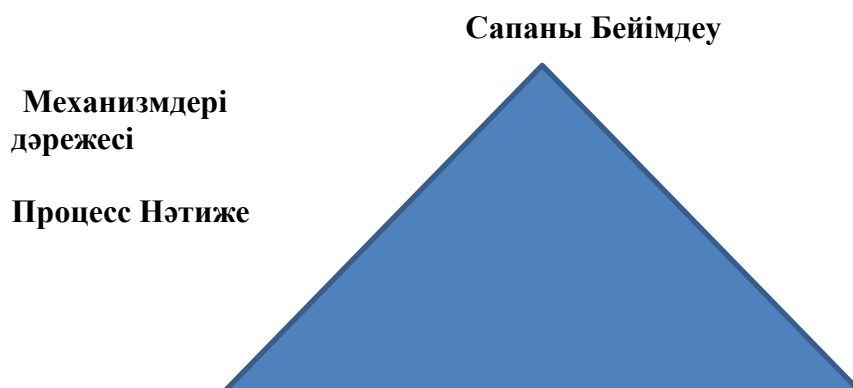
Уикипедияда-ашық энциклопедияда бейімделу ұғымының келесі анықтамасы берілген:

Бейімделу-бұл жүйені нақты жағдаймен үйлестіру. А. Л. Свенцицкий бейімделу процесінде белсенді дамыған адамның қасиеттері мен қатынастарын ескерудің маңыздылығын атап көрсетеді. Ол былай деп жазады: белгілі бір кәсіби және функционалды рөлді игерудің маңызды көрсеткіші-адамның әлеуметтік өндірістік еңбек жағдайларына бейімделу жағдайы. Бейімделу тек пассивті-бейімделуге ғана емес, сонымен бірге адамның қоршаған ортамен белсенді трансформациялық байланыстарына да негізделген, қарым-қатынастың осы және басқа түрлерінің ажырамас бірлігі болып табылады.

Е. А. Климованың зерттеулері көрсеткендей, бейімделу кезінде жеке тұлғаның тиісті жеке стилі қалыптасады, бұл оған өзінің кәсіби және функционалдық рөлін белгілі бір жетістікпен орындауға мүмкіндік береді. Бейімделу когнитивті, мінез-құлық, жеке механизмдердің белгілі бір кешеніне, олардың нейрофизиологиялық қамтамасыз етілуіне негізделген сияқты, бейімделу кезінде адаптант белсенді түрде пайда болады. Осы аспектіні бөліп көрсете отырып, біз жеке тұлғаның бейімделгіш психикалық белсенділігін егжей-тегжейлі көрсете аламыз, ал болашақта бейімделудің жан-жақты зерттеулерін талдау негізінде көшбасшының бейімделу процесінің өзіндік моделін ұсына аламыз, оның негізінде өз ісіктерімен сипатталатын кезеңдер тізбегі болады.

Жалпы алғанда, жеке қасиеттер көбінесе сәттілікті немесе сәтсіздікті анықт Тұжырымдамалық схема жеке тұлғаның бейімделу құбылысы біз анықтайтын үш негізгі аспект тұрғысынан әртүрлі психологиялық формациялармен сипатталады (нәтижесінде бейімделу бейімделудің соңғы деңгейімен сипатталады, процесс ретінде — кеңістіктік және уақыттық механизмдер, неоплазмалардың көзі ретінде — белсенді қалыптасқан қасиеттер кешені), біз бейімделуді үшбұрыш түрінде көрсетуге болады [3,17].

(сурет. 1.1). **Неоплазмалар**

Сурет 1.1 Бейімделу құбылысын қарастырудың негізгі аспектілері

Бейімделу-бұл адамның бейімделуі. Өмір сүру білім беру оны білім беру мекемесіне оқуға бейімделу ретінде түсіндіруге болады: оқушылар ұжымы, мінез-құлық нормалары, оқыту формалары, алынған кәсіп және болашақ еңбек қызметі.

Бірқатар ғалымдар адамның әлеуметтенумен тығыз байланыста бейімделуін қарастырады. А.В.Петровскийдің пікірінше, әлеуметтену процесі-бейімделу, даралау және интеграция кезеңдерінің өзгеруі. Адам өмірінің әр кезеңі бейімделу кезеңінен басталады, оның барысында қоғамда бар нормаларды игеру және тиісті формалар мен құралдарды игеру жүреді.

Даралау кезеңі бейімделудің қол жеткізілген нәтижесі мен олардың жеке ерекшеліктерін барынша іске асыру қажеттілігі арасындағы қайшылықпен байланысты. Аталған фазалардың үшіншісі жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігі мен топтың жеке ерекшеліктерінің бір бөлігін ғана қабылдауға деген ұмтылысы арасындағы қайшылықтан туындайды, ал сәтті әлеуметтену жағдайында ол жеке адам мен топтың интеграциясы ретінде шешіледі [4].

А. Налчаджян онтогенетикалық әлеуметтену дегеніміз-тұлға мен әлеуметтік ортаның өзара әрекеттесу процесі, оның барысында адам тұлғааралық қатынастар саласында туындайтын әртүрлі проблемалық жағдайларға тап болып, әлеуметтік мінез-құлық тетіктері мен нормаларын, көзқарастарын, мінез-құлық белгілері мен олардың кешендерін, басқа да ерекшеліктері мен құрылымдарын алады.

Әрбір жеке проблемалық жағдайды жеңу процесін тұлғаның әлеуметтік-психологиялық бейімделу процесі ретінде қарастыруға болады, оның барысында ол өзінің дамуы мен әлеуметтенуінің алдыңғы кезеңдерінде алған дағдыларын, мінез-құлық үлгілерін қолданады немесе мінез-құлық пен проблемаларды шешудің жаңа тәсілдерін, ішкі психологиялық процестердің жаңа бағдарламалары мен жоспарларын ашады. Адамның бейімделу механизмдері адамның әлеуметтік жағдайға және табиғи ортаға бейімделуіне әкелгенде, ол бұл функцияны сәтті орындайды.

Л. Рацова әлеуметтену мен бейімделу процесінің арақатынасы туралы түсінік береді, әлеуметтену, ең алдымен, жеке дамудың жалпы бағыты, ал бейімделу белгілі бір топтағы белгілі бір іс - қимыл бағдарламасының жеке басын байланыстырумен байланысты. Сонымен қатар, сәтті бейімделу процесінің шарты-бұл жеке тұлғаны әлеуметтендірудің қажетті деңгейінің болуы (адамның белгілі бір жағдайларда бейімделуіне мүмкіндік беретін тиісті білім, Дағдылар, дағдылар және т.б.), ал бейімделу процесі адамның әлеуметтенуіне белгілі бір үлес болып табылады. Әлеуметтену процесінде қалыптасатын жағдайлардың маңыздылығын атап көрсетеді, өйткені олардың болмауы Баяулап қана қоймайды, сонымен қатар адамның белгілі бір ортаға бейімделуіне жол бермейді. Бұл бейімделу процесі жүзеге асырылатын әлеуметтік ортаны зерттеудің орындылығын көрсетеді, өйткені қоршаған орта жеке тұлғаның әлеуметтенуінің жалпы бағытына сәйкес келуі немесе кедергі келтіруі мүмкін. О.ИЗотова және

И. К. Кряжева [5,28-30].

Белсенді қалыптасқан қасиеттер кешенінде жүзеге асырылатын сапалы процестер бастауыш сынып оқушыларының мамандыққа бейімделуіне алғышарттар жасайды.

Құрылған алғышарттар алдағы зерттеу жұмыстарында бастауыш сынып оқушыларының мамандыққа бейімделуінің негізгі мәнін одан әрі анықтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың қазақстан халқына жолдауы «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі», 01.09.2021
2. Мұратбаева Г.А. Кәсіптік педагогика: Оқу құралы /Мұратбаева Г.А. - Алматы: «Отан» баспасы, 2016. - 180 б.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Евгений Александрович Климов. — 2-е изд., испр. — М.: Издательский центр «Академия», 2005. — 304 с.
4. Климов Е.А. Введение в психологию труда: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Московского университета; Издательский центр «Академия», 2004. – 336с.
5. Прикладная юридическая психология № 4, 2012 г.

АДАПТАЦИЯ К БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Саутенкова М.Ю.¹, Утегенова К., Захарова А., Кошечая Т.^{2,3,4}

Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова

К.п.с.н., доцент¹, студенты 4 курса ОП Психология^{2,3,4}

город Актобе

Аннотация

Каждая стадия процесса адаптации характеризуется рядом специфических особенностей, обусловленных целями определенной стадии. На эффективность процесса адаптации в зависимости от целей доминирующей стадии на каждом курсе влияют разные компоненты личности.

Ключевые слова: деятельность, профессия, адаптация, юность, обучение.

Аннотация

Бейімделу процесінің әрбір кезеңі белгілі бір кезеңнің мақсаттарымен анықталатын бірқатар нақты белгілермен сипатталады. Бейімделу процесінің тиімділігіне әрбір курстағы басым кезеңнің мақсаттарына байланысты тұлғаның әртүрлі компоненттері әсер етеді.

Кіл сөздер: қызмет, кәсіп, бейімделу, жастық шақ, білім.

Annotation

Each stage of the adaptation process is characterized by a number of specific features determined by the goals of a particular stage. The effectiveness of the adaptation process, depending on the goals of the dominant stage in each course, is influenced by different components of the personality.

Key words: activity, profession, adaptation, youth, education.

В возрасте ранней юности одним из показателей готовности к вступлению во взрослую жизнь является наличие потребности в общении и владение способами его построения [1]. Общение здесь выступает как самостоятельная ведущая ценность. Особенности общения в этом возрасте характеризуются противоречивостью, что объясняется личностными новообразованиями, свойственными ранней юности: с одной стороны, это стремление получить подтверждение своему образу «Я» от как можно большего количества людей, и как следствие - видимая общительность, стремление вступить в контакт с многими людьми; с другой стороны, это страх, боязнь быть непонятым, непризнанным, и отсюда искусственное «урезание» контактов, их поверхностность, формальность.

Следовательно, на данной стадии следует обратить особое внимание формированию у студента адекватных способов взаимодействия с окружающими людьми:

1. овладение способами самопрезентации;
2. овладение способами невербального общения;
3. развитие наблюдательности в общении;
4. развитие умения слушать другого;
5. развитие навыков точной передачи информации;
6. использование личностно-ориентированных психотехнологий в
7. образовательном процессе - методы психологического взаимодействия в

тренингах:

- упражнения, направленные на развитие рефлексии;
- упражнения, направленные на развитие сотрудничества;
- упражнения, повышающие эффективность межличностного взаимодействия.

Анализ опыта организации профессиональной подготовки [2] показывает, что к концу 1-го, а особенно часто на 2-ом году обучения, у студентов изменяется отношение к процессу овладения профессией, что обуславливается, с одной стороны, мотивом выбора профессии, а с другой стороны, изменением представлений о будущей профессиональной деятельности (они становятся более реальными). Поэтому основной акцент необходимо делать на формирование:

а) реалистичного представления о будущей профессиональной деятельности;
б) адекватного представления о собственных личностных и профессиональных перспективах;

с) включение личностно-ориентированных психотехнологий в образовательный процесс; формы психологической поддержки и помощи:

- психологическое консультирование;
- психологическая коррекция;
- использование игровых психотехнологий.

Данная стадия преадаптации является базовой для последующих стадий адаптирования.

Вторая стадия (адаптирование) характеризуется активным погружением в социально-профессиональную ситуацию вуза. Студент сталкивается с научно-исследовательской работой, определяется в выборе референтной группы и занимает в ней определенную позицию, начинается процесс формирования профессионально важных качеств.

Ориентировочные сроки стадии адаптирования: 4-5 семестр.

На стадии адаптации к учебному процессу осуществляется преимущественно учебно-исследовательская деятельность, которая направлена на решение учебных задач исследовательского характера. Основные задачи научно-исследовательской работы студентов - овладение научным методом познания, творческое усвоение программного материала, обучение методике и технике эксперимента, навыкам работы в научных коллективах, ознакомление с методами организации научно-исследовательской работы.

Участие студентов в научных исследованиях способствует развитию их индивидуальных способностей, творческому мышлению, инициативности, научной интуиции, самостоятельности, умению разбираться в потоках информации и управлять ею. Занятие научной работой воспитывает объективность, точность, выдвигает перед молодыми людьми сложные нравственные, социально-этические проблемы.

Необходимо адаптировать студентов к студенческому сообществу. Студенты начинают объединяться в небольшие группы. В большинстве случаев студенческие группы претерпевают изменения: постепенно становятся закрытыми с четким закреплением социальных ролей.

Поэтому на этой стадии необходимо обратить внимание на формирование коммуникативной компетентности студентов, прежде всего когнитивного, оценивающего и эмоционального компонентов.

Уместно применение личностно-ориентированных технологий:

- упражнения, направленные на корпоративность;
- упражнения, направленные на развитие аутокомпетентности;
- упражнения, направленные на формирование механизмов понимания собеседника.

На стадии адаптации к будущей профессиональной деятельности начинается подготовка к специализированному обучению в вузе. В связи с этим особый акцент следует сделать на:

- формирование общепедагогических способностей;
- оказание помощи в выборе будущей специальности.

Личностно-ориентированные технологии:

- упражнения, направленные на умение вести деловую беседу;
- упражнения, направленные на развитие социальной чувствительности;
- организационно-деятельные тренинги.

Заключительная стадия (постадаптация). Формирование деятельности и профессиональное развитие личности студента на заключительном этапе строится на базе уже сформированных учебных умений и личностных качеств студента на предыдущих этапах обучения.

Ориентировочные сроки стадии постадаптации - 7-8 семестры.

В рамках нашего дипломного проекта, мы сделали попытку реализации всех стадий адаптации в группах студентов.

1) Адаптация к учебной деятельности.

Специфика этой стадии, на которой доминирует учебно-профессиональная деятельность, заключается в следующем:

- учебные задачи носят преимущественно характер профессиональной деятельности;
- формы подготовки приближены к видам будущей деятельности;
- новообразования, приобретаемые на данном этапе профессионализируются.

Цель - научить студентов решению учебно-профессиональных задач.

Предусмотреть в содержании курсов условия формирования таких учебно-профессиональных умений, как:

- планирование и организация своей профессиональной деятельности;
- анализ и коррекция своей профессиональной деятельности;
- решение профессиональных задач;
- выявление проблем в своей профессиональной деятельности и путей их решения;
- построения взаимоотношений в профессиональных группах;
- анализ производственно-технологических ситуаций.

Учебные задачи:

- практические задачи-проблемы для формирования профессионального интереса;
- задачи для подготовки к решению реальных профессиональных задач (задачи-модели, «ситуационные задачи», «задачи-тренажеры», «задачи-схемы» и т.п.);
- «деловые игры» - задачи на профессиональное общение для развития необходимых качеств будущего специалиста;
- учебно-профессиональные задачи.

2) Адаптация к студенческому социуму.

К стадии постадаптации происходит самоопределение студента в студенческом социуме: определяется в своем отношении к студенческой группе, в круге значимых людей, в своей позиции и роли в коллективе. Студенческие группировки оформляются в своем составе.

В этот период необходимо обратить внимание на формирование социально-значимых качеств: общая интернальность, коммуникативная компетентность, ответственность.

Личностно-ориентированные технологии:

- a) тренинги личностного роста;
- b) тренинги общения.

3) Адаптация к будущей профессиональной деятельности.

На данной стадии осуществляется выбор специализации. Соответственно, основное внимание наряду с формированием общепедагогических способностей следует уделить формированию специальных способностей.

Личностно-ориентированные психотехнологии:

- 1) диагностирующие семинары-тренинги;
- 2) тренинги креативности.

На каждой из этих стадий происходит комплексное развитие личности будущих педагогов: наряду с ростом профессиональной компетентности развиваются не только социально и профессионально важные качества, но и формируется профессиональная направленность.

Таким образом, по ряду причин многие первокурсники на первых порах обучения в вузе испытывают большие трудности, что неизменно приводит к неуспеваемости по многим дисциплинам, разочарованию в выбранной профессии и низкому уровню адаптированности как к группе, так и к учебной деятельности.

Во многом адаптация студента к обучению в вузе зависит от работы куратора. Одной из задач куратора является знакомство со студентами во время обязательных кураторских часов, встреч и бесед, во время которых куратору необходимо узнать о студентах как можно больше информации, включая черты характера каждого студента, уровень знаний и общественной активности, социально-демографические характеристики, создавая в группе атмосферу доброжелательности, товарищества и взаимопомощи [3].

Второй задачей куратора является информирование студентов о трудностях адаптационного периода и способах их преодоления. Ознакомление студентов с особенностями учебно-воспитательного процесса данного вуза.

Третьей задачей выступает изучение формирующихся межличностных отношений в группе. Еще одной важной задачей куратора является помощь студентам в организации самовоспитания, развитие недостающих организаторских умений и навыков. Для достижения высокого уровня адаптации студента к обучению в вузе куратору необходимо выявить у студентов мотив поступления в данное учебное заведение, степень понимания специфики выбранной деятельности. Основное внимание в вопросе профессиональной ориентации необходимо уделить активному ознакомлению студентов с требованиями выбранной профессии, развитию интереса к выбранной специальности через организацию внеучебной деятельности. Стоит отметить, что успешность адаптации во многом зависит от интенсивности развития дружеских связей в группе. Для создания дружеской атмосферы внутри коллектива необходима организация совместных форм досуга (посещение музеев, театров, туристические походы и т.д.). Для реализации поставленных задач куратор в своей работе может использовать различные практические материалы, такие как методики, анкеты и упражнения. Одной из анкет является анкета «Жизненные цели», интерпретация результатов которой позволяет выявить основные жизненные цели каждого студента группы и степень развитости волевых черт характера. Еще одной анкетой является анкета «Что нам интересно», позволяющая выявить мотивы обучения студента. На основе полученных данных куратор может порекомендовать дополнительную литературу, кружки и секции, позволяющие студенту углубить свои знания в интересующей его области. В конце первого учебного года целесообразно использование анкеты «Адаптированность», позволяющей определить процент успешно адаптированных в группе студентов и на основе полученной информации выбрать новые подходы в работе с менее адаптированными студентами, либо скорректировать уже примененные.

Мы пришли к выводу, что каждая стадия процесса адаптации характеризуется рядом специфических особенностей, обусловленных целями определенной стадии. На эффективность процесса адаптации в зависимости от целей доминирующей стадии на каждом курсе влияют разные компоненты личности. Индивидуальная динамика процесса адаптации зависит от значимости определенного компонента: дидактического, межличностного, профессионального.

Использованная литература

1. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений [Текст] / С. Д. Смирнов // Вестник МГУ. Сер. 20: Педагогическое образование. – 2004. - №1. – 10-35с.

2. Яницкий М. С. Адаптационный процесс: психологические механизмы и закономерности динамики: учебное пособие [Текст] / М.С. Яницкий. – Кемерово: КемГУ, 1999. – 84с.

3. Маркина В.М., Хилкова Н.Л., Прудникова Е.Г. Кураторская работа как составляющая воспитательного процесса в вузе// Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 3.;

URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=13023>

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІНДЕГІ АҚАУЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Сембай Г.Қ., Амангереева Г.А., Сағынғали Г.М., Тәңірбергенова А.Ж.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті

Арнайы педагогика ББ 1 курс магистранттары

Ақтөбе қаласы

qpor.91@gmail.com

Аннотация

Мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар ерте жастағы балалардың тіліндегі ақаулардың алдын алу бойынша қандай жұмыстар атқарылу керектігі, арнайы мамандар тарапынан және ата-аналарға қолданатын әдіс-тәсілдер мен құралдар қарастырылады. Тіл бұзылыстарының алдын-алу үшін неғұрлым ерте жұмыс істеу, біраз қиыншылықтардың алдын алады. Балалардың сөйлеу дамуының кешеуілдеу және бұзылыстар себептері (жатыршілік патология, туу жарақаттары, тұқым қуалайтын факторлар, қолайсыз әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлар) талданды. Балалардың сөйлеуінің қалыптасу кезеңдері оның қалыпты дамуымен қарастырылады. Ерте жастағы «тәуекел тобындағы» балаларда сөйлеу бұзылыстарының алдын алу бойынша түзету жұмыстарының негізгі бағыттары ашылды.

Кілт сөздер: ерте жас, «тәуекел тобы», сөйлеу дамуының кешігуі, сөйлеу нормалары, сөйлеу бұзылыстарының алдын алу, ұсақ моторика, импрессивті сөйлеу, экспрессивті сөйлеу.

Аннотация

В статье рассматривается, какая работа должна быть выполнена по профилактике языковых дефектов у детей раннего возраста с особыми образовательными потребностями, методы и средства, применяемые специальными специалистами и родителями. Более ранняя работа по профилактике языковых расстройств может предотвратить некоторые проблемы. Проанализированы причины задержки и нарушения речевого развития детей (внутриутробная патология, родовые травмы, наследственные факторы, неблагоприятные социально-бытовые условия). Этапы формирования речи детей рассматриваются с ее нормальным развитием. Раскрыты основные направления коррекционной работы по профилактике речевых нарушений у детей раннего возраста «группы риска».

Ключевые слова: ранний возраст, «группа риска», задержка речевого развития, нормы речи, профилактика речевых нарушений, мелкая моторика, импрессивная речь, экспрессивная речь.

Annotation

The article discusses what work should be done to prevent language defects in young children with special educational needs, methods and tools used by special specialists and parents. Earlier work on the prevention of language disorders may prevent some problems. The causes of delay and disorders of children's speech development (intrauterine pathology, birth trauma, hereditary factors, unfavorable social and living conditions) are analyzed. The stages of the formation of children's speech are considered with its normal development. The main directions of correctional work on the prevention of speech disorders in young children of the «risk group» are revealed.

Keywords: early age, «risk group», speech development delay, speech norms, prevention of speech disorders, fine motor skills, impressive speech, expressive speech.

Бала дамуындағы ең маңызды кезеңдердің бірі – сөйлеуге талпынуы, әрекет етуі, тілінің шығуы. Ерте жаста баланың сенсорлық, моторлық қызметтері, эмоциясы, бағдарланған танымдық іс-әрекеттері, сөйлеуі, жеке ерекшеліктері дамиды. Әлемдік статистикаға сәйкес, қазіргі уақытта дамудың кешеуілдеуі бар жас балалар саны айтарлықтай өсті. Бұл санаттағы балалардың көпшілігінде ауыр жүктілік пен босану кезіндегі асқынулар кезінде туылғандар. Соған қарамастан, ерекше білім беру қажеттіліктері бар ерте жастағы балалардың тіліндегі ақаулардың алдын алуға болады. Орыс ғалымы, психологиялық зерттеу әдіскері, А.Н. Леонтьев балалардың сөйлеуін қалыптастырудың төрт кезеңін атап көрсетеді.

1-дайындық кезеңі (туылған сәттен бастап бір жылға дейін);

2-мектепке дейінгі кезең алды кезеңі (бір жылдан 3 жылға дейін);

3-мектепке дейінгі кезең (3 жастан 7 жасқа дейін);

4-мектеп кезеңі (7 жастан 17 жасқа дейін)[1, 112б.].

Балалар дамуында осы кезеңдердің әрқайсысына тән өзіндік даму сатылары бар. Ол айқайлап, жылайдан бастап, гуілдеу, сөздерді буындап айту, жеке сөздер айту, екі-үш сөзден құралатын сөйлемдер, толық сөйлемдер құру кезеңдерінен тұрады. Осы орайда, осы аталған қалыптасу кезеңдерінің толық, дұрыс дамуы үшін, сөйлеу тілінің кешеуілдеуі мен бұзылыстарының алдын-алу өте маңызды болып саналады. Себебі, әр бала – жеке тұлға.

Арнайы әдебиеттерде ерте жастағы балалардағы сөйлеу дамуындағы ауытқуларды диагностикалау және түзету мәселелерін көптеген авторлардың, атап айтқанда: Е. Ф. Архипова, Е. Н. Винарской, О.Е. Громова, Н.С. Жукова, Е. М. Мастюкова, Е. А. Стребелева және де отандық ғалымдар А.Шарапиева, А.Сатова, М.Адилова, Ж.И. Намазбаева, Р.А.Сүлейменова еңбектерінен көруге болады.

Аталған мамандар ерте жас балалармен профилактикалық және дамытушылық жұмыстың кешенді дұрыс жұмыс істеуі бойынша, мына маңызды дүниелерге мән беруге шақырады: көру және есту қабылдау қасиеттерін дамыту, бұлшықет тонусын және артикуляциялық аппарат мүшелерінің, қолдар мен саусақтардың жұмысын қалыпқа келтіру, заттармен, жалпы қозғалыстар мен әрекеттерді дамыту, тыныс алуды қалыпқа келтіру, сөйлеуді түсінуді және белсенді сөйлеу алғышарттарын дамыту, эмоционалды реакциялар мен ересек пен баланың өзара әрекеттесуін дамыту. Осы орайда, бала анасының рөлі өте маңызды. Балаға сәби кезінен анық әріптермен сөйлеу, бала тілін қолданбау, ертегі, мақал-мәтел, әңгімелер айтып беру, әр іс-әрекетін сипаттай отырып сөйлесе, мысалы: «Қайырлы таң, балам. Бүгін күн сондай тамаша. Қазір сенің беті-қолыңды жуып, жөргегіңді ауыстырамын», -деген сияқты әңгімелер баланың сөйлеуіне көмектесу алғы шарты. Балаға түрлі пішіндегі ойыншықтарды ұсыну, ұсақ қол моторикасын дамыту сөйлеу қызметінің дамуына үлесі зор.

Логопед мамандар патологиялық сөйлеу бұзылыстары мен нормадан мүмкін болатын сөйлеу ауытқуларын немесе дамымауын, артта қалуын немесе сөйлеу дамуындағы қиындықтарды ажырата алу мамандар үшін өте маңызды екендігін ескертеді. Бірнеше авторлар Л.С. Волкова, Р. И. Лалаева, Е. Е. Ляко, Е. М. Мастюкова, Б. П. Пузанов, В. И. Селиверстов бұл құбылысты басқаша атайды. Сөйлеудің бұзылуы келесі ерекшеліктермен сипатталады:

–сөйлеудің даму деңгейі сөйлеушінің жасына сәйкес келмейді;

–диалект емес;

–бұзушылықтар сөйлеу психофизиологиялық механизмдерінің жұмысындағы ауытқулармен байланысты;

–тұрақты, өздігінен жойылмайды;

–бұзушылықтың сипатына байланысты белгілі бір логопедиялық әсерді қажет етеді;

–көбінесе баланың одан әрі психикалық дамуына теріс әсер етеді [2, 42б.].

Бұл сипаттама сөйлеу бұзылыстарын сөйлеудің жас ерекшеліктерінен, балалар мен ересектердегі уақытша бұзылулардан, сөйлеу ерекшеліктерінен ажыратуға мүмкіндік береді.

Егер ата-анасы немесе арнайы мамандар ерте жастағы сөйлеу қиындықтарын байқамаған жағдайда, онда бала мектепке барған кезде 6-7 жаста түзету жұмыстарын жүргізу мүмкін болмайтын ауыр бұзылуларға әкелуі мүмкін. Бұл жаста тілдегі бұзылулар түзетуге қиын болатын және баланың мектептегі оқу процесіне теріс әсер ететін қалыптасқан әдеттер ретінде көрінеді. Сондықтан ерте жаста мүмкін болатын қиындықтардың алдын-алатын баланың коммуникативті-сөйлеу дамуын жүйелі түрде жүргізу қажет.

Профилактикалық логопедиялық көмекті дамытудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады және мынадай міндеттерді қамтиды:

- 1) сөйлеу бұзылыстарының алдын алу - бастапқы профилактика;
- 2) сөйлеу бұзылыстарының созылмалы түрге ауысуының алдын алу, сондай-ақ сөйлеу патологиясының салдарының алдын алу - екінші профилактика;
- 3) сөйлеу патологиясынан зардап шегетін адамдардың әлеуметтік-еңбек бейімделуі - үшінші профилактика [3, 151б.].

Ерте жастағы балаларға қатысты коммуникативті-сөйлеу ауытқуларының алғашқы алдын-алудың екі бағыты бар:

- 1) баланың физикалық және жүйке-психикалық денсаулығына, оның сөйлеу мүшелерінің сақталуына қамқорлық жасау (әртүрлі аурулардың алдын алу, уақтылы емдеу, денсаулықты сақтау және т. б.);
- 2) қажетті жағдайлар жасауды қамтитын баланың дұрыс коммуналдық сөйлеу дамуына қамқорлық жасау.

Сөйлеу бұзылыстарының алдын алу бойынша жұмыстың негізгі бағыттары:

- «тәуекел тобындағы» балаларды медициналық сүйемелдеу;
- мотор саласын дамыту;
- жоғары психикалық функцияларды дамыту;
- импрессивті сөйлеуді дамыту;
- экспрессивті сөйлеуді дамыту;
- сыртқы әлеммен танысу;
- ата-аналармен жұмыс [4, 4б.].

Түзету әсерінің барабар жолдары мен әдістерін таңдау үшін оқу процесін басқаруға жағдай жасауға бағытталған заманауи оқыту психологиясының жетістіктері үлкен маңызға ие, өйткені оқыту баланың жеке басын қалыптастыру процесі, оның мінез-құлқының мотивациясын дамыту болып табылады, білімді формальды түрде беруге, сөйлеу әрекеттері мен операцияларын пысықтауға дейін төмендетілмейді.

Сонымен қатар, жалпы және түзету педагогикасының принциптерін ескеру қажет:

- дамытушылық оқыту принципі;
- дамудағы ауытқуларды диагностикалау мен түзетудің бірлігі принципі;
- баланың дамуындағы бастапқы бұзылулар мен қайталама ауытқулардың арақатынасын ескеру принципі;
- генетикалық принцип және т. б.

Ерте жастағы балалардың коммуникативті-сөйлеу ауытқуларының алдыналудың негізі - балалардың сенсомоторлы дамуы болып табылады, өйткені коммуникативті-сөйлеу дамуы баланың қозғалыс саласының жұмысына байланысты. Қозғалыстардың дамуына жауап беретін ми аймақтары сөйлеу әрекетімен байланысты аймақтарға жақын орналасқан. Сондықтан әртүрлі манипуляциялармен, әсіресе қолдың саусақтарымен келетін әсерлер мидың қозғалтқыш және сөйлеу аймақтарының белсендірілуіне әкеледі. Миға импульстар неғұрлым көп түссе, баланың сөйлеу моторикасы мен ақыл-ой

қабілеттері соғұрлым сәтті дамиды. Сонымен қатар, ерте жастағы балалардың жас ерекшеліктерін, олардың таным мен қозғалысқа деген ұмтылысы, еліктеу қабілеті, пәндік іс-әрекетті дамыту сынды қасиеттерін білуі маңызды.

Сондай-ақ, психологиялық-педагогикалық, оның ішінде логопедиялық түзетуді, алдын-алу жұмыстарын жан-жақты дефектологиялық дайындығы бар мамандар ерте бастауы қажет. Бастапқы сөйлеу патологиясы бар балалармен жұмыс істеу дағдыларын ғана меңгерген логопед-мұғалімнің орнына ерте және мектепке дейінгі жастағы мүмкіндігі шектеулі балалардың әртүрлі санаттарына логопедиялық көмек көрсете алатын логопед-дефектолог жұмыс істеу керек.

Осылайша, сөйлеу бұзылыстарының ерте алдын алу, анықтау және жою баланың дұрыс және сау дамуында маңызды рөл атқарады, бұл сөйлеу бұзылыстарын сәтті жеңуге ықпал етеді және оқудағы әртүрлі проблемалар мен қиындықтарды жояды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Боровцова Л. А. Профилактика речевых нарушений у детей раннего возраста // Гаудеамус. – 2015. - №1. – С. 111-120.
2. Архипова Е.Ф. Логопедическая работа с детьми раннего возраста. М., 2007.,42
3. Карпушкина Е. А. Психолого–педагогическое обеспечение логопедической работы с детьми с речевыми нарушениями // Известия высших учебных заведений. – 2008. - №2. – С. 151-155.
4. Нищева Н. В. Актуальность выявления и коррекции речевых нарушений у детей раннего и младшего дошкольного возраста // Воспитание и обучение детей младшего школьного возраста: Материалы международной научно – практической конференции (г. Москва, 21-23 ноября 2013 г.) / Под ред. А. М. Бывшевой, В. С. Шишкиной. – М.: Изд-во Мозаика-синтез, 2014. – С. 1 - 4.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Туякова У.Ж.¹, Куралбаева Ш.К.²

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті,
Фил.д. (PhD), аға оқытушы¹,

Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі ББ 1 курс студенті²

Ақтөбе қаласы

ulbosun70@mail.ru¹, synarajkuraalbaeva@gmail.com²

Аннотация

бастауыш сынып оқушысына тек оқу, санау және жазуды үйрету жеткіліксіз. Балалардың оқуға деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау қажет. Мақалада мұғалімге оқушылармен өзара әрекеттесудің шығармашылық деңгейіне шығуға мүмкіндік беретін бастауыш мектепте ойын технологияларының тарихы мен қолданудың ерекшеліктері ашылады.

Кілт сөздер: бастауыш мектеп, ойын, ойын технологиялары, дидактикалық ойындар, бастауыш мектеп оқушысы, тұлғаның дамуы.

Аннотация

младшего школьника недостаточно обучить только чтению, счету и письму. Необходимо создать такие условия, которые позволят повысить у детей интерес к учебе. В статье раскрываются особенности и возможности применения игровых технологий в

начальной школе, которые дают возможность учителю выйти на творческий уровень взаимодействия с учащимися.

Ключевые слова: начальная школа, игра, игровые технологии, дидактические игры, младший школьник, развитие личности.

Annotation

it is not enough to teach a junior student only reading, counting and writing. It is necessary to create conditions that will increase children's interest in learning. The article reveals the features and possibilities of using game technologies in primary school, which enable the teacher to reach a creative level of interaction with students.

Keywords: elementary school, game, game technology, didactic games, junior high school student, personality development.

Бүгінгі таңда ҚР мектебінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушыны өмірлік және әлеуметтік құзыретті тұлға ретінде тәрбиелеу, тәуелсіз таңдау жасауға және әртүрлі өмірлік жағдайларда жауапты шешімдер қабылдауға қабілеттілігін қалыптастыру. Бұл мақсатқа тек оқу қызметін ұйымдастырудың дәстүрлі формалары мен әдістерін қолдану арқылы қол жеткізу мүмкін емес. Бұл мәселені шешуге оқу-тәрбие процесіне күн сайын белсенді оқыту әдістерін енгізу айтарлықтай ықпал етеді.

Қазіргі заман мектебі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа білім технологияларын қалыптастыруға ұмтылу болып табылады.

Сондықтан да ойын – бұл жағдайда таптырмас көмекші. Жаңа материалды түсіндіру кезінде, бекіту кезінде, оқушылардың сөйлеуін дамыту үшін оқу дағдыларын дамыту кезінде ойынды қолданудың маңызы зор болады. Ойын - бұл дамыту іс-әрекеті, тіршілік формасы, әлеуметтену және қауіпсіздік аймағы, өзін-өзі жүзеге асыру, ынтымақтастық, ересектермен достастық, балалар әлемі мен ересектер әлемі арасындағы делдал.

Ойын тәрбиенің бір түрі ретінде өте терең тарихи тамырларға ие. Ежелгі Афинаның өзінде (б.з.б. VI-IV ғғ.) білім беру мен тәрбиелеу үрдісіне агонистикалық (бәсекелестік) қағидасы сіңген. Жарыс барысында жас жігіттер гимнастика, музыка, эридика (аргумент), би билеп, шеберліктерін шыңдап, өз өнерлерін ортаға салды. Бұл кезде әскери ойындар – маневрлер, штаб жаттығулары, «шайқас» ойнау дүниеге келді. Ойындардың дидактикалық мүмкіндіктері бұрыннан белгілі.[1]

Фридрих Фребель алғашқылардың бірі болып ойынды педагогикалық құбылысқа жатқызды. Ойын теориясы оның педагогикалық теориясының негізі болды. Ойынның дидактикалық сипатын байқай отырып, ол ойынның баланы оқытудағы, формасы, түсі, өлшемі туралы түсінік беру, қозғалыс мәдениетін меңгеруге көмектесу мәселелерін шешуге қабілетті екенін дәлелдеді. Ойын білім беру мен тәрбиелеудің ең көне әдістерінің бірі бола отырып, қазіргі заманда өзіндік өркендеу кезеңін бастан кешіруде. Қазіргі уақытта білім беру ойын-сауыққа деген қызығушылықтың артуына себеп болатын қызықты фактілер. Бұл бір жағынан педагогикалық теория мен эмпиризмнің эволюциясымен, проблемалық оқытудың танымалдылығымен байланысты болса, екінші жағынан жан-жақты белсенді тұлғаны қалыптастырудың әлеуметтік және экономикалық қажеттіліктерімен байланысты. [1]

Ойын – бұл қиял әлемі. Бала ойын әлеміне кірген кезде оның алдында үлкен мүмкіндіктер ашылады. Басқаша айтқанда, ойын – бұл баланың өз бетімен іс-әрекет етуі.

Мағжан Жұмабаев «Педагогика» атты кітабында тәрбие мен оқытудың маңызына мән бере келе: «...бала кәдуілігі адам болғанымен, баланың жаратылысында көп басқалық бар. Балаға тәрбияны өзінің шамасына, жаратылысына қарай беру керек. Жас бала- жас бір шыбық, жас күйінде қай түрде иіп тастасақ, есейгенде сол иілген күйінде қатып қалмас»[2,97б.] - деп тұжырымдаған болатын. Олай болса, баланың дамуы арнайы ұйымдастырылған оқу-тәрбие іс-әрекетіне байланысты екенін ескеру қажет. Бастауыш

сынып оқушыларының мектепке келгенге дейінгі негізгі әрекеті- ойын десек, оқу- тәрбие үрдісінде олар біртіндеп ойын әрекетінен оқу әрекетін орындауға бейімделуі тиіс.

Бастауыш сынып жасындағы бала мектепке келгенде, оның басты мақсаты білім алу. Классикада мынандай сөз бар: «Біздің бүкіл өміріміз ойын». Бала үшін ойын – бұл ӨМІР деп қайталай аламыз. Ал мектепке келгенде ойынын жалғастырады.

Осы орайда, Сұлтанмахмұт Торайғыровтың «Балалықтың қанына ойын азық» деген даналық сөзін арқау ете отырсақ, ұстаздар оқушыларға мектепте жайлы болуы үшін, оқуға деген ынтасын арттыру мақсатында балалармен олардың тілінде сөйлесуіміз керек. Сондықтан, оқыту процесін ойынмен ұштаруымыз қажет.

Пәнге деген қызығушылықты дамытудың тиімді құралдарының бірі – сабақта дидактикалық ойындар мен ойын-сауық материалдарын қолдану, бұл оқушылардың эмоционалдық көңіл-күйін тудыруға, орындалатын жұмысқа оң көзқараспен қарауға, жалпы баланың сабаққа деген ынтасымен қызығушылығын арттыруға және бір материалды әр түрлі тәсілдермен қайталауға болады. Дидактикалық ойындар ойлануды, есте сақтауды, зейінді дамытуға септігін тигізеді. Ойын барысында балалардың өз бетінше ойлануына, зейіннің шоғырлану, инициативті қабылдау әдеті қалыптасады. Дидактикалық ойынның екі мақсаты бар. Біріншісі, тәрбиелік, екіншісі, баланың өз бетінше әрекет етуі. Бұл екі мақсат бірін-бірі толықтырып, жаңа материалды меңгеруін қамтамасыз етеді.

Ойын – іс-әрекеттің бір түрі. [3,109б.] Мұның елеулі орны нәтижесінде емес, оның барысында. Психолог Л. С. Выготский: «бала ойнау барысында өзінің кішкентай екеніне қарамастан оның ойлауы, іс-әрекеттері көп жағдайда ересек адам сияқты көрінеді» [4] - дейді. Ойынның дамуға қатынасын оқытудың дамуға қатынасымен салыстыру керек. Ойынның негізінде қажеттіліктердің өзгеруі және жалпы сипаттағы сананың өзгеруі жатыр. Ойын дамудың қайнар көзі болып табылады, сондықтан ол жақын даму аймағын жасайтыны жөнінде Л.С. Выготский атап өтіп, ойынды адамдар қатынасының үйлесімді әлеміне қосады. Ойын барысында ересектердің әрекеттері арқылы қайта жаңғырту, қоршаған орта шындығын танудағы ара қатынасында балалар үшін аса маңызды. Балалардың күш-қуатын, ақыл-ойын, мінез-құлқын тірбиелеуге қызмет етеді. Ойын-бұл баланың мақсатты әрекеті. Ойын бастауыш мектепте оқу материалын меңгеру, бекіту және бақылау құралы ретінде қызмет етеді және оқушылардың эмоционалды көңіл-күйін арттыруға көмектеседі.

Ал, технология - қажетті нәтижеге жету үшін әдістер мен құралдардың жиынтығы. [5]

Ойын технологиялары дегеніміз - оқушылардың шығармашылық деңгейіндегі қаблетін ғана емес, сонымен қатар негізгі материалды оқып-үйренудің күнделікті қадамдарын қызықты және тартымды етуге мүмкіндік беретін оқытудың ерекше түрлерінің бірі. [6] Яғни, білім беру мазмұнын ойын түріне салып, қарастырып қарасақ оқу іс-әрекетіне мотивация мәселесін шеше аламыз. Ойын технологиялары арқылы оқушылар әр түрлі проблемаларды талдайды, он шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге қызығушылығын арттырады. Ойындар сабақтардағы пассивтілікті жеңуге және оқушылардың өнімділігін арттыруға көмектеседі.

«Ойындық педагогикалық технологиялар» ұғымы әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың жеткілікті кең әдістері мен тәсілдерін қамтиды. Жалпы ойындардан айырмашылығы, педагогикалық ойынның нақты белгіленген оқу мақсаты мен сәйкес педагогикалық нәтижесі болады.

Сабақтардың ойын формасы ойын тәсілдері мен жағдаяттардың көмегімен құрылады. Ойынның осы немесе басқа түрін пайдалана отырып, барлық оқу әрекетін ойын ережелеріне бағындыра аламыз: жарыс элементін енгізу, сабақтың дидактикалық мақсатын ойын тапсырмасы түрінде қою, оқу материалын ойын құралы ретінде пайдалану

Оқу ойындарын бірнеше принцип бойынша жіктеуге болады:

- қызмет түрі бойынша (қозғалыс, ақыл-ой, еңбек, әлеуметтік, психологиялық);
- педагогикалық процестің сипаты бойынша (бақылау, дамыту, оқыту);
- ойын әдістемесінің сипаты бойынша (пәндік, сюжеттік, рөлдік, іскерлік, симуляциялық, драматизациялық ойындар);

- құрылымы бойынша (ойын-жаттығулар, ойын-сайыс). [6]

Оқыту ойындары оқытуда ең маңызды функцияларды орындайды.

Қоғамда ойын технологияларын пайдаланудан туындайтын бірнеше негізгі функцияларды бөліп көрсету қажет. Олар негізгі миссиялар деп аталады:

Көңілді. Бұл процеске қызығушылықты оятуға, көңіл көтеруге және шабыттандыруға бағытталған.

Коммуникативті. Бұл негізгі дағдыларды үйрену үшін тамаша әдіс Тапсырманың мақсаты – ортақ мақсатқа жетелейтін әңгімелесу.

Игротерапевтикалық. Берілген жағдайға әртүрлі сфералардың қиындықтарын проекциялау.

Танымал. Ойын әрекеті барысында өз бетінше оқуға көңіл бөлу.

Түзетуші. Бұл процесте ойыншылар оқиғалардың дамуының ықтимал сценарийлерін табуға тырысады, жағдайға оң өзгерістер енгізеді.

Халықаралық байланыс. Ол адамзаттың әлеуметтік-мәдени құндылықтарына негізделген.

Әлеуметтену. Жақсы мысал - жатақхана. Ойынға қатысушылар объективті қарым-қатынастардан аулақ бола алмайтын жағдайда орналастырылады. [6]

Мектеп оқушыларының әр сабағы қызықты болуы маңызды. Осыған байланысты ойын-сауық сияқты тиімді педагогикалық құрал ерекше орын алады.

Оқушылардың белсенділігі сирек кездеседі, бұл мақсатты басқарушылық педагогикалық әсердің салдары, яғни. қолданылатын педагогикалық технологияға байланысты. Ойын технологиясында оқушыларға тапсырма ойын түрінде қойылады, ал ойын технологиясы оның құралы ретінде қолданылады. Сонымен, ойын дәстүрлі оқыту формалары мен әдістерін толығымен алмастырмайды; ол оларды ұтымды түрде толықтырады, бұл дегеніміз ойынның көмегімен психологиялық шаршауды жеңілдетуге болады, оны оқушылардың ақыл-ой күштерін жұмылдыру, ұйымдастырушылық қабілеттерін дамыту, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қабылдау, сабақтарда қуаныш ортасын құру үшін қолдануға болады.

Қорытындылай келе мақаламыздағы өзекті мәселесі болып отырған бастауыш мектепте ойын технологиясын қолдану баланың сабаққа ынтасы мен көңілін аударуға, сондай-ақ қабылдауын жеңілдетуге білімді толық игеруіне көмектесетінін, осындай қанағаттанарлық нәтижеге жететіндігін айқындау болды. Ойын барысында балалар өздерін еркін сезінеді, іздемаздық, тапқырлық әрекеті байқалады. Ойын үстінде өмірдегідей қуанып, ренжиді. Сондықтан мұғалім баланың сабаққа талабын шаттандыратындай, ойын оятатындай, іскерлігін дамытатындай болу керек. Оқушылардың белсенділігін саналы ойлана білуін ой-өрісінің дамуын, қиындықты жеңу, төзімділікке баулуды үйрету мұғалімнің міндеті. жаңа педагогикалық технологиялардың әртүрлі бағыттарының ішінде, алға қойылған мақсаттарға барынша сәйкес келетін және ең әмбебап-ынтымақтастықта оқыту – ойын технологиялары десек бұрыс болмас. Ойын технологиясы денсаулыққа пайдалы және оқытуға сараланған тәсіл болып отыр.

Сонымен оқу үдерісіндегі ойын технологиялары оқыту заңдылықтарына сәйкес құрылуы керек: «Мұғалім оқушылардың іс-әрекетінің қарқындылығы, ұйымдастырылған іс-әрекеттің сипатына, репродуктивті немесе шығармашылыққа байланысты деңгейде болған жағдайда неғұрлым көп және жан-жақты қамтамасыз ететілсе, оқушылардың меңгеру сапасы соғұрлым жоғары болады».

Пайдаланылған әдебиеттер

1. https://studme.org/157656/pedagogika/igrovoe_obuchenie

2. Жұмабаев М. Педагогика (баланы тәрбия қылу жолдары).-Алматы: «Рауан» 1992-112 бет
3. Педагогикалық сөздік: Педагогтік жоғары оқу орындарының оқушылары мен студенттеріне, әрі сала мамандарына арналған . Қ.Т. Ыбыраимжанов, Г.Р. Қоянбаева.- Алматы: «Эпиграф» баспасы, 2016.-200 б.
4. Выготский Л.С. Психология развития человека. — М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. — 1136 с
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Технология>
6. Ыбыраимжанов Қ.Т. Ойын технологиясын бастауыш сыныптардың педагогикалық үдерісіне пайдалану: оқу-әдістемелік құрал- Алматы: Эпиграф баспасы, 2016,- 238бет

ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ, КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Уразымбетова А.Б.¹, Биктурлина А.Т.²

к.ф.н., доцент, г.Актобе¹, учитель русского языка и литературы ОСШ №56 г. Актобе²
a_urazymbetova@bu.edu.kz

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы формирования читательской грамотности учащихся, направленной на развитие навыков осмысления и анализа текста, применение информации в решении задач. Приведены результаты работы творческой группы учителей по методическому исследованию и предоставлению рекомендаций формированию грамотности чтения учащихся в процессе реализации Типовой учебной программы «Русский язык» и «Русская литература».

Ключевые слова: читательская грамотность, функциональная грамотность, русский язык, русская литература.

Современные нормативно-правовые акты, концепции образования, национальные планы включают комплекс мероприятий по содержательному, учебно-методическому, материально-техническому обеспечению процесса развития функциональной грамотности школьников.

Функциональная грамотность - это активное участие людей в социальной, культурной, политической и экономической деятельности, т. е. следование современному течению, возрасту в эпоху современной глобализации, постоянное совершенствование профессии человека. Главной целью является формирование в общеобразовательных школах интеллектуально, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, его социальная адаптация в мире, то есть обучение учащихся эффективному использованию знаний, полученных в школе, в жизни [1].

В веке цифровых технологий термин «функциональная грамотность» стал широко использоваться. Этот термин сравнительно молод: появился в конце 60-х годов прошлого века в документах ЮНЕСКО. Функциональная грамотность (лат. – направление) – степень подготовленности человека к выполнению возложенных на него или добровольно взятых на себя функций. «Функционально грамотный человек — это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» (А.А. Леонтьев) [2].

Вместе с термином функциональная грамотность были введены понятия «грамотность», «минимальная грамотность».

К одному из базовых видов функциональной грамотности относится грамотность чтения - термин, введенный Международной программой по оценке образовательных достижений учащихся (PISA). Под грамотностью чтения подразумевается «способность человека к пониманию письменных текстов и рефлексии на них, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей для активного участия в жизни общества».[1]

Читательская грамотность учащегося это одно из важнейших условий восприятия текста, результатом чего является такие сформированные умения, как:

- Находить и осознавать информацию из текстов учебного материала учебника;
- Осмысливать и анализировать информацию, прочитанную в тексте;
- Практически использовать полученную информацию в решении учебных и повседневных задач;
- Делать выводы из полученной информации.

Текст это лингвистический объект, занимающий основное место в изучении языков[3].

Задачей обучения в школе является не только обучение чтению, но и привитие навыка чтения для дальнейшего самостоятельного обучения. Помимо развития беглости, выразительности чтения, необходимым условием является его осознанность. Раскодировка текста (художественного, научного и т.д.) должна быть направлена на формирование и развитие таких мыслительных операций, как анализ, сравнение, сопоставление, учащиеся должны научиться по итогам прочтения текста объяснять следственно-причинные связи, выстраивать логическую цепочку сюжета, стратегии решения задач.

В связи с этим мы, учителя русского языка и литературы, создали творческую группу, целью которой стало методическое исследование и в итоге предоставление рекомендаций по формированию грамотности чтения учащихся в процессе реализации Типовой учебной программы «Русский язык» и «Русская литература» а также и других предметов для 5-11 классов уровня основного среднего образования по обновленному содержанию согласно уровням грамотности чтения, а также диагностика результатов и анализ заданий по грамотности чтения.

Учителями творческой группы был проведен следующий перечень мероприятий по плану методического исследования:

- 1) Изучение определения Грамотности чтения, компонентов грамотности чтения.
- 2) Анализ «Типовой учебной программы по предмету «Русский язык» и «Русская литература» для 5-11 классов уровня основного среднего образования (с русским языком обучения) по обновленному содержанию.
- 3) Анализ заданий суммативного оценивания по русскому языку за четверть по чтению как виду речевой деятельности.
- 4) Анализ заданий суммативного оценивания по русской литературе за четверть по разделам: «Понимание и ответы на вопросы», «Анализ и интерпретация текста», «Оценка и сравнительный анализ»
- 5) Рассмотрены идеи для развития навыков чтения на уровне всех предметов.
- 6) Анализ результатов МОДО и ЕНТ как итогов работы по Грамотности чтения.

Первым и основным шагом работы творческой группы было изучение понятия и компонентов грамотности чтения.

Термин «грамотное чтение» обозначает восприятие и применение письменных текстов учащимися, мыслительные операции на основе понимания текста, применение различных подходов к освоению новых знаний. Данное понятие состоит из трех компонентов. Научить учащегося понимать, воспринимать прочитанный текст. Научить применять информацию текста при ответе на вопросы или решении учебных задач. Развить способность мыслить, как главного показателя активности учащихся. Другими словами, грамотность чтения включает в себя развитие не только когнитивных, но и

метакогнитивных навыков: осознавать, применять и контролировать грамотное чтение для решения учебных или рабочих задач. Это особенно актуально в рамках современной тенденции непрерывного образования.

Рамки проекта грамотности чтения состоят из трех компонентов:

- 1) ситуация;
- 2) текст;
- 3) Аспект - читательские навыки.

Ситуация и цель чтения

Чтение – это вид речевой деятельности, направленный на достижение определенной цели: понимание смысла текста, поиск информации, интерпретация и рефлексия содержания.

Если традиционно задания на понимание содержания не выходили за рамки конкретного текста, то в настоящее время необходимо рассматривать приближенную к реальности жизненную ситуацию. Каждое задание начинается с контекстуальной информации, которая содержит общую цель чтения текста или нескольких текстов одного задания. Возможны различные ситуации взаимодействия читателя с текстом.

– Личные – это ситуации, имеющие отношение к личным интересам человека. Примерами могут служить личные письма, художественная литература, биография и информационные тексты, которые читаются исходя из личных предпочтений, для развлечения, а также личные электронные письма, мгновенные сообщения и блоги.

– Общественные – это ситуации, которые относятся к деятельности и проблемам общества в целом. Например, официальные документы, информация об общественных мероприятиях, доски объявлений, новостные сайты и уведомления

– Обучающие – это ситуации, связанные с учебными целями. Например, учебная, справочная литература, научно-популярные тексты.

– Практические – ситуации, в которых решаются практические задачи. Например, инструкции, объявления или веб-сайты вакансий, расписания движения транспорта, афиши. Выделение данных ситуаций позволяет зафиксировать как цель чтения, так и тематику читаемых текстов.

Виды текстов Тексты для выполнения заданий должны соответствовать определенным требованиям. Они должны быть:

- связными и последовательными;
- аутентичными;
- реалистичными (научные, деловые и другие тексты) или вымышленными;
- художественными или нехудожественными;
- сплошными, не сплошными или смешанными.

В задачи развития грамотности чтения не входит умение учащихся различать разные виды текстов. Смысл грамотности чтения в том, чтобы учащиеся могли понимать и осмысливать наиболее используемые в реальной жизни тексты.

При выборе текстов важно учитывать факторы, определяющие их сложность:

1. Организация доступа к информации;
2. Формат текста;
3. Тип текста;
4. Организация доступа к информации

При динамичном развитии современного мира общество становится более грамотным, приспособленным к различным жизненным ситуациям, умеющим эффективно применять полученные знания. Поэтому необходимо учитывать подобные требования времени при подборе учебного материала, повседневных заданий и их влияние на процесс мышления младшего школьника.

Таким образом, перед учителями начальных классов стоит задача развития читательской грамотности ученика, которая будет основой не только в обучении, но и в течении всей его жизни.

Использованная литература

1. Аналитический отчет «Результаты Казахстана в международных исследованиях качества образования: исследование причин отставания». – Центр анализа и стратегии «Белес», под редакцией И.Р.Салиева., 2020. – 308с.
2. Горбунова Ж.А., Семькина И.В. Функциональная грамотность - ключевой ориентир для совершенствования качества образования республики Казахстан// Вестник северо-казахстанского университета им. Манаша Козыбаева. – 2016г. <https://articlekz.com/article/34131>
3. Шункеева О.А., Жайтапова А.А. Пути формирования читательской грамотности младших школьников// Вестник КазНПУ, 2016//Электронный ресурс: <https://articlekz.com/article/19520>
4. Ханли Н.; Оспанова У.А.; Баймаханбетов М.А.. Развитие функциональной грамотности в школах: тематический дискурс анализ. Вестник КазНУ. Серия педагогическая, [S.l.], v. 70, n. 1, p. 16-30, apr. 2022. ISSN 2520-2650. Доступно на: <<https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/view/1257>>.
5. Веряев, А.А. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение / А. А. Веряев, М. Н. Нечунаева, Г. В. Татарникова // Известия Алтайского государственного университета. – 2013. – № 2-2(78). – С. 013-017. – EDN RSEXTX.

БОЛАШАҚ МЕНЕДЖЕРЛЕРДІҢ КӨПТІЛДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІ

Шапиева А, М.¹, Есекешова М.Д.²

С.Сейфуллин атындағы Агротехникалық Зерттеу Университеті

1-курс магистранты¹, п.ғ.к., доцент²

Астана қаласы

maral-astana@mail.ru

Аннотация

Мақалада басқару саласындағы әлеуметтік тапсырысқа сәйкес және білім беру стандарттарын ескере отырып, болашақ менеджерлердің көптілді құзыреттілігін қалыптастыру моделі қарастырылады.

Аннотация

В статье рассматривается модель формирования полиязычной компетентности будущих менеджеров в соответствии с социальным заказом в сфере управления и с учетом образовательных стандартов.

Annotation

The article considers the model of formation of multilingual competence of future managers in accordance with the social order in the field of management and taking into account educational standards.

Бүгінгі өткір бәсекелестік әлемінде кәсіптік білім беру жүйелерінің алдына еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, жауапты, өз кәсібін еркін меңгерген және қызметтің аралас салаларында бағдарланған, әлеуметтік және кәсіби ұтқырлыққа дайын, мамандық бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде тиімді жұмыс істеуге қабілетті мамандарды даярлау талабы қойылады[1].

КАТУ-дың 2025 жылға дейінгі дамуының жаңа стратегиясында «ҚАТУ-2025» түлектерді әлемдік стандартқа сәйкес даярлау және қолжеткізбеген құзыретке көшу мақсатында ағылшын тілді орта қалыптастыру, көптілді білім беруді, болашақ түлектердің көшбасшылық қасиеттерін дамыту көзделіп отыр [2].

Қазіргі лидер көшбасшылық ықпалының дәрежесін және оны жүзеге асыру жолдарын анықтайтын тиісті нормалар аясында әрекет етеді, мінез-құлықтың қалыптары мен тәртібін белгілейді. Сонымен қатар, әр салада әртүрлі кәсіби жағдайлар бар, әлеуетті көшбасшылардың жеке және кәсіби қасиеттеріне әр түрлі талаптар қойылады. Білім беру көшбасшылығының сипаты мен ерекшелігі білім беру мен тәрбиелеудің маңызы, олардың мақсаттары мен құралдары, студенттің және студенттің оқу үдерісіндегі орны туралы қолданыстағы идеялар контексінде қарастырылуы мүмкін. Көшбасшылықтың мәні – көріп қабылдау қабілетін қалыптастыру және белгілі бір адамдар тобын әрекетке талпындыру.

Құзыреттілік/құзыреттілік термині ХХ ғасырдың аяғында ғылыми әдебиеттерде пайда болды және оны түсіндірудің біркелкі емес маңыздылығымен сипатталады. Біз құзыреттілікті білім, дағдылар жиынтығын қамтитын жеке тұлғаның сипаттамасы, қабілеттері мен басқа да ішкі жеке қасиеттері, белгілі бір қызметте берілген талаптарға сәйкес кәсіби міндеттерді сәтті орындау үшін қажет дағдылары ретінде анықтаймыз,

Ал құзыреттілік - бұл адамның білімін, дағдыларын, қабілеттерін, мотивациясын және осы жиынтықта жұмыс істеу тәжірибесін пайдалана отырып, кез келген салада әрекет етуге дайындығы мен қабілеті. Құзыреттілік-бұл құзыреттер көрінісі. Демек, құзыретті менеджер- ішкі жеке қасиеттерді, интегралды білімді, дағдыларды, қабілеттерді, мотивацияны және тәжірибені қолдана отырып, берілген талаптарға сәйкес өз қызмет саласында әрекет етуге дайын және қабілетті маман.

Кәсіби құзыреттілікпен қатар, мамандар жалпы мәдени құзыреттілікке ие болуы керек, оған шет тілді компьютер кіреді [3]. Менеджердің көптілді құзыреттілігі бойынша біз шет тіліндегі білімнің, дағдылардың, кәсіби қызметтегі нақты қарым-қатынас жағдайлары бар тілдік құралдарды қолдану қабілеттерінің жиынтығын деп түсінеміз; шет тілдік мәдениеттің тілдік элементтері мен құрылымдық бірліктерін қолданған жөн, шет тілдік қарым-қатынас техникасын, менеджерлердің іскерлік қарым-қатынас жағдайында сәтті қарым-қатынасқа ықпал ететін зерттелетін тіл елінің сөйлеу этикетін меңгерген жөн.

Болашақ менеджерлердің көптілді құзыреттілігін қалыптастыру моделін құру кезінде біз модельді енгізудің мақсаты мен нәтижесі болашақ менеджерлерді көптілді коммуникацияның коммуникативті, перцептивті және интерактивті функцияларына сәйкес дайындау болып табылатындығын негізге алдық. Қарым-қатынастың коммуникативті функциясы қарым-қатынасқа қатысушылардың ақпарат алмасуында көрінетін тұлғааралық байланыс аспектісін айқындайды. Қарым-қатынастың интерактивті байланыс функциясы өзара әрекеттесуде анық байқалады. Перцептивті (лат. perception-мен қабылдаймын) функциясы серіктестердің өзара түсіністігіне жауап береді, оны бір рет құруды, оның психологиялық және кәсіби сипаттамаларын бағалауды қамтиды.

Мақсатқа сәйкес мынадай міндеттер айқындалды: студенттердің көптілді құзыреттілігін дамыту деңгейін диагностикалау; лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту, перцептивтік және интерактивтік функцияларына сәйкес құзыреттіліктерді дамыту; кәсіптік-коммуникативтік және күнделікті-коммуникативтік құзыреттіліктерді дамыту; көптілді құзыреттілікті дамыту процесін түзету.

Болашақ менеджерлерде шет тілдік құзыреттілікті қалыптастыру моделін құру барысында біз құзыреттілікті, коммуникативті және жүйелік тәсілдерді басшылыққа алдық.

Көптілді оқытудың құзыреттілік тәсілі үйренген білімнің, дағдылардың жиынтығы емес, оқытудың нәтижесіне назар аударып, әртүрлі проблемалық жағдайларда әрекет ету мүмкіндігі қарастырылады. Бұл құзыреттілік тәсілі даралықты дамытуға бағытталған,

болашақ менеджерлердің өзін-өзі дамыту, қажеттіліктерді арттыру сияқты қарқынды тұлғалық қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Коммуникативті-бағдарланған тәсіл белсенділік сипатын қамтиды. Ауызша сөйлеуді оқыту «тілді нақты қолдануға дайындық» – «rehearsal of actual language use» нақты немесе ойдан шығарылған коммуникативті мәселелерді шешу барысында жағдайында жүзеге асырылады (H. G. Widdowson) [4, б.38]. Коммуникативті тәсіл мақсаты - шет тілдерін үйренуде білім алушылардың қызығушылығын ояту, сабақтан тыс уақытта шынайы көптілді қарым-қатынасқа ынталандыру.

Көптілді құзыреттілікті қалыптастырудың жүйелік тәсілінде тіл - қатынастар мен олардың арасындағы байланыстардың жиынтығында көптеген элементтері бар біртұтас объект болып табылатын символдық жүйе. Жүйелік тәсілге сәйкес, оқыту жаңа материал жеке, әр түрлі фактілермен емес, жүйеде енгізілетіндей етіп құрылады. Тәжірибе көрсеткендей, жүйеге енбеген фактілерді түсіну үшін оларды жүйелі түрде игеруге қарағанда көп уақыт жұмсалады. Студенттердің жүйелі оқыту процесінде игеретін сөйлеу дағдылары мен құзыреттіліктері белгілі бір дәрежеде әмбебап және олар алған белгілі бір жағдаймен саналы түрде байланыспайды. Сонымен, тілдік бірліктерді жүйелі түрде зерттеу олардың ұзақ және берік есте сақталуына ықпал етеді.

Көптілді құзыреттілікті қалыптастыру моделімен жұмыс барысында біз болашақ менеджерлерде көптілді құзыреттілікті қалыптастыру процесінде осы тәсілдерден басқа, бір уақытта субъект-субъект және субъект-объектілік тәсілдер қолданылады. Субъект-субъектілік тәсілі шет тілдік құрамдас бөлікті қалыптастыру кезінде тұлғалық-дамытушылық оқытудың барлық артықшылықтарын пайдалануды қамтамасыз етеді. Субъект-объектілік тәсіл кәсіби даярлықта маманның қазірдің өзінде қалыптасқан құзыреттіліктерін корреляциялауға көмектеседі. Ол, әдетте, бихевиористік теорияның «ынталандыру реакциясы» принципі негізінде жүзеге асырылады, ол «мотив реакциясы» екіұштылығымен көрінеді. Тиісінше, субъект-субъективті тәсіл жеке тұлғаның креативтілігі мен даралығын дамытуға, ал субъект-объект – маманның функционалдық қасиеттерін дамытуға бағытталған.

Проблемалық принцип - проблемалық тапсырмаларды пайдалану негізінде менеджерлердің көптілді дайындыққа оқытуды құруды, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуы мен танымдық белсенділігін ынталандыра отырып, білім алушылардың маңызды мәселелер мен міндеттерді өз бетінше бөліп көрсетуі және қоюы үшін жағдай жасауды қамтиды. Нәтижесінде олар сөйлеу ақпаратын тұтастай түсіну сапасын қалыптастырады, одан белгілі бір мәселенің мәнін анықтайтын ең маңызды сәттерді бөліп көрсетеді, соның негізінде дұрыс шешімдер қабылданады.

Шығармашылық принципі - әрбір студенттің шығармашылық қызметке деген қажеттілігі мен қабілетін қалыптастыру. Ол үшін сабақтарда студенттерден гипотезаны тұжырымдауды, нұсқаны құрастыруды, стереотиптерді еңсеруді, проблемалардың стандартты емес шешімдерін іздеуді, шығармашылық жұмыстарды, жобаларды, эсселерді, конкурстарға, олимпиадаларға, шығармашылық кештерге және т. б. қатысуды талап ететін формалар мен әдістер қолданылды. Нәтижесінде болашақ менеджерлер бастамашылдық, тапқырлық, идеяларды ойлап табуға және генерациялауға дайын болу, оларды өндіру, күмәндануға бейімділік және т. б. сияқты қасиеттерді көрсетті.

Жеке даралау принципі коммуникативті оқытуда айқын көрінеді, өйткені сөйлеу әрқашан жеке болады. Сөйлеуде сөйлеуші өзінің өмірлік тәжірибесін білдіреді; қызығушылықтар, тілектер, бейімділіктер; әлемге деген көзқарасы; эмоциялар мен сезімдер. Көптілді құзыреттілікті қалыптастыру процесінде жаттығулардың мазмұны, тақырыбы, жобалық жұмысты ұйымдастыру мен жүргізудегі функциялардың таралуы, диалог үшін жұптар, рөлдік ойындағы рөлдер, оқуға арналған мәтіндер, үй тапсырмалары жеке дараландыруды ескере отырып таңдалынады.

Оқытудың практикалық бағыты принципі оқу процесінің мазмұнын кәсіби өмір шындығына жақындатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, болашақ менеджерлер тек

білім алып қана қоймай, жаңа әдістер мен құралдарды игере отырып, кәсіби мәселелерді шешуге үйренеді, көптілді құзыреттілікті қалыптастыру процесін проблемаларды шығармашылық шешумен біріктіреді. Практикалық принципті іске асыру барысында бағыттар дамытушылық оқытудың барлық түрлері қолданылды: аналитикалық сипаттағы бақылау сұрақтары, проблемалық және логикалық тапсырмалар, өзекті Кәсіби бағытталған жағдайлар [4].

Шет тілдік құзыреттілікті қалыптастыру бойынша жұмыс барысында біз заманауи ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдандық: компьютер, проектор, аудио-бейне құралдары. Кәсіби ақпаратты шешу үшін кәсіби маңызды ақпарат алу мақсатында жаһандық ақпараттық желілер мен жүйелерде белсенді жұмыс жүргізілді. Оқу құралдарын таңдауда біз студенттердің мүдделері мен қажеттіліктерін ескеруге тырыстық және оларды студенттердің танымдық мотивациясын қалыптастыруға бағыттадық. Сабақтарда коммуникативті көптілді құзыреттілікті қалыптастыру процесінде студенттердің өз қызметін интроспекциялауға және өзін-өзі бағалауға көп көңіл бөлінді.

Тәжірибе көрсеткендей, студенттердің шет тілін үйренуге деген қызығушылығы едәуір артып, аудиториядағы эмоционалды атмосфера жақсарды. Студенттер бейтаныс тілде қарым-қатынасқа көбірек қызығушылық таныта бастады, студенттердің едәуір бөлігі тілдік кедергіні бұзды, аудиториялық жұмыс барысында зерттелген материал көлемі артты. Осылайша, болашақ менеджерлердің көптілді құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін арттыру менеджерлердің әлеуметтік тапсырысына және білім беру стандарттарын ескере отырып, шет тілдік құзыреттілікті қалыптастырудың педагогикалық жүйесін құру сияқты тиісті ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды әзірлеумен; білім алушылардың белсенді тәуелсіз қызметке және оқытудың барабар әдістерін таңдауға дайындығын қалыптастыру және қарым-қатынас орнату; болашақ менеджерлерді шығармашылық интеллектуалды қызметпен таныстырумен байланысты деген қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бабицкий, Р.А. Стандарты с компетенцией // Лидеры образования. – 2002. – № 2. – С. 15-18.

2. «ҚАТУ-2025» стратегиясы ғылыми кеңестің отырысында 3 маусым 2015 жылы № 20 хаттамасы.

3. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки 0802000 «Менеджмент». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mon.gov.ru/dok/fgos/7198>

4. Blachowska-Szmigiel, M. Développer la créativité en cours de FLE / M. Blachowska-Szmigiel // Le français dans le monde. Revue de la Fédération Internationale des professeurs de Français. Revue bimestrielle. № 345. – Mai / Juin 2006. – P. 36-38.

МАЗМҰНЫ

Карабасова Л.Ч.	
КІРІСПЕ СӨЗ	3
Таганова А.М.	
МАҒЖАН ОҚУЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ ОРНЫ.....	4
Жаулыбаева Д.Ж.	
ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРЕДМЕТНО-ПРОСТРАНСТВЕННОЙ СРЕДЫ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ШКАЛЫ ЕСЕРS-3 1 СЕКЦИЯ М.Жұмабаев көзқарастарының қазіргі білім берудегі педагогикалық технологияларымен сабақтастығы.....	6 9
Айбердина Ү.А.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ - ТӘРБИЕНІҢ ТАМЫРШЫСЫ.....	9
Аманбай Қ.С.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ.....	12
Аркенова С.А.	
М.ЖҰМАБАЕВ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ - ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ.....	15
Әбілғазимова А.Ж.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГИКАДА АЛАТЫН ОРНЫ.....	17
Бақытжанова А.Қ., Беккужина А.Б., Альситова А.Б.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨЗЕКТІЛІГІ.....	21
Боранбаева Ж.Қ., Бакиева А.И.	
Тьюторство в сфере образования.....	26
Бурибаев Д.Е., Маханова А.Ә., Төлеуғалиева Н.А.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ.....	28
Есенғұлова М.Н., Карабекова А.М., Ерсайн Ж.Е.	
АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУДЕГІ М. ЖҰМАБАЕВ ПЕН Д.ДЬЮИДІҢ ОЙЛАУ ҮДЕРІСІ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	32
Есенғұлова М.Н., Тулегенова А.Б., Адильмагамбетова Б.М., Зинешова А.Ж.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ.....	37
Жұмағали Ә.К., Сағынтай А.С., Әділханқызы А.	
HISTORICAL TRUTH AND ARTISTIC SOLUTION IN THE LYRICS OF MAGZHAN ZHUMABAUEV.....	41
Муса П.Ж., Сәнгерей А.Ж., Нұрмұханбетова А.А., Арзакулова С.М.	
SYMBOLIC IMAGES IN THE POEMS OF MAGZHAN ZHUMABAUEV.....	43
Мырзалина А.Қ., Уриستمқызы Ә.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУЛЫҚТАРЫНДА БЕРІЛУІ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.....	46
Насырова Қ.А., Қуандықова Ә.С.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПАТРИОТИЗМ	

МӘСЕЛЕСІ.....	50
Олжабаев Б.К.	
КӨНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ТАНЫМЫНДАҒЫ ТУҒАН ЖЕР ҰҒЫМЫ.....	54
Рыспаева Д.Б., Абитова Қ.Д., Әбілғазықызы А.	
ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ТАЛАПкерлерді іріктеу мәселесі.....	57
Сәрсенбаева О.А.	
ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТА – БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСЫ.....	61
Тукибаева У.Қ.	
ҒЫЛЫМИ ПЕДАГОГИКА МЕН ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКАНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ.....	64
Тынышбаева Л.Ж.	
МАҒЖАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ СЫНДАРЛЫ ОҚЫТУМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ.....	67
Уркунова А.С.,Жанина А.Н., Бисенова Ж.У.	
ЖАҒАНДАНУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІГІН САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	70
2 секция Заманауи психологиялық зерттеулер және М.Жұмабаевтың рухани мұралары	73
Баймуратова Т.О.	
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛА ӨМІРІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	73
Балтымова М.Р.	
М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.....	76
Бисенғалиева М., Түлкібаева А., Тайман Д.	
ҚИЫН ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ.....	79
Демеуова А., Жеткергенова Т., Рамазанова Д.Ж.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ҰЛТТЫҚ ТӨЛІМ-ТӘРБИЕСІ.....	84
Елеусінова Г.Е., Шаутенова А.А., Юлдашева А.Б.	
МАҒЖАН МҰРАСЫ – ЕЛ МҰРАСЫ.....	86
Елубаева А.	
ҚАЗАҚСТАН МЕН АМЕРИКАДАҒЫ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ МЕНТАЛИТЕТ ПЕН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ.....	91
Ерғалиқызы Б.А., Бекболатқызы Б.П., Кукенов Ж.Ж.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ-АДАМгершілік білім беруді дамытуға қосқан үлесі.....	97
Измаганбетов А.К., Рыстыгулова А.Т.	
ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ СОСТОЯНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ.....	102
Измаганбетов А.К., Толебаева Ж.А.	
ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ ВОСПРИЯТИЯ В ПСИХОЛОГИИ.....	106
Қалиева А.Р.	
МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКА МЕН ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ҰЛТТЫҚ МҰРАЛАР ЖИЫНТЫҒЫ.....	109
Қарасаева Н.А.	
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫ.....	113

Кереймаганбетова Ж.Н., Құдайбергенова А., Лұқман А., Жұмашова Б. КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫН-ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ЕРІК САЛАСЫНА ӘСЕРІ.....	116
Кереймаганбетова Ж.Н., Сергазиева А., Сарсенова А.А., Әлібай А.Т., Қарағұл А.М. ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТҰЛҒА ДАМУЫНЫҢ МАҢЫЗДЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	120
Кереймаганбетова Ж.Н., Умбетова Д., Тагиберген А., Махатжанова А.М. ЖАСӨСПІМДЕРДЕГІ ПСИХОСОМАТИКАЛЫҚ БҰЗЫЛУЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ АЛҒЫШАРТТАРЫ.....	123
Кобеева А. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҒЫН ҚАЗІРГІ ҮРДІСТЕ ҚОЛДАНУ...	126
Коныршиева К.Х. ЗАМАНАУИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫН СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫМЕН ҮНДЕСТІРУ.....	130
Қосмырзалиева З.Б. КІШІ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН АДАМГЕРШЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ.....	133
Қуантай А.Ж., Бакиева Т.Б. ЖАСӨСПІМДІК КЕЗЕҢДЕГІ МАЗАСЫЗДЫҚТЫ ЗЕРТТЕУ.....	136
Жубатырова Б.Т., Құралбай Г.Б. Диханбай А.Қ., Закария С.Е. ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ.....	139
Мороз А. ОСОБЕННОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С КОХЛЕАРНЫМИ ИМПЛАНТАМИ.....	142
Мустояпова А.С., Токжанова А.М. КӘСІПТІК ІС-ӘРЕКЕТТЕ РУХАНИ КЕМЕЛДЕНУДІҢ МАҢЫЗДЫ КЕЗЕҢДЕРІ.....	144
Мұқатова Ж.С. БІЛІМ АЛУШЫНЫҢ АҚЫЛ – ОЙ ҚЫЗМЕТІН ДАМУ БАРЫСЫНДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТ.....	149
Мұратқызы Ә., Сансызбаева Ж.Қ., Сәттібай А.Ж. MAGZHAN ZHUMABAUEV'S INNOVATION.....	152
Мухашова У.А., Есалы А.Е. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТЫҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ ТӘРБИЕСІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ.....	154
Науыршаева Ә.С. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШЛІК ТӘРБИЕСІН ДАМУЫҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....	159
Нуржубаева А.С. ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЕ ГИБКИХ НАВЫКОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ.....	163
Оразова Ж.У., Ақсейтімова М., Айсина Г., Исатаева А. АТА-АНА ҚАМҚОРЛЫҒЫНАН АЙРЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	166
Оразова Ж.У., Булат М., Шектібай А., Жоламанова Н. ДАУН СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	169
Оразова Ж.У., Елмұрат Б.Е., Каражигитова А.С., Досмағамбетова А.А. ЖЕҢІЛ АҚЫЛ-ОЙ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ.....	171

Ахметова Р.А., Орынбаева Г. Қ. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ӨСУІ НЕМЕСЕ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУЫ ҮШІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КОУЧИНГТІҢ РӨЛІ.....	175
Орынбасарова Н.Н. М.ЖҰМАБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ.....	177
Ұзақбаева Ж.Б. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ТАРИХИ-РУХАНИ САБАҚТАСТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	185
Урмурзина Б.Г., Ишканов Н.Х., Каримова Э.Н., Копжасарова А.Б. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА О ФЕМИНИЗМЕ.....	189
Утеуова А.А., Абдуллина А.А. ЗАМАНАУИ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ЖӘНЕ М. ЖҰМАБАЕВТЫҢ РУХАНИ МҰРАЛАРЫ.....	192
Шамилова П.С. БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	194 198
3 секция Білім беру мазмұнындағы дәстүр мен инновация	
Абдулла А.М., Әлібекұлы Е. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	198
Адильшинова З.У., Жұбанова Ш.А. БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	200
Айтмағанбетова Ш.К., Әбдір А.Ж. ДӘСТҮРЛІ БАҒАЛАУ КРИТЕРИЙЛЕРІ МЕН ЖАҢА БАҒДАРЛАМА БОЙЫНША БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІН САЛЫСТЫРУ.....	203
Алиманова А.Т., Асқарова К.Р. ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	208
Амантаева Б.И., Ұзақ Д.Ж., Жұмағалиева А.Н. ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ.....	211
Аралбаева Г. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТАПСЫРМАЛАР МӘНІ МЕН ТИПОЛОГИЯСЫ.....	214
Галиаскарова А.Р., Есекешева М.Д. КЛЮЧЕВЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ – НОВАЯ ПАРАДИГМА РЕЗУЛЬТАТА СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	218
Дулатқызы Д. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ.....	222
Ергарина Ж.М., Болат М.Б., Айбек А.А., Киматаева Д.А. ҚАЗІРГІ ТАҢДА БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ.....	225

Ергарина Ж.М., Исмагулова Г.К., Андырмаш Ж.К., Смағұл А.Б. ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАҒЫМДЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙІН АРТТЕРАПИЯ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУ.....	229
Ергарина Ж.М., Құтжан Д.Қ., Аманжолова А.С., Жасин Н.С. ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫГУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....	231
Ергарина Ж.М., Русланова А.Р. БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДАҒЫ ДӘСТҮР МЕН ИННОВАЦИЯ.....	236
Есенғұлова М.Н., Сағат С.А. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ.....	237
Жақсылықова П.Қ., Жақсылықова А.С. БІЛІМДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	241
Рыстығұлова А.Т., Жоламан А.Е., Қаңгерей К. ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСЫ БАР ОҚУШЫЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҚОРШАҒАН ОРТАҒА БЕЙІМДЕУДІҢ НЕГІЗДЕРІ.....	244
Жусупов Б.Т., Кусаметова Г.К. МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ УРОВНЯ РЕЛИГИОЗНОЙ ЗАВИСИМОСТИ.....	247
Исембаева Н.Ж., Базарбай Н.Н., Жұмабек А.С., Жүсіпова Ж.Б. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАДА ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУДЫ ДАМЫТУ.....	251
Каримова Г.М., Байкадамова А.М., Ермағамбетова А. Д., Амангельдиева Н.М. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕСИВТІ МІНЕЗ ҚҰЛҚЫН ТҮЗЕТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	254
Каримова Г.М., Бимағанбетова Н.Т., Асылбекова Б.А., Қарымсақова Н.Д. ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ.....	257
Каримова Г.М., Ізімбетова А.,М., Елеусіз Ж.А. АРНАЙЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ МАҢЫЗЫ.....	260
Кубиева В.А., Король Т.А. ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	263
Кубиева В.А., Сеитжапарова А.К., Жаканова Д.А. ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	267
Кусмамбетова Б.Т. ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ.....	271
Құрманғазина А.Қ., Копейсинова А.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ. ОҚУШЫЛАРДЫ СЫНДАРЛЫ ОҚУҒА ҮЙРЕТУ.....	274
Мейрамбекулы А., Бекбауова А.У. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЦИФРЛЫ РЕСУРСТАР.....	276
Оразова Ж.У., Айткалиева С.Ж., Сусындыбай.А., Наурызғалиева Н. ЕС ЖӘНЕ ОНЫҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ МАҢЫЗЫ.....	280
Сансызбаева Ж., Нұғыманова А. БІЛІМ БЕРУ ИННОВАЦИЯСЫНДАҒЫ ҮДЕРІСТЕР.....	283
Сары Б.Б., Ибрашова Т.Б., Койчкулыева Г.Б.	

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН МАМАНДЫҚҚА БЕЙІМДЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	286
САУТЕНКОВА М.Ю., УТЕГЕНОВА К., ЗАХАРОВА А., КОШЕВАЯ Т. АДАПТАЦИЯ К БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.	290
Сембай Г.Қ., Амангереева Г.А., Сағынғали Г.М., Тәңірбергенова А.Ж. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІНДЕГІ АҚАУЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ.....	295
Туякова У.Ж., Куралбаева Ш.К. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	298
Уразымбетова А.Б., Биктурлина А.Т. ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ, КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ.....	302
Шапиева А.М., Есекешова М.Д. БОЛАШАҚ МЕНЕДЖЕРЛЕРДІҢ КӨПТІЛДІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІ.....	305